

16 жовтня 2020 року

16 жовтня 2020 року

Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міжнародна науково-практична конференція

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Матеріали
Міжнародно науково-практичної конференції

16 жовтня 2020 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

**УДК 343.9(063)
П 78**

Відповідальний редактор **А. І. Черемнова**

Матеріали подано в авторській редакції.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
(протокол № 6 від 9 жовтня 2020 року)

П 78 Проблеми та перспективи розвитку судової експертизи та криміналістики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16 жовтня 2020 року) / відп. ред. А. І. Черемнова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 700 с.

ISBN 978-966-992-275-5

У збірнику матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку судової експертизи та криміналістики» відображено актуальні питання організації судово-експертної діяльності та її нормативно-правового забезпечення; висвітлені проблеми проведення криміналістичних видів досліджень; розглянуті особливості проведення нових видів судових експертиз та актуальні проблеми криміналістики.

Збірник розраховано на наукових працівників, викладачів, докторантів, аспірантів, судових експертів, співробітників судових та правоохоронних органів, а також осіб, які цікавляться проблемами та перспективами розвитку судової експертизи та криміналістики.

УДК 343.9(063)

ISBN 978-966-992-275-5

© Одеський науково-дослідний
інститут судових експертиз, 2020
© Міністерства юстиції України, 2020

ШАНОВНІ КОЛЕГИ! ДОРОГІ ДРУЗИ!

Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи розвитку судової експертизи та криміналістики» проводиться в стінах Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз втретє і я впевнений, що така форма міжнародного наукового співробітництва стає для нас традиційним форматом зустрічей і обміну теоретичними та практичними напрацюваннями.

Стрімке зростання потреб сучасного суспільства в використанні спеціальних знань, дає всі підстави розглядати судову експертизу як самостійну процесуальну гарантію захисту законних прав і свобод громадянина і держави, а, відповідно, висновки експертів є науково обґрунтованими джерелами доказів, які отримуються на підставі об'єктивних, всебічних та повних досліджень. Проте, практика проведення судових експертиз засвідчує наявність низки проблемних питань, вирішення яких потребує спільних зусиль науковців.

Метою нашої конференції є об'єднання наукового потенціалу судово-експертних установ України та наших закордонних партнерів, висвітлення існуючих проблем в галузі судової експертизи та криміналістики, обмін теоретичними та практичними результатами науково-дослідних робіт у галузі судової експертології та інтеграція зусиль щодо впровадження результатів наукових досліджень в експертну та судову практику.

Кількість заявлених доповідей на конференцію (135) свідчить про чималий інтерес науковців судово-експертних установ України, Білорусії, Вірменії та Молдови до заявленої тематики науково-практичної конференції. І саме сьогодні ми маємо унікальну можливість зібратися разом з метою професійного спілкування та обміну новітнім досвідом, збагачення

новими ідеями і думками щодо розвитку і вдосконалення судово-експертної діяльності.

Сподіваюся, що сьогоднішній науковий захід стане потужною платформою для обміну науковим та практичним досвідом, новими напрацюваннями та методиками.

Бажаю всім нам цікавої конференції, нових творчих і конструктивних ідей, плідної роботи задля подальшого розвитку судової експертизи та впровадження інновацій в судово-експертну діяльність.

З повагою,
Директор Одеського науково-дослідного
інституту судових експертиз
Юрій Чердинцев

Аріфова Тетяна Миколаївна,

кандидат сільськогосподарських наук, судовий експерт лабораторії
товарознавства Одеського науково-дослідного інституту судових
експертиз Міністерства юстиції України

ГЕОГРАФІЧНІ ЗАЗНАЧЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ КОНКУРЕНЦІЇ

GEOGRAPHIC DESIGNATIONS IN ECONOMIC COMPETITION

Анотація. В статті проаналізовано систему правової охорони таких об'єктів інтелектуальної власності, як географічне зазначення. Наведено позитивні аспекти використання географічного зазначення для позначення товарів, а також недоліки з якими може зіткнутися виробник при маркуванні товару.

Ключові слова: Об'єкти інтелектуальної власності, географічне зазначення, місце походження товару, торгівельна марка, добросовісна конкуренція.

Abstract. The article analyzes the system of legal protection of such objects of intellectual property as geographical designations. The positive aspects of using geographic designations to designate goods are given, as well as the disadvantages that the manufacturer may face when labeling goods.

Keywords: Objects of intellectual property, geographic designations, place of origin of goods, trademark, fair competition.

На сьогодні захист географічних зазначень в Україні працює недостатньо ефективно, це пов'язано в першу чергу з незацікавленістю, українських виробників алкогольної та харчової продукції. Наприклад, набагато простіше називати сир «Фета», ніж придумувати нову назву і доводити її до споживача та разом інших факторів. Наявність недоліків у законодавчій базі

спонукало до удосконалення системи правової охорони географічних зазначень. Саме тому до Закону «Про охорону прав на зазначення походження товарів» згідно Закону № 123-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони географічних зазначень», який було підписано 20 вересня 2019 р., внесено низку важливих змін, зокрема в частині назви, на сьогодні вона звучить так: «Про правову охорону географічних зазначень». Закон в новій редакції набув чинності 1 січня 2020 р.

Згідно ст. 2 Закону України «Про правову охорону географічних зазначень» [1] регулювання правовідносин щодо географічних зазначень регламентується цим Законом, а також: законами України «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про охорону прав на торговельні марки», «Про захист прав споживачів», «Про рекламу», законів, що регулюють підготовку до реєстрації, використання та захист географічних зазначень щодо сільськогосподарської продукції (сільськогосподарських товарів), харчових продуктів, вин, ароматизованих винних продуктів, спиртних напоїв, а також контроль щодо таких географічних зазначень, та інших нормативно-правових актів.

Крім того, відбулися зміни і в термінології. Відповідно до статті 1, п. 3 Закону України «Про правову охорону географічних зазначень» [1] термін «географічне зазначення» викладено в редакції – географічне зазначення – найменування місця, що ідентифікує товар, який походить з певного географічного місця та має особливу якість, репутацію чи інші характеристики, зумовлені головним чином цим географічним походженням, і хоча б один з етапів виробництва якого (виготовлення (видобування) та/або переробка, та/або приготування) здійснюється на визначеній географічній території.

Назва місця походження товару (п. 9 ст. 1 Закону) – вид географічного зазначення, який означає найменування, що ідентифікує товар, який походить з певного географічного місця та який має особливі якості або властивості, виключно

або головним чином зумовлені конкретним географічним середовищем з притаманними йому природними і людськими факторами, і всі етапи виробництва якого (виготовлення (видобування) та/або переробка, та/або приготування) здійснюються на визначеній географічній території.

Проте, як географічне зазначення захищає виробника, видно з такого факту. Консорціум дельФармаджоПарміджаноРеджано, який було створено в 1934 році, об'єднавши в собі 511 виробників сиру пармезан, наглядає за виробництвом цього сиру за допомогою агентів, наділених повноваженнями судових виконавців. Консорціум жорстко контролює кількість сиру, яку можна виготовляти та наглядає за кожним з етапів його виробництва [2]. Консорціум здатен контролювати ціну на пармезан, при чому, враховуючи захист географічних зазначень у світовому масштабі.

Ч.4 ст. 13 Закону України «Про правову охорону географічних зазначень» визначає, що використання зареєстрованого зазначення географічного походження товару, якщо цей товар не походить із зареєстрованого для цього зазначення географічного місця, навіть якщо справжнє місце походження товару або географічне зазначення його походження використовується у перекладі або супроводжується словами: «тип», «вид», «стиль», «марка» тощо, є порушенням прав власника свідоцтва про реєстрацію права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення. Неправомірне використання географічного зазначення здатне завдати прямої шкоди не виробнику товару, а тільки об'єкту, який знаходиться в його користуванні. Тим не менш, такі дії визнаються недобросовісною конкуренцією. Ст. 25 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [3] закріплює можливість вилучення товарів з неправомірно використаним позначенням та копій виробів іншого господарюючого суб'єкта (підприємця). Цей же Закон передбачає достатньо широке коло повноважень Антимонопольного комітету України у сфері стягнень за порушення законодавства у сфері економічної конкуренції. Сюди можна віднести

штрафні санкції, і можливість органів Антимонопольного комітету накладати арешти на незаконно маркований товар, тощо. При цьому, всі ці заходи впливу не заважають порушнику стати суб'єктом цивільної або кримінальної відповідальності.

Відповідно до частини 3 статті 7 Закону України «Про правову охорону географічних зазначень» [4], правова охорона надається географічному зазначенню, яке повністю або частково омонімічне із зареєстрованим в Україні географічним зазначенням, за умови добросовісного місцевого і традиційного використання та якщо таке використання виключає можливість сплутування та введення в оману споживачів щодо дійсного походження товару. Омонімічне географічне зазначення може бути зареєстроване за наявності під час використання відмінності між цим зазначенням та раніше зареєстрованим географічним зазначенням без надання переваги одному із виробників товару та за умови уникнення можливості введення споживача в оману. Не реєструється омонімічне зазначення, яке правильно вказує на географічне місце виробництва товару, але створює у споживачів помилкове уявлення про те, що товар вироблено в іншому географічному місці.

Незалежно від умов, передбачених цією частиною, назва географічного місця вважається назвою місця походження товару у разі, коли сировина для виробництва товару походить з іншого географічного місця, ніж географічне місце виробництва товару, якщо географічне місце виробництва (видобування) сировини визначене, існують спеціальні умови виробництва такої сировини та встановлено контроль за їх дотриманням.

Наприклад, таке географічне зазначення, як Кагор. Кагор (фр. Cahors) – французьке червоне сухе вино з регіону Каор. У Франції кагором називаються вина, приготовлені в провінції Каор з винограду сорту «Мальбек» [5]. Оскільки в Україні Кагором прийнято називати зовсім інше місцеве вино з іншими відмітними характеристиками, то в даному випадку в Додатку до Угоди України та ЄС зроблена спільна декларація,

відповідно до якої Україна може продовжити використання позначення «Кагор» в Україні для українських кріплених вин, у разі якщо вина:

- виготовлені з місцевих сортів винограду;
- бродіння зупинено шляхом додавання етилового спирту;
- вміст алкоголю в кінцевому продукті – 15–17% об.,
- вміст цукру в кінцевому продукті – 140–200 г/л.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про правову охорону географічних зазначень» [4] правова охорона надається географічному зазначенню, якщо заявлене найменування є будь-яким географічним об'єктом з офіційно визначеними межами, зокрема: країна, регіон як частина країни, населений пункт, місцевість, тощо і на нього не поширюються підстави для відмови в наданні правової охорони.

Отже, географічне зазначення походження товарів інформує споживача про те, що товар (або його складова) виготовлений у відповідній місцевості і має особливі властивості, які обумовлені місцем його виготовлення.

До того ж виробництво (видобування) і переробка товару, позначуваного назвою місця походження, здійснюються лише в межах зазначеного географічного місця, а для географічного зазначення походження – достатньо, щоб хоча б основна складова позначеного цією назвою товару добувалась, вироблялась або перероблялась в межах зазначеного географічного місця. Отже, для географічного зазначення походження сировина може бути привезена з інших регіонів і піддатися істотній переробці, достатній для надання характерних рис готовому товару.

Правова охорона географічним зазначенням надається на підставі їх реєстрації. Згідно змін внесених до Закону охорона діє безстроково, на відміну від попередньої норми Закону, коли строк дії Свідоцтва становив 10 років з можливістю пролонгації. Винятком є випадки дострокового припинення дії реєстрації географічного зазначення, передбачених у Законі [1]. Обсяг правової охорони географічного зазначення

визначатиметься характеристиками товару і межами географічного місця його походження, зазначеними в Реєстрі. Для реєстрації географічного зазначення товар, для якого заявляється це зазначення, повинен відповідати специфікації товару, погодженій спеціально уповноваженим органом.

Отже, основна задача географічного зазначення інформування споживача про те, що товар (або його складова) виготовлений у відповідній місцевості і має особливі властивості, які обумовлені місцем його виготовлення.

Законодавство передбачає можливість використання географічного зазначення кількома виробниками, що виключає можливість нанесення шкоди діловій репутації окремого виробника, натомість, неправомірне використання завдає шкоди репутації самого географічного зазначення, яка формується історично.

Вступ України до ВТО та наявність на її території значної кількості особливих природно-кліматичних зон та регіонів, у яких існують такі, що склалися історично національні ремесла, свідчать на користь зростання значимості використання географічного зазначення у цивільному обороті, тому удосконалення законодавчої бази у сфері охорони прав на географічні зазначення не втрачає своєї актуальності.

Перелік використаних джерел:

1. Експертизи у судочинстві України: навч.-наук. посіб. / заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 504 с.
2. Хоботова Л. Сокровище бенедиктинцев // *Вокруг Света*. – 2007. – № 7 (2802) – С. 191.
3. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
4. Про правову охорону географічних зазначень: Закон України від 16.06.1999 р. № 752-XIV// *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 1999. – № 32. – Ст. 267.
5. Андрощук Г. Захист від недобросовісної конкуренції у Франції // *Інтелектуальна власність*. – 2006. – № 3. – С. 57–61.

Архипов Віктор Віталійович,

кандидат технічних наук, судовий експерт Науково-дослідного
центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності
Міністерства юстиції України

**ОБ'ЄКТИ ТА ВИДИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
ЗА ПОЗОВАМИ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ
З ОЗНАКАМИ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА
ПРО РЕКЛАМУ**

**OBJECTS AND TYPES OF FORENSIC EXAMINATION
IN THE CASES OF DEFENSE OF CONSUMER RIGHTS
WITH THE SIGNS OF VIOLATION OF LAWS ABOUT
ADVERTISING**

Анотація. Розглянуто основні принципи реклами, досліджено поняття що таке недобросовісна реклама, визначено перелік основних об'єктів, які досліджуються при проведенні судової експертизи реклами за позовами про захист прав споживачів. Визначено основні питання судової експертизи реклами.

Ключові слова: Реклама, судова експертиза реклами, недобросовісна реклама, захист прав споживачів, об'єкти експертизи реклами.

Abstract. The article studies the main principles of advertising, investigates the concept of what deceptive advertising is, determines a list of main subjects investigated in the carried out forensic expert examination of adverts in lawsuits filed for the defence of consumer rights. The main problems of the forensic expert examination of adverts are determined.

Keywords: Advertising, forensic expert examination of adverts, deceptive advertising, defence of consumer rights, subjects of the forensic expert examination of adverts.

Реклама являє собою відносно нову область української сфери соціальної комунікації. Будучи неоднозначним культурним явищем, реклама, з одного боку, покликана надавати інформацію для споживачів. Інша сторона, прихована від очей пересічного громадянина, несе в собі підтекст – вплив на свідомість людини. Справжня мета реклами – не тільки розповісти про новий продукт або послугу, але спровокувати людину на покупку. І це досягається найрізноманітнішими способами, в тому числі і не зовсім коректними. А часом і зовсім незаконними. Ці та інші причини роблять актуальним напрям судової експертизи з дослідження рекламної продукції.

Доведення до споживача відомостей здійснюється у вербальній формі, тобто за допомогою слова. Будь-яка реклама транслює споживачеві тексти в тій чи іншій формі – це може бути звук голосу або текст в друкованому (письмовому) вигляді. Крім того, важливу роль відіграє графічне і звукове оформлення. Вербальне (словесне) оформлення реклами іноді вступає в протиріччя з законодавством України, сприяючи появі недоброякісної реклами, і призводить до недобросовісної конкуренції.

Основи рекламної діяльності в Україні визначає Закон України «Про рекламу» [1], яким регулюються відносини, що виникають у процесі виробництва, розповсюдження та споживання реклами.

Ним встановлені принципи реклами, а саме:

1. Основними принципами реклами є: законність, точність, достовірність, використання форм та засобів, які не завдають споживачеві реклами шкоди.

2. Реклама не повинна підривати довіру суспільства до реклами та повинна відповідати принципам добросовісної конкуренції.

3. Реклама не повинна містити інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності.

4. Реклама повинна враховувати особливу чутливість дітей і не завдавати їм шкоди.

Законом заборонена недобросовісна реклама.

У Законі дано визначення, що недобросовісна реклама – це реклама, яка вводить або може ввести в оману споживачів реклами, заподіяти шкоду особам, державі або суспільству внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог щодо часу, місця і способу поширення.

Сучасне дослідження рекламної продукції також стає все більш актуальним у зв'язку зі зростаючим числом недобросовісних PR-кампаній, в результаті чого зростає кількість звернень споживачів за захистом в судові органи. Потік інформації, який валиться на споживачів не завжди правдивий. В такому випадку метою експертизи в буде встановлення експертом негативної або позитивної інформації даних, що видаються.

На підставі ст. 27 Закону України «Про рекламу» передбачена відповідальність за порушення законодавства про рекламу. Особи, винні в порушенні законодавства про рекламу, несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність відповідно до Закону.

Статтею 19 Закону України «Про захист прав споживачів» [2] так само заборонена нечесна підприємницька практика.

Вищевказаними Законами України[1,2] передбачається судовий захист споживачів постраждалих від недобросовісної реклами.

Для розгляду кожної конкретної судової справи щодо захисту прав споживачів з ознаками порушення законодавства про рекламу Судом призначається як правило судова експертиза.

Об'єктами судової експертизи можуть бути:

- ✓ аудіо – та відеозаписи рекламних роликів, виступів;
- ✓ газетні, журнальні та Інтернет-публікації;
- ✓ брошури, плакати, листівки, рекламні макети та інша друкована продукція;
- ✓ зафіксовані на цифрових носіях зображення рекламних щитів, СМС і ММС повідомлень передаються засобами мобільного зв'язку;

- ✓ матеріали судової справи, які мають пряме відношення до предмету дослідження.

Експертиза починається з аналізу ухвали суду про її призначення.

На цій стадії необхідно встановити:

- ✓ які саме рекламні повідомлення повинні мають бути досліджені;

- ✓ який саме рекламодавець, рекламне агентство, ЗМІ розмістило це рекламне оголошення;

- ✓ точний час і місце публікації, розміщення, передачі рекламного оголошення;

Суд повинен забезпечити експерта можливістю безпосереднього ознайомлення з оригіналом або завіреною копією рекламного оголошення.

Якщо експерту для проведення експертизи цих матеріалів буде замало, він подає Суду клопотання про їх надання.

При проведенні експертизи слід звернути увагу на те, що рекламна інформація, спрямована на споживача, як і будь-яка інша інформація, може бути недобросовісною, недостовірною, неетичною або завідомо неправдивою. Задача оцінки достовірності, етичності та сумлінності реклами надзвичайно складна.

Законом України «Про рекламу» [1] передбачені особливості рекламування деяких видів товару, а саме:

- ✓ реклама лікарських засобів, медичної техніки, методів профілактики, діагностики, лікування та реабілітації;

- ✓ реклама алкогольних напоїв та тютюнових виробів, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються алкогольні напої та тютюнові вироби;

- ✓ реклама зброї;

- ✓ реклама послуг, пов'язаних із залученням коштів населення;

- ✓ реклама послуг з працевлаштування;

- ✓ реклама цінних паперів та фондового ринку;

- ✓ реклама об'єктів будівництва.

Дія Закону України «Про рекламу» поширюється на фізичних та юридичних осіб України, на іноземних юридичних осіб, а також на іноземних громадян та осіб без громадянства – приватних підприємців, зареєстрованих у встановленому порядку, які виробляють, розміщують і поширюють рекламу на території України.

За останні 10 років зустрічалися випадки, коли судом призначалися судові експертизи та на вирішення експертів ставилися наступні питання що до реклами:

1. Чи відповідають фактичні споживчі характеристики товарів тим що були заявлені у рекламному буклеті;

2. Чи є вітрина магазину місцем реалізації рекламованого товару;

3. Чи відповідає реклама жіночої білизна на телеканалі «Х» нормам моралі;

4. Чи є ознаки формування негативного ставлення до людей, які не користуються рекламними товарами? Засуджує чи реклама таких осіб?

5. Чи містяться в рекламі речення (цитаті) слова, словосполучення або фрази, що відносяться до одного або декількох типів образливою лексики?

6. В якому значенні вжито слово (цитата) в контексті даного рекламного тексту?

7. Чи використовуються у тексті реклами образи непристойного характеру?

8. Чи є в рекламному тексті слова, вирази принизливого характеру по відношенню до осіб будь-якої національності, етнічної, конфесійної або соціальної групи?

та інші.

Виходячи з набутої експертної практики нами пропонується виділити різновиди експертизи за фактами порушення законодавства про рекламу, а саме:

- експертиза реклами на відповідність вимогам законодавства в частині змісту реклами;

- експертиза реклами на відповідність вимогам законодавства в частині розміщення реклами.

– експертиза реклами на відповідність етичним стандартам;

– експертиза реклами на відповідність дійсності заявлених властивостей товарів та послуг.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 р. № 270/96-вр.
2. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-XII.

УДК 347.948.2

Баранов Петро Миколайович,

доктор геологічних наук, професор, судовий експерт відділу
товарознавчих та гемологічних досліджень

Дніпропетровського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

Кірін Роман Станіславович,

доктор юридичних наук, доцент, судовий експерт відділу досліджень
у сфері інформаційних технологій

Дніпропетровського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

**ПРО ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
ДОРОГОЦІННОГО КАМІННЯ**

**ON THE PROBLEMS OF FORENSIC EXAMINATION
OF PRECIOUS STONES**

Анотація. Розглянуто окремі проблемні й дискусійні питання, що супроводжують гемологічне експертне провадження. Акцентовано увагу на необхідності розробки системи відповідності, шкал вартості дорогоцінного каміння, вдосконалення атестаційного процесу при здійсненні господарської діяльності з обігу дорогоцінного каміння.

Ключові слова: гемологічна експертиза, дорогоцінне каміння, стандарти, атестація.

Abstract. Some problematic and debatable issues accompanying gemological expert proceedings are considered. Emphasis is placed on the need to develop a system of conformity, scales of the value of precious stones, improving the certification process in the implementation of economic activities for the circulation of precious stones.

Keywords: gemological examination, precious stones, standards, certification.

Гемологічна експертиза є відносно новим напрямком судово-експертної діяльності, що вимагає, перш за все, аналізу й упорядкування її правового забезпечення.

В системі Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС) цей вид експертизи було додано наприкінці 2016 р. Зберігся він і у чинній редакції наказу МВС [1] – індекс і вид експертної спеціальності: 17.1 Дослідження дорогоцінного, напівдорогоцінного та декоративного каміння.

Для науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (далі – Мінюст) вид гемологічної експертизи та відповідні експертні спеціальності (17.1.1 Дослідження дорогоцінного каміння; 17.1.2 Дослідження діамантів; 17.1.3 Дослідження дорогоцінного каміння органогенного походження; 17.1.4 Дослідження напівдорогоцінного каміння; 17.1.5 Дослідження декоративного каміння), за якими присвоюється кваліфікація судового експерта, був встановлений наказом Мінюсту № 82/5 від 10.01.2019 шляхом внесення змін до відомчого Положення [2].

Проте і цього часу, з урахуванням того, що гемологічна експертиза (атестація та експертна оцінка) проводилися раніше і проводиться зараз не тільки судовими експертами, достатньо, щоб тезисно означити декілька проблемних і дискусійних питань, що супроводжують гемологічне експертне провадження.

Проблеми гемологічних понять. Термін «дорогоцінне каміння» та його класифікація у вітчизняному законодавстві [3] (далі – закон про ДМіДК), окрім критеріїв походження (природні, штучні (синтетичні)), стадії обробки (сировина, необроблені, оброблені (вироби)) та ранжування за групами (порядками), як зазначалося раніше [4], не мають чітких, кількісних характеристик (значень) і визначень. Тому не випадково, що в законі про ДМіДК, останні представлені у вигляді мінералогічних назв і, за замовчуванням, їх слід визначати за мінералогічними властивостями.

Уявляється, що термін «дорогоцінне каміння» в судовій експертизі має субсидіарне значення, оскільки домінантне значення, в даному випадку, має належати вартості каміння як об'єкта гемологічної експертизи.

Проблеми гемологічних стандартів. У згаданому законі немає також і приписів щодо державних стандартів, за якими б певні камені можна було визначити в тому чи іншому порядку дорогоцінного каміння. Більше того, хоча для дорогоцінних металів такі стандарти (проби) розроблені і наводяться, а у понятті «державний пробірний контроль за якістю виробів з ДМіДК» родовою дією є перевірка відповідності виробів вимогам чинних нормативно-правових актів (державних стандартів, технічних умов, положень, правил), слід мати на увазі, що з 16.10.2020 р. набуть чинності зміни до закону про ДМіДК [5], згідно із якими терміни «державні стандарти» та «технічні умови» будуть виключені зі згаданого поняття. Крім того, поняття «невідповідність зазначених виробів державним стандартам» буде замінено поняттям «невідповідність зазначених виробів чинному законодавству». Тобто залишається сподіватися, що у чинному на той час законодавстві, знайдеться відповідь на питання про відповідність (невідповідність) його положенням, у тому числі, і гемологічних об'єктів і об'єктів гемологічної експертизи (дорогоцінне каміння, діаманти, дорогоцінне каміння органогенного походження, напівдорогоцінне каміння, декоративне каміння та вироби з нього,

ювелірні вироби зі вставками каміння та сировина (алмазна, бурштинова тощо)).

Проблеми гемологічної атестації. В Україні на підзаконному рівні встановлені Правила атестації дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення, напівдорогоцінного каміння [6], згідно з якими їх атестація проводиться суб'єктами підприємницької діяльності, які здійснюють операції з ним або використовують його. До того ж: а) особи, що залучаються для проведення атестації, повинні мати відповідну кваліфікацію; б) у виробничих процесах атестація природного каміння проводиться на всіх кінцевих стадіях: – добування (каміння з родовищ України); – обробки і виготовлення виробів з нього згідно із затвердженими технологічними маршрутами та порядком його руху і обліку. Тобто, очевидно, що мова йде про різні види суб'єктів, різних фахівців, що мають проводити атестацію й про різну їх кваліфікацію.

При цьому власне поняття «атестація каменя» передбачає проведення діагностичних та інших операцій з метою: 1) встановлення індивідуальних характеристик каменя; 2) встановлення відповідності індивідуальних характеристик каменя стандартам; 3) визначення торгової назви каменя; 4) встановлення відповідності між його торговою і власною назвами [7]; 5) складення за результатами цих операцій залежно від специфіки продукції (виробу) та її призначення відповідних супровідних документів.

Звертає на себе увагу, що в останніх, повинні міститися відомості, у тому числі, й про його (каменя) індивідуальні характеристики, визначені відповідно до нормативного акту (за умови його наявності), та посилання на цей акт. Отже, у супровідному документі, за відсутності стандарту (нормативного акту), не може бути встановлена відповідність йому індивідуальних характеристик каменя.

Наприклад, для відповіді на питання: «З якого родовища було видобуто декоративне каміння, надане для дослідження?» або «Яка країна походження бурштину, наданого

для дослідження?», необхідні, як мінімум, еталони і критерії, притаманні кожному з відомих родовищ бурштину. В даний час у суб'єктів судової експертизи практично відсутні такі еталони, колекції, а відтак і критерії визначення генетичного типу цих родовищ.

Таким чином, наразі держава самоусунулася від розробки системи відповідності, шкал вартості і практично дерегулювала господарську діяльність з обігу дорогоцінного каміння. У зв'язку з цим залишаються незрозумілими не тільки роль закону, а й єдиної державної гемологічної політики, проведення якої віднесено до функцій управління органів виконавчої влади в цій сфері. Це породжує низку проблем, вирішення яких, як правило, ставить у глухий кут суб'єктів відносин, суміжних з гемологічними – гірничих, правоохоронних, експертних, судових тощо.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та атестацію судових експертів Експертної служби МВС: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2017 № 102 // Офіційний вісник України від 11.04.2017–2017 р., № 29, стор. 114, ст. 863.

2. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів: Наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text>

3. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними: Закон України від 18 листопада 1997 р. № 637/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>

4. Баранов П. М. Особливості судово-гемологічної експертизи перлів і бурштину / П. М. Баранов, Р. С. Кірін // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2020. № 2. – С. 228–235.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про стандартизацію»: Закон України від 20 вересня 2019 р. № 124-IX // Офіційний вісник України від 25.10.2019–2019 р., № 82, стор. 5, ст. 2790.

6. Про затвердження Правил атестації дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння постанова Кабінету Міністрів України від 6 вересня 2000 р. № 1396. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1396-2000-%D0%BF#Text>

7. Про затвердження Положення про реєстр власних і торгових назв дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного і декоративного каміння з родовищ України: Наказ Міністерства фінансів України від 06.12.2000 р. № 312 // Офіційний вісник України від 05.01.2001–2000 р., № 51, стор. 267, ст. 2241.

УДК 342.9

Білай Дарія Сергіївна,

судовий експерт відділу судової експертизи
Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України

РОЛЬ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

THE ROLE OF FORENSIC ECONOMIC EXPERTISE IN CRIME DETECTION

Анотація. У тезах розглянуто сутність судово-економічної експертизи та її роль у розкритті злочинів у економічній сфері.

Ключові слова: економічні злочини, судова експертиза судово-експертна діяльність, судовий експерт, судово-економічна експертиза.

Abstract. The article deals with the essence of judicial economic expertise role in counteracting crime in the economic sphere.

Keywords: economic crime, forensic expertise, judicial expert activity, judicial expert, judicial economic expertise.

В даний час широкий діапазон прав, якими наділені суб'єкти господарювання, дозволяють активізувати підприємницьку

діяльність, яка є однією з основ ринкової економіки. Однак, розвиток ринкових відносин в нашій країні відбувається в умовах, коли суб'єкти господарської діяльності виходять за рамки закону, намагаючись підвищити своє фінансове становище, що зумовлює широкий діапазон правопорушень і злочинів економічної спрямованості.

Сьогодні в умовах становлення ринкових відносин та складних змін, які відбуваються в окремих галузях господарської діяльності в Україні, здійснення протидії вчиненню злочинів у сфері господарювання зумовлює зростаючу потребу у кваліфікованій допомозі з боку судових експертів. Як правило, економічні злочини тягнуть за собою завдання матеріальної шкоди державі у вигляді несплачених податків, підприємцям у вигляді недостачі, працівникам у вигляді невипланих сум заробітної плати.

Основні загрози економічній безпеці держави обумовлені високим рівнем тінізації економіки, розповсюдженням напівлегальних методів ухилення від оподаткування, криміналізацією економічних відносин, наявністю в країні організованих злочинних угруповань, що претендують на контроль над діяльністю суб'єктів господарювання. Боротьба з економічними правопорушеннями сьогодні набула характеру надзвичайно актуальної проблеми. Основним завданням правоохоронних органів є забезпечення економічної безпеки держави шляхом швидкого і повного розслідування злочинів, що вчиняються у сфері економіки. Керівництво країни має посилювати державний контроль за економічною діяльністю всіх суб'єктів господарювання та основна увага повинна приділятися попередженню здійснення економічних правопорушень. Пріоритетним напрямком правоохоронної діяльності щодо попередження, профілактики і розслідуванні економічних злочинів виступає судово – економічна експертиза.

Спеціальним законом, який встановлює базові засади проведення судових експертиз є Закон України «Про судову експертизу». Саме цей Закон визначає правові, організаційні і фінан-

сові основи судово-експертної діяльності[1]. Загалом, метою судово-експертної діяльності є забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки.

Економічні злочини вчиняються суб'єктами господарювання у процесі здійснення ними професійної управлінської або фінансово-господарської діяльності і дістають вияв у недотриманні норм і правил, що її регламентують.

Проведення судово-економічних експертиз є однією з форм використання спеціальних економічних знань у кримінальному судочинстві і має важливе значення для досудового розслідування злочинів і судового розгляду в кримінальних провадженнях.

Проведення експертизи передбачає дослідження експертом документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, дослідження документів економічної діяльності підприємств і організацій, документів, що відображають проведення фінансово-кредитних операцій тощо.

Сутність судово-економічної експертизи полягає у дослідженні фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Таке дослідження здійснюється в межах чинного законодавства особою, яка володіє спеціальними знаннями в галузі економіки, з метою надання висновку з відповідями стосовно питань, поставлених органами досудового розслідування чи суду.

За результатами проведення судової експертизи експерт складає висновок, який є самостійним джерелом доказів у справі. Згідно із нормами кримінального процесуального закону, висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень і зроблені за їх результатом висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [2].

Поняття економічної експертизи в багатьох дослідженнях ототожнюється з поняттям ревізії та аудиту. Вони мають один предмет дослідження – фінансово-господарську діяльність підприємств і підприємців, використовуючи при цьому однакові методичні прийоми і процедури обліку і контролю, але на відміну від судово-економічної експертизи, аудит та ревізія регламентуються не процесуальними, а іншими законами та підзаконними актами, їх використовують у процесі розслідування лише в непроцесуальній формі використання спеціальних знань. Отже, судово-економічна експертиза досить істотно відрізняється від ревізії, вона не є методом господарського контролю, а є самостійним видом діяльності [4].

Отже, економічна експертиза, під час вирішення питань, які вимагають спеціальних знань у галузі бухгалтерського та податкового обліку, економіки, аналізу і контролю, в сучасних умовах господарювання стає дедалі доцільнішою й необхідною та може бути використана з метою дослідження повноти і достовірності будь-яких господарських операцій.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038 – XII. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 11.09.2020).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012 р. № 4651-VI. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 11.09.2020).
3. Софілканич О. В. Актуальні проблеми судово-економічної експертизи у кримінальних провадженнях про економічні злочини [Електронний ресурс] / О. Режим доступу до ресурсу: file:///C:/Users/user/Downloads/vaau_2013_1_28.pdf(дата звернення: 11.09.2020).
4. Аудит як незалежна форма фінансово-господарського контролю. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/accountant/15581/> (дата звернення: 11.09.2020).

Білоус Юлія Анатоліївна,

судовий експерт сектору технічного дослідження документів
та обліків відділу почеркознавчих досліджень,
технічного дослідження документів та обліків лабораторії
криміналістичних видів досліджень

Київського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІНГВОГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

PROBLEM ASPECTS AND PROSPECTS OF LINGUOGEOGRAPHICAL RESEARCH DEVELOPMENT ON THE TERRITORY OF UKRAINE

Анотація. Автором в ході дослідження було розглянуто поняття лінгвокриміналістики та лінгвогеографії як взаємопов'язаних систем, розглянуто проблематику розвитку лінгвогеографічних досліджень як засобу ідентифікації та діагностики виконавця повідомлення та перспективи розвитку лінгвістичної географії.

Ключові слова: лінгвокриміналістика, лінгвогеографія, етнолінгвістичні дослідження, мовні атласи, рекартографування, ареали, лексеми, мовна практика.

Abstract. The author in the course of the study was considered the concept of linguistic criminology and linguistic geography as interconnected systems, considered the development of linguistic geographical research as a means of identification and diagnosis of the performer of the message and prospects for the development of linguistic geography.

Keywords: linguistic criminology, linguogeography, ethnolinguistic research, language atlases, recartography, areas, tokens, language practice.

Дослідження у сфері лінгвістики наразі досить поширені – починаючи від ідентифікації виконавця твору та закінчуючи вирішенням діагностичних задач. Одним із напрямків лінгвокриміналістичних експертиз виступають власне лінгвогеографічні дослідження. Напрямок активно розвивався за часів Радянського Союзу, складалися словники та збірки діалектизмів та архаїзмів, основою поділу яких виступав регіональний критерій, але в умовах сучасності вищезгаданий напрямок практично не розвивається. Лінгвогеографія перейшла у категорію факультативних ознак при проведенні судово-авторознавчої та лінгвістичної експертизи. Але враховуючи постійне оновлення українського правопису та появу нових неологізмів, потрібно оновлювати методичний матеріал, яким послуговуються при проведенні досліджень.

Питаннями лінгвістичної географії, як на початку становлення, так і в період активного розвитку займалися такі вчені як: А. Загорійчук, С. Вул, Н. Артикуца, О. Довженко, Т. Литвин, Ю. Прадід, Т. І. Вендіна, Д. Едельман, М. Бородіна, М. Немировський, П. Бузука, І. Панькевич, К. Дейна, Н. Прилипко і інші. Вагомий розвиток в українську лінгвогеографію шляхом складання атласів поширення говірок та розвитку української мови внесли такі мовознавці як Й. Дзендзелівський, В. Ващенко, Т. Назарова, В. Латта, З. Ганудель, К. Герман, Г. Мартинова[3, с. 153]. Але разом з тим, через відсутність достатньо розробленої методології, подібні проблемні питання зараз не досліджуються настільки ж активно, як досліджувалися за часів СРСР.

Лінгвокриміналістичні дослідження – поняття досить нове, адже сама галузь не так давно поклала початок свого існування. Але варто зазначити, що вона досить актуальна як для виконавця художнього або наукового твору, так і для групування і рішення діагностичних завдань[4, с. 497].

Лінгвістичне дослідження рукописів – багатокомпонентна і об'ємна галузь спеціальних знань, яка зараз потребує актуалізації відповідно до умов сучасного світу. З огляду на те, що

напрацювання у вищезгаданій галузі нечисленні і за великим рахунком стосуються діагностичних і класифікаційних задач, потрібно проаналізувати і актуалізувати стандарти відповідно до оновлених норм правопису, з огляду на той факт, що напрацювання з критеріями визначення територіальної приналежності, зокрема деякі лінгвістичні форми і звороти, практично не використовуються суспільством в цілому, тільки людьми похилого віку в селах і маленьких містечках. Тому актуалізація подібного масиву інформації допоможе зрушити подібні дослідження з мертвої точки.

Однією з важливих категорій, але неосвітлених у повній мірі в аспекті лінгвокриміналістики є саме лінгвогеографія. Свій початок галузь поклала з розкриття проблематики та поглиблення етнолінгвістичних досліджень, базою для яких були матеріали переписів населення. Варто зазначити, що переписи населення за мовним критерієм проводилися ще в XIX ст., де спочатку орієнтувалися на розмовну мову громадянина, а потім на рідну (материнську) мову. Тому карти поширення мов часто взаємопов'язані з картами територіального поширення того чи іншого етносу [1, с. 24]. На превеликий жаль, дане поняття ширше освітлене у працях науковців, які займаються питаннями діалектології та мовознавства. Але разом з тим, деякі аспекти лінгвогеографії застосовуються і в лінгвокриміналістичних дослідженнях, зокрема у якості факультативних ознак при ідентифікації виконавця письмового повідомлення та у діагностичних дослідженнях літературних творів. У зв'язку з тим, що вищезгадана категорія не є основою при проведенні лінгвістичних досліджень, напрацювання у сфері лінгвогеографії з точки зору криміналістики практично не розвиваються, останні напрацювання подібного плану датуються періодом Радянського Союзу.

Процес актуалізації та упорядкування лексичної бази, якою може послуговуватися спеціаліст при дослідженні твору, можливе шляхом виділення окремої групи архаїзмів з переліку класифікаційних ознак регіонального напрямку та

поєднання часового критерію, згідно тезисів М. Бартолі. Необхідно почати класифікацію з 20–30-х років XX століття, виключаючи період до зазначеної точки. Разом з тим, при складанні та уточненні інформації щодо кожного конкретного ареалу, потрібно поряд з іншими методами дослідження застосовувати метод рекартографування, адже читання мовних атласів та їх подальша обробка для складання словників того чи іншого типу лексем – завдання досить складне навіть для лінгвіста [2, с. 457]. Якщо документ досліджується саме до зазначеної точки, потрібно користуватися методичними напрацюваннями, які визначають базову мовну практику конкретно визначеного періоду, тому буде практичним звернутися до достовірних джерел, які дозволять провести порівняльне дослідження твору. Вони повинні бути наближеними за часом до моменту виконання документа.

Також оновлення мовної бази можливе шляхом залучення широкого включення неологізмів і сленгу, як професійного, так і того, який широко використовується у повсякденному житті. Наступним кроком може виступити оновлення критеріїв оцінки структури викладу думок згідно сучасних норм українського правопису. Проведення такої роботи дасть більше можливостей для індивідуалізації виконавця тексту і встановлення зразкового діапазону періоду, в якому був виконаний той чи інший текст.

Розвиток лінгвокриміналістики та питань застосування лінгвістичної географії в питаннях вирішення завдань, що ставить перед собою лінгвокриміналістика можливе при тісній співпраці науковців у сфері мовознавства та експертів-лінгвістів, шляхом складання словників, оновлення атласів та введення чіткого алгоритму для рекартографування мовних атласів того чи іншого періоду. Застосування лінгво-географічних напрацювань у сфері криміналістики дозволить розширити можливості ідентифікації та діагностики виконавця повідомлення, тим самим полегшить роботу експертів – лінгвістів.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що розвиток лінгвогеографії як частини лінгвокриміналістичних досліджень можливий і потрібний, актуалізація методичного матеріалу та його систематизація можлива шляхом тісної співпраці вчених-мовознавців та експертів-лінгвістів, а активне застосування напрацювань у сфері лінгвогеографії дозволить розширити можливості ідентифікації автора письмового або усного повідомлення.

Перелік використаних джерел:

1. Лозинський Р. Географія і мовознавство: напрямки та проблеми взаємодії: *Мова і суспільство*. 2012. Випуск 3. С. 23–30
2. Вендина Т. И. Лингвогеография и проблема декодирования языка карты: *Лингвистика Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*, 2010, № 4 (2), с. 457–460.
3. Харківська О. Лінгвогеографічний аспект дослідження словотвору українських говорів Закарпаття / О. Харківська // *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: зб. наук. праць / відп. ред. І. В. Сабадош. – Ужгород, 2016. – Вип. 21: Ареалогія й ономастика. – С. 153–156.
4. Грачев М. А. Проблемы становления и формирования лингвокриминалистики как науки: *Лингвистика Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*, 2010, № 4 (2), с. 497–500.

Боброва Марія Сергіївна,

кандидат біологічних наук, старший викладач кафедри біології та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

Ворона Сергій Олександрович,

завідувач сектору біологічних досліджень та обліку Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Кропивницький

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВОЛОССЯ У КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ FEATURES OF HAIR IDENTIFICATION IN FORENSIC PRACTICE

Анотація. У роботі розглянуто морфологічні ознаки волосся, необхідні при визначенні систематичного положення тварини. Досліджено систематичні відмінності показників стану волосся та фактори, що впливають на їх зміну в межах виду. Здійснено порівняльний аналіз волосся дослідних тварин згідно визначених показників.

Ключові слова: волосся, кутикула, серцевина, систематика, мікроскопія.

Abstract. The paper considers the morphological features of hair, necessary in determining the systematic position of the animal. Systematic differences in hair condition indicators and factors influencing their change within the species have been studied. The comparative analysis of hair of experimental animals according to the defined indicators is carried out.

Keywords: hair, cuticle, core, systematics, microscopy.

Морфологічні ознаки волосся тварин є одним з об'єктів судово-біологічної експертизи. Основною метою такої експер-

тизи є встановлення належності волосся до певного виду тварини. З певною точністю це питання може бути вирішене оскільки спеціаліст оперує набором мікроморфологічних критеріїв та ознаки для аналізу волосся конкретного виду тварини[1, с. 2].

Зростання частоти підробок хутряних виробів, використання волосся як важливого, а інколи і єдиного речового доказу у криміналістиці посилює актуальність теми дослідження [3–5]. Відсутність повного сучасного атласу структури волосся тварин різних видів робить результати роботи практично значимими.

Мета дослідження: систематична ідентифікація тварин за особливостями будови її волосся.

Завдання:

1) на основі аналізу літературних джерел визначити, які показники стану волосся є першочерговими при визначенні систематичного положення тварини;

2) дослідити систематичні відмінності показників стану волосся та фактори, що впливають на їх зміну в межах виду;

3) здійснити порівняльний аналіз волосся дослідних тварин згідно визначених показників;

4) розробити атлас макро- та мікроознак волосся окремих видів тварин.

Об'єкт дослідження: волосся тварин (шерсть, хутро) різних видів.

Предмет дослідження: використання методів аналізу волосся при визначенні систематичної належності тварини.

Методи дослідження: візуальні морфометричні методи (визначення розміру, кольору, форми, наявності нашарувань); отримання відбитків кутикули; гістологічний метод освітлення серцевини; термохімічна обробка, мікроскопія та мікротомія волосся[2].

Результати: у дослідженні використано волосся тварин ряду Гризуни (Rodentia). В межах цього ряду досліджували волосся наступних тварин: Бобер річковий (Castor fiber, L.), Білка

звичайна (*SciurusVulgaris* L.), Кавія свійська (морська свинка або мурчак) (*Caviaporcellus* L.); Піщанка (*Gerbillus* L.), Шиншила звичайна (*Chinchillalanigera*, Bennett), Норка європейська (*Mustelaluttreola*, L.). Гризуни живляться переважно рослинною їжею, більшість веде наземний спосіб життя, (за винятком бобра). З досліджуваних тварин є представники що живуть у домашніх умовах (кавія свійська, піщанка, шиншила) це пов'язано з особливостями їх харчування, їх корм має домішки, що містять певні вітаміни, це впливає на структуру волосся цих тварин. Волосяний покрив гризунів складно диференційований, поділяється на три види: направляюче, пухове, остьове.

Тип кутикули волосся білки кардинально змінюється протягом направляючого волосся. В основі стрижня кутикула сидлоподібна, в гранні стрічкоподібна в модифікаціях 1 і 2. У бобра і як в основі, так і в гранні тип кутикули – стрічкоподібний, змінюються лише його модифікації в основі стрижня модифікація 2. У гранні волосся наближається до модифікації 5. Тип кутикули волосся піщанки стрічкоподібна в модифікації 3. У кавії свійської вздовж всього волосся стрічкоподібна в модифікації 1. У шиншили –стрічкоподібна в модифікації 4.

В процесі лужного гідролізу з нагріванням серцевина волосся кавії свійської розпадається на окремі клітини, у бобра – диски круглої форми з плоскою гладкою поверхнею і чітко вираженим контуром. У піщанки – на конгломерати клітин у вигляді ланок ланцюжка, що згодом розпадаються на окремі пластинки. Серцевина волосся білки розпадається на диски бобовидної форми з плоскою гладкою поверхнею клітинами, що складаються з одного ряду клітин по колу без центральних клітин; кавії свійської серцевина розпадається на окремі клітини, у шиншили відразу розпалась на окремі клітини округлої форми.

Практичне значення одержаних результатів: обґрунтовано ряд мікроморфологічних критеріїв, які можуть бути використані для визначення систематичної належності волосся до тварини певного виду; розроблено морфологічний атлас

волосся тварин, що належать до ряду Гризуни; розроблено практичні рекомендації щодо особливостей проведення мікроморфологічного аналізу волосся тварин; досліджено специфіку та практичне застосування обраної методики в роботі експертно-криміналістичної служби.

1. Першочерговими при визначенні систематичного положення тварини є такі показники стану волосся: форма стрижня, тип кутикули, структура серцевини, результат лужного гідролізу серцевини.

2. Найбільш впливовими на відмінності показників стану волосся є такі фактори: екологічні умови життя тварин, спосіб живлення та склад їжі, вік та стать тварини.

3. Встановлено, що у досліджуваних тварини роду Гризуни тип кутикули стрічкоподібна, що змінюється вздовж стрижня в модифікаціях.

Перелік використаних джерел:

1. Волосы животных как объект судебно-биологической экспертизы / М. В. Кисин, Л. К. Булышева, М. Л. Мамотюк, О. И. Разоренова. – Москва: РФЦСЭ, 2001. – 144 с.

2. Комплексне дослідження волосся тварин: метод. реком. / С. В. Петричук, К. В. Близнюк, В. В. Приступа, В. В. Кондратюк. – Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2015. – 50 с.

3. Лыхина Л. Ю. Определениевидаживотных по структуре волоса: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. вет. наук / Лыхина Людмила Юрьевна – Бишкек, 2011. – 26 с.

4. Морфологічні та морфометричні показники волосся ссавців як критерії докази в судово-ветеринарної експертизи // *Вісник КАУ*. – 2007. – № 1. – С. 186–190.

5. Морфологія волоссяного покриву свійських тварин. // *Тваринництво України*. – 2011. – № 8. – С. 19–22.

Богомолова Олена Сергіївна,
судовий експерт відділу економічних досліджень
Харківського НДЕКЦ МВС України

ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З ГРОШОВИМИ КОШТАМИ

EXPERT STUDY OF CASH TRANSACTIONS ACCOUNTS

Анотація. В цій статті розглянуто особливості проведення судово-економічної експертизи операцій з грошовими коштами в касі, визначено її мету, канали надходження грошових коштів, об'єкти дослідження які надаються експерту на дослідження. Визначені види зловживань у операціях з готівковими коштами та найпоширеніші економічні злочини при виявленні лишків та нестач в касі готівкових коштів. Наведено шляхи вирішення існуючих проблем судово-економічної експертизи операцій з грошовими коштами в касі.

Ключові слова: касові операції, грошові кошти, розрахункові операції, каса, первинні документи, облікові регістри, звітні документи, розкрадання грошових коштів, міра відповідальності.

Abstract. This article considers the features of forensic economic examination of cash transactions, defines its purpose, conditions, defines the channels of receipt of funds, the objects of research that are provided to the expert for research. Identified types of abuse in cash transactions and the most common economic crimes in the detection of surpluses and shortages in the cash register. the ways of solving the existing problems of forensic economic examination of cash transactions and cash.

Keywords: cash transactions, cash, settlement transactions, cash register, primary documents, accounting registers, reporting documents, theft of funds, the degree of responsibility.

До сучасного виду судово-економічних експертиз, яку застосовують при розслідуванні кримінальних і цивільних справ, належить дослідження операцій з грошовими коштами. Оскільки грошові кошти є найбільш ліквідними активами, їх достатньо легко вилучити з обігу, витратити або сховати. Внаслідок цього вони найбільше підлягають розкраданню в бюджетних установах, організаціях та на підприємствах різної форми власності. При розслідуванні справ про розкрадання грошових коштів, проведення судово-економічної експертизи є обов'язковою для встановлення сум розкрадених грошей, терміну розкрадання, а головне встановлення міри відповідальності певних осіб.

Останнім часом багато приділяється уваги загальним питанням, щодо особливостей проведення судово-економічної експертизи операцій з грошовими коштами. Суттєвий внесок для вирішення даних питань внесли вчені, такі як Т. М. Арзуманян, М. Т. Білуха, А. М. Белов, Ф. Ф. Бутинець, М. І. Камлик, В. О. Шевчук та ін.

Не зважаючи на значну кількість наукових досліджень, ще існує перелік не вирішених питань, щодо дослідження операцій з грошовими коштами в касі, які пов'язані з найпоширенішими злочинами в економічній сфері України: корупційні схеми, ухилення від сплати податків, шахрайства тощо.

Метою проведення судово-економічної експертизи готівкових операцій в касі є встановлення об'єктивної істини щодо достовірності та правильності відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності готівкових операцій.

Як показує практика, в фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій, найбільше виявляється економічних злочинів та допускається правопорушень при здійсненні касових операцій. Тому, для зменшення шахрайства на підприємствах та організаціях, виникає необхідність в дослідженні операцій з грошовими коштами.

Касові операції пов'язані з готівковим обігом. Судово-економічна експертиза касових операцій проводиться в тому

випадку, коли ведеться розслідування з приводу розкрадання грошових коштів з каси чи з банківських рахунків підприємства, або коли є докази фальсифікації документів при оформленні касових операцій з грошовими коштами. При досліджуванні операцій з грошовими коштами необхідно виходити з трьох основних умов:

- 1) економічної сутності;
- 2) правової обґрунтованості;
- 3) бухгалтерської точності ведення касових операцій.

Економічна сутність касових операцій пов'язана з рухом готівкових коштів та формами цього руху. Надходження грошових коштів до каси підприємства відбувається за наступними каналами:

- з каси; в вигляді виручки від реалізації товарів/послуг; повернення підзвітних сум; у вигляді готівкових платежів від громадян; відповідно до інших правил ведення касових операцій.

Інша сторона касового обігу – видача готівкових коштів. Основними каналами видачі готівки є:

- у вигляді інкасації або здачі готівки в касу банку чи відділення зв'язку; у вигляді повернення лишку або невірно отриманої готівки;
- у вигляді підкріплення іншими касами; виплата готівки громадянам відповідно до ведення касових операцій.

Таким чином, готівковий обіг грошових коштів обмежений каналами руху, економічна сутність та призначення готівкових операцій це – цілове забезпечення потреби готівково обігу, пов'язаного з грошовим оборотом.

Об'єктами експертного дослідження операцій із грошовими коштами в касі є [2, с. 189]:

- Первинні документи: прибуткові та видаткові касові ордери; платіжні доручення, вимоги-доручення, та ін.; чекові книжки та корінці використаних та анульованих чеків; акт інвентаризації наявних грошових коштів; акти внутрішніх ревізій каси і попередніх перевірок.

- Облікові реєстри: банківські виписки з поточного, валютного та ін. рахунків; касові книги; звіти касира; журнали-ордери № 1, відомості по рахункам 30,31,33; Головна книга.

- Звітні документи: книги обліку розрахункових операцій (КОРО); розрахункова книжка та авансові звіти; баланс підприємства.

Першим кроком при дослідженні касових операцій є фіксація каналів готівково – грошового обігу з врахуванням його функцій. Другим кроком дослідження касових операцій є перевірка їх правової обґрунтованості, яка визначається порядком оформлення надходжень й видатків готівкових коштів. Цей порядок пов'язаний з каналами готівкового обігу кожного підприємства.

Таким чином, прибуткові і видаткові касові операції мають строго цільове призначення, що знаходить відповідне документальне підтвердження. Відсутність такого документального підтвердження означає порушення діючих правил проведення касових операцій, за якими може ховатись пряме розкрадання грошей. При проведенні судово-економічної експертизи необхідно встановити правильність бухгалтерських записів в облікових реєстрах. При цьому досліджується відповідність: косового обігу, залишку грошей в касі, бухгалтерських проводок до змісту касових оборотів та проводок оборотів по кореспондуючим рахункам.

Викривлення касових операцій, їх відхилення від встановлених правил обліку може привести до кримінальних злочинів, які умовно можна поділити на два варіанти привласнення коштів: при їх надходженні до каси та при їх видачі їх з каси.

В першому випадку грошові кошти не оприбутковуються та не відображаються в касовій книзі, в другому випадку – витрачаються й використовуються всупереч чинному положенню не за призначенням з порушенням законодавства, тому в першому та другому випадку виникає розбіжність або невідповідність між вхідними та вихідними даними грошових операцій.

Найбільш поширеними видами зловживань з операціями із грошовими коштами є: оформлення видаткових операцій по касі за недоброякісними та підробленими документами; привласнення готівки, отриманих за чековою книжкою в банках, через підробку банківських виписок; незаконна видача готівки із каси після підробки авансових звітів; привласнення депонованих сум; розкрадання грошових коштів, призначених для виплати заробітної плати, через підроблення платіжної відомості. [3, с. 128].

Послідовність експертного дослідження при виявленні лишків або нестач в касі готівкових коштів, полягає в наступному [1, с. 128]:

1. Порівнянні записів в касовій книзі з прибутковими та видатковим ордерами.

2. Перевірці арифметичної достовірності всіх підрахунків в касовій книзі сум операцій за кожен день та правильності перенесення залишків на наступний день.

3. Встановленні тотожності записів в касовій книзі записам касира за кожен операційний день.

4. Аналізу в документах операцій по суті, які додаються до прибуткових та видаткових касових ордерів.

Для вирішення існуючих проблем судово-економічної експертизи операцій з грошовими коштами необхідно: провести розмежування предмета дослідження судово-економічною експертизою операцій з грошовими коштами в касі з предметом інших видів експертиз (бухгалтерського та податкового обліку, фінансово-господарської діяльності підприємств та фінансово-кредитних операцій).

Судово-економічна експертиза операцій з грошовими коштами в касі є одним із видів найскладніших видів експертиз. Основна її мета – встановлення істини, достовірності та повноти відображення в бухгалтерському обліку і фінансової звітності. Дана експертиза дає змогу зменшити та своєчасно виявити злочини. Детальна перевірка та аналіз первинних документів, підтверджуючих списання грошових коштів,

дозволяє виявити помилки (можливо навмисні), що веде до викривлення фінансової звітності, та може мати істотні податкові наслідки.

Перелік використаних джерел:

1. Глібо В. М. Судова бухгалтерія: [Підручник для студентів вузів] / В. М. Глібо, О. П. Буцан; Нац. юридакадем. України ім. Я. Мудрого; 2-ге вид., переобл. і доп. – Х.: Право, 2013. – 192 с.

2. Гуцаленко Л. В. Судово-бухгалтерська експертиза: [навчальний посібник] / Л. В. Гуцаленко – К.: Центр учбової літ., 2011. – 352 с.

3. Светлова Н. М. Розкрадання та зловживання грошовими коштами на підприємствах / Н. М. Светлова // *Вісник інженерної академії України*. – 2015. – № 2. – С. 292–296 с.

УДК 343.98

Бочкарьов Денис Олександрович,

кандидат економічних наук, атестований судовий експерт
Міністерством юстиції України, податковий консультант,
асистент аудитора, відповідальна особа фінансового моніторингу
АФ «Істина» у вигляді ТОВ

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ
ДЕКЛАРАЦІЇ ОСОБИ, УПОВНОВАЖЕНОЇ
НА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ
АБО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
FEATURES OF THE FORENSIC ECONOMIC LEGAL
EVALUATIONS OF THE PERSON WHICH DECLARES
AND IS THE MAIN OF DOING THE STATE FUNCTIONS
OR THE LOCAL SELF-GOVERNMENT**

Анотація. Сучасні реалії розвитку законодавства України, спрямовані на зменшення впливу незаконного збагачення на

осіб уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, отримання ними доходу від здійснення корупційних дій, за рахунок здійснення ними декларування доходів та видатків, які повинні бути документально обґрунтованими за достовірністю джерел їх походження.

Ключові слова: Декларація осіб уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Подарунок.

Abstract. The contemporary realities of the legislation of Ukraine are aimed at reducing the impact of any illicit gain on persons authorised to perform the functions of the state or local self-government, their proceeds gained through the acts of corruption, through their declaring of revenues and expenditures which shall be documented and substantiated according to the veracity of sources of their origin.

Keywords: Declaration of persons authorised to perform the functions of the state or local self-government. Present.

Процесуальним законодавством України, визначається проведення експертного дослідження в частині документального підтвердження, обґрунтованості аналізу, джерел задекларованих показників доходу зазначених в декларації.

Податковим кодексом України визначається поняття декларації, як – документ, що свідчить про суми доходу, який надається контролюючим органам у строки, встановлені законом. Законодавством України про запобігання корупції зазначено, що декларантом (особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством, зазначаються у декларації відомості про отримані доходи у вигляді рухомого та нерухомого майна матеріальних та не матеріальних активів, що належать до володіння та знаходяться у користування, як у нього так, і у членів його сім'ї.

Декларація складається власноручно, таким чином, що забезпечує вільне читання та порозуміння внесених відомос-

тей, яка включаються до Єдиного державного реєстру, який формується та ведеться Національним агентством у визначеному ним порядку з забезпеченням відкритого цілодобового доступу, на офіційному веб-сайті, з можливістю перегляду, копіювання та роздрукування інформації, а також у вигляді набору даних (електронного документа), організованого у форматі, що дозволяє його автоматизоване оброблення електронними засобами (машино зчитування) з метою повторного використання.

Метою декларування є, визначення декларантом джерел та розміру отриманого доходу, за минулий рік, та зазначення витрат на утримання майна та повсякденних споживчих витрат, та інших витрат, що належить суб'єкту декларування або членам його сім'ї, у тому числі спільної власності, або перебуває в її володінні або користуванні, набуте незалежно від форми правочину.

Декларація визначає зазначення, крім відомостей про об'єкти нерухомості, у тому числі об'єкти незавершеного будівництва, об'єкти, не прийняті в експлуатацію або право власності на які не зареєстроване в установленому законом порядку, цінне рухоме майно, цінні папери, корпоративні права, нематеріальні активи, грошові активи, а також активи у дорогоцінних (банківських) металах, фінансові зобов'язання, також відомості про доходи за отриманими подарунками.

Відомості щодо подарунка зазначаються лише у разі, якщо його вартість перевищує п'ять прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року, а для подарунків у вигляді грошових коштів – якщо розмір таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, перевищує п'ять прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року.

Особи, можуть приймати подарунки, які відповідають загальноновизнаним уявленням про гостинність, якщо вартість таких подарунків не перевищує один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття

подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки.

Обмеження, щодо вартості подарунків не поширюється на подарунки, які: 1) даруються близькими особами; 2) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

Відповідно до вимог Податкового кодексу України, подарунки належать до декларування, обдарованою особою. Тобто, визначається надання декларантом (особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) до державного реєстру про отримані доходи фізичними особами, відомостей в підтвердження доходу в якості подарунку, та внесення з нього податку.

Визначені обмеження, в частині отримання доходу суб'єктом декларування за рахунок отримання подарунків, надає підстави декларанту зловживати, з метою приховування отриманих корупційних доходів, занесення до декларації, яких здійснюється у розмірі, необхідному для надання інформації по підтвердженню отриманню доходу та здійснених витрат, без внесення відомостей про данні доходи до державного реєстру про отримані доходи фізичними особами, за посиланням на обов'язок декларування (внесення відомостей до реєстру доходу фізичних осіб) даного доходу податковим агентом, тобто дарувальникам.

Відомості за даного реєстру, не є загальнодоступними, та не належать до розголошення та розповсюдження, вільному наданню з нього інформації.

Затвердженими Національним агентством з питань запобігання корупції Правилами логічного та арифметичного контролю декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, автоматизованої перевірки цих декларацій та їхніх вагових коефіцієнтів, що застосовуються під час здійснення автоматичного логічного

та арифметичного контролю декларацій за допомогою засобів програмного забезпечення інформаційно-телекомунікаційної системи проведення логічного та арифметичного контролю декларацій, з метою визначення значення суми вагових коефіцієнтів, встановлення відповідності відомостей декларації відомостям реєстрів та баз даних державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, які можуть містити інформацію про окремі об'єкти декларування, а також ранжування декларацій за значеннями суми вагових коефіцієнтів від найвищого до найнижчого.

Щодо декларацій, поданих суб'єктами декларування, проводяться види контролю: 1) щодо своєчасності подання; 2) щодо правильності та повноти заповнення; 3) логічний та арифметичний контроль.

Повна перевірка декларації полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірки на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення чи необґрунтованості активів і може здійснюватися у період здійснення суб'єктом декларування діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також протягом трьох років після припинення такої діяльності.

Обов'язковій повній перевірці підлягають декларації службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, перелік яких затверджується Національним агентством, за правилом:

- контролю відомостей, що визначають значення суми вагових коефіцієнтів відповідно до повної перевірки декларації, що передбачають вид контролю за правильністю та повнотою заповнення, та логічного і арифметичного контролю;

- встановлення відповідності відомостей декларації відомостям з реєстрів та баз даних державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого

самоврядування, які можуть містити інформацію про окремі об'єкти декларування, та визначають значення суми вагових коефіцієнтів, що передбачають наявність документального підтвердження відомостей відображених у державних реєстрах баз даних, за якими отримання інформації не є вільному до надання та загальнодоступним та не належать до розголошенню та розповсюдженню.

Визначені види контролю, визначають методи документального дослідження судової експертизи, але положеннями процесуального законодавства України забороняється експерту самостійний збір даних для проведення дослідження, а повнота документального підтвердження отримання доходів як подарунків декларантом, приховується за посиланням на обов'язок декларування дарувальником, таких подарунків.

Тому, повнота дослідження експертом декларації службових осіб, які займають відповідальне, та особливо відповідальне становище, за їх зверненням, за аналізом по правилах, що встановлюють відповідність відомостей декларації відомостям з реєстрів та баз даних державних органів, органів влади, органів місцевого самоврядування, які можуть містити інформацію про окремі об'єкти декларування, та визначають значення суми вагових коефіцієнтів, без відомостей з даних реєстрів є необґрунтованим.

Перелік використаних джерел:

1. Податковий кодекс України № 27255 від 02.12.2010 зі змінами та доповненнями;
2. Закон України «Про запобігання корупції» № 1700 від 14.10.2014 зі змінами та доповненнями;
3. Правила логічного та арифметичного контролю декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, автоматизованої перевірки цих декларацій та їхніх вагових коефіцієнтів прийняті Рішенням № 3207 від 21.12.2018 Національного агентства з питань запобігання корупції, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14.01.2019 за № 35/33006.

Будзієвський Максим Юрійович

кандидат юридичних наук, доцент, судовий експерт відділу
криміналістичних досліджень Запорізького відділення
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових
експертиз Міністерства юстиції України

**СТУПІНЬ РОЗРОБЛЕНOSTІ ПРОБЛЕМИ
ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПИСІВ І РУКОПИСІВ,
ВИКОНАНИХ ВІД ІМЕНІ ОСІБ ПОХИЛОГО
ТА СТАРЕЧОГО ВІКУ**

**THE STATE OF THE ART OF THE PROBLEM
OF SIGNATURES MADE IN BEHALF
OF THE ELDERLY PEOPLE**

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан дослідження підписів і рукописів, виконаних від імені осіб похилого та старечого віку. Проаналізовано існуючі науково-методичні розробки, наголошено на подальшому удосконаленню діючої та впровадженню удосконаленої методики почеркознавчого дослідження.

Ключові слова: почерк, підпис, ознаки почерку, методика, не ідентифікаційні дослідження, похилий і старечий вік, писемно-руховий навик, діагностика.

Abstract. This article attends to the modern status of studies of signatures and manuscripts made on behalf of older people and persons of great age. The author analyses the present scientific-methodological insights, accentuates on the further improvement of the effective methods and inculcation of the improved special research methods.

Keywords: handwriting, signature, handwriting features, methods, nonidentification studies, older and senior age, writing-motor skills, diagnostics.

В умовах трансформації суспільства, бурхливого розвитку процедури оформлення спадщини і реєстрації прав громадян на успадковане ними нерухоме майно, удосконалення правил землекористування в масивах земель сільськогосподарського призначення особливої актуальності набувають проблеми вдосконалення експертної діяльності, зокрема, їх науково-методичного забезпечення.

Аналіз експертної практики за останні роки показав, що спостерігається тенденція до зростання кількості експертиз із дослідженням підписів і рукописів від імені осіб похилого і старечого віку. Дослідженню підлягають різноманітні документи: платіжні доручення, заповіти, розписки, акти дарування та ін.

На сьогоднішній день підпис є найбільш розповсюдженим матеріалом, який надходить на дослідження в якості об'єкту судово-почеркознавчої експертизи. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність більш ретельного його вивчення [1].

Вивченням різних аспектів дослідження підписів займалися такі відомі вчені, як Л. Є. Ароцкер, О. А. Єлисеєв, Н. І. Клименко, З. А. Ковальчук, Н. О. Комісарова, Г. А. Куприянова, В. В. Липовський, А. І. Манцвєтова, З. С. Мелєнєвська, В. Ф. Орлова, С. А. Ципєнюк, та інші.

Новий етап розвитку діагностичних досліджень, пов'язаний зі становленням вже наукової почеркознавчої діагностики на початку ХХ ст., а саме ім'ям Є. Ф. Буринського, що заклав основи наукового судового почеркознавства, узагальнив та розвинув ідеї судово-почеркознавчої діагностики. Він виділяв в почерку постійні компоненти та змінні, випадкові, ситуативні. В своїй роботі «Судова експертиза документів» (1903 р.) він вказував на вибіркєву мінливість почерку, що носить паталогічний характер. В ній розглянуті ознаки незвичного виконання рукопису, що пов'язані з атаксією, тремтінням, алкогольним оп'янінням, старечими змінами організму та інше [2, с. 24–29].

Досліджуючи об'єкти, що розглядаються, експерти зустрічаються із значними труднощами при виявленні ознак та оцінці

їх значення, з'ясуванні причин появи розбіжностей та визначенні їх істотності.

Специфіка криміналістичного дослідження рукописів, виконаних від імені осіб похилого і старечого віку, пов'язана з тим, що внаслідок природного фізіологічного старіння організму, ознаки почерку зазнають змін. З часом також відбувається і «деградація» почерку, що є причиною малої письмової практики, особливо коли особа припинила активно писати на стадії формування автоматизму у почерку [3].

В різний час неідентифікаційними дослідженнями підписів займалися такі вчені, як Л. Ш. Горгошидзе (дослідження підписів, виконаних в стані алкогольного сп'яніння), Л. В. Маркова (дослідження автопідробних підписів), О. М. Лисенко (дослідження підписів, виконаних із наслідуванням – стосовно встановлення їх виконавця), В. В. Липовський (дослідження підписів, виконаних особами похилого і старечого віку), Н. О. Комісарова (дослідження підписів, виконаних в умовах обмеженого зорового контролю), Т. М. Жакова (дослідження схожих підписів), Д. В. Мельник (дослідження малоінформативних підписів методом структурно-геометричних характеристик) тощо.

Питання щодо вікових змін ознак почерку слід віднести до найменш відпрацьованих у судовому почеркознавстві. Е. О. Івакін відмічає, що до кінця 70-х років не було проаналізовано причини, ступінь та межі деградації при руйнуванні навиків письма, якщо рукописні тексти виконано особами похилого і старечого віку з нормальним фізіологічним старінням; не виявлено інформативних ознак у почерку осіб похилого і старечого віку, які є цілком або частково прогнозованими для почерку осіб у молодому і середньому віці; не розглянуто ідентифікаційні ознаки почерку цього контингенту осіб; не вивчено закономірності прояву ознак, характерних для осіб похилого і старечого віку, на відміну від почерку осіб молодого й середнього віку, а також ознаки наслідування «старіючому» почерку. Експериментальні розробки з даного питання

взагалі були відсутні. Все це вкрай негативно відбивалось на стані експертної практики із дослідження рукописів, виконаних від імені осіб похилого і старечого віку, й суттєво обмежувало можливості вирішення завдань експертизи стосовно цих об'єктів [4].

Слід зазначити, що дослідження підписів, виконаних від імені осіб похилого та старечого віку, часто є одним з найбільш складних при проведенні судово-почеркознавчої експертизи. Це обумовлено, перш за все, самим характером даного об'єкту, який часто змінювався з причини недостатньої письмової практики, впливом на рухові функції пишучої руки, вікових змін організму та захворювань тощо [5, с. 56–61].

Враховуючи те, що судова та слідча практика потребує проведення експертиз, пов'язаних із дослідженням рукописів, виконаних від імені осіб похилого й старечого віку, постала необхідність у розробці основних теоретичних і методичних положень цього виду почеркознавчого дослідження.

Почерк осіб похилого й старечого віку має специфічні особливості й ознаки, які зазнають певних змін під впливом різноманітних факторів, у тому числі й фізіологічних. Саме старіння організму супроводжується погіршенням стану здоров'я, порушенням зору, м'язовою слабкістю, виснаженням нервової системи, зменшенням рухливості кістково-м'язового апарату, порушенням кровообігу, тощо. Особливості функціонування писемно-рухового навику в осіб похилого й старечого віку призводять до уповільнення темпу рухів, зменшення їх амплітуди й швидкості, зменшення пластичності рухів.

Розробки вчених-криміналістів Т. А. Чепульченко та А. В. Смірнова із дослідження підписів і текстів, виконаних від імені осіб похилого і старечого віку, покладено в основу методики із встановлення похилого і старечого віку виконавця рукописного тексту, тобто, врешті-решт, для вирішення класифікаційного завдання встановлення віку виконавця [6].

Як свідчить узагальнення практики проведення судово-почеркознавчих експертиз, ознаки порушення системи рухів

зустрічаються в осіб молодого віку за наявності у них захворювань, що порушують опорно-рухові функції, наприклад, післяінсультний та післяінфарктний стан, хвороба Паркінсона. Короткочасні порушення системи рухів можуть мати місце у випадках травм звично пишучої руки або у випадку впливу, так званих, «збиваючих» факторів.

Недосконалість методики та психофізіологічні особливості виконавця рукописного тексту дозволяють експертам встановити, у більшості випадків, не біологічний, а психологічний вік особи [7].

Узагальнення практики проведення почеркознавчих експертиз вказує на те, що, здебільшого, завдання розпізнавання віку виконавця експерти-почеркознавці вирішують, виходячи з професійного досвіду. Тому науково-обґрунтовані методики вирішення цих завдань потребують подальшого удосконалення та розробки.

Таким чином бачимо, що питанням діагностичного дослідження підписів приділялося достатньо уваги. Проте слід зазначити, що до сьогодні ці аспекти не в повній мірі висвітлені в науковій літературі. Крім того, на сьогоднішній день не розроблені в повній мірі методики вирішення класифікаційних завдань, що обумовлює актуальність дослідження в даній сфері.

Перелік використаних джерел:

1. Свобода Є. Ю. Судово-почеркознавча експертиза підписів: сучасні можливості / Є. Ю. Свобода // *Криміналістика и судебная экспертиза*. – Вып. 58(2). К.: 2013. – С. 235–243.
2. Орлова В. Ф. Судебно-почерковедческая диагностика / В. Ф. Орлова. – М.: ЮНИТИ, 2006. – 160 с.
3. Гонгало С.Й., Гайдук О. Г., Волчук Л. С. Неідентифікаційні дослідження у почерку: сучасний стан та перспективи розвитку // *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». – 2015. – № 1(11): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15hsytrp.pdf>.
4. Івакін Е. О. Теоретичні та методичні питання не ідентифікаційних досліджень в судовому почеркознавстві: автореф. дис. канд.

юрид. наук: 12.00.09 / Е. О. Івакін. – Київ: 2003. – 16 с.: [Електронний ресурс] / Е. О. Івакін. – Режим доступу: <http://library.univer.kharkov.ua/OpacUnicode/index.php?url=/notices/index/IdNotice:791108/Source:default>.

5. Липовский В. В. Диагностические исследования при экспертизе подписей, выполненных от имени лиц пожилого и старческого возраста / В. В. Липовский // *Криминалистика и судебная экспертиза*. – К.: 1992. – Вып. 44. – С. 56–61.

6. Чепульченко Т. А. Смирнов А. В. Установление пожилого и старческого возраста исполнителя рукописного текста. Методические рекомендации / Т. А. Чепульченко, А. В. Смирнов. М.: ВНИИСЭ. 1984. 20 с.

7. Dr. Melinda Hengl What questions can it answer? The role of handwriting analysis in the present day / М. Hengl // *Зб. наук. статей за мат. III Міжнародної науково-практичної конференції* [«Малиновські читання»], (14–15 листопада 2014 р.). – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – С. 212–220.

УДК: 343.148 (477).

Васильєв Володимир Миколайович,

доктор юридичних наук, провідний науковий співробітник
Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

**СТАТУС ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА У
ЦИВІЛЬНОМУ ТА ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ:
СПІЛЬНЕ ТА РОЗБІЖНОСТІ
STATUS OF EXPERT AND SPECIALIST IN CIVIL AND
COMMERCIAL PROCEEDINGS:
COMMON AND DIFFERENCES**

Анотація. Робота висвітлює питання щодо розмежування статусу судового експерта та спеціаліста у цивільному та господарському процесі на підставі аналізування процесуального законодавства та напрацювань науковців.

Ключові слова: спеціальні знання, експерт, спеціаліст, висновок, консультація, цивільний процес, господарський процес.

Abstract. The research paper covers the issue of distinguishing between the status of a forensic expert and a forensic specialist in civil and commercial proceedings on the analysis basis of procedural legislation and the groundwork of scientists.

Keywords: specific expertise, forensic expert, forensic specialist, conclusion, consultation, civil proceedings, commercial proceedings.

Експертні дослідження все частіше використовуються у цивільному та господарському процесі, що обумовлено тим, що нерідко питання, які ставляться перед суддею, не можуть бути вирішені ним без використання спеціальних знань тієї чи іншої галузі. При цьому необхідно відрізнити участь у справі судового експерта від участі спеціаліста, яких може бути залучено у розгляд справи. Зауважимо, що найбільш проблемними та дискусійними в юридичній науці залишаються питання розмежування процесуального положення експерта та спеціаліста[1]. Ці суб'єкти у цивільному та господарському провадженні наділені різним правовим статусом і виконують неоднакові функції. Зауважимо, що участь експерта та участь спеціаліста в цивільному та господарському процесі дійсно окреслюється деякими спільними рисами (в обох випадках застосовуються спеціальні знання, експерт та спеціаліст діють в межах встановленої законодавством процедури). Однак, ототожнювати їх не дозволяють суттєві відмінності, а саме:

- експертом може бути особа, яка має спеціальні знання в певній галузі науки, техніки, мистецтва, пройшла відповідну підготовку і отримала кваліфікацію експерта з певних видів експертиз та внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів; а для того, щоб бути спеціалістом, достатньо володіти спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів;

- спеціаліст залучається до участі в справі з метою сприяння суду у наданні технічної допомоги, тоді як метою діяльності експерта є встановлення фактів, що мають значення для правильного вирішення справи;

- діяльність експерта спрямована на отримання нової інформації про фактичні обставини справи, а спеціаліста – на сприяння здійсненню судом окремих процесуальних дій та наданні суду консультативно-довідкової допомоги;

- різними є способи застосування спеціальних знань експертом і спеціалістом: експерт проводить спеціальне дослідження зміст, якого знаходиться поза межами процесуальної регламентації, а спеціаліст, як правило, бере участь у здійсненні судом процесуальних дій, що можуть бути сприйняті безпосередньо судом та особами, які беруть участь у справі [2, с. 52];

- на відміну від експерта спеціаліст самостійно не складає ніяких документів. Чинним процесуальним законодавством передбачено (ч. 3 ст. 74 ЦПК та ч. 3 ст. 71 ГПК) [3; 4], що спеціаліст може давати усні консультації та письмові роз'яснення (висновки), однак, документи, що складаються спеціалістом носять характер роз'яснень існуючих обставин, на відміну від яких висновки експерта містить нову інформацію про фактичні обставини справи;

- суд може не залучати до участі в справі спеціаліста, якщо хтось із суддів володіє спеціальними знаннями (наприклад, для того, щоб кваліфіковано провести огляд доказів), тоді як експертиза проводиться виключно експертом;

- висновок спеціаліста, на відміну від висновку експерта, не закріплений в чинному законодавстві як засіб доказування.

Зауважимо, що складно погодитись з точкою зору Ю. К. Орлова, про те що результати діяльності спеціаліста не мають доказового значення [5, с. 36–37]. Щодо цього Т. В. Сахнова аргументовано зазначає, що немає причин не визнавати письмові роз'яснення спеціаліста у випадках проведення огляду, з'ясування відомостей, що містяться

в звукозаписах та відеозаписах, коли роз'яснення спеціаліста виступають засобом перевірки достовірності джерела формування доказів. Як бачимо, якщо висновок експерта найчастіше виступає доказом юридичних фактів, то роз'яснення спеціаліста (в письмовій формі), найчастіше відіграє роль доказу доказового факту [2, с. 55–57].

Слушні позиції, знаходимо у практиці господарського судочинства. Так, Вищий господарський суд України у Постанові Пленуму «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» у п. 2 роз'яснює, що не може вважатись актом судової експертизи висновок спеціаліста, наданий заявникові на підставі його заяви, – навіть якщо відповідний документ має назву «висновок експерта» або подібну до неї, оскільки особа набуває прав та несе обов'язки судового експерта тільки після одержання нею ухвали про призначення експертизи [6]. Крім того, для роз'яснення питань, що виникають при вирішенні господарського спору та потребують спеціальних знань, господарський суд може призначити судову експертизу в порядку підготовки справи до розгляду, а також у процесі розгляду господарської справи. Таке правило діє й у цивільному судочинстві. Однак, у деяких випадках необхідність проведення експертного дослідження виявляється ще до початку провадження по справі, тому процесуальним законодавством передбачено право учасника справи подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення (ч. 1 ст. 106 ЦПК та ч. 1 ст. 101 ГПК) [3; 4]. Окремі правові акти вказують, що висновок спеціаліста, наданий без відповідного доручення суду, не може оцінюватись як висновок експерта у розумінні процесуального законодавства України [7]. Однак, його доказова сила та значення для вирішення справи від цього не зменшується. Враховуючи, що роль спеціаліста за цивільним та господарським процесуальним законодавством зводиться, як правило, до надання допомоги технічного характеру, науковцями висуваються пропозиції розширити перелік засобів доказування, який наведений у

ч. 2 ст. 76 ЦПК та ч. 2 ст. 73 ГПК, та доповнити його висновком спеціаліста [8, с. 34].

Важливим процесуальним аспектом, що розмежовує процесуальні статуси експерта і спеціаліста, наведеним Вищим господарським судом у Постанові «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» [9], і який, на нашу думку, можна застосовувати і до цивільного судочинства, є попередження про відповідальність. Так, відповідно до п. 16 Постанови, якщо, призначаючи судову експертизу, господарський суд не попередив особу, яка провадитиме дослідження, про відповідальність, передбачену ст.ст. 384 і 385 ККУ, то поданий суду висновок може вважатися висновком спеціаліста, а не висновком експерта.

Зауважимо, що особа набуває права та виконує обов'язки експерта після оголошення (вручення) їй ухвали про призначення експертизи та попередження про відповідальність. Тільки за цих умов висновок експерта набуває доказової сили, а їх невиконання робить неможливим використання висновку експерта як доказу у справі. Тому не можуть розглядатись як висновок експерта і бути підставою для відмови у призначенні експертизи акти ревізії, калькуляції, інші висновки спеціалістів, навіть якщо вони надані на запит суду, адвоката, сторони. За необхідності з'ясування зазначених у таких документах обставин судом може бути призначена експертиза, яка буде вважатись первинною [6].

Раніше у працях науковців було викладено ідею про судові докази як єдність змісту (фактичних даних або відомостей) та процесуальної форми (джерела отримання фактичних даних) [10]. Оремо слід підкреслити, що для набуття доказової сили висновку експерта має відповідати вимогам, визначеним процесуальним законодавством. Всі ці умови не регламентуються стосовно роз'яснень (висновку) спеціаліста. При цьому доречним є не спроба дорівнювати статуси цих різних за рівнем та значенням осіб, а закріпити особливості правового статусу спеціаліста як окремого учасника господарського чи цивіль-

ного провадження. Статтею 71 ГПК, аналогічно, як і для цивільного процесуального законодавства (ст. 74 ЦПК) визначено, хто може бути спеціалістом, окреслено низку вимог до спеціаліста та його прав, а також встановлено, що допомога та консультації спеціаліста не замінює висновок експерта [4, с. 3]. Окремо слід підкреслити, що на відміну від спеціаліста незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються рядом умов, що містяться у чинному законодавстві.

Перелік використаних джерел:

1. Ракитина Л. Н. Участие специалистов в гражданском судопроизводстве: дис. ... канд. юрид. наук Саратов, 1985. 203 с.
2. Сахнова Т. В. Судебная экспертиза. Москва: Городец, 2000. 368 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004. № 40–41, 42. ст. 492.
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992. № 6. ст. 56.
5. Орлов Ю. К. Специалист – это сведущее лицо, не заинтересованное в ходе дела. *Российская юстиция*. 2003. № 4. С. 36–37.
6. Про деякі питання практики призначення судової експертизи: постанова Пленуму ВГСУ від 23.03.2012 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0004600-12> (дата звернення 26.11.2019).
7. Про практику вирішення окремих спорів, пов'язаних з вексельним обігом (за матеріалами судової колегії Вищого арбітражного суду України по перегляду рішень, ухвал, постанов): Лист Вищого арбітражного суду України від 11.12.2000 р. № 01–8/738. *Вісник господарського судочинства*. 2001. № 1. С. 94.
8. Кучер Т. М. Співвідношення висновків експерта та спеціаліста як засобів доказування в цивільному процесі: питання теорії та практики. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 2 (10). С. 31–40.
9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001. № 25–26, ст. 131.
10. Калпина А. Г. Письменные доказательства в судебной практике по гражданским делам: дисс. ... канд. юрид. наук (12.00.02). Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. Москва. 1966. 189 с.

Вертепна Катерина Олександрівна,

судовий експерт сектору економічних досліджень відділу
товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних
досліджень та оціночної діяльності Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ТЕРМІН ЇЇ ПРОВЕДЕННЯ

SPECIAL FEATURES OF THE SHIPS ECONOMIC EXPERTISE ARE ADDED TO THE TERM

Анотація. Розглянуто узагальнене визначення «розумного строку» проведення судово-економічної експертизи залежно від складності і навантаження експерта-економіста, та запропоновано заходи поскороченню цього строку.

Ключові слова: судово-економічна експертиза, підстави проведення, строк проведення, предмет, проблеми вирішення.

Abstract. The generalized definition of «reasonable term» of carrying out forensic economic examination depending on complexity and loading of the expert economist is considered, and measures for reduction of this term are offered.

Keywords: forensic economic examination, grounds for carrying out, term of carrying out, subject, problems of solution.

Судова експертиза призначена для здійснення експертного забезпечення правосуддя, тому її регулювання та стратегічні напрями безпосередньо пов'язані з кримінальним, цивільним, господарським і адміністративним процесуальним законодавством, що й складає основу функціонування судової експертизи.

Судова економічна експертиза сьогодні є одним із найпоширеніших напрямком в судово-експертній діяльності. За своєю

суттю і специфікою є дуже складною експертизою. Судова економічна експертиза є процесуальною дією, спрямованою на отримання доказів шляхом проведення судовим експертом на основі його спеціальних знань з бухгалтерського обліку, оподаткування та фінансів дослідження об'єктів (первинних документів, облікових регістрів ізвітності), які містять інформацію про фактичні дані та обставини справи, що перебуває у провадженні [1].

Відповідно статті 28 Кримінального процесуального кодексу України, кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень [2].

Для експертних установ МВС України строк експертного дослідження встановлюється пунктом 1.15 Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України № 591 від 17.07.2017, в якій залежно від складності дослідження та з урахуванням навантаження експерта (за наявності у нього на виконанні одночасно понад десять експертиз, у тому числі комісійних та комплексних) більший розумний строк установлюється за письмовою домовленістю з органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів у межах:

- 10 календарних днів – щодо матеріалів з невеликою кількістю об'єктів та вирішуваних питань і простих за характером досліджень;

- 30 календарних днів – щодо матеріалів із середньою кількістю об'єктів та вирішуваних питань або середньої складності за характером досліджень;

- 60 календарних днів – щодо матеріалів з великою кількістю об'єктів та вирішуваних питань або складних за характером досліджень;

– понад 60 календарних днів – щодо матеріалів із великою кількістю об'єктів та вирішуваних питань (понад десять), виходячи з фактично необхідного для експерта часу або особливо складних за характером досліджень (з використанням криміналістичного обладнання (лазерного, оптичного, електронного); проведення експериментальних досліджень; застосування кількох методів);

– понад 90 календарних днів – якщо експертиза є особливо складною чи багатооб'єктною і потребує вирішення понад десяти питань або вирішення питань, які потребують кількох досліджень, чи налічує понад п'ять томів матеріалів справи або є комплексною чи потребує залучення фахівців з інших установ (у тому числі судово-медичних), підприємств, організацій і не може бути виконана у зазначені строки.

Більш розумний строк установлюють за письмовою домовленістю з органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів. Час попереднього вивчення матеріалів не повинен перевищувати п'ятнадцяти робочих днів [3, с. 4].

Строк проведення експертизи починається з робочого дня, наступного за днем надходження матеріалів до експертної установи, і закінчується у день направлення їх особі або органу, які призначили експертизу. У строк проведення експертизи не включається термін виконання клопотань експерта, пов'язаних з витребуванням додаткових матеріалів або усуненням інших недоліків, допущених особою або органом, які призначили експертизу [4].

Однією з проблем пов'язаних з швидкістю розслідування економічних злочинів є тривалий термін виконання судових економічних експертиз. В більшості випадків тому, що обсяг наданих документів для проведення економічної експертизи часто вимірюється десятками, а іноді і сотнями томів. Крім того, в якості об'єктивних причин тривалого терміну виконання судової економічної експертизи можна назвати особли-

вості кримінальних справ з економічним складом злочинів, що носять міжрегіональний характер, де досліджується облік господарської діяльності підприємства з мережею філій по всій країні або розгалуженою системою контрагентів.

Слід окремо наголосити, що ряд причин тривалих термінів лежить і в площині взаємин зі слідчими. Так, конкретна постановка експертних завдань, своєчасна підготовка необхідних матеріалів для їх вирішення, скорочення термінів задоволення клопотання експертів – ці проблеми вирішуються тільки шляхом спільної роботи експертів і слідчих.

Таким чином, в якості ефективних заходів щодо скорочення термінів проведення судової економічної експертизи можна відзначити: доекспертну оцінку матеріалів кримінальної справи з метою поставлення конкретного експертного завдання і визначення необхідних об'єктів дослідження; семінари за участю представників слідчих підрозділів.

Перелік використаних джерел:

1. Дмитренко Є. Експертні економічні дослідження та судова експертиза податкового обліку [Електронний ресурс] / Є. Дмитренко // Вісник. – 2015. Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/uk/author/dmitrenko-yevgen>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 24 грудня 2015 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України № 591 від 17.07.2017, зареєстрована наказом Міністерством юстиції України від 18.08.2017 за № 1024/30892.

4. Циганюк Ю. В., Кравчук О. В. Строки проведення судових експертиз у процесуальному законодавстві України: порівняльний аналіз [Електронний ресурс] / Ю.В. Циганюк // Кримінальний вісник – 2016. – Вип. 1. – С. 46–48. – Режим доступу: <http://elar.naiu.kiev.ua/bits/tream/123456789/1831/1/%D0%A6%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%AE.%20%D0%92.pdf>.

УДК: 343.1 (477)

Вітер Дмитро Вадимович

аспірант Харківського науково-дослідного інституту
судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

**ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ
ВИКОРИСТАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ
ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІЛЬОВИХ
ПРОГРАМ**

**ON THE ISSUE OF IMPROVING THE USE OF FORENSIC
EXAMINATIONS IN THE INVESTIGATION OF CRIMES IN
THE FIELD OF FINANCING SOCIAL TARGET PROGRAMS**

Анотація. У роботі розкрито окремі напрями вдосконалення використання судових експертиз при розслідуванні злочинів у сфері фінансування соціальних цільових програм: розроблення окремих методик розслідування даного виду злочинів; розвиток усіх рівнів нормативно-правових актів, що регулюють провадження судових експертиз; підвищення рівня науково-технічного забезпечення судової експертизи тощо.

Ключові слова: судові експертизи, злочини, науково-технічне забезпечення, нормативно-правові акти, окремі методики.

Abstract. The work reveals certain directions of improving the use of forensic examinations in the investigation of crimes in the field of financing social targeted programs: the development of private methods for investigating this type of crime; development of all levels of normative legal acts that regulate the production of forensic examinations; increasing the level of scientific and technical support of forensic examination, etc.

Key words: forensic expertise, crimes, scientific and technical support; regulatory legal acts, expert methods.

Раніше нами зазначалося, що фінансування соціальних цільових програм може різнитись за джерелами, способами, напрямками та метою відповідного фінансування, а також було виділено два основні різновиди таких програм: соціальна цільова програма у пріоритетних сферах людської діяльності та соціальна цільова програма підтримки розвитку регіону [1, с. 11]. Науковцями підкреслювалось, що способи вчинення злочинів у сфері фінансуванні соціальних цільових програм можуть бути пов'язаними із незаконним: отриманням коштів, зокрема й бюджетних; витрачанням коштів, виділених на фінансування цільових програм; відшкодуванням отриманих коштів (наприклад, використання фіктивних документів, що містять завідомо неправдиві дані про балансову вартість придбаної першої сільськогосподарської техніки для отримання фінансової підтримки) [2, с. 324].

Зауважимо, що напрями використання судових експертиз та їх конкретні різновиди при розслідуванні злочинів у сфері фінансування соціальних цільових програм залежать, насамперед, від способу вчинення конкретного злочину, тому важливим шляхом їх вдосконалення та підвищення ефективності є розробка методик розслідування злочинів такого типу та експертних методик, що дозволяють якісно провести призначені експертизи. Криміналістичні методики, як наголошують науковці, є засобом практичної реалізації положень (рекомендацій) криміналістичної техніки та криміналістичної тактики, бо поза реальними умовами розслідування конкретних злочинів неможливе їх застосування й використання [3, с. 235]. Розробка методик розслідування злочинів у сфері фінансуванні соціальних цільових програм ускладнена тим, що такі злочини різняться залежно від конкретного виду соціальної цільової програми. Вбачається також доцільним включати до методик розслідування ті види експертиз, що дозволять швидко розслідувати найпоширеніші способи вчинення злочинів, що пов'язані з нецільовим використанням бюджетних коштів і незаконним отриманням кредиту, а саме державного

цільового, а також ті злочини, що здійснюються під час державних закупівель – у процесі реалізації соціальних цільових програм. Розроблення таких методик дозволить більш чітко розуміти, які саме судові експертизи та в якій послідовності необхідно провести для з'ясування обставин розглядуваних злочинів.

Підвищення ефективності використання судових експертиз при розслідуванні злочинів у сфері фінансування соціальних цільових програм має відбуватись у різних площинах, зокрема, найбільш актуальними сьогодні представляються сфери нормативно-правового та науково-технічного забезпечення. Закон України «Про судову експертизу» визначає в якості мети судової експертизи – забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки [4]. Отже, одним із шляхів вдосконалення використання судових експертиз при розслідуванні злочинів у сфері фінансуванні соціальних цільових програм має бути визнано його наукове забезпечення, яке здійснюється у двох формах: науково-технічне (пошук, вибір, пристосування та використання досягнень науково-технічного прогресу в навчальному процесі), науково-методичне забезпечення (розроблення рекомендацій і створення необхідних умов для сприйняття цих рекомендацій) та інформаційне [5, с. 76]. У свою чергу, інші науковці пропонують розуміти науково-методичне забезпечення розслідування злочинів, як створення умов для запровадження досягнень науки й техніки в практику, що охоплює апробацію, уточнення умов і порядку застосування, розроблення методик, рекомендацій чи інструкцій, підготовку користувачів тощо [6, с. 84].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що наукове забезпечення судових експертиз при розслідуванні злочинів у сфері фінансуванні соціальних цільових програм передбачає врахування та широке використання в експертних дослідженнях останніх науково-технічних досягнень. Так, В. М. Гарашук

нормативно-правове забезпечення проведення судових експертиз умовно поділяє на декілька рівнів виділяючи нормативно-правові акти: загального характеру; процесуального або галузевого характеру; відомчого характеру; присвячені проведенню різних (спеціальних) видів судових експертиз [7, с. 41]. Таку позицію необхідно підтримати та підкреслити, що вдосконалення проведення судових експертиз при розслідуванні злочинів у сфері фінансування соціальних цільових програм має відбуватися із застосуванням нормативно-правових актів всіх окреслених вище рівнів. Зокрема, це стосується правової регламентації діяльності експерта, його правового статусу та повноважень. У зв'язку з обранням Україною Європейського шляху розвитку, що включає серед іншого й роздержавлення (демонополізацію) судової експертизи, що полягає у розвитку інституту приватних судових експертів, представляється необхідним законодавче визначення поняття «судовий експерт».

У наукових працях безспідставно вказується на те, що експертиза призначається у тих випадках, коли потрібно застосування спеціальних знань, якими суд не володіє, а якщо суд не володіє спеціальними знаннями з тієї галузі знань, з питань якої проводиться експертиза, то, відповідно, він не зможе об'єктивно оцінити ефективність обраної методики та якість проведеного дослідження (навіть якщо інформація про останнє буде викладена в простій доступній формі) [8, с. 115]. З цього приводу слушними є думки тих науковців, які вказують на необхідність оптимізації змістовного наповнення дослідницької частини висновку експерта, обмеження його обсягу певними розумними рамками за рахунок скорочення надмірно деталізованих описань, наукових і технічних викладок тощо [9, с. 127]. Реалізація запропонованого, вочевидь, не лише не призведе до зниження якості проведення експертизи, але й позитивно позначиться на строках її проведення, скоротить надмірне навантаження на експертів щодо складання описової частини.

Як висновок, слід зазначити, що процес розслідування у сфері фінансування соціальних цільових програм вимагає використання різноманітних спеціальних знань, а вибір конкретного виду судової експертизи обумовлюється низкою факторів, серед яких: вид злочину у сфері фінансування соціальних цільових програм; способи вчинення такого злочину; матеріали, що перебувають в розпорядженні органів досудового розслідування. Також важливим напрямом вдосконалення використання судових експертиз при розслідуванні злочинів у сфері фінансуванні соціальних цільових програм є наукове забезпечення проведення експертиз, яке включає, зокрема, й технічно-технологічне, що передбачає врахування та застосування досягнень науково-технічного прогресу, а також методично-методологічне забезпечення проведення таких експертиз.

Перелік використаних джерел:

1. Вітер В. Д. До питання класифікації типових способів учинення злочинів у сфері фінансування соціальних цільових програм. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 1. С. 10–15.
2. Кікінчук В. В. Способи вчинення злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 3. 2013. С. 317–326.
3. Бахін В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. Криміналістика: курс лекцій (ч. 1). Ірпінь. Акад. ДПС України. 2002. 356 с.
4. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ. (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 28. ст. 232.
5. Іщенко А. В., Ієрусалимов І. О., Удовенко Ж. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів: навч. посібн. Київ: Центр учбової літератури. 2007. 160 с.
6. Бахин В. П., Лисиченко В. В. Научно-методическое обеспечение практики расследования преступлений. *Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики*. Киев. 1993. С. 84–87. (С. 84).
7. Гаращук В. М. Проблеми законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності в Україні. Актуальні питання судової експертизи

і криміналістики: збірник матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). Харків: ХНДІСЕ, 2019. С. 40–43.

8. Васильєва Ж. В. Зміст та структура висновку експерта в цивільному процесі. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3 (15). С. 111–116.

9. Каркоцький І. В. Актуальні напрямки оптимізації структури і змісту висновку експерта. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 року). Київ-Маріуполь: 2018. С. 126–128.

УДК378.14:004.92

Воеводський Стас Володимирович,

заступник завідувача відділу, завідувач сектору криміналістичного дослідження транспортних засобів

і реєстраційних документів, що їх супроводжують

Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

КОМП'ЮТЕРНО-ГРАФІЧНИЙ МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МАРКИРУЄМИХ ПОВЕРХОНЬ

COMPUTER-GRAPHICAL METHOD FOR DETECTING THE FEATURES OF MARKED SURFACES

Анотація. У статті наголошується про зростання незаконних заволодінь транспортними засобами, також про нові підходи та розкриття даного виду злочинів. Детально розкривається про комп'ютерно-графічний метод дослідження. Коротко розглянуто процес видалення первинної маркування. Розкрито ряд проблем в цій сфері, породжених новизною новітніх досягнень розвинутої науки і техніки, нових областей знань, нових технологій по перетворенню

криміналістично-значимої інформації у форми, доступні для її користувачів.

Ключові слова: комп'ютерно-графічний метод, маркування поверхонь, транспортні засоби, маркування, криміналістичні дослідження.

Abstract. The article emphasizes the growth of illegal seizure of vehicles, as well as new approaches and the disclosure of this type of crime. It describes in detail the computer-graphic method of research. Briefly consider the process of removing the primary label. A number of problems in this area are revealed, caused by the novelty of the latest achievements of advanced science and technology, new areas of knowledge, new technologies for the transformation of forensically significant information into forms available to its users.

Keywords: computer-graphic method, surface marking, vehicles, marking, forensic research.

Неухильне зростання незаконних заволодінь транспортними засобами вимагає нових підходів до профілактики та розкриття даного виду злочинів. В процесі розслідування вирішальне значення має можливість встановлення первинних ідентифікаційних позначень транспортних засобів у випадках їх знищення. Складність криміналістичних досліджень обумовлена, як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами.

До перших належить: розташування таврованих позначень, вид матеріалу, на яке нанесено клеймо, спосіб нанесення і т.д. До других: яким способом злочинці знищили первинний номер, які при цьому застосовувалися технічні засоби, хімічні реактиви, чи мало місце термічний вплив.

Традиційними методами відновлення первинних клейм об'єктів відповідно до затверджених методик, які широко застосовуються в експертній практиці, є хімічне та електрохімічне травлення, при яких відбувається необоротне руйнування і знищення кристалічної решітки металу на досліджуваних поверхнях. Що в свою чергу ускладнює, а іноді унеможливорює

проведення повторних досліджень і експертиз, призводить до помилок і безконтрольності.

Виникнення комп'ютерно-графічного методу дослідження особливостей рельєфу маркувальних поверхонь ідентифікаційних номерних позначень, а також ділянок поверхні, на яких повинні розташовуватися ідентифікаційні номери транспортних засобів (надалі по тексті – ІНТЗ). У разі неможливості їх візуалізації звичайними оптичними пристроями, обумовлено бажанням розробити новий метод дослідження, який би не вносив незворотних змін на ділянках з розташуванням ІНТЗ й зберігав інформаційний шар металу, а також пошуком універсального мобільного тривимірного методу[1].

Під універсальністю тривимірного методу мається на увазі дослідження ділянок поверхні з ІНТЗ, розташованих в будь-якому положенні тривимірного простору – горизонтально, вертикально, похило, коли експерт не обмежений у своїх діях агресивними рідинами, шкідливими і для транспортних засобів, і для здоров'я. Наявними методами дослідження клейм номерів ТЗ, які не вносять необоротних змін (метод магнітної суспензії, електромагнітний метод, прилад експерт 202 та ін.) В певних обставинах користуватися ними практично і теоретично неможливо, громіздко і незручно. Мобільність методу полягає в можливості вивчення і дослідження далеко від об'єкта.

При розробці методу використовувалося обладнання:

1. цифрова камера «CANON powershot A1100 IS» з ефективним дозволом 12,1 мегапікселів;
2. кольоровий струменевий принтер з фото-підтримкою «EpsonStylus R290»;
3. комп'ютер з монітором «PHILIPS223V» з діагоналлю екрана 21 дюймів і роздільною здатністю 1920x1080точек;
4. прикладна програма обробки зображення «CorelDrawGraphicsSuite 11 (CorelPhotoPaint 11)».

При аматорської обробці зображень в розпорядженні є комп'ютерні прикладні програми обробки зображень «ACDSee

5.0 PowerPack», «Photoshop 7.0» і вищевказана «CorelDraw. Зображення, отримані цифровою камерою, оброблялися у всіх вищевказаних прикладних програмах в однотипному режимі обробки. Однак перевага віддається саме програмою «CorelDrawGraphicsSuite 11 (CorelPhotoPaint 11)», на увазі більш широкого спектру можливостей регулювань.

Для порівняння наведено приклад зображення, без трансформації прикладної програмою (див. Фото А) і після трансформації прикладної програмою «CorelDrawGraphicsSuite 11 (CorelPhotoPaint 11)» (див. Фото Б).

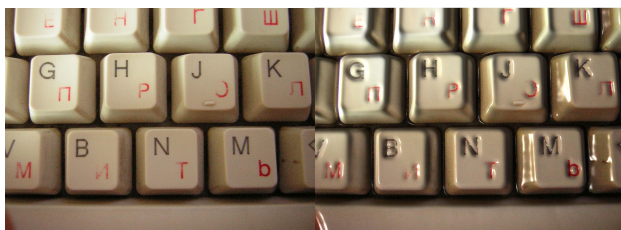

Фото А.

Фото Б.

При аматорської обробці зображення даною програмою була помічена одна цікава особливість деякої трансформації зображення. Суть її така, що звичайне двомірне зображення після обробки стає «візуально» тривимірним «псевдорельєфним». Псевдорельєфним – через промальовування рельєфу (тривимірності) на двомірному (плоскому) матеріалі – аркуші паперу, екрані монітора і т.п.). Як відомо з курсу фізики (розділ «оптика»), кут падіння променя дорівнює куту відбиття. В даному твердженні є дві складові – поверхню і кут напрямку освітлення поверхні.

Розташування поверхні в даному випадку приймається як величина постійна, а кут напрямку освітлення є величина змінна. У теоретичних вишукуваннях оперували протилежними поняттями, а саме – напрямком освітлення постійна величина (отже і кут падіння світла), а поверхня, точніше її розташування в просторі, – величина змінна, тому що абсолютно ідеальна рівна поверхні матеріалу в природі не існує.

На будь-якій матеріальній поверхні є мікрорельєф, отже орієнтація дискретних елементів поверхні в просторі і є величина змінна (зі своїми переходами між западинами і вершинами поверхні матеріалу), тобто – напрямок освітлення постійно, а розташування поверхні «горбків і западин» мікрорельєфу щодо даного напрямку освітлення є величина змінна, відповідно і кут відбиття світла від поверхні з мікрорельєфом є величина змінна.

Отже, ті ділянки досліджуваної поверхні з однаковим розташуванням в просторі площини мікрорельєфу створюють однакові кути зображення. Ділянки з іншим розташуванням поверхні мікрорельєфу створюють інші кути відображення освітлення і отже інше візуальне зображення. У підсумку комплекс світло – рельєф – зображення – сприйняття створюють іншу – тривимірну картинку зображення, обумовлену концентрацією і візуальним сприйняттям кутів відбиття від подібної площини мікрорельєфу (що ми і бачимо, порівнюючи зображення на фото. А та фото. Б).

Людський погляд здатен розрізняти дрібні деталі. При концентруванні погляду під час розгляду поверхні, а також будь-якої деталі, поруч навколишній простір сприймається зовсім в інший (набагато меншою) деталізацією. Тобто, більш просторові характеристики розглянутої поверхні, розташовані за межами концентрованого погляду в необхідній мірі не сприймаються. Ідея полягає в наступному – згладити невеликий рельєф, залишивши основний (інформаційно несучий) щодо таврування з одночасним посиленням (концентрування), стосовно трасології.

Коротко розглянемо процес видалення первинної маркування:

- перша стадія – видалення шару металу, або заклёп поверхні, що містить первинний номер.
- друга стадія – маскування відповідно до прилеглої поверхнею.

З огляду на те, що в більшості випадків таврування заводом-вироблювачем вироблялося ударним способом, в матеріалі залишається інформація про первинні знаки в зонах наявності залишкової деформації у вигляді продавлювання ділянок матеріалу, а внаслідок цього продавлювання – безпосередньо деформаційні зрушення поверхні, в зонах контакту виступаючих поверхонь знаків маркиратора, поверхні на якій виробляють таврування і підкладки. Дані деформаційні зрушення поверхні дуже малі. Зміни, що відбулися в результаті таврування деформаційні зрушення поверхні в зонах контакту поверхні і знаків маркиратора і є інформаційно-несучим ознакою [2].

Дуже часто, щоб знищити можливість відновлення первинних знаків, злочинці використовують термообробку, при якій руйнується структура металу в зонах контакту поверхні і знаків маркиратора. Деформаційні зрушення поверхні і відповідно її орієнтація в просторі, в даному випадку залишаються, а також залишається можливість у визначенні первинного змісту знаків. Необхідно лише посилити для необхідного візуального сприйняття ці деформаційні зрушення поверхонь в зонах таврування.

Комп'ютерно-графічний метод дослідження особливостей рельєфу маркувальних поверхонь використовувався як допоміжний, в процесі відновлення первинних таврованих позначень, на будь-яких поверхнях, після використання хімічних реактивів, що давало додаткову інформацію і спрямованість дослідження. Даний метод може сприяти як попередньою, так і повторному контролю, що надасть значну допомогу в практичній діяльності при комплексному дослідженні транспортних засобів.

Перелік використаних джерел:

1. Методика криміналістичного дослідження легкових автомобілів з метою визначення справжності їх ідентифікаційних номерів, моделей і часу випуску Г. В. Прохоров-Лукін.К.: КНДІСЕ, 1998. 344 с. Рос. мовою.

2. Нагайцев А. А. Исследование маркировочных обозначений легковых автомобилей зарубежного производства: Учебное пособие М.: ЭКЦ МВД России, ЗАО «Издательство БИНОМ», 1999. 264с., 126 ил., 26 табл., прилож., библиогр.

3. Відповідальний виконавець С.М. Наumenко. Методика трасологічного дослідження рельєфних знаків. К.: КНДІСЕ Мін'юсту України, 2015.

УДК 343.982.43

Воробйова Наталя Вікторівна,

завідувач сектору почеркознавчих досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень

Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

**ОСНОВНІ ВИДИ ПОМИЛОК У ПІДГОТОВЦІ
ТА ОФОРМЛЕННІ МАТЕРІАЛІВ
ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ
ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ**

**THE MAIN TYPES OF ERRORS IN THE PREPARATION
AND DESIGN OF MATERIALS DURING THE
APPOINTMENT OF FORENSIC HANDWRITING
EXAMINATIONS**

Анотація. Для підвищення ефективності судово-почеркознавчої експертизи, необхідно приділити більше уваги для такого важливого питання, як підготовка матеріалів для її проведення. Експертна діяльність потребує не тільки відповідної науково-методичної розробленості, навичку і кваліфікації експерта, але і дотримання правил оформлення матеріалів, що надаються на експертне дослідження. Від правильного оформлення матеріалів, що надходять на експертизу, залежить результативність дослідження речових доказів,

обґрунтування висновків експерта, скорочення термінів знаходження матеріалів експертиз в експертних установах.

Ключові слова: підготовка матеріалів, клопотання експерта, терміни, почеркознавча експертиза, зразки почерку.

Abstract. To increase the effectiveness of forensic handwriting examination, it is necessary to pay more attention to such an important issue as the preparation of materials for its conduct. Expert activity requires not only the appropriate scientific and methodological development, skills and qualifications of the expert, but also compliance with the rules of design of materials provided for expert research. The effectiveness of the examination of material evidence, substantiation of the expert's conclusions, reduction of the terms of finding the examination materials in expert institutions depends on the correct registration of the materials submitted for examination.

Keywords: preparation of material, application, deadlines, handwriting examination, handwriting samples.

Як свідчить досвід експертної практики, нерідкі випадки, коли матеріали підготовлені з порушенням встановлених методичних вимог, експерти вимушені направляти органу, що призначив експертизу, клопотання, що ускладнює проведення досліджень, подовжує терміни виконання експертизи, а у ряді випадків, робить його неможливим для вирішення експертних завдань. Нерідко заявлені клопотання експерта або виконуються у не повному обсязі, або не виконуються. У таких випадках виконання експертизи стає неможливим і експерти вимушені повертати матеріали експертизи органу, що її призначив, без виконання. Зазначене затягує терміни досудового розслідування і судового розгляду справ.

На виконання судово-почеркознавчої експертизи продовжують надходити матеріали, оформлені з порушенням вимог, що до них пред'являються, що призводить до клопотань, а це у першу чергу затягує терміни попереднього дослідження і судового розгляду, збільшує об'єм роботи почеркознавця.

Як показує аналіз експертної практики, необхідно розмежувати випадки:

- коли особа, що призначає експертизу, не дотримується необхідних вимог, що пред'являються до оформлення і підготовки матеріалів при призначення судово-почеркознавчих експертиз;

- коли особа, що призначає експертизу, не може оформити матеріали належним чином внаслідок відсутності у нього спеціальних пізнань у галузі судово-почеркознавчої експертизи: під час дослідження складних почеркових об'єктів (текстів, підписів, виконаних незвичайних умов, зміненим почерком), при наявності значної варіаційності ознак в зразках почерку і т.д.; під час підготовки матеріалів для виконання багато об'єктних експертиз (з великою кількістю досліджуваних об'єктів і передбачуваних виконавців) [2, с. 5].

У зазначених випадках необхідно вдатися до допомоги фахівця почеркознавця. Якщо перелічені вище причини, пов'язані з відсутністю у слідчих і судових працівників, спеціальних пізнань під час призначення складних і багато об'єктних експертиз можна вважати поважними, то у інших випадках підготовка і оформлення матеріалів вважається не виправдано незадовільними.

Інструкції і рекомендації в подальшому стали для судових експертів головним посібником при здійсненні професійної діяльності.

У результаті вивчення експертних матеріалів з'ясувалось, що найбільш часто заявляються клопотання про надання додаткових матеріалів і про уточнення деяких запитань, пов'язаних з виконанням експертизи, по цивільним справам.

Вивченням матеріалів, повернутих без виконання, по яким запитувались додаткові матеріали, дозволило встановити наступні причини заявлення клопотань:

- I. Недоліки при винесенні постанов (рішень, ухвал) про призначення судово-почеркознавчої експертизи:

1. Неясність завдань експерту: неточне формулювання питань, що підлягають вирішенню; неточне зазначення об'єкта

досліджень, реквізитів, документів, прізвищ, імен ймовірних виконавців почеркових об'єктів [2, с. 8].

2. Відсутність відомостей про порівняльний матеріал, що надається на дослідження: не перелічується документи зі зразками почерку і підписів ймовірних виконавців.

Експерт не має права самостійно вирішувати, які документи можуть бути використані у якості зразків почерку, підпису тієї чи іншої особи із числа наданих на дослідження.

3. Відсутність мотивів призначення повторної експертизи.

II. Недоліки підготовки матеріалів при призначенні судово-почеркознавчих експертиз:

1. Відсутність матеріалів, необхідних для проведення досліджень: відсутність у наданих на експертизу матеріалах досліджуваного документа або всіх матеріалів (надається одна постанова або ухвала суду); надання фотокопії або технічного зображення досліджуваних документів або зразків; відсутність матеріалів первинних експертиз у випадку призначення повторної експертизи.

2. Відсутність або недостатня кількість порівняльного матеріалу: відсутність або недостатня кількість вільних зразків почерку, підписів; недостовірність вільних зразків почерку, підписів; відсутність вільних зразків почерку, підписів, відповідних досліджуваним об'єктам: за писемністю і мовою документу – зразки повинні бути виконані тією ж мовою та письмовими знаками, що і досліджуваний рукопис; часом виконання – зразки повинні відноситися до того ж періоду часу чи із незначним розривом у часі, як і досліджувані рукописи, які підлягають дослідженню (тобто за часом виконання повинні бути максимально наближеними до досліджуваного документу); матеріалами письма, способом та умовами виконання рукопису – зразки повинні бути виконані однаковим приладом, яким пишуть (наприклад, олівцем, пером, кульковою ручкою) і за можливістю на однаковому папері, повинні бути однако-вими за темпом і типом письма (скоропис, стилізоване письмо тощо) чи виконаними з переміною руки, яка пише (незвичне

ліворучне письмо), наслідуванням друкованим шрифтам, у відповідній позі тощо; типом, видом документу та його цільовим призначенням (заява, накладна тощо) – зразки повинні бути однаковими за змістом та призначенням (якщо для дослідження надходять рукописи, виконані у видатковому ордері, то представлені як зразки повинні бути рукописи, виконані в аналогічному документі такого ж змісту тощо); відсутність або недостатність (у тому числі не співставність) експериментальних зразків почерку, підписів.

Таким чином, проведене узагальнення показало, що для проведення судово-почеркознавчих експертиз продовжують надходити матеріали, оформлені з порушенням вимог, що призводить до додаткових запитів, а це в свою чергу затягує терміни попереднього розслідування і судового розгляду, збільшує обсяг роботи експерта.

Рекомендації щодо даної проблеми можна узагальнити до наступного:

- постійно контактувати і проводити методичну роботу в формі лекцій і семінарських занять з судово-слідчими органами;
- інформувати про можливості в області судово-почеркознавчої експертизи і роз'яснювати правила оформлення і підготовки матеріалів при призначенні судово-почеркознавчої експертизи.

Перелік використаних джерел:

1. О недостатках оформления и назначения судебных экспертиз. Обобщение практики производства повторных судебных экспертиз: Информационное письмо. – Минск: НИИПККиСЭ, 1995. – 40 с.
2. О недостатках оформления и подготовки материалов при назначении судебно-почерковедческой экспертизы. Обзор экспертной практики. – Москва: ВНИИСЭ, 1979. с. 34.
3. Меленевська З. С. Судово-почеркознавча експертиза: Навч.-метод. посібник /З.С. Меленевська, Є. Ю. Собода, А. І. Шаботенко; За заг. ред. І. П. Красюка. – Укр. центр духовн. культури. Київ, 2007. – 280 с.

Гайдамакіна Діана Ігорівна,

старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих,
лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень
Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

Дробишева Олена Сергіївна,

старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих,
лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень
Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

**ПРО ВПЛИВ НА ОЗНАКИ ПОЧЕРКУ НЕЗВИЧНОГО
НАПРЯМКУ РУХІВ ПИШУЧОЇ РУКИ ПРИ
НЕЗВИЧНОМУ ПОЛОЖЕННІ АРКУША ПАПЕРУ
ON THE INFLUENCE ON THE HANDWRITING SIGNS
OF THE UNUSUAL DIRECTION OF MOVEMENTS
OF THE WRITING HAND IN THE UNUSUAL POSITION
OF A SHEET OF PAPER**

Анотація. Мета роботи полягає в обґрунтуванні і систематизуванні теоретичних знань щодо дослідження рукописних записів, виконаних в незвичних умовах – при незвичному горизонтальному положенні аркуша паперу і рухів руки з пишучим приладом знизу догори відносно горизонтального зрізу аркуша паперу – шляхом аналізу експертної практики щодо дослідження подібного виду об'єктів.

Ключові слова: почерк; незвичний напрямок рухів пишучої руки, незвичне положення аркуша паперу, перекручення почерку, горизонтальний зріз аркуша паперу.

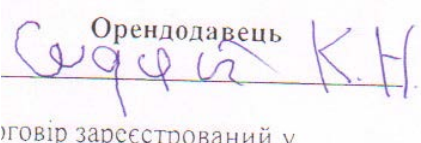
Abstract. This research paper purpose was to substantiate and systematize theoretical knowledge regarding manuscripts made in unusual conditions: with an unusual horizontal position of a sheet

of paper and the movement of a hand with a writing device from bottom to top relative to the horizontal cut of a sheet of paper by analyzing expert practice in the study of this type of objects.

Keywords: handwriting; unusual direction of movement of the writing hand, unusual position of a sheet of paper, handwriting distortion, horizontal cut of a sheet of paper.

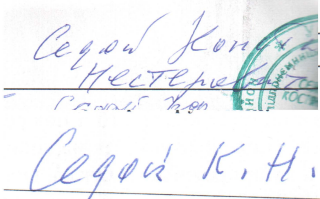
При дослідженні почерків велике значення має правильне діагностування факту природного або штучного (навмисного) перекручення почерку, бо кожний вид перекручення має свої специфічні особливості. Одним із способів перекручення почерку поряд з маскуванням почерку шляхом використання друкованого шрифту і заміни звичної пишучої руки на незвичну є штучно створена зміна звичних умов виконання рукопису за допомогою зміни механізму письма шляхом незвичного напрямку рухів пишучої руки знизу догори при незвичному горизонтальному положенні аркуша паперу. Питання про незвичні умови виконання і способи перекручення рукописних записів вивчали В. П. Бурчанінов, М. Г. Богатирьов, А. Д. Топольський, А. І. Манцвєтова, Е. Б. Мельникова, В. Ф. Орлова, Л. П. Небесна та ін. В. П. Бурчанінов, М. Г. Богатирьов і А. Д. Топольський [1] розглядали проблему стійкості ознак почерку при навмисній його зміні шляхом зміни нахилу, розгону або зв'язності. А. І. Манцвєтова, Е. Б. Мельникова і В. Ф. Орлова [2] вивчали питання дослідження рукопису, виконаного зміненим почерком. Л. П. Небесна [3] вивчала питання про взаємний вплив на ознаки почерку незвичного положення руки і аркуша паперу. Нестача необхідних експертам-почеркознавцям сучасних довідкових матеріалів з вичерпною інформацією про зміни загальних і окремих ознак в почерку при змінненні напрямку рухів пишучої руки при незвичному горизонтальному положенні аркуша паперу, визначає актуальність теми цієї роботи. Несприятливі для виконавця зовнішні умови письма є причинами, що викликають природні видозмінення почерку. При виконанні рукописних записів у штучно створених

несприятливих умовах письма (незвичний напрямок рухів пишучої руки при незвичному горизонтальному положенні аркуша паперу) настають суттєві зміни почерку, що утрудняють ідентифікацію виконавця. Аналіз експертної практики показує, що існує залежність загальних і окремих ознак почерку від впливу на процес письма незвичних рухів руки з пишучим приладом знизу догори відносно незвичного горизонтального положення аркуша паперу. Так, в Харківському НДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса проводилася почеркознавча експертиза [4], об'єктом дослідження якої був рукописний запис прізвища, ініціалів ім'я та по-батькові у договорі оренди земельної ділянки. На вирішення експертизи було поставлено питання про виконання досліджуваного рукописного запису громадянином С. під впливом природних або штучних збиваючих факторів. Досліджуваний запис був виконаний, на перший погляд, маловиробленим почерком, який передбачає низьку сформованість і нестійкість письмово-рухових навичок пишучого, у сповільненому темпі. У досліджуваному рукописному записі спостерігалися ознаки порушення координації рухів 1-ї групи (див. Мал. 1). Наявність у досліджуваному рукописному записі комплексу діагностичних ознак, ступінь і характер прояву цих ознак свідчили про виконання цього запису під впливом «збиваючих» факторів. Роздільним вивченням вільних зразків почерку С. було встановлено, що почерк характеризувався високим ступенем виробленості й швидким темпом, при відсутності ознак порушення координації рухів 1-ї групи (мал. 2).

Орендодавець
С. Г. К. Н.
Договір зареєстрований в

Мал. 1. Досліджуваний рукописний запис у договорі

Сегод Кон
Нестере
С. Г. К. Н.

Мал. 2. Зразки почерку С.

При ознайомленні з матеріалами справами експертами було звернуто увагу на покази свідків (які були присутні під час складання досліджуваного договору), які вказували на незвичність умов написання громадянином С. даного рукописного запису, а саме незвичність положення аркуша паперу відносно напрямку рухів руки пишучого. Враховуючи ці обставини, експертами було заявлено клопотання про надання експериментальних зразків почерку громадянина С., виконаних у незвичних умовах, зокрема, при незвичному горизонтальному положенні аркуша паперу і рухів руки з пишучим приладом знизу догори відносно горизонтального зрізу аркуша паперу. При проведенні порівняльного дослідження з вільними і експериментальними зразками почерку С. експертами була встановлена стійка сукупність збіжних діагностичних, загальних та окремих ознак, яка була достатня для категоричного висновку про виконання досліджуваного рукописного запису самим С. Виявлений комплекс діагностичних ознак, який проявився як у досліджуваному рукописному записі, так і в експериментальних зразках почерку С., на думку експертів, свідчив про виконання рукописного запису в незвичних умовах, штучно створених виконавцем для найбільш значного перекручення свого почерку, – шляхом незвичного напрямку рухів пишучої руки знизу догори відносно горизонтального зрізу аркуша паперу. Ознаки письма незвичною рукою в даному записі були відсутні. Аналізуючи отримані висновки, експертами виділені деякі ознаки, що властиві почерку, виконаному в незвичних умовах, – шляхом незвичного напрямку рухів пишучої руки знизу догори відносно горизонтального зрізу аркуша паперу. Вибір особою, яка пише, як спосіб перекручення письма при горизонтальному положенні аркуша паперу і напрямку рухів пишучої руки знизу догори забезпечує значну зміну зовнішнього вигляду почерку в порівнянні зі звичним. Подібна несприятлива умова письма тягне за собою зміну темпу і рівня координації рухів у напрямку їх зниження. Загальний характер письма наближається до характеру почерку осіб, що володіють технічно маловиробленим почерком. При зіставленні показників

розміру, нахилу, розгону і зв'язності букв при звичному і заданому незвичному положенні аркуша паперу і напрямку пишучої руки встановлено, що відбувається збільшення розміру букв; випрямлення положення поздовжніх осей букв до вертикального або заміна правого нахилу на лівий; збільшення розстановки букв до великої; значне зниження зв'язності букв в межах одного слова (до повної її відсутності). Зміни, що стосуються окремих ознак почерку при рухах пишучої руки по горизонтально поставленому аркуші паперу знизу догори (починаючи письмо у лівого зрізу аркуша, знизу), виражаються в появі конструктивних спрощень конфігурації букв з метою забезпечення букви читаності; збільшенні кількості петлевих з'єднань всередині букви: розширенні по горизонталі площ, укладених між лівими і правими штрихами овалів букв: «о», «д», «е»; заміні злитного виду з'єднання букв у слові примикаючим або інтервальним; появі низького розміщення щодо лінії рядка точок закінчення рухів в буквах: «С», «й», «е»; укороченні протяжності другого елемента букви «д». У результаті аналізу експертної практики встановлено, що значним змінам підлягають як загальні, так і окремі ознаки, почерк становиться схожим на маловироблений або на почерк ученика молодших класів. Тому в усіх випадках виявлення в рукописному записі ознак маловиробленого почерку слід встановити їх походження. Експерту-почеркознавцю необхідно знати, що наявність в рукописному записі ознак низького ступеня координації рухів і повільного темпу як результату зайвої напруженості м'язів руки при письмі, саме по собі ще не свідчить про виконання рукописного запису особою, яка має низький ступінь оволодіння навичками письма. Необхідно мати на увазі, що подібні ознаки можуть свідчити про виконання рукописного запису при штучно створених незвичних умовах – при горизонтально поставленому аркуші паперу і незвичному напрямку рухів пишучої руки – не зліва направо, а знизу догори – з метою найбільш ефективного перекирчування почерку. Розглянуті зміни загальних і окремих ознак почерку в залежності від певного порушення звичних умов письма повинні враховуватися експертом як при пере-

вірці рукописних (записів) на незвичність виконання, так і в процесі порівняльного дослідження. Отже, вивчення ознак почерку при незвичному горизонтальному положенні аркуша паперу і рухів руки з пишущим приладом знизу догори відносно горизонтального зрізу аркуша паперу на сьогодні є актуальним і потребує подальшого ретельного вивчення.

Перелік використаних джерел:

1. Бурчанинов В. П., Богатырев М. Г., Топольский А. Д. Устойчивость признаков почерка при умышленном его изменении / Криминалистика и судебная экспертиза. К. 1957. С. 37–41.
2. Манцветова А. И., Мельникова Э. Б., Орлова В. Ф. Взаимозависимость признаков в высоковыработанных почерках / Судебная экспертиза документов. Сб. № 2. – М., 1961. С. 22–35.
3. Небесная Л. П. Влияние необычного положения пишущей руки и необычного положения листа бумаги на признаки почерка. М.: ВНИИСЭ, 1992.
4. Архів ХНДІСЕ за 2011 рік.

УДК 343.983.2:544.454.061.07

Ганзюк Андрій Леонідович,

кандидат технічних наук,
директор Хмельницького НДЕКЦ МВС України

Кравчук Олег Вікторович,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора
Хмельницького НДЕКЦ МВС України

Гордєєв Анатолій Іванович,

доктор технічних наук, професор, фахівець 1-ї категорії відділу
забезпечення діяльності Хмельницького НДЕКЦ МВС України

**СПЕЦІАЛЬНИЙ ПРИСТРІЙ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ
ВИБУХОТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ПРИ ВИКОНАННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ**

SPECIAL DEVICE FOR CONDUCTING EXPLOSION TECHNICAL EXAMINATIONS DURING FORENSIC EXAMINATIONS

Анотація. Запропоновано конструкцію інноваційного спеціального пристрою для проведення вибухотехнічних досліджень з метою відповіді на питання про придатність вибухових пристроїв до вибуху. З метою перевірки працездатності, запропонованих пристроїв, виготовлено діючу конструкцію пристрою і проведені польові експериментальні дослідження.

Ключові слова: спеціальний пристрій, осколичні гранати, підрильники, вибухотехнічні дослідження.

Abstract. The design of an innovative special device for conducting explosive research in order to answer the question about the suitability of explosive devices for explosion is proposed. In order to verify the performance of the proposed devices, the current design of the device is made and field experimental studies are conducted.

Keywords: special device, fragmentation grenades, detonators, explosive research.

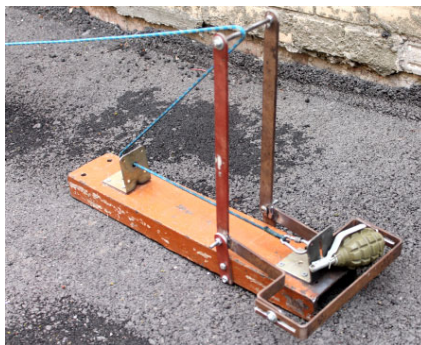
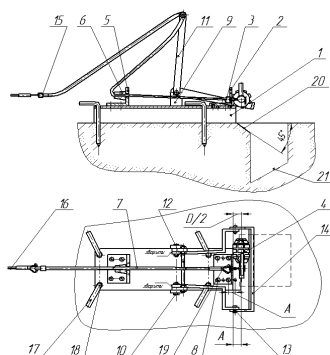
При виконанні судових вибухово-технічних експертиз, де об'єктами дослідження є промислові вибухові пристрої або боеприпаси, до числа яких відносяться осколичні гранати (Ф-1, РГД-5, РГ-42 РГО, РГН) та підрильники (УЗРГМ, УЗРГМ-2, УДЗ), необхідно проводити експертні експерименти. Вони проводяться на полігонах (підрильних майданчиках) із використанням спеціального вибухово-технічного обладнання. Дистанційні підриви осколичних гранат та підрильників, проводяться за умов повного та всебічного попереднього дослідження предмету підриву та за відсутності ознак зовнішніх втручань у їх конструкцію.

Відомий пристрій для дистанційного підриву гранат [1]. До вад відомого пристрою відноситься те, що при спрацюванні пристрою для дистанційного підриву гранат вибухова хвиля

і осколки наносять пошкодження станині та блоку обвідного ролика.

Дослідження, що спрямовані на пошуки інноваційних конструктивних рішень пристроїв для проведення вибухотехнічних досліджень, є актуальною технічною задачею.

Запропоновано конструкцію пристрою для дистанційного приведення в дію ручних осколочних гранат та їх підричників [2], яка працює наступним чином: рама 1 з кутниками 2,3 та двоплечним важелем 11 з регульованою запобіжною рамкою 14 і шнуром 7 з тормозним елементом 6 встановлюється перед стінкою 20 та зафіксується штирями 17, які встановлюються у отвори 18 та заглиблюються у ґрунт (мал.1). Двоплечний важіль 11 знаходиться у положенні, яке показано на мал.1 із налаштованою на розмір вибухового пристрою, регульованою запобіжною рамкою 14, яка унеможливорює несанкціоноване випадання у колодязь 21 вибухового пристрою.

Мал. 1. Пристрій для дистанційного приведення в дію ручних осколочних гранат та їх підричників: 1 – рама; 2 – кутник; 3 – кільце чеки підричника; 4 – граната; 5 – кутник; 6 – тормозний елемент; 7 – шнур; 8 – гвинти; 9 – опори; 10 – осі; 11– двоплечний важіль; 12 – стяжка; 13 – болти; 14 – запобіжна рамка; 15 – карабін; 16 – шнур; 17 – штирі; 18 – отвори; 19 – роз’ємний карабін; 20 – стінка колодязя; 21– колодязь

Кільце 3 чеки підричника гранати 4 подається крізь паз кутника 2 та з'єднується з роз'ємним карабіном 19 шнура 7. Граната 4 розташовується на полці А рами 1 та здійснюється попередній натяг шнура 7 з фіксацією його тормозним елементом 6. Вільний кінець шнура 7 заводиться за стяжку 12. Для запобігання неконтрольованого вибуху шнура 16, що приводить в дію, розмотується на безпечну відстань підриву та приєднується карабіном 15 до вільного кінця шнура 7. Виконується розпрямлення чеки підричника гранати 4. Спеціалісти здійснюють відхід на безпечну відстань і розміщуються у відведеному для цього місці (окопі, бункері). Далі тягнеться шнур 16, що приводить в дію, і шнур 7, який здійснює перекидання двоплечного важеля 11 із регульованою запобіжною рамкою 14. Подальше витягування шнура 16, що приводить в дію, і шнура 7 призводить до повного витягування чеки підричника гранати 4. Здійснюється ініціювання сповільнювача підричника, а саме в цей час граната 4 скочується по стінці 20 у колодязь 21 – відбувається її підриг. Уражаючи фактори вибуху гранати 4 спрямовуються у стінки колодязя 21 та уверх без руйнівного впливу на елементи пристрою.

В процесі перевірки працездатності конструкції пристрою при проведенні експериментальних підригів гранат та їх підричників встановлено, що експериментальні підриги відбувались безпечно із 100 відсотковим спрацюванням підригання, робота пристрою показала його високу безпечну ефективність, простоту експлуатації і обслуговування та збереження його елементів від руйнації при дії уражаючих факторів вибуху (мал. 2, мал. 3).

Мал. 2. Фотографія перекидання важеля в момент витягування чеки підричника гранати

Мал. 3. Фотографія виду неушкодженого пристрою для дистанційного приведення в дію ручних осколочних гранат

Перелік використаних джерел:

1. Пашенко В. І. Способи знищення боєприпасів методом підриву (СДВ 15.80.) (згармонізовано у відповідності до стандарту ООН IMAS11.20.) Інструкція / В. І. Пашенко, Р. Л. Хомко; Київ – 2007. – 47с.
2. Патент на корисну модель № 123069, МПК F42В3/02. Пристрій для дистанційного приведення в дію ручних осколочних гранат та їх підричників / О. А. Буханченко, О. В. Кравчук, О. П. Марчук, А. В. Зарічний (Україна); – и 2017 08062; Заяв. 02.08.2017; Опубл. 12.02.2018. Бюл. № 3–6 с.

УДК 343.985

Гаряга Максим В'ячеславович,

судовий експерт сектору криміналістичного дослідження транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів Запорізького НДЕКЦ МВС

ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

PROBLEMS OF QUALITY OF FORENSIC EXAMINATION

Анотація. У доповіді висвітлено проблеми, що виникають під час судово-експертних досліджень та пропонуються шляхи контролю якістю їх недопущення та усунення.

Ключові слова: контроль якості, судово-експертні дослідження, експертні помилки.

Abstract. The report highlights the problems that arise during forensic research and suggests ways to control the quality of their prevention and elimination.

Keywords: quality control, forensic research, expert errors.

Судова експертиза є ефективним засобом встановлення обставин, що підлягають доказуванню і дає змогу використувати в процесі розслідування й судового розгляду весь арсенал останніх досягнень у галузі науки і техніки, тому висновок експерта посідає провідне місце в системі доказів у кримінальному провадженні.

Згідно зі ст. 84, 94, 101 КПК України, висновок експерта є одним з процесуальних джерел доказів. Це докладний опис досліджень, проведених експертом, та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, що поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. Оскільки жоден доказ не має наперед встановленої сили, тому і висновок експерта не має переваг перед іншими доказами, а фактичні дані, що містяться у ньому, оцінюються за загальними правилами, передбаченими кримінальним процесуальним законодавством.

Відзначимо, що експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність, а згідно ст. 4 Закону України «Про судову експертизу», має гарантії незалежності у своїй професійній діяльності. Разом із тим, принцип незалежності судового експерта не виключає контролю якості проведених ним досліджень. Якщо говорити про контроль якості досліджень, що здійснюється в процесі провадження судової експертизи, то на сьогоднішній день на законодавчому рівні це питання не визначено. Але з положень окремих підзаконних актів, в яких немає прямого розділу про контроль якості судових експертиз, можна зробити висновок про те, що у разі

проведення експертизи у спеціалізованій судово-експертній установі, контроль якості досліджень покладається на керівника цього закладу, правовий статус якого в процесі судово-експертної діяльності не визначено [1–3].

Так, згідно п. 8 розділу III наказу МВС № 591 від 17.07.2017 «Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України», результати експертного провадження розглядаються керівником відповідного підрозділу, директором або заступником директора стосовно дотримання виконавцем методик проведення судових експертиз, після чого їх надсилають ініціатору. Якщо при ознайомленні з висновком експерта або експертного дослідження буде встановлено, що дослідження проведено з повним або частковим недотриманням методики проведення судових експертиз, керівник відповідного підрозділу, директор або заступник директора має право повернути висновок на доопрацювання [3].

Як бачимо, певний контроль якості проведених судово-експертних досліджень сучасними діючими відомчими нормативними актами все ж таки передбачено. Але існуючу правову регламентацію з цього питання навряд чи можна вважати достатньою, а контроль – дієвим. Потреба ж такого контролю є беззаперечною, враховуючи, по-перше, значущість висновку судового експерта в процесі доказування і, по-друге, на жаль, можливість дачі експертом помилкового висновку.

З огляду на практику судово-експертної діяльності, помилковий висновок судового експерта може з'явитися як результат:

- отримання експертом недостовірних вихідних матеріалів;
- надання експертом завідомо неправдивого висновку;
- експертної помилки.

У випадку, якщо експерту для дослідження були надані недостовірні матеріали (фальсифіковані об'єкти або, що не мають відношення до події злочину), причиною помилковості

висновків експерта є помилка суб'єкта призначення судової експертизи або його навмисно неправильні дії. Тому, тут експерт знаходиться у ситуації, коли він не може встановити недостовірність поданих вихідних матеріалів, а його помилки, як правило, не мають прямого відношення до судово-експертної діяльності. Крім того, ці помилки можуть бути не виявлені і в результаті контролю якості судово-експертного дослідження.

У випадку, коли експерт дає завідомо неправдивий висновок, він може виражатися у свідомому ігноруванні або замовчуванні при дослідженні суттєвих фактів та ознак об'єктів експертизи, у спотвореному описі цих фактів та ознак, у завідомо неправильній їх оцінці або свідомо хибних діях та операціях під час їх дослідження, навмисно невірному виборі експертної методики або її застосування [4, с. 336].

Проте хибність таких висновків є результатом свідомих неправильних дій експерта, які можуть і повинні бути виявлені під час контролю якості судово-експертних досліджень. Відповідальність за такі діяння настає за кримінальним або адміністративним судочинством.

Щодо останнього випадку, відзначимо, що експертні помилки – результат сумлінної омані експерта і не тягнуть за собою кримінальної або адміністративної відповідальності, але в процесі доказування вони мають такі ж негативні наслідки. Експертні помилки можуть бути розподілені на процесуальні, гносеологічні та операційні (діяльнісні) [5, с. 59–66; 6, с. 474–477].

Виходячи із сутності дій судового експерта під час формування завідомо неправдивого висновку, а також сутності процесуальних, гносеологічних та операційних експертних помилок, абсолютно очевидно, що вони можуть бути встановлені в результаті контролю якості судово-експертних досліджень. А їх причини у результаті такого контролю можуть бути виявлені та усунені. Однак для цього контроль якості судово-експертних досліджень повинен бути нормативно встановленим та ефективним.

Таким чином, основне завдання контролю якості судово-експертного дослідження – запобігання або виявлення завідомо неправдивого висновку, а також експертних помилок.

Тому доречно вважати, що керівник експертної установи, крім термінів проведення експертиз, повинен контролювати сам або через керівника структурного підрозділу правильність процесуального оформлення висновку експерта, відповідність застосованих методик сучасним вимогам з метою виявлення вищезазначених недоліків та покращення якості судово-експертного дослідження.

Проте, керівник на підставі принципу незалежності експерта не вправі втручатися в процес експертного дослідження, нав'язувати свою точку зору по суті проведених досліджень, давати вказівки, що спонукають до певних висновків, зобов'язувати експерта надати певний висновок, а також відстороняти його від проведення призначеної експертизи. Керівник може робити зауваження лише методичного характеру, що стосуються вибору певної методики дослідження, застосування окремих технічних засобів та надавати інші рекомендації щодо покращення результатів експертного дослідження.

Ці положення, у разі їх включення у відповідні відомчі нормативні акти, закріплять обов'язкові дії керівника експертного закладу щодо контролю якості судово-експертних досліджень, а також вплинуть на визначення його правового статусу.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ М-ва юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

2. Про затвердження Положення про науково-консультативну та методичну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України: наказ М-ва юстиції України від 27 берез. 2012 р. № 470/5 // БД ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0460-12>.

3. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 17 лип. 2017 р. № 591. // БД ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17>.

4. Белкин Р. С. Курс криминалистики. Частные криминалистические теории: в 3 т. Т. 2. М.: Юристъ, 1997. 464 с.

5. Белкин Р. С., Педенчук А. К. Понятие экспертных ошибок и их классификация // Общетеоретические, правовые и организационные основы судебной экспертизы: сб. науч. тр. М.: ВНИИСЭ, 1987. С. 59–66.

6. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза. Курс общей теории. М.: Норма, 2007. 480 с.

УДК 629

Гелета Олександр Володимирович,

судовий експерт сектору автотехнічних досліджень відділу
автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження
транспортних засобів Волинського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

Советов Олександр Володимирович,

старший судовий експерт сектору автотехнічних досліджень відділу
автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження
транспортних засобів Волинського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИКОПТЕРІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД PROSPECTS FOR THE USE OF MULTICOPTERS IN THE INSPECTION OF THE SCENE OF ROAD ACCIDENTS

Анотація. Сучасні технології набирають все більше і більше обертів і їх введення у різні сфери життєдіяльності суспільства є неминучим. У зв'язку з постійним збільшенням кіль-

кості транспортних засобів зростає кількість дорожньо-транспортних пригод. Складність небезпечних ситуацій під час дорожнього руху вимагає нових підходів до швидкої реєстрації та дослідження місця пригоди. Тому нові технології, зокрема використання мультикоптерів, завдяки своїй функціональності полегшують виконання багатьох завдань суспільства, і судово-експертна діяльність не є виключенням.

Ключові слова: дорожньо-транспортні пригоди, мультикоптер, транспортні засоби, огляд місця події.

Abstract. Modern technologies are gaining more and more momentum and their introduction into various spheres of society is inevitable. Due to the constant increase in the number of vehicles, the number of road accidents is increasing. The complexity of dangerous situations during traffic requires new approaches to rapid registration and investigation of the scene. Therefore, new technologies, in particular the use of multicopters, due to their functionality facilitate the implementation of many tasks of society, and forensic science is no exception.

Keywords: road traffic accidents, multicopter, vehicles, scene review.

Характеризуючи безпілотні літаючі апарати (БПЛА), або безпілотники, наведемо короткий історичний огляд їх виникнення і розвитку. Ідея практичного застосування машин, керованих без участі людей, належить Миколі Тесла, який в 1899 р. розробив і продемонстрував мініатюрне радіокерований судно [1].

Огляд місця дорожньо-транспортної пригоди (ДТП) створює незручності для транспортного потоку, можуть виникати тривалі затори на дорогах і блокуватися окремі дорожні напрямки і розв'язки. У зв'язку з цим підвищується актуальність питання про використання технічних засобів, які дозволять швидко зафіксувати обстановку місця аварії. Складність ситуацій під час дорожньо-транспортного руху вимагає нових підходів до швидкої реєстрації та дослідження місця пригоди.

Завдяки швидкому переміщенню та малим розмірам, БПЛА охоплює всю зону ДТП за лічені хвилини. Отримані знімки мають високу якість, по ним можна без ускладнень відтворити картину події і навіть сформувати тривимірну модель ДТП.

Розроблення сучасної технології застосування засобів безпілотних літальних апаратів спрямованої на вдосконалення процесу реєстрації ДТП в теперішніх умовах. Різновидом БПЛА є мультикоптер.

Мультикоптер – це новітній вид легких безпілотних літальних апаратів, які мають переваги перед безпілотними літальними апаратами літакового типу і традиційної вертолітної схеми. Мультикоптер допомагає більш повно розкрити всі можливі їх застосування в найрізноманітніших сферах людської діяльності. Застосовування мультикоптерів допоможе прискорити аналіз і точніше деталізувати причини аварії.

Мультикоптери поділяють на кілька видів:

Бікоптери і трикоптери. Вони мають відповідно два і три мотора, які обертаються в різних напрямках для компенсації обертального моменту. Найдешевші і найбільш ненадійні конструкції.

Рис. 1-2. Бікоптер і трикоптер.

Квадрокоптери – чотирьох роторні безпілотники, які вважається найбільш простими і надійними безпілотниками. Великі моделі можуть підняти серйозне фотоспорядження і протриматися в польоті довгий час. В разі виходу з ладу одного пропелера, можна бути впевненим, що дрон не впаде і повернеться до власника.

Гексакоптери – апарати з шістьма двигунами – істотно надійніше і дорожче. У разі поломки вони здатні здійснити аварійне планування на п'яти двигунах, на них можна закріплювати техніку для аерозйомки.

Октокоптери – можуть повноцінно літати з одним несправним двигуном з восьми. Це дорогі, але надійні апарати, яким довіряють цінний вантаж, наприклад, професійну відео – та фототехніку [2, 3].

Рис. 3, 4, 5. Квадрокоптер, гексакоптер та октокоптер.

Найбільшу популярність придбали квадрокоптери. Мобільні чотирьох гвинтові дрони часто оснащені відеокамерою, тому активно використовуються пошуковими і рятувальними командами, спецслужбами і поліцією. Завдяки технологіям Bluetooth і Wi-Fi літальні апарати, перебуваючи в десятках і сотнях метрів від пілота, можуть підніматися на велику висоту для фото – та відеозйомки або огляду недоступних для людини місць та реєстрації місця, умов та наслідків дорожньо – транспортних пригод.

Поміж інших функцій мультикоптер виконує функції дистанційно керованої (безпіотної) повітряної платформи, у зв'язку з чим за своїми можливостями є багатоцільовим інструментом, може виконувати різні завдання на місці пригоди, серед яких – фотографія, відеозапис та оцінка безпеки дорожньої ситуації. Так, аерозйомка (фото-відео), що є однією з корисних можливостей мультикоптера, являє собою зйомку місцевості з висотою від десяти до сотень метрів за допомогою фотоапарата або відеокамери. Перспективним є використання мультикоптера у

дослідженні місця ДТП, це обумовлено можливістю відобразити обстановку місця скоєння ДТП, тобто отримати відео- та фотозображення, на яких наочно видно розташування транспортних засобів та інших учасників ДТП.

Особливо це важливо при проведенні огляду місця події де було скоєно ДТП з великою кількістю транспортних засобів: на автомагістралях, в тунелях або в місцях перетину автомагістралей та залізничних шляхів сполучення.

Декілька фото зроблених з мультикоптера, можуть містити усі докази на відміну від 10–20 фотографій, виготовлених традиційними способами, що робить доцільним і корисним використання мультикоптерів на різних етапах судово експертної діяльності. З використанням мультикоптерів експерт має змогу до виїзду на місце ДТП вибрати необхідну криміналістичну техніку, продумати та застосувати в подальшому певні тактичні прийоми, комбінації та загалом прийняти рішення щодо подальших дій. Такий процес прийняття рішень зумовлений наявністю достатньої кількості інформації з місця ДТП, отриманої шляхом використання мультикоптера, що є запорукою якісного розслідування ДТП в подальшому [4].

Таким чином, мультикоптер є дійсно корисними в усіх сферах життєдіяльності суспільства, вони дають змогу швидко і ефективно дослідити місце пригоди, зібрати доказову базу, що є основою успішного розслідування.

Перелік використаних джерел:

1. Сатыбалдинов М. Т. Перспективы использования беспилотных летательных аппаратов для фото-, видеофиксации места происшествия по делам о дорожно-транспортных происшествиях (по материалам уголовно-процессуального законодательства республики Казахстан) / М. Т. Сатыбалдинов. // *Вестник КРСУ*. – 2015. – № 12.

2. Виды мультикоптеров, применяемых для аэросъемок. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://rc-studio.ru/vidy-multikopterov-primenyaemykh-dlya-aerosemok>.

3. Чем отличается трикоптер, квадрокоптер, октокоптер, гексакоптер: 4 типа дронов [Электронный ресурс] Режим доступа:

<https://www.moyo.ua/news/chem-otlichaetsya-trikopter-kvadrokopter-oktokopter-geksakopter-4-tipa-dronov.html>.

4. Атаманенко Ю. Ю. Геоінформаційна технологія реєстрації та картографування дорожньо-транспортних пригод з використанням безпілотних літальних апаратів.

УДК 663.5

Герасімов Віктор Миколайович,

кандидат фармацевтичних наук, головний судовий експерт
сектору фізико-хімічних досліджень відділу досліджень матеріалів,
речовин і виробів Запорізького науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

ВИЗНАЧЕННЯ ФТАЛАТІВ В СПИРТУ ЕТИЛОВОМУ ТА ЙОГО РОЗЧИНАХ

PHTHALATES DETERMINATION IN ETHYL ALCOHOL AND ITS SOLUTIONS

Анотація. Естери фталевої кислоти (фталати) є досить поширеними та токсичними домішками у спирті етиловому та спиртовмісних сумішах, які утворюються при контакті цих рідин з полімерним обладнанням, тарою та навіть забрудненням повітрям. При дослідженні зразків існує небезпека їх забруднення «вторинними» фталатами з лабораторного фону, що висуває особливі вимоги до методів аналізу вмісту фталатів, які повинні бути орієнтовані на використання мінімального набору і кількості реактивів та витратних матеріалів, найбільш придатним з яких є метод хромато-мас-спектрометрії.

Ключові слова: Спирт етиловий, спиртовмісні суміші, фталати, пластифікатори пластмас, забруднення харчових продуктів, ГХ-МС спектрометрія.

Abstract. Esters of phthalic acid (phthalates) are a fairly common and toxic contaminants in ethyl alcohol and alcohol-

containing mixtures, which are formed in contact of these liquids with polymer equipment, packing materials and even polluted air. In samples research exists a dangerous of samples contamination with «secondary» phthalates from the laboratory background, which places special demands for methods of phthalate content analysis, which should focused on minimal set and number of reagents and consumables usage, the most suitable of methods is chromato-mass spectrometry.

Keywords: Ethylalcohol, alcohol-containing mixtures, phthalates, plasticizers, alcohol contamination, GC-MS spectrometry.

Солі та ефіри фталевої (ортофталевої) кислоти, широко використовуються в промисловості у вигляді пластифікаторів для додання м'якості, міцності, гнучкості та еластичності пластиком виробам. 90% цих пластифікаторів використовують при виробництві полівінілхлориду (ПВХ), а 10% застосовують для виготовлення гуми, фарб і ін. Досить часто кустарно виготовлені спиртовмісні суміші надходять на дослідження в полімерній тарі або контактують з ній при зберіганні або кустарному виготовленні (трубопроводи, лійки, ємності та інше). У складі пластмас фталати не пов'язані хімічно з молекулами полімерів. Між тим відсутність міцних зв'язків з молекулами ПВХ зумовлює міграцію фталатів з виробів в процесі їх експлуатації в воду та спиртовмісті суміші, які є більш агресивними розчинниками. Можлива навіть міграція фталатів до спиртовмісних сумішей з забрудненого повітря промислових приміщень, в яких досить часто виробляють кустарні алкогольні напої.

Якщо концентрація фталатів не перевищує допустимих граничних показників, то різкого негативного впливу вони не викличуть. Однак головна небезпека таїться в іншому. Дані хімічні сполуки здатні накопичуватися в нашому організмі. Потрапляючи в організм, фталати поширюються по всіх органах, завдаючи шкоди гормональній системі, печінки,

легким. Фталати імітують структуру статевому гормону естрогену. Потрапляючи в організм людини, вони здатні викликати серйозні порушення в ендокринній, статевій системах. Фталати в організмі чоловіка пригнічують вироблення тестостерону. У жінок вони провокують розвиток раку грудей, захворювання яєчників. Велика кількість фталатів може привести до безпліддя у обох статей. До того ж, встановлено, що фталати можуть завдати шкоди і при вагітності, так як легко проникають крізь плаценту. Ефіри ортофталевої кислоти є канцерогенними сполуками, їх ГДК в воді господарсько-питного водокористування складає 3–8 мг/л.

Все це вказує на важливість встановлення можливої присутності фталатів в спиртовмісних сумішах. При виробництві алкогольної продукції фталати можуть бути внесеними в алкогольні напої в ході технологічного процесу зі спиртом, водою, допоміжними матеріалами. Основними джерелами надходження фталатів в проміжні і кінцеві продукти є полімерні матеріали, з яких вони переходять в кінцеву продукцію при контакті. Таким чином, фталати не є природними компонентами алкогольних напоїв, їх наявність в спиртовмісних сумішах є виключно наслідком впливу тари та зовнішньої обстановки [1].

Фталати мають властивості летючості і термостійкості, що дає можливість визначати їх методом газової хроматографії. Найбільш перспективним для визначення фталатів у спиртовмісних сумішах є, безумовно, метод хромато-мас-спектрометрії (ГХ–МС). Однак, малі концентрації визначаємих речовин потребують застосування специфічних прийомів. Найбільш зручним з можливих методів є метод мікроекстракції безпосередньо у віалі [2].

До 1,7 мл аналітичної проби, поміщеній до віалі місткістю 2 мл в автосамплері газового хроматографа, додавали внутрішній стандарт (о-ванілін) до концентрації 2 мг/л та екстрагували 0,3 мл бутилацетату на вібротриблері vortex

протягом 30 с. Після розділення шарів рідини аналізували верхній органічний шар. Для цього голку шприця автосамплера позиціонували в приборному методі таким чином, щоб відбір проби здійснювався на висоті 23 мм від дна віали.

Аналіз проводили на газовому хроматографі Agilent Technologies 6890 N з мас-селективним детектором Agilent Technologies №5975. Температура вузла введення проби 280 °С, аналітичного інтерфейсу – 240 °С. Розділення проводили на кварцевій капілярній колонці HP-5MS довжиною 30 м та внутрішнім діаметром 0,25 мм, товщина плівки НФ 0,25 мкм, температурна програма: 70 °С (1 хв), 20 °С/хв, 280 °С, витрата газу-носія 0,62 мл/хв, середня лінійна швидкість газу-носія 29 см/с. Об'єм аналітичної проби 1 мкл. Реєстрація сигналу в режимі повного іонного струму (SCAN) в діапазоні m/z 41–650 ае.м. Ідентифікацію речовин проводили за збігом досліджуваного і бібліотечного мас-спектрів з використанням бібліотек NIST 2011 і власних бібліотек в форматі AMDIS.

Для кількісного визначення фталатів проводили калібрування приладу з використанням суміші речовин – діетілфталату та дибутил-фталату, концентрацію інших ефірів фталевої кислоти розраховували за градувальним коефіцієнтом, отриманим для дибутилфталату.

Межі виявлення, отримані використаним методом, на порядок нижче ГДК найбільш поширених фталатів.

Деякі труднощі може представляти ідентифікація монозаміщених ефірів фталевої кислоти тільки за мас-спектрами, вона є ненадійною і призводить до великої кількості помилок. Основною причиною цього є схожість спектрів моно- і діефірів фталевої кислоти. Досить поширеним явищем є також виявлення фталатів, що потрапили в проби на різних стадіях пробопідготовки, при використанні посуду та інструментів [1]. Окремою проблемою є термічна нестабільність моноалкілфталатів, які досить легко деградують при хроматографічному визначенні до фталевого альдегіду [3]. Також слід зважати на

можливість екстракції деяких фталатів поверхнею скляного посуду, що може приводити до визначення лише 60% наявних у пробі фталатів.

Таким чином, в результаті проведених досліджень підтверджена можливість використання методики визначення масової концентрації диметилфталату, діетилфталату, дибутилфталату, діоктилфталату та інших ефірів фталевої кислоти в горілках та спиртовмісних сумішах методом газової хроматографії ГХ–МС) після мікроекстракції. Це надає можливість визначення кількісного вмісту фталатів, які в сучасному світі важливе токсикологічне значення.

Перелік використаних джерел:

1. Зенкевич И. Г., Ротару К. И., Селиванов С. И., Костиков Р. Р. Дискуссионные моменты определения диалкилфталатов в различных объектах // *Вестник СПбГУ. Сер. 4. Т. 2 (60)*. 2015. Вып. 4. С. 386–394.
2. Шелехова Н. В., Римарева Л. В., Шелехова Т. М., Веселовская О. В., Скворцова Л. И. Содержание фталатов в спиртных напитках // *Пищевая промышленность*. 2017. № 8. С. 53–55.
3. Зенкевич И. Г., Фахретдинова Л. Н. Термическая нестабильность моноалкиловых эфиров фталевой кислоты в условиях газохроматографического разделения // *Аналитика и контроль*. 2015. Т. 19, № 2. С. 175–182.

УДК 347.78

Голікова Олена Валеріївна,

завідувач сектору авторського права та суміжних прав лабораторії
авторського права та інформаційних технологій

Зубач Олена Іванівна,

судовий експерт лабораторії економічних досліджень

Мотузка Катерина Андріївна,

судовий експерт сектору авторського права та суміжних прав
лабораторії авторського права та інформаційних технологій
(Науково-дослідний центр судової експертизи з питань
інтелектуальної власності Міністерства юстиції України)

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ПРОГРАМНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ
У ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ ПРИ ПРОВЕДЕННІ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ТА ЕКСПЕРТНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

**FEATURES OF THE USE OF SPECIAL SOFTWARE FOR
DETERMINING PROSECUTORS IN LITERARY WORKS
FOR JUDICIAL EXPERTISE AND EXPERT STUDIES**

Анотація. У даній роботі розглядається актуальне питання сьогодення – особливості використання спеціалізованого програмного забезпечення для виявлення запозичень (ознак плагіату) при проведенні експертиз та експертних досліджень літературних творів, а саме, творів наукового характеру. Також наведено основні методи дослідження, які потребують використання спеціалізованих програмно-апаратних засобів та програмного забезпечення для виявлення запозичень у творах. Розроблено загальний алгоритм використання такого програмного забезпечення у розрізі потреб судової експертизи.

Ключові слова: запозичення, літературні твори, плагіат, програмно-апаратні комплекси, висновок судового експерта.

Abstract. This work deals with the topical problem of the present days – specifics of the use of the specialised software for detection of loanwords (signs of plagiarism) in performing expert examinations and expert investigations of literature workpieces, i.e. scientific works. Further, the main methods of research requiring the use of specialised firmware and software for finding loanwords in works are presented. The author has elaborated a general algorithm of use of such software in terms of needs of forensics.

Keywords: loanwords, literature workpieces, plagiarism, firmware, expert testimony.

Для проведення досліджень за допомогою програмно-апаратних комплексів/спеціалізованого програмного забезпечення для виявлення запозичень/ознак плагіату у літературних, художніх та наукових творах використовуються певні способи та прийоми аналізу творів. Варто зазначити, що використання даного інструментарію стосується лише певних етапів дослідження, в результаті якого формується додаток до Висновку (порівняльна таблиця).

Для найбільш повного та якісного результату порівняння заданих об'єктів дослідження необхідне чітке виконання певних кроків/дій, що ставляться до програмно-апаратних комплексів/спеціального програмного забезпечення.

Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 «2.3. Експерту забороняється: ... самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно», дослідження повинно проводитись лише з використанням тих матеріалів, які були передані експерту органом (особою), що призначила експертизу (залучила експерта), без

використання будь-яких інших відомостей, навіть тих, що знаходяться у відкритих джерелах [1]. Відповідно до цього відсутня необхідність роботи системи із джерелами (текстами, даними), які розташовані у мережі Інтернет, адже експерт повинен працювати виключно з тими текстами, які було безпосередньо надано йому на дослідження.

Слід зазначити, що пошук фактів відтворення одного літературного твору наукового характеру в іншому необхідно проводити через пошук текстуальних збігів в елементах їх зовнішньої форми, таких як мова, словарний склад, послідовність слів, стиль мовлення, яким викладено твір, оригінальна назва твору.

Для проведення порівняльного дослідження програмно-апаратний комплекс/спеціальне програмне забезпечення повинен узагальнювати результати за наявністю структурних та текстуальних збігів, посилань та цитувань (як належних, так і неналежних), а також за наявністю синонімічних слів та аналогічних за змістом фраз тощо.

Слід наголосити, що за нормами авторського права, в заміні в тексті словесних одиниць їх еквівалентами, в перестановці місцями слів, речень, абзаців немає творчості, оскільки таке підставлення еквівалентів доступне будь-якій людині, тобто носить суто технічний характер. За даними наукових джерел [2], при зміні мовних засобів (в літературному творі – слів), що не потребують творчості, не може бути створено творчо самостійний твір: така заміна не суттєва. Мова твору не піддається запозиченню, її можна лише цитувати із зазначенням джерела, у іншому випадку буде наявний плагіат [2]. Оскільки, формою вираження літературних творів є мова (слова, фрази, їх комбінації), то саме копіювання оригінального стиля автора порушує авторські права.

Загальний алгоритм проведення дослідження із використанням СПЗ:

1. Підготовчий етап. У випадку, якщо матеріал (твір) надано у друкованому вигляді – перетворення його у цифрову форму (оцифрування), у вигляд, що доступний для сприймання СПЗ.

2. Завантаження вихідних даних до СПЗ. При цьому твір має бути завантажений повністю, із усіма вихідними даними, змістом, переліком використаної літератури тощо.

3. Твори, надані для проведення порівняння також завантажуються у систему. При цьому, творів для порівняння може бути більше ніж один. Твори для порівняння також завантажуються у повному об'ємі включно із ілюстративним матеріалом.

4. Визначення алгоритму порівняння. В залежності від поставленої задачі може бути використано алгоритм пошуку текстуальних збігів, алгоритм пошуку заміन синонімічними одиницями або перефразами, алгоритм порівняння ілюстративного матеріалу, комбінація всіх вищезазначених алгоритмів тощо.

5. Запуск процесу та безпосередній процес порівняння. Запуск процесу реалізується одним навігаційним елементом «Порівняти», після чого запускається безпосередньо процес порівняння.

6. Формування звіту за результатами порівняння. За результатами проведеного порівняння, в залежності від обраного алгоритму спеціалізованого програмного забезпечення формує звіт у вигляді таблиці із відображенням результатів. Таким чином, кінцевим результатом повинна стати порівняльна таблиця із виявленими збігами.

Додатково варто зазначити, що за результатами тестового використання програмного продукту для виявлення запозичень (ознак плагіату) у літературних творах (у тому числі, наукового характеру), що здійснювалось експертами протягом 2019–2020 років, у роботі такого програмного забезпечення виявлено певні недоліки.

Зокрема до таких недоліків можна віднести наступні:

- віднесення списку використаних джерел до запозичення;
- неможливість в автоматизованому режимі відділи цитовані фрагменти від запозичень (програмне забезпечення ігнорує наявність посилання і реагує лише на послідовність слів, що мають збіги);

– визначення як запозичення фрагментів з нормативно-правових актів з належно оформленими посиланнями тощо.

Окрема варто зазначити, що дані недоліки, в основному, проявляють при порівнянні твору одразу з великою кількістю джерел в автоматизованому режимі. Що, в свою чергу, вказує на те, що роботу будь-якого програмного продукту для виявлення запозичень (ознак плагіату) у літературних творах (у тому числі, наукового характеру) повинен контролювати та аналізувати експерт. Тобто, будь-яке програмне забезпечення є лише інструментом, а не повноцінною заміною діяльності експерта.

Виходячи із зазначеного вище можна зробити наступні висновки. Використання спеціалізованих програмно-апаратних комплексів для пошуку запозичень (ознак плагіату) у літературних творах суттєво поліпшить якість виконання експертиз та експертних досліджень літературних творів, а також значно пришвидшить їх виконання.

Програмно-апаратні комплекси для пошуку запозичень (ознак плагіату) у літературних творах повинні відповідати потребам експерта. До таких потреб, зокрема, відносять: високий рівень захищеності бази даних, у якій зберігаються надані на дослідження твори та результати дослідження, формування звітів, відповідно до поставлених задач і з високим рівнем наочності, чітке розмежування ролей користувачів (неможливість доступу одного експерта до результатів або процесу дослідження іншого) тощо.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р. – Редакція від 22.02.2019. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

2. Ионас В. Я. Произведения творчества в гражданском праве / В. Я. Ионас. – М.: Изд. «Юрид. литература», 1972. – 168 с.

3. Гаврилов Э. П. Оригинальность как критерий охраны объектов авторским правом / Е. П. Гаврилов // Патенты и лицензии. – 2004. – № 6. – С. 45–51.

4. Мельников В. Толкование судами понятия «оригинальное произведение» / В. Мельников // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2008. – № 9. – С. 46–53.

5. Методика проведення експертних досліджень літературних творів наукового характеру / В. Л. Федоренко (кер.), О. В. Голікова, Н. В. Кісіль, Н. Б. Климова, Н. Є. Яркіна та ін.: за наук. ред. акад. НАПрН України О. В. Скрипнюка. – Київ: НДЦСЕ з питань інтелектуальної власності, 2019. – 85 с.

УДК 343.98.067

Голубєв Іван Михайлович,

судовий експерт відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Голубєв Михайло Миколайович,

завідувач сектору юридичного забезпечення Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

**КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ, ЩО
ПРОВОДЯТЬСЯ ЕКСПЕРТНОЮ СЛУЖБОЮ МВС У
ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ТА ПРОГРАМНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ**

**COMPUTER FORENSIC INVESTIGATIONS CONDUCTED
BY THE FORENSIC CENTER OF THE MINISTRY OF
INTERNAL AFFAIRS IN THE PRE-TRIAL INVESTIGATION
OF CRIMINAL OFFENSES, AND SOFTWARE FOR THEIR
CONDUCTION**

Анотація. У статті описується комп'ютерно-технічна експертиза – дослідження технічних властивостей комп'юте-

рів, накопичувачів інформації чи мобільних телефонів та їх програмного забезпечення з метою отримання фактичних даних, що відносяться до обставин скоєного злочину. Також розглядаються можливості програми X-Ways Forensics – робочого середовища для судових експертів, що проводять комп'ютерно-технічні експертизи.

Ключові слова: експертна служба, комп'ютерно-технічна експертиза, кіберзлочин, програмне забезпечення, ключові слова, хеш-сума, накопичувач.

Abstract. The article describes computer forensic investigation – research of technical properties of computers, drives or mobile phones and their software in order to obtain factual data relating to the crime circumstances. Also the article specifies possibilities of X-Ways Forensics program – a working environment for forensic experts who conduct computer forensic investigation.

Keywords: forensic center, computer forensic investigation, cybercrime, software, keywords, hash sum, drive.

Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України (рис. 1) є системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, діяльність якої спрямовується і координується Міністерством внутрішніх справ України. Експертна служба МВС безпосередньо підпорядковується Міністру внутрішніх справ України [1]. Служба є найбільшою мережею експертних установ в Україні. Має

Рис. 1. Емблема експертної служби МВС

сучасні лабораторні комплекси у кожному обласному центрі України та виконує більш ніж 75 відсотків всіх експертиз призначених у кримінальних провадженнях. Щоденно це понад 1000 експертиз. На сьогоднішній день Експертна служба МВС має підготовлених фахівців по більш ніж 60 експертних спеціальнос-

тях, які виконують близько 70 видів експертних досліджень, серед яких провідне місце займають також і комп'ютерно-технічні дослідження.

Широке впровадження комп'ютерної техніки та комп'ютерних технологій у суспільне життя супроводжується поширенням кола злочинів з їх використанням. Боротьба з кіберзлочинами є актуальною для всієї світової спільноти. Одним з ефективних засобів у розслідуванні таких злочинів є експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів, яка вже культивується у багатьох країнах світу [2].

Комп'ютерно-технічна експертиза – це дослідження технічних властивостей цифрового обладнання (комп'ютерів, накопичувачів інформації, мобільних телефонів тощо) та програмного забезпечення з метою отримання фактичних даних, що відносяться до обставин скоєного злочину або предмету цивільного позову. Дана експертиза дозволяє виявити істотні ознаки злочину (інциденту) і створити цілісну доказову базу шляхом дослідження інформації та призначається у випадках, коли необхідно встановити фактичні дані, що мають значення для справи і пов'язані із застосуванням комп'ютерної техніки, та вчинені за її допомогою певні дії, які виявляються на основі спеціальних знань у галузях обчислювальної техніки та програмування [3]. Об'єктами судової експертизи є комп'ютерна техніка з носіями інформації (дискети, жорсткі диски, CDR-диски, флеш-карти тощо), периферійні пристрої (принтери, сканери, звукові карти), програмні продукти. Об'єктами цієї експертизи також можуть бути пристрої, що не є комп'ютерами в класичному розумінні, наприклад касові апарати, гральні автомати, карт-рідери тощо (рис. 2) [4].

Найчастіше об'єкти комп'ютерно-технічної експертизи є засобами вчинення злочинів. Однак не менш поширеними є злочини, при скоєнні яких об'єктом посягання стає інформація, що знаходиться в комп'ютері, носії, чи самé програмне забезпечення.

**Рис. 2. Предмети, що можуть бути
об'єктами комп'ютерно-технічної
експертизи**

Окремі ліцензійні комп'ютерні програми широко використовуються у практичній діяльності судових експертів, серед яких можна виділити комп'ютерну програму **X-Ways Forensics** – це робоче середовище для судових експертів, які проводять судові комп'ютерно-технічні експертизи. За допомогою даної програми можна створювати файли-докази. e01 із будь-якого носія даних для подальшого дослідження судовими експертами з ціллю пошуку файлів, що цікавлять слідство, в тому числі історії браузерів, зашифрованих документів та зображень дитячої порнографії. Програма розроблена в Німеччині. X-Ways Forensics базується на шістнадцятковому редакторі WinHex і є частиною моделі робочого процесу, в якій комп'ютерні криміналісти обмінюються даними і співпрацюють зі слідчими, які використовують X-Ways Investigator. X-Ways Forensics включає в себе всі загальні і спеціальні функції, відомі з редактора WinHex.

Найголовнішою функцією є клонування диска та створення образу диска з автоматичними або налаштованими параметрами стиснення. У програмі присутня вбудована підтримка FAT12, FAT16, FAT32, exFAT, TFAT, NTFS, Ext2, Ext3, Ext4, Next3@,

CDFS, ISO9660, Joliet та UDF. За допомогою цієї програми можливо копіювати файли, що цікавлять слідство, або весь вміст диска у файли типу evidence («файли доказів»), де вони зберігають майже всі свої вихідні метадані файлової системи – дата та час створення, зміни, видалення, автор, тип тощо. Захист від запису на носій інформації для забезпечення достовірності та цілісності даних та можливість віддаленого аналізу дисків є одними з найбільш корисних функцій програми, яка унеможливорює доступ до носія даних під час проведення експертизи.

Після зняття образу чи копії з носія інформації для файлів та цілого образу можна провести масовий розрахунок хешу (є функція обчислення двох хеш-значень різних типів одночасно), серед яких є найбільш популярні та маловідомі (Adler32, CRC32, MD4, ed2k, MD5, SHA-1, SHA-256, RipeMD-128, RipeMD-160, Tiger-128, Tiger-16, Tiger-192, TigerTree та ін.). У програмі відбувається перевірка та верифікація типу файлу на основі сигнатур і спеціалізованих алгоритмів. Програма X-Ways Forensics дає можливість створювати списки результатів пошуку з попереднім переглядом контексту. Фізичний і логічний пошук по кількох пошукових запитах можна вести одночасно. Результати пошуку файлів можна сортувати за їхніми даними і контекстом – присутні динамічні фільтри, засновані на типі файлу, категорії хеш-набору, відмітках часу, розмірі файлу, коментарях. Є можливість фільтрувати пошукові запити по текстовому контексту навколо них, використовуючи додаткове ключове слово. Знайдені файли можна позначати і додавати помічені файли у звіт до справи. Є можливість введення коментарів до файлів для включення в звіт або для фільтрації.

Програма також має функціонал виявлення чорно-білих або напівтонових зображень, які можуть бути сканованими документами або збереженими в цифровому вигляді факсами. Попередній перегляд для більш 270 типів файлів є складовою програмної галереї, яка має змогу виводити ескізи зображень, відео, документів і багатьох інших типів файлів. Однією

з найважливіших функцій є PhotoDNA хешування – вона ідентифікує фотографії по відомим шаблонам (навіть якщо вони зберігаються в іншому форматі або змінені) і може класифікувати зображення (наприклад, знаходити дитячу порнографію), навіть якщо фото зберігаються в іншому форматі, змінений розмір, скоригований колір та контраст, фото в дзеркальному відображенні тощо.

Після проведення пошуку та дослідження програма надає можливість експортувати результати пошуку у вигляді HTML з метаданими файлів, звіти в форматі HTML, вбудовані файли (включаючи зображення) з будь-яких інших типів файлів, ескізи з файлів JPEG, таблиці з баз даних SQLite, а також створювати автоматизований чи налаштовуваний звіт про реєстр Windows. В програмі присутній засіб перегляду та експорту файлів журналу подій Windows (.evt, .evtx), файлів ярликів Windows (.lnk), контрольних точок відновлення (change.log), планувальника завдань Windows (.job), записів входу wtmp/utmp/btmp, файлів з паролями, файлів з автозаповненням для Outlook, адресної книги Outlook, історії браузера Internet Explorer (index.dat) і баз даних кеша браузера, баз даних SQLite (історія, завантаження, автозаповнення форм Firefox), файли cookie та історія Chrome, кеш Safari, база даних Skype з контактами і переданими файлами (main.db) [5].

Отже, програмний комплекс X-Ways Forensics надає можливість судовим експертам повною мірою проводити комп'ютерно-технічні експертизи, в тому числі створювати файли-докази.e01 із будь-якого носія даних для подальшого дослідження з ціллю пошуку файлів, що цікавлять слідство, (наприклад, історії браузерів, зашифрованих документів та зображень дитячої порнографії), верифікуючи кожен крок за допомогою розрахунку хеш-сум файлів та цілого файлу-доказу, та надалі сформулювати висновок експерта, використовуючи файли, що знайдені програмним комплексом X-Ways Forensics.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, електронних систем обробки даних і комп'ютерних мереж просу-

ває громадянське суспільство вперед, водночас роблячи його вразливішим.

Лише постійне удосконалення програмного забезпечення, яке використовується під час проведення судових комп'ютерно-технічних експертиз дозволить своєчасно виявляти істотні ознаки злочину і створювати цілісну доказову базу шляхом дослідження інформації. Зазначене можливе також і за рахунок використання міжнародного наукового співробітництва державних спеціалізованих установ, що виконують судові експертизи [6].

Перелік використаних джерел:

1. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1343 «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України» / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.

2. Комп'ютерно-технічна експертиза [Електронний ресурс] / Черкаський НДЕКЦ МВС. – 2019. – Режим доступу: <https://ndekc.ck.ua/novini/412-kompyuterno-tehnichna-ekspertiza.html>.

3. *Комп'ютерно-технічна експертиза (загальна частина): Методика* / ДНДЕКЦ МВС України; Уклад. К. М. Ковальов, С. М. Корнійко, В. О. Княздвірський. – К., 2007. – 24 с.

4. Експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів або комп'ютерно-технічна експертиза [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: https://protocol.ua/ua/ekspertiza_komp_yuterno_i_tehniki_i_programnih_produktiv_abo_komp_yuterno_tehnichna_ekspertiza/.

5. X-Ways Forensics: Integrated Computer Forensics Software. *X-Ways Software Technology AG* – Режим доступу до ресурсу: <http://www.x-ways.net/forensics/>.

6. Закон України від 25.02.1994 № 4038a-XII «Про судову експертизу» // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

Гончарова Ірина Вікторівна,

головний судовий експерт сектору балістичного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень Донецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ ЯК ОДИН ЗІ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

IMPROVING THE FUNCTIONING OF THE BALLISTIC REGISTRATION AS ONE OF THE WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF PRE-TRIAL INVESTIGATION

Анотація. В тезах автором акцентується увага на цінності балістичних обліків як для судово-експертної діяльності, так і для органів досудового розслідування. Увага звертається на те, що для уникнення експертних помилок важливим є використання судовими експертами якісного обладнання, котре дозволяє ефективно та об'єктивно оцінювати наявну слідову картину. Вказується, що зростання кількості випадків виготовлення зразків саморобної вогнепальної зброї ще раз підтверджує актуальність розвитку облікового балістичного масиву, що надасть можливість органам досудового розслідування своєчасно реагувати на суспільно небезпечні діяння.

Ключові слова: балістичні обліки, судовий експерт, балістика, суспільно небезпечне діяння, органи досудового розслідування, саморобна зброя.

Abstract. In the theses, the author focuses on the value of ballistic records for both forensic science and pre-trial investigation. Attention is drawn to the fact that in order to avoid expert errors, it is important for forensic experts to use high-quality equipment that

allows them to effectively and objectively assess the existing trace picture. It is indicated that the growing number of cases of creating high-quality samples of homemade firearms once again confirms the relevance of the development of the accounting ballistic array, which will allow pre-trial investigation bodies to respond in a timely manner to socially dangerous acts.

Keywords: ballistic records, forensic expert, ballistics, socially dangerous act, pre-trial investigation bodies, self-made weapon.

На сьогоднішній день одним із пріоритетних завдань нашої держави є подолання злочинності, рівень якої залишається достатньо високим, не дивлячись на плідну та регулярну наукову роботу. Не можна оминати увагою той факт, що найбільш розповсюдженими є умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, які вчиняються із застосуванням вогнепальної зброї. Наразі наша держава має низку кримінологічних стратегій, в яких викладено алгоритми запобігання такого роду злочинності, котрі, нажаль, є або рудиментними або «defacto» недієвими. У зв'язку із цим виникає потреба у пошуці альтернативних превентивних заходів та засобів, одним із яких є вдосконалення функціонування балістичних обліків.

Відтак, одним із факторів підвищення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення виявлення та розслідування злочинів, учинених із застосуванням вогнепальної зброї є: комплексний підхід до роботи зі слідами та слідовими комплексами, які складають відповідну слідову картину даних кримінальних правопорушень (сліди зброї, рук, ніг, транспортних засобів, сліди біологічного походження та ін.); створення повного циклу роботи зі слідами-відображеннями (виявлення, експрес-аналіз, судово-експертне дослідження, моніторинг за базами даних); якісна ідентифікація зброї по статичних слідах бойку, яка пов'язана з перевіркою за великими масивами гільзотек. Для здійснення

ідентифікаційного пошуку за криміналістичними обліками виникає потреба застосування експертних технологій та залучення одного чи декількох фахівців відповідного профілю [1]. Робота із гільзами, які були вилучені під час огляду місця події дозволяє не тільки встановити певний зразок зброї, з якої вони були стріляні, а й в окремих випадках, – відшукати власника цієї зброї та своєчасно зреагувати на суспільно небезпечне діяння. Варто зазначити, що сьогодні більшість науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів, нажаль, не мають якісного обладнання, котре б розвантажило експертів та зробило б їх роботу більш комфортною та якісною. Значна кількість обладнання є застарілою та не відповідає сучасним реаліям, що призводить до виникнення експертних помилок та значно ускладнює процес досудового розслідування.

Не є таємницею, що, якщо в матеріалах кримінального провадження фігурують вилучені з місця події сліди вогнепальної зброї, рук, взуття, злому, мікрочастки, то суб'єктами аналізу всієї раніше проведеної з ними роботи мають бути фахівці у галузі криміналістичної техніки (судової балістики, дактилоскопії, трасології) та спеціальних видів досліджень (хімії). Вони допоможуть слідчому правильно проаналізувати та оцінити: роботу спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляд місця події, обшук тощо); комплексність вилучення всіх інформативних слідів та інших речових доказів; результати експрес-аналізу вилучених слідів та інших речових доказів, які здійснюються спеціалістом під час проведення слідчих (розшукових) дій; повноту призначення та результати проведених криміналістичних та спеціальних видів експертних досліджень, правильність інтерпретації слідчим їх висновків та результативність їх використання під час подальшого розслідування кримінального провадження; об'єктивність проведених перевірок усіх досліджених речових доказів за

криміналістичним обліком, використання отриманої інформації для встановлення особи правопорушника [1]. Саме тому об'єктивність експерта напряму залежить від якості того обладнання із яким він працює. Сучасні суспільно небезпечні діяння достатньо складно розслідувати через зростання майстерності самих злочинців та того знаряддя, за допомоги якого вони вчиняють протиправні діяння. Це стосується і зброї. На сьогоднішній день експертна практика налічує достатньо значну кількість зразків саморобної вогнепальної зброї, яка виготовлена на високому рівні, а тому сліди, які вона залишає на гільзах та кулях є унікальними, у зв'язку із чим потребують ретельного дослідження. Не можна оминати увагою і той факт, що за допомоги балістичних обліків здійснюється контроль за обігом вогнепальної зброї, яка знаходиться у громадян на законних підставах, що дозволяє також швидко реагувати на будь-які порушення власниками положень відповідних нормативно-правових актів.

Таким чином, балістичні обліки – універсальний масив експертно-балістичної інформації, котрий дозволяє здійснювати повноцінний контроль за обігом вогнепальної зброї, а також ефективно та своєчасно розслідувати суспільно небезпечні діяння, що вчиняються з її застосуванням.

Перелік використаних джерел:

1. Бондар В. С. Підвищення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення виявлення та розслідування злочинів, учинених із застосуванням вогнепальної зброї. URL: <http://maup.com.ua/assets/files/expert/5/5.pdf>

Горлачук Олексій Анатолійович,

кандидат економічних наук, судовий експерт сектору економічних досліджень Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

РОЗВИТОК СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

DEVELOPMENT OF FORENSIC ECONOMIC EXPERTISE IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF SOCIAL AND ECONOMIC RELATIONS

Анотація. Досліджено проблемні аспекти судової економічної експертизи в умовах трансформації соціально-економічних відносин та визначено перспективи подальшого її розвитку.

Ключові слова: судова економічна експертиза, експерт-економіст, соціально-економічні відносини, інформаційні технології, цифровізація.

Abstract. The problematic aspects of forensic economic expertise in the conditions of transformation of social and economic relations are investigated and prospects of its further development are defined.

Keywords: forensic economic expertise, expert economist, socio-economic relations, information Technology, digitization.

Суспільно-економічні відносини характеризуються постійним розвитком і видозміною, що пояснюється формуванням нових видів потреб та переформатуванням вже існуючих. Особливо це стосується сучасності – періоду інтенсивного розвитку науки, техніки, інформаційних технологій (нанотехнологій, штучний інтелект, ІТ-технології), які справляють роль каталізаторів економічного розвитку. Поряд з цим характер-

ними рисами сучасної економіки є її турбулентність (хаотичність), поглиблення глобалізаційних процесів, які мають неоднозначний характер, суперечність законодавчої бази, що в підсумку потребує адаптації всіх державних інститутів, в тому числі і судово-правової системи, невід'ємним елементом якої є судова економічна експертиза, до нових економічних відносин.

Судова економічна експертиза займається дослідженням економічних порушень, які можна відстежити в бухгалтерському, податковому обліку, документах фінансово-кредитних операцій, документації про економічну діяльність підприємств і організацій. Дані дослідження проводяться різними видами судової економічної експертизи: фінансово-економічною, економіко-статистичною, інвестиційною, зовнішньоекономічною та ін.

На сьогодні економічні порушення поширені у всіх секторах економіки, а схеми їх здійснення, пристосовуючись до трансформованих умов господарювання, стають дедалі складнішими (наприклад, доведення до банкрутства підприємств, фінансові махінації корпорацій із цінними паперами, відмивання незаконно отриманих доходів), що, відповідно, впливає й на рівень складності проведених експертиз, які стають багатооб'єктними та багатоепізодними. Це, в свою чергу, вимагає від експертів високого рівня професійних знань в сфері спеціальних економічних наук (бухгалтерський облік, банківська справа, фінанси і кредит та ін.) та органічно пов'язаної з ними нормативно-правової бази.

Розвиток судової економічної експертизи на сучасному етапі в умовах трансформації соціально-економічних відносин характеризується рядом проблемних аспектів, які досліджуються науковою думкою, а також в практичній діяльності експертів-економістів і на які варто звернути увагу.

Із зміною типу економічної системи господарювання, що відбулося на початку 90-х років минулого століття, а також значними трансформаційними перетвореннями екзогенного та ендогенного характеру останнього десятиліття судова

економічна експертиза потребує вдосконалення своєї методологічної бази. Перш за все, це стосується необхідності розроблення і закріплення в нормативно-правовому полі теоретичних положень даного виду судової експертизи (сутність, предмет, завдання, мета експертизи), які на сьогодні є відсутніми.

До одного із важливих проблемних аспектів слід віднести й відсутність єдиного класифікаційного критерію судових економічних експертиз, що було характерно також і для командно-адміністративної економіки за часів СРСР. Не дивлячись на нібито малозначимість цього аспекту, який лежить в теоретичній площині, його позитивне вирішення сприятиме формуванню єдиних принципів методики, її критеріїв під час проведення даного виду судових експертиз.

До цього переліку слід додати й необхідність розробки в нормативно-правовому полі єдиних підходів, що стосуються застосування судових економічних експертиз за різними видами судочинства (кримінальне, господарське, цивільне, адміністративне). Даний фактор, в свою чергу, зумовлює виникнення юридичних колізій у застосуванні тих чи інших законодавчих норм у вказаній діяльності.

Крім впливу вищезазначених факторів, які у відомій мірі визначають правову базу судових експертиз, трансформаційні зміни у судово-експертній діяльності пояснюються й вимогами гармонізації законодавства України із міжнародними стандартами. Стосовно судових експертиз в сфері економіки, то вказані зміни зумовлені переходом системи бухгалтерського обліку на міжнародні стандарти фінансової звітності.

Законом України «Про судову експертизу» передбачено, що «якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачено законодавством України про судову експертизу, застосовуються правила міжнародного договору України» [4].

При цьому гармонізація судової економічної експертизи, яка входить до складу експертиз гуманітарного напрямку,

стосовно даних стандартів повинна враховувати ряд факторів, які є визначальними при такій адаптації. До них можна віднести наступні: особливості національної економіки, рівень економічного розвитку, відносини власності, різниця в системі бухгалтерського обліку та ін. [2, с. 117]. До цього слід додати, що сьогодні на міжнародному рівні існують певні проблеми із розробленням міжнародних стандартів в цій сфері. Наприклад, в країнах Європейському Союзі не вироблено єдиних критеріїв, які встановлюють роль судових експертів у судочинстві [5, с. 127].

На сьогоднішньому етапі розвитку сучасна експертологія приділяє значну увагу науково-прикладному, який повинен забезпечити вирішення експертних завдань, які мають закономірну тенденцію до постійного ускладнення внаслідок інтенсивного розвитку і ускладнення економічних відносин [3, с. 98].

В контексті сказаного, слід зазначити, що на сьогодні до складу загальнонаукових методів включаються методи, які належать до сфери кібернетики (кібернетичні методи) і застосовуються в інформаційних технологіях для пошуку, автоматизованої обробки інформації та комп'ютерного моделювання [1, с. 43].

В подальшому, як закономірний процес ускладнення економічних відносин, прогнозованою є поява нового видового складу судових економічних експертиз та відповідного розвитку їх методологічної бази.

Визначаючи перспективи розвитку судової економічної експертизи, неможливо не зупинитися на такій важливій стороні судово-експертної діяльності в сфері економіки як поширення інноваційних інформаційних технологій, за допомогою яких наразі відбувається цифровізація всіх сфер економічної діяльності (торгівля, фінансовий сектор, будівництво та ін.). Судова економічна експертиза використовує спеціальні економічні знання, зокрема й бухгалтерського обліку, організація і ведення якого у суб'єктів всіх форм власності і господарювання здійснюється автоматизованим способом.

На фоні інтенсивного і повномасштабного впровадження цифрових технологій в економічному середовищі, у цифровізації судово-експертної діяльності, що стосується також і її економічної сторони, можна виділити два стратегічних напрямки:

- у зв'язку із переходом до цифрових технологій закономірним є прогнозування поширення нових об'єктів дослідження під час проведення експертизи, які є носіями важливої інформація, способом фіксації якої є специфічні комп'ютерні носії. Наприклад, ведення бухгалтерського обліку за допомогою системи «1С-бухгалтерія», або ж відповідне програмне забезпечення фінансово-кредитних операцій банківських установ, що зумовлює необхідність дослідження не традиційних об'єктів, які представлені у цифровій формі;

- застосування інноваційних інформаційних технологій з метою вирішення завдань, які стоять перед експертами та вдосконалення інформаційних процесів.

Вирішення проблемних аспектів, які на сьогодні існують в судовій економічній експертизі (необхідність розробки понятійного апарату, закріпленого в нормативно-правових документах, єдиного класифікаційного критерію експертизи, усунення суперечностей законодавчої бази при використанні судових економічних експертиз в різних видах судочинства та ін.) матиме позитивний вплив на рівень ефективного її функціонування. Також на основі вищезазначеного можна стверджувати, що в недалекій перспективі процеси цифровізації будуть охоплювати всі сторони практичної діяльності фахівців економічного профілю.

Перелік використаних джерел:

1. Барышева С. Ю., Шевелева Л. А. Судебная экономическая экспертиза: учеб. пособ. для студентов, обучающихся по специальности 38.05.01 «Экономическая безопасность». Саратов: Саратовский социально-экономический институт (филиал) РЭУ им. Г. В. Плеханова, 2016. 168 с.

2. Виноградова М. М. Судебные экономические экспертизы: проблемы международного взаимодействия и пути решения. *Теория и практика судебной экспертизы*. 2018. Т. 13. № 1. С. 115–120.

3. Перевозова І. В. Економічна експертизи як специфічна галузь знань. Економіка: реалії часу. 2013. № 3 (8). С. 97–105.

4. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення 10.09.2020).

5. Федчишина В. В. Спеціальні економічні знання у правових системах Європи, Австралії та США. *Науковий огляд*. 2018. № 3 (46). С. 124–143.

УДК 535.375.5

Гресь Олена Віталіївна,

кандидат хімічних наук, старший судовий експерт сектору технічних досліджень документів відділу почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку лабораторії криміналістичних видів досліджень та обліку

Довбій Оксана Олександрівна,

старший судовий експерт сектору технічних досліджень документів відділу почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку лабораторії криміналістичних видів досліджень та обліку

Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ SERS В РАМАН-СПЕКТРОСКОПІЇ ДЛЯ УСУНЕННЯ ФЛУОРЕСЦЕНЦІЇ ПРИ ОТРИМАННІ СПЕКТРІВ БАРВНИКІВ В ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

APPLICATION OF SERS METHOD IN RAMAN SPECTROSCOPY TO ELIMINATE FLUORESCENCE IN OBTAINING SPECTRA OF DYES IN FORENSIC PRACTICE

Анотація. Розглянуто шляхи практичного застосування підсилення раманівського сигналу та усунення впливу

флуоресценції, запропоновано використання методу SERS (Surface-Enhanced Raman Scattering) як ефективного при дослідженні штрихів барвних речовин в технічній експертизі документів.

Ключові слова: технічна експертиза документів, штрихи барвних речовин, флуоресценція, метод SERS.

Abstract. The ways of practical application of Raman signal amplification and elimination of fluorescence influence are considered, the use of SERS (Surface-Enhanced Raman Scattering) method as effective in the study of dye strokes in the technical examination of documents is proposed.

Keywords: technical examination of documents, strokes of dyes, fluorescence, SERS method.

Дослідження барвників методом Раман-спектроскопії було розпочато понад десяти років тому. Суттєвої популярності метод набув в експертно-криміналістичній практиці, а саме в технічній експертизі документів та мистецтвознавчій експертизі [1; 2]. Проте виникає проблема у впливі флуоресценції на отримані КР спектральні сигнали. З метою зменшення впливу флуоресценції досліджуваного барвника на вигляд одержаного спектру в даній роботі використовувався метод математичної обробки за допомогою програмного забезпечення Omnic: проводили віднімання величини флуоресценції, що спричиняла послаблення сигналу зі наростанням шумових ефектів, а також метод поверхнево-підсиленої раманівської спектроскопії SERS (*Surface-Enhanced Raman Scattering*) шляхом попередньої обробки досліджуваного зразка розчином колоїдного срібла. SERS є високоселективним засобом, що дозволяє хімічно ідентифікувати та визначати структуру досліджуваних об'єктів, використовує сильні електромагнітні поля, отримані за рахунок локалізованого поверхневого плазмонного резонансу. Одним із прикладів застосування SERS – це використання целюлозних підложок [3]. Відомі дослідження, де проводили електронно-променеве випаровування Ag чи Au

на різноманітні види паперу, що містять природні структури: фібрили. Наночастинки металів діють як hotpoints для SERS, що дозволяє визначати низькі концентрації досліджуваної речовини. Металічні наночастинки, просочені гнучкими та окремо розташованими полімерними волокнами, складають ще один клас підложок, що користуються науковим інтересом [4; 5].

Актуальність застосування методу Раман-спектроскопії в певних видах експертиз (технічному дослідженні документів та мистецтвознавчій експертизі) полягає у простоті використання даного методу: відсутності використання руйнування цілісності документу (об'єкту), відсутності пробопідготовки для аналізу, короткого часу в отриманні спектрів, високої точності методу.

Досліджувались зразки штрихів кулькових, гелевих ручок, відтиски печаток та штампів. Використовувався Раман-спектрометр комбінаційного розсіювання ThermoScientific DXRRamanMicroscope (ThermoFisherScientific, USA), з двома типами збуджуючих лазерів: 532 нм та 780 нм, відповідно. Діапазон зняття спектрів КР складав від 200 см^{-1} до 1800 см^{-1} , роздільна здатність $0,9642\text{ см}^{-1}$, потужність лазера $0,1\text{ mW}$. Процедура застосування SERS при отриманні КР-сигналів барвних речовин на папері (штрихів кулькових, гелевих ручок, електрографічного друку, штемпельних печаток) полягала у нанесенні піпет-дозатором безпосередньо на досліджувану частину обраного зразка барвника на целюлозній підложці розміром $2\times 2\text{ мм}$ $0,1\text{ мкл}$ свіжоприготовленого розчину Аргентум нітрату, стабілізованого Натрію цитратом. Методика приготування колоїду срібла описана у [6]. Для порівняння проводили отримання КР-сигналу не лише на прикладі штрихів кулькових ручок, а й штрихів гелевих ручок, штемпельних відтисків та електрографічного друку з відніманням впливу флуоресценції за допомогою програмного забезпечення, проте не отримали очікуваних результатів.

На рис. 1 представлені КР-спектри без застосування хімічного способу гасіння флуоресценції.

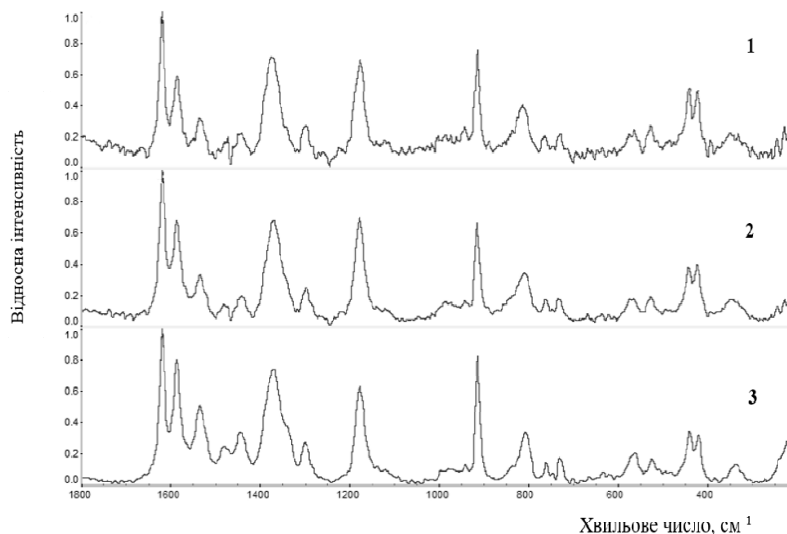

Рис. 1. КР-спектри штрихів кулькової ручки, нанесених на паперовий носій при довжині збуджуючого лазера 532 нм:
1 – штрих кулькової ручки 1998 р. синього забарвлення без математичного віднімання флуоресценції;
2 – з математичним відніманням флуоресценції;
3 – штрих кулькової ручки 2017 р. чорного забарвлення, з математичним відніманням флуоресценції

Раманівські сигнали не мали чітких піків, це змусило підсилити сигнал та зменшувати флуоресценцію методом SERS. На рис. 2 зразок, отриманий електрографічним способом друку.

Таким чином була продемонстрована ефективність даного методу до приглушення флуоресценції в середньому на 60%.

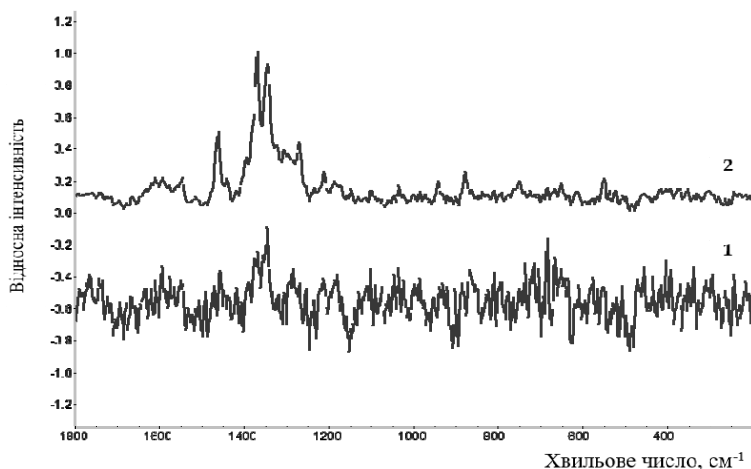

Рис. 2. Спектри КР фрагментів друкованого тексту, виконаного електрофотографічним способом друку

Перелік використаних джерел:

1. The micro Raman analysis of paint evidence in criminalistics: case studies / Patrick Buzzini, Genevieve Massonnet, Florence Monard Sermier // *Journal of Raman Spectroscopy*. – 2006. – V. 37. – P. 922–931.
2. Development of advanced Raman spectroscopy methods and databases for the evaluation of trace evidence and the examination of questioned documents / John R. Lombardi, Marco Leona, Tuan Vo-Dinh. – 2009. – Phase I. – P. 1–146.
3. Flexible SERS active substrates from ordered vertical Au nanorod arrays / R. Zhang, B. B. Xu, X. Q. Liu, Y. L. Zhang, Y. Xu, Q. D. Chen and H. B. Sun // *Chem. Commun.* – 2012. – V. 48. – P. 5913–5915.
4. Controlled assemblies of gold nanorods in PVA nanofiber matrix as flexible free-standing SERS substrates by electrospinning / Zhang C. L., Lv K. P., Cong H. P., Yu S. H. // *Small*. – 2011. – V. 8. – P. 648–653.
5. Co-assembly of Au nanorods with Ag nanowires within polymer nanofiber matrix for enhanced SERS property by electrospinning / Zhang C. L., Lv K. P., Huang H. T., H. P. Cong H. P., Yu S. H. // *Nanoscale*. – 2012. – V. 4. – P. 5348–5355.
6. Adsorption and surface-enhanced Raman of dyes on silver and gold sols / P.C. Lee, D. Meisel // *The Journal of Physical chemistry*. – 1982. V. 86, № 17. – P.3391–3395.

Гринюк Віталій Васильович,

заступник директора Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України – завідувач відділу криміналістичних видів досліджень

**ПРОБЛЕМА ФОРМУЛЮВАННЯ ВИСНОВКУ
ЕКСПЕРТА У ПОЧЕРКОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗИ
ПРИ ОБМЕЖЕНИХ МОЖЛИВОСТЯХ
ПІДТВЕРДЖЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ ЗРАЗКІВ
THE PROBLEM OF FORMULATING THE EXPERT'S
OPINION IN HANDWRITING EXAMINATION WITH
LIMITED OPPORTUNITIES TO CONFIRM
THE AUTHENTICITY OF SAMPLES**

Анотація. В цих тезах розглядається проблема формулювання висновку судовим експертом у почеркознавчій експертизі в залежності від фактору достовірності наданих на дослідження зразків почерку.

Abstract. In these theses the problem of formulation of the conclusion by the forensic expert in handwriting examination depending on a factor of reliability of the handwriting samples provided for research is considered.

Ключові слова: судова експертиза, почеркознавче дослідження, підпис, почерк, експертний висновок.

Keywords: forensic examination, handwriting research, signature, handwriting, expert opinion.

До зразків почерку (підписів), що надаються на почеркознавче експертне дослідження з метою встановлення виконавця рукописних записів (підписів), висувається вимога встановлення достовірності.

Способи підтвердження достовірності того чи іншого зразка, у відповідності до рекомендації науковців та експертів почеркознавців, наступні:

- перед проведенням експертизи пред'явити вільні зразки особі від імені якої вони значаться, оформивши цю дію певним протоколом [1; 2];

- кожен зразок засвідчується особою, яка його виконувала, як приклад: «Текст (підпис) виконаний мною. Підпис». Засвідчувальні записи виконуються у тих місцях документа, де відсутні будь-які записи [1];

- обов'язкове співставлення між собою вільних та експериментальних зразків [1; 2];

- при наявності вільних та експериментальних зразків експерт може перевірити безсумнівність наданих умовно-вільних зразків [1; 2].

Однак, нерідко, на практиці виникають несприятливі для підтвердження достовірності обставини, такі як:

- при пред'явленні вільних зразків особі від імені якої вони значаться – вона може навмисно ввести в оману особу, що їх пред'являє і відмовитись від аутентичного почерку (підпису), чи підтвердити неаутентичний почерк (підпис), чи взагалі відмовитись від будь-яких засвідчень;

- відсутня можливість пред'явлення зразків (по тих чи інших причинах – відсутня особа);

- експериментальні зразки можуть виконуватися з навмисною зміною власного почерку (підписів);

- особа може відмовитись від надання експериментальних зразків почерку (підписів) і інше;

Особливої уваги заслуговують проблемні питання, що виникають при проведенні посмертних почеркознавчих експертиз, коли експерту в якості порівняльного матеріалу надаються лише вільні зразки почерку чи підписів, а саме:

- пенсійні відомості за декілька місяців (років) про отримання пенсії;

- заяви, звернення, платіжки, абонентські книжки про оплату комунальних послуг;
- заяви, звернення до пенсійних органів;
- копії паспортів чи інших офіційних документів;
- різного роду договори (в тому числі банківські), рідше – засвідчені нотаріусом.

Непоодинокі випадки коли при проведенні посмертних експертиз експерту надаються вільні зразки, які в ході їх дослідження:

- діляться на декілька груп, які можуть бути такими, що є різними варіантами за конструкцією підписів однієї і тієї ж особи, чи такими, що виконані різними особами;
- могли бути виконані особою, яка супроводжувала довгий час особу і виконувала замість неї рукописні записи чи підписи тощо.

Викладене свідчить про те, що процес перевірки достовірності зразків немає чітких числових меж, є суб'єктивним, залежить від професіоналізму особи, що збирає матеріали та призначає експертизу, а також порядності особи, що засвідчує та надає зразки.

В експертних дослідженнях, де експерт може: аналізувати комплекс з вільних, експериментальних, умовно-вільних зразків; клопотати щодо отримання додаткових зразків (в тому числі і за присутності експерта), можливість помилки чи неправильної оцінки виявлених ознак мінімізується. А при приведенні експертиз за відсутності особи це не так.

Враховуючи викладене, зазначимо, що формулювання висновків при проведенні посмертних почеркознавчих експертиз роблять тільки у відношенні зразків (на прикладі встановлених співпадінь достатніх для позитивного висновку): «Рукописні записи (підпис) в ... виконаний особою, яка виконала рукописні записи (підписи) надані в якості зразків». Або: «Рукописні записи (підпис) в ... виконаний особою, яка виконала рукописні записи (підписи) надані в якості зразків в

наступних документах...». Або, якщо є розділення на декілька груп: а) «Рукописні записи (підпис) в ... виконаний особою, яка виконала рукописні записи (підписи) надані в якості зразків групи № 1 в наступних документах: ...» б) «Рукописні записи (підпис) в договорі від... № ... виконані не особою, яка виконала рукописні записи (підписи) надані в якості зразків групи № 2 в наступних документах: ...».

При формулюванні висновків у викладеній редакції, питання встановлення достовірності зразків перекладається на осіб, які мають можливість при проведенні додаткових досліджень обставин виконання тих чи інших рукописних записів (підписів), та за допомогою додаткових доказів підтвердити чи спростувати їх достовірність. І, як результат – зменшити імовірність прийняття помилкових рішень по справі через висновок експерта.

Особливого підходу потребує і формулювання висновків у разі встановлення розбіжностей достатніх для категоричного чи імовірного негативних висновків, а особливо при дослідженні підписів.

Перелік використаних джерел:

1. Добровольская Е.Д., Манцветова А. И., Орлова В. Ф. «Судебно-почерковедческая экспертиза», «Юридическая литература», Москва 1971 г. 158 с.
2. Меленевська З.С., СвОВОДА Є. Ю., Шаботенко А. І. «Судово-почерковзнавча експертиза. Навчально-методичний посібник. Київ. 2007. 280 с.
3. Порівняльний матеріал для почеркознавчих досліджень. Вимоги та правила підготовки. Методичні рекомендації. ВТЕД та П ДНДЕКЦ МВС, Київ, 2004. 6 с.

Гуржій Ольга Борисівна,

кандидат технічних наук, старший судовий експерт лабораторії
досліджень матеріалів, речовин і виробів
Дніпропетровського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

ЦИФРОВА ОЦІНКА КОЛЬОРУ В ПРАКТИЦІ ХІМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ DIGITAL COLOR ASSESSMENT IN THE PRACTICE OF CHEMICAL EXAMINATION

Анотація. В практиці судових експертиз актуальна проблема визначення кольору наданих об'єктів дослідження. Запропоновано вирішити цю проблему шляхом використання загальнодоступних сучасних комп'ютерних засобів. Представлено обґрунтування та шляхи реалізації запропонованого методу.

Ключові слова: судова експертиза, колір, колірні характеристики, об'єкт дослідження, вимірювання.

Abstract. In the practice of forensic examinations, the problem of determining the color of the provided objects of research is relevant. It is proposed to solve this problem by using publicly available modern computer tools. The substantiation and ways of realization of the offered method are presented.

Keywords: forensic examination, color, color characteristics, object of study, measurement.

Кольорові явища широко використовуються в багатьох сферах діяльності людини. Характеристика об'єкта за кольором застосовується в хімії, фізиці, медицині, екології тощо.

Встановлення колірних характеристик виступає найважливішою і невід'ємною частиною висновку при проведенні певних видів судово-експертних досліджень, що підвищує

наочність висновку експерта, а також об'єктивність та відтворюваність результатів.

У сформованій практиці експертно-криміналістичних установ використовуються два основні методи систематизації і кількісного опису кольору – колориметричний метод та спосіб колірних еталонів.

Колориметричний спосіб базується на першому законі оптичного змішування кольорів німецького математика Грассмана: будь-який колір можна відтворити за допомогою трьох лінійно незалежних кольорів [1]. В системі RGB в якості трьох лінійно незалежних кольорів, прийняті наступні монохроматичні випромінювання: червоний R ($\lambda=700$ нм), зелений G ($\lambda=546,1$ нм), синій B ($\lambda=435,8$ нм). Недоліком даної системи є наявність від'ємних координат для більшої частини реальних кольорів. Цей недолік був ліквідований переходом від системи на основі реальних основних кольорів RGB до системи з нереальними кольорами XYZ. За допомогою цього методу можна вирішити цілу низку задач: визначити домінуючу довжину хвилі (колірний тон), чистоту кольору та яскравість (світлоту) об'єкту [2].

Експертитакож застосовують експрес-метод інструментального визначення характеристик кольору за допомогою електронного колориметра. Цей прилад здійснює вимірювання кольору предмета або покриття. І як результат, буде отримання номеру колірної карти (RAL або NCS).

Спектрофотометр – прилад для дослідження властивостей різних речовин в оптичному діапазоні по відображенню (поглинанню) різних довжин хвиль [3]. Спектрофотометром можна виміряти колір, якщо він працює у видимому діапазоні довжин хвиль. Процедура вимірювання зводиться до підбору для кольору об'єкту найбільш схожого з ним еталонного кольору з атласу.

При використанні способу колірних еталонів для визначення кольору проводиться лише візуальне порівняння кольору об'єкта дослідження і кольору в стандартизованому

атласі. В даному випадку, числове вираження кольорів пов'язано з суб'єктивним сприйняттям характеристик кольору [4].

Недоліками вказаних способів є висока вартість приладів, складність у використанні і необхідність попередньої спеціальної підготовки експертів.

Все ж таки, на сьогоднішній день експерти, через відсутність навичок роботи зі складнотехнічним обладнанням або за відсутністю приладової бази для визначення кольору об'єкта дослідження, найчастіше в своїй роботі орієнтуються на візуальному сприйнятті інформації, яка є суб'єктивною і може значно відрізнятись в залежності від біологічних особливостей кольорового зору експерта. А тому, є вірогідність виникнення різниці в описі кольору об'єкта в протоколі вилучення і тексті висновку експерта, що може підняти питання про достовірність наданого на експертизу об'єкту.

Запропонований метод визначення колірних характеристик об'єкта дослідження в ході проведення хімічної експертизи, передбачає отримання зображення об'єкта за допомогою засобу цифрової фіксації–сканеру з достатньо високим дозволом. Для коректної роботи пристрою, рекомендується застосовувати заводські налаштування сканеру, що дозволить отримати якісні та відтворювані зображення. Оцифровування та аналіз отриманого кольору реалізується шляхом використання програм-сервісів колірних палітр (ColorPic, Photoshop, ColorMania і подібні) та пошук за отриманим кодом назви кольору з каталогу (Ral, PANTONE, ColorScheme та інш.).

В умовах сучасного науково-технічного прогресу використання судовими експертами технічних засобів при визначенні колірних характеристик об'єктів дослідження дозволить підвищити достовірність та науковість отриманих результатів. Запропонований спосіб визначення колірних характеристик об'єкта дослідження комп'ютерними засобами в ході проведення судової хімічної експертизи, може бути успішно використаний в професійній діяльності судових експертів.

Перелік використаних джерел:

1. Цвет в промышленности / Под ред. Мак-Дональда, Москва: Логос, 2003. 596 с.
2. Мешков В. В., Матвеев А. Б. Основы светотехники: 2 изд., перераб. и доп. Москва: Энергоатомиздат, 1989. 432 с.
3. Зотин В. Спектрофотометрия: принципы и оборудование // *Pakkograff.* – 2003. – № 6.
4. Кривошеев М. И., Кустарев А. К. Цветовые измерения. Москва: Энергоатомиздат, 1990. 240 с.

УДК 343.98

Демузенко Ірина Володимирівна,

судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

**ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ З ПИТАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ
ОБ'ЄКТІВ БУДІВНИЦТВА ВИМОГАМ
НОРМАТИВНИХ ПРАВОВИХ АКТІВ
У ГАЛУЗІ БУДІВНИЦТВА**

**REGARDING CONSTRUCTION AND TECHNICAL ON THE
ISSUE OF COMPLIANCE OF CONSTRUCTION OBJECTS
WITH THE REQUIREMENTS OF NORMATIVE LEGAL
ACTS IN THE FIELD OF CONSTRUCTION**

Анотація. В доповіді розглядається питання проведення будівельно-технічних досліджень при визначенні відповідності будівельних об'єктів вимогам нормативних правових актів у галузі будівництва. В разі, якщо об'єкти будівництва визначені як самочинні, побудовані на земельній ділянці відповідного цільового призначення, але без дозвільних

документів, питання визначення відповідності об'єкта вимогам діючих будівельних норм вирішується шляхом проведення будівельно-технічної експертизи та складання висновку, за результатами якого судом приймається рішення. В доповіді пропонується визначити перелік параметрів, що підлягають вимірюванню та дослідженню в процесі обстеження об'єкта самочинного будівництва, для достовірного та обґрунтованого висновку щодо відповідності об'єкта вимогам діючих будівельних норм.

Ключові слова: самочинно збудовані об'єкти, відповідність державним будівельним нормам, параметри обстеження.

Abstract. The report considers the issue of conducting construction and technical research in determining the compliance of construction projects with the requirements of regulations in the field of construction. If the construction objects are defined according to Art. If the construction objects are defined as unauthorized, built on a land plot of the appropriate purpose, but without permits, the issue of determining the compliance of the object with the requirements of current building codes is resolved by conducting a technical examination and drawing up an opinion. a decision is made. The report proposes to determine the list of parameters to be measured and studied in the process of inspection of the object of unauthorized construction, for a reliable and reasoned conclusion on the compliance of the object with the requirements of current building codes.

Keywords: spontaneously constructed objects, compliance with state construction norms, survey parameters.

Одним з нагальних завдань будівельно-технічної експертизи є визначення відповідності побудованих об'єктів нерухомого майна вимогам нормативних правових актів у галузі будівництва. Завдання може вирішуватися судовим експертом в рамках цивільного процесу шляхом проведення дослідження та складання відповідного висновку.

Згідно положень частин першої та другої статті 376 Цивільного кодексу України [1] житловий будинок, будівля,

споруда, інше нерухоме майно вважаються самочинним будівництвом, якщо вони збудовані або будуються на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без належного дозволу чи належно затвердженого проекту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил. Особа, яка здійснила або здійснює самочинне будівництво нерухомого майна, не набуває права власності на нього.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про основи містобудування» [2], спори з питань містобудування вирішуються радами у межах їх повноважень, а також судом відповідно до законодавства.

На даний час існують також можливості для прийняття в експлуатацію самочинно зведених індивідуальних житлових, садових, дачних будинків площею до 300 кв.м в адміністративному порядку, зокрема, прийняття в експлуатацію будинків, побудованих до 05.08.1992 року, та прийняття в експлуатацію будинків, побудованих у період з 05.08.1992 року до 09.04.2015 року.

Право власності на самочинно збудоване нерухоме майно може бути за рішенням суду визнане за особою, яка здійснила самочинне будівництво на земельній ділянці, що не була їй відведена для цієї мети, за умови надання земельної ділянки у встановленому порядку особі під уже збудоване нерухоме майно. При цьому, як роз'яснюється у рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 306/2140/17 від 18 квітня 2019 р. [3], правила статті 376 ЦК України не може бути застосовано при вирішенні справ за позовами:

- про визнання права власності на самочинно переобладнані квартири в багатоквартирних будинках різних житлових фондів, оскільки такі правовідносини врегульовано іншими нормами законодавства;
- про визнання права власності на самочинно збудовані тимчасові споруди;
- про визнання права власності на самочинно збудовані приналежності до основної речі (ганок, веранда, мансарда тощо).

За загальним правилом, на підставі статті 15 ЦК України кожна особа має право на захист свого цивільного права лише в разі його порушення, невизнання або оспорювання.

Звернення до суду з позовом з приводу самочинного будівництва має здійснюватися за наявності даних про те, що порушене питання було предметом розгляду компетентного державного органу, рішення якого чи його відсутність дають підстави вважати про наявність спору про право.

Якщо позивач не звертався до компетентного державного органу із заявою про прийняття об'єкта до експлуатації, суд вирішує спір по суті з урахуванням наведених обставин та вимог закону.

Згідно п. 10 «Порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів» [4] у випадку визнання права власності на самочинно збудований об'єкт за рішенням суду він приймається в експлуатацію згідно з цим Порядком за умови можливості його надійної та безпечної експлуатації за результатами проведення технічного обстеження такого об'єкта. Технічне обстеження включає в себе попереднє (візуальне) обстеження об'єкта (огляд і фотографування об'єкта та його конструктивних елементів, виконання обмірів, визначення класу наслідків (відповідальності) об'єкта, аналіз проектної та іншої технічної документації (тощо); детальне (інструментальне) обстеження об'єкта (визначення параметрів і характеристик матеріалів, виробів та конструкцій, із залученням фахівців відповідної спеціалізації та атестованих лабораторій (за необхідності)).

Результатом проведення такого технічного обстеження є встановлення можливості (або неможливості) надійної та безпечної експлуатації досліджуваного об'єкту.

Практичне вирішення питання будівельно-технічної експертизи (дослідження) з питань відповідності будівельного об'єкта вимогам державних будівельних норм полягає у застосуванні експертом певного алгоритму.

Після отримання ухвали (заяви) про проведення експертизи (дослідження), вивчення наданих, в тому числі, у відповідь на

клопотання, матеріалів (зокрема, відомостей щодо земельної ділянки, технічної документації на об'єкт) експерт безпосередньо проводить обстеження об'єкта.

При цьому слід відзначити, що поняття «правові норми у галузі будівництва» є досить великим та багатозначним, оскільки будівельні нормативи регулюють значний спектр будівельних питань.

Експерт проводить огляд та фіксацію тих параметрів, які можливо безпосередньо дослідити, провести вимірювання тощо. У рамках проведення такого виду експертиз до вимірюваних параметрів слід віднести протипожежні відстані між будівлями та спорудами, планувальні параметри приміщень, їх відповідність фактичному використанню, природне освітлення та евакуаційні виходи, розміщення інженерних систем в будинку тощо.

Резюмуючи наведене, пропонується поєднувати процедуру проведення технічного обстеження, що передбачена «Порядком прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів» [4], із завданнями, що ставляться перед експертом-будівельником під час обстеження, зокрема, вимірюванням певних параметрів, розмірів, відстаней, з метою всебічного обстеження об'єкта та повноти дослідження при проведенні будівельно-технічних досліджень з питань відповідності об'єктів вимогам будівельних норм.

Перелік використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV.
2. Закон України «Про основи містобудування» від 16 листопада 1992 року № 2780-XII.
3. Рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 306/2140/17 від 18 квітня 2019 р. – Режим доступу: https://protocol.ua/ru/uzakonennya_pribudovi_do_budinku_napryamu_cherez_sud_nemoglive/
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 461 «Порядок прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів» (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2015 р. № 750).

Дзюбак Катерина Миколаївна,

кандидат економічних наук, провідний судовий експерт
Миколаївського відділення Одеського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України

ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ У ГАЛУЗІ ПРАВА НАУКОВО-ДОСЛІДНИМИ УСТАНОВАМИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

TO THE ISSUE OF EXPERT EXAMINATIONS IN THE FIELD OF LAW BY SCIENTIFIC RESEARCH INSTITUTES OF FORENSIC EXAMINATIONS

Анотація. В даній роботі досліджується питання проведення експертиз у галузі права науково-дослідними установами судових експертиз (НДУСЕ). Розкрито вимоги, що висуваються до особи експерта у галузі права. Наведено характеристики науково-теоретичної діяльності НДУСЕ. Доведено перспективність та можливість проведення в межах законодавства експертиз у галузі права співробітниками НДУСЕ.

Ключові слова: експертиза, експерт у галузі права, науково-дослідні установи судових експертиз, право, судова експертиза, науково-правова експертиза.

Abstract. This article examines the issue of conducting examinations in the field of law by research institutions of forensic examinations (RIFE). The requirements for a legal expert are disclosed. The characteristics of scientific and theoretical activity of RIFE are given. The prospects and possibility of conducting examinations in the field of law by RIFE employees within the framework of the legislation have been proved.

Keywords: expertise, legal expert, research institutions of forensic examinations, law, forensic examination, scientific and legal expertise.

Відомо, що 3 жовтня 2017 року чинним процесуальним законодавством України запроваджено нового учасника судового процесу – експерта в галузі права. Передбачалося, що зміни, які були внесені Законом України від 03.10.2017 № 2147–19 [1] до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, ознаменуються переходом до принципу змагальності у цивільному, господарському та адміністративному процесі, трансформуючи стару парадигму судової системи. Проте на практиці імплементація інституту експертизи в галузі права у національне правове поле виявилася важким та дискусійним процесом. Це зумовлено відсутністю єдиного підходу до особи експерта в галузі права, до статусу складеного ним висновку експертизи. Адже законодавець не надає роз’яснень з приводу того, кого можна вважати «визнаним фахівцем у галузі права», яким чином може підтверджуватися його фаховий рівень, хто може ініціювати залучення експерта в галузі права до судового процесу.

Нагадаємо, що норми ст. 73 Цивільного процесуального кодексу, ст. 70 Господарського процесуального кодексу та ст. 69 Кодексу адміністративного судочинства містять ідентичні за змістом положення щодо вимог до експерта в галузі права, називаючи його експертом з питань права. Так, експерт з питань права є учасником судового процесу, може залучатися до розгляду справи судом, повинен мати науковий ступінь та бути визнаним фахівцем у галузі права. Експерт з питань права залучається для надання висновку про застосування аналогії закону, аналогії права або змісту норм іноземного права згідно з їхнім офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі. Перелічено права та обов’язки експерта в галузі права (табл. 1). Висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, суджень про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято

за результатами розгляду справи. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. Власне, наведене є вичерпною інформацією щодо розуміння передбачених законодавством вимог до експерта у галузі права.

Таблиця 1

Права та обов'язки експерта з питань права

Права	Обов'язки
ознайомлюватися з матеріалами справи	з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи
заявляти клопотання про надання йому додаткової інформації по справі, якщо надання висновку призначено судом	надати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання
викладати у правовому висновку виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання	
бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів, в ситуації що потребує висновку	
оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з наданням висновку і викликом до суду	
знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями	
брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції	

Джерело: складено за даними [2]

Зауважимо, що законодавством також не визначено та не конкретизовано методик чи стандартів діяльності експерта з питань права. Такі особи не вносяться до жодного реєстру, не атестуються, їхня діяльність не ліцензується, до їх працевлаштування чи трудового стажу жодних вимог не встановлено. В законі немає положень про відводи такому експерту, також не передбачено монополію на провадження відповідної діяльності.

Виходячи з невизначеності кандидата на експерта в галузі права в законодавстві та враховуючи принцип, запропонований відомим вченим XIX ст. Дж. Локком *«дозволено все те, що не заборонено законом»*, вважаємо логічним припустити, що таким експертом з питань права може бути особа, яка має юридичну освіту зі ступенем кандидата чи доктора наук, якщо його авторитет та досвід визнаються хоча б одним з учасників процесу і суд ухвалою долучає його до участі в процесі. Аналіз діяльності науково-дослідних установ судових експертиз (НДУСЕ) показав, що в складі цих установ працює багато експертів та наукових співробітників, які мають вищу юридичну освіту, науковий ступінь кандидата та доктора наук. В Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса працює спеціалізована вчена рада з правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальностями 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» та 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» [3], що підтверджує високу науково-правову підготовку судових експертів з юридичних питань тощо.

За нашим переконанням, питання щодо можливості проведення експертиз в галузі права науково-дослідними установами судових експертиз є актуальним та перспективним, виходячи з наступних міркувань. Доречно підкреслити, що в своєму статусі та назві НДУСЕ мають складник – «науково-дослідні»

установи (ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» [4]), що свідчить про те, що судова експертиза завжди передбачала науково-теоретичне підґрунтя, а саме:

- по-перше, одним із статутних положень науково-дослідних установ є розробка наукових положень та методик з питань проведення судових експертиз та експертних досліджень (ст. 15 Закону України «Про судову експертизу»);

- по-друге, науково-дослідні установи є суб'єктами проведення наукової та науково-технічної експертизи (ч. 6 ст. 4 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [5]);

- по-третє, ці установи можуть проводити наукові конференції, симпозиуми, семінари (ст. 24 Закону України «Про судову експертизу»);

- по-четверте, за НДУСЕ закріплено право на встановлення міжнародних наукових зв'язків з тотожними установами судових експертиз інших держав (ст. 24 Закону України «Про судову експертизу»);

- по-п'яте, законодавство передбачає право науково-дослідних установ на одержання від судів, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування знарядь правопорушення та інших речових доказів для використання їх у науковій діяльності (ч. 2 ст. 20 Закону України «Про судову експертизу»);

- по-шосте, непоодинокими є випадки залучення науковців (так званих «визнаних фахівців») до судово-експертної діяльності (наприклад, для проведення комплексних експертиз), особливо тих, які мають кваліфікацію судового експерта (ч. 2 ст. 17 Закону України «Про судову експертизу»);

- по-сьоме, заохочення судових експертів для здобуття ними наукового ступеню, яке проявляється у встановленні надбавки за науковий ступінь (матеріальне заохочення), а також у спрощеній процедурі здачі кваліфікаційного іспиту для отримання свідоцтва судового експерта, яке дає право

на проведення судових експертиз з відповідних галузей знань/спеціальностей (ч. 3 ст. 21 Закону України «Про судову експертизу»).

І хоча чинне законодавство передбачає заборону на проведення судових експертиз з питань права, ми вважаємо, що в такому разі експертиза в галузі права, що проводитиметься працівниками НДУСЕ, матиме статус не судової, а науково-правової експертизи. Це, в свою чергу, дозволить не порушувати чинне законодавство, що регулює судово-експертну діяльність, а з іншого боку – відкриє перед НДУСЕ нові можливості реалізації людського і професіонального потенціалу її співробітників та залучення додаткових надходжень до спеціального фонду бюджету установ.

Перелік використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2147-19. Верховна Рада України. URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/> (дата звернення: 21.05.2020).

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змінами). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення – 28.05.2020).

3. Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса. Офіційний сайт. URL <https://www.hniise.gov.ua/25-about.html> (дата звернення: 22.09.2020).

4. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII (зі змінами). Верховна Рада України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/ed20170101> (дата звернення: 11.06.2020).

5. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР (зі змінами). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 24.05.2020).

Домбровський Леонід Вікторович,

старший судовий експерт сектору дослідження звуко-
та відеозапису відділу досліджень у сфері інформаційних технологій
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ ЯК СКЛАДОВОЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

GO TO THE DEVELOPMENT OF CRIMINALISTIC SCIENCE AS A WAREHOUSE IN A SECURE STATE SECURITY

Анотація. У статті визначено та надано методичне обґрунтування сучасних підходів до розвитку криміналістичної науки як складової у забезпеченні державної безпеки та охорони громадського порядку. Визначено, що система державного управління розвитком криміналістики прямо пов'язана з розвитком системних засобів і методів пізнання усередині науки, активним запозиченням і пристосуванням для вирішення завдань, які стоять перед криміналістикою з розвитку системних технологій з іншими галузями наукового знання для забезпечення державної безпеки.

Ключові слова: державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку, державна безпека, державне управління розвитком криміналістики.

Abstract. The article defines and gives methodological substantiation of modern approaches to the development of forensic science as a part in ensuring state security and public order protection. It is determined that the system of public administration of the development of criminology is directly related to the development of systemic means and methods of knowledge within the science, active borrowing and adaptation to solve the problems

faced by criminology in the development of system technologies with other branches of scientific knowledge to ensure state security.

Keywords: public administration in the field of state security and public order, state security, public administration of criminalistics development.

Проблема державного управління розвитком криміналістичних теорій і методів для забезпечення державної безпеки й порядку, процесу розслідування злочинів розглядалася українськими вченими [1; 2; 3].

У загальній системі заходів боротьби зі злочинністю державні структури, що сформовані у суспільстві в особі правоохоронних органів, особливу увагу традиційно приділяють заходам профілактики, що поєднуються із заходами розкриття й розслідування злочинів.

Комбінація потреб суспільства в боротьбі зі злочинністю й можливостей їх практичної реалізації свідчить про закономірну обумовленість, якщо не сказати залежність розвитку криміналістики від соціально-економічних відносин, ідеології, культури, звичаїв, традицій і інших складових суспільного прогресу.

Найбільше наочно така обумовленість прослідковується у галузі криміналістичної техніки, де переплелися проблеми науки, техніки, суспільства й людини.

У цей час можна констатувати досить ґрунтовну розробку проблем взаємозв'язку розвитку загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки й науково-технічного прогресу в державі. Однак науково-технічний прогрес, при всій його значимості в розвитку суспільства, являє собою всьоголише один з чинників того, що прийнято називати суспільним прогресом.

Нами було проаналізовано проблеми розвитку криміналістичної техніки і її використання в розкритті й розслідуванні злочинів, розглядаючи з позиції впливу на цей процес складових суспільного прогресу.

При цьому виявлені й досліджені закономірні його зв'язки не тільки з іншими галузями наукового знання й у цілому з науково-технічним прогресом, що в криміналістиці досить ґрунтовно розроблено й раніше, але й з чинниками, що характеризують суспільний прогрес, у їхньому суперечливому прояві.

Зокрема, прослідковується залежність виникнення й розвитку криміналістичної техніки від соціально-економічного розвитку суспільства, від ідеології, форм державного управління й складових суспільного прогресу; науково обґрунтоване поняття техніко-криміналістичного забезпечення розкриття й розслідування злочинів як виду діяльності, у змісті якої в концентрованому виді проявляється закономірний вплив на розвиток криміналістичної техніки суспільної свідомості, загальної й правової культури суспільства, стану його соціально-економічного розвитку.

У техніко-криміналістичному забезпеченні все це практично реалізується через систему закономірних взаємозв'язків криміналістичної техніки й організаційного, правового, науково-методичного забезпечення її використання з метою розкриття й розслідування злочинів.

Такий підхід до дослідження дозволив нам виявити нові підходи, інакше представити актуальність уже відомих проблем удосконалення криміналістичної техніки, організації й правового управління її використання в карному процесі, правовому становищі фахівця й експерта, доказового значення результатів проведених ними досліджень; удосконаленні організації діяльності експертно-криміналістичних підрозділів системи МВС України, криміналістичної підготовки як державних службовців, так слідчих і оперативних працівників.

Особливе місце в системі складових суспільного прогресу займає злочинність як соціальне явище, як закономірний прояв протиріч його розвитку. Боротьба зі злочинністю являє собою вираження споконвічного прагнення суспільства до забезпечення своєї безпеки, без чого немислимий суспільний прогрес та розвиток держави. Саме в цьому полягають

спонукальні мотиви суспільства відповідати на виклик злочинності вдосконаленням форм, методів і засобів боротьби з нею.

Разом з тим виникнення й розвиток криміналістичної техніки традиційно пояснюється, з одного боку, ростом злочинності й потребами практики боротьби з нею, а з іншого – можливостями задовольнити ці потреби з використанням досягнень науки й техніки.

Розглядаючи проблему криміналістичної техніки в цьому контексті, є всі підстави стверджувати, що її виникнення наприкінці XIX століття було обумовлено корінними змінами в соціально-економічному житті суспільства, формуванням буржуазно-демократичних основ держави й права.

Дослідження закономірностей розвитку криміналістичної техніки, вивчення системи внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків цього процесу в контексті суспільного процесу дозволяють із достатнім ступенем переконаності стверджувати, що:

- система, що склалася у зовсім інших соціально-економічних умовах не відповідає сучасному стану злочинності й рівню криміналізації суспільства;

- основні проблеми криміналістичної техніки, що вимагають свого невідкладного розвитку, сьогодні лежать насамперед, у площині державного правового управління й організації її використання в карному процесі;

- у карно-процесуальній науці часом до абсурду доводить протиставлення значимості в розкритті й розслідуванні злочинів криміналістичної техніки й інших методів і засобів одержання пошукової і доказової інформації;

- методологічно найбільш оптимальний підхід до вирішення назрілих проблем криміналістичної техніки проявляється в контексті теорії й практики державного управління державною безпекою і охороною громадського порядку, у якому тісно взаємозалежні й взаємообумовлені правове регулювання й організація техніко-криміналістичної роботи, її науково-методичне й технічне забезпечення, криміналістична підготовка;

- освоєння можливостей засобів автоматизації й обчислювальної техніки, сучасних інформаційних технологій: при цьому суттєво змінюється поняття й зміст криміналістичної техніки, інші вимоги пред'являються до розробки нових і вдосконалення наявних її методів і засобів, якісно інший характер здобуває в цілому система;

- сучасний стан наукового обґрунтування, позитивний багаторічний закордонний і вітчизняний досвід використання методів і засобів криміналістичної техніки дає всі підстави для конструктивного рішення проблеми їх допустимості в карний процес із метою одержання й перевірки криміналістично значимої інформації;

- у підсумку доказом є не показання приладу, а результати слідчих дій, проведених з урахуванням таких показань (обшуку, допиту й т.п.), які до того ж оцінюються в загальній системі доказів;

- сучасні умови боротьби зі злочинністю диктують необхідність подальшого вдосконалення криміналістичної підготовки суб'єктів розкриття й розслідування злочинів, яка багато в чому визначає рівень їх професіоналізму.

Основними напрямками використання теоретичних концепцій криміналістичної систематики виступають: подальше формування загальної системи криміналістики як структурної сукупності розділів, підрозділів і т.д.; подальший розвиток поняттєво-термінологічної системи (язика) науки; розробка й удосконалення системи державної безпеки.

Отже, основними об'єктами систематики в криміналістиці повинні виступати знання, отримані в результаті вивчення злочинної діяльності як у цілому, так і її окремих видів, механізму формування значимої інформації, а також сукупність розроблених на основі отриманих знань засобів, приймачів і рекомендацій з виявлення, розкриття, розслідування й попередження злочинів, для забезпечення державної безпеки.

Перелік використаних джерел:

1. Волкова А. Е. Формування і використання інформаційно-довідкових колекцій Експертної служби МВС України. Запоріжжя, 2012. 20 с.
2. Захаров В. П. Проблеми інформаційного забезпечення правоохоронних структур. Львів, 2007. 372 с.
3. Крылов В. В. Современная криминалистика. Правовая информатика и кибернетика. М: ЛексЭст, 2007. 288 с.

УДК 343.9:82.43

Дробишева Олена Сергіївна,

старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень

Гайдамакіна Діана Ігорівна,

старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень

Сиротенко Наталя Вадимівна,

старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень

Грінченко Лариса Олександрівна,

судовий експерт лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ПІДПИСІВ, ВИКОНАНИХ
ІЗ ЗНАЧНИМ РОЗРИВОМ У ЧАСІ**

**CURRENT ISSUES OF HANDWRITING ANALYSIS
OF SIGNATURES CARRIED OUT WITH
A SIGNIFICANT GAP TIME**

Анотація. У роботі розглянуті випадки з експертної практики щодо почеркознавчих досліджень підписів, виконаних із

значним розривом у часі і деякі проблемні питання, які виникають в експертів у процесі такого роду досліджень.

Ключові слова: ідентифікаційні почеркові ознаки, підпис, почеркознавче дослідження підписів, виконаних із значним розривом у часі.

Abstract. The paper considers cases from expert practice on handwriting analysis of signatures made with a significant gap in time and some issues that arising for experts while such analysis.

Keywords: identification handwriting features, signature, handwriting analysis of signatures made with a significant gap in time.

На сучасному етапі об'єктами судово-почеркознавчої експертизи часто стають підписи, виконані із значним розривом у часі. Такі почеркові об'єкти зустрічаються в різноманітних нотаріальних і банківських документах, заповітах, договорах, дорученнях, заявах, інших документах тощо. При цьому такими об'єктами є як підписи у досліджуваних документах, виконані у різні проміжки часу, так і досліджувані підписи, виконані по відношенню до порівняльного матеріалу із розривом у часі. Ідентифікаційне дослідження підписів, виконаних із значним розривом у часі, викликає у експертів-почеркознавців певні труднощі. Це пов'язане з особливостями як підготовки порівняльного матеріалу, так і подальшого роздільного та порівняльного дослідження, складовою частиною якого є пояснення природи виникнення розбіжностей і збіжностей загальних та окремих ознак у підписах, виконаних із значним розривом у часі, визначення частоти прояву цих ознак, пояснення виявлених розбіжностей. Останнє дозволяє визначити найбільш стійкі ознаки у підписах, виконаних із значним розривом у часі; ознаки, характерні для підпису конкретної особи. Наведемо декілька прикладів. До Харківського НДІСЕ для проведення повторної судово-почеркознавчої експертизи за цивільною справою надійшли оригінали договору довічного утримання за 2007 рік та договору відкриття

банківського рахунку за 2004 рік [1]. Експерт, що проводив первинну експертизу, дійшов ймовірного висновку про виконання підпису від імені М. у договорі довічного утримання за 2007 рік самим М. Щодо виконавця підпису у договорі відкриття банківського рахунку за 2004 рік було складено повідомлення про неможливість надання висновку. Неповнота дослідження пояснювалась тим, що порівняльний матеріал був наданий в обмеженій кількості й виконаний із значним розривом у часі. На вирішення повторної судово-почеркознавчої експертизи поставлені питання щодо ідентифікації виконавця підпису від імені гр. М. у наданих документах. Досліджуваний підпис від імені гр. М. у договорі довічного утримання за 2007 рік мав повну буквену транскрипцію: «М-е-р-к-у-л-о-в» та був виконаний рухами простої будови, високого ступеня виробленості, у швидкому темпі. Розмір букв і розгін середній, нахил правий, зв'язність середня. Досліджуваний підпис у договорі відкриття банківського рахунку за 2004 рік мав наступні транскрипцію та зв'язність: умовно читана буква «И» + безбуквені штрихи + розчерк. Цей підпис також був виконаний рухами простої будови високого ступеня виробленості у швидкому темпі (див. Рис. 1–2.).

Рис. 1

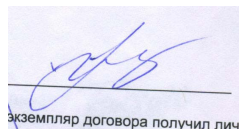
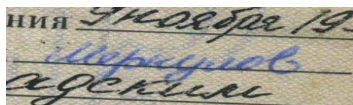

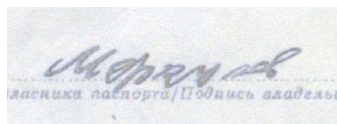
Рис. 2

Для проведення повторної експертизи були надані зразки підпису та почерку гр. М., виконані за період 1972–1974 р.р., коли йому було 15–18 років. Зразки підпису даного періоду були виконані у повній буквеній транскрипції, темп виконання – ближчий до середнього, зв'язність майже суцільна, розмір букв від середнього до великого. Друга частина зразків підпису гр. М. була виконана у 2016–2017 рр., у віці близько 60 років, деякі з них знаходилися у заявах пенсійної справи.

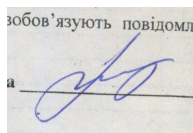
Дані підписи характеризувалися також високим ступенем виробленості, але були виконані у темпі від швидкого до повільного. Крім того, у підписному почерку простежувалися порушення координації рухів 1-ї групи: звивистість і кутастисть штрихів при виконанні прямолінійних та дугових елементів букв, наявність початкових і заключних рефлекторних штрихів, та порушення координації рухів 2-ї групи: нестійкі розміщення букв відносно бланкового рядка і нестійке розміщення рухів по вертикалі та горизонталі при виконанні букв та їх елементів. Зв'язність рухів була майже відсутня, збільшилися розгін і розстановка при виконанні письмових знаків. Декілька зразків були виконані гр. М. у віці 40–44 років, за період, близький 1994–2000 рр. Підписи були виконані сформованими письмовими рухами, у швидкому темпі, мали як повну буквену транскрипцію, так і спрощену будову (див. рис. 3–9).

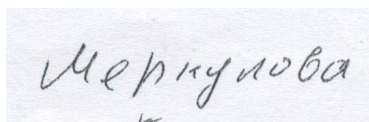
Мал. 3.

Мал. 4

Мал. 5.

Мал. 6

Рис. 3–6. Зразки підпису гр. М. у віці 17 років (рис. 3), 40–44 років (рис. 4, 5) та 60 років (рис. 6)

При ретельному порівнянні досліджуваних підписів зі всіма групами зразків підпису гр. М. експертами були встановлені збіжності ступеня виробленості рухів, деяких загальних та інформативних окремих ознак: форми та напрямку рухів при виконанні та з'єднанні, протяжності і розміщення рухів по вертикалі та горизонталі, розміщення точок початку і закінчення рухів, виду з'єднання при виконанні букв і їх елемен-

тів. Враховуючи наведене, експертами були зроблені категоричні висновки про виконання досліджуваних підписів самим гр. М. Аналіз прояву та локалізації розбіжних ознак показав, що вони були характерними для почерку гр. М. у різні періоди часу виконання, оскільки проявилися у підписному почерку, що формувався у процесі писемної практики: перехід до швидкого темпу письма, зміна транскрипції з повної буквеної на спрощену, а також діагностичні ознаки, що проявилися у зразках більш пізнього періоду. Але не завжди експерти вирішують завдання щодо ідентифікації виконавців підписів, виконаних із розривом у часі [2]. Прикладом служить складене повідомлення про неможливість надання висновку судово-почеркознавчої експертизи [1]. На вирішення експертизи було поставлено питання щодо виконання підпису від імені гр. Є. у розписці за 2016 рік самим гр. Є. або іншою особою. Для порівняльного дослідження були надані три зразки підпису Є. у заявах за 2004, 2006 і 2007 роки (У відповідь на клопотання експертів про надання додаткових матеріалів, суддею було зазначено про неможливість надання додаткових зразків підпису гр. Є.). Досліджуваний підпис був виконаний рухами спрощеної будови. У ньому спостерігалися порушення координації рухів 1-ї групи: тупий початок рухів при виконанні першого елемента букви, дрібна звивистість і кутастисть, немотивовані зупинки пишучого приладу. При порівнянні досліджуваного підпису зі зразками підпису гр. Є. були встановлені збіжності транскрипції підпису, розміру, розгону, нахилу та окремих ознак. Поряд з цим у наданих зразках не спостерігалися порушення координації рухів і були встановлені деякі розбіжності окремих ознак. Обмеженість порівняльного матеріалу, та його виконання значно раніше досліджуваного підпису, не надали експертам можливості простежити зміни загальних та окремих ознак, зокрема прояв, характер та локалізацію діагностичних ознак, що могли з'явитися з часом у підписному почерку гр. Є. [3]. До того ж, як свідчили матеріали справи, досліджуваний документ був складений незадовго до смерті гр. Є.,

який мав чисельні захворювання. Як показує експертна практика, процес рішення експертних завдань, коли об'єктами дослідження є підписи, виконані із значним розривом у часі, «традиційно ділиться на три етапи дослідження: підготовчий, аналітичний, синтезуючий» [4,5]. Враховуючи певні особливості дослідження підписів, виконаних із великим розривом у часі, специфіку і характер об'єктів, значну увагу необхідно приділяти процесу підготовки матеріалів для проведення судово-почеркознавчої експертизи. Якщо експертом виявлені суттєві розбіжності загальних та окремих ознак в досліджуваному підписі й у зразках, необхідно заявити клопотання, щодо надання порівняльного матеріалу, виконаного у максимально близький час до досліджуваного підпису. У випадку незадоволення клопотання, провести ідентифікаційне дослідження та дійти категоричного висновку дуже важко, а іноді неможливо. Також необхідна достатня кількість порівняльного матеріалу виконаного у різні періоди часу. Це дозволяє експертові простежити індивідуальність підпису у часі на різних стадіях його формування. На аналітичній стадії дослідження експертом досконало вивчаються загальні й окремі ознаки. Виявлені збіжні ознаки ретельно аналізуються, звертається увага на ідентифікаційну значимість і частоту прояву кожної з них. На даному етапі варто приділити увагу підписній практиці особи та характеру змін, що могли бути обумовлені формуванням підпису у часі, враховуючи вік, професію, підписну практику, стан здоров'я ймовірного виконавця підпису. Якщо експертом виявлені розбіжні ознаки, він повинен також ретельно їх проаналізувати. Найбільш складною при дослідженні є синтезуюча стадія. Експерт повинен визначити ідентифікаційну значимість і суттєвість виявлених ознак, пояснити характер і природу їхнього походження і дати їм відповідну оцінку.

Перелік використаних джерел:

1. Архів ХНДІСЕ за 2018–2019 р.р.

2. Можар И. М. Устойчивость признаков почерка в зависимости от времени. Рефераты докладов объединенной научной конференции. Киев, 1956. С. 14–16.

3. Липовский В. В. О некоторых вопросах проблемы индивидуальности подписи. Рефераты докладов второй научной конференции Ташкентского научно-исследовательского института судебной экспертизы, посвященной вопросам судебной экспертизы. Ташкент, 1961. С. 96–99

4. Абросимова В. Г. До питання про ідентифікацію виконавця підпису, виконаного з великим розривом у часі відносно часу виконання порівняльних зразків. *Криміналістика та судова експертиза*. Київ 2000. № 49. С. 65–69.

5. Гриненко Л.Г., Суєтнова О. І. Щодо питання про дослідження підписів, виконаних з розривом у часі. Экспертное обеспечение правосудия на современном этапе судебно-правовой реформы. *Сборник научно-практических материалов (к 10-летию основания Крымского отделения НИИ судебных экспертиз им. Засл. Проф. Н. С. Бокариуса)*. Симферополь. 2000. С. 32–38.

Думанов Станіслав Андрійович

судовий експерт відділу дослідження матеріалів речовин і виробів
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

**ДОСЛІДЖЕННЯ НЕЙРОЛЕПТИКІВ НА ПРИКЛАДІ
АМІСУЛЬПРИДУ**

**STUDY OF NEUROLEPTICS ON THE EXAMPLE
OF AMISULPRIDE**

Анотація. Розглянуті методи дослідження нейролептиків, підібрані найбільш чутливі кольорові реакції, а також системи для тонкошарової хроматографії та реактиви які дозволяють диференціювати та ідентифікувати амисульприд. Проведено дослідження на прикладі великого класу лікарських засобів – нейролептиків, методами тонкошарової хроматографії, газової хроматографії, УФ-спектроскопії.

Ключові слова: нейролептики, амисульприд, пробопідготовка, тонкошарова хроматографія, УФ-спектрометр, газова хроматографія

Abstract. Methods research of a neuroleptics are considered, the most sensitive color reactions are selected, as well as systems for thin-layer chromatography and reagents that allow to differentiate and identify amisulpride. The research was carried out on the example of a large class of drugs – neuroleptics, thin-layer chromatography, gas chromatography, UV-spectroscopy.

Keywords: neuroleptics, amisulpride, sample preparation, thin layer chromatography, UV-spectrometer, gas chromatography

У зв'язку зі значним зростанням у світі числа психічних захворювань, а також зловживання лікарськими засобами в якості наркотичних або сильнодіючих, отруйних препаратів зростає і потреба медицини в психотропних препаратах, в тому числі в нейролептиках. Разом з тим, нейролептики при передозуванні, взаємодії з іншими лікарськими засобами, зловживанні ними, підвищеній чутливості організму, можуть призвести до отруєнь різного ступеня тяжкості.

Отруєння нейролептиками, в тому числі похідними бензаміду, міцно займають 3–4 місце серед отруєнь лікарськими препаратами. У медичній практиці отруєння лікарськими препаратами різних фармакологічних груп антипсихотичної дії становлять 10–15%. Отруєння у дітей молодшого віку є переважно випадковими, підлітки часто застосовують антипсихотичні нейролептики в сумішах з метою отримання наркотичного ефекту, адже вони потенціюють дію наркотичних анальгетиків, снодійних та інших седативних засобів.

Важливе токсикологічне значення має сучасний нейролептичний лікарський засіб амисульприд.

Безконтрольне і тривале застосування амисульприду супроводжується розвитком побічних явищ. При вживанні лікарського препарату у великих дозах (передозування) спостерігаються: виражений седативний ефект, порушення свідомості

(включно до коми), екстрапірамідальні розлади, зупинка серця, яка веде до так званого синдрому «раптової смерті».

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури свідчить про те, що до теперішнього часу методи хімічного дослідження амисульприду придатні для використання у вітчизняній практиці судово-токсикологічних досліджень, практично не розроблені.

Результати хімічного дослідження допомагають встановити причину гострого чи смертельного отруєння токсикантом. Лабораторна експрес-діагностика гострих отруєнь лікарськими препаратами дозволяє своєчасно не тільки діагностувати отруєння (гостре, хронічне), а є одним із способів боротьби з наркоманією та токсикоманією. Тому розробка методів виявлення і кількісного визначення амисульприду у біологічних об'єктах є актуальною задачею аналітичної токсикології.

Метою даної статті є аналіз розроблених методів ідентифікації і кількісного визначення нейролептику, похідного бензаміду – амисульприду, придатних для використання при хіміко-токсикологічних дослідженнях у вітчизняній практиці судово-хімічної експертизи.

Встановлення можливості застосування методу хромогенних реакцій, ТШХ, УФ-спектрофотометрії для криміналістичного дослідження нейролептику – амисульприда.

Об'єктом дослідження є субстанція амисульприда виділена із таблеток лікарського засобу «Солерон 100» («Фарма Старт», Україна).

При ідентифікації нейролептику- амисульприду було використано хімічні методи дослідження (реакції з хромогенними реактивами), хроматографічні (тонкошарова хроматографія) та спектральні методи аналізу (УФ-спектрофотометрія).

При аналізі джерел літератури виявлено та систематизовано основні причини отруєння амисульпридом, а також аналіз існуючих скринінгових методів аналізу антипсихотичних нейролептиків. Проведено експериментальні дослідження

щодо встановлення чутливості виявлення амисульприду за допомогою хромогенних реактивів.

Пробопідготовка. Об'єктом дослідження була субстанція амисульприду виділена із таблеток «Солерон 100» (10 таблеток по 100 мг («Фармастарт», Україна)).

Вміст 10 таблеток переносили до порцелянової ступки, додавали 40 мл метилового спирту та розтирали, а потім фільтрували через паперовий фільтр, попередньо змочений метиловим спиртом. Фільтрат відкидали, а залишок на фільтрі висушували. Після цього його переносили до ступки і розтирали з 40 мл хлороформу, розчин фільтрували через паперовий фільтр у порцелянову чашку. Органічний розчинник випаровували на водяній бані і залишок зважували.

Хромогенні реактиви.

Для дослідження використовували такі хромогенні реактиви:

1) Реактив Маркі. До 1 мл концентрованої сульфатної кислоти додавали краплю формаліну і охолоджували. Цей реактив використовують свіжоприготованим.

2) Реактив Манделіна. До 0,01 г ванадату амонію додавали 2 мл концентрованої сульфатної кислоти. Цей реактив використовували свіжоприготованим.

3) Реактив Ердмана. До 20 мл концентрованої сульфатної кислоти додавали 10 крапель 15% нітратної кислоти і збовтували.

4) Реактив Лібермана. 1 г натрію нітриту розчиняли в 10 мл концентрованої сульфатної кислоти.

5) Реактив Фреде. До розтертого в порошок молібдату амонію додавали концентровану сульфатну кислоту. Суміш інтенсивно збовтували. Отриманий насичений розчин молібденової кислоти в концентрованій сульфатній кислоті зливали з осаду. Реактив використовували свіжоприготований. При стоянні реактив може змінювати своє забарвлення.

6) Кислота сульфатна концентрована.

7) Кислота нітратна концентрована.

8) Кислота хлоридна концентрована.

9) Кислота перхлоратна концентрована [1, с. 82; 2, с. 115].

Проявник для хроматограм: реактив Драгендорфа (за модифікацією Мун'є). У 10 мл льодяної оцтової кислоти розчиняли 0,85 г вісмуту нітрату основного, додають 40 мл води. До цієї рідини додавали розчин, що містить 8 г калію йодиду в 20 мл води. Перед використанням брали 1 мл вказаного розчину, додавали до нього 2 мл льодяної оцтової кислоти і 10 мл води.

У порцелянові чашки за допомогою мікрокапіляру вносили розчини амісультриду в спирті етиловому із вмістом 0,1–20 мкг в пробі препарату. Розчинник випаровували до сухого залишку, а потім додавали одну краплю відповідного хромогенного реактиву і відмічали появу забарвлення. Паралельно проводили контрольний дослід і встановлювали чутливість реакцій [3, с. 43–45].

Не зважаючи на те, що при хіміко-токсикологічних дослідженнях більше застосування знайшли фізико-хімічні методи аналізу, хімічний метод, пов'язаний з використанням кольорових реакцій, не втратив свою актуальність завдяки своїй достатній чутливості, специфічності і доступності. Його можна використовувати не лише як окремий метод для ідентифікації препарату, а й для його детектування у інших методах хіміко-токсикологічного аналізу, зокрема ТШХ.

Висновки: Вивчено результати реакцій забарвлення амісультриду з рядом хромогенних реактивів, які використовуються при хіміко-токсикологічних дослідженнях. Найбільш чутливими для виявлення амісультриду виявились реактиви Фреде, Манделіна, Лібермана та концентрована сульфатна кислота.

Встановлено параметри хроматографічної рухливості амісультриду в тонких шарах сорбенту з використанням рухомих фаз, які рекомендовані Міжнародною асоціацією судових токсикологів для запального ТШХ-скринінгу, а також в деяких інших рухомих фазах, які використовуються у вітчизняних судово-токсикологічних відділеннях бюро судово-медичної експертизи для токсикологічного скринінгу лікарських речовин кислого та основного характеру. Запропоновано чутливі

проявники для виявлення амисульприду на хроматографічних пластинах.

Розроблено методи ідентифікації амисульприду за допомогою УФ-спектрофотометрії.

Розроблено метод кількісного визначення амисульприду методом УФ-спектрофотометрії. Запропонована методика відповідає вимогам до методів, які використовуються при хіміко-токсикологічних дослідженнях, що підтверджено рядом валідаційних характеристик.

Вивчено ступінь екстракції амисульприду органічними розчинниками в залежності від рН середовища. Встановлено, що найбільш придатним органічним розчинником для екстракції препарату з водних розчинів є етилацетат при рН 10–11.

Перелік використаних джерел:

1. Лесковский В. Б., Браун В. В., Булатов М. И. Физико-химические методы анализа. Практическое руководство. Ленинград: Химия, 1988. 376 с.
2. Крамаренко В. П. Токсикологічна хімія. Київ: Вища школа, 1995. 423 с.
3. Болотов В. В., Ахмедов Е. Ю., Мирошніченко Ю. О. Кольорові реакції і тонкошарова хроматографія. *Вісник фармації*. 2011. № 1 (65). С. 43–45.

УДК 343.98.065

Єрко Дмитрій Володимирович,

судовий експерт сектору дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів відділу досліджень матеріалів, речовин та виробів Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РСР (ФЕНЦИКЛІДІНУ)

EXPERT STUDY OF РСР (PHENCYCLIDINE)

Анотація. Розглянуто методи дослідження фенциклідину – особливо небезпечної психотропної речовини. Наведено

результати дослідження методами тонкошарової хроматографії та газорідинної хроматографії.

Ключові слова: Фенциклідин, РСР, наркотичні засоби.

Abstract. Methods of research of phencyclidine – especially dangerous psychotropic substance are considered. The results of the study by thin layer chromatography and gas-liquid chromatography are presented.

Keywords: Phencyclidine, PCP, drugs.

Фенциклідин(1-(1-фенілциклогексил)піперидин)віднесений до Таблиці І Список № 2 «Особливо небезпечні психотропні речовини, обіг яких заборонено». Вуличні, сленгові назви: Янгольський пил; пілюля миру; супер сигара. Фенциклідин (РСР) був виготовлений в 1950-х роках як знеболюючий засіб. Через деякий час речовина була заборонена через ряд небажаних ефектів. РСР виглядає як білий кристалічний порошок, який продають в капсулах чи в маленьких пакетиках. Також зустрічається у вигляді розчинів для ін'єкцій. Фенциклідин часто продається не в чистому вигляді, а з домішками, може містити ще толуол, ізопропанол, ефір (в рідкому РСР). На наркоринку РСР продають також під виглядом ЛСД, псилоцибіну та просочених цигарок. Фенциклідином можна окропити петрушку, гриби, в результаті чого продукт стає схожим на марихуану або гриби, що містять псилоцибін.

Найчастіше фенциклідин (РСР) курять разом з тютюном або марихуаною, іноді нюхають, вводять внутрішньовенно або приймають перорально. РСР засвоюється і через шкіру, тому людина може спожити речовину, не підозрюючи про це, і отримати сп'яніння проти власної волі або навіть отруєння [1].

Особливістю фенциклідину (РСР) є те, що він робить людину абсолютно не сприйнятливою до болю, а тому поліції буває важко впоратися з людиною яка перебуває в стані сп'яніння. У медицині таке явище відоме як дисоціативна анестезія – болю немає, але свідомість повністю не відключається, і м'язи в тонусі.

Комбінування фенциклідину та інших наркотичних засобів, зокрема марихуани, призводить до більш високої токсичності, і, як правило, викликає значно важчий і тривалий характер отруєння схожий з алкогольним. В тому числі відчуття «виходу з тіла» із супроводжуючою ейфорією і галюцинаціями.

Фенциклідин (PCP) сильно впливає на нервову систему, змінюючи: сприйняття (галюцинації, делірій або сплутаність свідомості), моторику (нестійка хода, втрата координації і розлад рухів очного яблука) і регуляцію автономної нервової системи (прискорене серцебиття, зміна температури) [2].

Більше половини дорослих пацієнтів з отруєнням PCP вели себе агресивно, у них спостерігалось: ністагм (часте скорочення м'язів очного яблука), тахікардія (прискорений пульс), гіпертонія (високий тиск), анестезія (блокування поширення больових імпульсів у центральній нервовій системі) і аналгезія (загальна нечутливість до болю). У поєднанні з іншими речовинами, наприклад з алкоголем або бензодіазепінами, може призводити до коми. Доза, небезпечна для життя – 1 мг/кг маси тіла. Час дії наркотика – 4–6 год, хоча зникнення залишкових явищ може тривати кілька днів [3].

З метою виявлення та ідентифікації фенциклідину, було проведено дослідження методами тонкошарової хроматографії та газорідинної хроматографії з мас-селективним детектуванням та з полум'яно-іонізаційним детектором.

Дослідження методом тонкошарової хроматографії проводили на хроматографічних пластинках «Sorbfil ПТСХ-АФ-А-УФ 254».

Хроматографування проводили в таких системах розчинників:

- 1) Метанол: Аміак (100: 1,5);
- 2) Хлороформ: Метанол (9: 1).

Висота просування фронту розчинника (старт – фініш) – 90 мм. По закінченні хроматографування пластинки виймали з камери, сушили при кімнатній температурі.

Детектування зон: реактив Маркі; реактив Ерліха.

Дослідження методом газорідинної хроматографії з мас-селективним детектуванням проводили за наступних умов:

прилад – газовий хроматограф «Shimadzu GC» з мас-спектрометричним детектором – GCMS-QP2020; капілярна колонка (Rxi-5ms), довжина – 30 м, діаметр – 0,25 мм, фаза – 0,25 мкм, постійний потік – 1,2 мл/хв, газ-носіє – гелій. Інжектор – автоінжектор AOC-20i+s, Split 20:1, температура випарника $T = 300^{\circ}\text{C}$. Термостат – $T_{\text{поч}} = 100^{\circ}\text{C}$ тримати 5 хв, нагрівання – $5^{\circ}\text{C}/\text{хв}$ до $T_{\text{кінц}} = 310^{\circ}\text{C}$ тримати 2 хв. Детектор – мас-селективний, температура інтерфейса $T = 280^{\circ}\text{C}$, іонізація – електронним ударом, температура іонного джерела $T = 240^{\circ}\text{C}$. Проба – 1 мкл, автоматичний ввід проби. Дослідження проводили за умови реєстрації хроматограм повного іонного струму ($m/z = 35\text{--}550$).

Основними іонами, за якими здійснюється ідентифікація фенциклідину (PCP) є 200, 91 та 242 іони.

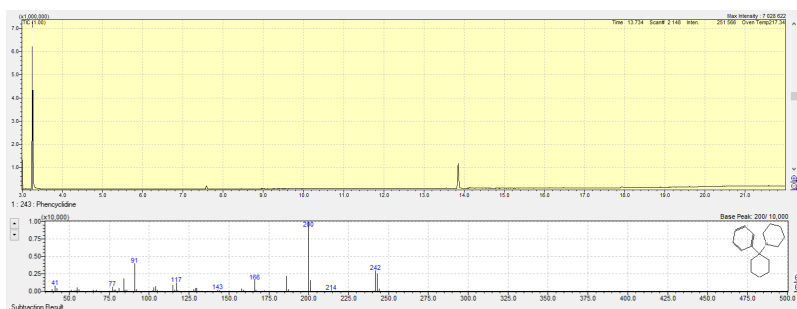

Рис. 1. Дослідження методом газорідинної хроматографії з мас-селективним

Дослідження методом газорідинної хроматографії з полум'яно-іонізаційним детектором проводили за наступних умов:

прилад – газовий хроматограф «ShimadzuGC-2010 PlusAF»; капілярна колонка – (Rxi-5ms), довжина – 30 м, діаметр –

0,25 мм, фаза – 0,25 мкм; газ-носії – гелій, постійний потік – 30 мл/хв; автоматичний ввід проби, температура випарника T= 300°C; термостат – T поч=100°C, тримати 5 хв, нагрівання – 5°C/хв, T кінц=130°C, тримати 2 хв; детектор ПІД, T= 310,00°C; проба – 1 мкл, автоматичний ввід проби. Час виходу за даних умов становить 12 хв. 30 с.

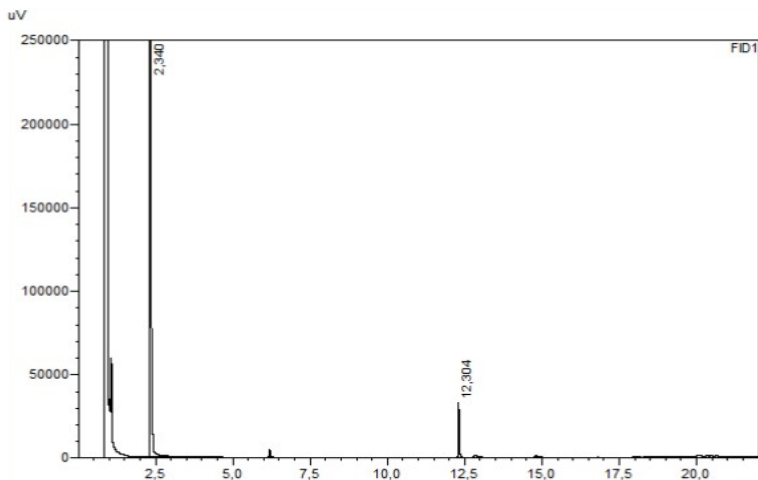

Рис. 2. Дослідження методом газорідинної хроматографії з полум'яно-іонізаційним детектором

Для дослідження методом газорідинної хроматографії використовували наважку речовини масою 0,0098 г, яку екстрагували метанолом об'ємом 2 мл.

Перелік використаних джерел:

1. HarroJ. Uimastiteajastu. Tartu: Ülikooli Kirjastus; 2017.
2. O'SheaB. Phencyclidine, ketamine, and khatphencyclidine. Ir Med J. 2000; 93:185.
3. Programme on Substance Abuse. Information Manual on Designer Drugs. World Health Organization.

Жиленко Людмила Василівна,

судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Волинського НДЕКЦ МВС

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ

PROBLEMATIC ISSUES THAT ARISE DURING THE FORENSIC EXAMINATION OF JEWELRY

Анотація. Розглянутотоварознавчі характеристики ювелірних виробів під час проведення судово-товарознавчих експертиз напідставі чинних нормативних документів.

Ключові слова: ювелірні вироби, показник якості, асортимент.

Abstract. Commodity characteristics of jewelry during forensic examinations on the basis of current regulations are considered.

Keywords: jewelry, quality indicator, range.

Серед предметів, якими користується людина в повсякденному житті, прикраси, а зокрема, ювелірні вироби, займають особливе місце. Особливий статус особистих прикрас пов'язаний з тим, що вони не мають ніяких практичних функцій. Стан ринку ювелірних прикрас та біжутерії є індикатором стану економіки країни в цілому, платоспроможності населення та його рівня життя.

Ювелірні вироби поділяють на вісім груп, які діляться на підгрупи, а підгрупи – на види і підвиди. У види і підвиди об'єднуються ювелірні вироби певної конструкції або одного фасону, виготовлені з певного матеріалу і які мають самостійні артикули [1].

За матеріалом, що використовується, ювелірні вироби можуть бути золотими, срібними, мельхіоровими, латунними, з кістки, каменя та ін. [2].

Останнім часом ЗМІ відмічається, що ринок золотих ювелірних прикрасзаповнений фальшивими виробами, відрізнити які від оригінальнихчасом неможливо. Через нестабільність курсу гривні й валют люди почали скуповувати ювелірні вироби. На ринку з'явилися підробки прикрас. Підробки переважно привозять із Туреччини. Турки купують наші вироби, везуть додому. Там відливають такі ж прикраси із сумнівних сплавів. Знову привозять в Україну і продають під виглядом нашої продукції. Такі вироби, виконані непромисловим способом виробництва, у ювелірних майстернях, не відповідають загальним вимогам українських стандартів не тільки за якістю збирання, оздоблювальних процесів (шліфування, полірування, чеканки тощо), а й за пробою сплаву дорогоцінного металу, вказаною на клеймі виробів, масою дорогоцінного металу та коштовного каменю, зазначеною на етикетці. Для вирішення проблемних завдань щодо якості ювелірних виробів використовується експертна оцінка, яка є основою будь-якого виду оцінювання.

У разі виявлення подібних фактів правоохоронні органи надають ці вироби на дослідження до експертної установи для розгляду ряду питань щодо належності виробу до ювелірних прикрас, відповідності маркувальних позначень вимогам ДСТУ, визначення вартості виробу і т.п.

Судово-товарознавча експертиза ювелірних виробів завдяки своїй специфічності посідає особливе місце серед інших судових експертиз. Під час проведення експертизи ювелірних виробів експерт-товарознавець у межах своїх спеціальних знань здійснює дослідження органолептичним методом.

Незважаючи на індивідуальні особливості експерта (рівень його знань і практичного досвіду, володіння тими чи іншими способами опису та аналізу проведених досліджень), експертиза ювелірних виробів повинна містити наступні характеристики об'єктів дослідження і виконуватися у такій послі-

довності: визначення виду об'єкта дослідження; дослідження методу і техніки виготовлення; дослідження конструкції виробу, видів закріплення ювелірних каменів; дослідження технології з'єднань і замкових пристосувань; дослідження декоративної обробки; дослідження маси виробів із дорогоцінних металів та їх розмірів; дослідження знаків-іменників і державних клейм; дослідження художньої цінності ювелірних виробів; вартісна оцінка ювелірних виробів [3].

– *Визначення виду об'єкта дослідження.* Об'єктами дослідження можуть бути: приналежності для паління; приналежності для сервірування столу; приналежності для прикрашання інтер'єрів; прикраси; сувеніри; монети; годинники. Найбільш різноманітними за функціональним призначенням є ювелірні прикраси, які до того ж найчастіше стають об'єктами вчинення злочинів. Вони поділяються на прикраси для пальців рук, зап'ястків рук, шиї, вух, зачіски, костюма.

– *Дослідження методу і техніки виготовлення.* Знання методу виготовлення ювелірного виробу важливе, тому що вартість ювелірного виробу, виконаного вручну, є вищою, ніж вартість аналогічних виробів, отриманих методом лиття по виплавлюваних моделях або виготовлених методом штампування.

– *Дослідження конструкції виробу і видів закріплення ювелірних каменів.* Знання особливостей конструкції ювелірного виробу так само важливе, як і знання методу його виготовлення, оскільки це також помітно впливає на ціноутворення.

– *Дослідження технології замкових пристосувань і з'єднань.* Підвіски для сережок, кольє, кулонів, можуть мати будь-яку форму і розмір. Під час дослідження цих елементів експерт повинен звертати увагу на тип з'єднання. Найчастіше зустрічаються з'єднання ланкові (ланки якірні, панцирні, фантазійні), шарнірні, штифтові.

– *Дослідження декоративної обробки ювелірних виробів.* Дослідження декоративної обробки ювелірного виробу передбачає аналіз інформації про розташування, індивідуальні розміри, характеристики елементів художньої обробки:

матування; гравірування; чернь; оксидування; гальванічні покриття; емалювання.

– *Дослідження маси і розмірів виробів із дорогоцінних металів.* Якщо ювелірний виріб виконано з дорогоцінного металу без збагачення ювелірними каменями, то його маса визначається експертом шляхом зважування на вагах першого класу точності з точністю до 0,01 г для золота і платини, до 0,1 г – для виробів зі срібла. Одиницею ж виміру маси дорогоцінних каменів історично був і досі є карат. 1 метричний карат дорівнює 200 мг або 0,2 г. В основу кількісної класифікації покладено кількість дрібних каменів у розрахунку на 1 кар. (може бути і 25, і 50, і 100 каменів на один карат). В основу ж вагової класифікації діамантів покладено масу кожного каменя в десятковому обчисленні (наприклад, 0,01 кар., 0,05 кар.). Точний розмір і маса досліджуваного діаманта можуть бути визначені тільки в тому випадку, якщо камінь не вмонтований в оправу: експерт його зважує і масу в грамах переводить у карати.

Для визначення розмірів ювелірних виробів використовують стандартний метод їх виміру: для кілець – визначення внутрішнього діаметра шинки в мм; сережок, підвісок, брошок – визначення розміру основи по довгій осі в мм; браслетів – визначення розміру у мм; ланцюжків – визначення розміру у мм; виробів для сервірування столу, прикрас інтер'єрів – визначення габаритних розмірів: довжин, висот і діаметрів у мм.

– *Дослідження знаків-іменників і державних клейм.* Усі призначені для реалізації ювелірні вироби з дорогоцінних металів повинні мати відбитки клейм: знака-іменника і державного пробірної клейма. Державне пробірне клеймо – знак встановленого єдиного зразка, що засвідчує цінність виробів із дорогоцінних металів. Опис державного пробірної клейма та його форма затверджуються Міністерством фінансів України й виготовляються за його замовленням. Форма пробірної клейма має відповідати певному сплаву дорогоцінного металу – золота, срібла, платини, паладію: а) клеймо у формі лопатки використовується для таврування золотих і платино-

вих виробів; б) клеймо у вигляді прямокутника з двома випуклими протилежнимисторонами – для таврування срібних виробів; в) клеймо усічено-овальної форми – для таврування виробів з паладію; г) клеймо довгастої форми із закругленими кутами – для таврування на сургучі книжок із сухозлітним золотом і сухозлітним сріблом.Клейма пробірного нагляду складаються із знаку-посвідчення, шифруінспекції, умовного коду й однієї із встановлених проб відповідного дорогоцінного металу (Рис. 1.)

	Основні	Додаткові	Знак посвідчення
Вироби із золота проб: 375, 500, 585, 750, 958, 999			
Вироби із срібла проб: 800, 830, 875, 925, 960			
Вироби із платини проб: 900, 950			
Вироби із паладію проб: 500, 850			

	Основні	Додаткові	Знак посвідчення
Вироби із золота проб: 375, 585, 750			
Вироби із срібла проби 925			
Вироби із платини проби 950			

* — шифр суб'єкта підприємницької діяльності.

— шифр казенного підприємства або його філії.

Рис. 1. Основні та додаткові клейма ювелірних виробів

Іменник – спеціальний знак, що засвідчує виробника ювелірних і побутових виробів із дорогоцінних металів. Іменник (прийнятий в Україні) має форму прямокутника або прямокутника із загостреним кінцем. Використання іменника, не зареєстрованого в органах, які здійснюють державний пробірний контроль, забороняється [4] (Рис. 2).

Підсумовуючи можна зробити наступні висновки загальними критеріями ідентифікації ювелірних виробів з дорогоцінних металів є відповідність за ознаками маси, сплаву, методу виготовлення, виду обробки та оздоблення; проби, пробірного клейма, іменника, знаків та позначок, вмістом дорогоцінного сплаву, якістю ювелірного виробу, корозійною стійкістю, безпекою, надійністю, комплектністю та цілісністю виробу.

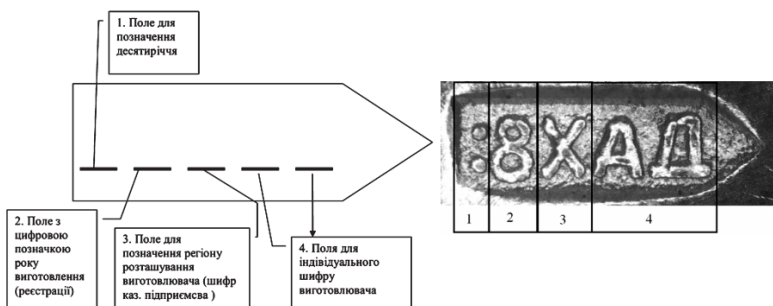

Рис. 2. Схема розташування та значення полів іменника

Перелік використаних джерел:

1. Алексеев Н. С., Гінців Ш. К., Кутянін Г. І. Теоретичні основи товарознавства непродовольчих товарів. М.: Економіка, 1988.
2. Алесковський В. Б. Физико-химические методы анализа: уч. Пособие. – Химия, 1998.
3. Пономаренко В. С. Експертиза ювелірних виробів під час розслідування злочинів: посібник / В. С. Пономаренко. – Х.: вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – 199 с.
4. Назимок М. М. Пробірний контроль. Експертна оцінка ювелірних виробів з дорогоцінних металів / М. М. Назимок, О. К. Шликов, Т. М. Артюх. – К.: МОН України КНТЕУ. 2008. – 207 с.

УДК 159.99

Журавльова Маргарита Олегівна,

кандидат психологічних наук, завідувач відділу психологічних та інших досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз, доцент кафедри криміналістики та психології Одеського державного університету внутрішніх справ

АВТЕНТИЧНІСТЬ ПОКАЗАНЬ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВИЗНАЧЕННЯ СУДОМ ЇЇ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ AUTHENTICITY OF THE CHILD'S TESTIMONY DURING COURT BASE CHILD LIVING CUSTODY DECISIONS

Анотація. Проаналізована проблема автентичності вибору дитини у справах зі спірних питань встановлення місця їх

проживання після розлучення батьків. Обґрунтовано, що допит дитини в суді завжди є стрессогенною ситуацією для неї та малоефективною процедурою отримання інформації, через її вікові особливості, особливості розвитку її психіки та через зовнішні умови (тиск з боку оточення тощо). Розглядається феномен конфлікту лояльності, який негативно впливає на психіку дитини й не дає суду зробити об'єктивний висновок про її справжнє бажання проживати з конкретним батьком.

Ключові слова: конфлікт лояльності, автентичність показань дитини, синдром відкидання батька, допит дитини у суді.

Abstract. The problem of authenticity of the child's choice in the cases of child living arrangement disputes after parents' divorce is analyzed. It is substantiated that the questioning of a child in court is always a stressful situation for him/her and an inefficient procedure for obtaining information, due to the peculiarities of his/her age, psyche development and external conditions (pressure from the entourage, etc.). The phenomenon of loyalty conflict is examined, which negatively affects the child psyche and prevents the court from drawing an objective conclusion on his/her true wish to reside with a particular parent.

Key words: loyalty conflict, authenticity of the child's testimony, parental alienation syndrome, questioning of a child in court.

Експертна практика вказує на те, що під час розгляду питання виклику дитини до суду у справах щодо визначення її місця проживання, судді невпинно використовують норму ст. 171 Сімейного кодексу України, яка наголошує, що дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана у суді [3]. Найчастіше судді тлумачать цю норму, як вимогу допиту дитини безпосередньо в судовому засіданні. Проте, такий підхід, на думку автора, суперечить європейському та не враховує, *щодля запобігання негативного впливу на психологічний стан дитини, отримання її думки повинно відбуватися в атмосфері дружності, довіри та розуміння, спеціально підготовленою для цього людиною, тобто в жодному разі не в процесі судового засідання* [2].

Сучасна теорія психології та практика судово-психологічної експертизи у справах пов'язаних зі встановленням їх місця проживання дозволяє впевнено стверджувати, що допит дитини у суді, яка не досягла 14 років, завжди є стресогенною для неї подією та вкрай малоефективною процедурою отримання інформації для встановлення об'єктивної істини.

Дитина, яка приходить до суду, для проголошення свого бажання проживати з одним з батьків у переважній більшості випадків буде віддавати перевагу тому з них, з яким проживає на час допиту в суді (надалі «батько-співмешканець»). Особливо коли другий батько (надалі «батько-гість»), обмежений у доступі до дитини й коли на його шляху спілкування з дитиною чиняться перепони з боку батька-співмешканця.

Непоодинокі випадки, коли дитина дійсно бажає проживати з тим з батьків, з яким проживає, навіть якщо його поведінка не є досконалою. Водночас в тому разі, коли дитина бажає жити з «батьком-гостем», дуже часто вона не має змоги заявити про це в суді. Ця нездатність пов'язана з тим, що для проголошення такої заяви дитина повинна вміти давати опір авторитетним людям, тобто, батькам та тій сімейній системі, в якій існує. Адже після зали суду малече буде повертатися до свого будинку, де повинна буде продовжувати співіснувати з батьком-співмешканцем.

Підґрунтям можливості здійснювати опір є вольова регуляція (воля, як психічний процес). С. Л. Рубінштейн визначав вольові дії, як свідомі й цілеспрямовані, за допомогою яких людина здійснює поставлену перед нею мету, підкоряючи свої імпульси свідомому контролю й *змінюючи навколишню дійсність у відповідності зі своїм задумом*. Тобто воля – це здатність людини до саморегуляції, яка обумовлює її відносну свободу від зовнішніх обставин, по-справжньому перетворює її в активного суб'єкта [4]. Згідно з відомим дослідником в області вікової психології Д. Б. Ельконіним, вольова регуляція формується наприкінці молодшого шкільного віку, тобто в 11 років, а система ціннісних орієнтацій лише в підлітковому віці [5].

У 12 років відбувається криза, результатом якої є формування здатності дитини до рефлексії власних почуттів. Тобто дитина до 12 років зовсім не здатна дати справжню (автентичну) оцінку своїм бажанням, і буде особливо чутливою до впливу з боку дорослих. Дошкільник або молодший школяр може прийти до суду та заявити про прихильність до одного з батьків, але в переважній більшості випадків це буде формальна заява.

Проблема автентичності такого вибору виникає через неможливість суду «побачити» актуальний рівень розвитку психіки й особистості дитини, виявити різноманіття факторів, які впливають на неї саме в той час її життя.

Ще більш складною для виявлення постає проблема психологічного впливу (тиску) на дитину з боку дорослих для отримання бажаних показань у суді. Необхідно підкреслити, що такий вплив не завжди свідомий, дуже часто батьки не розуміють справжній психологічний зміст своїх дій, висловлювань, емоцій та їх вплив на психіку дитини.

Під час допиту в суді дитина часто опиняється в таких умовах, які не дозволяють висловити свої справжні бажання, тому що після суду вона повернеться до «батька-співмешканця», і якщо той буде «не задоволений» виступом малечі, дитина стикнеться з покаранням (емоційне покарання присутнє в більшості випадків). *Дитина, яка бажає проживати з «батьком-гостем», не може про це заявити у суді, бо завжди буде існувати загроза отримати покарання вдома. Отож вбачається, що в більшості випадків допиту дитини в залі суду відрізнити справжнє бажання від заяви під впливом віку та обставин життя не є можливим.*

Під час спроби встановити справжнє бажання дитини, суд здебільшого потрапляє в пастку під назвою «залучення дитини до конфлікту лояльності», коли дитина відкрито демонструє вкрай негативне ставлення до «батька-гостя», яке дозволяє суду помилково впевнитися в тому, що «батько-гість» дійсно є «поганим батьком» та дитині буде краще без нього.

Але насправді таке ставлення може культивуватися «батьком-співмешканцем», який маніпулює дитиною.

Конфлікт лояльності – це процес залучення дітей до конфліктних стосунків батьків, свідомі чи підсвідомі дії та висловлювання батьків, іншого оточення дитини, які мають своєю метою вимусити зробити вибір між батьками.

На думку Р. Гарднера, синдром відкидання одного з батьків є реакцією дитини на поведінку «батька-співмешканця». Вчений вважає, що при вираженому відкиданні дитиною одного з батьків психотерапевтичне втручання неефективно, тому необхідно передати дитину на виховання відкиданого батька. Інші автори висловлювали незгоду з категоричною позицією Р. Гарднера та вважали, що «синдром відкидання батька» є реакцією дитини на комплекс факторів: індивідуально-психологічні особливості особистостей батьків; особливості поведінки всіх членів родини; психологічні проблеми батьків; дефіцит батьківської уваги, ворожість, непослідовність виховної концепції батьків; психологічна вразливість дитини; виражена ворожість батьків один до одного тощо [1].

Отже вбачається, що *вирішувати питання місця проживання дитини за допомогою її допиту в суді, з психологічної точки зору, є небажаною та неефективною процедурою, яка має високу потенцію негативного впливу на життя дитини* (стресогенність, погіршення стосунків з батьками). Саме для вирішення таких питань суд може залучити кваліфікованого фахівця в галузі психології шляхом, як мінімум – залучення психолога до опитування дитини в «Зеленій кімнаті», як максимум – призначенням судової психологічної експертизи [2]. Допит дитини має бути крайньою мірою, коли всі інші способи отримання психологічної інформації вже втілені, але питання залишається для суду неоднозначним.

Перелік використаних джерел:

1. Гарднер Р. Психотерапия детских проблем: пер. с англ. / Р. Гарднер. – СПб: Речь, 2002. – 416 с.

2. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/16804c2188>.

3. Сімейний кодекс України в чинній редакції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб: Питер, 2007. – 713 с.

5. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте / Д. Б. Эльконин. // *Вопросы психологии*. – 1971. – С. 6–20.

УДК 343.13

Завдов'єва Ірина Геннадіївна,

завідувач відділу економічних досліджень

Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ
ЩОДО ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ПІДТВЕРДЖЕННЯ
ЗАВИЩЕННЯ ВАРТОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ
МАТЕРІАЛІВ**

**PECULIARITIES OF CONDUCTING EXPERT RESEARCH
ON DOCUMENTARY EVIDENCE OF OVERSTATEMENT
OF THE COST OF CONSTRUCTION MATERIALS**

Анотація. Доповідь присвячена дослідженню проблеми документального підтвердження завищення вартості будівельних матеріалів при проведенні економічної судової експертизи. Розглянуто та проаналізовано методичні прийоми, які застосовуються при проведенні дослідження. Запропоновано загальні шляхи вдосконалення процесу проведення

дослідження та оцінки його результатів з метою збільшення доказового значення висновку судового експерта.

Ключові слова: спеціальні знання, судова економічна експертиза, ревізійні дії, злочини у сфері будівництва.

Abstract. The report is devoted to the study of the problem of documentary evidence of overstatement of the cost of construction materials during the economic forensic examination. The methodical methods used in conducting the research are considered and analyzed. The general ways of improvement of process of carrying out research and an estimation of its results for the purpose of increase of evidential value of the conclusion of the forensic expert are offered.

Keywords: special knowledge, forensic economic expertise, audit actions, crimes in the field of construction.

Як свідчить практика судово-економічної експертизи, злочини у сфері будівництва останнім часом характеризуються складним механізмом учинення. Під час розслідування таких злочинів перед слідчими постають завдання, вирішення яких потребує застосування спеціальних знань в галузі економіки, інженерно-будівельної справи, тощо. Для ефективного розслідування злочинів у сфері будівництва ефективно призначати як судово-економічну так і будівельно-технічну експертизи, які доцільно призначати комплексно [1].

Докази злочинів у сфері будівництва можуть міститися в бухгалтерських документах підрядника (виконавця будівельних робіт), а їх дослідження сприяє виявленню механізмів та встановленню суми спричинених збитків в результаті дій посадових осіб суб'єктів господарювання. Тому використання спеціальних знань у вигляді отримання висновків судових експертиз під час розслідування злочинів у сфері будівництва є важливим.

Метою даної роботи є узагальнення експертної практики та систематизація нормативних актів для розробки загальних алгоритмів експертного дослідження, пов'язаних із завищенням вартості будівельних матеріалів.

У собівартості будівельних і ремонтних робіт основну питому вагу займають витрати будівельних матеріалів, деталей і конструкцій, у зв'язку з чим при проведенні економічного дослідження треба звернути особливу увагу на правильність їх обліку та списання.

В листі Держбуду України від 15.09.03 № 7/5-851 [2] зазначено, що при передачі замовнику типової форми КБ-2в підрядником обґрунтовується первинними документами (рахунки, накладні) вартість придбання матеріалів, виробів та конструкцій, необхідних для виконання будівельно-монтажних робіт у звітний період.

Також, в пункті другому листа Держбуду України від 15.05.2003 № 7/2/447 «Про надання роз'яснення щодо заповнення типових форм № КБ-2в» [3] зазначено, що вартість матеріалів, виробів і конструкцій підтверджується накладними на їх придбання, в яких вказується відпускна ціна з вартістю тари, упакування і реквізитів та товарно-транспортними накладними на їх доставку.

При проведенні дослідження необхідно ознайомитися з порядком аналітичного обліку матеріалів (за обліковими цінами, плановим або відпускними, за середньозваженою вартістю) і перевірити правильність оцінки за цими цінами залишків матеріалів. Перевірка правильності списання вартості будівельних матеріалів які вказані в актах приймання виконаних підрядних робіт типової форми № КБ-2в, з даними бухгалтерського обліку проводиться шляхом порівняння вартості матеріальних ресурсів списаних по бухгалтерському обліку підприємства (обігово-сальдова відомість по субрахунку 201 «Сировина і матеріали», акти на списання матеріалів, накладні на придбання матеріалів) з вартістю матеріальних ресурсів, зазначених в актах приймання виконаних робіт форми № КБ-2в.

Правильність визначення вартості матеріальних ресурсів в актах виконаних робіт здійснюється шляхом зіставлення даних ресурсної відомості до актів приймання виконаних

робіт з даними бухгалтерського обліку підрядника (Звіт про витрати основних матеріалів у будівництві у співвідношенні з виробничими нормами (форма М-29), Звіт про рух матеріальних цінностей (форма М-19), рахунками, накладними на придбання матеріалів [3].

За матеріалами, що знаходяться в підзвіті у виконробів, щомісяця складається матеріальний звіт (форма № М-19) про рух матеріалів за найменуваннями, кількістю та обліковою вартості. Узагальнені дані про залишки матеріалів, їх оприбуткування і витрату за місяць у розрізі матеріально-відповідальних осіб і в цілому по будівельній організації в облікових цінах проводиться у відомості форми № 10-С «Рух матеріалів в грошовому вираженні».

Важливим елементом контролю за списанням матеріалів на виробництво є виробничий звіт форми № М-29, який складається кожним виконробом в розрізі об'єктів, видів робіт із зазначенням фактично виконаного об'єму робіт за місяць, норми витрати матеріалів, кількості матеріалів, що підлягає списанню, обчисленої за нормою на фактичний об'єм робіт, і фактичної їх витрати, з виведенням суми перевитрати (економії) та обґрунтуваннями щодо їх причин.

Якщо підрядником не ведуться форми М-29 і М-19, дані ресурсних відомостей порівнюються з довідками (актами) про витрати основних матеріалів та оборотно-сальдовими відомостями відповідних рахунків бухгалтерського обліку.

При цьому слід враховувати, що наявність у бухгалтерському обліку сторнованих записів про списання товарно-матеріальних цінностей може бути пов'язана з невиконанням обсягів будівельних робіт. У цьому випадку факт виконання робіт повинен перевірятися будівельно-технічною експертизою методами натурного обстеження чи контрольного обміру.

У разі виготовлення окремих будівельних матеріалів, виробів і конструкцій власними силами підрядника, ціни таких матеріальних ресурсів приймаються за відповідними калькуляціями, затвердженими підрядною організацією у

встановленому порядку (за виробничою собівартістю). Прибуток у калькуляціях не враховується, а визначається загально по будівництву та обчислюється з урахуванням трудовитрат на виготовлення цих матеріальних ресурсів.

У випадках, коли об'єкт зводиться з використанням будівельних матеріалів, що належать замовнику, ПДВ в формі № КБ-2в потрібно нараховувати, виключивши з вартості робіт матеріали замовника. В іншому випадку через методологічні нестыковки кошторисного, бухгалтерського і податкового обліку, які зумовлені різними концептуальними підходами до визначення обсягів робіт, це призведе до необґрунтованого завищення вартості виконаних робіт, та проблемами с податковим обліком через те, що суми податкових накладних, що виписуються замовнику, не збігатимуться з сумами актів форми № КБ-2в.

Узагальнюючи вищевикладене, при проведенні дослідження з питань завищення вартості матеріалів в будівельних організаціях необхідно звернути увагу на наступні моменти:

1. За відомостями аналітичного обліку витрат за кожним об'єктом необхідно перевірити, чи немає випадків відображення об'ємів виконаних робіт у договірній кошторисної вартості за відсутності фактичних витрат на виробництво або при дуже низьких витратах. Практика показує, що подібні факти (особливо до кінця кварталу, року) пов'язані з припискою об'ємів виконаних робіт.

2. Якщо в обліку за окремими об'єктами числяться фактичні витрати на будівництво, але не показаний об'єм виконаних робіт у кошторисно-договірних цінах, то необхідно перевірити, чи не пов'язано це з виконанням робіт без офіційної оплати, або чи не числиться за цими об'єктами кредиторська заборгованість в сумі коштів, що надійшли від замовника, що не визнана доходом відповідного періоду.

3. Необхідно звернути увагу, чи немає сторнованих записів по списанню матеріалів в аналітичному обліку (форми М-29, М-19), – на практиці це часто пов'язано з приписками об'ємів

виконаних робіт і необґрунтованим списанням фактично відсутніх матеріалів.

Таким чином, застосування системних підходів та розширення методик судово-економічної експертизи сприятиме дотриманню принципу повного дослідження та зростанню якості забезпечення правосуддя.

Перелік використаних джерел:

1. Затоцький А. Особливості призначення судових експертиз під час установлення обставин, які мають значення в процесі розслідування злочинів у сфері будівництва. // *Підприємництво, господарство і право*, № 6, 2017. – с. 173–178 Електронний документ. – Режим доступу <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/6/40.pdf>

2. Лист Держбуду України від 15.09.03 № 7/5–851 Електронний документ. – Режим доступу http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=1855

3. Лист Держбуду України від 15.05.2003 № 7/2/447 «Про надання роз'яснення щодо заповнення типових форм № КБ-2в» Електронний документ. – Режим доступу http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=1599

4. Методичні рекомендації з проведення державною контрольно-ревізійною службою ревізій використання коштів на будівництво, затверджені наказом Головки КРУ від 27 лютого 2009 р. N39 Електронний документ. – Режим доступу <https://refdb.ru/look/2163874-pall.html>

УДК 332.63

Заковирко Оксана Миколаївна,

завідувач сектором – судовий експерт лабораторії криміналістичних та інших видів досліджень Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОГО ОБЛАДНАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТРАСОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАПІРНО-ПЛОМБУВАЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ (ЗПП) ЯКІРНОГО ТИПУ

USE OF MODERN APPLIANCES IN TRACE EXAMINATIONS OF ANCHOR LOCKING AND SEALING DEVICES

Анотація. Досліджено конструктивні особливості сучасних запірно-пломбувальних пристроїв якірного типу. Проаналізовано деякі ознаки розкриття та перепломбування, виявлені при дослідженні їх зовнішніх та внутрішніх поверхонь із застосуванням оптичних збільшуваних приладів, з використанням різних режимів освітлення. Зроблено висновки по результатам проведених досліджень.

Ключові слова: запірно-пломбувальний пристрій, індивідуальний номер, передвстановлений стан, двовимірний штрих код.

Abstract. The design features of modern anchor-type locking and sealing devices have been studied. Some signs of opening and resealing, revealed during the study of their outer and inner surfaces using optical magnifying devices, using different lighting modes, are analyzed. Conclusions are made on the results of the conducted researches.

Keyword: locking and sealing device, individual number, preset condition, two-dimensional bar code.

Виробниками сучасних одноразових запірно-пломбувальних пристроїв якірного типу постійно удосконалюються конструктивні особливості цих пристроїв, адже за допомогою сучасних ЗПП забезпечуються контроль доступу до таких об'єктів, як грошові сховища в банках, інкасаторські сумки, складські приміщення, місткості, автомобілі, контейнери, бензоколонки, прилади обліку та багато інших об'єктів.

Найчастіше виробниками зазначається про наступні ступені захисту запірно-пломбувальних пристрів [1]: передвстановлений стан пломб не дозволяє проводити маніпуляції з запірним механізмом до установки; восьмизначний номер на корпусах і вставках та оригінальний текстовий та графічний логотип

ідентифікує кожну пломбу; метод нанесення номеру та логотипу по всій товщині матеріалу пломб робить їх заміну неможливою; після установки ЗПП, маркірування номера на вставках, знаходиться усередині корпусів, що робить неможливим будь-які маніпуляції з номером; унікальний 2D код (двомірний штрих код) дозволяє провести додаткову ідентифікацію пломб; прозорі корпуси надають можливість контролю цілісності механізму замикавання; форма кришки якорів забезпечує зручність закривання пломб і являється індикатором спроб доступу до замикаючого механізму; мають ефект свічення в ультрафіолетових променях та ін.

Незважаючи на постійне удосконалення конструктивних особливостей сучасних запірно-пломбувальних пристроїв та підвищення їх ступенів захисту, дедалі частіше вони стають об'єктами експертного трасологічного дослідження. Метою проведення такого дослідження є виявлення слідів механічного та ін. впливу сторонніх предметів за допомогою яких могли розкриватись та повторно встановлюватись пломби.

До Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України (далі ДніпроНДІСЕ), на експертне дослідження надходять одноразові охоронні пломби, оскільки вони широко застосовуються підприємствами та організаціями.

Розглянемо спочатку конструктивні особливості сучасних одноразових запірно-пломбувальних пристроїв якірного типу.

Конструкція пломби складається з прозорого корпусу та якоря (вставки). В середині корпусу зліва та справа технологічно виготовлені фіксуючі виступи, які з пружними лапками чи фіксуючими зубцями якоря (в залежності від конструктивних особливостей пломб) утворюють замки.

На одній стороні корпусу пломби наноситься індивідуальний заводський номер та логотип (за потреби), також на сторону із нанесеним заводським номером та логотипом наноситься двомірний штрих код. На основі якоря пломби його індивідуальний заводський номер дублюється.

Якір пломби конструктивно складається з основи, від якої в нижній частині справа та зліва виходить пружні лапки, фіксуючі зубці тощо. На основі якоря ЗПП технологічно виготовлені спеціальні прорізи, через які під час навішування протягується пломбувальний елемент. Пломба має два вхідних та два вихідних отвори.

Перед навішуванням пломба знаходиться у передвстановленому стані, замок утворюють лише нижні фіксуючі зубці (або лапки) якоря з верхніми фіксуючими виступами корпусу пломби, а верхні лапки якоря розміщені над верхніми фіксуючими виступами. Кришка якоря розташована на деякій відстані від верхньої частини корпусу. Передвстановлений стан пломби не дозволяє проводити маніпуляції з замикаючим механізмом до установки, тобто виключає попередню підготовку пломби до несанкціонованого доступу.

Особливості дослідження сучасних ЗПП обумовлені специфікою їх конструктивних особливостей та характером вирішуваних діагностичних чи ідентифікаційних завдань. Розглянемо випадки досліджень сучасних ЗПП пов'язаних із заміною якорів пломб.

В першу чергу слід зазначити, що властивості прозорого матеріалу з якого виготовляються пломби, їх конструктивні особливості, у більшості випадків при огляді зовнішніх поверхонь ЗПП надають змогу виявити сліди дії сторонніх предметів [2] без застосування спеціальних засобів (збільшуваних оптичних приладів). Тому при перепломбуванні досить часто проводиться заміна якоря пломб. У даному випадку, зробити висновок стосовно розкриття та повторного навішування сучасних ЗПП, можливо лише дослідивши їх внутрішні поверхні із застосуванням оптичних збільшуваних приладів, з використанням різних режимів освітлення.

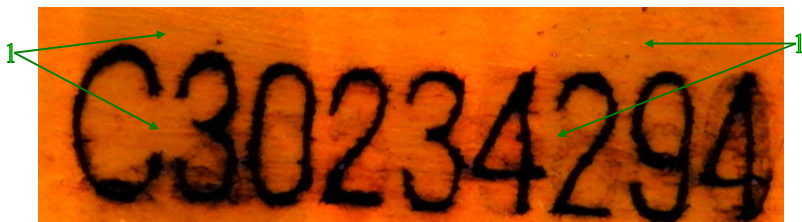
При детальному дослідженні внутрішніх поверхонь корпусів та якорів пломб що піддавались перепломбуванню (із заміною якоря) виявляються характерні динамічно-статичні

сліди [3]: у вигляді зіскобів полікарбонату від повторного протягування пломбувального тросу на корпусах пломб; деформація верхніх та нижніх фіксуючих виступів на корпусах пломб як у напрямку вглиб корпусу пломби (сліди що виникають при опломбуванні), так і у напрямку до кришки якоря (сліди виникають при витягуванні якоря із корпусу пломби); дослідженням лапок якоря, особливо його торців на ділянках контакту з фіксуючими виступами, відсутні сліди дії на якір різного роду інструментами, сліди викину якоря із корпусу пломби; наявні паралельні динамічні сліди дії сторонніх предметів на основі якоря, на ділянці розташування індивідуального номера; товщина бічної поверхні якоря, на ділянці розташування індивідуального номера менша ніж товщина бічної поверхні основи якоря; розміри, конфігурація, структура поверхні літер та цифр різняться між собою, тощо.

При виявленні вищевикладених ознак втручання, враховуючи, що індивідуальний заводський номер наноситься по всій товщині матеріалу пломби, подальше дослідження таких ЗПП у Дніпро НДІСЕ проводилось мікроскопічним методом за допомогою компаратора відеоспектрального «Regula» Мод. 4305DMH (4305DMH.01) з програмним забезпеченням «Regula Forensic Studio». (мікроскопічне дослідження, дослідження в різних зонах спектру, у відбитих УФ- та ІЧ-променях, люмінесценції із застосуванням різних режимів, світлофільтрів тощо).

При застосуванні режиму з УФ-променями: УФ А – при довжині хвилі 365 нм та інтенсивності 900 мВт, на ділянці розташування індивідуального номеру на основі якоря пломби, виявлені паралельні динамічні сліди лінійної форми у вигляді тертя (зачищення) матеріалу (Мал. 1 відм. 1).

При застосуванні режиму з ІЧ-променями: верхній ІЧ при довжині хвилі 870 нм та інтенсивності 72 мВт, на ділянці розташування індивідуального номеру на основі якоря пломби, виявлений нанесений особливим методом наскрізної нумерації, номер, що розташований під читаємим номером (Мал. 2).

Мал. 1. Зображення ідентифікаційного номеру на якорі пломби, що виконане за допомогою компаратора відеоспектрального «Regula» в режимі з УФ-променями: УФ А – при довжині хвилі 365 нм та інтенсивності 900 мВт.

Мал. 2. Зображення ідентифікаційного номеру на якорі пломби, що виконане за допомогою компаратора відеоспектрального «Regula» в режимі з ІЧ-променями: верхній ІЧ при довжині хвилі 870 нм та інтенсивності 72 мВт.

Проведені дослідження дають підставу зробити висновки, що при експертному дослідженні сучасних запірнопломбувальних пристроїв якірного типу, необхідно враховувати їх конструктивні особливості, адже незважаючи на ступені захисту, вони досить часто піддаються перепломбуванню.

Сліди, що свідчать про розкриття та повторне навішування пломби, заміну її якоря, виявляються при детальному дослідженні внутрішньої поверхні корпусу пломби та її якоря із застосуванням оптичних збільшуваних приладів, з використанням різних режимів освітлення. Візуально, без додаткового обладнання, виявити наявності або відсутності слідів дії сторонніх предметів, заміни якоря та зробити будь-який

висновок щодо пошкодження пломби, її перепломбування, або заміні деталей – не можливо.

Перелік використаних джерел:

1. Технічний опис охоронної пломби «Карат» – [Підпр.] / ПП ТФ «Ольга и К°». – Одеса. – 3 с.
2. Посібник: Індикаторні пломби: устрій, експлуатація та трасологічне дослідження / Розробники: А. О. Левицький, Д. Ю. Казавчинський / Одеса, «Издательство центр», 2012. – 280 с.
3. Запірно-пломбувальні пристрої як об'єкт криміналістичного дослідження: метод. посіб. / [Щукін О., Гузенко В., Моїсєєв О. та ін.]. – Л., Л НДІСЕ, 2010. – 96 с.

УДК 343.982.327

Іваницький Сергій Олександрович,

завідувач сектору трасологічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень

Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ
ЕКСПЕРТИЗИ ЗІ ВСТАНОВЛЕННЯ НАЛЕЖНОСТІ
ДЕТАЛІ СКЛАДЕНОМУ ЦІЛОМУ
АБО КОМПЛЕКТОВІ**

**PROBLEMS OF ESTABLISHING THE AFFILIATION
OF A PART TO COMPOSITE WHOLE OR SET**

Анотація. Висвітлено окремі проблемні питання експертизи цілого за частинами, зокрема питання встановлення належності деталі складеному цілому або комплекту; запропоновані шляхи їх вирішення.

Ключові слова: судова експертиза, висновок експерта, трасологія, ідентифікація, встановлення цілого за частинами, складене та комплектне ціле.

Abstract. Are covered problems of examination of the whole in parts, in particular the issue of establishing the affiliation of a part to a assembled whole or set; suggested ways to solve them.

Keywords: forensic examination, expert opinion, trasology, identification, examination of the whole piece by piece, composite and complete whole.

Експертиза встановлення цілого за його частинами, яка входить до переліку судових експертиз, що проводяться за експертною спеціальністю 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» займає особливе місце в сучасній криміналістиці. Адже, з одного боку, ця експертиза вирішує ті ж самі задачі, як і будь-яка ідентифікаційна експертиза, однак методика її проведення дещо відрізняється. Так, традиційна ідентифікація передбачає принаймні два матеріальних об'єкти: той, що ідентифікується та той, за допомогою якого проводиться ідентифікація (наприклад, слід взуття та взуття, яким його було залишено); при встановленні цілого за частинами об'єктом, який ідентифікується, буде виступати «ціле», тобто об'єкт, який вже не існує в природі як цілісний через те, що його було розділено на частини, які в даному випадку будуть використовуватися для його ідентифікації. Такі особливості формують певну специфіку при проведенні досліджень. Враховуючи, що цей вид експертизи залишається актуальним та затребуваним, його розвиток є важливим та пріоритетним напрямом судової експертної діяльності.

Системи методів, прийомів і технічних засобів, які застосовуються при проведенні даного виду експертиз, а також алгоритм дій експерта під час виконання дослідження та оформлення його результатів визначені в Методиці встановлення цілого за частинами, розробленій у 2015 році (далі – Методика). Дану Методику призначено для використання працівниками Експертної служби МВС у практичній діяльності, як загальнообов'язкової під час виконання трасологічних експертиз та підготовки експертів.

Згідно розділу 1.6. Методики виділяють три види «цілого»: однорідні предмети, складені предмети та комплектне ціле [1, с. 7].

Два останніх види становлять особливий інтерес, адже в обох випадках частини не поєднані з «цілим» певним сталим фізичним з'єднанням, що певним чином ускладнює процес їх ідентифікаційного дослідження.

Складені предмети – предмети, що складаються зі з'єднаних між собою деталей (наприклад, пістолет, замок, велосипед).

Відповідно, комплектне ціле – це сукупність однорідних або складених предметів, що об'єднані спільним використанням або збереженням (пара взуття, коробка сірників, пачка цигарок, ніж і піхви, футляр і окуляри тощо).

У таких об'єктів лінії поділу визначені заздалегідь, вони формуються при виробництві або у експлуатації. Однак, при тривалому контакті, а тим більше при взаємодії рухомих деталей об'єкта, в кожній з них в тій чи іншій мірі може відображатись зовнішня будова іншої.

Взаємодія об'єктів відбувається виключно в межах їх взаємного контакту, який може мати, як статичний, так і динамічний характер. Найбільш вагомими при дослідженні таких об'єктів будуть саме ознаки експлуатаційного характеру, адже виробничі (якщо мова не йдеться про саморобні чи кустарні вироби) ознаки будуть типовими для усіх об'єктів (предметів) принаймні в межах одної партії. Виключення можуть становити лише випадки допущення разового браку [3, с. 126].

Для того, щоб провести порівняння цих ознак необхідно розуміти, як виглядає цілісний об'єкт та яким чином взаємодіють його частини. Якщо такі дані експерту не відомі, то він може скористатися довідковими джерелами, ілюстраціями з літератури та мережі Інтернет. Це допоможе визначити поверхні взаємного контакту кожної з його частин, а також механізм їх взаємодії. Але що робити, коли мова йде про специфічні та складні за своєю організацією об'єкти, механізм взаємодії яких не є загальновідомим та доступним для сприйняття

(наприклад виробниче устаткування, машини тощо). Експерт має право затребувати відповідну технічну документацію, але зрозуміти її, не маючи відповідних спеціальних знань та практичних навичок, навряд чи зможе.

У зв'язку з цим, у науковій літературі можна зустріти тези про те, що встановлення належності деталей складеному цілому не охоплюється предметом криміналістики [2, с. 110]. Пояснюється це тим, що вирішення такого завдання знаходиться у межах компетенції тих спеціалістів, які професійно ознайомлені з будовою і особливостями експлуатації тих чи інших складових (конгломеративних) об'єктів: машин, пристосувань, апаратів, обладнання, предметів. До таких спеціалістів слід віднести, перш за все, інженерів, механіків, технологів, товаровознавців, висококваліфікованих робітників.

На нашу ж думку, вирішення питань щодо встановлення цілого за частинами відносно більшості простих за своєю організацією загальновідомих об'єктів є доступним для експертів – трасологів. В той же час, коли мова йде про більш складні об'єкти, будова та взаємодія елементів яких експерту достеменно не відомі (наприклад: вузли двигуна або ходової частини автомобіля, складові частини механізму верстата тощо), слід розуміти, що будь-який найскладніший предмет в кінцевому випадку складається з простих частин, які взаємодіють за загальновідомими для будь-якого трасолога законами механоскопії. Але, зрозуміти механізм цієї взаємодії без наявності додаткових знань, не можливо. В такому випадку, експерт має повідомити ініціатора проведення експертизи про необхідність залучення фахівців (експертів) з відповідних галузей.

Перелік використаних джерел:

1. Методика встановлення цілого за частинами. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами»/ [укл. Коструб А. М., Грищенко О. В., Щирба Д. Є., Чашницька Т. Г.]. – К.:

ДНДЕКЦ МВС України, 2015. – 37 с.: іл. Реєстраційний код згідно з Реєстром методик проведення судових експертиз – 4.2.35.

2. Юнацький О. В. Конспект лекцій з дисципліни «Експертологія». – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпро, 2016. – 150 с. – Режим доступу: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1130/3.1.pdf>.

3. Янчяускас О. М. Некоторые особенности установления целого по частям на примерах экспертной практики). – *Криміналістичний вісник*. – № 2 (28). – 2017.

УДК 343.148

Каркоцький Іван Олексійович,

Директор Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

РОЛЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ КЕРІВНИКА ЕКСПЕРТНОЇ УСТАНОВИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ОБ'ЄКТИВНОСТІ ТА ПОВНОТИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

THE ROLE OF THE PROCEDURAL STATUS OF THE HEAD OF AN EXPERT INSTITUTION IN ENSURING THE IMPLEMENTATION OF THE PRINSIPLE OF OBJECTIVITY AND COMPLETENESS OF RESEARCH IN FORENSIC ACTIVITIES

Анотація. Розглянуто питання вдосконалення законодавства щодо регулювання процесуального статусу керівника експертної установи з метою забезпечення реалізації принципу об'єктивності та повноти дослідження в судово-експертній діяльності;

Ключові слова: судова експертиза, керівник експертної установи, принципи судово-експертної діяльності.

Abstract. The issues of improving legislation on the regulation of the procedural status of the head of an expert institution in order to ensure the implementation of the principle of objectivity and completeness of research in forensic activities are considered.

Keywords: forensic examination, head of an expert institution, principles of forensic expert activity.

Сьогодні в судовій експертизі залишається чимало не вирішених проблем як теоретичного, так і практичного плану. На нашу думку, одним з факторів, що породжує ці проблеми є відсутність в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) окремої норми, яка б регулювала процесуальний статус керівника спеціалізованої експертної установи (далі – СЕУ).

Свого часу серед окремих вчених-процесуалістів і криміналістів висловлювалась думка, що керівник судово-експертної установи не є суб'єктом кримінального судочинства, а його кримінально-процесуальний статус повністю залежить від органу або особи, яка призначила судову експертизу.

Більше того, навіть у самому Законі України «Про судову експертизу» не міститься жодних вимог до керівників експертних підрозділів щодо обсягу їх прав та обов'язків. І це при тому, що від діяльності керівника СЕУ залежить багато чого.

Слід враховувати, що відповідно до ст. 7 Закону України «Про судову експертизу», судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, серед яких науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України, науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України, а також експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [1].

Саме в відомчих нормативних документах, зокрема, Міністерства внутрішніх справ України [2] та Міністерства

юстиції України [3], в яких йдеться про організацію проведення судової експертизи та експертного дослідження, маються відповідні розділи щодо повноважень директора (керівника) СЕУ.

Досить широке коло обов'язків керівника по організації експертної діяльності починається з моменту отримання процесуальних документів про призначення експертизи.

Отримавши від суб'єктів судочинства доручення про експертне дослідження, керівник повинен перевірити повноваження осіб, які призначили експертизу, відповідність цих повноважень їх процесуальному становищу. Підлягають оцінці поставлені питання і узгодженість з ними представлених матеріалів кримінального провадження, відповідність отриманого завдання профілю експертної установи і спеціальностям експертів.

Крім цього, в обов'язки керівника експертного підрозділу входить доручення проведення судової експертизи конкретному експерту (або групі експертів) даної установи. При цьому цілком зрозуміло, що особа, яка здійснює функції з розподілу експертних завдань, сама повинна володіти вищою експертною кваліфікацією, широким кругозором і спеціальними знаннями в різних видах експертиз даного напрямку.

Щоб вирішити, кому з підлеглих доручити виконання тієї чи іншої експертизи, керівник повинен добре знати можливості своїх підлеглих, уявляти, хто з них найкращим чином впорається з рішенням тих чи інших завдань. Звичайно, керівник експертної установи повинен також орієнтуватися в судово-експертних методиках і правильно оцінювати складність майбутнього дослідження.

Тому, ми погоджуємось з думкою М. Г. Щербаковського, який вважає, що «відсутність в КПК України регламентації прав та обов'язків керівника СЕУ є істотною прогалиною законодавця. Вказане упущення обумовлює відсутність чіткого і закінченого регулювання правовідносин, що виникають між керів-

ником СЕУ і слідчим, прокурором, слідчим суддею, стороною захисту, які уповноважені призначати експертизу (залучити експерта), а також правовідносин між керівником із експертом (експертами) СЕУ, якому (яким) доручено провести експертне дослідження і надати висновок» [4, с. 247].

І навпаки, доповнення КПК нормами, які б визначали процесуальний статус, права та обов'язки керівника СЕУ по організації та проведенню судових експертиз, на нашу думку, безумовно сприяло б забезпеченню в повній мірі реалізації принципу об'єктивності та повноти дослідження в судово-експертній діяльності.

Перелік використаних джерел:

1. Про судову експертизу: Закон України № 4038-XII від 25 лютого 1994 року // *Відомості Верховної Ради України*. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

2. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 17.07.2017 р. № 591 [Електронний ресурс] / МВС України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17>.

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз: наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. [Електронний ресурс] / Міністерство юстиції України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

4. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія / М. Г. Щербаковський. – Харків: В деле, 2015. – 560 с.

Кармазь Марина Валентинівна,
судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної
діяльності Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

PROBLEMATIC ISSUES THAT ARISE DURING THE JUDICIAL LAND TECHNICAL EXAMINATION

Анотація. Розглянуто роль топографо-геодезичної зйомки досліджуваних земельних ділянок при проведенні земельно-технічної експертизи.

Ключові слова: земельна ділянка, землевпорядник, геодезист, судовий експерт, сертифікація, топографо-геодезична зйомка.

Abstract. The role of topographic and geodetic surveying of the studied land plots in the performance of land technical examination.

Keywords: land plot, land surveyor, surveyor, forensic expert, certification, topographic and geodetic survey.

В результаті реформування земельних відносин в незалежній Україні, поширилися такі різновиди соціально-економічних протизаконних випадків, як самовільне зайняття земель, порушення меж земельних ділянок, шахрайські дії стосовно заволодіння земельними ділянками та їх відчуження, перевищення повноважень з боку посадових осіб органів виконавчої влади й місцевого самоврядування під час вирішення земельних питань тощо.

Для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності і постановлення об'єктивного та справедливого вердикту, в більшості таких справ, необхідне проведення судової експертизи. Експертні завдання, що зазвичай ставляться на розгляд судових експертів, вирішуються в межах експертної спеціальності 10.7 «Розподіл земель і визначення користування земельними ділянками».

Методами таких експертних досліджень є: зіставлення технічної документації, наданої на дослідження, з вимогами нормативних документів; натурне дослідження земельної ділянки та будівель, що на ній розташовані; проведення окремих обмірів і фотографування з метою визначення відповідності фактичного розташування об'єкта технічній документації.

При проведенні земельно-технічних експертиз з питань розподілу або порядку користування земельних ділянок, в умовах існуючої забудови, необхідно здійснювати повний детальний аналіз технічної документації стосовно об'єкта дослідження, пропонувати всі можливі варіанти розподілу або порядку користування, згідно з вимогами чинних будівельних норм і правил.

На шляху до об'єктивної і повної оцінки всіх обставин, поставленого перед експертом завдання, зокрема в межах земельно-технічної експертизи, є виконання топографо-геодезичної зйомки досліджуваного об'єкту, яка є одним із видів робіт із землеустрою. Судовий експерт повинен не лише дослідити наявні правовстановлюючі документи на земельні ділянки (державні акти, витяги з Державного земельного кадастру, цивільно-правові угоди та інші), а також встановити межі таких земельних ділянок на місцевості та співставити отриману інформацію із наявною у матеріалах справи. При цьому, враховуючи, що визначення меж земельних ділянок проводиться у державній системі координат з використанням сучасних приладів, судовий експерт, виконуючи свої обов'язки із здійснення експертизи, повинен бути максимально точним.

Виконання земельно-технічної експертизи допускається шляхом виконання обмірів земельних ділянок сталевую стрічкою або рулеткою, але мірна стрічка може провиснути, або ж бути викладеною під кутом, що призводить до помилкових вимірів довжин ліній земельної ділянки.

Актуальним є визначення меж земельних ділянок такими способами і методами, з використанням яких виконувалися роботи для виготовлення правовстановлюючих документів на земельні ділянки. Тобто, з проведенням топографо-геодезичної зйомки земельних ділянок за їх фактичним користуванням, що дасть змогу судовому експерту отримати достовірну інформацію про досліджувані об'єкти.

Фактичне розташування меж і конфігурацій земельних ділянок відображаються в геодезичній зйомці, в якій містяться: площа, зовнішні лінійні проміри, а також, прив'язування існуючих будівель до меж. Найбільш повне і об'єктивне дослідження, може бути проведене в разі можливості порівняння даних квартальної зйомки за попередні роки та геодезичної зйомки, бажано всього кварталу.

Таким чином, питання проведення топографо-геодезичної зйомки при виконанні земельно-технічної експертизи є актуальним. Земельно-технічна експертиза повинна виконуватися за допомогою топографо-геодезичної зйомки місцевості, що дає точне уявлення про розміри та конфігурацію об'єкта дослідження. При цьому, яким саме чином судовий експерт може здійснювати топографо-геодезичну зйомку досліджуваного об'єкту є питанням не менш актуальним від вже названого.

Згідно з положеннями ст. 5 Закону України «Про топографо-геодезичну та картографічну діяльність» професійною топографо-геодезичною і картографічною діяльністю можуть займатися юридичні та фізичні особи, які володіють необхідним технічним та технологічним забезпеченням та у складі яких за основним місцем роботи є сертифікований інженер-геодезист, що є відповідальним за якість результатів

топографо-геодезичних і картографічних робіт. Іншими словами, діяльність у сфері виконання топографо-геодезичних робіт підлягає сертифікації, передумовою якої є: вища освіта за спеціальностями і кваліфікаціями у галузі геодезії, стаж роботи за спеціальністю не менше одного року та складання кваліфікаційного іспиту.

Чинним законодавством не забороняється можливість виконання топографо-геодезичних робіт судовим експертом самостійно. При цьому, у разі неможливості експертом виконати топографо-геодезичні роботи, результати таких робіт повинні бути надані на дослідження органом або особою, які призначили експертизу та залучили експерта.

Водночас, на шляху судового експерта до здійснення топографо-геодезичних робіт самостійно, стоїть ст. 5 Закону України «Про топографо-геодезичну та картографічну діяльність», яка зобов'язує його отримати сертифікат інженера-землепорядника в Державній службі України з питань геодезії, картографії та кадастру. Крім того, незалежно від того, до підсудності якого суду належить справа, законодавчо встановлено, що експерту забороняється вирішувати питання, які виходять за межі спеціальних знань експерта та з'ясування питань права.

Також актуально зазначити, що навчання та в наступному відповідна кваліфікація судових експертів та інженерів-геодезистів здійснюється в різних відомчих органах. Зокрема, видачу свідоцтва судового експерта проводить Експертно-кваліфікаційна комісія Міністерства внутрішніх справ України, а видачу кваліфікаційних сертифікатів інженерів-геодезистів – кваліфікаційні комісії при Держгеокадастрі України.

Таким чином, становлення судового експерта як кваліфікованого інженера-геодезиста є складним процесом в силу того, що виконання топографо-геодезичних робіт, як і проведення судових експертиз, є окремими видами професійної діяльності з особливим правовим регулюванням, цілями та метою діяльності.

Земельно-технічна експертиза в більшості випадків являється єдиним виходом з тривалих земельних спорів. Цей процес є досить трудомістким і складним дослідженням, у технічному плані. З метою отримання точних результатів потребує застосування сучасного геодезичного обладнання, зокрема шляхом проведення топографо-геодезичних зйомок досліджуваних земельних ділянок.

З огляду на сучасне нормативно-правове регулювання, а також відомче підпорядкування, топографо-геодезична діяльність є спеціальним видом професійної діяльності, що підлягає сертифікації. Тому, проведення судових земельно-технічних експертиз доцільніше із залученням фахівця з геодезії.

УДК:343.148

Катарага Ольга Семеновна,

докторант університета Бабеша–Бойяи, г. Клуж-Напока, Румунія,
судебний експерт вищої категорії,
директор Національного центру судових Експертиз
при Міністерстві Юстиції Республіка Молдова

Петкович Петр Петрович,

судебний експерт вищої категорії, заступник директора
Національного центру судових Експертиз при Міністерстві
Юстиції Республіка Молдова

СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНАЯ ПРАКТИКА И ОБЪЕКТЫ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

FORENSIC EXPERT PRACTICE AND OBJECTS OF FORENSIC EXPERTISE

Аннотация. В статье рассмотрены проблемные вопросы о понятии объекта экспертного исследования, анализируются различные точки зрения на данную проблему и о роли в судебно-экспертной практике данного понятия.

Ключевые слова: судебная экспертиза, предмет судебной экспертизы, объект экспертного исследования, общий объект, родовой (предметный) объект, специальный (непосредственный) объект и конкретный объект.

Abstract. The article discusses problematic issues about the concept of the object of expert research, analyzes various points of view on this problem and on the role of this concept in forensic practice.

Keywords: forensic examination, subject of forensic examination, object of expert research, general object, generic (subject) object, special (immediate) object and specific object.

Актуальность данной темы обусловлена, тем что, в судебно-экспертной деятельности нашей страны, в последнее время, все чаще со стороны экспертов-практиков при решении экспертных задач, встречается ошибочный подход к такому понятию как «объект судебной экспертизы». При этом судопроизводство не получает ту помощь от судебных экспертов, на которую рассчитывает и которую они (судебные эксперты) по призванию должны оказать, выдавая научно-обоснованные выводы, служащие для выяснения истины по делу.

На практике не все судебные эксперты понимают необходимость правильного определения объекта судебной экспертизы, считая его чисто теоретическим понятием, отдаленным и не нужным при производстве экспертиз. Ниже постараемся раскрыть суть объекта судебной экспертизы применительно его роли в решении экспертных задач.

Памятуя о тесной, неразрывной связи классификаций объектов судебных экспертиз, их свойств и признаков, уместно отметить, что экспертная практика остро нуждается в достаточно полных, детализированных на каждом уровне системах признаков, удобных для практического их использования при решении экспертных задач.

Научные споры вокруг понятия «объект судебной экспертизы», начавшиеся по мере становления института судебной

экспертизы, накопления обширного эмпирического и теоретического материала и формирования отраслевых учений об объектах, продолжаются и по сей день.

Общепринятым понятием в криминалистической и процессуальной литературе объекта экспертизы является его материальная природа. В этой связи, на практике встречаются отказы от решения экспертных задач, именно по причине «нематериальности» представленного объекта.

Согласно учению Р. С. Белкина об объекте судебной экспертизы, выделяются следующие существенные характерные стороны [1, с. 434]:

- материальная природа объекта судебно-экспертного исследования;
- информационная роль объекта судебной экспертизы в установлении определённых фактических данных;
- связь устанавливаемых фактов с расследуемым и рассматриваемым событием.

Эта трактовка объекта отражает его главные свойства как носителя информации, однако, по мнению многих других исследователей, автором не раскрывается понятие объекта.

Другой исследователь, Ю. Г. Корухов, предлагает для раскрытия понятия «объект» рассматривать не только материальную природу носителя информации, но и источника информации, которым могут являться лица, предметы, их взаимодействие, события, явления. Также, Ю. Г. Корухов при рассмотрении объекта экспертизы как системы выделяет следующие её элементы:

- фактические обстоятельства как источник информации;
- материальный носитель этой информации;
- условия передачи, закрепления и хранения данной информации, т.е. механизм взаимодействия отражаемого (источника) и отражающего (носителя) [2, с. 99].

Ю. К. Орлов, говоря об объектах судебной экспертизы, называет не только материальные предметы, но и события и явления [3, с. 13]. Такого же мнения придерживается и

В. Д. Арсеньев, трактуя объект как «...те реально существующие (или существовавшие в прошлом) явления, на установление которых объективно направлена экспертиза (обстоятельства смерти, исполнение документа или подписи в нём определённым лицом и т.п.).

Материальные носители информации об этих явлениях (труп, документ и др.) – их составная часть» [4].

По мнению Т. В. Сахновой, объекты экспертизы – это материальные предметы (их свойства, признаки), живые организмы – те предметы внешнего мира или человек, которые обладают определенным правовым статусом. Данный автор подчеркивает, что «объектом являются не сами вещественные или письменные доказательства (такое смешение иногда встречается), а предметы и организмы как материальные или материализованные носители информации. Такое понимание объекта соответствует критериям, заложенным в определении объекта судебной экспертизы: гносеологическому и правовому» [5, с. 39].

Утверждая в совместной публикации, что объектами экспертизы во всех случаях могут быть только материальные объекты, А. И. Винберг, Д.Я., Мирский и М. Н. Ростов отмечают: «Представляет интерес вопрос о том, могут ли рассматриваться в качестве объектов экспертизы нематериальные категории – сведения, голос, записанный на пленку, и т.п. По нашему мнению, в этих случаях речь идет о подлежащей исследованию информации, заключенной в определенных носителях (протоколе допроса, фонограмме), которые и должны быть признаны объектами экспертизы. Объект и содержащаяся в нем информация находятся в тесном единстве, их нельзя оторвать друг от друга, но и нельзя отождествлять; носитель исследуемой информации может содержать и другую дополнительную информацию – например признаки дописки в протоколе или монтажа звукозаписи в фонограмме. Именно поэтому объектами экспертизы во всех случаях могут быть только материальные объекты» [6, с.19].

Однако большинство исследователей склоняются к точке зрения Р. С. Белкина, полагающего, что при исследовании процессов, явлений – эксперт имеет дело с материальными объектами, в которых или с которыми протекали эти процессы. Однако в этом случае материальные объекты могут являться средством воспроизведения исследуемых процессов, элементами той вещной обстановки, в которой они протекают. Для познания сущности процесса может не потребоваться непосредственного исследования этих объектов, достаточным окажется лишь их наличие [7, с. 316–317].

Ю. Л. Метелица и С. Н. Шишков также отмечают, что расширение круга объектов судебной экспертизы за счёт включения в их число событий, фактов (в частности, обстоятельств прошлого) ведёт к интенсивному «разрастанию» тех фрагментов реальности, которые приходится относить к объектам экспертного познания [8, с. 146].

По мнению А. Р. Шляхова, объектами экспертизы являются носители информации о фактах и событиях, источники фактических данных, полученных путём применения специальных познаний [9, с. 16]. Аналогичной точки зрения придерживаются Д. Я. Мирский и М. Н. Ростов [10, с. 136].

Анализируя вышеизложенные мнения и позиции ученых, отмечаем, что существенными признаками понятия «объект судебной экспертизы» являются:

- 1) материальная природа объекта судебно-экспертного исследования;
- 2) информационная роль объекта судебной экспертизы в установлении определенных фактических данных;
- 3) связь устанавливаемых фактов с расследуемым или рассматриваемым событием;
- 4) условия передачи, закрепления и хранения данной информации, т.е. механизм взаимодействия отражаемого (источника) и отражающего (носителя).

Общая теория судебной экспертизы рассматривает объект как сложную систему, которая включает в себя те источники

сведений об устанавливаемых фактах и носители информации, которые подвергаются экспертному исследованию и посредством которых эксперт познаёт обстоятельства, относящиеся к предмету экспертизы.

Классификация объектов в общей теории судебной экспертизы предусматривает их деление на общий, родовой (предметный), специальный (непосредственный) и конкретный.

Под **общим объектом** судебной экспертизы понимается материальный носитель информации о фактических данных, связанных с расследуемым событием, устанавливаемых с помощью специальных познаний в рамках экспертизы как средства доказывания по делу [11, с. 93].

Согласно Ю. К. Орлову, под общим объектом следует понимать «предметы материального мира, свойства которых позволяют эксперту на основе его специальных познаний установить факты, относящиеся к предмету экспертизы» [12, с. 41].

Д. Я. Мирский к общему объекту относит теоретическую совокупность всех без исключения носителей информации, которые исследуются в ходе производства судебных экспертиз [13, с. 59].

В криминалистическом плане важное значение имеют родовые объекты, как носители информации, обладающие общими качествами, свойствами, обусловленными их природой, закономерностями формирования, функционирования, изменения [14, с. 89].

Родовыми объектами являются документы, оружие и боеприпасы, растения, одежда, обувь, запирающие устройства и т.д. Для каждого рода судебной экспертизы характерен свой объект, однако предметное различие объектов не всегда дает основание для классификации экспертиз и экспертных специальностей. Например, документы выступают объектами экспертного исследования как судебно-технической экспертизы документов, так и судебно-почерковедческой экспертизы; документы могут исследоваться в ходе проведения судебно-автороведческой, судебно-бухгалтерской, судебно-химической, судебно-медицинской и др. экспертиз.

Большое значение определение родовых объектов имеет при организации комплексных экспертиз, в которых они выступают как носители множественной информации, дающей сведения о воздействиях на них различных явлений и процессов.

Под **специальным (непосредственным)** объектом экспертизы в криминалистической литературе понимается материальный носитель информации, исследуемый на основе применения специальных познаний в рамках конкретного вида экспертизы [6, с.6.]. Выделение данного вида объектов особенно существенно для классификации экспертиз, то есть определения класса, рода, вида судебной экспертизы, а также для выявления области компетенции эксперта, ее сущности и пределов.

Отдельно выделяется конкретный объект, представляющий собой не абстрактную категорию, а индивидуально-определенный объект, находящийся в распоряжении эксперта при производстве экспертизы по конкретному делу.

В деятельности судебного эксперта, важнейшим процессом является

уяснение сущности объекта судебной экспертизы, как сложного и многозначного понятия. Кроме того, что это особенно важно для разрешения многих теоретических вопросов, нельзя принизить значение и в практическом плане. В частности, помимо фактора построения классификации судебных экспертиз, оценку трудов эксперта и т.д., от правильности уяснения сущности объекта зависит корректность определения пределов компетенции эксперта, что в решении экспертных задач играет главную роль.

Таким образом, правильное определение объекта экспертизы и отнесение его к определенному виду важно не только в теоретическом, но и практическом плане, так как, с одной стороны, дает основание для определения класса, рода, вида судебной экспертизы (то есть позволяет ее классифицировать), и с другой стороны, помогает правоохранительным

органам, назначающим экспертизу, правильно представить себе пределы компетенции эксперта в каждом конкретном случае для того, чтобы на основе специальных познаний по возможности решались задачи установления частных событий, близких к предмету доказывания или характеризующих его, а не только промежуточные факты. Также, следует отметить, что без глубокого понимания объекта судебной экспертизы, практикующему эксперту не всегда удастся выявить его связь с конкретной экспертной задачей, определить является ли предоставленная информация объектом конкретной экспертизы и т.д., что может привести к трудностям и нередко к ошибкам при выполнении экспертизы.

Перечень использованных источников:

1. Криминалистика. Учебник для вузов / Под редакцией Р. С. Белкина. – М., 2002.
2. Ю. Г. Корухов «Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений». – М., 1998.
3. Ю. К. Орлов «Формы выводов в заключении эксперта». – М., 1983.
4. В. Д. Арсеньев «Соотношение понятий предмета и объекта судебной экспертизы» // *Проблемы теории судебной экспертизы*. Вып. 44. – М., 1980.
5. Т. В. Сахнова «Судебная экспертиза». М., 2000.
6. А. И. Винберг, Д. Я. Мирский, М. Н. Ростов «Гносеологический, информационный и процессуальный аспекты учения об объекте судебной экспертизы» // *Вопросы теории и практики судебной экспертизы*. М., 1983.
7. Р. С. Белкин «Курс криминалистики»: В 3 т., Т. 2: Частные криминалистические теории. М.: Юрист, 1997.
8. Ю. Л. Метелица, С. Н. Шишков «Объекты судебно-психиатрической экспертизы» // *Современное состояние и перспективы развития новых видов судебной экспертизы*: Сб. научн. тр. – М., 1987.
9. А. Р. Шляхов «Предмет и система криминалистической экспертизы». научн. тр. ВНИИСЭ. – М., 1971. Вып. 3.
10. Д. Я. Мирский, М. Н. Ростов «Понятие объекта судебной экспертизы» // *Актуальные проблемы теории судебной экспертизы*: Труды ВНИИСЭ МЮ СССР – М., 1984.

11. «Основы судебной экспертизы». Часть 1. Общая теория. – М.: РФЦСЭ МЮ РФ, 1997.

12. Ю. К. Орлов «Объекты экспертного исследования». научн. тр. ВНИИСЭ. – М., 1974. Вып. 8.

13. Д. Я. Мирский «Некоторые теоретические вопросы классификации объектов судебной экспертизы, их свойств и признаков» // *Методология судебной экспертизы*: сб. научн. тр. ВНИИСЭ. – М., 1986.

14. А. Р. Шляхов «Предмет и система криминалистическоя экспертизы» // *Сб. науч. тр. ВНИИСЭ*. – М, 1971. Вып. 3.

УДК 343.983

Кирпичова Катерина Володимирівна,

судовий експерт сектору молекулярно-генетичних досліджень
відділу біологічних досліджень та обліку Запорізького НДЕКЦ МВС

ПРОБЛЕМА КОНТАМІНАЦІЇ ДНК В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ

THE PROBLEM OF DNA CONTAMINATION IN FORENSIC PRACTICE

Анотація. Висвітлено проблему контамінації (забруднення об'єктів біологічного походження чужорідною ДНК, яка може призвести до помилкових результатів під час молекулярно-генетичних досліджень).

Ключові слова: ДНК, контамінація, перенос ДНК, молекулярно-генетичне дослідження.

Abstract. The article deals with the problem of contamination (contamination of objects of biological origin with foreign DNA, which may lead to false results during molecular-genetic researches). An important aspect is the issues of DNA transfer and contamination.

Keywords: DNA, contamination, DNA transfer, molecular-genetic research.

Істотною умовою для отримання якісної експертизи є створення чітко скоординованої системи та ефективної роботи між слідчим, спеціалістом-криміналістом, судово-медичним та молекулярно-генетичним експертами, при дослідженні слідів біологічного походження (крові, сперми, слини, клітин, волос і тому подібне), залишених людиною на місці події. Результат залежить від недопущення і мінімізації помилок, які трапляються на етапі виявлення та вилучення слідів біологічного походження, так і на етапі лабораторного дослідження, а так же від удосконалення методів, що запобігають шляхам контамінації [1].

Отже, розглянемо поняття контамінації в судово-експертної практиці та шляхи її запобігання.

Контамінація – це забруднення зразків, які досліджуються, стороннім біологічним матеріалом. На сьогодні – це є важливою проблемою, що спонукає до розроблення заходів контролю з метою запобігання забрудненню об'єктів біологічного походження, виділеної та ампліфікованої ДНК, реактивів, лабораторного посуду, обладнання тощо, які використовуються під час молекулярно-генетичного дослідження [2].

Контамінація, може виникнути на різних етапах маніпуляцій із об'єктами, що підлягають молекулярно-генетичному дослідженню, їх предметами-носіями, а також їх упакуванням, транспортуванням тощо.

Розрізняють передлабораторну контамінацію – коли об'єкт забруднюється «чужою» ДНК ще до того, як потрапити до ДНК-лабораторії, та лабораторну -забруднення об'єкта відбувається безпосередньо в ДНК-лабораторії внаслідок порушення визначених правил зонування приміщень, неправильного облаштування вентиляції, використання у різних робочих зонах того самого лабораторного посуду, недбалої лабораторної роботи експерта тощо.

Передлабораторна контамінація виникає при забрудненні біологічних слідів власним біологічним матеріалом (зокрема клітинами епітелію) спеціаліста чи працівників

слідчо-оперативної групи або біологічним матеріалом інших об'єктів на місці події через нехтування вимог і правил вилучення об'єктів біологічного походження або перенесення біологічного матеріалу з одного речового доказу на інший. Такий вид переносу ДНК має кілька джерел, серед яких – контактування різних речових доказів між собою внаслідок поміщення їх до однієї упаковки.

Лабораторна контамінація може виникнути на будь-якому з етапів молекулярно-генетичного дослідження, а саме: під час роботи з речовими доказами (їх опису чи відбору зразків); виділення ДНК; роботи з реактивами; ампліфікації; роботи зі зразками після ампліфікації[3].

Різновидами лабораторної контамінації є:

- забруднення об'єктів дослідження геномною ДНК людини з навколишнього середовища. Цей вид контамінації виникає через нехтування працівниками правил роботи в ДНК-лабораторії – під час роботи з об'єктами дослідження на різних стадіях молекулярно-генетичної експертизи, реактивами, лабораторним посудом або обладнанням без одягу та засобів індивідуального захисту тощо;

- перехресна контамінація – ненавмисне перенесення біологічного матеріалу з одного зразка (проби) на інший унаслідок недбалого використання обладнання, процедур або методів дослідження;

- контамінація продуктами ампліфікації (ампліконами), або перенесення продуктів ПЛР. Така контамінація є найпроблемнішим потенційним джерелом забруднення, оскільки в процесі ПЛР амплікони у великій кількості накопичуються на лабораторному обладнанні (наприклад дозаторах), поверхнях лабораторних столів і навіть на поверхні шкіри працівників лабораторії (амплікон – експонентно збільшена кількість копій фрагмента вихідної ДНК). Перенесення відбувається, коли ампліфікована ДНК забруднює зразок (пробу), який ще не був ампліфікований.

Враховуючи наведене, рекомендується застосовувати низку заходів з попередження контамінації, а саме:

- на місці події має бути мінімальна кількість осіб. Доступ будь-яких інших осіб має бути різко обмежений;
- у разі обстеження речових доказів, на яких можуть бути біологічні сліди, обов'язково необхідно використовувати маски та рукавички, які треба постійно змінювати;
- вилучені предмети зі слідами біологічного походження упаковуються кожен окремо, щоб уникнути контакту [4, с. 6];
- під час проведення аналізу ДНК, яка вилучена із об'єктів, знайдених на місці події, обов'язково мають бути досліджені ДНК профілі всіх осіб, які приймали участь в огляді місця події;
- зонування приміщення ДНК – лабораторії;
- використання засобів індивідуального захисту: медичні шапочки, гумові рукавички, одноразові лабораторні халати, лабораторні маски, бахіли, захисні окуляри тощо. Комплект таких засобів для кожної лабораторної зони має бути окремий і стаціонарний;
- обладнання та устаткування використовуване у відповідній робочій зоні ДНК-лабораторії (у тому числі набір дозаторів, канцелярське приладдя тощо), повинно бути стаціонарним і чітко промаркованим;
- перед початком і після завершення будь-якого етапу дослідження необхідно проводити деконтамінацію робочої поверхні дезінфікуючими розчинами, а також перед початком і наприкінці робочого дня – кварцування та деконтамінаційну обробку ПЛР-боксів і лабораторних приміщень.

Таким чином, на підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що контамінація біологічних слідів, які відносяться до події злочину, пов'язана з небезпекою, тому, що може статися помилка ідентифікації і можливість судової помилки. Запобігання контамінації або її виявлення, в разі якщо вона вже сталася на будь-якому етапі, вимагає комплексного підходу і полягає в строгому виконанні всіх вимог, що стосуються вилучення та дослідження об'єктів, а також в створенні надійної

системи контролю результатів дослідження, оцінки експертних висновків.

Перелік використаних джерел:

1. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза (заключение эксперта): типичные ошибки / Е. Р. Россинская. М.: Проспект, 2012. С. 29–35.
2. Михайличенко Б. В. Судово-медична експертиза об'єктів біологічного походження за 8ТИ локусами ядерної ДНК з використанням полімеразно-ланцюгової реакції: Навчально – методичний посібник / Б. В. Михайличенко, В. Д. Мішалов, А. М. Біляков, В. В. Войченко. – Київ, 2013. С. 25–38.
3. Повх А. С., Романчук С. М. Контамінація під час молекулярно-генетичного дослідження. Причини її виникнення та наслідки: *Криміналістичний вісник*. – № 2 (30), 2018.
4. Єрмолаєва А. О., Лагус В. І. Особливості збирання, зберігання та направлення біологічних слідів на молекулярно-біологічну експертизу: Методичні рекомендації / ДНДЕКЦ МВС України. – К., 2006. – С. 14.

УДК 343.98

Кірін Роман Станіславович,

доктор юридичних наук, доцент, судовий експерт відділу досліджень
у сфері інформаційних технологій
Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України,

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ**

**SPECIFIC PROBLEMS IN THE SCIENTIFIC ACTIVITIES
OF FORENSIC EXPERTS**

Анотація. Розглянуто окремі питання, пов'язані із науковою діяльністю судових експертів. На підставі порівняння понять «науково-методичне забезпечення» та «наукова діяльність» розкривається різниця у їх змістовному наповненні,

пропонується враховувати підходи щодо видів й оцінки наукової роботи, які використовуються в освітньому та науковому законодавстві.

Ключові слова: судова експертиза, наукова діяльність, науково-методичне забезпечення.

Abstract: Some issues related to the scientific activities of forensic experts are considered. Based on the comparison of the concepts «scientific and methodological support» and «scientific activity» reveals the difference in their content, it is proposed to take into account approaches to the types and evaluation of scientific work used in educational and scientific legislation.

Keywords: forensic examination, scientific activity, scientific and methodological support.

Судова експертиза, як дослідження на основі спеціальних знань, в тому числі, й у галузі науки, має бути незалежною, кваліфікованою і об'єктивною, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки. Тож, як і будь-яка сфера людської діяльності наука, природно, має своє призначення й у судово-експертній діяльності (далі – СЕД). Зокрема, найважливіші вимоги, що пред'являються до продукції наукової діяльності з боку суспільства, полягають у тому, що знання має бути таким, що: а) адекватно відображає об'єкт (справжнє); б) постійно оновлюється (нове). Таким знання повинно бути для того, щоб його можна було ефективно використовувати в рішенні соціально-технічних проблем, у тому числі, й судової експертизи.

Щодо спеціальних знань судового експерта, то усі позиції, відображені в науковій літературі, дозволяють виділити наступні варіанти їх розуміння: 1) спеціальні знання позначають будь-яку сукупність знань, за виключенням загально-відомих знань і знань в області права; 2) спеціальні знання є професійними знаннями особи тієї чи іншої спеціальності; 3) спеціальні знання носять ситуаційний характер, так як віднесення їх до даного розряду пов'язано з прийняттям

процесуального рішення;4) спеціальні знання є науковими знаннями;5) спеціальні знання є комплексом синтезованих знань на основі фундаментальних та прикладних наук.

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судову експертизу» [1] організація науково-методичного забезпечення (далі – НМЗ)СЄД державних спеціалізованих установ покладаються на міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють СЄД. Натомість ні у судово-експертному ні у процесуальному законодавстві немає приписів щодо вимог зайняття науковою діяльністю судовими експертами. Хоча статус «наукова установа» (науково-дослідна, науково-технологічна, науково-технічна, науково-практична), незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, означає, що для неї наукова та (або) науково-технічна діяльність є основною.

Втім очевидно, що поняття «науково-методичне забезпечення» та «наукова діяльність» є категоріями різного змістового наповнення, тому для їх зіставлення, у даному випадку, можна скористатися підходами, що використовуються в освітньому та науковому законодавстві.

Так, О. В. Топчій пропонує класифікацію елементів НМЗ освітнього процесу, що включає наступні компоненти [2]:

- проєктивні науково-методичні документи: професіограма, кваліфікаційна характеристика, освітньо-кваліфікаційна характеристика, освітньо-професійна програма підготовки фахівця; варіативна частина державного стандарту;

- нормативні науково-методичні документи: положення про заклад вищої освіти (далі – ЗВО), положення про організацію навчального процесу, типові положення про кафедру, положення про організацію практик і стажувань студентів, положення про кваліфікаційну роботу, положення про методику оцінювання якості вищої освіти, методичні рекомендації щодо особливостей організації навчального процесу у певному ЗВО тощо;

- планові науково-методичні документи: навчальний план, робочі навчальні плани, графік навчального процесу, тематичні плани, розклади занять та заліково-екзаменаційних сесій;

- документи науково-методичного супроводження навчального процесу: навчальні (робочі навчальні) програми навчальних дисциплін; навчально-методичні комплекси дисциплін; плани-конспекти занять; фондів лекцій; мультимедійні презентації; навчальні підручники і посібники; матеріали практичного спрямування для використання у ділових іграх, при ситуативному навчанні, використанні кейс-методу, тренінгів тощо; методичні рекомендації щодо організації індивідуальної та самостійної роботи студентів; тематика курсових, дипломних, магістерських робіт; матеріали проміжного й підсумкового контролю;

- документи наочності: зразки документації у певній галузі (наприклад, макети кримінальних справ, процесуальні документи тощо).

Крім того, у зв'язку із розгалуженістю навчального процесу, зазначена авторка вважає за потрібне ввести до обігу додаткові видові поняття, зокрема виділити:

- нормативно-методичне,
- організаційно-методичне,
- предметно-методичне,
- інформаційно-методичне (з включенням до нього бібліотечно-методичного),
- виробничо-методичне забезпечення.

В той час, як відповідно до ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [3], наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. До основних видів наукової роботи науково-педагогічних працівників ЗВО, які можна адаптувати й до судових експертів, відносяться [4]:

1. Виконання планових наукових досліджень із звітністю в таких формах: 1.1. Науково-технічний звіт; 1.2. Дисертація (докторська, кандидатська); 1.3. Монографія; 1.4. Підручник, навчальний посібник, словник, довідник; 1.5. Наукова стаття в журналах, реферованих виданнях, інших виданнях; 1.6. Заявка на видачу охоронних документів; 1.7. Тези доповіді на конференціях, симпозиумах, семінарах (міжнародних, вітчизняних, інших) (плановими є наукові дослідження, що включені до тематичних планів науково-дослідних робіт ЗВО, кафедри та наукових, науково-технічних програм);

2. Рецензування монографій, підручників, навчальних посібників, словників, довідників, дисертацій, авторефератів, наукових статей, наукових проектів, тематичних планів тощо;

3. Доопрацювання для перевидання монографій, підручників, навчальних посібників, словників, довідників;

4. Керівництво науковою роботою студентів з підготовкою:

- наукової статті;
- заявки на видачу охоронних документів;
- роботи на конкурс;
- доповіді на конференцію.

В цьому аспекті неоднозначно сприймається віднесення досліджень в галузі судової експертизи суто до юридичних наук, як це зроблено у Класифікаторі ДК 015–97 [5]. Останній послідовно визначає клас і підклас, вид, підвид і тип науково-технічної діяльності за наступною схемою: II Дослідження та розробки в галузі гуманітарних і суспільних наук; II.2 Дослідження та розробки в галузі суспільних наук; II.2 30 Дослідження та розробки в галузі юридичних наук; II.2 30.00 Юридичні науки; II.2 30.00.09 Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза. В даному випадку судову експертизу слід розглядати лише як юридичну складову (наукову, навчальну, нормативну) СЕД.

Як приклад важливості наукової складової зазначу, що в системі Експертної служби Міністерства внутрішніх справ

України затверджено «Порядок оцінки якості роботи територіальних підрозділів Експертної служби МВС» (ЕС.04.ПД.01) (наказ Експертної служби МВС від 28.12.2017 р. № 24-ЕС-Н), де одним з показників є «Наукова активність підрозділу», що включає: – кількість організованих науково-практичних та інформаційних заходів; – участь у таких заходах; – кількість підготовлених і опублікованих наукових праць; – кількість позитивних прикладів; – участь у науково-практичних заходах міжнародного рівня та їх організація; – кількість працівників, що мають науковий ступінь; – кількість працівників, які є здобувачами; – штатна чисельність підрозділу.

Перелік використаних джерел:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12?find=1&text>
2. Топчій О. В. Науково-методичне забезпечення освітнього процесу у вищому юридичному навчальному закладі / О. В. Топчій // *Військова освіта*. – 2017. – № 1. – С. 173–182.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
4. Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.08.2002 № 450 // *Офіційний вісник України від 13.09.2002* – 2002 р., № 35, стор. 52, ст. 1655.
5. Класифікація видів науково-технічної діяльності: Державний класифікатор України ДК 015-97: наказ Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 30.12.1997 № 822. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va822217-97#Text>

Коваленко Марія Володимирівна,
головний судовий експерт відділу товарознавчих
та гемологічних досліджень Миколаївського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

**ТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА
СТОЛОВО-КУХОННОГО ПОСУДУ, ОБЛАДНАННЯ,
ІНВЕНТАРЯ ТА МИЙНИХ ЗАСОБІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ**

**COMMODITY EXPERT EXAMINATION OF THE KITCHEN
AND TABLE WARE, EQUIPMENT, UTENSILS AND
DETERGENTS OF NATIONAL GUARD OF UKRAINE**

Анотація. Дана стаття розглядає питання розвитку товарознавчої експертизи воєнного майна на прикладі оцінки та визначення вартості столово-кухонного посуду, обладнання, інвентаря та мийних засобів Національної гвардії України. На думку автора поглиблене вивчення офіційних нормативно – правових документів та їх аналіз поступово допоможе більш повно та об'єктивно розкрити напрямком товарознавчої експертизи в сфері оцінки воєнного майна, та в подальшому вирішувати певні товарознавчі завдання у практичній діяльності експертів – товарознавців.

Ключові слова: товарознавча експертиза, воєнне майно, столово – кухонний посуд, обладнання, інвентар та мийні засоби Національної гвардії України.

Abstract. This article describes the issues of development of commodity expert examination of the military materials: The case of the analysis and determination of cost of the kitchen and table ware, equipment, utensils and detergents of National Guard of Ukraine. In the author's opinion the detailed study of legal documents and

their analysis will gradually help to show in full the real commodity expert examination line in sphere of evaluation of the military materials, and in future to resolve the proper commodity issues in practical activity of the commodity experts.

Keywords: commodity expert examination, military materials, kitchen and table ware, equipment, utensils and detergents of National Guard of Ukraine.

Воєнне майно – державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту (далі – військові частини). До військового майна належать споруди, передавальні пристрої, усі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо [1].

На даний час товарознавча експертизавоєнного майна є на початку свого розвитку. Напрямки оцінки є різноманітними, вони потребують поглиблених знань через свою специфічність, особливість та унікальність, тому доповідач вважає за доцільне запропонувати використовувати вихідні дані з офіційних державних джерел. Для прикладу розглянуто принципи оцінки столово-кухонного посуду, обладнання, інвентаря та мийних засобів Національної гвардії України, з посиланням на офіційні нормативно – правові документи законодавства України.

Провівши аналіз вихідних даних одного із вищевказаних джерел інформації, а саме ознайомившись з Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 23.02.2018 щодо Порядку застосування Норм забезпечення столово-кухонним посудом, обладнанням, інвентарем та мийними засобами Національної гвардії України на мирний час [2], щодо найменування виробів, їх строків експлуатації та придатності встановлено наступне:

За якісним станом техніка та майно номенклатури продовольчої служби поділяються на категорії:

I категорія – нове, що не було у використанні;

II категорія – що було у використанні, технічно справне;

III категорія – вимагає середнього ремонту;

IV категорія – вимагає капітального ремонту;

V категорія – непридатне, відновлення якого неможливе або недоцільне, підлягає списанню.

Таке майно, як столово-кухонний посуд, столові прибори, скатертини, клейонки, серветки, поділяються на три категорії:

I категорія – нове, що не було у використанні;

II категорія – що було у використанні, придатне до експлуатації;

III категорія – непридатне, підлягає списанню.

Столовий посуд, виготовлений із скла, порцеляни, фаянсу, пластику й інших матеріалів, що б'ються, на категорії не поділяється.

Отже, першочергово при проведенні товарознавчої експертизи, визначаємося з об'єктом дослідження (найменування, характеристики тощо), та з категорією майна, до якої цей об'єкт належить.

Наступним етапом є визначення строку експлуатації виробу. На думку доповідача, доречно користуватися при цьому додатком 1 до Порядку застосування Норм забезпечення столово-кухонним посудом, обладнанням, інвентарем та мийними засобами Національної гвардії Українина мирний час (пункт 10) [2], у якому визначено найменування предметів та строки експлуатації столово-кухонного посуду, обладнання та інвентарю продовольчої служби Національної гвардії України.

Оскільки вищевказаний додаток в оригіналі документу [2], наведено у табличній формі, доповідачем було його вивчено, та для зручності описання стисло систематизовано основні вихідні дані, відповідно до яких строки експлуатації (роки), в залежності від виду предметів, становлять:

Посуд та прибори столові – від 0,5 до 7 років;

Кухонний посуд та інвентар – від 1 до 6 років;
Технологічне обладнання – від 2 до 10 років;
Холодильне обладнання – від 8 до 10 років;
Обладнання вантажопідйомне і для переміщення вантажів – від 3 до 10 років;

Ваговимірювальні прилади – від 8 до 10 років;

Немеханічне обладнання – від 3 до 8 років;

Тканинні вироби – від 0,5 до 10 років.

Ці роки експлуатації вважаємо такими, що відповідають 100% повного зносу по строкам експлуатації.

У примітці до додатку зазначено, що «матеріальні засоби, строки експлуатації яких не зазначені в цьому додатку, визначаються за строками експлуатації аналогічних матеріальних засобів або відповідно до строків експлуатації, зазначених у паспортах (формулярах) заводів-виробників до того чи іншого виробу».

Якщо вироби (столово – кухонний посуд, обладнання та інвентар) за якісним і технічним станом не придатні для подальшого використання за прямим призначенням, їх вибракування проводиться спеціальною комісією, призначеною командиром військової частини, та оформлюється відповідними чинними нормативно – правовими документами (акти технічного стану, акти списання тощо). Комісія вибраковує відра, кухлі та інший емальований посуд – за наявності пошкоджень емалевого шару на одній третині площі, а також зламаних ручок, які не можна відремонтувати; фарфоровий, напівфарфоровий, фаянсовий та скляний посуд – за наявності значних сколів та тріщин; металевий посуд та інвентар – якщо неможливо його відремонтувати; ножі, виделки, ложки та інші предмети – у разі повного їх зносу. Списаний металевий столово-кухонний посуд здається в металобрухт у встановленому порядку. Скатерки, серветки, що стали непридатними для використання, після закінчення строку експлуатації і списання в установленому порядку використовуються у військових частинах для господарських потреб продовольчої служби [2].

Отже при проведенні товарознавчої експертизи столово-кухонного посуду, обладнання, інвентаря та мийних засобів Національної гвардії України є пропозиція в обов'язковому порядку використовувати акти списання, акти технічного стану, як джерело інформації та вихідних даних щодо майна, яке оцінюється.

Враховуючи вищевикладене, при визначенні вартості столово-кухонного посуду, обладнання, інвентаря та мийних засобів Національної гвардії України є доцільним застосувати витратний підхід та метод відтворення [3], із застосуванням коефіцієнту зносу, із розрахунку, що 100% повного зносу за строками експлуатації дорівнює рокам експлуатації-кожного окремого виду предмета. Результатом застосування вищевказаного коефіцієнту є визначення залишкової вартості відтворення досліджуваних об'єктів, яка прирівнюється до їх ринкової вартості на підставі пункту 22 Стандарту [3], у якому зазначено: «якщо умови угод щодо спеціалізованого майна, для укладання яких проводиться оцінка, відповідають вимогам, що висуваються для визначення ринкової вартості, залишкова вартість заміщення (відтворення) може дорівнювати їх ринковій вартості».

Перелік використаних джерел:

1. Міноборони, Наказ «Про затвердження Положення з охорони та супроводу військових вантажів на залізничному та водному транспорті» від 07.05.2019 N210. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM063160.html (дата звернення: 11.09.2020).

2. Порядок застосування Норм забезпечення столово-кухонним посудом, обладнанням, інвентарем та мийними засобами Національної гвардії України на мирний час: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 23.02.2018 № 139. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-18> (дата звернення: 11.09.2020).

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 «Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальна оцінка майна і майнових прав».

Ковкіна Євгенія Володимирівна,
старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих,
лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень
Харківського науково-дослідного інституту
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, Міністерства юстиції України

**ВИСЛОВЛЮВАННЯ, ВИРАЖЕНІ У ФОРМІ
ПРОПОЗИЦІЇ ДО НАДАННЯ БУДЬ-ЯКОЇ
ВИГОДИ, ЯК НОВИЙ ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЛІНГВІСТИЧНОЇ (СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНОЇ)
ЕКСПЕРТИЗИ МОВЛЕННЯ**

**STATEMENTS EXPRESSED IN THE FORM OF A
PROPOSAL TO PROVIDE ANY BENEFIT,
AS A NEW OBJECT OF STUDY OF LINGUISTIC
(SEMANTIC-TEXTUAL) EXAMINATION OF SPEECH**

Анотація. У статті розглянуто такий вид мовленнєвих іллокутивних актів як пропозиція до надання будь-якої вигоди. Звернута увага на важливості дослідження когнітивно-комунікативної сутності мовленнєвого акту на дискурсивному рівні, а також на встановлення пропозиційного змісту висловлювань. Закценовано увагу на особливостях проведення дослідження мовленнєвих об'єктів з неповними реченнями. Роз'яснено вагомість розмежування основної і другорядних тем у досліджуваній мовленнєвій ситуації.

Ключові слова: мовленнєвий акт, пропозиція, іллокуція, перформатив, неповне речення, основна тема, другорядна тема.

Abstract. The article considers this type of speech illocutionary acts as a proposal to provide any benefit. Attention is paid to the importance of research on cognitive-communicative essence of the speech act at the discursive level, as well as to establishing

the propositional content of utterances. Emphasis is placed on the features of the research on speech objects with incomplete sentences. The importance of distinguishing between primary and secondary topics in the studied speech situation is explained.

Keywords: speech act, sentence, illocution, performative, incomplete sentence, main topic, secondary topic.

Встановлення висловлювань, виражених у формі пропозиції до надання будь-якої вигоди, сьогодні є актуальним об'єктом дослідження судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи писемного мовлення. Зазначене акумулюється зростанням кількості досудових розслідувань та судових розглядів справ, пов'язаних із корупцією, що зумовлює необхідність у призначенні лінгвістичних експертиз за питанням встановлення у досліджуваному об'єкті висловлювань, виражених у формі пропозиції до надання вигоди.

Статтями 364, 365², 368², 368³, 368⁴, 369, 369² Кримінального кодексу України визначаються наслідки злочинів, вчинених за ознаками «неправомірної вигоди» [1], а саме: законодавцем регламентується кримінальна відповідальність за надання неправомірної вигоди, за спонукання іншої особи (осіб) до надання вигоди, а також за її обіцянку і отримання. Як правило, об'єктом дослідження під час розслідування за такими видами злочинів здебільшого є висловлювання, фрази, текстові відтворення усного мовлення, тексти листів, смс-повідомлень, в об'єктивному змісті яких містяться ознаки зазначених мовленнєвих актів.

Практика проведення лінгвістичних (семантико-текстуальних) експертиз мовлення на сучасному етапі базується на основі теорії дослідження мовленнєвих іллокутивних актів, що, в свою чергу, знаходиться також на етапі свого розвитку і становлення. У теорії дослідження мовленнєвих актів основним є твердження про те, що іллокутивний акт – це втілення у висловлюванні певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, яка надає зазначеному висловлюванню

спрямованості. Таким чином, мається на увазі, що дослідження з метою встановлення висловлювань, виражених у формі пропозиції будь-якої вигоди, проводиться з урахуванням мовленнєвої ситуації взагалі. Оскільки саме так на основі дискурсивного аналізу лінгвістом досліджують усі складники комунікативного акту взагалі, наприклад: визначається адресант и адресат розмови, реконструюються з контексту значення неповних речень, що є характерними для діалогічного мовлення, встановлюються речення із спонукальним характером, відновлюються пресупозиційні значеннєві блоки, які є невербальними, підтекстовими засобами спілкування і т.ін.

Відомі лінгвісти Дж. Остін, Дж. Серл, З. Вендлер, Ю. Апресян, Ф. Бацевич серед мовленнєвих актів виділяють *перформатив* як висловлювання, еквівалентне дії, вчинку, тобто спілкування людей у своїй основі перформативне, а окремі мовленнєві акти, які в ньому формуються, мають прихований перформативний характер. Перформативи пов'язують пропозиційний зміст висловлювання з конкретними умовами спілкування, соціальними ролями його учасників [2, с 175–178]. Таким чином, одним із основних етапів експертного лінгвістичного (семантико-текстуального) дослідження мовлення є дослідження наданих об'єктів на комунікативно-функціональному рівні, оскільки саме при таких дослідженнях увага повинна бути зосереджена на визначенні комунікативної інтенції, а саме: спрямованості на розв'язання мовного завдання спілкування.

На рівні лінгвального аналізу мовленнєвих об'єктів важливим є дослідження когнітивно-комунікативної сутності певного мовленнєвого актув цілому, щоскладається з комунікативних (інтенційність) і когнітивних (пропозиційність) компонентів [3, с. 33]. На основі пропозиційності встановлюється взаємний зв'язок таких складників мовленнєвих актів, як пропозиція, іллокуція і перлокуція, а також визначається вплив пропозиції на перлокутивний (зрозумілий адресатом) ефект мовленнєвого акту.

Оскільки пропозиція має структуру, характер якої може бути пояснений зв'язком із ситуацією або фактом, то

узгодження пропозиції з комунікативною ситуацією здійснюється відповідно до іллокутивної функції висловлення, відповідно до контексту мовленнєвого акту. У директивному мовленнєвому акті в об'єктивному змісті пропозиції міститься майбутня дія, яку має виконати адресат або результат такої дії залежить від адресата.

У процесі спілкування важливо, щоб співрозмовники розуміли, про що саме йде мова, оскільки під час мовлення адресат певним чином розраховує, передбачає, що адресант зрозуміє пропозиційний зміст висловлювань, незалежно від того, прямо або імпліцитно виражається спонукання, а також від того, чи згоден адресант виконати потрібні дії. Доволі часто у названих висловлюваннях об'єктами дослідження є неповні речення, у складі яких відсутні один чи кілька обов'язкових структурних членів речення, семантичне навантаження таких неповних конструкцій встановлюються з невербального контексту мовленнєвої ситуації.

Відсутність значеннєвих компонентів структури окремих випадках унеможлиблює встановлення об'єктивного змісту висловлювань у повному обсязі, оскільки вони несуть на собі змістове навантаження усього висловлювання, крім того-майже неможливо встановити з контекстуального оточення неназану реалію. Наприклад, у висловлюваннях співрозмовників: мовець 1: *«... та ну, не в цьому справа, то ж прохання було... Ми на прохання відізвилися, справа ж не в грошах, просто, ну... Ви ж розумієте, ну...»*; мовець 2: *«Ні, Дмитро Петровичу, ну... раніше ж домовлялися, чому зараз не так... не розумію...»* [4]. Лінгвістичним (семантико-текстуальним) дослідженням наведених вище висловлювань експертом була встановлена відсутність у досліджуваному об'єкті висловлювань, виражених у формі пропозиції до надання вигоди, оскільки на вербальному рівні конструкції не містили основних граматичних складників, які б свідчили про наявність спонукання адресанта до здійснення адресатом певних дій або містили б вказівку на виконання адресатом конкретних дій.

Слід зауважити, що така недостатня інформативність директивного висловлення в цілому може привести до відсутності взаєморозуміння між співрозмовниками, але у той же час, якщо про всі деталі й умови було узгоджено під час минулих бесід, то можна припустити, що незрозумілою інформація є лише для сторонніх (третіх) осіб, а мовець і слухач заздалегідь знають про предмет свого мовлення і обговорюють зараз лише певні його нюанси, уточнення, супроводжувальні фактори і інші деталі.

Складність проведення лінгвістичних (семантико-текстуальних) експертиз за такими об'єктами і надання категоричних висновків щодо встановлення висловлювань із пропозицією до надання будь-якої вигоди підсилюється ще й своєрідністю самих об'єктів. Як правило, об'єктом дослідження є діалогічне мовлення (мовленнєві акти), тематика якого може змінюватися калейдоскопічно. У межах одного тексту можна виділити основну тему і другорядні. Основною є тема розмови взагалі, те, заради чого відбувається спілкування. Другорядними є теми, котрі виникають у процесі комунікації як допоміжні до основної теми, похідні від неї, або не пов'язані з нею, а такі, що виникли спонтанно у ході бесіди. Враховуючи той факт, що у переважній більшості досліджувані висловлювання граматично виражені неповними, обірваними реченнями, то ретельну увагу слід приділяти чіткому розмежуванню основної і другорядних тем, а також на встановлення логічного порядку реплік співрозмовників на рівні *питання-відповідь* або на рівні *спонукання-розуміння дії, до якої спонукають*.

Таким чином, потреба у мовознавчих доробках і розробках методологічних основ вивчення мовленнєвого акту *«пропозиція до надання будь-якої вигоди»* стрімко зростає. Вивчення комунікативної організації мовленнєвого об'єкту становить важливу й актуальну задачу лінгвістики, оскільки речення як одиниця мовної системи реально існує тільки у висловленні, у мовленнєвому потоці, у якому реалізується комунікативна функція мови.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>(дата звернення: 25.08.2020).
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. [для студентів вищих навч. закладів]. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
3. Безугла Л. Р., Романченко І. О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі: монографія. Харків: ФОП Лисенко, 2013. 182 с.
4. Архів Харківського науково-дослідного інституту ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса за 2017 рік.

УДК 347.948

Кожевніков Валерій Вікторович,

завідувач відділу криміналістичних видів досліджень

Мар'ян Микола Миколайович,

завідувач сектору почеркознавчих досліджень відділу

криміналістичних видів досліджень

Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

**ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ
ЕКСПЕРТИЗ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

**CONDUCTING FORENSIC AND HANDWRITTEN
EXAMINATIONS IN CIVIL JUDICIAL PROCEEDINGS**

Анотація. Розглянуто деякі особливості призначення та проведення судово-почеркознавчої експертизи в цивільному судочинстві. Описано основні завдання, які покладаються на почеркознавчі експерти та шляхи їх вирішення. Коротко зазначено особливості відбору порівняльних зразків та їх вплив на якість та однозначність висновків судово-почеркознавчих експертиз.

Ключові слова: цивільний процес, документ, суд, експертиза, підпис, почерк, зразки, ідентифікація.

Abstract. Some features of the appointment and conduct of forensic handwriting examination in civil proceedings are considered. The main tasks that are assigned to handwriting experts and the ways of their solution are described. The features of the selection of comparative samples and their influence on the quality and unambiguity of the conclusions of forensic handwriting examinations are briefly indicated.

Key words: civil procedure, document, court, examination, signature, handwriting, samples, identification.

Однією з характерних рис сучасного суспільства є стрімкий розвиток господарських відносин. Це передбачає не тільки регулювання нормами права, а також взаємну відповідальність суб'єктів господарювання як в юридичній, так і в економічній площині. Вирішення спорів, які виникають у процесі реалізації такої діяльності здійснюється виключно в суді. Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оскаржуваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1].

Суб'єкти цивільного процесуального права можуть вступати в процесуальні відносини із судом з різних причин. В залежності від мети участі в цивільному процесі вони можуть займати різне становище, у т.ч. і як експерти.

Під час судового розгляду цивільних справ все частіше виникає потреба у застосуванні спеціальних знань у галузі почеркознавства. За таких умов суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі [2]. Сьогодні такі експертизи призначаються у справах про визнання недійсними заповітів, угод та додатків до них, боргових розписок, різноманітних актів і заяв, платіжних відомостей, товарних та товарно-транспортних накладних тощо. Це документи, належне оформлення яких тягне певні правові наслідки. Останніми роками питання, пов'язані з нерухомістю,

земельними ділянками тощо усе частіше виступають одними з основних предметів цивільного спору.

Прийняття судом рішення про призначення судово-почеркознавчої експертизи передбачає визначення завдання експерту та формулювання цього завдання у вигляді запитань, які ставляться перед експертом і потребують вирішення.

Учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на їхню думку, потребує висновку експерта-почеркознавця. Суд, враховуючи ці пропозиції, визначає питання, з яких має бути проведена експертиза, а також визначає, які саме матеріали необхідні для проведення експертизи. Суд може також заслухати призначених судом експертів з цього питання.

Найбільш поширеними у судово-почеркознавчій експертизі є як ідентифікаційні завдання – встановлення конкретного виконавця рукописного тексту чи підпису, так і вирішення діагностичних завдань, пов'язаних із встановленням незвичності письма та її походження (природної чи штучної, пов'язаної чи не пов'язаної з навмисним викривленням почерку), а також конкретних способів викривлення почерку й наслідування. Кожне з цих завдань може бути або ж самостійним, тобто поставленим у питанні, що подається на вирішення експерту, або ж проміжним.

У судовому почеркознавстві до причин, що впливають на зміну почерку, відносять такі: змінена поза під час написання, незвичне тримання приладу для письма, незвичний матеріал чи інші умови письма; різноманітні травми рук, органів зору; порушення психічного і фізичного стану особи (хвилювання, переляк, втома тощо); різноманітні психічні захворювання; виконання рукопису лівою рукою за звичного письма правою; виконання рукопису особливим чином (з незвичним темпом, надзвичайно старанно чи поспіхом, з наслідуванням почерку іншої особи, з наслідуванням друкованому чи спеціальному шрифту тощо).

Ідентифікаційні дослідження підпису є основним і одним із найскладніших видів дослідження. Підпис, маючи велике

значення для засвідчення та завірення різноманітних фактів і подій від імені конкретної особи, разом з тим, є недосконалим засвідчувальним знаком, оскільки внаслідок своєї конструктивної простоти легко піддається підробці. При ідентифікаційному дослідженні підписів також враховують, що іноді певна особа має в якості засвідчувального знаку декілька варіантів підпису, відмінності котрих настільки суттєві, що підписи тієї самої особи непорівнянні один з одним.

Нерідко суд цікавить встановлення фактів навмисного викривлення (автопідробки) власних почерку чи підпису з метою маскування, наслідування, виконання в незвичайному стані (алкогольного чи наркотичного сп'яніння) чи в незвичній обстановці. Усі ці завдання діагностичних досліджень спрямовані на звуження кола осіб, що можуть бути визначені як ймовірні виконавці тексту, що в результаті дасть змогу встановити конкретного виконавця рукопису. У зв'язку з цим, у документі про призначення експертизи необхідно зазначати на встановлені особливі обставини виконання рукописного тексту, які могли вплинути на змінення ознак почерку (незвична поза або незвичний стан виконавця тощо). Якщо є дані, що виконавцем є особа, у якій порушена координація рухів, про це також слід повідомити експерта. У разі виконання рукописного тексту особою похилого або старечого віку потрібно надати відомості про рік її народження і стан здоров'я на момент можливого виконання об'єкта почерку, що досліджується.

Основні вимоги, які пред'являються до порівняльного матеріалу – це не тільки наявність вільних, умовно-вільних та експериментальних зразків почерку, цифрових записів, підписів, що підлягають ідентифікації, а й їх порівнювальність, відповідність за часом виконання, за цільовим призначенням, змістом та способом виконання. Від наявності достатньої кількості порівнювального матеріалу залежать і можливості вирішення ідентифікаційних завдань почеркознавчої експертизи. При відборі та направленні на експертизу вільних зразків

підписів особи, від імені якої виконано досліджуваний підпис, слід відшукувати документи з варіантом підпису, найбільш схожим на підпис, що досліджується. Такі підписи найчастіше зустрічаються у документах, аналогічних досліджуваному. При відібранні експериментальних зразків підпису особи, від імені якої виконано підпис, слід запропонувати їй розписатися всіма застосовуваними нею варіантами підписів. Відбирання ж експериментальних зразків почерку чи підписів слід проводити в умовах, наближених до умов нанесення досліджуваного почерку чи підпису (поза, освітлення, приладдя тощо). шрифтом. Якщо вбачаються підстави, що виконавець досліджуваного рукописного тексту намагався змінити свій почерк (писав лівою рукою, з іншим нахилом тощо), додатково відбираються зразки, виконані таким самим чином. Слід зауважити, що неприпустимо переписування зразків тексту чи змальовування підпису із досліджуваних документів.

Особливістю судово-почеркознавчих експертиз та досліджень є те, що згідно з п. 1.1 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [3], для їх проведення надаються виключно оригінали документів. На сьогоднішній день почеркознавчі дослідження за копіями (технічними зображеннями) документів в державних установах, які є суб'єктами судово-експертної діяльності, яка регулюється Законом України «Про судову експертизу» в Україні не проводяться. Хоча деякі приватні експертні установи, всупереч методичним нормам, такі дослідження проводять.

Призначаючи судово-почеркознавчу експертизу до підрозділів Експертної служби МВС України без відповідних порівняльних зразків, чи із зразками, які недостатньо, некоректно чи неправильно відібрані, експерти можуть оперувати такими документами, як клопотання експерта, довідка про невідповідність, акт про невідповідність та повідомлення про неможливість надання висновку експерта, які закріплені нормативним документом [4]. Це звичайно призводить до тривалої

переписки із ініціатором проведення експертизи, призупинення термінів проведення експертизи на час задоволення клопотання чи усунення невідповідностей. Аналіз практики призначення судово-почеркознавчих експертиз судами свідчить, про те, що більша половина експертиз повертаються без виконання, внаслідок порушення термінів, які відводяться на задоволення клопотань. Крім цього, якість порівняльного матеріалу, його достатність наряду впливає на однозначність категоричність висновків судово-почеркознавчих експертиз.

Отже, проведення експертних досліджень є важливою складовою процесу доказування у цивільному судочинстві. Однак ця складова стане можливою лише внаслідок чіткого дотримання процесуальних норм при призначенні, а також відповідності з певними методичними вимогами під час проведення експертиз.

Перелік використаних джерел:

1. І. А. Петрова. Особливості провадження судово-товарознавчих експертиз у цивільному судочинстві. *Scientific Journal «ScienceRise»* № 7/1(24). 2016. С. 62–67.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстрованим у Мін'юсту України 03.11.1998 за № 705/3145 (із змінами). *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. С. 172.
4. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України»: наказ МВС України від 17.07.2017 № 591, зареєстрованим у Мін'юсту України від 18.08.2017 за № 1024/30892. *Офіційний вісник України*, 2017, № 73 (19.09.2017), ст. 2254.

Колесник Віталій Геннадійович,

завідувач відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

Матюшкова Тетяна Петрівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ
ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ
КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
CURRENT PROBLEMS OF COMPUTER-ENGINEERING
FORENSICS ASSIGNMENT AND CONDUCTION**

Анотація. У тезах доповіді розглянуто особливості призначення судової комп'ютерно-технічної експертизи, що пов'язані із постановкою запитань експерту. На підставі аналізу матеріалів судових експертиз запропоновані правила, яких слід дотримуватись слідчим при їх призначенні. Також висвітлено проблеми проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи, пов'язані із обранням та використанням експертної методики. Визначено пропозиції по врегулюванню даного питання.

Ключові слова: судова комп'ютерно-технічна експертиза, правила постановки запитань експерту, експертна методика.

Abstract. The peculiarities of the appointment of forensic computer-technical examination, which is related to the asking questions to the expert, have been considered in the abstracts. Based on the analysis of forensic materials, rules that investigators should follow when appointing the computer-technical examinations are also proposed. The problems of forensic computer-technical examination related to the selection and usage of expert

methodologies are also covered. Suggestions for resolving this issue have been identified.

Keywords: forensic computer-technical examination, rules for asking questions to an expert, expert methodology.

Судова комп'ютерно-технічна експертиза (далі – СКТЕ) проводяться експертними підрозділами Експертної служби МВС для вирішення діагностичних та ідентифікаційних завдань. Так, діагностичні завдання пов'язані із вирішенням питань технічного стану апаратних засобів комп'ютерної системи, їх функціонального призначення, технічних характеристик і реалізованих вимог, алгоритму й структурних особливостей, поточного стану представленого програмного системного й прикладного забезпечення, а також пошуку, виявлення, аналізу й оцінки інформації (комп'ютерних даних), підготовленої користувачем або створеної програмами для організації інформаційних процесів у комп'ютерній системі. Ідентифікаційні завдання пов'язані із ототожненням файлів, які знаходяться на різних носіях інформації.

Аналіз матеріалів СКТЕ свідчить про те, що у постанові про її призначення мають місце випадки штучного розширення завдань даної експертизи шляхом їх фактичної підміни конкретними прикладними питаннями, зумовленими предметом доказування у окремому кримінальному провадженні з огляду на кваліфікацію злочину та механізм його вчинення.

Зазначене дозволяє сформувати такі правила постановки запитань, що слід виносити на вирішення судової комп'ютерно-технічної експертизи:

- 1) питання мають бути чіткі, конкретизовані, лаконічно сформульовані та передбачати можливість надання судовим експертом однозначної відповіді;
- 2) питання мають базуватись на встановлених процесуальним шляхом фактичних обставинах;
- 3) питання мають бути визначені виключно в межах експертної спеціальності судових експертів, які проводять експертне дослідження у конкретній СКТЕ;

4) питання не мають носити правовий характер;

5) питання мають бути викладені послідовно (наприклад, від загального до окремого або спочатку слід зазначити питання від вирішення яких залежить можливість з'ясування інших);

6) перелік поставлених на вирішення експерта питань має бути збалансований (зокрема, з одного боку, він має бути повним, а з іншого до нього не слід включати увесь список питань, що можуть бути вирішені КТЕ);

7) питання мають бути вирішувані з урахуванням сучасного стану судово-експертної та криміналістичної науки в державі та відповідати існуючій на сьогодні методичній і технічній базі, доступній судовому експерту;

8) питання не повинні мати довідковий характер (наприклад «чи є мобільний телефон інформаційною системою?»);

9) формулювання питання не повинно стосуватися етапів дослідження інформації (наприклад, опис характеристик носіїв інформації та особливостей розміщення інформації на них, відновлення та дослідження інформації серед знищених файлів є обов'язковим етапом дослідження інформації);

10) при постановці питань слід використовувати усталений понятійний апарат (термінологію), визначений законами України, державними стандартами та іншими нормативно-правовими актами, що виключає такі жаргонні і напівпрофесійні терміни, як «вінчестер», «логи», «флешка» тощо. При цьому, у разі відсутності термінів, визначених законодавчими або нормативними актами, допустимо використовувати терміни, які в супровідній документації використовують розробники певних технічних засобів, програмних продуктів;

11) питання повинні бути поставлені таким чином, щоб при вирішенні конкретних завдань розслідування фінансові, технічні, часові та інші витрати на проведення досліджень були мінімальними.

На наш погляд, дотримання зазначених рекомендацій виключить некоректну постановку питань експерту, мінімізує

труднощі при підготовці та призначенні комп'ютерно-технічної експертизи, позитивно вплине на повноту, об'єктивність експертного дослідження та оперативність його проведення.

Наступна проблема, що суттєвим чином впливає на проведення комп'ютерно-технічних експертиз, пов'язана із обранням та використанням експертних методик. Так, на сьогодні відповідно до Реєстру методик проведення судових експертиз за експертною спеціальністю 10.9 «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів» налічується 20 методик (з 10.9.01 по 10.9.20), 18 з яких розроблено спеціалізованими установами Міністерства юстиції України, 1 являє собою примірник іноземної технічної літератури (10.9.05), та 1 (10.9.06) – розроблена ДНДЕКЦ МВС України.

При проведенні експертних досліджень експертами Експертної служби МВС України фактично використовуються методики 10.9.05, 10.9.06 та 10.9.07, які зареєстровані та наявні у бібліотеці експерта. Матеріали інших методик Міністерством Юстиції України не надавалися, тексти методик не доводились, спільних тренінгів чи навчань не проводилось. Фактично це призводить до неможливості використання експертами Експертної служби МВС України більшості методик проведення судових експертиз, визначених у відповідному Реєстрі.

Також слід відмітити відсутність офіційного та узгодженого нормативно механізму взаємодії експертів експертних установ різних відомств щодо використання ними експертних методик за експертною спеціальністю 10.9. До того ж, стрімке оновлення об'єктів дослідження СКТЕ, зміна їх будови, типів носіїв, використовуваного програмного забезпечення викликає необхідність постійного оновлення методів дослідження, що у свою чергу вимагає розробки механізму їх внесення до зареєстрованих методик. Інакше у жодній з зареєстрованих методик не буде охоплене все різноманіття методів, які з'являються щомісячно, а іноді й щотижнево у відповідь на швидкоплинний розвиток інформаційних технологій (наприклад, вразливості в мобільних телефонах для отримання доступу до їх пам'яті).

Дана проблема потребує вирішення і в контексті підвищеної уваги до дотримання прав людини в Україні. Так, відсутність експертних методик у відкритому доступі фактично унеможливорює належну оцінку висновку експерта для сторони захисту.

Резюмуючи вищевикладене вважаємо за доцільне визначити доцільність подальших досліджень з метою подолання зазначених проблем при призначенні та проведенні судової комп'ютерно-технічної експертизи.

УДК 004.42

Коліса Ярослав Юрійович,

головний судовий експерт відділу комп'ютерно-технічних
та телекомунікаційних досліджень

Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ВІДНОВЛЕННЯ AVI І JPG ФАЙЛІВ З КАРТИ ПАМ'ЯТІ АВТОМОБІЛЬНОГО ВІДЕОРЕЄСТРАТОРУ

RECOVER AVI AND JPG FILES FROM THE CAR VIDEO MEMORY CARD

Анотація. В роботі розглянуто проблему, яка виникає після відновлення файлів з карти пам'яті. Приведені алгоритми ремонту пошкоджених файлів. Внаслідок чого рекомендовані комп'ютерні програми для ефективного відновлення даних.

Ключові слова: відновлення, файл, ремонт відео, сильно пошкоджено, зразок відео.

Abstract. This paper discusses the problem that occurs after restoring files from a memory card. Algorithms for repairing damaged files are provided. As a result, computer programs are recommended for effective data recovery.

Keywords: recovery, file, video repair, severely damaged, sample video.

Одним із об'єктів комп'ютерно-технічної експертизи є автомобільний відеореєстратор. За звичай дані в даному пристрої зберігається на карту пам'яті.

Припустимо експерт/спеціаліст провів стандартну процедуру відновлення даних з карти пам'яті. Результатом відновлення стали 21 файл AVI та JPG, які можливо переглянути. Але також відновився 60 файлів AVI та JPG, які не відображуються. Програми для перегляду медіа файлів повідомляють, що прочитати їх не видається можливим.

Вирішення цієї проблеми – це спеціалізоване програмне забезпечення (далі – ПЗ) для реконструкції або ж по іншому ремонту відео (з англ. Video Repair) [1]. Особисто я можу порекомендувати для цього утиліту Stellar Repair for Video [2].

На жаль ціна питання – €49.99 (акційна) або 59.99, згідно інформації з офіційного сайту [3]. Знайти безкоштовне ПЗ, яке при цьому дійсно ефективне автору поки що не вдалося.

Алгоритм ремонту відео за допомогою утиліти Stellar Repair for Video або аналогічних полягає в наступному:

1. Додати пошкоджений файл – «Add File». При цьому можливо додавати більше одного відео.

2. Натиснути кнопку «Repair».

3. Після сканування відео, утиліта виведе вікно з повідомленням «Repair process completed». Далі в табличному вигляді буде міститися інформація про відео та подальші дії. У випадку значного пошкодження відео, у стовбці «Status» міститься напис – «Awaiting Action», тобто очікування дії. Якщо натиснути на цей напис можна отримати більш детальний опис. В ньому йдеться про те, що відео сильно пошкоджено «з англ. severely damaged».

4. В останньому стовбці натискаємо «Advance Repair». Далі необхідно додати «sample video», тобто не пошкоджене відео, створене тим же пристроєм і того ж формату. В нашому випадку – AVI.

5. Утиліта проводить реконструкцію відео по зразку. На виході – робоче відео, яке можливо переглянути в самій програмі, а потім зберегти.

Також в ході дослідження файлів з карти пам'яті можуть відновлюватися окремі кадри відеозаписів у форматі JPG, які також пошкоджені. Але і тут є рішення, при цьому безкоштовне. Для ремонту JPG можливо скористуватися утилітою з відкритим вихідним кодом JPEGsnoop [4; 5] (рис. 1).

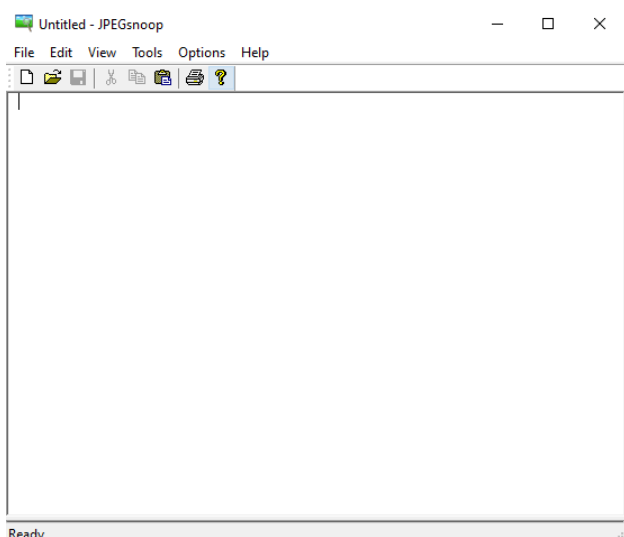

Рис. 1. Загальний вигляд головного вікна JPEGsnoop

Відмічу, що ремонт файлів дуже цікавий і кропіткий процес. Він потребує терпіння, адже може забрати години праці. Але результат коштує цього.

При відновленні за допомогою JPEGsnoop необхідно перейти в меню налаштування (Options) – сканування сегменту (Scan Segment) та відмітити пункт «Full IDCT (Ac+DC – slow)» (рис. 2). Де IDCT – зворотне дискретне косинус перетворення [6].

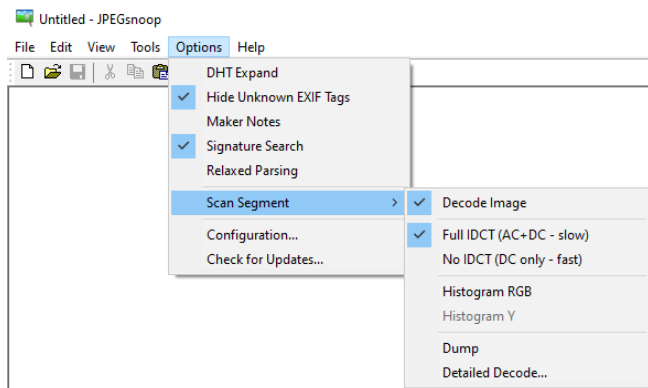

Рис. 2. Демонстрація підготовки JPEGsnoop до ремонту JPG файлів

Далі в програмі меню File необхідно вибрати «Open Image» і вказати шлях до пошкодженого JPG файлу. Якщо після відкриття файлу виникне повідомлення «File did not start with JPEG marker», в меню програми вибрати Tools – Image Search Fwd (шукати наступне зображення в файлі). Даний інструмент можна використовувати кілька разів [4].

У випадку, коли вміст файлу знайдено (зображення відобразиться в нижній частині вікна програми), збережемо файл. Для цього в меню вибрати Tools – Export JPEG. Якщо у вікні експорту поставити позначку «Extract All JPEGs», то будуть збережені всі знайдені в файлі зображення (в одному JPEG файлі їх може бути кілька) [4].

У випадку, якщо файл не зберігається, після команди Export JPEG, можна використати Tools – Export TIFF. При такому способі збереження буде втрачена якість і зображення скоріше всього буде не чітке, але основні обриси зберезуться.

Таким чином для проведення повного і всебічного дослідження в ході комп'ютерно-технічної експертизи рекомендується після відновлення відео і зображень виконати процедуру ремонту пошкоджених файлів. Для цього можна скористатися таким ПЗ, як: Stellar Repair for Video та JPEGsnoop.

Перелік використаних джерел:

1. Коліса Я. Ю. Відновлення/ремонт цифрового відео. «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки»: науковий журнал. ГО «Європейська наукова платформа». – 2020. № 10. с. 61–63.
2. Video Repair Software – Repair Corrupt Videos – MP4, MOV, MKV, AVI & More. – URL: <https://softdroid.net/luchshie-programmy-dlya-vosstanovleniya-avi-faylov>.
3. Лучшие программы для восстановления avi файлов. – URL: https://www.stellarinfo.com/disk-recovery/video-repair.php?gclid=Cj0KCQjwqfz6BRD8ARIsAIXQCf00p802Y1q7EAEQ9Sqi74ntXgxQbFEencMpM6Vl30-pHK4-MUYMCGUaAnRyEALw_wcB.
4. Как восстановить поврежденные JPG файлы | remontka.pro. – URL: <https://remontka.pro/recover-damaged-jpg-files/>.
5. Releases ImpulseAdventure/JPEGsn00p GitHub. – <https://github.com/ImpulseAdventure/JPEGsn00p/releases>.
6. Исследование многократного перезалива JPEG / Хабр. – <https://m.habr.com/ru/post/473544/>.

УДК 343.983:623.443.2

Коломієць Андрій Васильович,

судовий експерт відділу криміналістичних досліджень
Запорізького відділення Дніпропетровського науково-дослідного
інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕВОЛЬВЕРІВ КАЛІБРУ 4 mm ФЛОБЕР З ПОЗАШТАТНИМ СПОСОБОМ СПОРЯДЖЕННЯ

THE SPECIFICITY OF THE RESEARCH OF FLAUBERT REVOLVERS4 MM CALIBER WITH COMPLEMENTARY CHARGING

Анотація. В доповіді розглянуто можливості переробки саморобним способом револьверів калібру 4 мм Флобер та способи їх позаштатного спорядження в тому числі способи роздільного заряджання. Наведено приклади досліджень

револьверів вказаного виду в Запорізькому НДЕКЦ МВС України та Запорізькому відділенні Дніпро НДІСЕ МЮ України.

Ключові слова: револьвери калібру 4 mm Флобер, вогнепальна зброя, патрони, пороховий заряд, бойовий припас, роздільне заряджання, металний заряд, уражаючі елементи, кінетичні снаряди.

Abstract. In this report, the author reveals the opportunities for utilising self-made 4 mm Flobert revolvers and ways of their unauthorised ammunition as well as methods of their separate loading. The report provides some examples of examining revolvers of the said type at the Zaporizhia Scientific Research Centre of Forensics with the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and at the Zaporizhia Department of Dnipro Scientific Research Institute of Forensics under the Ministry of Justice of Ukraine.

Keywords: 4 mm Flobert revolvers, firearm, bullets, propellant powder/charge, ammo, separate loading, propellant, fragmentations, kinetic-energy projectiles.

На початку 2000-х років в Україні в обігу з'явились револьвери калібру 4 mm під патрон Флобера кільцевого запалення. Популярність револьверів обумовлена можливістю їх придбання без реєстраційних документів (дозволів на придбання зброї) та доступною ціною. Конструктивні властивості вказаного виду зброї мають схожість з конструктивними властивостями вогнепальної зброї відповідного типу (наявність конструктивних елементів: барабану, ствола, рамки з УСМ; співвісність вихідних отворів камор барабану з каналом ствола, відсутність захисних елементів в каналі ствола, тощо). Популярність та вільний обіг даного виду зброї в Україні заслуговує пильної уваги в ході досліджень її матеріальної частини, як зброї що піддається переробці саморобним способом та спорядженню позаштатним способом.

В зв'язку з тим, що дулова енергія вистріляних кінетичних снарядів з вказаного виду зброї не більше ніж 7,5 Дж, підприємствами-виробниками: «KESERŮ FEGYVERGYAR» –

Угорщина, «Cuno Melcher ME Sportwaffen GmbH & Co.KG» Німеччина, «ALFA-PROJ BRNO» – Чехія «TROOPER» – Туреччина, «ТОВ ЛАТЕК» – Україна та інші, вироби позиціонуються як такі, що призначені для тренувальної стрільби поза спеціальними приміщеннями та майданчиками (тирами, стрільбищами, тощо). Примірники вказаного виду зброї мають відповідні маркувальні позначення (Рис. 1, 2, 3, 4).

Рис. 1, 2, 3, 4. Маркувальні позначення на примірниках зброї, дулова енергія вистріляних з якої кінетичних снарядів не більше ніж 7,5 Дж.

Моделі револьверів калібру 4 mm під патрон Флобера вказаних виробників пройшли сертифікаційні випробування в Україні (органи сертифікації – ДНДІ МВС України, ДНДЕКЦ МВС України) та визнані такими, що не призначені для ураження людини, питома кінетична енергія вистріляних з них снарядів менша за 0.5 Дж/мм^2 , необхідну для ураження цілі [1, с. 10; 2].

Штатними патронами до револьверів калібру 4 mm під патрон Флобера є патрони відповідного калібру, виготовлені підприємствами – виробниками «Dynamit Nobel» (Німеччина) та «Sellier&Bellot» (Чехія). Конструкція патронів Флобера не передбачає наявності порохових зарядів, або їх наявність в кількості, не достатньої для ураження цілі [3, с. 194]. Так сучасні патрони виробництва «Dynamit Nobel» виготовляються без порохових зарядів, виробництва «Sellier&Bellot» – з пороховими зарядами вагою до 0.009 гр. Здійснення пострілів вказаними патронами відбувається за рахунок газів згорання капсульного складу, та комбіновано за рахунок газів згорання

капсульного складу та порохового заряду – у другому випадку.

Отже, відповідно до чинних методик [1; 2], револьвери калібру 4 mm під патрон Флобера за умов відсутності внесення змін в їх конструкцію, до вогнепальної зброї не відносяться. Також і патрони промислового виробництва калібру 4 mm Флобера відповідно до методики [4, с. 5] боєвими припасами не визнаються.

Узагальнюючи факти надходження на дослідження до експертних підрозділів МВС та Міністерства юстиції револьверів калібру 4 mm під патрон Флобера слід зазначити, що поряд з примірниками зброї промислового виробництва надходять примірники зброї з внесеними змінами в їх конструкцію. Найбільш поширеними прикладами змін конструкції револьверів – є їх перероблення під унітарний патрон, найчастіше спортивно-мисливський патрон кільцевого запалення калібру 5.6 mm. Перероблення полягає в розсвердлюванні камор барабану (через камору) до розмірів частин патрону кільцевого запалення калібру 5.6 mm, та в розсвердлюванні каналу ствола до залишкового діаметру 5.4–5.6 mm. Сумніви щодо класифікації вказаних примірників зброї не виникають. Стандартні примірники зброї класифікуються як револьвери для тренувальної стрільби поза спеціальних приміщень і майданчиків (тирів і стрільбищ), вогнепальною зброєю не являються. Револьвери з ознаками переробки, придатні для здійснення пострілів, з питомою кінетичною енергією вистріляного снаряду більше за 0.5 Дж/мм^2 , класифікуються як ручна короткоствольна вогнепальна зброя, придатна для здійснення пострілів.

Поряд з прикладами надходження стандартних револьверів калібру 4 mm під патрон Флобера непоодинокі випадки їх надходження з нештатним спорядженням, завдяки якому вистріляні з револьверів снаряди набувають достатню вражаючу здатність для спричинення тілесних ушкоджень (заподіяння проникаючого поранення тілу людини) [5, с. 23].

Найбільш поширеними прикладами нештатного заряджання револьверів калібру 4 mm під патрон Флобера є використання переспоряджених патронів Флобера калібру 4 mm. Тобто, патрон демонтувався та порожнина в гільзі заповнювалась порохом зарядом. Найбільш ефективно використання бездимного пороху дрібного сферичного зернення спортивно-мисливських патронів калібру 5.6 mm. Вага порохового заряду досягає 0.03 г. (для патрону виробництва «Sellier&Bellot» з довгою гільзою).

Інший спосіб – спорядження камор барабану револьвера способом роздільного заряджання. При вказаному способі використовують гільзи патронів Флобера калібру 4 mm, порохом заряди бездимного пороху та кінетичні снаряди діаметром 4.2 mm, виготовлені із сплаву свинця. При заглибленні кінетичного снаряду в камору барабана на 10 mm від казенної частини ствола вага порохового заряду складатиме близько 0.07–0.08 г.

Переспоряджені патрони та спосіб роздільного заряджання мають ознаки бойових припасів до вогнепальної зброї [4, с. 185].

При експериментальному відстрілі відповідно до вимог Методики [1, с. 15] револьверів, споряджених вказаними способами, в першому випадку швидкість кінетичних снарядів склала 198–202 м/с та питома кінетична енергія близько 0.71 Дж/мм² в другому – швидкість кінетичних снарядів склала 279–287 м/с, відповідно питома кінетична енергія – 1.43 Дж/мм², що перевищує граничну величину 0.5 Дж/мм², необхідну для ураження цілі. Після проведення експериментів руйнування конструкції револьверів не відбулось, що свідчить про достатню міцність їх ствола, барабана та конструкції в цілому.

Тобто револьвери калібру 4 mm під патрон Флобера, без внесення конструктивних змін не змінюють свого цільового призначення. Однак, при їх нештатному спорядженні з використанням переспоряджених патронів або способу розділь-

ного заряджання, постріли з револьверів можуть призвести до тілесних ушкоджень (заподіяння проникаючого поранення тілу людини) [5, с. 23].

Враховуючи викладене, пропонується при надходженні на дослідження револьверів калібру 4 mm під патрон Флобера звертати особливу увагу на спосіб їх спорядження. При встановленні факту використання переспоряджених патронів або способу роздільного заряджання, відповідно до норм КПК (ст. 69), негайно інформувати ініціатора дослідження. Виявлена інформація може суттєво вплинути на об'єктивність кваліфікації злочину.

Перелік використаних джерел:

1. Встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності для стрільби (проведення пострілів). Судово-балістична методика. (Затверджена рішенням секції НКМР міністерства Юстиції України з проблем трасології та судової балістики, протокол від 03.06.2005), К.2005, реєстраційний код № 3.1.22.
2. Револьвери калібру 4 мм (Флобер): довід. для суд. експ. / [Коструб А. М., Ігнат'єв І. В., Коломійцев О. В. та ін.]. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2006.
3. Устинов А. И. «Патроны и их криминалистическое исследование», М.1982.
4. Встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби. Судово-балістична методика. (Затверджена рішенням секції НКМР міністерства Юстиції України з проблем трасології та судової балістики, протокол від 24.05.2006), К. 2006, реєстраційний код № 3.2.05.
5. Сборник комментированных заключений экспертов. Выпуск 2. Заключение по судебно-баллистической, судебно-трассологической экспертизам. ВНИИСЭ, М.1988.

Комар Юлія Миколаївна,
завідувач сектору дактилоскопічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ» В КРИМІНАЛІСТИЦІ

TOPICAL ISSUES THE DEFINITION «SPECIAL KNOWLEDGE» IN FORENSIC SCIENCE

Анотація. В публікації розглядаються різні підходи до тлумачення поняття «спеціальні знання». Доведено, що спеціальними вважаються знання, що не є загальнопоширеними, а лише ті які набуті в процесі роботи в певних галузях практичної діяльності.

Ключові слова: спеціальні знання, професійні знання, судовий експерт, спеціаліст.

Abstract. The publication deals with different approaches to the interpretation of the concept of “special knowledge”. It is proved that knowledge that is not common but only acquired in the course of work in certain fields of practical activity is considered as special.

Keywords: special knowledge, professional knowledge, forensic expert, specialist.

Одним із напрямків підвищення ефективності виявлення і розслідування злочинів є використання спеціальних знань в криміналістиці. Останнього часу цьому напрямку досліджень, де існує ціла низка проблем, приділяється значна увага. Одним із напрямків підвищення ефективності виявлення і розслідування злочинів є використання спеціальних знань в діяльності правоохоронних органів та судово-експертній діяльності.

При розслідуванні злочинів часто виникають питання, що виходять за межі правових, для вирішення яких недостатньо професійних знань та навичок слідчого. В даному випадку кримінально-процесуальним законодавством слідчому надано право використовувати допомогу експертів, спеціалістів, перекладачів, педагогів та інших осіб, котрі володіють спеціальними знаннями.

Визначення терміну «спеціальні знання» було розкрито в багатьох роботах вітчизняних та закордонних науковців, таких як: Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, П. П. Іщенко, Н. І. Клименко, І.І. Когутич, Ю. Г. Корухов, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, Є. Д. Лук'янчиков, Б. В. Романюк, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, В. Ю. Шепітько та ін. Проте дане питання залишається дискусійним і сьогодні, насамперед, через різні підходи до його тлумачення.

В. Ю. Шепітько під «спеціальними знаннями» визначає систему наукових даних (відомостей) або навичок об'єктивного характеру, отриманих у результаті вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному рівню [1, с. 11]. Тобто спеціальні знання має виключно обмежене коло осіб та вони повинні виходити за межі професійних знань, навичок і вмінь слідчого, прокурора, захисника, судді, спеціаліста.

На думку В. Г. Гончаренко, у кримінальному процесі «спеціальні знання» характеризуються, як знання й навички, отримані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, використовувані визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для розв'язання за певною процедурою процесуальних завдань [2, с. 24].

Так, З. М. Соколовський зазначає, що під «спеціальними знаннями» слід розуміти сукупність відомостей, отриманих у результаті професійної спеціальної підготовки, що створюють для їх власника можливість вирішення питань у якій-небудь

галузі. Основною ознакою в даному визначенні є вид професійної підготовки, у межах якої вивчаються відомості, які необхідні для вирішення питання, яке виникло в справі [3, с. 12].

Як зазначали М. М. Міхеєнко, В. П. Шибіко, А. Я. Дубинський, до «спеціальних знань» експерта не належать загальноновідомі і загальнодоступні наукові знання, повсякденні, побутові відомості, а також знання у галузі матеріального і процесуального права, якими повинні володіти (і вирішувати пов'язані з ними питання) самі слідчі, прокурори, судді [4, с. 125–126]. Тобто, до спеціальних знань не відносяться юридичні знання. Прикладом, вирішення юридичних питань не може бути доручено експерту, оскільки вони відносяться до виняткової компетенції слідчого, прокурора або суду.

Тобто, спеціальними вважають знання, що не є загальнопоширеними, загальноновідомими і здобуваються в результаті цілеспрямованої професійної підготовки та досвідупрактичної роботи в якій-небудь діяльності та являють собою систему знань про певні об'єкти, явища і закономірності, що досліджуються відповідною галуззю науки.

Визначення спеціальних знань у нормативних документах не існує, проте у деяких актах вживається термін «спеціальні знання». У законі України «Про судову експертизу» зазначається, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5]. Про «спеціальні знання» експерта говориться також у ч. 2 ст. 16 Закону «Про судову експертизу» – метою атестації працівників державної спеціалізованої установи, які залучаються до проведення судових експертиз та/або беруть участь у розробленні теоретичної та науково-методичної бази судової експертизи, є оцінка рівня їх спеціальних знань та відповідність займаній посаді [5].

У кримінально-процесуальному кодексі України при тлумаченні визначення експерта йдеться й про спеціальні знання.

Так відповідно до ч. 1 ст. 69 КПК України експертом є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери знань [6]. Таким чином, законодавець до спеціальних знань відніс наукові, технічні або інші знання, які необхідні і достатні для того, щоб дати висновок з питань, що виникають під час досудового розслідування і судового розгляду. У ст. 71 КПК України зазначається про спеціаліста, як про особу яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів [6]. Виходячи з даного визначення, спеціаліст являється учасником кримінального провадження, незаінтересований у результатах кримінального провадження та володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, які потребують відповідних спеціальних знань та навичок у відповідній галузі.

Отже, в нормативних документах відсутнє чітке визначення поняття спеціальних знань, не розкривається його зміст та суть. Практика свідчить, що використання спеціальних знань під час досудового розслідування та судового слідства значно ширше тих, що передбачені законодавством.

Спеціальні знання у кримінально-процесуальному аспекті – це наукові, технічні або інші знання, які потрібні для дачі відповіді суб'єкта – носія цих знань на поставлені йому під час розслідування злочинів питання. Спеціальними вважаються знання, що не є загальнопоширеними, загальновідомими, а лише ті, яких набули спеціалісти, експерти, слідчі.

Таким чином, враховуючи сучасний розвиток науки криміналістики та проаналізувавши нормативне законодавство,

підходи науковців до тлумачення поняття доспеціальних відносять наукові, технічні, криміналістичні та професійні знання, отримані під час навчання, і навички, набуті в процесі роботи у певних галузях практичної діяльності, використані разом із науково-технічними засобами під час пошуку, виявлення, вилученні та дослідження слідів злочину для одержання інформація, які має значення для встановлення істини у кримінальній справі.

Перелік використаних джерел:

1. Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 11–18.
2. Гончаренко В. Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 2 (9). С. 22–34.
3. Соколовський З. М. Понятие специальных знаний / З. М. Соколовский // *Криминалистика и судебная экспертиза*. – 1969. – Вып. 6. – С. 20–25.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар: станом на 1 серпня 1995 р. // *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. – 1995. – № 4–5. – 640 с.
5. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Кононенко Дар'я Ігорівна,
судовий експерт Запорізького відділення
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових
експертиз Міністерства юстиції України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ДІАГНОСТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

SOME ASPECTS OF SOLVING DIAGNOSTIC PROBLEMS DURING FORENSIC HANDWRITING EXAMINATION

Анотація. Розглянуто питання виокремлення та розмежування діагностичних ознаки, які впливають на особу виконавця досліджуваного об'єкта на прикладі з експертної практики для подальшого надання висновку експерта, який має цінність, як доказ у досудовому або судовому провадженні.

Ключові слова: почеркознавче дослідження, підпис, почерк, «збиваючі» фактори, об'єкт дослідження, умови виконання, порівняльний матеріал.

Abstract. The issues of differentiation of diagnostic signs that affect the face of the performer of the object under study are considered using an example from expert practice for the further provision of an expert opinion, which has value as evidence in pre-trial or court proceedings.

Keywords: handwriting research, signature, handwriting, «confusing» factors, object of research, conditions of performance, comparative material

На вирішення задач судової почеркознавчої експертизи у досудовому або судовому провадженні ставляться питання ідентифікаційного та неідентифікаційного характеру.

Найпоширенішим завданням, яке ставиться на вирішення експерта-почеркознавця являється встановлення (ідентифікація) особи виконавця рукопису. Але відомо, що на процес письма впливають різні фактори (природні або штучні) – від письмового приладу і пози виконавця до наслідування підпису/почерку іншої особи та навмисної зміни ознак власного почерку/підпису, а тому поряд із ідентифікаційним завданням, не менш важливим є встановлення «збиваючих» факторів письма, а саме – діагностичне (неідентифікаційне) завдання. Вирішення діагностичного завдання може бути, як самостійним дослідженням, при цьому встановлення особи виконавця не проводиться, так і проміжним завданням при ідентифікації виконавця, адже якщо в почерку (підписі) має місце порушення координації рухів 1-го та/або 2-го ступеня, недиференційований/нестандартний натиск, уповільнений або прискорений темп виконання – можливо говорити про незвичність умов виконання рукопису. Але незважаючи на це, метою діагностичного завдання для експерта є не лише встановлення факту незвичних умов виконання, а й встановлення які саме умови впливали на особу-виконавця під час виконання рукопису (підпису). Як вже зазначалось вище, «збиваючі» фактори мають однакову сукупність ознак[1; 2; 4]:

- зниження координації рухів 1-го ступеня (точність в дотриманні параметрів рухів / звивистість та кутастість прямолінійних, дугових елементів / при виконанні окремих частин елементів, початку та закінченню рухів) та зниження координації рухів 2-го ступеня (точність при виконанні параметрів рухів / неспівставність протяжності, напрямку рухів / по всій рукописі);

- незвичний темп виконання (уповільнений, прискорений);

- недиференційований або нестандартний натиск.

Але вищезазначені «збиваючі» фактори є досить однотипними ознаками, а тому найважчим для експерта є встановлення конкретних умов виконання досліджуваного документа.

Так, наприклад, в літературі [1; 2; 3] зазначені ознаки, які свідчать про виконання рукопису особами із захворюваннями на шизофренію, до них відносять: зниження координації рухів 1-го та 2-го ступеня, незалежно від ступеня виробленості почерку; уповільненість темпу та нерівномірність натиску при виконанні; вигадливе виконання заголовних літер та заключних штрихів; може спостерігатись велика кількість підкреслень, закреслень, умовних знаків, а також порушення смислової мови (надмірна деталізація, неузгодженість викладання думок з дійсністю /«маячні ідеї»/, відсутність єдиного мислення, тощо). Але, якщо в почерку особи із захворюванням на шизофренію спостерігається ряд вищевикладених ознак, то дослідження підпису ускладняється тим, що:

1) чим менший об'єм рукопису, тим у меншій мірі в ній проявляється індивідуальна складова письмово-рухового навичку виконавця;

2) станом хворого на момент підписання (складання) спірного документа та/або отримання зразків для порівняльного дослідження – гострому стані/загостренні хвороби, ремісіях [6].

Наступним розглянемо випадок із практики судових експертів Запорізького відділення Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз.

На дослідження до експертів Запорізького відділення ДніпроНДІСЕ надійшла постанова прокурора Л. про призначення судової почеркознавчої експертизи по матеріалам досудового розслідування. Для вирішення експертам поставлено наступне питання – «чи виконаний підпис в договорі надання правової допомоги самим Т. або іншою особою?».

Для дослідження експертам було представлено: оригінал досліджуваного документа, вільні, умовно-вільні та експериментальні зразки почерку та підпису Т., а також матеріали кримінального провадження. У матеріалах кримінального провадження були наявні виписні епікризи хворого Т. про те, що він находився на лікуванні в момент підписання договору надання правової допомоги із діагнозом «параноїчна

шизофренія», лікарняні листи, а також висновок судової медичної експертизи, який підтверджує діагноз «параноїчна шизофренія» у виконавця спірного підпису Т.

На роздільному етапі дослідження експертами встановлено, що підпис, який підлягає дослідженню мав зниження координації рухів 1-го ступеня, що проявилось у дрібній кутаєстості та звивистості при виконанні дугових, прямолінійних елементів і їх частин, а також зниження координації рухів 2-го ступеня, що проявилось у нестійкості структурних характеристик крупних рухів, а саме: нахил – нестійкий /від право-нахильного до ліво-нахильного/, розгін – від середнього до малого, розстановка – від широкої до вузької; темп виконання – уповільнений, що проявляється у «тупому» способі початку та закінченні рухів та сильному недиференційованому натиску (рис. 1). Крім того, в зразках підписів Т. (рис. 2–3) експертами було виявлено зниження координації рухів 1-го та 2-го ступеня, уповільнений темп виконання, сильний недиференційований натиск є нормою письма, яка притаманна письмово-руховій навичці певної особи, і являються нормою для письмово-рухових навичок самого Т.

Під час порівняльного етапу дослідження експерти встановили співпадіння більшості загальних та окремих ознак підписного почерку між об'єктом дослідження та зразками підписів Т.

В експертному висновку експерти проілюстрували та виокремили комплекс діагностичних ознак на основі якого дали категоричний позитивний висновок про виконання спірного підпису самим Т. При цьому, встановлений комплекс діагностичних ознак, як в досліджуваному підписі, так і в зразках підписів Т., експертами був оцінений таким, що носить постійний характер та може свідчити про виконання підпису особою у хворобливому стані, до якого, зокрема, відноситься захворювання шизофренією, тощо.

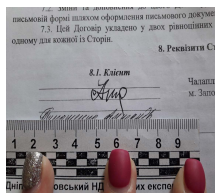

**Рис. 1. Зображення підпису, виконаного від імені Т.
у досліджуваному документі**

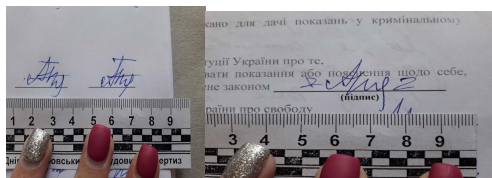

Рис. 2–3. Зображення деяких із зразків підписів Т.

Незважаючи на те, що експертами зроблений вищезазначений категоричний висновок в кримінальному провадженні, на практиці часто експерт може лише ймовірно зазначити, які умови впливали на особу-виконавця, а в деяких випадках лише зазначити, що спірний рукопис виконувався під дією «збиваючих» факторів, без встановлення конкретних умов. Це пов'язано не тільки з одноманітністю комплексу діагностичних ознак, а й з тим, що в матеріалах справи частіше за все відсутні вихідні дані стосовно спірного рукопису, а також відсутні дані про стан виконавця на момент виконання спірного документа.

Перелік використаних джерел:

1. Судебно-почерковедческая экспертиза: Общая часть. Теоретические и методические основы. Под ред. д.ю.н. Орловой В. Ф. – М., 2006.
2. Доброславская Е.Д., Манцветова А. И., Орлова В. Ф. Судебно-почерковедческая экспертиза, – М., 1971.
3. Труды ЦНИИСЭ. Теоретические основы судебного почерковедения. Под ред. канд. юр. наук А. Р. Шляхова, – М., 1967.
4. Винберг А. И. Криминалистическая экспертиза письма, – М., 1940.

5. Парамонова Г.В., Дубовик Е. С. Почерковедение и почерковедческая экспертиза: судебно – почерковедческое исследование подписей. Фондовая лекция. СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД России, 2018.

6. Tsuang MT, VanOs J, Tandon R, etal: Attenuatedpsychosissyndromein DSM-5. SchizophrRes 150(1):31–5, 2013.

УДК 54.061

Коренев Євген Анатолійович,

заступник завідувача відділу, завідувач сектору фізико-хімічних досліджень, відділу досліджень матеріалів, речовин і виробів Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

ЗАСТОСУВАННЯ РЕНТГЕНОФЛУОРЕСЦЕНТНОГО СПЕКТРАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ЕКСПЕРТИЗІ МАТЕРІАЛІВ, РЕЧОВИН І ВИРОБІВ

APPLICATION OF X-RAY FLUORESCENCE SPECTRAL ANALYSIS IN THE EXAMINATION OF MATERIALS, SUBSTANCES AND PRODUCTS

Анотація. Основний зміст дослідження становить вивченням речовин фізичними, хімічними та фізико-хімічними методами. У результаті виділено та охарактеризовано рентгенофлуоресцентний спектральний аналіз (РФА), якому властиві висока експресність, точність і відтворюваність визначень як значних, так і малих вмістів елементів.

Ключові слова: рентгенофлуоресцентний аналіз, фізико-хімічні методи, судова експертиза, об'єкти експертизи, експертні установи.

Abstract: The main content of the study is the study of substances by physical, chemical and physico-chemical methods. As a result, X-ray fluorescence spectral analysis (X-ray diffraction) was

characterized and characterized by high expressiveness, accuracy and reproducibility of definitions of both significant and small contents of elements

Keywords: X-ray fluorescence analysis, physico-chemical methods, forensic examination, objects of examination, expert institutions.

Розвиток судової експертизи матеріалів, речовин і виробів супроводжувався постійним розширенням кола завдань, пов'язаних з вивченням речовин фізичними, хімічними та фізико-хімічними методами. Такі дослідження проводилися в рамках криміналістичних і судово-медичних експертиз, однак напрацьовані при цьому методичні підходи мали більш загальне значення і створювали передумови для істотного збільшення номенклатури досліджуваних об'єктів, розробки нових методів і як результат – виникнення нових видів експертиз. Цьому сприяли як розвиток аналітичної техніки в експертних установах, так і накопичення судовими експертами професійного досвіду.

Об'єкти експертизи матеріалів, речовин і виробів, потребують застосування точних методів визначення їх елементного складу. Найбільш перспективним методом аналізу є рентгенофлуоресцентний спектральний аналіз (РФА) якому властиві висока експресність, точність і відтворюваність визначень як значних, так і малих вмістів елементів. [1, с. 56]

Рентгенофлуоресцентна спектрометрія (XRF, РФА, РФСА) – метод аналізу, який використовується для визначення концентрацій елементів від натрію до урану в діапазоні від 0.001% до 100% в речовинах різного походження. Широке застосування методу в індустрії та науці визначається здатністю виконувати точні вимірювання з високою швидкістю.

Якісний спектральний аналіз (знаходження елементів, що входять до складу проби).

Основою якісного аналізу є присутність або відсутність ліній характеристичного випромінювання елемента у спектрі проби. Елемент вважається присутнім у зразку в тому випадку,

коли в спектрі виявлені як мінімум дві лінії його характеристичного випромінювання. Виявлення ліній елементів проводиться шляхом знаходження довжин хвиль піків спектру і пошуку знайдених значень в базі даних рентгенівських ліній. Ця операція здійснюється комп'ютером.

Результат якісного аналізу виглядає як список елементів явно присутніх у пробі і елементів, присутніх у пробі в дуже незначних (слідів) кількостях.

Напівкількісний спектральний аналіз (експрес-визначення якісного і кількісного складу проби).

Напівкількісний аналіз проводиться у разі невідомої речовини, коли за дуже короткий час потрібно з'ясувати приблизні концентрації всіх елементів, присутніх у пробі. Такий вид аналізу корисний для планування подальших досліджень речовини, а також у тих випадках, коли елементи, присутні в зразку, не можуть бути проаналізовані в кількісному режимі з причини дуже великої або дуже малої концентрації, яка не була передбачена при розробці методики кількісного аналізу. Відсутність стандартних зразків для кількісного аналізу рідкісних елементів теж стає причиною проведення напівкількісного аналізу.

Результат напівкількісного аналізу – орієнтовні значення концентрацій всіх елементів.

Кількісний спектральний аналіз (визначення концентрації заданого набору елементів).

Кількісний рентгенофлуоресцентний аналіз характеризується високою відтворюваністю результатів за умови показності проби і дуже гарною чутливістю. Чудова стабільність сучасних інструментів виключає необхідність повторення вимірювань або частих рекалібровок. Цим гарантується висока точність при невеликих витратах на проведення аналізу. В основі кількісного аналізу лежить залежність інтенсивності характеристичного випромінювання від довжини хвилі. Характер цієї залежності встановлюється експериментально на підставі калібрування, тобто вимірювання інтенсивності (I) характеристичної флуоресценції в декількох стандартних (еталонних) зразках – зразках з точно відомою

концентрацією (С) певного елемента. Перерахунок вимірних інтенсивностей елементів невідомого зразка в одиниці концентрації заснований на проведенні калібрування, яке описується математично за допомогою калібрувальної функції.

Результатом кількісного рентгенофлуоресцентного аналізу є значення концентрації елемента в зразку, яке може бути виражене в%, ppm (г/т), г/кг, мг/л або інших одиницях похідних від концентрації.

Ідентифікація речовини (зіставлення невідомого речовини з еталоном).

Даний вид аналізу проводиться при необхідності ототожнення складу та деяких фізичних властивостей двох зразків, один з яких є еталонним. Такий вид аналізу важливий при пошуку будь-яких відмінностей у складі двох зразків. У рентгенофлуоресцентній спектрометрії є можливості провести детальне порівняння зразків не тільки за характеристичними спектрами елементів, але і по інтенсивності фоновому (гальмівного) випромінювання. Це набуває особливого сенсу в разі, коли хімічний склад двох проб однаковий за результатами кількісного аналізу, але проби відрізняються іншими властивостями, такими як зернистість, розмір кристалітів, шорсткість поверхні, пористість, вологість, присутність кристалізаційної води, якість поліровки, товщина напилення тощо. Ідентифікація виконується на підставі детального зіставлення спектрів. При цьому, немає необхідності знати хімічний склад проби. Будь-яка відміна порівнюваних спектрів незаперечно свідчить про відмінність досліджуваного зразка від еталону [3, с. 101].

Результат такого виду досліджень – підтвердження або спростування ідентичності двох зразків.

Для проведення якісного та кількісного спектрального аналізу складу практично всіх об'єктів експертизи матеріалів, речовин і виробів використовуються рентгенофлуоресцентні спектральні аналізатори. Прилади (від настільних лабораторних приладів до портативних ручних аналізаторів)призначені для експресного, якісного та кількісного аналізу складу

металевих сплавів, порошоків, рідин, відкладень на фільтруючих елементах від Na (атомний номер $Z = 11$) до U ($Z = 92$) в широкому діапазоні концентрацій. Використання спектрометра дозволяє проводити оперативний неруйнівний елементний аналіз об'єктів довільної форми без попередньої пробопідготовки на всіх етапах дослідження.

У світовій практиці рентгенофлуоресцентний аналіз став одним з основних методів експертного та промислового дослідження, сучасне обладнання дозволяє отримувати високо-точні результати.

Перелік використаних джерел:

1. Аграфенин А. В. Основы криминалистической экспертизы материалов, веществ и изделий. – М. ЭКЦ МВД России, 1993.
2. Дем'янчук А. В. Науково-дослідна робота «Розробка методик дослідження об'єктів криміналістичної експертизи матеріалів, речовин та виробів із них методом рентгенівського флуоресцентного аналізу», КНДІСЕ 1999.
3. Савенко В. Г. Основы криминалистической экспертизы материалов, веществ и изделий. Учебное пособие. М.: ЭКЦ МВД РФ, 1993. 208 с.

УДК 343.98

Коробка Олена Михайлівна,

судовий експерт сектору технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

ЗНАЧЕННЯ МЕТРОЛОГІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ

THE VALUE OF METROLOGY FOR FORENSIC EXAMINATION OF DOCUMENTS

Анотація. Судово-технічна експертиза документів вирішує питання щодо визначення слідів і методів зміни змісту

документа; визначення засобів і матеріалів, використаних для виготовлення чи зміни документа з метою фальсифікації даних тощо. Для вирішення поставлених задач використовуються різноманітні методи дослідження. Технічна експертиза документів, як вид судової експертизи спирається на гуманітарні, технічні а також математичні дисципліни.

Ключові слова: судова експертиза, документ, технічні засоби, методи дослідження, метрологія, одиниця вимірювання.

Abstract. Forensic examination of documents solves the issue of identifying traces and methods of changing the content of the document; identification of means and materials used to produce or modify a document for the purpose of data falsification, etc. Various research methods are used to solve the set tasks. Technical examination of documents as a type of forensic examination is based on the humanities, technical and mathematical disciplines.

Keywords: forensic examination, document, technical means, research methods, metrology, unit of measurement.

Судово-технічна експертиза документів – це вид криміналістичної експертизи, що проводиться в процесі судового розгляду у цивільних, адміністративних і кримінальних справах з метою визначення способу виготовлення або підробки документа, визначення використаних для цього технічних засобів, а також дослідження матеріалів або реквізитів документа.

Цей вид експертизи вирішує питання щодо визначення слідів і методів зміни змісту документа; визначення засобів і матеріалів, використаних для виготовлення чи зміни документа з метою фальсифікації даних тощо. Для вирішення поставлених задач використовуються різноманітні методи дослідження, які поділяються на загальні, загальнонаукові та спеціальні [1, с. 6].

Найчастіше експерт розпочинає дослідження з загальнонаукових методів, а саме – з вимірювання. Вимірювання – це сукупність операцій із застосуванням технічних засобів, що зберігають одиницю величини, що забезпечують знаходження

співвідношення вимірюваної величини з її одиницею в явному або неявному вигляді і отримання значення цієї величини. По суті вимір є процесом знаходження фізичної величини дослідним шляхом за допомогою засобів вимірювальної техніки.

Цей метод дозволяє визначити:

- форму і розмір об'єкта дослідження (прямокутник, квадрат, паралелепіпед, довжину, ширину);
- структуру матеріалів (будову та щільність паперу, будову друкарських форм та ін.);
- властивості об'єктів дослідження та ін.

Вимірювальний метод ґрунтується на використанні інформації, яку одержують з використанням технічних вимірювальних засобів. При дослідженні об'єктів за допомогою методу вимірювання використовують такі інструменти як: лінійка, мікроскоп. Засоби вимірювання піддаються обов'язковій повірці (калібруванню).

Результат вимірювань – отримана фізична величина, що виражається в конкретних одиницях вимірювань [2].

В Україні застосовуються одиниці вимірювання Міжнародної системи одиниць (SI), прийнятої Генеральною конференцією з мір та ваг і рекомендованої Міжнародною організацією законодавчої метрології, а саме:

1) основні одиниці SI:

- метр як одиниця довжини (позначення одиниці: українське – м, міжнародне – m);
- кілограм як одиниця маси (позначення одиниці: українське – кг, міжнародне – kg);
- секунда як одиниця часу (позначення одиниці: українське – с, міжнародне – s);
- ампер як одиниця сили електричного струму (позначення одиниці: українське – А, міжнародне – A);
- кельвін як одиниця термодинамічної температури (позначення одиниці: українське – К, міжнародне – K);
- моль як одиниця кількості речовини (позначення одиниці: українське – моль, міжнародне – mol);

– кандела як одиниця сили світла (позначення одиниці: українське – кд, міжнародне – cd);

2) похідні одиниці SI;

3) десяткові кратні і частинні від одиниць SI.

В Україні застосовуються також одиниці, що не входять до SI, але дозволені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері метрології та метрологічної діяльності та комбінації одиниць SI та дозволених позасистемних одиниць [3].

Визначення основних одиниць SI, назви та визначення похідних одиниць SI, десяткових кратних і частинних від одиниць SI, дозволених позасистемних одиниць, а також їх позначення та правила застосування одиниць вимірювання і правила написання назв та позначень одиниць вимірювання і символів величин встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері метрології.

Метрологія – наука про вимірювання, методи і засоби забезпечення єдності і необхідної точності вимірювань, а також галузь знань і вид діяльності, пов'язані з вимірами.

Головне завдання метрології – забезпечити єдність вимірювань. Єдність вимірювань – такий стан вимірювань, за якого їх результати виражені в узаконених одиницях і похибки вимірювань відомі з заданою вірогідністю. Єдність вимірювань необхідна для того, щоб можна було порівняти результати вимірювань, виконаних в різних місцях, в різний час, з використанням різних методів і засобів.

Технічна експертиза документів, як вид судової експертизи спирається на гуманітарні, технічні а також математичні дисципліни.

Значення метрології для технічної експертизи документів важко переоцінити, оскільки якість результатів вимірювань відіграють важливу роль при проведенні цього виду експертиз.

Перелік використаних джерел:

1. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України; уклад.: [К. М. Ковальов, О. О. Давидова, В. В. Коваленко, Т. В. Тимофєєва]. – К., 2007. – 34 с. (р/код 2.1.13 у Реєстрі методик проведення експертиз).
2. ДСТУ 3651.1-97 (ISO 21067:2007, MOD) – Метрологія. Одиниці Фізичних величин. Основні поняття, назви та позначення. – введ. з 09.10.1997. – 2 с.
3. Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність»: станом на 04 березня 2019 р. [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Офіц. вид. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1314-18>.

УДК 7.072

Король Анна Валеріївна,

старший судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

ОСНОВНІ МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ЕКСПЕРТНО-АТРИБУТИВНОЇ РОБОТИ

MAIN ART ASPECTS OF EXPERT-ATTRIBUTIVE WORK

Анотація. Визначення проблемних питань під час атрибуції творів мистецтва та основних експертних завдань проведення мистецтвознавчої експертизи.

Ключові слова: експертиза, мистецтвознавчі дослідження, атрибуція, ідентифікація, культурна цінність.

Abstract. Identification of problematic issues during the attribution of works of art and the main expert tasks of conducting art examination

Keywords: expertise, art studies, attribution, identification, cultural value.

Питання атрибуції досить проблематично стоїть під час проведення мистецтвознавчих досліджень, оскільки на сьогоднішній день немає узгодженості та однозначного визначення, що слід розуміти під даним поняттям.

Єдиниміснующим на сьогодні поняттям у нормативно-правових документах є визначення атрибуції як установлення авторства виробу чи твору, часу, місця його створення, стилю, матеріалу, техніки виконання з фіксацією розмірів (ваги), розпізнавальних особливостей, стану збереження тощо [1].

Однак, дане визначення терміну набагато звужує зміст атрибутивної роботи експерта.

Адже, до основних мистецтвознавчих завдань під час атрибуції творів мистецтва належить не лише установлення автора твору, а й визначення періоду створення роботи, її належності до певної школи або майстерні тощо.

Тому, під атрибуцією слід розуміти сам процес визначення автентичності художнього твору, його автора, місця й часу створення, цільності збірної речі, функціонального призначення на підставі аналізу розпізнавальних, стилістичних і технологічних особливостей.

До основних складнощів проведення мистецтвознавчої експертизи в рамках кримінальних проваджень належить відсутність самого об'єкта дослідження. На сьогодні не завжди надається можливим надати експертам сам об'єкт дослідження, в наявності найчастіше детальний опис власника, фотоілюстрація, інколи документи (медалі, ордени). Провести повне об'єктивне дослідження в такому випадку не видається можливим, оскільки відсутність об'єкта дослідження унеможливує проведення атрибутивної роботи, застосування різних підходів та методів дослідження.

Застосування комплексного підходу під час атрибуції творів мистецтва на сьогодні є ключовим методом мистецтвознавчої експертизи. Необхідність використання техніко-технологічного методу дослідження дозволяє більш чітко та впевнено віднести об'єкт до певного періоду, школи, підтвердити чи спростувати час створення, авторство.

Загальні правила оцінювання пам'яток культури передбачають виконання експертами таких видів робіт: ідентифікація; атрибуція; визначення прогнозованої вартості пам'ятки [2, с. 265].

Важливою складовою атрибутивної роботи є встановлення автентичності об'єкта, визначення авторства, художнього рівня, культурної та історичної цінності, стану збереження. Або, при встановленні несправжності, виявлення виду наслідування: імітація, репліка, копія.

Експерт не завжди може визначити авторство, місце та час створення твору, не вирішивши при цьому питання автентичності. Однак, щоб відрізнити справжній твір від несправжнього, необхідно знати особливості техніки виконання автора, матеріалів, з яких виготовлено твір тощо.

Визначення автентичності ускладнюється тим, що з розвитком науково-технічного прогресу з'явилося безліч нових, удосконалених методів та технологій наслідування творів мистецтва, фальсифікації часу виготовлення. У всі часи попитом користувалось навмисне штучне зістарювання об'єкту, навіть Мікеланджело майстерно підробляв старовинна столове срібло, блюда і кубки, вкриваючи їх патиною [3].

Як відомо, питання авторства виникає уже на етапі атрибуції. В першу чергу експерт звертає увагу на особливості виконання, належність до певної школи, історію створення пам'ятки, визначення часу та місця побутування, унікальність твору мистецтва.

На цьому етапі дослідження складнощі виникають у визначенні аналогів та зразків для порівняння, які не рідко знаходяться в приватних колекціях або в музеях «за закритими дверима», що вимагає від експерта застосування різних методів дослідження (порівняння, зіставлення), вивчення матеріально-технічної бази, літератури.

Таким чином, атрибуція творів мистецтва є складним процесом, який вимагає від експерта застосування у поєднанні різних методів та підходів, оснований на спостереженні, зістав-

лені, порівнянні, використанні техніко-технологічних засобів. Виявлення всіх необхідних атрибутивних ознак твору дозволяє експерту визначити належність до культурних цінностей, орієнтовну вартість об'єкту дослідження, встановити справжність, авторство тощо.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження Правил торгівлі антикварними речами: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України та Міністерства культури і мистецтв України від 29 груд. 2001 № 322/795. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0058-02> (дата звернення: 11.09.2020).

2. Калашникова О. Л. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей: Підручник. Київ, 2006. 477 с.

3. Романчук О. С. Аналіз методики дослідження творів мистецтва. Волинська ікона. Луцьк. 2003. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Archeology/Archeometry/Methods/ArtStudies.html#Jakhont> (дата звернення: 11.09.2020).

УДК 332.622

Косован Вікторія Сергіївна,

заступник директора центру – завідувач відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІСЦЕРОЗТАШУВАННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА НА ЙОГО ВАРТІСТЬ

ANALYSIS OF THE IMPACT OF THE LOCATION OF REAL ESTATE ON ITS VALUE

Анотація. Визначення вартості об'єкта є складним аналітичним процесом, що охоплює весь спектр внутрішніх і зовнішніх економічних взаємозв'язків об'єкта оцінки. Місце

розташування об'єкта оцінки є основним ціноутворюючим фактором для визначення його вартості. Для того, щоб зробити обґрунтовану оцінку вартості нерухомого майна, необхідно зібрати інформацію по відповідному сегменту ринку.

Ключові слова: оцінка, нерухомість, вартість, місцерозташування, ринок нерухомості.

Abstract. Determining the value of an object is a complex analytical process that covers the full range of internal and external economic relationships of the object of evaluation. The location of the object of evaluation is the main pricing factor for determining its value. In order to make a reasonable assessment of the value of real estate, it is necessary to collect information on the relevant market segment.

Keywords: appraisal, real estate, value, location, real estate market.

Глобальна кредитно-фінансова криза показала, що результати оцінки власності, отримані навіть місяць назад, у таких умовах швидко втрачають актуальність, можуть не відповідати реальності. Адже в остаточному підсумку, оцінка являє собою матеріал для прийняття управлінських рішень, а також для прогнозування процесу керування ризиками при управлінні нерухомістю. Для експерта-оцінювача майна завдання коректного визначення цінового показника власності в наш неспокійний час суттєво ускладнилося [3]. У силу існуючого законодавства результати дій фахівців (оцінювачів і судових експертів) мають різні наслідки. Оцінювач має право виконати новий звіт. І якщо результат розрахунків не збіжиться з попереднім, то виникає колізія – є два результати. Інша справа, коли виконується не звіт, а судова експертиза, тим більше якщо замовником є правоохоронні відомства.

Аналіз експертної практики показав, що єдиної нормативної бази, якою можна керуватися при виконанні експертиз по визначенню вартості об'єктів нерухомості, що розташовані в тих населених пунктах, де ринок нерухомості нерозвинений,

немає. Також немає і єдиного наукового і методичного підходу до визначення вартості таких об'єктів нерухомості.

Різним аспектам основ проведення оцінки об'єктів нерухомості присвячені праці західних економістів: Дж. Марда Майкла, Р. Хитчнера Джеймса, Тома Копленда, Тіма Коллера; російських: А. Грязнової, М. Федотової, В. Рутгайзера, Г. Попова, Л. Темпана. Істотний внесок у розвиток теорії та практики оцінки нерухомості внесли українські вчені: В. Лесняк, Я. Маркус, С. Скринько, Н. Лебедь, В. Олефіренко, Л. Тимошик. Проте, дослідженню питання врегулювання та узагальненню підходів до визначення вартості об'єктів оцінки, які не мають доступу на ринки капіталу не надавалося значної уваги.

Визначення вартості об'єкта є складним аналітичним процесом, що охоплює весь спектр внутрішніх і зовнішніх економічних взаємозв'язків об'єкта оцінки.

Теоретичною підставою, на якій базується загальна теорія оцінки об'єктів нерухомості, є набір погоджених між собою основних принципів оцінки, що визначають закономірності формування вартості майна та обґрунтовують підходи до аналізу ринкової інформації.

Національним стандартом визначені базові принципи оцінки, що відображають ціноутворюючі соціально-економічні фактори та основні закономірності формування вартості майна. Згідно п. 4 НСО № 1 оцінка майна проводиться з дотриманням базових принципів корисності, попиту та пропозиції, заміщення, очікування, граничної продуктивності, внеску, найбільш ефективного використання [1].

Основні фактори, які впливають на вартість майна: економічна ситуація в країні; доступність кредитів; характер оподаткування; фізичний, функціональний та економічний зноси; соціальні фактори.

Ні для кого не секрет, що місцезрештування є одним з основних ціноутворюючих чинників для будь-якої нерухомості. Саме цей фактор обумовлює значну варіацію її вартості в

межах одного населеного пункту- у залежності від його розмірів та статусу мінімальне та максимальне значення може відрізнятись у декілька разів.

Основною проблемою коригування вартості об'єкта нерухомості на особливості його місцезорозташування є складність кількісної оцінки даного чинника. Звичайно, найбільш адекватне відображення він знаходить у ринковій вартості земельної ділянки, на якій розташований оцінюваний об'єкт. Але в умовах щільної міської забудови ринок вільних земельних ділянок практично відсутній, і її визначення можливе лише за допомогою штучних процедур – економічного методу, методу співвіднесення, методу залишку для землі тощо. Проведення таких досліджень є трудомістким процесом і навряд чи може бути виправданим в рамках пооб'єктної оцінки.

У практиці застосування трьох класичних методичних підходів до оцінки майна (витратного, порівняльного і дохідного) найбільш точними і поширеними під час визначення ринкової вартості є порівняльний підхід та підхід, що базується на капіталізації доходів. Оцінюючи типову нежитлову нерухомість (приміщення магазинів, барів, ресторанів, тощо), розташованому у великих населених пунктах, не виникає особливих проблем щодо застосування цих підходів, оскільки місцеві ринки нерухомості широко висвітлені в засобах масової інформації. Однак, до оцінки об'єктів, розташованих у невеликих містечках, селах і селищах, аналоги продажів застосувати практично неможливо, ускладнене також застосування підходу, що базується на капіталізації доходів. Основною причиною є нерозвиненість місцевих ринків нерухомості та відсутність інформації про недавні продажі або передачу в оренду об'єктів.

У зв'язку з тим, що ринок нерухомості в деяких місцевостях нерозвинений, і підібрати об'єкти аналоги-продажу чи оренди не виявляється за можливе, є необхідність в розрахунку коригуючих коефіцієнтів приведення підібраних об'єктів-аналогів продаж чи оренди, які розташовані в іншій місцевості, де відомий ринок нерухомості з приведенням до об'єкта, що досліджується. Такий розрахунок можливо зробити визна-

чивши коефіцієнти приведення через базову вартість земельних ділянок.

Точність і достовірність будь-якого результату, отриманого в практиці оцінки завжди є відносною [3].

З погляду теорії вимірів і теорії інформації, наявність двох (або декількох) оцінок того самого об'єкта з різними результатами визначення його вартості жодним чином не є доказом правильності одного (або декількох) з них і неправильності інших.

Для розрахунку вартості об'єкта оцінки доцільно приймати аналоги, що за характером місця розташування, максимально подібні до оцінюваної нерухомості. Хоча статистична природа визначеного коригування дає можливість використовувати інформацію щодо досить віддалених об'єктів.

Існує тісний зв'язок між величиною ринкової орендної плати і вартістю земельної ділянки (грошовою оцінкою земельної ділянки) в обласному центрі, невеликих містечок, сіл і селищ. Порівняльний підхід потребує значних об'ємів ринкової інформації і використання адекватних методів співставлення об'єктів.

Надійними джерелами ринкової інформації вважаються паперові публікації, датовані строками не пізніше дати оцінки (газети з оголошеннями пропозицій продажу майна, власні бази даних, різні архіви державних установ, інтернет-ресурси).

Практично будь-які зміни транспортної доступності та інфраструктури мікрорайону, екології, благоустрою, озеленення, соціального та культурного розвитку впливають на рівень цін. Будівництво торгових та розважальних центрів, відкриття престижних закладів освіти, спортивних та дитячих закладів зазвичай сприяють підвищенню вартості нерухомості у мікрорайоні. На вартість комерційної нерухомості суттєво впливає не тільки наявність (відсутність) місць для паркування автомобілів персоналу та відвідувачів, а і технічна неможливість їх організації.

Отже, місцезонавання об'єкта оцінки є основним ціноутворюючим фактором для визначення його вартості. Для того,

щоб зробити обґрунтовану оцінку вартості нерухомого майна, необхідно зібрати інформацію по відповідному сегменту ринку. У експерта можуть виникнути проблеми зі збором даних, якщо він не володіє інформацією щодо природи і особливостей місцевого ринку нерухомості.

Перелік використаних джерел:

1. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 року № 1440 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF> (дата звернення 10.09.2020).

2. Національний стандарт № 2. Оцінка нерухомого майна. – Затв. постановою Кабінету Міністрів України 28.10.2004 № 1442 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-%D0%BF> (дата звернення 10.09.2020).

3. Оцінка майна на дату, віддалену від поточної / Гохберг І. І., Поздняков Ю. В., Чашин Ю. Г., Нефьодов О. В., Сірош Т. О., Чистякова Н. Ю / Під ред. Маркуса Я. І. – Практика оцінки майна. – 2018 – № 1.

УДК 004.056.5:004.65-027.36

Кочнєва Світлана Андріївна,

судовий експерт сектору комп'ютерно-технічних досліджень
відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень
Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ОТРИМАННЯ КОПІЇ ДАНИХ ЗMACOSCATALINA ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

ONE WAY TO GET A COPY OF THE DATA ZMACOSCATALINA FOR RESEARCH

Анотація. У статті досліджується розвиток науково-технічного прогресу, особливо у інформатизаційно-комунікаційній

галузі. Про сучасні засоби зв'язку та ІТ-технології, які активно використовуються зі злочинною метою. Детально з'ясовується значимість криміналістичного дослідження пристроїв з операційною системою macOS, IOS, iPadOS, watchOS.

Ключові слова: ІТ-технології, операційна система, судова комп'ютерно-технічна експертиза, користувач, розслідування злочинів.

Summary: The article describes the development of scientific and technological progress, especially in the field of information and communication. About modern means of communication and IT technologies that are actively used in criminal support. The importance of criminal investigation of devices with the operating system macOS, IOS, iPadOS, watchOS is described in detail.

Keywords: IT technology, operating system, forensic computer expertise, user, crime investigation.

Останні роки відзначаються зростанням і якісним зміненням окремих показників злочинності, що свідчать про підвищення її професіоналізму та інтелектуального потенціалу. Останній прямо пов'язаний із розвитком науково-технічного прогресу, особливо у інформатизаційно-комунікаційній галузі.

Сучасні засоби зв'язку та ІТ-технології активно використовуються зі злочинною метою: полегшується доступ до матеріальних цінностей, змінюються способи підготовки, вчинення і приховування злочинів (наприклад, незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів з використанням інтернет-магазинів та електронних платіжних систем), з'являються нові види злочинів (так звані «комп'ютерні» злочини).

Для успішного і, що не менш важливо, швидкого встановлення усіх обставин злочинів і причетних до них осіб, правоохоронні органи мають значно випереджувати злочинне суспільство (чи хоча б не відставати від нього) за активним використанням сучасних науково-технічних засобів і технологій та

пов'язаних із ними можливостей для застосування у розкритті та розслідуванні злочинів.

Насамперед сучасні цифрові та інноваційні технології, їх впровадження і використання стосуються галузі судово-експертної діяльності як додатковий інструментарій і розширення можливостей досліджень різноманітних об'єктів і речових доказів з метою отримання доказової інформації в інтересах розслідування.

Вочевидь, що досягнути навіть у загальних рисах усе різноманіття і можливості сучасних технічних засобів, технологій та технік в даній публікації неможливо через її обмежений обсяг. Тому розглянемо існуючі можливості їх застосування лише в одному актуальному аспекті – один із способів отримання копії даних з пристроїв macOS Catalina для подальшого проведення дослідження.

Буквально кожні півроку на ринок виходять все нові і нові моделі, багато з яких зберігають масу даних про користувача і його діях. Ці дані можуть представляти інтерес для слідчих органів, органів дізнання і суду при розслідуванні найрізноманітніших правопорушень.

Важко переоцінити значимість криміналістичного дослідження пристроїв з операційною системою macOS, iOS, iPadOS, watchOS.

Бувають випадки, коли немає можливості отримати SSD, HDD з пристроїв macOS, зазвичай потрібно розпаювати екран або є складність розбирання, а інформацію отримати для подальшого дослідження потрібно.

Розглянемо робочий метод отримання повноцінного образу з розширенням `*dmg`, який ми можемо відкрити та дослідити, з об'єкту дослідження з операційною системою macOS, на прикладі Catalina з встановленим паролем на всі облікові записи.

Способи із завантаженням різних дистрибутивів особливо Linux для команди DD не дають результатів або отримуємо образ системи який не можуть розпізнати: FTK, X-Ways, а програмні

продукти UFS Explorer, R-Studio, AxiomMagnetForensics – так само результатів не дають.

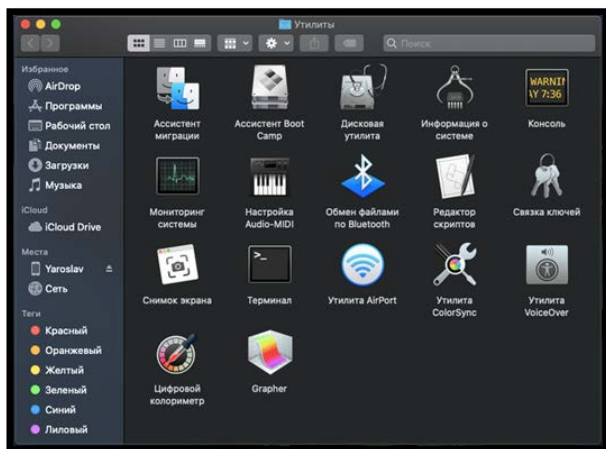
Отже, в операційній системі macOS може бути включено шифрування «FileVault», що використовує алгоритм XTS-AES-128 з 256-бітовим ключем для запобігання несанкціонованого доступу до даних на завантажувальному диску.

На прикладі, всі облікові записи були захищені паролем, але в самій операційній системі не було включено шифрування «FileVault».

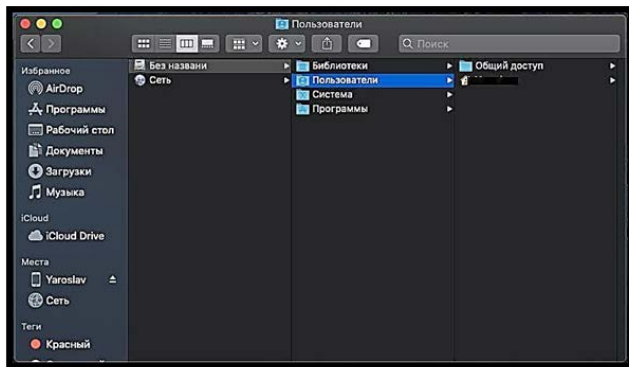
Скидання пароля в macOS Catalina проводиться наступним чином:

1. Увімкніть Мас і після того, як пролунає звук включення, затисніть на клавіатурі клавіші CMD + R.
2. Під значком яблука з'явиться рядок прогресу, комп'ютер завантажується в режим відновлення Recovery Mode.
3. Встрочці меню Apple виберіть Utilities і потім Terminal.
4. У новому вікні введіть команду `resetpassword` і натисніть клавішу Enter.

У ході подальшого дослідження, після зміни паролів на облікові записи, на допомогу йде сам функціонал системи macOS, а саме «Дискова утиліта».

За допомогою якої доступні дані користувачів операційної системи macOS, а саме: «Пользователи», «Система», «Программы».

Для того, щоб зробити копію даних для подальшого дослідження виконуємо наступне:

1. Натискаємо «Файл»;
2. Далі «Новий образ»;
3. Натискаємо «Образ из папки» та вибираємо потрібу папку з даними.

УДК: 343.98

Кралюк Марина Олександрівна,
завідувачка відділом електротехнічних, пожежно-технічних
і досліджень питань безпеки життєдіяльності
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ОХОРОНА ПРАЦІ: ПЕРШОЧЕРГОВІ ДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ВИРОБНИЦТВІ

LABOR PROTECTION: PRIORITY ACTIONS IN THE INVESTIGATION OF OFFENSES AT PRODUCTION

Анотація. Специфіка проведення досудового розслідування правопорушень на виробництві вимагає використання комплексу інженерно-технічних знань в області безпеки виробництва та безпеки життєдіяльності. Несвоєчасне виконання слідчих дій перешкоджає отримати необхідні для досудового розслідування докази, а при призначенні судової експертизи – скоротити терміни її виробництва, підвищити якість і повноту відповідей на поставлені запитання. В роботі розглянуті першочергові дії, які необхідно виконати в даному випадку. Наводиться перелік документів, які підлягають огляду та вилучення, перелік питань, які необхідно задати свідкам під час допиту, і перелік питань, які необхідно поставити на вирішення експертизи.

Ключові слова: судова експертиза безпеки життєдіяльності, вилучення документів, перелік питань, виробничий травматизм, створення загрози загибелі людей або настання інших тяжких наслідків.

Abstract. Specifics of the pre-trial investigation in a business environment require a set of engineering and technical skills and knowledge in occupational safety and health to be applied. Undue

investigative actions prevent from obtaining evidences required for the pre-trial investigation and reducing the time of the forensic expert examination when assigning it, increasing the quality and completeness of answers to the questions raised. This paper reviews the immediate actions needed in this case. The author gives a list of documents examined and seized, a list of questions to be asked while examining witnesses, and a list of issues to be resolved through the expert examination.

Keywords: forensic health expert examination; seizure of documents; list of questions, issues; work-related fatalities, injuries and illnesses; endangering the people's life, or ensuing of grave consequences.

В останні роки в нашій державі хоча і спостерігається тенденція до загального зниження рівня виробничого травматизму, але, швидше за все, через зменшення інтенсивності праці і обсягів випуску продукції. За даними Держпраці в 2019 році на підприємствах України травмувалися 3 876 осіб, з яких смертельно – 422. Порівнюючи з 2018 роком, травми в 2019-му отримали на 250 осіб менше. Однак, кількість випадків смертельного травматизму не зменшилася: 422 летальних випадки в 2019 році в порівнянні з 409 – в 2018 році [1].

Головними причинами виробничого травматизму можна назвати наявність істотних недоліків в законодавстві, що регулює питання техніки безпеки, з одного боку, чисельні порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці та відсутність належного контролю – з іншого.

Відповідно до статті 22 Закону України «Про охорону праці» [2] на підприємствах, в установах і організаціях розслідуванню та обліку підлягають нещасні випадки, професійні захворювання і аварії. Процедура проведення розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій, що сталися з працівниками на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форми власності або в їх філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах визначає

Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві [3]. Відповідно до його вимог матеріали спеціального розслідування надсилаються за місцем події в органи прокуратури для розгляду і прийняття рішення по цим фактам в порядку статті 276 КПК України [4].

В окремих випадках, органами досудового слідства розслідується загроза загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, коли відбуваються такі зміни в стані виробничих об'єктів, підприємств, внаслідок яких виникає реальна небезпека життю людей або реальна небезпека заподіяння (настання) шкоди вказаним у цих статтях благам.

Найбільш часто передумови для виникнення таких ситуацій виникають при укладенні договору підряду з підрядником/субпідрядником, який всупереч вимогам статті 837 ЦКУ [5], а також галузевих стандартів приступає до виконання робіт підвищеної небезпеки без отримання дозволу і не маючи відповідної кваліфікаційної підготовки, а, отже, створює загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків та відповідно до частини 1 статті 272 ККУ [6] карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Специфіка проведення досудового розслідування із зазначених вище питань вимагає від слідчих, прокурорів використання комплексу інженерно-технічних знань в області безпеки виробництва та безпеки життєдіяльності. У таких випадках, відповідно до вимог статті 242 КПК [4] і роз'яснень постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 року № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» [7] необхідно призначити судову експертизу.

Для забезпечення можливості проведення експертизи слідчому, прокурору необхідно, перш за все, виконати наступні

процесуальні дії: вилучити документи на підприємстві; оглянути місце події; допитати свідків події.

До документів, що підлягають вилученню та огляду відносяться: технічна і технологічна документація виконання робіт і процесів, при яких допущені події; книга реєстрації аварій і нещасних випадків на даному підприємстві, а також акти спеціального розслідування і накази по допущеним раніше аналогічним подіям; облікова картка потерпілих, а при необхідності посвідчення і протоколи екзаменаційної комісії, яка приймала у них іспит з присвоєння кваліфікації або по безпечним методам роботи; дозволи на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки; книги первинного та поточного інструктажів з безпечних методів робіт; документи (накази, розпорядження керівництва підприємства), які можуть свідчити про стан техніки безпеки в цілому на підприємстві; книги нарядів ділянок і наряди-путівки майстрів, в змінах яких допущені ці події; технічна документація і протоколи обстеження технічного стану обладнання, яке використовувалося при виконанні роботи, при якій допущено досліджувану подію; приписи контролюючих організацій і нагляду підприємства щодо усунення порушень вимог охорони праці, зафіксовані ними на об'єкті, де допущено подію.

Встановлення фактичних обставин події, механізму події можливо різними способами. Ці відомості можуть бути отримані шляхом допиту учасників (очевидців) події, вивчення протоколів огляду, технічної та технологічної документації, в результаті слідчих дій, в тому числі відтворення обстановки і обставин події, і іншими способами.

Свідки, яких слідчий повинен допитати в порядку виконання первинних слідчих дій можуть бути розділені на дві групи: на свідків – очевидців події; на свідків, які першими прибули на місце події за відсутності очевидців події, що відбулася. Залежно від приналежності свідка до тієї чи іншої групи, слідчому в обов'язковому порядку необхідно з'ясувати у них певні питання.

У свідків – очевидців події необхідно з'ясувати наступні питання: де вони перебували в момент події? яка там була видимість і чутність? було їм видно місце, де стався нещасний випадок (аварія)? за яких обставин стався нещасний випадок (аварія)? чи були допущені які-небудь порушення правил безпеки в місці нещасного випадку (аварії)? яка причина нещасного випадку (аварії) і за яких обставин його можна було б запобігти? яким був стан засобів групового та індивідуального захисту? та ін.

У осіб, які першими прибули на місце події, необхідно з'ясувати наступне: яка була обстановка, яку вони застали на місці події? в якому положенні і де знаходилися потерпілі? в якому становищі перебувало обладнання та інші предмети? чи можна судити по обстановці місця події про допущені порушення правил безпеки, якщо так, то про яке саме порушення йдеться і на якій підставі? які причини настання нещасного випадку (аварії), можливості його запобігання? та ін.

Звичайно, у слідчих можуть виникнути (і обов'язково виникнуть) та інші питання в залежності від конкретних обставин справи, але без з'ясування названих питань, як найбільш необхідних, він обійтися не зможе.

До переліку основних питань при призначенні інженерно-технічної експертизи безпеки життєдіяльності при нещасних випадках слід віднести наступні: вимоги яких нормативно-правових актів з охорони праці (безпеки життєдіяльності) регламентують дії осіб, причетних до даної події? чи виконувалися в даній виробничій ситуації роботи з підвищеною небезпекою? які організаційні і технічні причини виникнення нещасного випадку? хто і які допустив відступи від вимог нормативно-правових актів з охорони праці (безпеки життєдіяльності) в даній ситуації? хто з осіб, причетних до події, мав технічну можливість запобігти настанню нещасного випадку, що для цього вони повинні були здійснити, і чії дії (бездіяльність) з технічної точки зору знаходилися в прямому (безпо-

середньому) причинно-наслідковому зв'язку з настанням цієї події і її шкідливими наслідками? А при створенні загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків: вимоги яких нормативно-правових актів з охорони праці в даній виробничій ситуації регламентують дії осіб, причетних до створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків? чи виконуються в даній виробничій ситуації роботи з підвищеною небезпекою? в чому конкретно, в даній виробничій ситуації, становиться загроза загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків? хто і які відступи від нормативно-правових актів з охорони праці допустив в даній виробничій ситуації? хто з осіб, причетних до події, мав технічну можливість запобігти створенню загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, які дії для цього вони повинні були здійснити, і які їхні дії (бездіяльність) з технічної точки зору знаходяться в прямому причинному зв'язку з виникненням цих небезпечних умов праці?

Безумовно, в кожному конкретному випадку запропонований перелік може бути розширений іншими питаннями, які уточнюють окремі сторони ситуації, однак, цей типовий (уніфікований) алгоритм призначення і проведення експертних досліджень залишається незмінним щодо переважної більшості інженерно-технічних експертиз в області безпеки життєдіяльності. Це той мінімально необхідний і достатній обсяг вихідних даних, який треба дослідити і проаналізувати експерту з метою розробки оперативно-інформаційної моделі практично будь-якої ситуації, пов'язаної з невиконанням правил і норм охорони праці на промисловому виробництві. Тому, перш за все, слідчий, який збирає первинні матеріали для експертизи, повинен знати основи і особливості дослідницької діяльності судового експерта і діяти за такою схемою, щоб можна було вирішити вищевказані завдання судової експертизи.

Перелік використаних джерел:

1. Травматизм на виробництві // Державна служба України з питань праці. Режим доступу: <http://dsp.gov.ua/category/diyalnist/travmatyzm-na-vyrobnytstvi/> (дата звернення: 15.05.2020).
2. Про охорону праці: Закон України редакція від 20.01.2018 № 2694-XII // База даних «Законодавство України» / ВР України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (дата звернення: 15.05.2020).
3. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 337 // База даних «Законодавство України» / ВР України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.05.2020).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.05.2020).
5. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.05.2020).
6. Кримінальний Кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.05.2020).
7. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: Постанова Верховного суду України від 30.05.1997 № 8 // База даних «Законодавство України» / ВР України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text> (дата звернення: 15.05.2020).

Кривак Тетяна Петрівна,
молодший науковий співробітник

Баюрко Наталія Миколаївна,
молодший науковий співробітник
Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України

ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (TAIEX) У ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

TECHNICAL ASSISTANCE AND INFORMATION EXCHANGE INSTRUMENT (TAIEX) IN THE ACTIVITIES OF FORENSIC INSTITUTIONS OF UKRAINE

Анотація. У доповіді розглянуто один з інструментів міжнародної технічної допомоги Європейського Союзу (TAIEX), його першочергова мета та ціль, висвітлено основні етапи підготовки та реалізації заходів.

Ключові слова: TAIEX, судово-експертна установа, інституційна розбудова.

Abstract. The article deals with one of the instruments of Technical Assistance and Information Exchange instrument (TAIEX) of the European Union, its main goal and purpose, highlights the main stages of preparation and implementation of activities.

Keywords: TAIEX, forensic institution, institutional development.

Низка політичних та нормативно-правових документів, зокрема Закон України «Про Концепцію загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», Програма інтеграції України до Європейського Союзу, Стратегія інтеграції України до

Європейського Союзу тощо базуються на баченні інтеграції України до європейської спільноти та є одними із пріоритетних напрямків зовнішньої політики держави. У Законі України «Про судову експертизу» міжнародне співробітництво у сфері судово-експертної діяльності обумовлене перш за все прагненням міжнародного судово-експертного співтовариства розширити можливості обміну наукової та практичної інформації з питань судової експертизи [1].

Адаптація українського законодавства до стандартів ЄС, завершення політичних й економічних реформ, вироблення скоординованої державної політики тощо вимагають значного фінансування, якого недостатньо у розпорядженні уряду України.

Європейська Комісія підтримує країни-партнери Європейської політики сусідства та надає технічну допомогу через інструменти, що вже підтвердили свою ефективність у країнах із перехідною економікою (нові держави-члени ЄС): через цільову експертну допомогу, зокрема інструментом TAIEХ (Technical Assistance Information Exchange).

На законодавчому рівні використання інструментів інституційної розбудови в Україні, таких як TAIEХ, було закріплено низкою нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України [2; 3].

У діяльності судово-експертних установ України TAIEХ є досить дієвим та ефективним механізмом залучення європейської допомоги. TAIEХ – це інструмент зовнішньої допомоги, що надається Європейською Комісією для обміну інформацією з метою розбудови інституціональної спроможності, необхідної для адаптації національного законодавства до європейських норм.

TAIEХ, як інструмент зовнішньої допомоги, був заснований Генеральним Директоратом Європейської Комісії з питань розширення, що покликааний допомагати країнам-кандидатам устислі терміни вирішити питання запровадження законодавства ЄС (*acquis communautaire*). Слід зазначити, що першо-

черговим завданням TAIEХ є спрощений механізм передачі та обмін передовим досвідом між країнами-бенефіціарами й країнами – членами Європейського Союзу [4].

TAIEХ в Україні зосереджує свою увагу на розв'язанні конкретних проблем розвитку та інтеграції, що вимагає від державних органів влади України ініціативного підходу, самостійного визначення своїх потреб, підготовки та подання заявок та мобільності, що дає змогу використовувати його для вирішення нагальних питань.

У рамках інструменту TAIEХ коштом ЄС здійснюються такі послуги:

- надання експертів країнам-партнерам у якості радників, які допомагають розробляти законодавство відповідно до норм та стандартів ЄС
- навчальні візити, що дають змогу державним службовцям з країн-партнерів вивчити досвід країн ЄС у вирішенні практичних питань, пов'язаних із впровадженням і забезпеченням дотримання норм та стандартів ЄС
- організація і проведення семінарів та робочих зустрічей з метою роз'яснення аспектів норм та стандартів ЄС широкій аудиторії.

Підготовка та реалізація заходів TAIEХ складається з таких етапів: подача заявок TAIEХ; оцінка заявок адміністративним офісом; отримання контакту; проведення оцінки після заходу.

Для проведення семінару у рамках TAIEХ співорганізатор повинен сформувати програму з чітко визначеними пунктами, надати інформацію щодо необхідної експертизи. Співорганізатор також несе відповідальність за запрошення учасників та місцевих доповідачів на семінарі. Слід також зазначити, що TAIEХ не забезпечує учасників семінару роздатковими матеріалами (за виключенням Порядку денного заходу).

У випадку проведення навчальної поїздки або експертної місії співорганізатор відбирає учасників заходу TAIEХ (максимум 3 особи беруть участь у навчальній поїздці, мінімум 5 – в експертній місії). Співорганізатори за власним бажанням

можуть брати участь у відборі експертів: якщо бенефіціар знає експерта або організацію, від якої бажає отримати експертизу (досвід), про це необхідно вказати в бланку заявки ТАІЕХ. Оскільки ТАІЕХ відповідає за кінцевий відбір експертів, всі сторони повинні остаточно погодити кандидатуру експерта.

Експерти, запрошені в рамках заходів ТАІЕХ, є переважно спеціалістами державного сектора країн-членів ЄС, які працюють у тотожних органах країни-бенефіціара. Дуже часто експерти є практикуючими спеціалістами в конкретній сфері. В разі потреби до заходів ТАІЕХ також можуть бути залучені представники Європейської Комісії та інших інституцій ЄС.

Після проведення заходу ТАІЕХ учасникам та експертам надсилають запит щодо оцінювання якості проведення зазначеного заходу. Це важливо у зв'язку з постійним удосконаленням ТАІЕХ. Для цього експертам та учасникам семінару чи відрядження, навчальної поїздки направляється автоматичне повідомлення електронною поштою, до якого прикріплена оціночна анкета, що допомагає ТАІЕХ оцінити якість проведеного заходу.

Таким чином, можемо зробити висновок, що інструмент ТАІЕХ є одним із найбільш ефективних серед інструментів технічної допомоги для державних установ України у контексті Європейської інтеграції, особливо у процесі адаптації та впровадження законодавства Європейського Союзу. Для судово-експертних установ України інструмент ТАІЕХ є швидким та гнучким механізмом щодо удосконалення національного законодавства України та його гармонізацією з європейським таякий, зокрема, сприятиме формуванню єдиних методичних підходів щодо професійної підготовки судових експертів.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України «Про судову експертизу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/403812?find=1&text=%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD>

2. Про затвердження Порядку підготовки, схвалення та виконання плану залучення зовнішньої допомоги Європейської Комісії у рамках TAIEH [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України Постановавід 13/01/2016 № 32—Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32-2016-%D0%BF#Text>

3. Деякі питання підготовки та виконання програми Всеохоплюючої інституційної розбудови у рамках ініціативи Європейського Союзу «Східне партнерство» [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 2078 від 10.11.2010 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2078-2010-%D1%80#Text>

4. Офіційний веб-сайт TAIEH [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/enlargement/taieh>.

УДК 343.98

Кропивка Тетяна Олександрівна,

судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF FORENSIC SCIENCE AND CRIMINOLOGY

Анотація. Стаття присвячена проблематики судової експертизи, теоретичним підґрунтям для вирішення зазначених проблем. Розглянуто перспективні напрями розвитку міжнародного співробітництва судово-експертних установ та шляхи підвищення його ефективності з метою вступу до міжнародних судово-експертних мереж, пропозиції узагальнення експертної та судової практики, впровадження сучасних методик та методичних рекомендації для проведення судово-експертних досліджень.

Ключові слова: судова експертиза, судово-експертні установи, судово-експертна діяльність, міжнародне співробітництво, судова практика.

Abstract. The article is devoted to the problems of forensic examination, the theoretical basis for solving these problems. Prospective directions of development of international cooperation of forensic institutions and ways to increase its efficiency in order to join international forensic networks, proposals for generalization of expert and judicial practice, introduction of modern methods and guidelines for forensic research are considered.

Keywords: forensic examination, forensic institutions, forensic activities, international cooperation, judicial practice.

Сучасний етап розвитку нашої держави характеризується глибокими соціально-політичними перетвореннями, спрямованими на подолання корупції, забезпечення економічного зростання, розвиток демократії, розширення прав та свобод людини, наближення суспільства до європейських та міжнародних норм. Ці процеси проходять у складних умовах нестабільності економіки, проявів екстремізму та тероризму, зростання насильницької злочинності. При цьому змінюються якісні та кількісні показники злочинності. З одного боку низьке матеріальне становище окремих груп населення впливає на збільшення кількості злочинів, з іншого злочинність стає здебільше організованою та професійною, відрізняється зухвалістю та агресивністю. Розробка сучасних науково-технічних засобів та впровадження їх у практику протидії злочинності покладається в основному на експертні установи [2, с. 5].

Судова експертиза є тим процесуальним інститутом, роль і значення якого у процесі розслідування кримінальних справ важко переоцінити. Саме тому у суспільстві нерідко постає питання щодо надійності та об'єктивності проведених досліджень та наданих висновків. І дана постановка питання не є безпідставною, оскільки далеко не всі питання нормативно-

правового регулювання судово-експертної діяльності на сьогоднішній день дістали свого вирішення.

Одним із показників глибини даної проблеми є той факт, що вони досить часто стають предметом обговорення на науково-практичних конференціях, семінарах, в публікаціях науковців та практиків [3, с. 98].

Незважаючи на значний потенціал експертних установ та обсяг виконуваної ними роботи з експертного забезпечення досудового розслідування, її результативність за різними напрямками не задовольняє сучасним вимогам практики протидії злочинності. Це пояснюється, з одного боку, об'єктивними причинами, пов'язаними зі зростанням злочинності, з іншого – в експертній діяльності існують проблеми, пов'язані з її загальною організацією, підпорядкованістю, взаємодією з іншими суб'єктами досудового розслідування, зокрема слідчими та оперативними підрозділами. Не завжди простежується чітке уявлення щодо предмета експертного дослідження, тому в постановах часто ставляться питання, які виходять за межі компетенції експерта, питання дублюються, порядок питань суперечить логіці дослідження, буває некоректна постановка питань, що значно ускладнює роботу експертів. Таким чином, аналіз експертної практики свідчить про низку чинників, які впливають на якість експертних досліджень, строки виконання експертиз [5, с. 108].

Також слід зазначити, що одним із основних напрямів роботи всіх органів державної влади в Україні щодо її інтеграції в європейське та світове співтовариство є підготовка пропозицій з питань міжнародно-правових відносин та приєднання України до міжнародних договорів і конвенцій; підписання угод про правове співробітництво з відповідними органами іноземних держав та міжнародних організацій, взаємодія з ними в межах своїх повноважень тощо. Саме тому актуальною тенденцією сучасності є розширення участі судово-експертних установ у такому міжнародному співробітництві, підвищення їхньої ролі у розвитку теорії та практики криміналістики і

судової експертизи. Ефективному розвитку інтеграційного процесу у галузі судової експертизи судово-експертних установ держав різних регіонів світу сприяє не лише накопичений досвід нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності, а й реалізація перспективних підходів до виникнення нових видів судових експертиз [6, с. 237].

Так відповідно до ст. 17 Закону України «Про судову експертизу», для присвоєння та позбавлення кваліфікації судового експерта створюються експертно-кваліфікаційні комісії при міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність.

До складу експертно-кваліфікаційних комісій входять найбільш досвідчені фахівці та науковці, які мають кваліфікацію судового експерта і стаж практичної роботи за спеціальністю не менше п'яти років. Серед них має бути не менше двох фахівців тієї експертної спеціальності і того класу, з яких комісія проводить атестацію, присвоює кваліфікацію судового експерта або кваліфікаційний клас, а також фахівець із процесуальних питань судової експертизи. Однак, чинна редакція ст. 17 Закону України «Про судову експертизу», фактично унеможлиблює запровадження нових видів експертиз, оскільки для присвоєння кваліфікації судового експерта з нових питань треба обов'язково мати не менше двох фахівців тієї експертної спеціальності і того класу зі стажем експертної роботи не менше 5 років [1].

Виходячи з викладеного вважаємо, що державою робляться кроки щодо покращення діяльності судово-експертної системи, але цей процес просувається дещо повільно і реформування потрібно продовжувати, поступово викреслюючи негативні фактори з урахуванням потреб фахівців.

Цілком зрозуміло, що національна судова експертиза не може існувати ізольовано, тобто тільки в межах окремої держави, оскільки вона активно не виконуватиме свої функції забезпечення правоохоронної діяльності поза інтеграцією

з міжнародною спільнотою. Тому необхідне міжнародне співробітництво експертних установ з метою обміну досвідом, врахування сучасних досягнень науки і техніки, виключення дублювання науков-методичного забезпечення регіонального розподілу завдань між судово-експертними установами, створення профільних експертних напрямів держави. Слід зазначити, що останніми роками активізувалося міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи. Одним із таких напрямів є створення міжнародних судово-експертних мереж. На сьогодні функціонує п'ять таких мереж, які об'єднують наукові резерви судово – експертних установ різних держав:

1. Європейська мережа судово-експертних установ, що існує з 1995 р. Це найбільш розвинена і міцна мережа.

2. Південноафриканська регіональна мережа судово-експертної науки з 2008 р., що включає весь африканський регіон.

3. Азіатська мережа судово-експертних наук, яка існує з 2008 р.

4. Міжнародна судово-екологічна експертна мережа теж існує з 2008 р. для сприяння судовим експертам у галузі екології і спеціалістам розслідування екологічних правопорушень.

5. Трасологічна судово-експертна природоохоронна мережа, що існує з 2006 р., яка є неурядовою організацією для надання допомоги у проведенні судових експертиз у справах про злочини проти дикої природи і для збереження біологічного розмаїття флори і фауни.[6, с. 238].

Можна зробити висновок, що саме узагальнення експертної та судової практики застосування судами процесуального законодавства під час призначення експертизи може сприяти розробці положень, спрямованих на вдосконалення процесуального законодавства, а також на визначення напрямків наукової та методичної роботи в цій сфері. А завдяки інтеграційним процесам в судово-експертній діяльності можливо гармонізувати та вдосконалити експертно-національне законодавство, розвиток теоретичних основ експертних дослі-

дження, вироблення єдиних методичних рекомендацій з їхнього проведення, вдосконалення експертної діяльності, підвищення професійної майстерності працівників судово-експертних установ, міжнародне визнання національних експертних висновків. Саме тому слід використовувати науковий та технічний потенціал міжнародних мереж судово-експертних установ, оскільки реалізація інтеграції судово-експертної діяльності матиме наслідки гармонізації та вдосконалення експертного національного законодавства і теоретичних основ експертизи, вироблення єдиних методичних рекомендацій з різних видів експертиз, отримання міжнародного визнання експертних висновків у цілому, вдосконалення експертної діяльності, підвищення професійної майстерності працівників судово-експертних установ в Україні.

Перелік використаних джерел:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
2. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/monogr.pdf>.
3. Науково-практичний коментар «Деякі проблеми судово-експертної діяльності та шляхи їх подолання». С. 98–101.
4. Одарюк М. В. «Теорія та практика судово-експертної діяльності»; матеріали VIII Міжвідомчої конференції (27 листопада 2019 року); Київ-2019. 477 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/15297/3/zbirnyk_28112019.pdf
5. Трофименко Н. С. Проблеми правоохоронної діяльності. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: «Право», № 1 (10), 2013. 112 с.
6. Линник О. В., Омельничук Л. В. Актуальність вступу України до міжнародних судово-експертних мереж. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 2–3 (6–7) 2017. С 236–241.

УДК 347.948

Крупенко Андрій Андрійович,

науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних,
екологічних, військових досліджень та досліджень відео-
звукозапису

Дмитрієв Валерій Олександрович,

провідний судовий експерт лабораторії інженерно-технічних,
екологічних, військових досліджень
та досліджень відео-, звукозапису

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України

АНАЛІЗ ЕКСПЕРТНОЇ ПРАКТИКИ З ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИЛАДІВ ОБЛІКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ, ЩО ЗАЗНАЛИ НЕМЕХАНІЧНОГО ВПЛИВУ НА ВІДПОВІДНИЙ ОБЛІК

ANALYSIS OF EXPERT PRACTICE IN THE STUDY OF ELECTRICITY METERS THAT HAVE UNDERGONE NON-MECHANICAL IMPACT ON THE RELEVANT METERING

Анотація. Авторами проведений аналіз експертної практики немеханічного впливу на електромеханічні та електронні прилади обліку електричної енергії з метою несанкціонованого втручання в їх роботу. Наведено умовну класифікацію за способами немеханічного впливу, які останнім часом все частіше зустрічаються при проведенні досліджень фактів несанкціонованого втручання споживачів електричної енергії в роботу лічильників електричної енергії.

Ключові слова: судова електротехнічна експертиза, експертиза приладів обліку електричної енергії, немеханічний вплив на відповідність обліку лічильників електричної енергії, втручання в роботу приладів обліку електричної енергії, прилад обліку електричної енергії, лічильник електричної енергії.

Abstract. The authors have analysed the practice of expert examinations of the non-mechanical influence on electromechanical and electronic counters of electric power in order intervene in their functioning without authorisation. One can find here a conventional classification according to the ways of any non-mechanical influence that can be noted with ever increasing frequency in the investigation of facts of an unauthorised intervention of electric power consumers in the functioning of electric power counters.

Keywords: forensic electrical engineering, expert examination of electric power counters, non-mechanical influence on the conformity of electric power counters, intervention in the functioning of electric power counters, electric power recording device, electric power counter.

Останнім часом зростає кількість судових експертиз та експертних досліджень, пов'язаних із дослідженням фактів втручання в роботу приладів обліку електричної енергії немеханічним способом, зокрема шляхом впливу наконструктивні елементи лічильників електричної енергії магнітними/електромагнітними полями.

Аналогічні питання при дослідженні фактів несанкціонованого втручання в роботу приладів обліку електричної енергії вирішувались в «Методиці дослідження засобів обліку електричної енергії та схем їх підключення з метою вирішення діагностичних завдань» [1]. Проте в даній методиці, що розроблена у 2015 році, здебільшого приділено увагу дослідженню фактів втручання в роботу приладів обліку електричної енергії механічним шляхом та при зміні схеми обліку, що недостатньо для вирішення питань дослідження фактів несанкціонованого втручання в роботу нових типів лічильників немеханічним способом.

Користування електричною енергією в Україні регламентується відповідними нормативними документами, а саме:

- Законом України «Про ринок електричної енергії»;
- «Правилами роздрібного ринку електричної енергії»;

- «Кодексом комерційного обліку»;
- «Кодексом системи передачі»;
- «Кодексом систем розподілу».

Факт втручання в роботу приладів обліку електричної енергії механічним шляхом встановлюється при проведенні відповідних комплексних електротехнічних та трасологічних експертних досліджень, оскільки наявність механічного впливу залишає характерні ознаки на конструктивних елементах лічильника в залежності від конкретного способу такого впливу та конструктивних особливостей приладу обліку.

Аналіз експертної практики дозволяє розподілити способи немеханічного впливу на роботу приладів обліку електричної енергії на дві загальні групи: вплив постійним магнітним полем та вплив електромагнітним полем певної частоти.

Вплив постійним магнітним полем на кроковий двигун електромеханічних лічильників електричної енергії повністю або частково блокує його роботу, що перешкоджає нормальному обертанню коліщаток рахункового пристрою та призводить до викривленню показів лічильника.

Вплив постійним магнітним полем відповідної індукції на трансформатори струму доводить їх сердечники до стану насиченості, що викривляє їх сигнал до рівня нижчого за пропорційний рівень мережі струму, що протікає. Вищенаведене призводить до повного блокування обліку або неповного врахування приладом обліку спожитої електричної енергії.

Вплив потужним постійним магнітним полем на імпульсні трансформатори в деяких випадках призводить їх до режиму насичення та втрати магнітної проникності, що переводить трансформатори в стан низькоомного навантаження для драйверів електровимірювальних пристроїв, що також призводить до безоблікового споживання електричної енергії.

В Таблиці 1 при вирішенні питань впливу на достовірність обліку електролічильниками електромагнітного поля наведено класифікацію радіочастот та їх діапазони за ДСТУ [2].

Таблиця 1.

Класифікація радіочастот.

Частоти	Діапазон
вельминизькі частоти, ВНЧ	3–30 Гц
наднизькі частоти, ННЧ	30–300 Гц
інфранизькі частоти, ІНЧ	300 Гц – 3 кГц
дуже низькі частоти, ДНЧ	3–30 кГц
низькі частоти, НЧ	30–300 кГц
середні частоти, СЧ	300–3000 кГц
високі частоти, ВЧ	3–30 МГц
дуже високі частоти, ДВЧ	30–300 МГц
ультрависокі частоти, УВЧ	300–3000 МГц
надвисокі частоти, НВЧ	3–30 ГГц
вельмивисокі частоти, ВВЧ	30–300 ГГц
гіпервисокі частоти, ГВЧ	300–3000 ГГц

Дослідження негативного впливу джерел радіочастотного випромінювання на конструктивні елементи приладів обліку при їх вимірюванні спожитої електроенергії показує, що випромінювачі електромагнітних хвиль здійснюють найбільший вплив на нормальну роботу приладів обліку електричної енергії, а саме на інтегральну мікросхему та ланцюги її живлення, в діапазоні дуже високих частот 80–300 МГц та більших при випромінювальній потужності від 10 Вт до 25 Вт (при мінімальній відстані випромінювача від корпусу електролічильника).

Аналіз експертної практики досліджень приладів обліку електричної енергії, що зазнали немеханічного впливу на їх роботу, підіймає питання необхідності розроблення відповідної експертної методики, розробленої з урахуванням наукових напрацювань в цьому напрямку та на основі існуючого багаторічного експертного досвіду з досліджень немеханічного впливу на електромеханічні та електронні прилади обліку електричної енергії з метою несанкціонованого втручання в їх роботу.

Перелік використаних джерел:

1. Методика дослідження засобів обліку електричної енергії та схем їх підключення з метою вирішення діагностичних завдань / Складачі: Сабадаш В. В., Дмитрієв В. О., Фокін Д. І., Меленцов О. М., Рябухіна В. О., Носатенко Ю. О., Дубинка В. І., Хоша В. В., Шмєрего О. Б., Філіпчук О. С., Лисенко О. В. – Харків: ХНДІСЕ, 2015. – 20 с.
2. ДСТУ 3254-95 Радіозв'язок. Терміни та визначення. [Чинний від 1996-07-01]. Вид. офіц. Київ: Держстандарт України, 1996. 50 с.

УДК 340.69: [332.64:631]

Крупіца Дмитро Олександрович,

судовий експерт, кандидат сільськогосподарських наук,
Херсонського відділення Одеського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ОЦІНОЧНО-ЗЕМЕЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

PECULIARITIES OF FORENSIC LAND APPRAISAL REVIEWS OF AGRICULTURAL LANDS

Анотація. Розглянуто особливості визначення ринкової вартості земель сільськогосподарського призначення в умовах нестачі вхідних даних та надано рекомендації щодо шляхів вирішення проблем, які виникають при проведенні досліджень при проведенні судової оціночно-земельної експертизи.

Ключові слова: ринок землі, земельна ділянка, експертна грошова оцінка, земельні відносини.

Abstract. The author studies the peculiarities in estimating the market price of agricultural lands in the context of a lack of input data and gives some recommendations as to the methods for resolving problems that might happen in investigations in the forensic land appraisal review.

Keywords: land market, land lot, expert monetary evaluation, land relations.

Земельні відносини не завжди відбуваються без порушення земельного законодавства. При цьому значна кількість припадає на такі порушення, як використання земельної ділянки без правовстановлюючих документів, не сплатення орендної плати, використання не за цільовим призначенням тощо. Тому неправомірне, нераціональне або злочинне використання земель, особливо сільськогосподарського призначення приводить до адміністративної і навіть кримінальної відповідальності з врахуванням нанесеного збитку.

Для врахування збитків та визначення сум відшкодування постає необхідність у проведенні експертної грошової оцінки земельних ділянок.

І якщо з земельними ділянками які належать до земель житлової та громадської забудови, земель промисловості тощо, при визначенні ринкової вартості більш-менш все зрозуміло, оскільки на ринку достатньо інформації про їх продаж, то при визначенні ринкової вартості сільськогосподарських земель, а саме для ведення товарного сільськогосподарського виробництва (код КВЗЦ 01.01) виникають питання в отриманні ринкових даних, особливо в період дії мораторію з їх продажу.

Треба відмітити, що в судовій оціночно-земельній експертизі значна кількість досліджень припадає на визначення ринкової вартості земель сільськогосподарського призначення, визначення якої є проблематичним, оскільки в період дії мораторію або не відбувався продаж сільськогосподарських земель для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, або був в дуже малих кількостях та для суспільних потреб. У зв'язку з чим аналогів на ринку продажу на дату оцінки підібрати майже неможливо, особливо коли є необхідність у проведенні дослідження на дату, що вже відбулася.

Не зважаючи на відсутність інформації, в період, коли в Україні діяв мораторій на продаж земель сільськогосподар-

ського призначення, найбільш їх вірогідну ринкову вартість можливо визначити, на нашу думку, лише застосовуючи метод капіталізації земельної ренти (зисків) в рамках методичного підходу, що ґрунтується на капіталізації чистого операційного або рентного доходу при наявності усіх необхідних даних [1]. Він застосовується за умов найкращого та найбільш ефективного використання, з урахуванням чинних зобов'язань та обмежень щодо використання земельної ділянки. А так, як абсолютна більшість земельних ділянок сільськогосподарського призначення дозволяють отримувати дохід шляхом вирощування та продажу сільськогосподарських культур, то і застосування цього методу є найбільш обґрунтованим.

Так, для застосування цього методу при визначенні ринкової вартості земель сільськогосподарського призначення з цільовим використанням – для товарного сільськогосподарського виробництва – є достатньо достовірної інформації щодо врожайності основних сільськогосподарських культур, які вирощувалися на даній ділянці, виробничих витрат, які були при вирощуванні цих культур, прибутку виробника, вартості проданої сільськогосподарської продукції, розміру орендної плати та інше.

Сам же метод капіталізації земельної ренти передбачає визначення річного доходу з землі як залишку доходу від продажу на ринку сільськогосподарської продукції, одержаної на земельній ділянці при її найбільш ефективному використанні, за мінусом виробничих витрат та прибутку підприємця [2].

Основна проблема, що виникає при проведенні розрахунків, є саме в отриманні достовірних даних по вирощуванню сільськогосподарських культур на ділянці, що оцінюється, особливо, якщо потрібно провести розрахунки на дату оцінки, яка вже минула, оскільки їх може не бути у вільному доступі. Основними і найбільш достовірними є дані державної статистичної звітності, які кожного року надають сільськогосподарські підприємства, або фермерські

господарства щодо вирощування тих чи інших культур. До таких даних відносяться:

- статистична звітність форма 29-сг «Підсумки збору врожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду», або якщо земельна ділянка була зрошуваною, то ця звітність має позначку – (меліорація);

- статистична звітність форма 21-заг (річна) «Звіт про реалізацію продукції сільського господарства»;

- статистична форма 2-ферм, форма щодо виробничої собівартості вирощування 1 центнера сільськогосподарських культур.

При цьому є і такі варіанти, коли даних державної статистичної звітності по вирощуванню сільськогосподарських культур на земельних ділянках, що оцінюються немає. В такому разі необхідну інформацію можливо отримати у вільному доступі, а саме, наприклад, вартість сільськогосподарських культур на інтернет-сайтах зернотрейдерних бірж, де відбуваються торги по продажу різноманітних сільськогосподарських культур, і на яких можна знайти дані безпосередньо на дату оцінки, або наближену до дати оцінки, що є справжніми ринковими показниками. Щодо витрат на вирощування, то інформація про них публікується на інтернет-сайтах агрохолдингів, агрофірм або наукових видань науково-дослідних інститутів, що займаються вирощуванням сільськогосподарських культур, з урахуванням місця розташування, де вони вирощувалися, наявності зрошення та інформації щодо заходів, які застосовувалися при вирощуванні цих культур на землях зі схожими ґрунтовими умовами. Але, в цьому випадку, вони є середніми показниками для земель, хоча і схожими за своїми властивостями.

Наявність цих даних, попри те, що в деяких випадках вони є осередненими, все ж таки дає змогу визначити найбільш ймовірну ринкову вартість земельних ділянок сільськогосподарського призначення на той період, на який потрібно провести дослідження, застосовуючи методичний підхід,

який ґрунтується на капіталізації чистого операційного або рентного доходу, а саме за методом зисків (капіталізації земельної ренти).

Перелік використаних джерел:

1. Методика експертної грошової оцінки земельних ділянок, ПКМУ від 11.10.2002 р. № 1531.

2. Дехтяренко Ю.Ф., Лихогруд М. Г., Манцевич Ю. М., Палеха Ю. М. Методичні основи грошової оцінки земель в Україні. Київ, 2007.

УДК 343.98.065

Куницький Станіслав Іванович,

судовий експерт сектору трасологічного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень

Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

**МОДЕЛЮВАННЯ-ЕТАП ЕКСПЕРТНОГО
ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ ВИРІШЕННІ
ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ СУДОВОЇ
ТРАСОЛОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ**

**MODELING-STAGE OF THE EXPERT EXPERIMENT WHEN
SOLVING IDENTIFICATION PROBLEMS FORENSIC
TRASOLOGICAL EXAMINATION**

Анотація. Запропоновано алгоритм проведення судової трасологічної експертизи за експертною спеціальністю 4.1 «Дослідження слідів людини та слідів тварини» із застосуванням методу моделювання на стадії експертного експерименту, якщо об'єктами дослідження є об'ємні сліди низу підшав взуття. Розглянуті проблеми питання, пов'язані з отриманням якісних моделей (експериментальних відтисків), які використовуються при порівняльному дослідженні.

Ключові слова: Слід, зліпок, слідосприймаюча поверхня, слідоутворююча поверхня, експериментальний відтиск, ідентифікація.

Abstract. Proposes an algorithm for forensic trasological examination in the expert specialty 4.1 «Study of human and animal footprints» using the method of modeling at the stage of expert experiment, if the objects of study are three-dimensional footprints of the soles of shoes. Problems related to obtaining qualitative models (experimental prints) used in comparative research are considered.

Keywords: Trace, mold, trace-receiving surface, trace-forming surface, experimental impression, identification.

Запорукою повного та об'єктивного дослідження при проведенні фахівцями експертних підрозділів трасологічної експертизи, об'єктами яких виступають сліди низу підшав взуття та порівнювальні матеріали, є наявність професійних навичок якісного моделювання на стадії експертного експерименту.

Моделювання – створення об'єкту, аналогічного об'єкту дослідження, для відтворення та дослідження явищ, процесів, умов з метою отримання інформації про їх сутність [1, с. 9].

Моделювання – як спеціальний метод при проведенні трасологічних досліджень може служити профілювання об'ємних слідів, що дозволяє більш повно і об'єктивно вивчити і порівняти просторові форми рельєфу слідів, зокрема відносно висоту найдрібніших деталей. Інший своєрідний спосіб моделювання, який використовується в трасологічних експертизах – трансформація, сутність якої полягає в перетворенні одного виду відображення в інший, більш зручний для вивчення і порівняльного дослідження [2, с. 14].

Для створення якісних моделей необхідно: 1) розуміти природу та процеси, які впливають на утворення слідів низу підшав взуття, виявлених під час огляду місця події; 2) правильно підібрати експериментальну слідоутворюючу поверхню, яка за своїми фізичними характеристиками

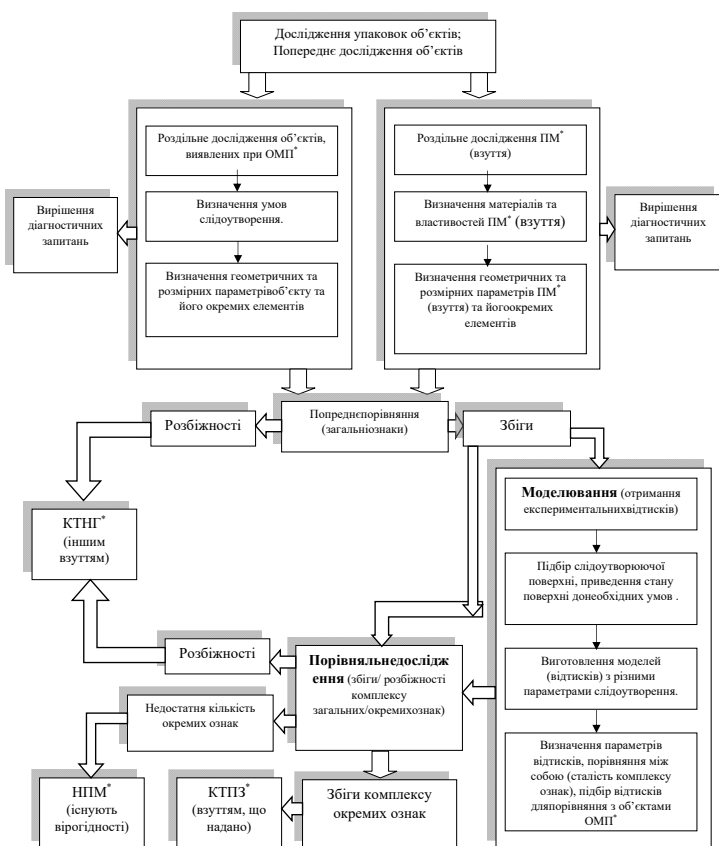
якнайбільш наближена до слідоутворюючої поверхні на огляді місця події, в якій сформувався слід; 3) мати навички для створення правильного контакту між слідоутворюючим об'єктом та слідосприймаючою поверхнею, що необхідні для отримання якісних та найбільш повних моделей (експериментальних відтисків).

Розглянемо використання методу моделювання при виконанні експертних висновків на прикладі вирішення ідентифікаційних запитань при проведенні трасологічних досліджень, об'єктами яких є об'ємні сліди та відповідний порівняльний матеріал. Типовий алгоритм етапів виконання судової трасологічної експертизи, об'єктами яких є сліди низу взуття, зображено на «мал. 1»

Представленим на малюнку 1 алгоритмом описано послідовність дії експерта при виконанні судової трасологічної експертизи, об'єктами якої є об'ємні сліди (частини слідів) низу підошви взуття та порівнювальний матеріал (взуття, підошва взуття), при вирішенні запитань ідентифікаційного характеру.

Експертна практика свідчить про те, що позитивні результати при проведенні трасологічної експертизи нерідко досягаються лише в тому випадку, якщо на дослідження разом зі слідами низу взуття, вилученими з об'єктом – слідоносієм, або зліпків слідів (з гіпсу, сірки, сіліконових компаундів тощо) чи слідами, відкопійованими на темні або світлі дактилоплівки, додаються якісно виготовлені детальні фотознімки вилучених слідів, які є додатком до протоколу огляду місця події [3, с. 346].

При виконанні судових експертиз, об'єктами яких виступають об'ємні сліди низу взуття, слід розуміти, що формування слідів в процесі ходьби або бігу, в особливості при зміні напрямку руху, відбувається в умовах інтенсивного кочення, зсуву і зрушень. Зусилля, які виникли при цьому, викликають динамічні зміщення ноги, які спотворюють ознаки сліду або ведуть к перетвореному (лінійному) відображенню ознак (сліди ковзання).

Мал. 1. Типовий алгоритм виконання ідентифікаційної трасологічної експертизи (об'єкти: сліди взуття/взуття) (*скорочення): ОМП – огляд місця події; ПМ – порівняльний матеріал; КТНГ – категорично негативний висновок; НПМ – висновок про неможливість вирішення запитання; КТПЗ – категорично позитивний висновок.

У формуванні об'ємних слідів підшовів взуття велике значення має здатність речовини сприймати об'єкти (найчастішим є ґрунт), сила натиску та здатність відтворити та зберегти загальні та окремі ознаки елементів контактної поверхні підшви взуття [4, с. 20–21].

Отже, для створення найбільш досконалих моделей (експериментальних зразків) при використанні методу моделювання в ході виконання висновків експерта, необхідно дотримуватися наступних правил та рекомендацій:

- ретельно дослідити та описати усі розмірні, фізичні та геометричні ознаки об'єктів, які надійшли на проведення експертизи;

- для отримання експериментальних відтисків об'ємних слідів підошов взуття використовувати слідоутворюючу речовину, яка за своїми фізичними властивостями та станом якнайбільше відповідає слідоутворюючій поверхні, що знаходилась безпосередньо на місці події у момент слідоутворення;

- виготовити декілька експериментальних відтисків зі зміною параметрів (сила натиску, кут контактної поверхні тощо), моделюючи умови слідоутворення, які наближені до реальних умов, що відбувались на місці події;

- порівняти отримані зразки між собою на предмет сталості відображення комплексу загальних та окремих ознак в наданих слідах і експериментальних відтисках; найкращі зразки експериментальних відтисків використати на стадії порівняльного дослідження та дати оцінку отриманим результатам.

Перелік використаних джерел:

1. Методика трасологічного дослідження замків. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / [укл. Коструб А. М., Грищенко О. В., Щирба Д. Є., Іваник С. І., Чашницька Т. Г.]: ДНДЕКЦ МВС України. Київ, 2015. 45 с.

2. Пророков И. И. Криминалистическая экспертиза следов (трасологические исследования) / под ред. А. Ф. Вольинский: Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел. Волгоград, 1980. 80 с.

3. Разумов Є. А., Молибога Н. П. Практическое руководство по осмотру места происшествия: теория, тактика, техника: учеб-практ. Пособ. / Под ред. И. П. Красюка. Киев, 2015. 750 с.

4. Грановский Г. Л. Криминалистическое исследование следов ног: Киев, 1970. 68 с.

Курдес Олег Вікторович,

старший науковий співробітник Харківського науково-дослідного
інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса
Міністерства юстиції України

ЩОДО КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ ACCORDING TO THE POLICY OF HUMAN REOURCES IN FORENSIC SCIENCE INSTITUTES OF UKRAINE

Анотація. У тезах розглянуто сутність поняття «кадрова політика» та напрями кадрової політики, а такожокреслені основні завдання сучасної кадрової політики судово-експертних установ.

Ключові слова: кадрова політика, кадровий підрозділ, робота з персоналом, професійна підготовка, кадровий резерв.

Abstract. The synopsis considers the concept essence of *human resource policies* and areas of *human resource policies*, as well as outline the main objectives of modern *human resource policies* of forensic institutions.

Keywords: human resource policies, HR department, work with staff, professional training, candidate pool.

Питання кадрового забезпечення спеціалізованих установ різних відомств, його адміністративно-правового забезпечення тривалий час були у полі зору провідних науковців. Вони зробили вагомий внесок у правове забезпечення роботи з персоналом спеціалізованих експертних установ. Так, С. Г. Гаспарян наголошує, що кадрове забезпечення судово-експертних установ України слід визначати як «комплекс заходів щодо наповнення судово-експертних установ та їх структурних підрозділів висококваліфікованими та такими, які відповідають встановленим вимогам, кадрами, організації

їх праці та підвищення професійного рівня з метою забезпечення надалі належного здійснення ними судово-експертної діяльності та надання професійних та якісних експертних послуг [1, с. 8]. Досліджуючи вимоги до судового експерта в умовах сьогодення І. А. Петрова робить висновок, що «судовий експерт повинен бути спеціалістом високої наукової кваліфікації, який може розробляти нові креативні експертні методики» [2, с. 79].

Поряд із цим, О. А. Шаповал вважає, що збалансована кадрова робота, спрямована на досягнення цілей та завдань організації, що реалізується через формування високопродуктивного, згуртованого кадрового потенціалу [3, с. 713].

Підкреслимо, науковцями було досліджено загальні поняття, що відносяться до кадрового забезпечення установ. На думку В. С. Мазура, «кадрова політика – це сукупність соціально-правових, організаційно-економічних і психологічних заходів з формування, використання та відтворення кадрового потенціалу». Науковцем встановлено, що її головна мета – забезпечення сьогодні та у майбутньому кожної посади та робочого місця працівниками належної кваліфікації, а основними завдання кадрової політики є: своєчасне забезпечення установ працівниками необхідної якості й у достатній кількості; раціональне використання трудового потенціалу; формування та підтримання ефективної роботи колективу установи [4, с. 206].

Досліджуючи кадрову політику С. Рибінс встановив, що до основних різновидів кадрової політики належать: політика добору кадрів, професійне навчання, оплати праці, соціальних відносин [5, с. 90]. О. С. Крючко розглядає кадрову політику як «цілеспрямовану діяльність у сфері визначення основних стратегічних і тактичних напрямів щодо підбору, розміщення, підвищення рівня професійних і ділових якостей кадрів з урахуванням даних про їх кількісну та якісну потребу, стан і перспективи суспільного розвитку» [6, с. 276; 9, с. 441]. На переконання В. А. Спивака, «кадрова політика – це діяль-

ність, що пов'язана з відносинами між суб'єктами організації (соціальними та професійно-кваліфікаційними групами, особистостями та організацією у цілому). Основне завдання кадрової політики – організація відносин «влада – підпорядкування» та сумісної діяльності, визначення ролей суб'єктів організації у справах підприємства, визначення форм, завдань, змісту діяльності суб'єктів організації, принципів і методів їх взаємодії» [7, с. 12; 9, с. 441].

Наукою «Управління персоналом» визначено, що шлях до формування якісного складу кадрів починається з організації підбору персоналу. З цього приводу цікавою є думка В. П. Чеमेкова, який виділяє основні завдання управління людськими ресурсами: аналіз роботи; планування потреби в персоналі; найм і добір кандидатів; управління оплатою праці; забезпечення мотивації і пільг; оцінка знань і умінь; оцінка виконання; навчання і розвиток; управління кар'єрою [7, с. 11].

Переконані, що в судово-експертних установах кадрової політики має складатись із таких напрямів діяльності:

- планування набору персоналу згідно з потребами установи, підбір, прийом на роботу;
- адаптація персоналу – реалізація заходів із пристосування нових працівників до умов праці, режиму роботи тощо;
- навчання та розвиток персоналу – навчання нових та наявних працівників, а також створення схем розвитку кар'єри талановитих працівників;
- оцінка персоналу – побудова шкали індивідуальних критеріїв оцінки працівника та кожної вакансії, зокрема;
- формування кадрового резерву – створення кадрового резерву та робота із кадровим резервом;
- створення системи мотивації – як матеріальної, так і нематеріальної.

Констатуємо, що сьогодні в системі кадрового забезпечення судово-експертних установ існують певні недоліки, а саме: її правового забезпечення; потребує перегляду загальна система кадрової політики цих установ; необхідна службова

підготовка та перепідготовка персоналу. Окремо слід акцентувати на тому, що процедура введення в посаду під час призначення на посаду судового експерта не регулюється жодними нормативно-правовими актами.

Підкреслимо, що адаптація на новому місці роботи має дві сторони: придбання професійних знань, умінь, оволодіння відповідними операціями на робочому місці та пристосування до умов праці (професійна адаптація). Наведене вище буде мати максимальний ефект лише за умови розуміння потреби та позитивного відношення працівників судово-експертних установ до необхідності постійного підвищення свого професійного рівня та зацікавленість у цьому керівної ланки установи, що, у свою чергу, потребує вдосконалення системи стимулювання діяльності судового експерта. З урахуванням наведеного вище, перегляд вимог до судового експерта та впровадження заходів щодо їх удосконалення має стати орієнтиром професійної підготовки кожного конкретного судового експерта.

Необхідно констатувати, що у зв'язку з високим навантаженням і підвищеною моральною втомлюваністю, адже судовий експерт досить часто знаходиться на засіданнях суду під час розгляду резонансних справ, та, відповідно до своїх обов'язків, перебуває поряд із об'єктами дослідження, що негативно впливають на психіку людини, тому постає питання щодо запровадження психологічної підготовки судових експертів. Це обумовлює необхідність тлумачення такого поняття, як професійна підготовка судових експертів, її систематизація та удосконалення адміністративно-правового забезпечення. Таким чином, необхідність введення поняття професійної підготовки судових експертів та її удосконалення, що обумовлене недостатністю наукових розробок у цій сфері, недосконалістю її правового регулювання визначають актуальність дослідження змісту та особливостей адміністративно-правового забезпечення професійної підготовки судових експертів. Використання та систематизація сучасних наукових напрацювань щодо адміністративно-правового забезпечення

професійної підготовки судових експертів, врахування міжнародного досвіду, дозволить комплексно дослідити цей напрям діяльності та визначити шляхи її покращення.

Слід констатувати, що належним чином розроблена кадрова політика та вжиті заходи щодо її впровадження в роботу з персоналом судово-експертної установи, використання міжнародного та сучасного досвіду, забезпечить устанovu висококваліфікованими працівниками, здатними зайняти одне із провідних місць в загальній системі забезпечення правосуддя в Україні.

Перелік використаних джерел:

1. Гаспарян С. Г. Адміністративно-правові засади кадрового забезпечення судово-експертних установ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків. ХНДІСЕ. 2019. 20 с.
2. Петрова І. А. Наукова складова у формуванні судового експерта. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: зб. матер. між нар.наук.-практ.конф., присвяченої 100-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України М. В. Салтевського. Харків. ХНДІСЕ. 2017. С. 78–79.
3. Шаповал О. А. Кадрова політика та шляхи її покращення. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 712–715.
4. Мазур В. С. Сучасна кадрова стратегія підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. № 6(51), ч. 2. 2011. С. 206–210.
5. Робінс С., Де Ченцо Д. Основи менеджменту / пер. з англ. А. Олійник. Київ. Основи, 2002. 671 с.
6. Крючко О. С. Теоретичні аспекти кадрової політики на підприємстві в сучасних умовах. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2011. № 4(2). С. 275–279.
7. Спивак В. А. Организационное поведение и управление персоналом. Санкт-Петербург. Питер. 2000. 416 с.
8. Чемеков В. П. Грейдинг: технология построения системы управления персоналом. Москва. Вершина. 2007. 208 с.
9. Марченко В. М., Хондока В. А. Кадрова політика та кадрова стратегія підприємства. *Глобальні транснаціональні проблеми економіки*. 2017. Вип. 20. С. 440–443.

Ласунова Світлана Валеріївна,

кандидат педагогічних наук, судовий експерт відділу психологічних та інших досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

**НАПРЯМКИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ ТА
ІДЕНТИФІКАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТАНІВ
ОСОБИСТОСТІ ПІДЕКСПЕРТНОГО ПРИ
ВИКОНАННІ СУДОВИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ
ЕКСПЕРТИЗ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА**

**TRENDS OF PSYCHOLOGICAL DIAGNOSTICS
AND IDENTIFICATION IN FORENSIC PSYCHOLOGICAL
EXPERT EXAMINATIONS WITH
THE USE OF POLYGRAPH**

Анотація. Проаналізовано напрацювання практиків та науковців в галузі судової та прикладної психофізіології щодо визначення характеристик особистості підекспертного в контексті загальної ймовірності та ефективності інструментального виявлення інформації, що приховується. Запропоновано батарею методик для діагностики індивідуально-психологічних особливостей підекспертних.

Ключові слова: індивідуально-психологічні особливості, дослідження із допомогою поліграфа, інструментальне виявлення інформації, що приховується.

Abstract. The work of scientists and practitioners in the field of forensic and applied psychophysiology to determine the characteristics of the personality of the subject in the context of the general probability and effectiveness of instrumental detection of hidden information is analyzed. A battery of methods for diagnosing individual psychological characteristics of tested is offered.

Keywords: individual psychological features, research by means of the polygraph, instrumental detection of the hidden information

Одеським науково-дослідним інститутом судових експертиз в якості співвиконавця наукової теми: «Розробка методики проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфу» упродовж 2020 року проводиться низка досліджень застосування комп'ютерного поліграфу в судовій психологічній експертизі *в комплексі з іншими методами психологічних досліджень*, в тому числі – психодіагностичним дослідженням індивідуально-психологічних особливостей підекспертної особи.

Проведений в цьому контексті аналіз чинної на сьогоднішній час методології засвідчив потребу в певній уніфікації змісту та визначенні найбільш функціональних напрямків психодіагностичного дослідження особистості підекспертного.

На нашу думку, такими напрямками можуть бути:

- психодіагностичне дослідження характеристик особистості підекспертного *в контексті загальної ймовірності інструментального виявлення інформації, що приховується;*
- психодіагностичне дослідження характеристик підекспертного, які можуть зумовлювати певні *особливості інструментального розпізнавання приховуваної ним інформації;*
- психодіагностичне дослідження особливостей підекспертного, які можуть визначати *ефективність відповідних тестових форматів* для поліграфологічного опитування підекспертного;
- *загальна психодіагностика особистості підекспертного*, в тому числі, й відповідно його кримінально-процесуального статусу.

Метою доповіді є представлення існуючих напрацювань науковців та практиків в означеній галузі судової та прикладної психофізіології, аналіз результатів досліджень, проведених на базі ОНДІСЕ.

В наукових джерелах вже робилися спроби віднайти значимі кореляції між певними індивідуально-психологічними

характеристиками підекспертного та ефективністю використання щодо нього методу психофізіологічного опитування. Так, численні дослідження (К. Бакстер, Дж. Грінберг, Іванов Р. С., Г. Інбау, Д. Крапол, Дж. Рейд, І. М. Чистяковта ін.) дозволили встановити, що на ефективність (як ймовірність прогнозу) інструментального виявлення прихованої інформації впливають формально-динамічні властивості опитуваного, його стильові характеристики саморегуляції, а індивідуальні способи переробки інформації (когнітивні стилі) обумовлюють ймовірність інструментального розпізнавання приховуваних обставин [Цит. за3; 5].

Відповідно до результатів дослідження І. В. Грузьєвої такі фактори як емоційна нестабільність, низький рівень саморегуляції, приналежність до групи «ригідних», висока комунікативність та інтелектуальна ергічність підвищують ймовірність виявлення прихованої інформації. А такі чинники як емоційна стабільність, високий рівень саморегуляції, приналежність до групи «гнучких», низька інтелектуальна ергічність і комунікативність знижують ймовірність інструментального прогнозу [1].

Окремі аспекти проблеми висвітлено у публікаціях П. М. Єрмакова, О. В. Воробйової, Г. Г. Ячика. Дослідження цих науковців показали принципову можливість якісно диференціювати реакції випробовуваних, викликаних тривожністю або значимістю стимулу, що дозволяє уникнути помилки неправдивого обвинувачення. Було доведено, що різні способи реагування на стрес можуть формувати індивідуальні форми фізіологічних реакцій. У цих умовах ключового значення набуває знову ж індивідуальний симптомокомплекс як унікальний набір параметрів фізіологічних реакцій.

Результати досліджень засвідчили, що випробовувані з яскраво вираженою властивістю сили нервової системи здатні більш успішно протистояти процедурі тестування на поліграфі. Було виявлено вплив характерологічного комплексу

«тривожність – емотивність» на амплітуду позитивної й негативної кривої на каналі шкірно-гальванічної реакції (ШГР).

Науковцями були представлені можливості диференціювання реакцій випробовуваних, викликаних тривожністю або значимістю стимулу. Так, проведений дослідниками кореляційний аналіз засвідчив, що позитивна крива ШГР має значимі кореляції зі змінними «тривожність» і «емотивність» ($p < 0,05$), в той час як негативна крива ШГР має значні кореляції лише з емотивністю ($p < 0,05$), з тривожністю таких виявлено не було. Тобто, високо амплітудна позитивна крива ШГР в поєднанні з амплітудною негативною кривою може бути індикатором того, що людина емоційно сприймає окремі з пред'явлених їй стимулів, або ж, у разі відсутності амплітудної негативної кривої, відчуває тривогу щодо поставлених їй питань [2].

Проведений аналіз представлених досліджень та експертної практики вітчизняних науковців дозволив запропонувати психодіагностичну модель дослідження особистості підекспертного при виконанні судових психологічних експертиз з використанням поліграфа.

Для реалізації групи завдань загальної діагностики індивідуально-психологічних особливостей підекспертного були обрані психодіагностичні методики:

- тест-опитувальник для визначення акцентуацій характеру Леонгарда-Шмішека;
- стандартизований багатофакторний метод дослідження особистості у скороченому варіанті (МІНІ-МУЛЬТ).

Вибір такого інструментарію було зумовлено висновками дослідників В. В. Нестерової та Т. В. Ворошилової, які вважають, що саме врахування акцентуацій характеру та актуальних психічних станів досліджуваного дозволить експерту не лише визначити роль його особистості в загальній картині злочину (досліджуваної події), але й оптимізувати власне процедуру опитування з використанням поліграфу [4].

Для визначення формально-динамічних та стильових характеристик підекспертного у контексті ймовірності інстру-

ментального виявлення у нього інформації, що приховується була підібрана наступна батарея методик:

- методика визначення типологічних психологічних особливо особистості Айзенка (опитувальника);
- методика В. М. Русалова на визначення формально-динамічних властивостей індивідуальності;
- методика В. І. Моросанової на визначення стилю саморегуляції.

Для реалізації групи завдань щодо дослідження характеристик підекспертного, які можуть зумовлювати певні особливості інструментального розпізнавання приховуваної ним інформації і визначати ефективність відповідних тестових форматів для поліграфологічного опитування підекспертного, використовувалися:

- методика дослідження фрустраційних реакцій С. Розенцвейга;
- тест-опитувальник для визначення акцентуацій характеру Леонгарда-Шмішека;
- Фрайбургський особистісний опитувальник FPI-K (коротка версія).

Наразі тривають дослідження щодо об'єктивізації взаємозв'язку характеристик під експертного та особливостей інструментального розпізнавання ним приховуваної інформації, підбираються найбільш оптимальні для цього поєднання шкал та індексів психодіагностичних методик. Визначені зв'язки та міжкомпонентні поєднання будуть актуальними для розробки ефективних алгоритмів організації процесу дослідження на поліграфі та вибору найбільш результативних тестових форматів.

Перелік використаних джерел:

1. Грузьева И. В. Формально-динамические и стилевые особенности индивидуальности как факторы вероятности инструментального выявления скрываемой информации: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / И. В. Грузьева- М.: РГБ, 2006. – 164с.

2. Ермаков П. Н. Индивидуальные особенности стрессорного реагирования во время психофизиологического исследования с применением полиграфа / П. Н. Ермаков, Е. В. Воробьева, Г. Г. Яцык // *Российский психологический журнал*. – 2016. – Том 13. – № 2. – С. 156–160.

3. Иванов Р. С. Общая оценка пригодности исследуемого лица к применению полиграфа / Р. С. Иванов // *Юридическая психология*. – 2011. – № 2. – С. 14–21.

4. Нестерова В. В. Использование психологических особенностей личности опрашиваемого в целях оптимизации процедуры опросов с использованием полиграфных устройств / В. В. Нестерова, Т. В. Ворошилова. – М.: ВНИИ МВД России, 2010. – 43с.

5. Чистяков И. Н. Взаимосвязь психологической установки субъекта и вероятности распознавания скрываемой информации в опросе с использованием полиграфа: диссертация ... кандидата психологических наук: 19.00.01 / И. Н. Чистяков. – Москва, 2010. – 165 с.

УДК 004.02

Литвицька Олена Іванівна,
судовий експерт відділу досліджень
у сфері інформаційних технологій

Литвицький Олег Петрович,
завідувач сектору комп'ютерно-технічних
та телекомунікаційних досліджень
Запорізький науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ДОСЛІДЖЕННЯ EXIF-ДАНИХ, АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕТА-ДАНИХ ЗОБРАЖЕНЬ ОТРИМАНИХ РІЗНИМИ ЗАСОБАМИ

RESEARCH OF EXIF-DATA, ANALYSIS OF FEATURES OF META-DATA OF THE IMAGES RECEIVED BY VARIOUS MEANS

Анотація. Досліджено загальну структуру EXIF-даних, їх специфіку та збереження інформативності в залежності від способу отримання файлів.

Ключові слова: метадані, exif, дослідження.

Abstract. The general structure of EXIF-data, their specificity and preservation of informativeness depending on a way of reception of files is investigated.

Keywords: metadani, exif, doslidzhennya.

Фототехнічні дослідження беруть свій початок досить давно – ще з часів, коли цифрові технології лише починали свій шлях, а про створення фотозображень за допомогою цифрових пристроїв навіть не могли уявити.

Раніше створення фотографії – це був важкий і кропіткий процес, який потребував значних зусиль, витрат та часу. А саме обладнання було займало значні площі.

Сьогодні ж створення фотографії – справа кількох секунд. Цифрові технології щільно увійшли в наше життя – переважна більшість мобільних пристроїв оснащена камерами, в автомобілях всюди встановлені відеореєстратори, а на вулицях міст – камери відеоспостереження.

І якщо раніше вся наявна інформація містилася лише на знімку, то сьогодні, окрім очевидної візуальної інформації, несуть в собі специфічні технічні дані, так звані EXIF-дані, які дозволяють отримати додаткову інформацію, яка може бути цікава при проведенні експертиз та досліджень з метою отримання певних даних.

Тому розглянемо поняття та загальну структуру EXIF-даних, а також, з огляду на велике різноманіття сучасної техніки (як її видів, так і виробників) та засобів передачі інформації проаналізуємо особливості EXIF-даних, в залежності від типу пристрою, за допомогою якого було створено фотозображення та зміни EXIF-даних в залежності від того яким способом інформація була передана.

В якості досліджуваних зразків оберемо:

1. Файл створений за допомогою мобільного пристрою.
2. Файл створений за допомогою фотокамери.

3. Файл створений за допомогою мобільного пристрою та відправлений за допомогою месенджера «viber».

4. Файл створений за допомогою фотокамерита відправлений за допомогою месенджера «telegram».

Отже, насамперед, розберемо загальне поняття та структуру EXIF-даних.

Exif (ExchangeableImageFileFormat) – це стандарт, який дозволяє додавати до цифрових фотографій додаткову інформацію, що описує цей файл. Інформація, записана в Exifдані, може використовуватися як людиною, так і різними пристроями.

ВExif вказана наступна інформація про знімки:

1. Розмір фото в пікселях по довжині і ширині
2. Роздільна здатність фото по горизонталі і вертикалі
3. Глибина кольору в бітах
4. Назва моделі камери і виробника
5. Програма в якій був зроблений знімок
6. Витримка в секундах
7. Світлочутливість сенсора (матриці), яка була встановлена зйомці
8. Значення витримки
9. Компенсація витримки
10. Дата зйомки [1].

Отже візьмемо тестові знімки та за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення отримаємоEXIF-дані, отримані результати занесемо до таблиці.

Для перегляду інформації використаємо програму ExifPilot.

ExifPilot – безкоштовний EXIF редактор. Використовується для перегляду EXIF, GPS, IPTC і XMP даних, а також для редагування і створення EXIF і IPTC даних [2].

Отже, підсумовуючи все вище зазначене можна зробити наступні висновки:

- EXIF-дані можуть нести багато додаткової інформації (наприклад, в моделях з GPS-модулем зберігається інформація про координати місця де було створено фотозображення);

- серйозним недоліком залишається можливість вільного редагування EXIF-даних, в наслідок чого експерт може дати відповідь тільки в вірогідній формі.

Таблиця 1

**Порівняння EXIF-даних,
в залежності від обставин отримання
зображення**

Зображення з мобільного пристрою	Зображення з фотокамери	Зображення, отримане через месенджер «Viber»	Зображення, отримане через месенджер «Telegram»
Tag /File/Main/... /Exif/Image/... /Exif/Photo/... /Exif/Gps/... /Exif/ Thumbnail/...	Tag /File/Main/... /Exif/Image/... /Exif/Photo/... /Exif/Gps/... /Exif/Thumbnail/...	Tag /File/Main/...	

Перелік використаних джерел:

1. Інформаційний ресурс <https://profotovideo.ru/> [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://profotovideo.ru/polezno-znat/chto-takoe-exif-tsifrovogo-fotosnimka> (дата звернення 06.09.2020). – Про фото простим мовою
2. Інформаційний ресурс <https://www.softportal.com> [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://www.softportal.com/software-17786-exif-pilot.html> (дата звернення 08.09.2020). – Софт Портал

Литвицький Олег Петрович,
завідувач сектору комп'ютерно-технічних
та телекомунікаційних досліджень

Чешко В'ячеслав Петрович,
старший судовий експерт сектору комп'ютерно-технічних
та телекомунікаційних досліджень
Запорізький науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ОТРИМАННЯ ДАНИХ ПРО РОЗПОВСЮДЖЕННЯ КОНТЕНТУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПІРИНГОВИХ МЕРЕЖ В РІЗНИХ ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ НА ПРИКЛАДІ КЛІЄНТА UTORRENT

OBTAINING DATA ON CONTENT DISTRIBUTION USING PEER-TO-PEER NETWORKS IN VARIOUS OPERATING SYSTEMS USING THE EXAMPLE OF THE UTORRENT

Анотація. Розглянуто особливості розміщення службових файлів клієнта Utorrent в різних операційних системах при дослідженні розповсюдження даних за допомогою пірінгових мереж.

Ключові слова: пірінгові мережі, розповсюдження, торрент-клієнт, resume.dat

Abstract. Features of placement of service files of the Utorrent client in various operating systems at research of distribution of data by means of peer-to-peer networks are considered.

Keywords: peer-to-peer networks, distribution, torrent client, resume.dat

В зв'язку з широким поширенням різноманітної техніки та розвитку науково-технічного прогресу сьогодні засоби розповсюдження – це не тільки персональні та портативні

комп'ютери з операційною системою сімейства «Windows», хоча за статистичними даними станом на серпень 2020 р. обсяги від загальної кількості становлять близько 77%, але слід також взяти до уваги інші операційні системи, «MacOS» – займає друге місце, близько 15% та операційні системи сімейства «Linux» – близько 2,8% [1]. І обсяг щоденно розповсюдженої за допомогою пірингових мереж інформації сягає сотні терабайт, та не завжди цей контент є легальним.

Тому питання дослідження засобів розповсюдження контенту в сімействах всіх цих операційних систем набуває все більшої актуальності.

Зазвичай експертам при дослідженні пірингових мереж ставлять запитання щодо завантаження/розповсюдження інформації (контенту) за допомогою конкретного пристрою.

На сьогоднішній день, не дивлячись на те, що окрім відомого всім utorrent, існує велика кількість торрент-клієнтів: qBittorrent, Deluge, Transmission, Tixati, BitTorrent та інші, однак завдяки можливості використання utorrent в усіх популярних зараз операційних системах, все ж даний клієнт займає позицію лідера.

Але в залежності від того в якій операційній системі проводиться пошук контенту перед експертом можуть виникати труднощі через наявні відмінності та специфіки побудови різних операційних систем.

Та, незалежно від операційної системи, не дивлячись на наявні відмінності, в більшості випадків структура службових даних буде подібною, це обумовлено кодуванням торрент-файлів за допомогою Bencode та принципом розповсюдження р2р-мереж [2].

Тому розглянемо які дані можна отримати та місце їх зберігання в різноманітних операційних системах на прикладі відомого всім, першого створеного клієнта – utorrent.

Найбільш інформативним службовим файлом клієнта utorrent є файл «resume.dat». Основні дані, що можна отримати при декодуванні (парсингу) файлу «resume.dat» наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні інформаційні поля з файлу «resume.dat»

Поле	Значення	Коментар
«*NAME*.torrent»	Назва торрент-файлу	
«added_on»: 0000000000	Дата та час, коли файл був поставлений на завантаження/роздачу	Дані в форматі UNIX Timestamp
«completed_on»: 0000000000	Дата та час, коли файл був поставлений на завантаження/роздачу	Дані в форматі UNIX Timestamp
«downloaded»: 198674307	Кількість завантаженої інформації	
«path»: «Диск:\Папка\Назва файлу»	Шлях зберігання файлу, який розповсюджувався	
«uploaded»: 0,	Кількість розповсюдженої інформації	Не нульове значення даного поля свідчить про потенційне розповсюдження контенту

Оскільки файл «resume.dat» можна редагувати відповідно до запитання пов'язані з поширенням контенту в категоричній формі не надається можливим.

Перелік полів не є вичерпним, в якості прикладу наведено найбільш затребувані поля.

Оскільки кожна операційна система має свої особливості побудови розміщення даних однієї й тієї ж програми буде відрізнятися, наведемо в таблиці 2 розташування службового файлу «resume.dat» для розглянутих операційних систем.

Шляхи зберігання службових файлів клієнта uTorrent в досліджених операційних системах

Назва операційної системи	Шлях
Windows	Диск:\Користувачі\Ім'я_Користувача\AppData\Roaming\utorrent
Linux	/opt/utorrent-server-vXX/
Mac OS	/Користувачі/Ім'я_Користувача/library/Application Support/uTorrent [3]

Таким чином, при дослідженнях, пов'язаних з пошуком даних про розповсюдження інформації в пірінгових мережах із службових файлів клієнта uTorrent можливо отримати досить вичерпну інформацію: назву, час завантаження, обсяг завантаженої та поширеної інформації, місце зберігання самого файлу на носії. Але суттєвим недоліком залишається неможливість гарантовано стверджувати достовірність отриманих даних через можливість їх редагування та внесення змін користувачем.

Перелік використаних джерел:

1. Інформаційний ресурс <https://gs.statcounter.com> [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://gs.statcounter.com/os-market-sharehttps://gs.statcounter.com/os-market-share> (дата звернення 5.09.2020). – Statcounter. GlobalStats
2. Інформаційний ресурс <https://smekni.com> [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://smekni.com/a/116399-2/peer-to-peer-tekhnologii-2/> (дата звернення 7.09.2020). – Мир знань
3. Інформаційний ресурс <https://forum.utorrent.com> [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://forum.utorrent.com/topic/68361-moved-dl-folder-utorrent-cant-find-files/> (дата звернення 11.09.2020). – uTorrent

Луценко Ірина Сергіївна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів
Одеського національного економічного університету

Терещенко Сергій Олександрович,

судовий експерт сектору економічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

**МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ПРОВЕДЕННЯ
ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ПИТАНЬ
ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ПІДТВЕРДЖЕННЯ
ЗБИТКІВ ВІД НЕДОСТАЧІ ТОВАРІВ У СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ**

**METHODICAL APPROACH TO CONDUCTING AN
EXPERT STUDY ON THE ISSUES OF DOCUMENTARY
CONFIRMATION OF LOSSES FROM SHORTAGES OF
GOODS IN BUSINESS ENTITIES OF VARIOUS FORMS
OF OWNERSHIP**

Анотація. Висвітлюється методичний підхід проведення експертного дослідження щодо питань документального підтвердження збитків від недостачі товарів у суб'єктів господарювання різних форм власності. Визначено методи та об'єкти експертного дослідження щодо документального підтвердження збитків від недостачі товарів у суб'єктів господарювання різних форм власності, а також наведений загальний алгоритм його проведення.

Ключові слова: експертне дослідження, методи дослідження, об'єкти, недостача товарів, збитки

Abstract: The methodical approach of conducting expert research on the issues of documentary confirmation of losses from shortages of goods in business entities of different forms of ownership is covered. Methods and objects of expert research on documentary confirmation of losses from shortages of goods in business entities of various forms of ownership are defined, as well as the general algorithm of its implementation is given.

Keywords: expert research, research methods, objects, shortage of goods, losses.

При проведенні експертного дослідження щодо питань документального підтвердження збитків від недостачі товарів у суб'єктів господарювання різних форм власності судовому експерту у своїй діяльності необхідним є використовувати певний методичний підхід, який нами вбачається як загальний алгоритм проведення дослідження з повним використанням методів та об'єктів дослідження.

Загальний алгоритм судово-економічної експертизи щодо документального підтвердження збитків від недостачі товарів у суб'єктів господарювання різних форм власності наведемо на рис. 1

Проведення вищенаведених процедур та їх детальний опис в дослідницькій частині експертного висновку свідчатиме про всебічність проведеного дослідження та надає можливість документального підтвердження висновку експерта, а їх відсутність свідчить про необґрунтованість результатів дослідження.

Крім того, скласти якісний, правомірний та документально-обґрунтований висновок експертом, а також правильно визначити розмір збитків при виявленні нестач товарів неможливо й без детального дослідження об'єктів у дослідницькій частині наукового висновку. Отже, на нашу думку, при проведенні експертного дослідження щодо питань документального підтвердження збитків від недостачі товарів у суб'єктів господарювання різних форм власності необхідним є проведення дослідження наступних основних об'єктів (таблиця 1).

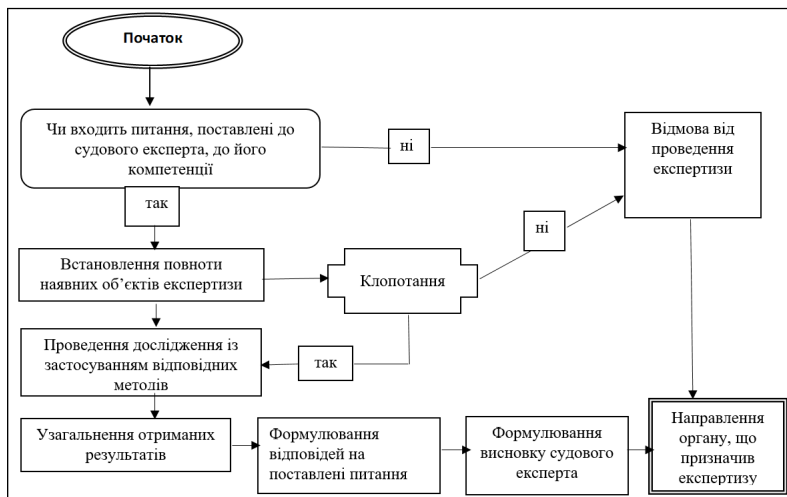

Рис. 1. Алгоритм судово-економічної експертизи щодо документального підтвердження збитків від недостатчі товарів у суб'єкта господарювання різних форм власності
Джерело: побудовано автором за даними дослідження

У разі недостатності переданих на дослідження судового експерта-економіста документів, він має право у відповідності до вимог п. 2 ч. 2 ст. 69 Кримінально-процесуального кодексу України «заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи» [1].

Що стосується методів дослідження, які використовуються при проведенні експертного дослідження щодо питань документального підтвердження збитків від недостатчі товарів у суб'єктів господарювання різних форм власності, то основними з них є методи документального контролю, а саме: формальна, арифметична, нормативно-правова, хронологічна, логічна, взаємна та зустрічна перевірки. Так, наприклад, при проведенні нормативно-правової перевірки, у процесі якої експерт визначає відповідність здійсненої операції правовим нормам [2].

Таблиця 1.

**Об'єкти проведення експертного дослідження
щодо питань документального підтвердження збитків
від недостачі товарів, у суб'єктів господарювання різних
форм власності**

№ з/п	Загальні об'єкти	Перелік об'єктів експертного дослідження
1	Первинні і зведені бухгалтерські документи	1. Договори купівлі-продажу товарів 2. Договори поставки товарів 2. Зовнішньоекономічні контракти 3. Акти прийому-передачі товарів на склад 4. Накладні на придбання або продаж товарів 5. Вантажно-митні декларації, супровідні документи, що підтверджують розрахункові дані складових митної вартості або інший документ, що відповідно до законодавства може використовуватись замість митної декларації 6. Інвойси, рахунки-проформи, коносаменти 7. Товаро-транспортні накладні, у т.ч. міжнародні 8. Фітосанітарні документи, сертифікати походження товару, сертифікати відповідності, пакувальні листи, специфікації до зовнішньоекономічних контрактів 9. Ліцензії на здійснення певних видів діяльності 10. Акти прийому-передачі товарів на склад або накладні 11. Довіреності 12. Складська квитанція, просте складське свідоцтво, подвійне складське свідоцтво 13. Інвентаризаційні описи та порівняльна відомість, довідки про результати інвентаризації 14. Страхові документи або інші документи, що ідентифікують відомості про струхування товару 15. Акт про виявлені факти невідповідності товарів відомостям, зазначеним у товаросупровідних документах, пошкодження товарів або їх упаковки, або їх маркування, що складається утримувачем товарів 16. Договори про повну матеріальну відповідальність 17. Установчі та реєстраційні документи 18. Інші документи

2	Регістри бухгалтерського обліку	1. Головна книга 2. Зведена оборотно-сальдова відомість за звітний період 3. Журнали-ордери за рахунками 36, 28, 63, 63
3	Документи фінансової, податкової та статистичної звітності	1. Баланс (Звіт про фінансовий стан) Форма 1 2. Фінансова звітність малого підприємства (Форма 1) 3. Звіт про продаж та запаси товарів (продукції) в оптовій торгівлі (1 Опт) 4. Звіт про продаж та запаси товарів (продукції) в роздрібній торгівлі (1 Опт)
4	Матеріали інвентаризації	1. Акти інвентаризації товарів, порівняльні відомості, інвентаризаційні описи, довідки про результати інвентаризації
5	Інші об'єкти	1. Акти ревізій та перевірок, складення відповідними контролюючими органами 2. Висновки інших експертиз (біологічної, хімічної, товарознавчої, екологічної, технологічної) 3. Матеріали правоохоронних органів щодо розслідування справи.

Джерело: складено автором за результатами дослідження

Експертом з метою виявлення відхилень у обліку товарів, що знаходились у суб'єкта господарювання проводиться дослідження законності здійсненої операції, а також чи відповідає зміст господарської операції діючим нормативно-правовим актам. Одним з головніших прийомів дослідження у процесі експертного дослідження та підтвердження збитків від недостачі товарів, що знаходились під митним контролем на відповідальному зберіганні у суб'єкта господарювання приватної форми власності є арифметична перевірка, оскільки переважна більшість питань, що постають перед експертом, стосуються правильності визначення кількості самого товару, що знаходиться на відповідальному зберіганні та його вартості з метою визначення збитків у разі встановлення нестач з відповідних товарів – все це потребує здійснення перерахунків з метою встановлення фактичних обставин справи.

Таким чином, відсутність повного обсягу методів, об'єктів та детального опису процедури проведення експертного

дослідження з питань документального підтвердження збитків від недостачі товарів у суб'єкта господарювання різних форм власності унеможливорює оцінити висновок експерта як достовірно-обґрунтований, правильний та якісний.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: Текст із змінами та доп. станом на 03 березня 2017 р.: Офіційне видання. Х.: Право. 2017. 344 с.
2. Теорія та практика проведення судових експертиз за напрямками інженерних, економічних, товарознавчих видів досліджень та оціночної діяльності / Монографія. За редакцією проф. Хомутенко В. П., к.ю.н. Костіна О. Ю. – Одеса, 2017р. – 274 с.

УДК 343.13

Максимів Людмила Василівна,

кандидат юридичних наук, судовий експерт сектору балістичного
обліку відділу криміналістичних видів досліджень
Івано-Франківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

**SOME ASPECTS OF INVOLVING AN EXPERT TO
CONDUCT EXAMINATIONS IN CRIMINAL PROCEEDINGS**

Анотація. У даній статті виокремлено окремі аспекти участі експерта у кримінальному провадженні, визначено поняття судової експертизи та розкрито процесуальний порядок залучення експерта до проведення експертизи у кримінальному провадженні.

Ключові слова: судовий експерт, експертиза, залучення експерта, кримінальне провадження.

Abstract. This article highlights some aspects of the expert's participation in criminal proceedings, defines the concept of forensic examination and reveals the procedural procedure for involving an expert in the examination in criminal proceedings.

Keywords: forensic expert, examination, involvement of an expert, criminal proceedings.

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [1].

Статтею 10 Закону України «Про судову експертизу» визначено, що судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Всі судові експерти, які уповноважені проводити судові експертизи, поділяються на дві категорії:

1) судові експерти державних спеціалізованих установ, до яких належать науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності;

2) судові експерти, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу

освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому вказаним Законом [2].

Експерт у кримінальному провадженні залучається для проведення експертизи та дачі висновку за результатами проведення дослідження.

Поняття «судової експертизи» визначено Законом «Про судову експертизу» як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду[2]. КПК не містить визначення поняття експертизи, лише вказівку на те, що експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 КПК, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Під спеціальними знаннями Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є., Петраєв С. Ю. пропонують розуміти систему відомостей певної галузі науки або виду діяльності (ремесла), що застосовуються слідчим, прокурором, судом або залученою ними для цього особою для вирішення конкретних завдань кримінального провадження. Відповідно експертиза є однією з визначальних форм використання спеціальних знань у кримінальному процесі. На відміну від безпосереднього використання спеціальних знань слідчим, за результатом експертного дослідження експерт складає висновок, що є джерелом доказів у провадженні[3, С. 128–129].

На думку Паладійчук О. Ю. судова експертиза – це найкваліфікованіша форма використання спеціальних знань в кримінальному судочинстві, яка постійно розвивається шляхом створення нових і вдосконалення наявних методик дослідження

і знаходить все більше застосування в судово-слідчій практиці. Ознаками судової експертизи є: а) застосування спеціальних знань у формі дослідження (отримання нових даних, які до цього не були відомі ініціаторам проведення експертизи) до певних об'єктів та предметів (спеціальними знаннями є професійні знання, що застосовуються експертами та не є загальновідомими); б) здійснення експертизи особливим суб'єктом – експертом; в) дотримання процесуальної форми; г) одержання нових фактів та оформлення результатів у вигляді висновків експерта [4].

Проведення експертизи включає в себе: 1) залучення експерта; 2) проведення експертних досліджень; 3) подання експертом висновку з питань, які поставлені перед ним сторонами кримінального провадження, слідчим суддею чи судом.

Вважаємо, що під поняттям судової експертизи у кримінальному провадженні слід розуміти застосування спеціальних знань (професійних, фахових знань, умінь та навичок, що застосовуються експертами та не є загальновідомими) у формі дослідження до певних об'єктів та предметів експертами під час проведення експертизи з дотриманням встановленої процесуальної форми з метою одержання нових фактів та оформлення результатів у вигляді висновків експерта. Крім того, вважаємо за необхідне доповнити КПК визначенням поняття «судової експертизи».

Експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 КПК, тобто якщо:

1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або для вирішення залученим стороною обвинувачення експертом постав-

лені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

2) сторона захисту не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

КПК не визначає чітко підстави для призначення експертизи, тобто сторони кримінального провадження, на свій розсуд, можуть бути ініціаторами призначення експертизи, за винятком обов'язкових випадків призначення експертизи, передбачених частиною другою статті 242 КПК.

Отже, внаслідок розгляду окремих аспектів залучення експерта для проведення експертиз у кримінальному провадженні встановлено низку проблем, які потребують наукового обґрунтованого дослідження та нагального нормативного регулювання.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна Рада України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII / Верховна Рада України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

3. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряєв С. Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 4 (44). 2019. С. 125–130. URL: [file:///C:/Users/Admin_11/Downloads/199742-446159-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin_11/Downloads/199742-446159-1-SM%20(1).pdf).

4. Паладійчук О. Ю. Значення судової експертизи у вирішенні завдань кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. С. 87–89. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/.pdf>

Максюта Олена Володимирівна,

судовий експерт Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, аспірантка Одеської державної академії будівництва та архітектури

**РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ВИЗНАЧЕННЮ,
ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЮ
ПРОТИАВАРІЙНИХ РОБІТ НА БУДІВЛЯХ
ВИРОБНИЧОГО ТА НЕВИРОБНИЧОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ**

**RECOMMENDATIONS FOR DETERMINING,
ORGANIZING AND CARRYING OUT EMERGENCY WORK
ON A BUILDING FOR INDUSTRIAL
AND NON-INDUSTRIAL PURPOSES**

Анотація. З розвитком промисловості, актуальним питанням залишається питання збереження історичної забудови, яка є духовною і матеріальною цінністю, що дозволяє зберегти традиційне середовище проживання. Одним із важливих завдань при збереженні об'єктів історичної забудови є створення комфортного міського середовища, яке гармонійно в собі поєднує історичні будівлі та споруди і сучасну забудову.

Ключові слова: реконструкція, протиаварійні заходи; історична забудова; капітальний ремонт.

Abstract. With the great development of industry, the issue of preserving the historical buildings, which is a spiritual and material value, remains an urgent issue, which allows you to preserve the traditional habitat. One of the important tasks in preserving historical buildings is to create a comfortable urban environment that harmoniously combines historical buildings and structures with modern buildings.

Keywords: reconstruction, emergency works, historical buildings, major repairs.

В процесі урбанізації міст стрімко зростає забудова, з'являються нові об'єкти різного призначення, поблизу старої історичної забудови міста та дореволюційних будинків в яких потрібно проводити протиаварійні роботи до внесення їх у список на капітальний ремонт. В наслідок цього виникає необхідність розробки методики з протиаварійних робіт, так як дуже часто судовим експертам треба вирішувати питання яких можливо було б уникнути якби протиаварійні роботи проводились вчасно.

Будівельно-технічна експертиза не має в достатній кількості розроблених методичних рекомендації на тему проведення протиаварійних робіт на будівлях виробничого і не виробничого призначення, тому більшість судових експертів при проведенні експертиз та експертних досліджень виконують їх на підставі сформованого досвіду, який сформувався на основі суб'єктивних знань фахівців будівельно-технічної експертизи.

Судові позови з питаннями про міцність, стійкість та надійність окремих елементів або будівлі в цілому є поширеними і носять конфліктний характер, оскільки позивачі по даній категорії справ зацікавлені в задоволенні своїх інтересів, тоді як відповідачі, як правило, заперечують, що дефекти конструкцій сталися з їхньої вини.

При розгляді судами суперечок на предмет визначення причин та вартості ремонтно-відновлювальних робіт (протиаварійних заходів), пов'язаних з придатністю будівлі або її окремих елементів до подальшої експлуатації, як правило, судом призначається судова будівельно-технічна експертиза.

Протиаварійні заходи – це комплекс організаційно-будівельних і проектних заходів, спрямованих на локалізацію руйнувань несучих конструкцій при аварійних впливах і підвищення загальної стійкості об'єкта капітального будівництва.

Основними видами протиаварійних робіт є: посилення, розвантаження і тимчасове кріплення конструкцій, хімічна консервація. Вибір видів протиаварійних робіт і розробка пропозицій по припиненню дії руйнівних чинників,

запобігання подальших руйнувань будівлі, щодо її збереження, проводиться після виявлення, визначення виду пошкоджень та з'ясування їх причин.

Протиаварійні роботи з подальшим капітальним ремонтом на будівлях виробничого і невиробничого призначення необхідні для усунення фізичних дефектів конструкцій, ліквідації перенапруги, що виникають в них, а також усунення чинників, які можуть негативно позначатися на стані конструкцій, стійкості і міцності всієї будівлі. Ліквідація перенапруги забезпечується або посиленням конструкцій в цілому, або посиленням її окремих елементів.

Роз'яснення та класифікація протиаварійних робіт в нормативно-технічній документації та нормативно-правових актах для будівель виробничого та невиробничого призначення (крім об'єктів пам'яток архітектури) – відсутні.

До складу робіт з оцінки технічного стану входять підготовчі роботи, обстеження конструкцій і складання технічного висновку. Підготовчі роботи включають збір та аналіз технічної документації по об'єкту обстеження, ознайомлення з об'єктом, розробку робочої програми обстеження.

При ознайомленні з об'єктом обстеження виявляють відповідність фактичного об'ємно-планувального і конструктивного рішення будівлі. Намічають склад робіт при натурному огляді; вирішують питання по організації безпечного доступу до конструкцій; погоджують із замовником терміни тимчасової зупинки устаткування і можливості його використання в процесі обстеження; складають завдання на очистку конструкцій, виготовлення риштування, розтин покрівлі.

Робоча програма обстеження включає мету і завдання обстежень; конкретні роботи по обстеженню; методику виконання робіт і перелік необхідних приладів, інструментів, матеріалів; вказівки про спосіб доступу для огляду конструкцій зі схемами необхідних пристосувань; календарний план виконання робіт; заходи з техніки безпеки.

Після закінчення підготовчих робіт складають протокол узгодження умов безпечного проведення робіт на діючому

підприємстві, підписаний відповідальними представниками підприємства-замовника і організації-виконавця та затверджений керівниками підрозділів обох організацій.

Обстеження поділяються на загальні (попередні) і детальні (інструментальні). В процесі загальних обстежень встановлюють:-ступінь і площу пошкоджень захисних покриттів, гідроізоляції, покрівлі, підлоги;-наявність видимих ознак дефектів і пошкоджень конструкцій (відколів і раковин, вертикальних і похилих тріщин, мокрі і масляні плями, тріщини від корозії арматури, деформації елементів, відсутність болтів або заклепок, тріщини в зварних швах та інше);-невідповідність майданчиків обпирання збірних елементів проектним розмірам;-орієнтовну міцність конструктивних елементів і т.д.

В цілому, сутність поняття протиаварійних робіт полягає в попередженні аварій та підтримки конструкцій будівлі в постійній експлуатаційній готовності.

Враховуючи різний підхід до розробки проектної документації на проведення будівельних робіт (капітальний ремонт, реконструкція, консервація тощо), відокремити види протиаварійних робіт з проекту на будівельні роботи – неможливо.

Досвід показує, що зносу піддаються всі конструктивні елементи будівель і споруд, що знаходяться в експлуатації. Зношування полягає в тому, що конструкції будівлі, та будівля в цілому поступово втрачають свої первісні якості і міцність. Тому прийнято вважати, що після того як будівля передана в експлуатацію, настає період його зносу. Спостереженнями встановлено, що окремі конструкції і частини будівель зношуються нерівномірно.

Визначення термінів служби конструктивних елементів – дуже складне завдання, так як, окрім багатьох руйнівних чинників, вони залежать від матеріалу, характеру конструкції, місцевих умов, своєчасності ремонтних робіт і дотримання правил технічної експлуатації. У зв'язку з цим нормативні терміни зносу будівель і їх конструктивних елементів є усередненими; вони визначаються в результаті тривалих

спостережень з урахуванням всіх факторів, що сприяють зносу будівель.

Протиаварійні роботи і посилення конструкцій потрібно проводити не тільки якщо конструктив будівлі втратив свої первісні характеристики, через які знизилась його несуча здатність, а так само і для об'єктів на яких особливо актуально проведення протиаварійних робіт, націлених саме на профілактику обвалення будівель і їх окремих елементів і конструкцій.

Причинами, через які може відбутися обвал конструкцій будівлі можуть бути:- допущені помилки в проєкті;- зміна або перерозподіл навантажень внаслідок реконструкції будівлі;- часткове руйнування будівлі в результаті техногенних і різних природних впливів: вибухи, урагани, землетруси, пожежі і т.п.

Надзвичайна ситуація, що тягне руйнування будівлі, може виникнути і через людський фактор.

Щоб уникнути непередбаченого обвалення, необхідно регулярно проводити профілактичні заходи по зміцненню споруди, підвищенню його терміну служби і надійності.

Для вибору оптимального методу протиаварійних робіт і способу посилення будівельних конструкцій фахівці за допомогою спеціального обладнання проводять технічне обстеження будівель і споруд. Професійно проведене обстеження конструкцій дає правдиву інформацію про те, чи є в конструкціях дефекти і яка можливість продовження експлуатації будівлі. Такі дослідження є необхідним підготовчим етапом в процесі складання проєктної документації для початку протиаварійних робіт та в подальшому занесення до списку на капітальний ремонт і т.п.

На підставі загальних обстежень проводиться оцінка технічного стану конструкцій, намічаються ділянки для детального обстеження, склад і обсяг підготовчих робіт (виготовлення риштування, очищення елементів, пристрій додаткового освітлення і т.п.), складається програма детальних обстежень і, в разі необхідності, додаткових спеціальних робіт (виміри дина-

мічних характеристик, геодезична зйомка та ін.), орієнтовно встановлюється обсяг відновлювальних робіт, приймається рішення про необхідність виконання страхувальних заходів.

Наприклад, при детальних обстеженнях залізобетонних конструкцій встановлюють: міцність бетону (нормативний опір стисненню); проникність бетону, величину захисного шару бетону; однорідність і суцільність бетону; ступінь і глибину корозії бетону (коксування, сульфатизація, проникання хлоридів і т.п., хімічний склад пов'язаних цементним каменем агресивних речовин); ширину розкриття тріщин в бетоні; вид і фізико-механічні властивості арматури; вид і ступінь корозії арматури; корозію сталевих елементів і зварних швів вузлових з'єднань; величину прогину елемента; фактичні навантаження і експлуатаційний вплив.

Склад і обсяг документації для проведення протиаварійних робіт, можуть відрізнятися, вони уточнюються для кожної конкретної будівлі, але в будь-якому випадку, обов'язковими є складання акту технічного стану, складання відомостей робіт, що підлягають виконанню, детальна документальна фотофіксація до початку проведення робіт і після їх закінчення та короткий звіт про виконані роботи.

Протиаварійні заходи в ході робіт не змінюють техніко-економічні показники, характеристики будівлі, склад вихідної дозвільної документації мінімальний. У більшості випадків мова йде про недопущення руйнування будівлі, яке може спричинити за собою заподіяння шкоди здоров'ю людей і їх майну, але слід зазначити, що основна втрата часу відбувається при обстеженні будівлі, пошуку найдоцільнішого рішення по комплексу захисних заходів і їх проектування.

У результаті виконання даної науково-дослідної роботи має бути розроблений алгоритм з вирішення питань по визначенню, організації та проведенню протиаварійних робіт на будівлях виробничого та невиробничого призначення (крім об'єктів пам'яток архітектури).

Перелік використаних джерел:

1. Закон України про судову експертизу. Закон введено в дію з дня опублікування 21 квітня 1994 року (згідно з Постановою Верховної Ради України від 25 лютого 1994 року N № 4038-XII).

2. ДБН В.3.2-1-2004 «Реставрація, консерваційні та ремонтні роботи на пам'ятках культурної спадщини». Затверджений наказом Держбуду України від 13 вересня 2004 р. № 173 і введені в дію з 1 січня 2005 р.

3. ГОСТ Р 56891.2-2016 Сохранение объектов культурного наследия: термины и определения. Часть 2, Памятники истории культуры. Утвержден и введен в действие от 10 марта 2016 г. № 135-ст. (на мові оригіналу).

УДК 343.982.327

Малимон Валентина Григорівна,

головний судовий експерт відділу судової експертизи

Сінельник Олег Ігорович,

судовий експерт відділу судової експертизи

Черкаський науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ FEATURES OF IDENTIFICATION WHEN CONDUCTING COMMODITY EXAMINATIONS

Анотація. У публікації розглянуті деякі теоретичні аспекти проведення товарознавчих експертиз, розкриті поняття ідентифікації при проведенні товарознавчих експертиз, застосування органолептичного методу в товарознавчій експертизі при дослідженні ланцюгової бензинової пили.

Ключові слова: товарознавча експертиза, ідентифікація, органолептичний метод, оригінальність бензопили.

Abstract. The publication discusses some theoretical aspects of conducting a commodity examination, discloses the concept of identification when conducting a commodity examination, the use of the organoleptic method in a commodity examination when examining a gasoline chain saw.

Key words: commodity expertise, identification, organoleptic method, chainsaw originality.

Частина друга статті 242 діючого Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) доповнена п. 6 щодо обов'язкового звернення до експерта для проведення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням. В зв'язку з цими змінами, особлива роль приділяється результатам товарознавчих експертиз, в рамках яких досліджуються споживчі властивості товарів за органолептичними, фізико-хімічними та мікробіологічними показниками, а також показниками їх кількісних характеристик, що здійснюється експертом шляхом проведення дослідження та на підставі інформації, яка міститься на маркуванні або в товарно-супровідних документах [1].

На сьогоднішній день товарознавчі експертизи призначаються при розслідуванні правопорушень, коли речовими доказами у справі є товарні об'єкти, для дослідження яких необхідні знання в галузі товарознавства. Багато товарознавчих експертиз проводиться у зв'язку з розглядом цивільних позовів щодо розподілу майна, відшкодування збитків при пошкодженні майна або його псуванні, реалізації неякісних товарів [2].

Зважаючи на практику призначення судово-товарознавчих експертиз і використання їхніх висновків у кримінальному та цивільному судочинстві, слід зазначити, що вона є одним із способів доказування та сприяє всебічному, повному й об'єктивному дослідженню справ, постановленню законних і обґрунтованих рішень.

Одним з головних завдань товарознавчої експертизи серед інших є визначення вартості товарної продукції у т.ч.

з урахуванням часткової втрати її якості у зв'язку із експлуатаційним зношуванням і пошкодженнями під впливом зовнішніх факторів.

Аналіз проведених експертних досліджень по кримінальним провадженням вказує на вагому частку серед них товарознавчих досліджень ручних знарядь праці (інструментів), зокрема мотопил (бензинових ланцюгових пил), що входять до групи металогосподарських товарів. Широкий асортимент інструментів і насиченість ринку інструментами іноземного виробництва, іноді сумнівної якості, призводить до появи проблеми з правильною ідентифікацією об'єктів.

Ідентифікація (від лат. *identifico* – ототожнюю) – ототожнювання об'єктів, розпізнавання, встановлення відповідності розпізнаваного об'єкта своєму образу (знаку). У процесі ідентифікації товарів виявляють відповідності досліджуваного товару базовій моделі (зразку), що характеризується тією ж сукупністю показників, або інформації про товар, що подається на маркуванні, в товарно-супровідних або нормативних документах [1].

При проведенні судово-товарознавчої експертизи для визначення показників якості інструментів, як і інших товарів застосовується органолептичний метод досліджень, який ґрунтується на сприйнятті властивостей товарів органами чуттів експерта. Саме цей метод дає можливість ідентифікувати об'єкт і в комплексі з супровідними документами, упакованням встановити або спростувати його оригінальність, що в майбутньому полегшує процес визначення вартості даного виду товару під час проведення експертизи.

Цей метод простий у застосуванні, не вимагає спеціального устаткування, проводиться швидко, практично у будь-яких умовах. Крім того, об'єкт не руйнується під час дослідження. Однак цей метод має істотний недолік – залежність від індивідуального сприйняття, в результаті чого він може носити суб'єктивний характер.

Бензопила (як різновид мотопилки) – ручний інструмент, оснащений двигуном внутрішнього згоряння і призначе-

ний для розрізання (розпилювання) дерева (деревини) при роботах з догляду за лісами, садами і парками, при заготовці дров, на будівництві, в боротьбі з лісовими пожежами тощо. Спеціалізовані бензопили призначені для різання бетону чи каменю [4].

Основні технічні характеристики бензопил: виробник, вид двигуна і його потужність, об'єм двигуна, крок ланцюга, довжина шини, вага та ресурс роботи.

Таблиця 1.

Класифікація бензинових пил [5]

Характеристики Типи пил		Побутові	Напівпрофесійні	Професійні
Потужність	(к.с.)	до 2,6	від 1,2 до 4	від 2,5 до 7
	кВт	до 1,47	від 0,74 до 2,94	від 2,94 до 6
Об'єм двигуна		до 40	до 60	до 121
Ресурс роботи	в день	40 хв	8–10 год. (з перервою через 4 год. безперервного використання)	10–16 годин (в робочому режимі – до 8 год. без зупинки)
	Мото годин	500–1000	1000–1500	1500–2000
Крок ланцюга, дюйми		0,325 і 3/8	0,325 і 3/8	3/8 і 0,404
Довжина шини, см		30–45	38–45	30–100

Одним із етапів ідентифікації об'єктів є встановлення його оригінальності. В першу чергу це вивчення наданих документів (інструкцій, товарних чеків та інших супроводжуючих документів), а також упакування.

До Черкаського НДЕКЦ МВС для визначення ринкової вартості по кримінальному провадженню надійшла раніше вживана бензопила торгівельної марки «Stihl» без упакування. В ході додаткового допиту потерпілого встановлено, що бензопила була придбана в магазині, який є офіційним дилером торгової марки «STIHL».

Stihl (офіційна назва *Andreas Stihl AG & Company*) – міжнародна компанія, що виготовляє мотоінструмент: бензопили, мотокоси, газонокосарки, бензорізи та ін. STIHL має власні заводи в Німеччині, Швейцарії, США, Бразилії, Китаї, а також завод дочірньої компанії VIKING в Австрії [4].

На корпусі представленої бензопили наявні наклейки з технічними характеристиками та позначками: «STIHL MS180». На бічних поверхнях шини наявні позначки: «STIHL» нанесені барвником чорного кольору.

Особливості визначення оригінальності пили (відповідно до офіційного сайту виробника та використаних джерел) [6; 7; 8; 9]:

- всі оригінальні бензопили мають гарантійні і серійні номери, які вказані в різних місцях. При огляді досліджуваної бензопили виявлені номери: на глушнику, під глушником, на торцевій та боковій частині картеру, на наклейці на решітці захисту, на тильній стороні верхньої кришки, на кришці бензинового баку;

- логотипи «**STIHL**» виявлені: на наклейці на решітці захисту, на глушнику, на стартері, на картері, на шині, на кришках масляного і бензинового баків, ручці управління подачі палива та ручці-запобіжнику, на футлярі шини з ланцюгом;

- позначки моделі на наклейці на картері, на кришці стартеру – MS180;

- на корпусі пили, під глушником виявлена наклейка з серійним номером, моделлю. В зв'язку з тим, що написи на наклейці частково пошкоджені, – інформація про країну-виробника і штрих-коди відсутня.

- на глушнику виявлені сліди у вигляді мітки бежевого кольору. Відповідно до джерела [9] встановлено, що на глушниках всіх без виключення оригінальних пил марки «**STIHL**» є помітки тепловим олівцем у вигляді фарби, що свідчить про проходження даної бензопили заводських випробувань;

- напис логотипу на пусковому пристрої нанесена крупним чорним шрифтом – STIHL, назва моделі – нижче і трохи правіше логотипу – MS180;

- циліндр бензопили світло-сірого кольору;
- при зніманні верхньої кришки виявлений повітряний фільтр, який має жорстку структурну форму та надсвічник (штекер проводу системи запалювання) темно-червоного кольору із гумового матеріалу;
- провід, що підводиться до металевої пластини для переривання іскри чорного кольору.

Рис. 1.

Рис. 2.

Рис. 3.

Рис. 4.

Рис. 7.

Рис. 8.

Рис. 9.

Рис. 5

Рис. 6

Рис. 10.

Рис. 1-10. Ознаки оригінальності досліджуваної бензопили

Всі вищеописані ознаки, виявлені при візуальному огляді бензопили дають підстави стверджувати, що досліджувана бензопила є оригінальною бензопилою торгівельної марки «STIHL».

В подальшому правильна ідентифікація об'єкту дає змогу визначити ринкову вартість об'єкту, підбираючи подібні об'єкти (оригінальні бензопили) в певному ціновому діапазоні, використовуючи порівняльний або витратний методичний підходи.

Перелік використаних джерел:

1. Судова товарознавча експертиза. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://pidru4niki.com/74915/pravo/sudova_tovarovznachcha_ekspertiza – Назва з екрану. – Дата звернення 02.09.2020.

2. Судово-товарознавча експертиза товарів народного споживання та послуг. Теорія та практика: Навч.-практ. посібник/ Архіпов В. В. – К.: Центр учбової літератури, 2020–306 с.

3. Бензопила. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D0%BB%D0%B0> – Назва з екрану. – Дата звернення 04.09.2020.

4. Stihl.[Електронний ресурс]–Режим доступу:<https://uk.wikipedia.org/wiki/Stihl> – Назва з екрану. – Дата звернення 04.09.2020.

5. Виды и характеристики цепных бензопил. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.vseinstrumenti.ru/articles/sad/vidi-i-harakteristiki-benzopil/> – Назва з екрану. – Дата звернення 01.09.2020.

6. РАСПОЗНАЙ ПОДДЕЛКУ ИНСТРУМЕНТА STIHL, БЕНЗОПИЛЫ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://khk.in.ua/catalog/index.php?dispatch=pages.view&page_id=46 – Назва з екрану. – Дата звернення 07.09.2020.

7. STIHL застерігає від покупок в інтернет-магазинах продукції STIHL і VIKING. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.stihl.ua/counterfeit-products-in-internet-stores.aspx#r=doorpage-teaser> – Назва з екрану. – Дата звернення 07.09.2020.

8. Штиль и Китай. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lider.co.ua/%D1%88%D1%82%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9> – Назва з екрану. – Дата звернення 08.09.2020.

9. Поддельные бензопилы Stihl – Осторожно! [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sam-stroy.com/stati/poddelnye-benzopily-stihl-ostorozhno> – Назва з екрану. – Дата звернення 08.09.2020.

УДК 351.74.087.43(477)

Мамонтова Людмила Вікторівна,
старший науковий співробітник

Степанова Олена Вікторівна,
судовий експерт
Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України

**ЩОДО ПЕРЕРАХУНКУ ПЕНСІЙ ОСОБАМ
НАЧАЛЬНИЦЬКОГО І РЯДОВОГО СКЛАДУ
ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ (МІЛІЦІЇ)
REGARDING THE RECALCULATION OF PENSIONS FOR
OFFICERS AND PRIVATES OF THE INTERNAL AFFAIRS
BODIES OF UKRAINE (POLICE)**

Анотація. Розглянуто деякі особливості проведення судових експертиз, пов'язаних з проведенням перерахунку раніше призначених пенсій особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України (міліції) з 01.01.2016 року.

Ключові слова: грошовий атестат, грошове забезпечення, пенсія, перерахунок пенсії.

Abstract. The author studies certain peculiarities in conducting forensic expert examinations related to the recalculation of earlier assigned pensions to the persons of chief and ordinary officers at agencies of internal affairs of Ukraine (Police) from 01.01.2016.

Keywords: allotment note, cash cover, pension, reassessment of pension.

Особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ пенсія призначається на підставі грошового атестату згідно норм Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 N2262-XII [1]. Перерахунок раніше призначених пенсій передбачено статтею 63 Закону [1].

Після набрання чинності Закону України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII (07.11.2015) [2], Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення гарантій соціального захисту колишніх працівників органів внутрішніх справ України та членів їхніх сімей» від 23.12.2015 р. N900-VIII [3] статтю 63 Закону [1] доповнено частиною четвертою такого змісту: «Перерахунок пенсій особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України (міліції), які мають право на пенсійне забезпечення або одержують пенсію на умовах цього Закону, здійснюється з урахуванням видів грошового забезпечення, щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій у розмірах, встановлених законодавством для поліцейських». (Зміни діють з 29.12.2015).

В подальшому частину четверту статті 63 Закону [1] згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 06.12.2016 N1774-VIII [4] викладено у наступній редакції: «Усі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, на умовах, у порядку та розмірах, передбачених Кабінетом Міністрів України. У разі якщо внаслідок перерахунку пенсій, передбаченого цією частиною, розміри пенсій звільненим із служби військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, є нижчими, зберігаються розміри раніше призначених пенсій». (Зміни діють з 01.01.2017).

Порядок проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону [1] затверджено Постановою КМУ «Про

затвердження Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 р. N393» від 13.02.2008 N45 [5].

Відповідно до «Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [6], перерахунок раніше призначених відповідно до Закону [1] пенсій проводиться у разі прийняття рішення Кабінетом Міністрів України про зміну розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення для відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за Законом [1], або у зв'язку із введенням для них нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій у розмірах, установлених законодавством.

Перерахунок пенсії здійснюється на підставі довідки про розмір грошового забезпечення для перерахунку пенсії, яка видається державним органом, з якого особи були звільнені із служби.

Перерахунок пенсії здійснюється на момент виникнення такого права. Якщо внаслідок перерахунку розмір зменшується, пенсія виплачується в раніше встановленому розмірі.

Для перерахунку пенсій грошове забезпечення враховується у розмірі, встановленому за відповідною посадою, в межах визначеної законодавством максимальної величини бази нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Відповідною вважається посада, яка за класифікаційними характеристиками, зокрема назвою, розміром посадового окладу, функціональністю та організаційним рівнем підрозділу у структурі органу (організації, установи, військової частини тощо) прирівнюється до посади, з якої особа була звільнена.

Перелік посад осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України (міліції), які мають право на пенсійне забезпечення або одержують пенсію на умовах Закону [1], що прирівнюються посадам поліцейських, затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Переліку посад осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України (міліції), які мають право на пенсійне забезпечення або одержують пенсію на умовах Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», що прирівнюються посадам поліцейських» від 17.02.2017 р. N138 [7].

Грошове забезпечення поліцейських визначено постановою КМУ «Про грошове забезпечення поліцейських національної поліції» від 11.11.2015 № 988 [8] і складається з посадового окладу, окладу за спеціальним званням, щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, які мають постійний характер), премії та одноразових додаткових видів грошового забезпечення.

Перерахунок розміру пенсії особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України (міліції) проведено з 01.01.2016 згідно норм постанови КМУ «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб» від 21.02.2018 № 103 [9].

В пункті 3 Постанови [9] зазначено, що з 01.01.2016 перераховуються пенсії, призначені згідно із Законом [1], особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ (міліції) за прирівняною посадою з розміру грошового забезпечення поліцейського, враховуючи відповідні оклади за посадою, спеціальним званням, відсоткову надбавку за вислугу років, щомісячні додаткові види грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії в розмірах, установлених законодавством, з якого було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, за січень 2016 відповідно до Постанови [2]. Розмір премії визначається у середніх розмірах, що фактично виплачені за відповідною посадою поліцейського за січень 2016 року.

Виплата перерахованих пенсій (з урахуванням доплат до попереднього розміру пенсій, підвищень, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством (крім підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, що визначені Законом) особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ (міліції) проводиться з 01.01.2018. Сума перерахованих пенсій для виплати за період з 01.01.2016 по 31.12.2017 р. обчислюється органами Пенсійного фонду України станом на 01.01.2018 та виплачується після виділення коштів на їх фінансування з державного бюджету в такому порядку:

- з 01.01.2019 по 31.12.2019 – щомісяця окремою сумою у розмірі 50% різниці між місячним розміром підвищеної пенсії, розрахованої відповідно до абзацу першого пункту 3 Постанови [9] та місячним розміром отриманої особою пенсії за період з 01.01.2016 по 31.12.2017;

- з 01.01.2020 р. – щомісяця окремою сумою у розмірі 100% в різниці між місячним розміром підвищеної пенсії, розрахованої відповідно до абзацу першого пункту 3 Постанови [9], та місячним розміром отриманої особою пенсії за період з 01.01.2016 р. по 31.12.2017 та до забезпечення повної виплати розрахованої суми.

При проведенні судових експертиз щодо перерахунку пенсій з 01.01.2016, особливу увагу слід приділяти розміру пенсії, визначеному пенсійним фондом в процентному відношенні від грошового забезпечення конкретного пенсіонера. В більшості випадків, які стали підставою для звернення пенсіонерів до суду про проведення судових експертиз щодо здійснених пенсійним фондом перерахунків пенсій особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України (міліції) з 01.01.2016 є неправомірне застосування пенсійним фондом обмеження максимального розміру пенсії 70% грошового забезпечення, яке введене в дію з 01.05.2014 згідно із Законом України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні»

N1166-VII від 27.03.2014 [10] лише при первинному призначенні пенсії. Визначення розміру пенсії при її перерахунку особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України (міліції) з 01.01.2016 проводиться з застосуванням процентного грошового забезпечення, яке було визначено при первинному призначенні пенсії.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 N2262-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>;

2. Закон України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII (07.11.2015) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>;

3. Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення гарантій соціального захисту колишніх працівників органів внутрішніх справ України та членів їхніх сімей» від 23.12.2015 р. N900-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900-19#Text>;

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 06.12.2016 N1774-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1774-19#Text>;

5. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 р. N393» від 13.02.2008 N45 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45-2008-%D0%BF#Text>;

6. Порядок проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», затверджений постановою КМУ від 13.02.2008 N45 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45-2008-%D0%BF#Text>;

7. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Переліку посад осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України (міліції), які мають право на пенсійне забезпечення або одержують пенсію на умовах Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», що прирівнюються посадам поліцейських» від 17.02.2017 р. N138 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-17#Text>;

8. Постанова КМУ «Про грошове забезпечення поліцейських національної поліції» від 11.11.2015 № 988 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2015-%D0%BF#Text>;

9. Постанова КМУ «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб» від 21.02.2018 № 103 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103-2018-%D0%BF#Text>;

10. Закон України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» N1166-VII від 27.03.2014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166-18#Text>.

УДК 343.9

Манько Євгенія Сергіївна,

головний судовий експерт

Сидоренко Олег Олексійович,

старший судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності

Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕКОНАННЯ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

FEATURES OF FORMATION OF INTERNAL CONVICTION OF A FORENSIC EXPERT

Анотація. У тезах доповіді визначені нормативно-правові акти, в яких використовується поняття «внутрішнє переконання». Розглянуті точки зору науковців відносно дефініції поняття «внутрішнє переконання». Авторами визначені основні аспекти, які впливають на формування внутрішнього переконання судового експерта.

Ключові слова: судовий експерт, внутрішнє переконання, формування внутрішнього переконання.

Abstract. The abstracts of the report define normative legal acts in which the concept of “inner conviction” is used. The points of view of scientists concerning the definition of the concept of “inner conviction” are considered. The authors identify the main aspects that affect the formation of the inner conviction of a forensic expert.

Keywords: forensic expert, inner conviction, formation of inner conviction.

Поняття «внутрішнє переконання» використовується в багатьох нормативно-правових актах та науковій літературі. Так, Цивільний-процесуальний кодекс закріплює норму, про те, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням оцінюють докази [1, ст. 94]. Суд також оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об’єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів [1, ст. 89]. Відповідно до статей 80 та 388, Кримінального процесуального кодексу, питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання [2, ст. 80], присяжні при вирішенні питань керуються законом, своїм внутрішнім переконанням і совістю [2, ст. 388]. Аналогічні норми існують в Господарському процесуальному кодексі України [3, ст. 79], в Кодексі адміністративного судочинства України [4, ст. 76] та Кодексі про адміністративні правопорушення.

Науковці також багато уваги приділяли цьому питанню, що виразилося в працях Ю. М. Грошевий, В. Ф. Бохан, Н. Л. Гранат, Ю. Н. Погібко, О. К. Черновський, М. М. Михеєнко, Ю. К. Орлов, В. Е. Коновалов, В. Ю. Шепітько, С. Я. Фурса, Т. С. Нешик, О. М. Гумін, Резнік Г. М., Лупинська П. А. Але всі вони розглядали «внутрішнє переконання» через призму оцінки доказів.

Темі внутрішнього переконання судового експерта присвячено менше наукових праць, чим підкреслена актуальність обраної тематики. Проблематикою даного питання займалися Р. С. Белкін, В. П. Колмаков, Т. В. Авер’янова, В. Д. Арсеньєв,

Г. В. Кудрявцева, О. Р. Шляхов, Н. І. Клименко, Л. Г. Бордюгов. Хоча законодавчого відображення поняття «внутрішнє переконання судового експерта» не знайшло до сьогодні.

Перш за все потрібно дати визначення поняттям «переконання» та «внутрішнього переконання». Академічний тлумачний словник української мови визначає термін «переконання» як тверду впевненість, певність у чому-не-будь, віру в щось, а також як тверду міцно усталену думку про що-небудь, погляд на щось [5, с. 200].

В. Е. Коновалова та В. Ю. Шепітько вважають, що поняття «внутрішнє переконання» за своїм змістом виражає суб'єктивну впевненість відповідно до суб'єктивної оцінки об'єктивно існуючих обставин або фактів [6, с. 110].

Ю. М. Грошевий вважає, що «переконання в психологічному плані характеризується впевненістю в правильності прийнятого по справі рішення, яке базується на дослідженні зібраних по справі доказів в їх повноті і сукупності, при неухильному дотриманні вимог закону, а також почуттям довіри до свого висновку з точки зору відповідності закону, цілям і завданням правосуддя» [7, с. 143].

Незважаючи на те, що в процесуальному законодавстві України закріплена можливість окремим суб'єктам за внутрішнім переконанням оцінювати докази та приймати рішення, дефініція поняття «внутрішнє переконання» не закріплена. В науково-практичному коментарі авторський колектив наводить наступне визначення цього поняття: «внутрішнє переконання – це такий стан свідомості суб'єкта оцінки, коли він вважає, що зібрані й перевірені у справі докази є достатніми для вирішення питання щодо наявності чи відсутності обставин, які входять до предмета доказування, або інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи» [8, с. 209].

Що ж стосується «внутрішнього переконання експерта», нормативно-правові акти не закріплюють за судовими експертами такого права, хоча окремі методики та методичні

рекомендації визначають таку можливість при оцінці ідентифікаційних ознак.

Процес формування внутрішнього переконання є недостатньо дослідженим науковцями, лише окремі вчені висловлюють свої думки. Так, Щербанюк Д. В. передумою виникнення внутрішнього переконання вважає правосвідомість експерта, оскільки передумова – це те, що передує внутрішнім переконанням, будучи необхідною умовою виникнення внутрішнього переконання. Але передумова, безумовно, (обов'язково) не породжує внутрішнє переконання. Передумовою формування внутрішнього переконання експерта можна вважати його автономність (незалежність) в процесі проведення дослідження від керівника експертної установи і від слідчого і суду, а також свободу від упередженості. Поняття передумови ближче до розуміння умови як фактора, який сприяє, але не визначає внутрішнє переконання експерта. Підставою ж внутрішнього переконання експерта є інформація. Експертом ця інформація черпається з самого експертного дослідження, а також матеріалів кримінального провадження [9, с. 403].

На нашу думку, до аспектів формування внутрішнього переконання експерта можна віднести:

- 1) досвід або стаж роботи;
- 2) компетентність – це сукупність знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, які є достатніми для здійснення судовими експертами професійних обов'язків, вміння та готовність їх демонстрації та практичного впровадження;
- 3) незалежність;
- 4) інформація, яку експерт отримує в процесі дослідження;
- 5) інформація, яку експерт отримує разом з матеріалами для дослідження (обставини справи, покази свідків та ін.);
- 6) особисті якості судового експерта.

Перелік використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Господарський процесуальний кодекс України URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
4. Кодекс адміністративного судочинства України URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
5. Словник української мови: в 11 т. – Т. 6. – 1975. – С. 200.
6. Коновалова В. Е. Основы юридической психологии: [учебник] / В. Е. Коновалова, В. Ю. Шепитько. – Х.: Одиссей, 2005. – 352 с.
7. Грошевой Ю. М. Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве / Ю. М. Грошевой – Х.: Вища шк. 1975. – 143с.
8. Кримінально-процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. – Вид. Третє, перероблене та доповнене – К.: «Юрисконсульт». – 2006. – 890 с.
9. Щербанюк Д. В. Умови формування та зміст внутрішнього переконання судового експерта щодо доцільності реалізації права на експертну ініціативу // Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 року). Київ-Маріуполь: 2018, с. 403–404.

УДК 343.9.636(045)

Марчук Алла Артурівна,

завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

АКТУАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ ДОМАШНІХ ТВАРИН

CURRENT INDICATORS OF VALUE OF PETS

Анотація. Тварина виступає об'єктом цивільних правовідносин. Зазвичай, об'єктами цивільних прав є речі (предмети

матеріального світу в своєму природному стані або предмети, створені в результаті людської діяльності). Обґрунтування віднесення живих тварин до категорії «об'єкт цивільних прав» пов'язане з тим, що останні виступають об'єктами оцінки в матеріальній формі – рухомим майном, споживчим товаром. Отже, оцінка перетворює тварину на особливий об'єкт цивільних прав, на який поширюється правовий режим речі.

Проблема у тому, що при проведенні такого роду оцінок необхідний повний перелік вихідних даних про об'єкт дослідження, сукупність показників, морфологічних, фізіологічних (зовнішні, внутрішні) та господарських ознак і властивостей, що формують та характеризують тварину, як одне ціле. Кожен показник та особливість впливає на їх вартість.

Ключові слова. Товарознавча експертиза, оцінка, ринкова вартість, судова експертиза, домашні тварини, класифікація тварин, вихідні дані.

Abstract. The animal is an object of civil law relations. The objects of civil law relations are usually things (objects of the material world in their natural state or objects created by human activity). The justification for assigning live animals to the category «object of civil rights» is related to the fact that they are objects of evaluation in material form – movable property, consumer goods.

The problem is that such a study requires a complete list of the original data on the subject, a set of indicators, morphological, physiological (external, internal) and economic features and properties forming and characterizing the animal, as one. Each indicator and feature affects their cost.

Keywords. Product examination, valuation, market value, court legal expertise, domestic animals, animal classification, output data.

Дослідженням проблеми в Україні займалися М. П. Високо́с [2; 3], М. О. Захаренко [2; 3], М. В. Демчук [3], М. В. Чорний [3], та ін. Вчені приділили цим питанням значну увагу та вивели нові теоретико-правові висновки, завдяки чому їх роботи мають актуальне практичне значення.

У цьому дослідженні, ми зупинимося на показниках, які відіграють невід'ємну роль при проведенні товарознавчої експертизи домашніх тварин. Розглянемо детально основні поняття, що потребують аналізу, та вивчимо вплив даних показників на формування оцінки.

Розглянемо першу (основну) групу показників:

- Екстер'єр – це сукупність показників, що характеризують зовнішні форми тіла тварини.

- Інтер'єр – сукупність внутрішніх фізіологічних, анатомічних та біохімічних властивостей організму, що формують конституцію та напрям продуктивності тварини.

- Конституція – сукупність морфологічних, фізіологічних (зовнішніх, внутрішніх) та господарських ознак і властивостей тварини, що характеризують її як єдине ціле. Конституція зумовлена спадковістю (породою), віком, статтю, станом здоров'я та умовами утримання, зокрема, рівнем годівлі.

Аналіз екстер'єру, інтер'єру, конституції тварин дає змогу правильно оцінити тварину, встановити її породу, стать, вік, рівень угодованості, стан здоров'я та її продуктивність – все це впливає на визначення вартості об'єкта оцінки.

Наступна група показників, що застосовуються при визначенні вартості тварин – це ріст і розвиток тварин.

Застосовуючи ці показники, важливо враховувати залежність тривалості росту тварин від тривалості їх життя. Залежно від кожного виду тварин, відзначають тривалість біологічного життя та тривалість росту (лактації). Наприклад, для собаки тривалість біологічного життя становить 11 років, тривалість росту 2 роки.

Показниками росту при цьому є абсолютний приріст – збільшення живої маси (висоти, довжини) за певний відрізок часу, виражений в одиницях ваги чи довжини та відносний приріст дає змогу охарактеризувати інтенсивність росту.

Відносно показників росту має значення «строк корисного (господарського) використання тварин». Строк корисного господарського використання здебільшого є меншим ніж строк біологічного життя тварини.

Наступна група – це показники продуктивності тварин. Вони можуть суттєво впливати на їх вартість. Продуктивність тварин – це здатність тварин виробляти за визначений час різну продукцію певної кількості і певної якості або виконувати певну роботу. Це основна властивість тварин, заради якої їх розводять. Продуктивність тварини змінюється з часом. Факторами, що формують рівень продуктивності є: вид, порода, стать, вік, стан здоров'я, розміри тіла, здатність до розмноження, скоростиглість, конституція.

«Порода» – це цілісна група тварин одного виду спільного походження, що склалася внаслідок творчої діяльності людини в певних господарських і природних умовах, кількісно достатня для тривалого розведення «в собі» та вдосконалення, має господарську та племінну цінність, певні характерні для неї кількісні та якісні показники різних видів продуктивності й відтворної здатності.

Класифікація порід: заводська класифікація (за тривалістю і інтенсивністю праці людини з виведення і удосконалення породи); примітивні; культурні.

Методами племінної роботи (виведення та розведення племінних тварин) є: чистопородне розведення, схрещування, гібридизація.

Відповідно до Закону України «Про племінну справу у тваринництві» [1] до племінних (генетичних) ресурсів належать: племінні тварини, сперма, яйцеклітини, ембріони, які мають племінну (генетичну) цінність.

До племінних тварин установлені такі вимоги: тварини повинні бути ідентифіковані; зареєстровані в державних книгах племінних тварин (ДКПТ); дані про них внесені до документів племінного обліку, документів офіційного обліку продуктивності та офіційної класифікації (оцінки) за типом; походити від батьків, зареєстрованих у ДКПТ; плідники тварин повинні походити від племінних тварин вищої племінної (генетичної) цінності, оцінюватись за походженням, власною продуктивністю та якістю отриманого від них потомства і бути атестованими у встановленому порядку.

«Племінна тварина» – чистопородна або одержана за затвердженою програмою породного вдосконалення тварина, що зареєстрована в ДКПТ, має племінну (генетичну) цінність і може використовуватися в селекційному процесі відповідно до програм селекції.

«Неплемінна тварина» – тварина, що не має даних про походження відповідно до вимог племінного обліку.

«Ідентифікація тварин» – їх нумерація, присвоєння кличок, фотографування тощо, що забезпечує зокрема можливість формування інформації про кожну тварину та встановлення відповідності цієї інформації даних тварині.

«Картка» – це основний документ індивідуального племінного обліку, який ведеться від народження до кінця господарського використання (дата народження, походження, породність, ріст і розвиток, оцінка екстер'єру, інтер'єру, конституції, результати бонітування). Вона призначена для накопичення усіх відомостей, що характеризують індивідуальні продуктивні та племінні якості тварини, її породу, лінійну, родинну належність, інтенсивність використання. На підставі реєстрації тварин видається паспорт.

«Паспорт» – документ сурового обліку, що містить дані про тварину, її переміщення, власників, місцезнаходження і ідентифікаційний номер і є супровідним документом при будь-яких переміщеннях тварини. Інформація паспорта: серія, номер, дата видачі паспорта; дані про тварину; дані про батьків; дані про власника тварини та підприємство, де вона утримується; дані про переміщення тварин.

Домашні тварини – це собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримуються і розводяться людиною. До них також відносяться тварини видів чи порід, що штучно виведені людиною для задоволення естетичних потреб, що, як правило, не мають життєздатних диких популяцій. У повсякденному житті, людина, утримуючи домашню тварину, не звертає уваги, на ті чи інші дрібниці, які в подальшому при оцінці мають надзвичайно важливе значення. Відсутність інформації у власника

об'єкта дослідження призводить до неможливості вирішення поставленого запитання перед судовим експертом. Відповідно нам вдалося визначити ряд показників, що формують та характеризують тварину, як ціле та на які необхідно звернути увагу, при визначенні вартості тварин під час проведення товарознавчої експертизи.

Зауважимо, що, нині, в Україні питання судово-експертного визначення вартості тварин залишається відкритим – у професійному та науковому просторі існує брак потрібного матеріалу, що створює труднощі експертам. Сподіваємося, що розглянута сукупність показників, за якими можна здійснити оцінку такої вартості, стане у нагоді експертам, адже під час проведення дослідження потрібно застосовувати чітко вивірену термінологію та спеціальні знання, які сприяють ухваленню законних та обґрунтованих судових рішень.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України «Про племінну справу у тваринництві» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12>.
2. Високос М. П. Практикум для лабораторно-практичних занять з гігієни тварин / М. П. Високос, М. О. Захаренко. – Харків: Еспада, 2003. – 218 с.
3. Демчук М. В. Гігієна тварин / М. В. Демчук, М. В. Чорний, М. О. Захаренко, М. П. Високос. – 2006. – Харків «Еспада». – 328 с.

УДК 726.6:69.059.25

Мещеряков Володимир Миколайович,
кандидат архітектури, доцент, старший судовий експерт
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

АЛГОРИТМ ВИЗНАЧЕННЯ ЗБИТКУ, НАНЕСЕНОГО НЕРУХОМОМУ ОБ'ЄКТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

ALGORITHM FOR DETERMINING THE DAMAGE CAUSED TO AN IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE OBJECT

Анотація. Запропоновано алгоритм визначення збитку, нанесеного нерухомому об'єкту культурної спадщини в ході проведення несанкціонованих робіт з реставрації, ремонту (реставраційному), консервації, музеєфікації, реабілітації, пристосування до сучасних умов.

Ключові слова: об'єкт культурної спадщини, несанкціоновані роботи, визначення збитку.

Abstract. An algorithm for determining the damage caused to an immovable object of cultural heritage in the course of unauthorized work on restoration, repair (restoration), conservation, museumification, rehabilitation, adaptation to modern conditions is proposed.

Keywords: cultural heritage site, unauthorized works, determination of damage.

Тема збереження культурної спадщини для нинішнього і майбутніх поколінь в більшій чи меншій мірі актуальна для всіх цивілізованих країн [1–8]. Для цього органи державного управління формують відповідну нормативно-правову базу, яка регулює правовідносини у пам'яткоохоронній сфері. В Україні в основному сформована така база [11; 12], але вона потребує вдосконалення в частині реалізації на практиці

положень профільних законів, державних будівельних норм і стандартів. Нехтування і порушення діючих правил призводить до розгляду виниклих суперечок в судах із залученням судових експертів, що володіють спеціальними знаннями в сфері охорони культурної спадщини. Одним з основних завдань, яке потрібно вирішити судовому експерту в ході свого дослідження [9; 10], є визначення можливого нанесення збитку об'єкту культурної спадщини в ході проведення несанкціонованих робіт з реставрації, ремонту (реставраційного), консервації, музеєфікації, реабілітації, пристосування до сучасних потреб. Як правило, основними питаннями до судової будівельно-технічної експертизи є:

1. Чи призвели роботи з реставрації, ремонту (реставраційного), консервації, музеєфікації, реабілітації, пристосування до сучасних потреб, що виконані в будівлі пам'ятки архітектури, до знищення, руйнування або пошкодження об'єкту культурної спадщини чи його частин?

2. Якщо так, то до якого об'єму та характеру знищення, руйнування або пошкодження об'єкту культурної спадщини чи його частин призвели роботи з реставрації, ремонту (реставраційного), консервації, музеєфікації, реабілітації, пристосування до сучасних потреб в будівлі пам'ятки архітектури?

Ключову роль в такому дослідженні відіграє наявна облікова документація та Паспорт об'єкта культурної спадщини, розроблений, погоджений та затверджений у встановленому порядку відповідно до спільного наказу Міністерства культури і мистецтв України та Державного комітету України з будівництва та архітектури від 13.05.2004 за № 295/104.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини» предмет охорони об'єкта культурної спадщини – характерна властивість об'єкта культурної спадщини, що становить його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається пам'яткою. Тобто якщо зруйнувати або пошкодити предмет охорони пам'ятки, зникнуть підстави вважати його пам'яткою. Статтею 43 цього Закону перед-

бачена кримінальна відповідальність за незаконне руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин. Відповідно до п. 3 статті 47 юридичні і фізичні особи, які завдали шкоди пам'яткам, їхнім територіям (у тому числі незаконним будівництвом), зобов'язані відновити пам'ятки та їхні території, а якщо відновлення неможливе – відшкодувати шкоду відповідно до Закону. У статті 26 йдеться про те, що консервація, реставрація, реабілітація, музеєфікація, ремонт, пристосування пам'яток місцевого значення здійснюються за наявності письмового дозволу органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до їхньої компетенції, на підставі погодженої з ними науково-проектної документації.

На прикладі одного з досліджень щодо пам'ятки архітектури місцевого значення в історичному місті Одесі запропоновано алгоритм визначення можливого нанесення збитку об'єкту культурної спадщини в ході проведення несанкціонованих робіт з реставрації, ремонту (реставраційного), консервації, музеєфікації, реабілітації, пристосування до сучасних потреб. Відповідно до розробленого і затвердженого у встановленому порядку Паспорта цього об'єкту культурної спадщини: «Предметом охорони (якості об'єкта, завдяки яким він набуває культурної цінності як пам'ятка) зазначеної пам'ятки, зокрема, є: – композиційна система та елементи впорядкування фасадів (у тому числі і дворових); декоративні елементи оздоблення фасадів, що збереглися (у тому числі автентичні ковані огорожі (поручні) балконів, ліпний декор, декоративні скульптури, колони, пілястри, дерев'яні старовинні заповнення віконних прорізів та вітрин із різбленням тощо); – конструктивна схема, форма, силует та декор наметів, купола; – композиція та автентичні декоративні елементи внутрішнього простору приміщень загального користування житлової частини будівлі (ліпний декор, різблення тощо); – вхідні приміщення з декоративним оздобленням стін, стелі, ліпним декором,

автентичним декоративним опорядженням підлоги; приміщення парадних сходів з оздобленням стін, ліпним декором, різбленням, конструкції та композиція парадних сходів з мармуровими сходишками, сходовими майданчиками та металевими кованими поручневими огорожами); – композиція, членування та декоративні елементи внутрішнього простору проїзду».

За результатами візуального обстеження зазначеної пам'ятки встановлено, що: – над усім внутрішньодворовим простором влаштовано великопрольотні балки з металевих конструкцій, які спираються з одного боку на новозбудовану без відповідного погодження та дозволу цегляну стіну, з іншого боку – на дворовий фасад пам'ятки, який є предметом охорони; – в рівні першого поверху відсутні віконні прорізи на дворовому фасаді пам'ятки, який є предметом охорони, фасадні роботи не виконано; – віконний проріз сходової клітини на дворовому фасаді, який є предметом охорони, закрито у зв'язку з тим, що він розташований в рівні майбутнього перекриття над усім внутрішньодворовим простором; – на дворовому фасаді, який є предметом охорони, відсутня частина балконів, відображених у поверхових планах, оздоблення балконів не відповідає погодженій науково-проектній документації; – на двох торцевих фасадах без відповідного дозволу та погодження влаштовано металеві сходи; – у приміщеннях парадних сходів з оздобленням стін, ліпним декором, різбленням, конструкцією та композицією парадних сходів з мармуровими сходишками, сходовими майданчиками та металевими кованими поручневими огорожами), які є предметом охорони, все зруйновано, але не відновлено, а також замінено автентичний ліфт з огорожею та встановлено додатковий ліфт, якого не було в пам'ятці; – композицію та автентичні декоративні елементи внутрішнього простору приміщень загального користування житлової частини будівлі (ліпний декор, різблення тощо), які є предметом охорони, зруйновано; – декоративне оздоблення стін, стелі, ліпний декор, автентичне декоративне

опорядженням підлоги вхідних приміщень, які є предметом охорони, зруйноване; – у горіщному просторі влаштовано мансардні приміщення, у покрівлі будинку влаштовано численні дахові мансардні вікна без відповідного дозволу та погодження; – у майже всіх приміщеннях виконані будівельні роботи з пристосування приміщень з переплануванням, влаштуванням додаткових антресолей та частковим влаштуванням інженерних систем та обладнання з електрозабезпечення, опалення, вентиляції, водопостачання та каналізації без відповідного дозволу та погодження.

Ці об'єктивні дані збігалися з інформацією, яка викладена у наявному листі із зауваженнями Департаменту культури, національностей, релігій та охорони культурної спадщини Одеської облдержадміністрації як спеціально уповноваженого державного органу охорони культурної спадщини в Одеській області.

За результатами дослідження було зроблено висновки з відповідями на поставлені питання:

1. Першим питанням є: «Чи призвели роботи з реставрації, ремонту (реставраційного), консервації, музеєфікації, реабілітації, пристосування до сучасних потреб, що виконані в будівлі пам'ятки архітектури, до знищення, руйнування або пошкодження об'єкту культурної спадщини чи його частин?».

Питання поставлено не щодо будівлі як об'єкту нерухомості, а щодо об'єкту культурної спадщини, на який розповсюджується дія Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III із змінами, ДБН А.2.2-14-2016 «Склад та зміст науково-проектної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування» та інших діючих на території України нормативно-правових документів у сфері охорони культурної спадщини.

Відповідь на перше питання: «Так, виконані роботи призвели до повного або часткового знищення, руйнування або пошкодження об'єкту культурної спадщини чи його частин».

2. Другим питанням є: «Якщо так, то до якого об'єму та характеру знищення, руйнування або пошкодження об'єкту

культурної спадщини чи його частин призвели роботи з реставрації, ремонту (реставраційного), консервації, музеєфікації, реабілітації, пристосування до сучасних потреб в будівлі пам'ятки архітектури?».

На досліджуваному об'єкті культурної спадщини відбулася повна або часткова руйнація, пошкодження або зміна предмету охорони пам'ятки (відповідно до паспорту пам'ятки) – характерної властивості об'єкта культурної спадщини, що становить його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається пам'яткою, а саме:

- композиційна система та елементи впорядження фасадів (у тому числі і дворових), декоративні елементи оздоблення фасадів, що збереглися (у тому числі автентичні ковані огорожі (поручні) балконів, ліпний декор, декоративні скульптури, колони, пілястри, дерев'яні старовинні заповнення віконних прорізів та вітрин із різьбленням тощо) – пошкоджено або змінено близько 30%;

- конструктивна схема, форма, силует та декор наметів, купола – пошкоджено або змінено близько 10%;

- композиція та автентичні декоративні елементи внутрішнього простору приміщень загального користування житлової частини будівлі (ліпний декор, різьблення тощо) – зруйновано 100%;

- вхідні приміщення з декоративним оздобленням стін, стелі, ліпним декором, автентичним декоративним опорами, опорами підлоги; приміщення парадних сходів з оздобленням стін, ліпним декором, різьбленням, конструкції та композиція парадних сходів з мармуровими сходинками, сходовими майданчиками та металевими кованими поручневими огорожами – зруйновано 100%.

Тобто було зруйновано, пошкоджено або змінено загалом близько 50% від загального обсягу предмету охорони пам'ятки, у зв'язку з чим з'явилися підстави не вважати його пам'яткою. У проведеному дослідженні є додаток з фото фіксацією фрагментів пам'ятки, про які йдеться у висновках.

Перелік використаних джерел:

1. Афінська хартія. Історична спадщина міст (пп. 65–70). Містобудівний маніфест, складений Ле Корбюзьє, прийнятий четвертим конгресом CIAM, 1933 р. Афіни. <http://tehne.com/event/arhivsyachina/le-korbyuze-afinskaya-hartiya#heritage> (дата звернення 13.02.2018 р.).

2. Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць (Венеціанська хартія), 1964 р. Венеція, II Міжнародний конгрес архітекторів і технічних спеціалістів у галузі нерухомих історичних пам'яток. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_757 (дата звернення 13.02.2018 р.).

3. Міжнародна хартія про охорону історичних міст (Вашингтонська хартія) 1987 р., Вашингтон. http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_761/conv (дата звернення 13.02.2018 р.).

4. Ризька хартія про автентичність та історичну реконструкцію культурної спадщини, 2000 р. Рига. Регіональна конференція за участю делегацій Естонії, Латвії, Литви, Білорусі та України, спільно з колегами з ICCROM (Міжнародного дослідницького центру охорони та реставрації культурних цінностей), Канади, США й Великобританії. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_260/conv (дата звернення 13.02.2018 р.).

5. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури сімнадцята сесія, 1972 р. Париж. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_089/conv (дата звернення 13.02.2018 р.).

6. Рекомендація про збереження і сучасну роль історичних ансамблів. Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти науки і культури, дев'ятнадцята сесія, 1976 р. Найробі. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_726/conv (дата звернення 13.02.2018 р.).

7. Міжнародний центр вивчення, збереження та відновлення культурних цінностей (ICCROM), 17 грудня 2017 р. <https://www.iccrom.org/news/launch-european-year-cultural-heritage-2018> (дата звернення 13.02.2018 р.).

8. Огляд Європейської комісії по культурній спадщині та її ролі в сприйнятті європейців <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKu/2150> (дата звернення 13.02.2018 р.).

9. Закон України «Про судову експертизу» № 4038-XII от 25.02.1994 із змінами.

10. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у чинній редакції).

11. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III (у чинній редакції).

12. ДБН А.2.2-14-2016 «Склад та зміст науково-проектної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування».

УДК 340.69

Мінченко Раїса Миколаївна,

доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
Голова ГО «Правовий вимір», адвокат

ЕКСПЕРТ У ГАЛУЗІ ПРАВА ЧИ «ДРУГ СУДУ»

LAW EXPERT OR «FRIEND OF THE COURT»

Анотація. В тезах доповіді мова йде про відносно нового учасника цивільного процесу – експерта в галузі права, нормативні вимоги до зазначеного суб'єкта, його роль та значення для процедури судочинства та відмінності від інших учасників процесу, зокрема так званого «другу суду».

Ключові слова: експерт в галузі права, експерт, «друг суду», судочинство, докази.

Abstract. The abstract deals with a relatively new member of civil process – expert in law, regulatory requirements to the specified subject, its role and significance for court proceedings and differences from other participants of the process, particularly the so-called “friend of the court”.

Keywords: expert in law, expert, “the friend of the court”, court proceedings, evidence.

Правова система кожної держави постійно розвивається та змінюється, в зв'язку з чим, обсяг нормативно-правових актів та судової практики збільшується. Одночасно відбува-

ється процес деталізації правового регулювання в окремих галузях права, що поглиблює специфіку юридичних знань у сферах земельних відносин та будівництва; фінансів, податків та бухгалтерського обліку; інтелектуальної власності, корпоративного права та міжнародних контрактів; інтернет-маркетингу, інтернет-банкінгу та електронної комерції тощо. Невпинний розвиток технологій та глобалізація ринків лише прискорює вказані процеси. Тому навіть в умовах існуючої спеціалізації судів, у суддів не завжди є можливість досягнути всі нюанси правового регулювання тих чи інших питань та виникнути в специфіку тієї чи іншої діяльності настільки, щоб ухвалити виважене рішення, яке б надавало дійсно ефективний судовий захист порушеного права.

Необхідно враховувати й постійно зростаюче навантаження суддів, у той час як деякі судові справи потребують обробки та аналізу великої кількості інформації та залучення вузькоспеціалізованих фахівців у сфері права та застосування міждисциплінарних підходів до вирішення складних питань правозастосування.

Крім того, не можна ігнорувати світові глобалізаційні процеси, які призводять до збільшення випадків застосування судами положень іноземного законодавства. Виклики, які стоять перед сучасними суддями, стають все серйознішими, а юридичні питання – складнішими.

Все вищезазначене зумовлює необхідність у деяких випадках надання юридичної допомоги не лише сторонам у справі, а й суду. Незважаючи на те, що дане питання вже давно обговорюється в юридичних колах, до сьогоднішнього дня чинне законодавство не передбачає, та навіть забороняє суду ставити перед експертом будь-які питання правового характеру (п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30.05.1997 р. № 8).

Водночас поступово у вітчизняну судову систему внаслідок її реформування інтегруються механізми, завдяки яким судді

можуть отримувати допомогу у вирішенні правових питань. Так, одним з перших таких нововведень було створення науково-консультативної ради при Верховному Суді України, завдяки плідній роботі науковців якої підвищилася наукоємність рішень найвищої судової інстанції в державі [1, с. 43].

Ще одним кроком у даному напрямку стало запровадження в судовому процесі нового суб'єкта – експерта з питань права. Участь даного процесуального суб'єкта нерідко та небезпідставно порівнюють з інститутом *amicus curiae* (у перекладі з латини – «друг суду») [2, с. 97].

Питання участі в судовому процесі експерта з питань права поки що є малодослідженим у вітчизняній юридичній науці.

Друг суду (*amicus curiae*) – це втручання третьої сторони, яка не є учасником правових дій. Ця третя сторона намагається використати суд як трибуну, щоб підкреслити пункти закону, які в іншому випадку не будуть братись до уваги. Як правило, третя сторона надає до уваги суду письмову аналітичну довідку. У порівнянні з позовом, мета втручання експертного висновку – не сперечатися з певним результатом справи, а пред'явити нейтральний правовий висновок, більш докладно роз'яснюючи застосування національних і міжнародних правових норм у правових питаннях [3, с. 5].

Запровадження інституту *amicus curiae* вирішує не тільки проблему громадського представництва при здійсненні правосуддя, а й є джерелом додаткової інформації для суду [4].

У радянському цивільному процесі такого суб'єкта як *amicus curiae* не існувало, натомість було запроваджено можливість залучення або вступу в судовий процес органів державної влади для надання висновків у справі виконання своїх повноважень.

Введення у судочинство такого процесуального суб'єкта як експерт з питань права, як вбачається, призване легалізувати та певною мірою впорядкувати вже існуючу практику надання до суду різного роду наукових правових висновків, висновків юридичних експертиз тощо. Однак слід відмітити, що правове регулювання цього питання наразі не є досконалим.

Відповідно до ст. 114 ЦПК учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права щодо:

- 1) застосування аналогії закону чи аналогії права;
- 2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.

Висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи.

Відповідно до ч. 1 ст. 73 ЦПК як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом [5].

Як вбачається з наведених положень процесуального закону, законодавець значно звузив як перелік осіб, які можуть надавати *amicus curiae* brief у вітчизняному цивільному судочинстві, так і коло питань, які можуть підніматися у ньому.

В якості експерта з питань права в цивільному судочинстві може виступати лише особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Дослідники слушно зауважують, що наразі експерти з питань права не вносяться до жодного реєстру, не атестуються, їхня діяльність не ліцензується, до їх працевлаштування чи трудового стажу жодних вимог не встановлено, а отже будь-який юрист зі ступенем кандидата чи доктора наук вправі займатися такою діяльністю, якщо його авторитет та досвід визнаються хоча б одним з учасників процесу і суд ухвалою долучає його до участі в процесі [6, с. 19]. Очевидно, що науковий ступінь має бути саме у тій сфері, у якій надається експертний висновок. Наявність наукового ступеня повинна гарантувати певний рівень професійної підготовки такого експерта, а отже й достовірності тих відомостей, які містяться у висновку.

В юридичній літературі було підняте слушне питання про те, як бути суду, якщо два або більше експерта з питань права, які володіють науковим ступенем та є визнаними фахівцями в галузі права, нададуть протилежні висновки щодо оцінки одного й того ж юридичного факту [7, с. 76]. Як вбачається, незважаючи на те, що висновок експерта з питань права не є доказом, до нього мають бути застосовані ті самі правила щодо вільної оцінки судом. Тобто жоден з таких висновків не повинен мати для суду заздальгідь встановленої сили, незалежно від того, чи підготовлений він кандидатом чи доктором наук або навіть академіком. Суд оцінює їх зміст за внутрішнім переконанням не надаючи переваги за зовнішніми ознаками (авторитетом експерта чи організації, які його надали) [1, с. 45].

Слід підтримати норму закону про те, що висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду (ч. 1 ст. 115 ЦПК). Незважаючи на подібність назви, перед експертом з питань права стоять зовсім інші завдання, ніж перед судовим експертом. Споріднює їх лише необхідність застосування спеціальних знань. Однак, якщо судовий експерт надає суду фактичну інформацію, тобто доповнює знання суду про обставини справи, то завдання експерта з питань права знаходиться в іншій площині: він надає обставинам справи юридичну оцінку, тобто характеризує, роз'яснює лише питання права, не втручаючись у питання факту. Тому його висновок за своєю суттю не може вважатися доказом. Те, що висновок експерта у галузі права не є обов'язковим для суду є важливою ознакою незалежності суду, адже як у питаннях факту, так і у питаннях права останнє слово завжди повинне залишатися за судом.

На жаль, закон не передбачає можливості надходження висновків у галузі права від юридичних осіб, зокрема, неурядових організацій, не надає таким організаціям права у найбільш резонансних справах самостійно пропонувати суду свою допомогу у вирішення складних проблем правозастосування та не уповноважує суд за власною ініціативою звертатися до визнаних фахівців у галузі права, провідних юридичних університе-

тів чи авторитетних неурядових організацій з проханням щодо надання *amicus curiae* brief. Адже чим більше фахівців залучено до вирішення складного юридичного питання, тим більше шансів віднайти найбільш оптимальне його вирішення.

Вищезазначене дещо віддаляє правове регулювання участі в судочинстві експерта з питань права від традиційного розуміння *amicus curiae*, замінюючи захист важливого суспільного інтересу, вирішення фундаментальних та резонансних правових проблем виконанням утилітарної функції роз'яснення суду вимог іноземного законодавства та надання допомоги в усуненні прогалин правового регулювання окремих питань шляхом застосування аналогії права чи закону. Не заперечуючи проти важливості такої роботи, слід все ж таки наголосити на необхідності розширення можливостей використання *amicus curiae* brief у вітчизняному судочинстві.

Перелік використаних джерел:

1. MinchenkoRaisa. Expert on issues of law in civil proceedings of Ukraine. *Recht der OsteuropaischenStaaten*; REOS02/20. С. 42–46.
2. Константий О. В. «Amicuscuriae» в адміністративному судочинстві України: проблеми впровадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 97–100.
3. Самуоліте Й., Хоффман Д. Рекомендації з підготовки експертного антидискримінаційного висновку (*Amicus Curiae*) для судів. К., 2017. 22 с.
4. Гамбарян А. С. Институт Amicus Curiae как средство обеспечения эффективности судебной политики Республики Армении. URL: <https://www.iuaj.net/node/1323>.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. С. 492.
6. Поліводський О. Експерт у галузі права: новела процесуального законодавства чи усталена практика, закріплена в законі? URL: <http://www.lawfirmsofiya.kiev.ua/ua/news/269.html>.
7. Шепітько М. В. Про процесуальний статус судового експерта та експерта з питань права. *З нагоди 100-річчя від дня народження професора М. В. Салтєвського*: зб. матеріалів круглого столу, (м. Харків, 30 жовтня 2017 р.) / [відп. за вип. В. Ю. Шепітько]; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків: Право, 2017. С. 74–7.

Мірошніченко Юлія Василівна,

судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності Сумського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ВИКОНАННІ ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

PROBLEMATIC ISSUES IN THE PERFORMANCE OF LAND TECHNICAL EXAMINATIONS

Анотація. Земельно-технічна експертиза являє собою досить складне в технічному плані дослідження, значну роль при проведенні якого відіграє виконання топографо-геодезичної зйомки. Але на сьогодні існує проблема неврегульованості на законодавчому рівні питання щодо можливостей проведення топографо-геодезичних робіт судовими експертами самостійно. Відсутні осучаснені методичні рекомендації та порядки проведення земельно-технічних експертиз.

Ключові слова: земельно-технічна експертиза, топографо-геодезичні роботи, геодезичне обладнання, методичні рекомендації.

Abstract. Land technical expertise is a rather technically complex study, a significant role in which is played by the performance of topographic and geodetic surveying. But today there is a problem of unresolved at the legislative level the question of the possibility of conducting topographic and geodetic works by forensic experts themselves. There are no updated methodological recommendations and procedures for conducting land technical examinations.

Keywords: land technical expertise, topographic and geodetic works, geodetic equipment, methodical recommendations.

Судова експертиза в Україні є особливим видом доказів, що значиться в нормах усіх процесуальних законів України, зокрема, Кримінального процесуального кодексу України [1] (Глава 4, параграф 5), Кодексу адміністративного судочинства України [2] (ст. ст. 81, 82, 101, 102), Цивільного процесуального кодексу [3] (Глава 5, параграф 6), Господарського процесуального кодексу [4] (параграф 6).

Ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [5] встановлено, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Одним із видів інженерно-технічної експертизи є земельно-технічна експертиза, яка останнім часом є однією з найпоширеніших і затребуваних експертиз і являє собою досить складне в технічному плані дослідження. Вона вирішує питання визначення фактичного землекористування земельними ділянками, а саме: фізичних характеристик земельних ділянок (конфігурації, площі, промірів тощо); визначення відповідності фактичного розташування будівель, споруд та інших об'єктів відносно меж земельних ділянок їх розташуванню у відповідній технічній документації; визначення відповідності фактичного землекористування в частині порушення меж та накладання земельних ділянок відповідно до правовстановлюючих документів та документації із землеустрою на ці земельні ділянки; визначення можливості розподілу (порядку користування) земельними ділянками, розробка варіантів їх розподілу (порядку користування); визначення можливих варіантів підходу та проїзду до земельних ділянок, встановлення земельного сервітуту.

На теперішній час найчастіше виникають питання відповідності фактичного землекористування в частині порушення меж та накладання земельних ділянок відповідно до правовстановлюючих документів та документації із землеустрою на ці земельні ділянки, а також визначення можливості розподілу

(встановлення порядку користування) земельної ділянки з наданням варіантів розподілу. Для вирішення подібних питань судовий експерт повинен дослідити наявні правовстановлюючі документи на земельні ділянки (державні акти, свідоцтва про право власності, витяги з Державного земельного кадастру, витяги з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності, цивільно-правові договори та ін.), технічну документацію із землеустрою на земельні ділянки, які є об'єктами дослідження. В разі розподілу земельної ділянки, який найчастіше проводиться паралельно з розподілом будівель і споруд, розташованих на відповідній ділянці, досліджуються матеріали технічної інвентаризації, технічні паспорти на будівлі.

Значну роль при проведенні досліджень в рамках земельно-технічної експертизи відіграє встановлення меж земельних ділянок в натурі (на місцевості), визначення їх координат та координат будівель і споруд, які розташовані в межах ділянок, шляхом проведення топографо-геодезичної зйомки з використанням високоточного обладнання. Хоча законодавством не забороняється виконання обмірів земельних ділянок та будівель такими вимірювальними приладами, як сталеві стрічки або рулетки, але отримані з їх використанням результати не можна порівнювати із даними державного акту на земельну ділянку, межі якої визначалися шляхом виконання топографо-геодезичної зйомки та даними Державного земельного кадастру.

Відповідно до Закону України «Про землеустрій» [6] топографо-геодезичні роботи є одним з видів робіт із землеустрою, до яких також відносяться обстежувальні, вишукувальні, картографічні, проектні та проектно-вишукувальні роботи, що виконуються з метою складання документації із землеустрою. Згідно закону, відповідальними особами за якість робіт із землеустрою можуть бути лише сертифіковані інженери-землепорядники, яким за результатами кваліфікаційного іспиту, видається кваліфікаційний сертифікат, що

підтверджує відповідність інженера-землевпорядника кваліфікаційним вимогам та його спроможність самостійно складати окремі види документації із землеустрою та документації з оцінки земель, виконувати топографо-геодезичні і картографічні роботи, проводити інвентаризацію земель, перевіряти якість ґрунтових, геоботанічних та інших обстежень земель при здійсненні землеустрою.

Наразі, багато суб'єктів судово-експертної діяльності, які виконують земельно-технічні експертизи не мають відповідного обладнання, яке необхідне для того, щоб самостійно виконувати топографо-геодезичні роботи. А також діючим законодавством не врегульовано питання стосовно виконання топографо-геодезичних робіт судовим експертом самостійно, але й не забороняється. Тому експерти звертаються до ініціатора судової експертизи або експертного дослідження з клопотанням про надання матеріалів з результатами проведених топографо-геодезичних робіт, що в свою чергу впливає на строки проведення експертиз (досліджень) та їх вартість. Самостійне проведення таких робіт експертом дає можливість отримати максимально необхідну інформацію для проведення дослідження, виключить випадки виникнення питань стосовно об'єктивності наданих матеріалів.

Також досить суттєвою проблемою виконання такого виду експертиз як земельно-технічні, є відсутність актуальних методичних рекомендацій, в яких буде прописано порядок проведення дослідження в залежності від поставлених запитань з врахуванням використання сучасних технологій, новітнього обладнання для проведення топографо-геодезичних робіт, програмного забезпечення тощо.

Отже, завданням сьогодення є врегулювання законодавства в сфері земельних відносин та судово-експертної діяльності, розробка сучасних методичних рекомендацій для проведення земельно-технічних експертиз, вирішення питань стосовно забезпечення експертних установ необхідним обладнанням.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>.
2. Кодексу адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#top>.
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
5. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
6. Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 року № 858-IV [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>.

УДК 343.982.57

Міщенко Дмитро Олексійович,

завідувач сектору трасо логічного обліку відділу криміналістичних
видів досліджень

Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ ВЗУТТЯ ЗА ЇХ ФОТОЗОБРАЖЕННЯМИ

PROBLEMS OF RESEARCH OF SHOESPRINTS ON THEIR PHOTOIMAGES

Анотація. Розглянуто проблематику дослідження слідів взуття за їх фотозображеннями, висвітлено аберації та інші аспекти, які негативно впливають на якість дослідження слідів взуття або взагалі виключають можливість його проведення;

запропоновано підхід до вирішення питання про можливість проведення досліджень слідів взуття за їх фотозображеннями.

Ключові слова: судова експертиза, висновок експерта, трасологія, сліди взуття, фотографування слідів під час огляду місця події

Abstract: text considers the problems of research of shoesprints on their photo images, describes aberrations and other aspects that negatively affect the quality of research of shoesprints or exclude the possibility of its implementation; the approach to the solving of a problem of possibility of carrying out researches of shoes prints on their photo images is offered.

Keywords: forensic examination, expert opinion, trasology, shoesprints, photography of prints on the crimescene.

Сліди взуття, виявлені на місці події, мають важливе значення як джерело інформації для розкриття та розслідування злочину. Сталою криміналістичною практикою сформульовано чіткий алгоритм дій під час огляду місця події щодо виявлення, фіксації та вилучення таких слідів. За ним, після виявлення, слід має бути описаний та сфотографований за правилами судової фотографії, після чого проводиться його вилучення. Ідеальним варіантом вважається вилучення сліду зі слідоносієм, тобто в незмінному вигляді. Якщо цього досягти не можливо, то застосовуються відповідні ліфтингові плівки або метод копіювання слідів за допомогою відповідних речовин або розчинів (сірка, гіпсовий розчин). Однак, і такі вилучення не завжди можливо реалізувати якісно, внаслідок певних об'єктивних або суб'єктивних причин. За даних обставин фотознімок сліду на місці події та його опис в протоколі огляду залишаються єдиними джерелами, які містять необхідну слідову інформацію.

Аналіз сучасної експертної практики свідчить про те, що останнім часом все частіше на дослідження направляються саме фотозображення слідів взуття, а не самі сліди, при цьому їх опис в протоколі огляду здебільшого малоінформативний,

відповідно такі фотозображення залишаються єдиним джерелом слідової інформації. Через це, пропонуємо розглянути фотозображення сліду взуття, як специфічний об'єкт судової трасологічної експертизи.

Процес дослідження слідів взуття вимагає застосування кількох методів пізнання, одним із яких є вимірювання. Для того, щоб було можливо застосувати цей метод при трасологічному дослідженні слідів взуття за їх фотозображеннями, потрібно виключити можливі викривлення розмірних характеристик сліду на фотозображенні та ознак у ньому.

Цього можна досягти лише за неухильного дотримання правил вимірювальної судової фотографії. За ними, в одній площині зі слідом має бути розташована масштабна лінійка, фокальна площина об'єктиву фотоапарату має бути паралельна площині, в якій розташований слід. Масштабна лінійка повинна мати шкали, які чітко розрізняються та відповідають метричній системі вимірювання.

Основною проблемою при дослідженні слідів за їх фотозображеннями є той факт, що в умовах огляду місця події фотографування слідів не завжди виконується із дотриманням правил вимірювальної судової фотографії, зокрема не завжди дотримуються вимоги щодо орієнтування фотоапарату відносно площини сліду, також не завжди дотримано орієнтування масштабної лінійки (може знаходитися під нахилом до площини сліду або у паралельній площині, але вище сліду).

Внаслідок цього якісне дослідження таких слідів стає або не можливим зовсім, або суттєво ускладнюється необхідністю коригування можливих відхилень, які виходять за межі похибки.

Не менш важливою проблемою залишається розмір масштабної лінійки, яка використовується при фотографуванні слідів, тобто відповідність її шкал метричній системі вимірювання. Проводячи дослідження сліду за його фотозображенням, судовий експерт може використати для вимірювання лише шкали масштабної лінійки, що відображена на ньому.

При цьому експерт достеменно не знає, чи відповідають шкали лінійки реальним розмірами метричної системи, адже масштабна лінійка не є точним вимірювальним приладом, відповідно ступінь похибки її шкал не відома.

Однак, окрім порушень правил судової вимірювальної фотографії, існують інші фактори, що негативно впливають на можливість дослідження слідів за їх фотозображеннями. Мова йде про викривлення (або аберації), які пов'язані з особливістю роботи фотографічної оптики. Дані викривлення проявляються на кожному фотозображенні в тій чи іншій мірі, при цьому негативно впливають на якість слідової інформації, що міститься в сліді.

Такі викривлення можна поділити на дві групи: геометричні та кольорові. Серед кольорових аберацій найбільш розповсюдженими є хроматичні аберації, до основних геометричних аберацій, які впливають на якість відображеної на фото слідової інформації, належать дисторсія та астигматизм.

Хроматичні аберації виникають внаслідок розшарування спектру променів світла при проходженні крізь оптичні лінзи фотоапарата. Вони проявляються у вигляді кольорового ореолу на краях контрастних елементів зображення, за рахунок чого знижується його деталізація (рис. 1, 2). У випадку із дослідженням слідів, за рахунок хроматичних аберацій деякі деталі (окремі або індивідуальні ознаки) можуть відображатись із суттєвими викривленнями або взагалі можуть бути не відображені [2; 3].

Під дисторсією розуміють оптичний дефект, за рахунок якого виникають викривлення прямолінійних елементів на фотозображенні. Він утворюється внаслідок того, що промені світла, проходячи під різними кутами крізь лінзу фотоапарата викривляються у точці їх сходження. Таким чином, можна спостерігати два типи дисторсії: бочкоподібну та подушкоподібну (рис. 3) [1; 3].

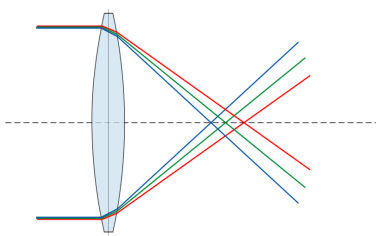

Рис. 1. Схематичне зображення явища хроматичних аберцій

Рис. 2. Прояв хроматичних аберцій на фотозображенні

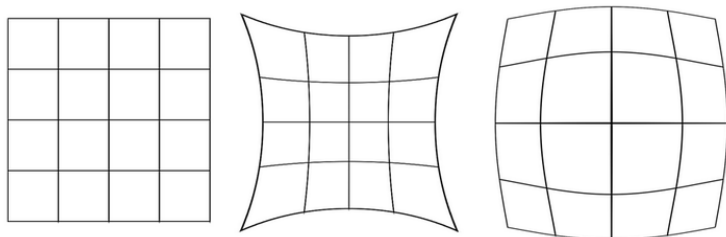

Рис. 3. Схематичне зображення прояву дисторсії (зліва направо): зображення без викривлень, подушкоподібна дисторсія, бочкоподібна дисторсія

Якщо в мистецькій фотографії дисторсію використовують для створення додаткових художніх ефектів, в криміналістиці, а саме у вимірювальній фотографії, ця аберція негативно впливає на можливість проведення вимірювань.

Астигматизм – це аберція, яка виникає внаслідок того, що промені, які проходять поза оптичною віссю об'єктива, мають різні точки сходження (рис. 4) [3]. Астигматизм проявляється у тому, що зображення в одній частині кадру відображається більш чітко ніж в іншій частині за однакової відстані. Проілюструвати астигматизм можна на прикладі зображення колеса, на якому спиці та обід не є одночасно різкими (рис. 5).

Викладені обставини викликають низку запитань щодо доцільності використання фотозображення слідів взуття в

якості об'єктів трасологічної експертизи. Адже при формулюванні своїх висновків експерт має спиратися на дані проведеного дослідження, в яких заздалегідь може бути закладена помилка, викликана зазначеними особливостями фотозображень, як об'єктів досліджень.

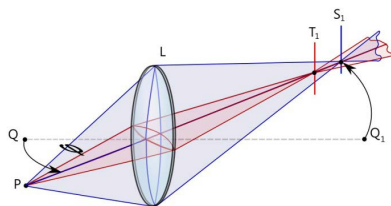

Рис. 4. Схематичне зображення явища астигматизму

Рис. 5. Прояв астигматизму на фотозображенні

Відповідно, на нашу думку, проводити дослідження слідів взуття за їх фотозображеннями доцільно лише у виняткових випадках, коли остаточно виключена можливість дослідження матеріальних слідів або їх копій. При цьому такі зображення мають відповідати вимогам судової вимірювальної фотозйомки та виключати або зводити до мінімуму прояв викривлень, які виникають за рахунок особливостей фотографічної оптики та впливають на якість дослідження, а також точність вимірювань. Окрім того, варто передбачити можливість оцінки похибки шкал на масштабних лінійках, які були застосовані при фотографуванні слідів, шляхом застосування при фотографуванні еталону із чітко визначеними розмірами.

Перелік використаних джерел:

1. Дисторсия. Електронний ресурс «Википедия» – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Дисторсия>
2. Хроматические аберрации. Електронний ресурс «Радожива» – Режим доступу: <https://radojuva.com/2011/04/chromatic-aberration/>
3. Что такое аберрации объектива. Виды аберраций. Електронний ресурс «Перископ сообщество фотолюбителей» – Режим доступу: <https://periscope.com.ua/osnovy-fotografii/chto-takoe-aberracii-obektiva>.

Мочеброда Оксана Анатоліївна,

старший судовий експерт сектору економічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Волинського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

СУДОВО-ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТА ЇЇ МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ FORENSIC ECONOMIC EXAMINATION AND ITS METHODOLOGICAL BASIS

Анотація: Розглянуто сутність судово-економічної експертизи, її характерні риси. Визначено сукупність методів та прийомів, що складають методiku судово-економічної експертизи.

Ключові слова: судово-економічна експертиза, бухгалтерський облік, методика дослідження.

Abstract: The essence of forensic economic examination, its characteristic features are considered. The set of methods and techniques that make up the method of forensic economic examination is determined.

Key words: forensic economic examination, accounting, research methods.

Судова економічна експертиза є одним із найпоширеніших видів судових експертиз. Необхідність у судово-економічній експертизі виникає як під час судового розгляду цивільних справ із майнових питань, розгляду справ про адміністративні правопорушення в галузі фінансів і підприємницької діяльності, так і при розслідуванні кримінальних справ про злочини у сфері господарської діяльності. У процесі проведення експертиз цього виду аналізується виробнича та фінансово-господарська діяльність підприємств, установ і організацій, які допустили збитки, втрати, привласнення цінностей, пору-

шення фінансової, платіжної та бюджетної дисципліни, безгосподарність [1].

Судово-економічна експертиза являє собою дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, що в межах чинного законодавства здійснюється особою, яка володіє спеціальними знаннями в галузі бухгалтерського обліку, і надання, у відповідності до поставлених питань, висновку експерта.

Судово-економічна експертиза характеризується процесуально-правовим змістом, що полягає у визначенні її як процесу, керованого системою правил, закріплених законодавчо та економічним змістом, що полягає в реалізації системи знань у галузі бухгалтерського обліку, фінансів, аудиту, ревізії, економічного аналізу тощо. Перелічені особливості, пов'язані із застосуванням спеціальних знань, виокремлюють судову економічну експертизу в самостійний вид судових експертиз [2].

Разом з тим, судово-економічна експертиза має і різний предмет дослідження, так як проводиться за різними економічними питаннями. При цьому необхідним для вивчення предмету є наявність об'єкту.

До об'єктів судово-економічної експертизи відносять документи, бухгалтерські реєстри та бухгалтерська звітність, в яких відображена господарська діяльність підприємств, у тому числі і протиправна. Саме документи являють собою певний специфічний об'єкт судово-економічної експертизи. На підставі дослідження документів експерт робить висновки щодо правильності оформлення господарських операцій, що відображенні у бухгалтерському обліку. Поряд з цим, експерт не повинен давати документам юридичну оцінку і визначати їх доказове значення у справі, адже це вихід за межі спеціальних знань.

Предмет судово-економічної експертизи визначається конкретними поставленими питаннями та завданнями, які вона вирішує. Зазвичай, основні питання, які повинен вирішити експерт-економіст, пов'язані з обґрунтуванням висновків проведеної ревізії фінансово-господарської діяльності [3].

Організація проведення судово-економічної експертизи включає у себе комплекс взаємопов'язаних етапів, які полягають в підготовці, плануванні, налагодженні та впорядкуванні, а також визначенні методів проведення дослідження.

Порядок проведення експертизи визначено у певному алгоритмі, і включає в себе: підготовчий, організаційно-методичний, дослідницький, узагальнення результатів експертизи.

Методика проведення судово-економічної експертизи являє собою сукупність методів, способів та прийомів вирішення завдань, які поставлені органами дізнання, попереднього слідства чи суду перед експертом-економістом. Таким чином, саме питання, поставлені на вирішення судово-економічної експертизи, визначають методику її проведення.

Сукупність способів і прийомів, які застосовуються експертом-економістом при дослідженні об'єктів для встановлення фактичних обставин кримінальної чи цивільної справи в контексті діяльності господарюючого суб'єкта і являє собою метод судово-економічної експертизи.

Методологія судово-економічної експертизи, це є цілісна система, що відображає собою загальнонаукові та спеціальні наукові методи і прийоми дослідження.

До загальнонаукових методів, які використовуються при вирішенні питань судово-економічних експертиз, відносяться наступні прийоми, а саме: дедукція і індукція, абстрагування і конкретизація, аналіз і синтез, аналогія, системний аналіз і функціонально – вартісний аналіз.

Спеціальні наукові методи дослідження розроблені на основі досягнень економічних і юридичних наук, досвіду слідчої, контрольно-ревізійної і судово-експертної практики. До них належать такі прийоми: розрахунково-аналітичні; документальні; органолептичні; узагальнення, оцінювання та реалізація результатів експертизи [3].

Головним призначенням методів є виявлення розбіжностей та протиріч між відповідними економічними та фінансовими показниками, що містяться в документах, які є об'єктами

дослідження, при вирішенні питань судово-економічної експертизи.

Забезпечення об'єктивності, повноти дослідження всіх факторів господарської діяльності, на пряму залежить від сукупності методів, що обрані експертом-економістом при дослідженні. Таким чином, використання загальнонаукових та спеціальних методів судово-економічної експертизи у комплексі, полегшує роботу експертів-економістів.

Використання певних методів і прийомів дослідження об'єктів судово-економічної експертизи залежить від обставин конкретної кримінальної чи цивільної справи. Зокрема, основним завданням експерта-економіста є вибір найефективніших і доцільніших методів, які дозволять провести експертне дослідження найбільш повно та об'єктивно.

Разом з тим, також одним із факторів для забезпечення доказовості та обґрунтованості результатів експертного дослідження необхідним є відповідне документальне оформлення. Документи, що складаються у ході проведення судової економічної експертизи поділяються на: документи, що складаються для організації процесу дослідження та документи, що відображають інформацію, отриману в процесі дослідження.

Таким чином, враховуючи, що в умовах поглиблення процесу економічних реформ в Україні та зростання кількості економічних злочинів, організація судової економічної експертизи потребує комплексного підходу до її призначення та проведення, що полягає у правильності постановки запитання та вибору методів для його дослідження.

Перелік використаних джерел:

1. Судово-економічна експертиза: навчальний посібник / Л. В. Дікань, В. Д. Понікаров, О. В. Кожушко. – Х.: Вид ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 432 с.
2. Волкова І. А. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. А. Волкова – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 84 с.
3. Шарманська В. М. Судова бухгалтерія / В. М. Шарманська, С. О. Шарманська, І. В. Головка. – К.: ЦУЛ, 2008. – 454 с.

Наумчук Ганна Олександрівна,

головний судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності

Напханюк Іван Петрович,

старший судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Волинський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ БУРШТИНУ ТА ЙОГО ІМІТАЦІЙ

FEATURES OF RESEARCH OF AMBER AND ITS IMITATIONS

Анотація. Основним завданням, що вирішується експертами під час дослідження бурштину є ідентифікація гемологічного об'єкту, визначення якісних ознак та встановлення вартості. В тезах розглянуто найпоширеніші імітації бурштину та їх властивості.

Ключові слова: бурштин, імітація, ювелірні вироби.

Abstract. The main task that experts solve during the study of amber is to identify the gemological object, determine the qualitative characteristics and establish the value. The article considers the most common imitations of amber and their properties.

Key words: amber, imitation, jewelry.

Актуальною проблемою сьогодення світового та українського ринку ювелірного каміння є значне збільшення кількості дешевих замінників й імітацій каменів. Рівень сучасних технологій дозволяє імітувати будь-які природні камені – навіть такі складні і прекрасні, як сонячний камінь бурштин.

У всі часи – навіть тоді, коли бурштин був реально дешевий – викопну смолу древніх хвойних підробляли. Часто з простого інтересу до процесу, ще частіше з бажання створити щось, що буде конкурувати своєю красою з творінням природи. Останні роки, коли роздрібні ціни на бурштинові вироби високі, інтерес умільців визначається можливістю отримання конкретної вигоди.

Якість синтетичних матеріалів сьогодні може ввести в оману кого завгодно. Імітації бурштину бувають неймовірно красиві – прозорі, сонячно-медові, навіть з якимись включеннями в середині (в основному комахами). І в деяких випадках відрізнити такий екземпляр-імітацію від природного мінералу досить непросто.

Умовно можна розділити бурштинові вироби на чотири категорії:

Натуральний бурштин – це оброблені механічним шляхом цілі шматки бурштину;

Пресований бурштин з додаванням пластику або копалу;

Природні замітники бурштину – молоді смоли (копал, карі тощо);

Синтетичні матеріали – різноманітні епоксидні смоли, пластик та скло.

Зупинимось детальніше на основних методах діагностики імітацій бурштину:

Гідростатичний

1.1. Визначення густини за допомогою аналітичних ваг з гідростатичною приставкою. Густина бурштину в більшості випадків коливається від 1,05 до 1,09 г/см³ [3].

1.2. Визначення густини за допомогою методу соляного розчину концентрацією 1,2 г/см³, в якому натуральний бурштин спливає, а сучасні смоли і пластмаси тонуть, адже відрізняються більш високою густиною (>1,2 г/см³).

Визначення показника заломлення. Показник заломлення бурштину становить 1,535–1,560. Встановлено, що він збільшується на ділянках окиснення і не залежить від ступеню прозорості бурштину [4].

Визначення особливостей внутрішньої будови (за умови прозорості зразка) за допомогою лупи або мікроскопу. Характерною ознакою для природного бурштину є наявність газових включень різного розміру та нерівномірного розподілу, на відміну від його імітацій, в яких досить часто спостерігається рівномірне розподілення бульбашок однакового розміру.

На відміну від природного бурштину, у пресованого спостерігаються свілеподібні утворення, щільні залишки основної маси, невеликі згустки барвника.

Флюоресценція. Загальновідомо, що натуральний бурштин володіє особливою властивістю – світитися під впливом ультрафіолетового випромінювання. Різного роду імітації, наприклад пластик, такими властивостями не володіють і не змінюють свій колір. Наявність люмінесценції бурштину фіксується за допомогою ультрафіолетової лампи з довжиною хвиль 366 нм (LW-довгих хвиль) – найчастіше блакитно-біла та 254 нм (SW-коротких хвиль) найчастіше слабо зелена [2] (рис. 1).

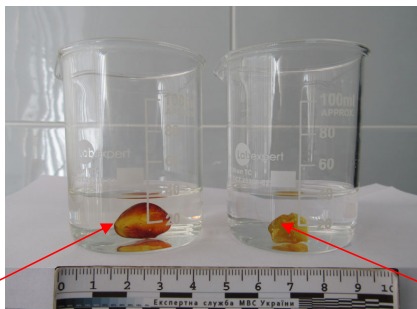

Рис. 1. Загальний вигляд люмінесценції бурштину під дією ультрафіолетової лампи з довжиною хвилі 366 нм

Визначення твердості. Твердість бурштину за шкалою Мооса – 2–2,5. Можна провести не дуже гострим лезом по

поверхні зразка: бурштин і копал дають дрібну крихту, імітації з пластмаси – закручену стружку. Копал майже завжди можна відрізнити від бурштин у закручену стружку. Копал майже завжди можна відрізнити від бурштин за його схильністю до утворення тріщин на поверхні [2].

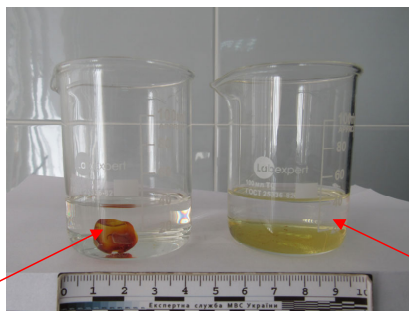
Хімічний. Одною з діагностичних ознак синтетичних імітацій бурштин є здатність багатьох з них розчинятися в ефірі та інших розчинниках. Також цей метод можна використати для відрізнення бурштин від більш молодих природних смол: якщо опустити копал у розчин, через декілька хвилин він розчиняється, бурштин така перевірка не страшна (рис. 2, 3).

бурштин

імітація бурштин

Рис. 2. Загальний вигляд бурштин та імітації бурштин у спиртову розчині до реакції

бурштин

імітація бурштин

Рис. 3. Загальний вигляд бурштин та розчиненої імітації після реакції у спиртову розчині

Крім того, на відміну від природного, пресований бурштин поганої якості може розм'якшуватися під дією ефіру: поверхня пресованого бурштину при взаємодії з ефіром стає липкою.

Термічний. Нагрітий справжній бурштин випустить слабкий приємний аромат живиці, копал – запахне досить сильно і може навіть стати липким, синтетика буде пахнути різко і хімічно. Ще наочніше, якщо це можливо, докласти до каменю розпечену голку – запах буде виражено.

В даній статті викладено основні методи щодо ідентифікації бурштину та його імітацій. Застосування вище вказаних рекомендацій дасть змогу відрізнити природний камінь від його імітації.

Перелік використаних джерел:

1. Беліченко О. Википні смоли світу. *Науково-практичний журнал. Коштовне та декоративне каміння*. К: Державний гемологічний центр України, 2012. № 1. С. 4–9.
2. Артюх Т. М. Діагностика та експертиза коштовностей: підручник. Київ. 2003. 448 с.
3. Андерсон Б. Определитель драгоценных камней. М., 1996. – 451 с.
4. Фракей Э., Янтарь: Пер. с англ. – М.: Мир, 1990. – 198 с.
5. Методичні рекомендації «Загальні засади судової гемологічної експертизи»: методичні рекомендації/Чечіль Ю. О., Квасниця І. В., Жук Б. М. та ін. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2018. – 60 с.

УДК 343.98:347.73

Недайхліб Олена Валеріївна,

головний судовий експерт Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України,

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПО ФАКТАМ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

ISSUES OF FORENSIC ECONOMIC EXPERTISE UPON THE FACTS OF LEGALIZATION (MONEY LAUNDERING) OF ILLEGALLY OBTAINED PROFITS

Анотація. У доповіді розглянуто особливості проведення економічних досліджень при розслідуванні злочинів, пов'язаних з легалізацією коштів, одержаних від корупційних діянь, розкрадання та привласнення державних коштів та майна. Виділені основні підходи, застосування яких під час проведення економічних експертиз з питань підтвердження отримання доходу від суспільно небезпечного діяння (предикату) та фінансових операцій з такими доходами, сприятимуть повноті та обґрунтованості висновку експерта, як належного доказу розслідування по фактам відмивання кримінального капіталу.

Ключові слова: легалізація (відмивання) доходів, отримані злочинним шляхом доходи, предикат, судова економічна експертиза.

Abstract. The report examines the economic research peculiarities in the criminal investigation relating to money laundering received from bribery, fraud, theft, crime assumption of public funds and property. The main approaches outlined during economic examinations of predicate offences incomes and financial transactions with ones, will contribute to the completeness and validity of the expert's conclusion as proper evidence of the criminal investigation into the facts of money laundering.

Key words: money laundering, illegally obtained profits, predicate crime, forensic economic expertise.

Боротьба з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом (далі – ЛДОЗШ), є актуальним питанням як міжнародної, так і національної безпеки України. Протидія відмиванню «брудних» коштів як злочинній діяльності неможлива без залучення до розслідування осіб, що володіють спеціальними знаннями у сфері економіки.

Проблеми організаційних та практичних заходів протидії ЛДОЗШ увітчизняній правовій науці досліджували М. В. Салтевський, О. М. Бандурка, Н. І. Клименко, С. Г. Гуржій, Г. А. Матусовський, В. Ю. Шепітько, В. П. Бахін, М. І. Камликта

ін. Проте питання проведення судово-економічних експертиз при розслідуванні ЛДОЗШ потребують додаткових досліджень і не втрачають актуальності при постійному розвитку економіки та змінах законодавства.

На підтримку міжнародного співробітництва у недопущенні відмивання доходів й боротьбі з корупцією в Україні діє система органів протидії, провідною з яких є Державна служба фінансового моніторингу. З метою подальшого впровадження Рекомендацій FATF[1], вимог Звіту експертів Комітету Ради Європи MONEYVAL, Угоди про асоціацію з ЄС, Меморандуму про співпрацю між Україною та МВФ набрав чинності з квітня поточного року в новій редакції Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [2]. Цим законом передбачені комплексні зміни, серед яких, зокрема, перехід на ризик – орієнтований підхід при поданні інформації про підозрілі фінансові операції; розширення кола суб'єктів первинного моніторингу; вдосконалення процедури визначення кінцевих бенефіціарних власників; внесення змін до Кримінального кодексу України (ст.ст. 209, 209–1) та ряду інших дотичних нормативних актів.

У результаті аналізу Держфінмоніторингу щодо типових методів, способів, фінансових інструментів та схем відмивання коштів визначено наступні пріоритетні напрями фінансових розслідувань: фінансування тероризму та сепаратизму; відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь; розкрадання коштів бюджету та коштів державних підприємств; використання готівки у схемах ЛДОЗШ. Як видно з переліку, основну увагу зосереджено на службових злочинах як предикату обігу неправомірних доходів[3, с. 24].

Наприклад: «Нецільове використання коштів житлово-комунального підприємства за участю ризикових суб'єктів підприємницької діяльності.

Держфінмоніторингом за результатами фінансового розслідування виявлено схему нецільового використання коштів місцевого бюджету через житлово-комунальне підприємство міської ради. Встановлено, що Житлово-комунальним підприємством було перераховано грошові кошти на рахунки фізичних осіб-підприємців, які відкриті в різних банківських установах, з призначеннями платежу оплата за виконані роботи, за надані послуги та за придбані товари. Надалі зазначені кошти було перераховано на власні карткові рахунки цих підприємців та частково знято готівкою. Після отримання коштів від Житлово-комунального підприємства, діяльність цих підприємців була припинена... Правоохоронними органами здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні за статтею 191 Кримінального кодексу України.» (типовий ілюстрований приклад [3, с. 27].)

При розслідуванні правоохоронними органами фактів приховування чи маскування доходів незаконного походження необхідно, без сумніву, залучення спеціальних економічних знань, приміром, для виявлення методів та фінансових схем, узагальнення матеріалів визначення джерел походження, місцезнаходження і переміщення, напрямів використання таких доходів тощо.

У подібних провадженнях для підтвердження висновків документальних перевірок про наявність ознак ЛДОЗШ обов'язково призначається судова економічна експертиза, як правило, фінансово-економічна. Основна відмінність між економічною експертизою бухгалтерського і податкового обліку та економічною експертизою фінансово-господарської діяльності, як слушно резюмує науковець-експерт, полягає в тому, що останній вид експертизи вивчає стан і результати (показники) економічної діяльності суб'єктів господарських відносин, тоді як бухгалтерська експертиза досліджує правильність відображення фактів фінансово-господарської діяльності підприємства в документах бухгалтерського обліку і звітності [4, с. 63].

Фінансово-економічна експертиза безпосередньо аналізує фінансові потоки та при розслідуванні проваджень, пов'язаних з ЛДОЗШ, надає можливість визначити: суб'єкта господарювання, де проводились операції з легалізації цих доходів; джерела утворення тіньових доходів; способи їх легалізації; документи, на підставі яких здійснювалася легалізація та інше.

Методичними рекомендаціями проведення судово-економічних експертиз у провадженнях щодо ЛДОЗШ передбачено, що такі дослідження можуть здійснюватися як шляхом виконання декількох експертиз у взаємопов'язаній хронологічній послідовності, так і проведенням однієї експертизи у випадку, якщо на момент її призначення фінансові операції з отримання доходу вже визнані судом або слідством протизаконними. Отже, за умови встановлення слідством предикату у відповідному процесуальному рішенні (акті), економічна експертиза виконується згідно із затвердженими методиками в межах експертного завдання.

Головним завданням дослідження документів при проведенні економічної експертизи з питань підтвердження сум фінансових операцій з легалізованим майном є, як правило, аналіз грошових потоків на безготівкових рахунках суб'єкта, відносно якого провадиться розслідування, зокрема, в частині підозрілих з точки зору слідства транзакцій.

На вирішення судової економічної експертизи при дослідженні фінансових операцій орієнтовно можуть бути поставлені запитання щодо:

- документального підтвердження висновків перевірки (реквізити довідки / акту перевірки) у частині отримання (назва суб'єкту, відносно якого провадиться розслідування) від (назва бюджетної установи) коштів в сумі (сума предикату), у тому числі з урахуванням висновків інших видів експертиз;

- документального підтвердження висновків перевірки (реквізити довідки / акту перевірки) у частині здійснення (назва суб'єкту, відносно якого провадиться розслідування) фінансових операцій з отриманими від (назва бюджет-

ної установи) коштами (сума легалізованих доходів із суми предикату).

Як об'єкти дослідження потрібно надати експерту наступні документи: акт/довідку проведеної перевірки, висновок органу фінмоніторингу, дослідження фахівця; положення/регламент бюджетної установи чи органу; наказ про облікову політику; договори на виконання робіт, надання послуг, придбання товарів з підтверджуючими первинними бухгалтерськими товарами та платіжними документами; реєстри бухгалтерського обліку контрагентів щодо стану взаєморозрахунків; виписки банківських та казначейських рахунків; звіти по заборгованість; акти звірок; висновки інших видів експертиз.

Підсумовуючи викладене зауважимо, що застосування окреслених підходів під час проведення економічних досліджень призначені сприяти розслідуванню кримінальних проваджень по фактам легалізації (відмивання) доходів та удосконаленню методик судової економічної експертизи з цього напрямку.

Перелік використаних джерел:

1. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. The FATF Recommendations: Рекомендації, Міжнародний документ від 25.09.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_001?lang=uk#Text.

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.

3. Звіт Державної служби фінансового моніторингу за 2019 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/zviti-pro-dijalnist>.

4. Капустник К. А. Проведення судово-економічних експертиз у справах, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) грошових коштів та майна, отриманих злочинним шляхом. *Право України*. 2005. № 8. С. 63–66.

5. Гуржій С. Г. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний і практичний аспект. К.: Парламентське вид-во, 2005. 216 с.

Недашківська Ольга Анатоліївна,

старший судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЗАСІБ СИНЕРГІЇ В СИСТЕМІ СЛІДЧИЙ-СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ

COMMUNICATIVE COMPETENCE AS INSTRUMENT OF SYNERGY IN THE SYSTEM OF INVESTIGATING OFFICER-COURT EXPERT

Анотація. Автор порушує проблему взаємодії слідчого та судового експерта, пов'язану зі специфікою діяльності в галузі судової експертизи та вимогами і потребами сучасного суспільства.

Метою дослідження є аналіз існуючих форм взаємодії в системі слідчий – судовий експерт, а також системне висвітлення практичних проблем реалізації такої взаємодії на практиці з погляду сформованості комунікативної компетентності для забезпечення синергії в такій системі.

Запропоновано системне рішення проблеми – розробка та впровадження в практичну роботу судових експертів чіткого алгоритму з метою забезпечення ефективної взаємодії в системі слідчий – судовий експерт.

Ключові слова: судовий експерт, слідчий, комунікативна компетентність, судова експертиза.

Abstract. The author raises the issue of interaction between the investigator and the forensic expert, related to the specifics of activities in the field of forensic science and the requirements and needs of modern society.

The purpose of the study is to analyze the existing forms of interaction in the system of investigator – forensic expert, as well as systematic coverage of practical problems of such interaction in practice using communicative competence to ensure synergies in such a system.

A systematic solution to the problem is proposed – the development and implementation in the practical work of forensic experts of a clear algorithm in order to ensure effective interaction in the system of investigator – forensic expert.

Keywords: forensic expert, investigator, communicative competence, forensic examination.

На сучасному етапі розвитку науки, техніки та суспільства загалом як диджиталізованої соціополітичної системи, враховуючи постійний розвиток та вдосконалення злочинних технологій, значущість судової експертизи для ефективного розкриття сучасних кримінальних правопорушення виходить на якісно новий рівень.

Для забезпечення конкурентоспроможності судової експертизи в умовах сучасності необхідне не тільки постійне вдосконалення технічних засобів, розробка новітніх методик дослідження, а й забезпечення алгоритму ефективної взаємодії на стадії досудового розслідування між його учасниками, а для досягнення максимального результату особливо – між слідчим та судовим експертом.

Взаємодія – це базова філософська категорія, яка відображає процеси впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, їх зміни, взаємну обумовленість та породження одним об'єктом інших. Тобто за своєю суттю взаємодія являє собою різновид опосередкованого чи безпосереднього, внутрішнього або зовнішнього зв'язку, при цьому властивості будь-яких об'єктів можуть бути пізнані або проявити себе тільки у взаємодії з іншими об'єктами. Філософське поняття взаємодія досить часто виконує роль інтеграційного фактора, зумовлює об'єднання окремих елементів в певний новий вид цілісності, таким чином, має глибинний зв'язок з поняттям структури [1].

Взаємодія в системі слідчий – судовий експерт здійснюється використовуючи такий складний різновид соціальної взаємодії як комунікативна компетентність.

Комунікативна компетентність – це володіння складними комунікативними навичками, формування адекватних умінь в нових соціальних структурах, знання культурних норм та обмежень у спілкуванні, знання звичаїв, традицій, етикету в сфері спілкування, дотримання пристойності, виховання, орієнтування в комунікативних засобах, притаманних національному, становому менталітету, які відображені в рамках певної професії [2].

Тобто, комунікативна компетентність – це узагальнююча комунікативна властивість особистості, яка включає в себе комунікативну здатність, знання, вміння та навички, чуттєвий та соціальний досвід в сфері ділового спілкування.

У сфері судової експертизи взаємодія слідчого та судового експерта – це регламентована законодавством спільна та узгоджена діяльність таких осіб, яка здійснюється з метою успішного виявлення, запобігання та розслідування кримінальних правопорушень [3, с. 19].

Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, Н. І. Клименко та інші досліджували поняття та суть взаємодії судового експерта та слідчого.

Взаємодія слідчого з судовим експертом при проведенні судових експертиз здійснюється у двох формах – процесуальній та не процесуальній.

Процесуальна форма прямо передбачена нормами кримінального процесуального законодавства, не процесуальна – регламентована відомчими актами, а переважно не регламентована зовсім та впливає з самого змісту закону, провадиться в через практику, яка склалась в галузі.

Види не процесуальних форм взаємодії:

- консультації зі спеціалістом;
- проведення попередніх досліджень;
- взаємний обмін інформацією та спільне її обговорення.

Особливу увагу середнепроцесуальних форм такої взаємодії слід сконцентрувати на взаємному обміні інформацією,

продуктивність якого дасть змогу найбільш ефективно виконувати поставлені завдання та злагоджено провадити процес досудового розслідування.

Інформацію в такому процесі можна представити як особливу категорію, основу якої становить діяльність з пошуку інформації, уточнення, оформлення, перетворення, обмін нею, її аналіз та подальше використання. Такий процес є високо динамічним і залежить від комунікативних можливостей руху інформації.

Взаємодія слідчого та судового експерта в процесі проведення судової експертизи відбувається у разі виникнення необхідності уточнення, зміни запитань поставлених судовому експерту, яка є безпосередньою умовою забезпечення вирішення поставлених перед судовим експертом запитань.

Дії судового експерта в процесі виконання судової експертизи доцільно систематизувати та уніфікувати шляхом алгоритмізації:

1. Етап аналізу вихідних даних.
2. Етап вибору методу організації взаємодії в системі слідчий – судовий експерт.
3. Етап аналізу інформаційних потоків.
4. Етап структурування інформаційних потоків.
5. Етап обробки отриманої інформації.
6. Етап складання висновку.

Отже, володіння навичками комунікативної компетентності, як з боку слідчого так і з боку судового експерта, застосування їх в практичній роботі дасть змогу забезпечити синергію в складній системі взаємодії слідчий – судовий експерт, тобто, досягнути максимального синергічного ефекту в результаті інтеграції слідчого та судового експерта як окремих частин в єдину систему завдяки емерджентності отриманої системи [4].

Забезпечити настання такого ефекту можливо завдяки реалізації на практиці чіткого алгоритму, який дасть змогу повною мірою реалізовувати комунікативну компетентність у професійних відносинах в процесі досудового розслідування, з метою забезпечення ефективного правосуддя.

Перелік використаних джерел:

1. Большая советская энциклопедия / А. М. Прохоров. Москва: Эксмо, 1971. 3-е изд. Т. 5. 640 с.
2. Куницына В. Н., Казаринова Н. В., Погольша В. М. Межличностное общение: учеб. для вузов. СПб: Питер, 2001. 544 с.
3. Пархоменко В. И. Взаимодействие следователей, оперативных работников и специалистов при расследовании уголовных дел о незаконном обороте наркотических средств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2005. 224 с.
4. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. Москва: ИНФРА-М, 2017. 6-е изд. 512 с.

УДК 343.98

Нестор Наталія Володимирівна,

доктор юридичних наук, заступник директора з наукової роботи
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ VS ЕКСПЕРТ

FORENSIC EXPERT VS EXPERT

Анотація. У процесуальному законодавстві України термін «експерт» вживається щодо особи, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.

Ключові слова: судовий експерт, освітньо-кваліфікаційний рівень, спеціаліст, кримінальне правопорушення.

Abstract. In the procedural legislation of Ukraine, the term «expert» is used in relation to a person who has special knowledge necessary to clarify the relevant circumstances of the case.

Keywords: forensic expert, educational qualification, specialist, criminal offense.

Загальновідомо, що понятійно-категоріальну основу будь-якого наукового дослідження утворюють такі складові, як актуальність, проблематика, об'єкт, предмет, мета, завдання, наукова новизна, евристична цінність, теоретична і практична значущість.

У сфері судової експертизи проблематика законодавчої визначеності її понять і термінів виникла не сьогодні і пов'язана в основному з неузгодженістю основних, базових понять і термінів сфери судової експертизи, що містяться у різних нормативно-правових актах. Тобто, причиною вказаного явища є недоліки роботи, перш за все, законодавця.

Зауважимо, що останнім часом, переважно у зв'язку із численними змінами процесуального законодавства, законодавства у сфері судової експертизи, проблематика більш чіткої нормативної визначеності і узгодженості між собою понять «спеціаліст», «фахівець (експерт)», «експерт», «судовий експерт» значно актуалізується.

Актуалізації даної проблематики сприяє також повсякденна юридична, головне судова практика, яка чи не щодня виявляє прикрі неточності, невідповідності, пробіли, інші неузгодженості в понятійно-категорійному апараті галузі судової експертизи, що створюють практикуючим юристам, переважно слідчим, прокурорам і суддям складнощі при призначенні судових експертиз, при визначенні експертів і експертних установ для їх проведення, при наданні оцінки висновку експерта (судової експертизи) тощо.

Аналіз законодавства і наукової літератури свідчить про відсутність єдиного підходу до поняття та змісту, перш за все, термінів «експерт» і «судовий експерт». Слід зауважити, що немає єдності з вищеназваного питання і на рівні процесуального законодавства, хоча наукова спільнота і практики вправі розраховувати на точне і однозначне законодавче визначення юридичних термінів, понять та їх змісту у законах, інших нормативно-правових актах, стосовних сфери судової експертизи. Тим більш, що згідно із пунктом 14 частини 1 статті 92

Конституції України виключно законами України визначаються засади судової експертизи [1].

Науковці і практики звертають увагу, що неоднозначне визначення понять і термінів має наслідком неоднозначне розуміння правового статусу вказаних учасників в тому чи іншому процесі. Наприклад, працівники наукової лабораторії КНДІСЕ зауважують, що «у процесі призначення та проведення судових експертиз іноді виникають спірні питання щодо фактичного правового і процесуального статусу судового експерта у конкретному виді провадження, в тому числі через неузгодженість окремих норм чинних процесуальних законів та підзаконних нормативних актів з положеннями Закону України «Про судову експертизу» (далі-Закон) в редакції від 20.03.2020» [2, с. 107].

Аналіз чинного законодавства свідчить про використання наступної термінології щодо осіб, які можуть залучатися до проведення судової експертизи.

Термін «судовий експерт» вживається у Законі України [3]. За змістом статті 10 цього Закону *судовим експертом* може бути особа: яка має необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань; як працівник державної спеціалізованої установи – фахівець, який має відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшов відповідну підготовку та отримав кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності; який не є працівником цих установ, за умови, що він має відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшов відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Мін'юсту, атестований та отримав кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим Законом. У процесуальному законодавстві, зокрема, у Господарському процесуальному кодексі України [4], (далі – ГПК), Цивільному господарському кодексі України [5], (далі – ЦГК) і Кодексі адміністративного судочинства України [6] (далі – КАС) таким є експерт, який, окрім вищезазначених вимог,

1) в обов'язковому порядку зареєстрував офіційну електронну адресу в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, 2) отримав свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта.

Термін *фахівець (експерт)* також знаходимо у Законі України «Про судову експертизу» [3]. У статті 7 Закону передбачено, що судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом.

Термін «експерт» знаходимо в Кодексі України про адміністративні правопорушення [7], під яким (у ст. 273 КУпАП) розуміється особа, яка має спеціальні знання, у тому числі для визначення розміру майнової шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, а також суми грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення, які підлягають конфіскації.

У процесуальному законодавстві України (КПК, ГПК, ЦПК, КАС) термін «експерт» вживається щодо особи, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.

Із зрозумілих причин у Кримінальному процесуальному кодексі України [8] (далі-КПК) термін «експерт» виписано більш детально. Згідно із ч. 1 ст. 69 КПК експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Тобто, в усіх випадках експерт – це, перш за все, спеціаліст у своїй області знань і навичок.

«Спеціаліст» за ст. 71 ГПК, ст. 74 ЦПК, ст. 70 КАС це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо). Допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта.

Згідно із ч. 1 ст. 71 КПК спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. В ч. 2 ст. 71 КПК передбачено, що спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків у випадках, передбачених пунктом 7 частини четвертої цієї статті.

Відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК спеціаліст надає висновки з питань, що належать до сфери його знань під час досудового розслідування кримінальних проступків.

З урахуванням викладеного, можемо зробити наступні висновки.

1. Поняття «експерт» є похідним від поняття «спеціаліст».

2. Виходячи із змісту понять «експерт» і «судовий експерт» у різних нормативно-правових актах, їх ототожнення є некоректним.

3. Дефініція «судовий експерт» в чинному законодавстві повинна бути уніфікована, з урахуванням основних ознак (вимог) до цієї особи.

Перелік використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
2. Нестеренко С. Д., Стулов О. О. Правовий статус судового експерта: актуальні проблеми регламентації // *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: Матеріали науково-практичного семінару. 29 травня 2020 року. – Дніпро, 2020: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. – С. 106–112.
3. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038 // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 28, ст. 232.
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1799-XII // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 6, ст. 56.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 40–41, 42, ст. 492.
6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005, № 35–36, № 37, ст. 446.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X // *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)* 1984, додаток до № 51, ст. 1122.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88.

Нікіта Алеся Георгіївна,

завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу
товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних
досліджень та оціночної діяльності

Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ МУЛЬТИВАРОК ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

SPECIFICS OF DETERMINING THE MARKET VALUE OF MULTICOOKER DURING A FORENSIC EXAMINATION OF GOODS

Анотація. Однією із особливостей товарознавчих експертиз є необхідність постійно відстежувати відновлення модифікацій існуючих товарів та появу на споживчому ринку нових видів товарів. Відносно новим для товарознавства можна назвати вид товару – мультиварку. Для експертів товарознавців необхідно знати особливості та відмінності існуючих на споживчому ринку мультиварок для визначення їх ринкової вартості.

Ключові слова: товарознавча експертиза, мультиварка, ТЕН, категорії мультиварок.

Abstract. One of the features of commodity expertise is the need to constantly monitor the recovery of modifications of existing products and the emergence of new types of goods on the consumer market. Relatively new to commodity science can be called a type of product – a multicooker. For commodity experts it is necessary to know the features and differences of existing multicookers in the consumer market to determine their market value.

Keywords: commodity examination, multicooker, TEN, categories of multicookers.

Однією із особливостей товарознавчих експертиз є необхідність постійно відстежувати відновлення модифікацій існуючих товарів та появу на споживчому ринку нових видів товарів. Для того, щоб провести повне та обґрунтоване товарознавче дослідження експерту необхідно ідентифікувати, класифікувати товар та вивчити його характеристики, що дещо ускладнюється у випадку з новим товаром. Відносно новим для товарознавства можна назвати вид товару – мультиварку.

Мультиварка – це багатофункціональний побутовий кухонний електроприлад з програмним управлінням, призначений для приготування широкого спектру страв в автоматичному режимі.

Вона дозволяє варити, смажити, пекти, тушкувати і готувати на пару, підігрівати вже приготовлені страви, при цьому не вимагаючи постійного контролю. Мультиварка складається з корпусу з електричним нагрівальним елементом, ємності для приготування(каструлі) з антипригарним покриттям, має вбудований мікропроцесор для керування приготуванням, паровий клапан і систему герметичного закриття кришки. Певні функції мультиварки дублюють: скороварка, пароварка, аерогриль, мікрохвильова піч [1].

Прилад складається з корпусу (виконаний з пластика або з нержавіючої сталі), в якому захований один або кілька нагрівальних елементів (ТЕНів) і знімною чаші (каструлі) з антипригарним покриттям (тефлон, кераміка та інше). На корпусі знаходиться блок управління приладом (дисплей і кілька звичайних або сенсорних кнопок). Мультиварка закривається герметично зверху кришкою, на якій є клапан для випускання пари дивись рисунок.

Всі інноваційні удосконалення цього приладу знаходяться на зовнішньому пластиковому корпусі:

- мікропроцесорне електронне управління задає програму, закладену в пам'ять для різних продуктів і різних методів приготування;

– термостат дозволяє точно регулювати нагрів і підтримання температури в чаші (у скороварках присутній також індикатор тиску);

– кришка, яка герметично закривається, сприяє рівномірному розподілу тепла [2].

Всі мультиварки можна розділити на три основні категорії:

– звичайні мультиварки, які готують тільки за рахунок високої температури і природного атмосферного тиску (без нагнітання тиску);

– мультиварки-скороварки, які готують за рахунок високої температури і сильного тиску всередині чаші;

– індукційні мультиварки, в яких нагрівання чаші відбувається значно швидше, ніж в приладах зі звичайним теном.

Фактично на ринку мультиварок існують два види нагрівальних елементів – ТЕНи та індукція. По суті, як у плитах або варильних поверхнях. Незалежно від типу елемента, він практично завжди розташовується на дні пристрою.

ТЕН – найпоширеніший спосіб підігріву, який притаманний більшості моделей, від найбюджетних до преміум-

класу. Принцип роботи ТЕНа досить простий. При ввімкненні пристрою нагрівається сам ТЕН, у результаті чого нагрівається чаша й починається приготування страви. Завдяки тому, що мультиварки мають досить щільний корпус, ефективність ТЕНа в мультиварці значно вище, ніж на плитах і варильних поверхнях такого ж типу – гаряче повітря не розсіюється по кухні, а зберігається всередині, що забезпечує якісніше готування.

Індукційні нагрівальні елементи теж перекочували в мультиварки з варильних поверхонь. І на сьогоднішній день вони вважаються найефективнішими, оскільки під час приготування нагрівається безпосередньо сам посуд, а не навколишній простір. Хоча насправді мультиварка – це замкнений простір, в якому і без того втрати тепла невисокі. До плюсів мультиварок індукційного типу варто віднести швидше нагрівання, яке спрямоване виключно на чашу.

У результаті електроенергії споживається менше, а сам прилад є безпечнішим, адже доти, поки чаша не буде встановлена в мультиварку, прилад неможливо буде ввімкнути. На жаль, у ТЕНових пристроях це можливо. Недоліком індукційних моделей можна назвати вищу вартість, але це й логічно – за комфорт (у нашому випадку це швидкість, ефективність і безпека) доводиться доплачувати.

Зазвичай мультиварки мають потужність від 450 до 1400 Вт. Як і більшість електроприладів, ці пристрої можна порівнювати на основі їх потужності. Потужність визначить, як можна приготувати різні страви і, в якійсь мірі, термін служби приладу.

Налаштування тиску: зміна тиску змінить час, необхідний для приготування різних страв (більш високий тиск – це більш швидкий час приготування).

Внутрішнє покриття: внутрішня частина чаші є основною областю контакту з їжею, тому її покриття відіграє важливу роль. Більшість таких ємностей мають антипригарне покриття. Однак якість антипригарних покриттів сильно розрізняється.

Деякі моделі мають додаткові функції, що полегшують життя на кухні. Таймери можуть використовуватися для відстрочки початку програми приготування їжі. Ще одна

важлива додаткова особливість – це можливість підтримувати теплу температуру готових страв, що для звичайних печей або небезпечно, або взагалі неможливо [3].

Класифікувати мультиварку можна виходячи з того, що це електроприлад. За наявності маркувальних позначень експерт товарознавець визначає основні характеристики мультиварки, відповідно до яких підбирає аналогічні товари на споживчому ринку для порівняння.

За наявності дефектів на мультиварці особливу увагу треба приділяти стану знімної чаші, оскільки покриття внутрішньої поверхні чаші боїться подряпин.

Також експерт товарознавець звертає увагу на пошкодження корпусу мультиварки, деформації, наявності забруднень, що не піддаються видаленню, корозію металевих деталей, обрив чи пошкодження шнура, оскільки всі ці дефекти знижують вартість мультиварки.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що експерти товарознавці постійно стикаються з новими товарами або з новими модифікаціями товарів, які вже були представлені на ринку. Для визначення ринкової вартості нових товарів необхідно вивчити пропозиції на ринку, уважно ознайомитись з характеристиками такого товару, дослідити існуючі модифікації та їх вплив на формування ціни. У випадку із мультиваркою особливу увагу необхідно звертати на споживану потужність, тип нагрівального елементу, бренд, виробника, покриття знімної чаші, наявності додаткових функцій, на пошкодження корпусу, деформації, наявності забруднень, що не піддаються видаленню, корозію металевих деталей, обрив чи пошкодження шнура.

Перелік використаних джерел:

1. Мультиварка. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мультиварка> (дата звернення 01.09.2020).
2. Техніка. Поради. Типи і види мультиварок. URL: <https://tehnika-soveti.ru/tipy-i-vidy-mul-tivarok/> (дата звернення 11.09.2020).
3. Мультиварка. Види та робота. URL: <https://tehpribory.ru/glavnaia/bytovaia-tehnika/multivarka.html> (дата звернення 08.09.2020).

Новицька Ірина Михайлівна,
судовий експерт сектору товарознавчих
та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної
діяльності Волинського НДЕКЦ МВС

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ АКРИЛОВИХ ВАНН

FEATURES OF RESEARCH OF ACRYLIC BATHS

Анотація. Основним завданням, що вирішується експертами під час дослідження ванн, є визначення їхньої якості, зумовлене комплексом споживчих властивостей, що формуються у процесі їх виготовлення та експлуатації. У статті розглянуто основні види акрилових ванн та їх підробки, наведено переваги, недоліки та методи ідентифікації.

Ключові слова: акрил, акрилова ванна, акрилонітрилбутадиенстирол, поліметилметакрилат.

Abstract. The main task to be solved by experts during the study of baths is to determine their quality, due to the complex of consumer properties that are formed during their manufacture and operation. The main types of acrylic baths and their forgery are considered in the article, the advantages, disadvantages and methods of identification are given.

Keywords: acrylic, acrylic bath, acrylonitrile butadiene styrene, polymethyl methacrylate.

Акрилові ванни не так давно з'явилися на сучасному ринку. На ряду зі сталевими та чавунними, акрилові ванни займають лідируючу позицію. Основними перевагами ванн з акрилу перед чавунними є те, що вони легкі, навіть ванна великого обсягу буде значно легшою ніж стандартна чавунна, перед металевими – вони можуть краще тримати тепло. Також

акрилові ванни можуть бути найрізноманітніших моделей і форм, різної ширини, глибини або з джакузі. Вони легко миються, не вибагливі при догляді, достатньо мильного розчину. Акрилові ванни міцні, проте якщо все ж таки трапилося неприємна ситуація і ванна пошкодилася, продаються спеціальні набори, за допомогою яких з невеликими пошкодженнями можна впоратись самостійно.

До недоліків акрилових ванн можна віднести ціну, високоякісна акрилова ванна має і відповідну цінову категорію, такий вид ванн досить дорогий. Акрилову ванну легко пошкодити застосуванням абразивних засобів, неправильним доглядом і експлуатацією. Також є ризик придбати неякісну акрилову ванну, оскільки визначити на око якість та оригінальність непросто. Якщо вже через декілька місяців після придбання така ванна втратить свій блиск та колір, це свідчитиме про підробку [1].

Споживачі часто запитують, яку масу витримує акрилова ванна. Адже легка маса трохи бентежить. Але така боязнь не має підстав. В лабораторних умовах якісні акрилові ванни витримують масу 500 кг. Але в реальності ці показники можуть відрізнятись, і ніхто їх гарантувати не може. Варто знати, що занадто гаряча вода може деформувати ванну і зменшити її стійкість. Проте це більше відноситься до недорогих ванн і ванн, виготовлених з акрилонітрилбутадієнстиролу (АБС). Раз за разом вони будуть непомітно, але поступово втрачати свою первісну форму. Якісна акрилова ванна витримує температуру води 160 градусів, але, знову ж таки, в лабораторних умовах. Багато людей сумніваються чи може такий легкий матеріал втримати важку вагу і не деформуватися або зовсім лопнути. Щоб відповісти на це запитання необхідно вивчити сам процес виготовлення акрилової ванни.

Для виготовлення таких ванн використовують спеціальну полімерну речовину – акрил. Акрил піддається плавленню під високою температурою. Пластичність матеріалу дозволяє надавати йому різноманітної форми, розміру та об'єму. Акрил

поділяють на промисловий і технічний. В технічний акрил додають різні добавки, які перешкоджають розмноженню шкідливих мікроорганізмів і бактерій. Акрилові ванни виготовляють за двома технологіями:

- з АБС, покритого акрилом (екструдовані);
- з литого акрилу [2].

Акрил – це полімерний неорганічний матеріал, з каучуко-подібними і клейкими властивостями, схожими на властивості пластмаси і оргскла. Конструкції з нього зносостійкі і одні з найбільш довговічних. Щоб зробити ванну акриловий лист спочатку нагрівають до 180–200 градусів. Після цього він стає пластичним, і йому надають потрібну форму вакуумним методом в прес-формі. Потім покривають шаром спеціальної смоли зі скловолокном, основна властивість якої – зміцнення (ванну армують).

При виготовленні ванни використовують не тільки акрил, але і допоміжні матеріали. Тому поняття акрилова ванна досить узагальнене, іноді акрилу буває всього 5–10%, все залежить від технології.

В обох випадках ванну армують (покривають спеціальним шаром полімерного матеріалу з скловолокном), щоб посилити полімерний корпус. Для цього наноситься металева сітка, скловолокно та епоксидна смола. Таке покриття надає ванні стійкість, інакше вона деформується при першому ж використанні, навіть від температури води або при мінімумі навантаження, захищає від впливу абразивних засобів. Чим товстіший армуючий шар та чим цих шарів більше, тим міцніша ванна. Їх добре видно, ці шари схожі на колечка на зрубх дерев.

Другий варіант виготовлення дорожчий, але і ванни з нього міцніші. Розглянемо обидва способи більш детально.

1. Виробництво ванн з АБС/ПММА – це поєднання акрило-нітрилбутадиєнстиролу («АБС» – в народі пластмаса) і поліметилметакрилату («ПММА» – він же акрил). Перший забезпечує ударостійкість, а другий стійкість до подряпин, захист від миючих засобів і надає виробу блиск. Такий матеріал відмінно

піддається обробці і фарбуванню. Співвідношення матеріалів приблизно 90% АБС і 10% ПММА. У підсумку – це пластмасова ванна покрита акрилом.

По цій технології розігрівають лист пластмаси, а потім покривають його шаром акрилу, і тільки потім наносять останній верхній шар (армують). З технології виробництва можна зробити висновок, такі ванни акриловими називають умовно. Вони не дуже міцні і недовговічні. Строк їхньої служби максимум 5 років. Такий нетривалий час обумовлено тим, що їх внутрішній шар – пластмаса. В процесі експлуатації можуть виникнути тріщини і прогини, поверхня виробу швидко тьмяніє, губиться колір.

2. Виготовлення ванн з акрилу литим способом. Ванни з чистого ПММА (поліметилметакрилату або литтєвого акрилу) більш надійні, в них відсутній внутрішній пористий шар АБС, міцність їх значно вища і термін служби довший. Щоб виготовити ванну лист акрилу нагрівають до 200 градусів. Після цього він стає пластичним і податливим і з нього під спеціальною прес-формою видавлюють ванну. Щоб зробити ванни різних форм і розмірів потрібні всього лише різні прес-форми. Після того як акрил охолоне чашу покривають спеціальною смолою з домішкою скловолокна. Таких шарів наносять кілька, і чим їх більше тим міцнішою буде ванна. Багат шарове армування захищає ванну від пошкоджень і передчасного зносу. При ретельному догляді такі ванни можуть протистояти руйнуванню значно довший період часу, перевищувати передбачений їм термін експлуатації і надовго зберігати привабливий вигляд.

Щоб відрізнити АБС/ПММА від ПММА за способом виробництва потрібно уважно оглянути бортик ванни. У ванн з литого акрилу тільки два шари: акрил і «шуба». У ванн з АБС/ПММА таких шарів буде три: пластмаса, акрил і шар з смоли.

При виборі ванни слід керуватися наступними критеріями:

- матеріал – хороші ванни виготовляють з технічного литого акрилу і покривають армуючим шаром;

- товщина листа акрилу – чим він товстіший, тим надійнішою буде ванна;
- кількість шарів армування – чим більше, тим краще;
- поверхня – повинна бути абсолютно гладкою, блискучою;
- міцність – найважливіший параметр, ванна не повинна «грати»;
- гарантія – у якісних продуктів гарантія завжди на тривалий термін;
- виробник – найбільш якісними сантехнічними виробами вважаються ті, які виготовлені в Нідерландах, Німеччині, Чехії. Більш дешевий сегмент, але прийнятною за свою ціну якості – польські. Європейськими лідерами з виробництва сантехнічного обладнання є такі бренди як «Ravak», «Cersanit», «Kolo», «Villeroy&Boch», «Poolspa» [3].

Протестувати ванну можна посвітивши через бічну стінку і низ ванни ліхтариком – якщо просвічується, значить лист, з якого виготовили ванну був занадто тонким. Така проста процедура допоможе уникнути помилки. Бажано перевірити кожную сторону, щоб бути в повній мірі впевненим в якості товару.

На ринку достатньо пропозицій, але, якість деяких залишає бажати кращого. Щоб вибрати якісну ванну, яка служитиме не один рік необхідно не помилитися у виборі. В цій статті розглянуто процес виготовлення, матеріали і технології, а головне, як цю інформацію використати при виборі та дослідженні акрилової ванни.

Перелік використаних джерел:

1. Акрилова ванна плюси і мінуси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://plastall.lviv.ua/blog/santehnika/vanni/akrilova-vanna-plyusi-i-minusi.html?fbclid=IwAR08qDvuqN-TSg3v4phim5vgXHP0lDkRH1vxH9BPmps_z_ij3C34LLKHep0.
2. Яку масу витримує акрилова ванна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://sant-market.com.ua/article/kakovy-ves-vyderzhivaet-akrilovaya-van-na-58?fbclid=IwAR36xQ6B7y20VwKeGwaf1wojoXB2mbkPvR8Cq99oKr2TE2WqOq_KvVGnoQw.

3. Акрилову ванну якого виробника обрати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://sant-market.com.ua/article/akrilovuyu-vannu-kakogo-proizvoditelya-v-59?fbclid=IwAR089zycGmlFkEpcN_jDnqt5yHuPQLdmF8XilJ0BJwK86nA1LSfzD5GD6xc.

УДК 338.51

Олевський Михайло Юрійович,

судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Волинського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ДЕРЕВИНИ

PECULIARITIES IN ESTIMATING THE MARKET PRICE OF TIMBER

Анотація. Особливості, що впливають на ринкову вартість та якість лісо- та пиломатеріалів, проведення аналізу стосовно цін в залежності від франкомісць деревини та можливі джерела отримання цінової інформації даної продукції.

Ключові слова: клас якості, пиломатеріали, біржа, франкосклад.

Abstract. Features that influence on a market value and quality of lico- and saw-timbers, realizations of analysis in relation to prices depending on франкомісць wood and possible sources of receipt of price information of this products.

Key words: class of quality, saw-timbers, exchange.

Основним завданням товарознавчої експертизи пиломатеріалів під час визначення їх ринкової вартості полягає у віднесенні досліджуваних об'єктів до однієї з класифікаційних груп,

що прийняті у сфері лісозаготівлі, визначенні характеристик товару та зміни показників їх якості, установленні відповідно до способів їх обробки та сировини, з якої виготовляються.

На ринкову вартість лісодеревини в першу чергу впливає її якість. Із січня 2019 року лісова промисловість України перейшла на європейські стандарти класифікації та вимірювання лісо- та пилопродукції.

У них суттєво змінені підходи до визначення розмірно-якісних характеристик лісо- та пиломатеріалів. Якщо раніше ділова деревина (лісоматеріали круглі) в Україні розподілялася на три сорти (I, II, III) та мала низку сортиментів за їх призначенням, то з початку 2019 року – деревина розподіляється на чотири класи якості (A, B, C, D), як і в європейських країнах, з відсутнім визначенням їх напрямку використання [1].

Нові національні стандарти, гармонізовані з європейськими, розроблялися Технічним комітетом України зі стандартизації лісових ресурсів ТК 18 «Лісові ресурси» та затверджувалися ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості».

Відповідно до ДСТУ 2148–93 чинний від 01.07.93 «Пилопродукція. Терміни та визначення» слідує: «Пилопродукція – продукція з деревини, одержана шляхом поздовжнього поділу колоди, а також подовжнього і поперечного поділу утворених частин». Крім цього у наведеному ДСТУ відображені визначення усіх видів пилопродукції.

У підсумку, кінцевий виріб має певні форми і габарити, а також мінімум дві (лицьова і тильна) паралельні сторони. Цей вид матеріалів зроблений на спеціальних підприємствах, які оснащені круглопильним або стрічковопильним обладнанням.

Основною одиницею виміру як для лісоматеріалів так і для пиломатеріалів є 1 м^3 , яка визначається відповідно до основних лінійних розмірів пиломатеріалів: довжина, ширина і товщина. Довжина пиломатеріалу – розмір пиломатеріалу, що визначається найкоротшою відстанню між його торцями, відпиляними умовно перпендикулярно до поздовжньої осі пиломатеріалу.

Ширина пиломатеріалу – розмір пиломатеріалу, що визначається відстанню між його крайками в установленому для вимірювання місці в напрямку, перпендикулярному до його поздовжньої осі. Товщина пиломатеріалу – розмір пиломатеріалу, що визначається відстанню між пластами у визначеному для виміру місці в напрямку, перпендикулярному до пластів [2].

Первинною сировиною для виготовлення пиломатеріалів служать очищені від кори і гілок стовбури будь-яких дерев. Деревина хвойних порід використовується для будівництва несучих конструкцій, а листяні породи використовуються для проведення різних оздоблювальних робіт. Відходи, які утворюються в процесі виробництва пиломатеріалів, застосовуються як у промисловості, так і в побуті.

Сама дешева і доступна деревина, використовувана для виготовлення пиломатеріалів – це береза або тополя. Досить часто також використовуються: смерека, модрина, сосна, липа, ясен, клен.

Дуже важливе значення для промислового будівництва має деревина кедру, дубу і грабу. Березова деревина відрізняється своєю легкістю і високою міцністю. Крім того, великою перевагою цієї породи є низька ціна і красива структура. Модрина виділяється на тлі інших за рахунок високої вологостійкості, а також здатності протистояти утворенню грибка і цвілі. Ясен характеризується стійкістю до ударів і підвищеною еластичністю. Бук використовується у виготовленні сходів, підлог і меблів. Деревина дуба відрізняється легендарною міцністю і красою одночасно. Природно, що такий матеріал і коштує недешево. У деревині сосни міститься підвищена концентрація смол, саме тому даний матеріал більш вразливий перед вогнем і швидко запалюється. Деревина ялиці менш міцна, вона відрізняється м'якістю і гнучкістю, за рахунок чого її набагато легше обробляти.

На ціну деревину впливає такий чинник як місце розташування деревини, так званий франко склад, відповідно до якого ринкова вартість різниться. Оскільки до ціни деревини на

кожному складі доплюсовуються витрати на доставку до місць зберігання лісопродукції.

Нижній лісосклад – виробнича діляниця лісового підприємства, на якій здійснюють дооброблення деревної сировини, її сортування, а частково і перероблення, зберігання лісо- та пилопродукції, її відвантаження споживачам та/або транспортування в деревообробні цехи ділових лісоматеріалів, дров'яної деревини для технологічних потреб.

Верхній лісосклад – лісопромисловий склад, розташований біля лісовозної дороги (автомобільної, залізничної вузької колії) чи водного об'єкта і призначений для тимчасового зберігання деревної сировини, її навантажування на транспортні засоби для подальшого вивезення на нижні лісопромислові склади або пункти споживання, проміжні лісосклади, а при необхідності – і її оброблення (очищення дерев від гілок і сучків, повного чи часткового розкряжування, корування тощо) [3].

До основних джерел, на підставі, яких можна визначати ринкову вартість деревини є звіти бірж, про проведені торги, які публікуються на сайтах відповідних територіальних бірж. Вони є вагомим джерелом у допомозі експертам-товарознавцям при встановленні ринкової вартості деревини [4].

Дані звіти містять інформацію про лоти, а саме: стартову ціну лотів та середні показники реалізації лотів згруповану по породі, ґатунку, розмірами деревини.

Крім звітів товарних бірж при встановленні ринкової вартості деревини ще одним важливим джерелом отримання вартості є прайс-листи лісогосподарських підприємств, в яких деревина групується за породою, розмірами, а також за знаходженням франко-місця (франко-складу) деревини, про які уже згадувалось в даній статті.

Таким чином, для визначення вартості лісодеревини повинно враховуватися багато аспектів, від визначення якості до правильно обраних джерел цінової інформації.

Перелік використаних джерел:

1. Тимчасова інструкція з електронного обліку продукції лісозаготівель, лісопиляння і деревообробки на підприємствах Державного агентства лісових ресурсів України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kmlis.gov.ua/wp-content/uploads/2018/04/Тимчасова-інструкція-з-електронно-обліку-деревини.pdf>
2. Сопушинський І. М., Клим Н. М., Харитон І. І. Європейський досвід ціноутворення на ринку круглих лісоматеріалів хвойних порід. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24.10.1. С. 29–34.
3. Микитин О. Ярошенко І. В. Стан та тенденції розвитку лісопромислового комплексу України. URL: <https://journals.pu.if.ua/index.php/mre/article/download/3174/3236>
4. Дишко І. Ю. Конкурентоспроможність вітчизняної лісопродукції: відповідність рівнів якості та витрат вимогам світового ринку. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 8 (98). С. 26–32.

УДК 343.98

Павленко Сергій Анатолійович,

судовий експерт Київського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВЗУТТЯ ТА ОДЯГУ В ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ СВІТОВИХ БРЕНДІВ)

THE PROBLEMS OF IDENTIFICATION SHOES AND CLOTHES THE EXPERT ACTIVITY (FOR EXAMPLE THE WORLD BRANDS)

Анотація. В тезах розглядаються особливості асортиментної (видової) ідентифікації, на прикладі світових брендів. Вказані фактори чіткого розмежування оригінальних товарів, від підробок.

Ключові слова: ідентифікація, асортиментна ідентифікація, товарознавча експертиза, маркування, світові бренди.

Abstract. The article deals with the distinction assortment (species) identification, for example the world brands. The factors of clear distinction of original commodity, from counterfeits are specified.

Keywords: identification, assortment identification, commodity expertise, marking, the world brands.

Термін «ідентифікація» (від лат. – ототожнювати) визначається як ототожнення, прирівнення, порівняння чого з чимось. При ідентифікації товарів встановлюється збіжність досліджуваних товарів аналогам, які мають ту ж сукупність споживчих властивостей чи опису товарів на маркуванні, товаросупровідних та нормативних документах [1].

Найчастіше в товарознавчій експертизі використовується такий термін як «Асортиментна (видова) ідентифікація».

Асортиментна (видова) ідентифікація- встановлення відповідності найменування товару його асортиментній характеристиці, яка обумовлює пред'явлені до нього вимоги. Цей вид ідентифікації застосовується для підтвердження відповідності товару при усіх видах оцінної діяльності, але особливе значення вона має при товарознавчій експертизі та сертифікації товарів. Виявлення невідповідності визначається як асортиментна фальсифікація товару [1].

Доволі часто експертом вирішується питання щодо оригінальності одягу та взуття. Для цього необхідно враховувати фактори, якими кожна торгова марка захищає свою продукцію.

До списку компаній, які найбільше підробляють відносяться: «Dolce&Gabbana», «Versace», «LouisVuitton», «Hermes», «Prada», «Gucci», «HugoBoss», «GiorgioArmani», «Burberry», «Adidas», «Nike» та інші.

Світові бренди відповідально підходять до виробництва продукції – це не тільки якісні шви і тканини, а й індивідуальні розпізнавальні знаки, на які необхідно звертати увагу під час проведення дослідження. Речі від відомих виробників мають дрібні деталі, додаткові засоби захисту, а саме: фірмові

етикетки, водяні знаки, ексклюзивні замки, голограми, індивідуальні номери [4]. Слід зазначити, що малюнки на речах та допоміжних комплектуючих мають бути симетричні, без слідів скрапленого фарбування, різновідтінкованості, смугастості та непрофарбованості.

Виробникам оригінального взуття та одягу постійно доводиться судитися з виробниками підробленого одягу, проте деякі виробники, наприклад, замість «Burberry» пишуть «Burbery». Тому при проведенні дослідження необхідно звертати увагу на наявне маркування.

Якщо при огляді виробів виявленні нерівності строчок, дефекти ниток, неякісний матеріал верху та підкладки, тощо можна зробити висновок, що це підробка.

Виробники брендових речей приділяють увагу маркуванню та упакуванню. Слід звертати увагу на етикетку. На ній зазвичай нанесені назва та логотип бренду. Доволі часто до етикетки прикріплений фрагмент шкіри або тканини, кілька запасних ґудзиків, зразок наповнювача, тощо [5].

Компанія «Adidas», наприклад, привласнює кожній речі унікальний номер, який відрізняється від усіх інших і дозволяє ідентифікувати модель серед іншої продукції компанії.

При проведенні експертизи спортивного взуття «Adidas» необхідно порівнювати артикули на коробці, етикетці та ярлику. Вони мають бути однаковими. Якщо номери різні, то це підробка [2]. На бирках справжнього спортивного взуття «Adidas» є інформація про модель та серійний номер. Оригінальність виробу полягає у тому, що у лівій та правій напівпари вони різні. Якщо номери збігаються, це означає, що взуття являється підробкою. Шви оригінального взуття «Adidas» міцні, рівні та акуратні, без слідів клею. Тому якщо на новому взутті нитки з дефектами або прострочка пішла убік, це, безперечно, репліка [2].

При проведенні експертизи спортивного взуття з логотипом «Nike» також слід звертати увагу на шви, прострочку та відсутність слідів клею. Однак, слід зазначити, що відмін-

ною характеристикою спортивного взуття «Nike» є підошва. Підошва фірмового взуття «Nike» – матова, так як вона складається з складного композитного матеріалу. Виробники підробок економлять на підошві і використовують матеріал з високим відсотком гуми. Чим більше гуми в підошві, тим більше вона блищить. Також, більшість підробок не мають ніякої повітряної подушки. Є візуальна подібність, схожої на камери зі стисненим повітрям, які продавлюються при ходьбі, завдаючи шкоди і підошві і ступні.

Також, при проведенні дослідження слід звертати увагу на ще одну деталь, до якої «Nike» відноситься дуже педантично. Це ярличок, пришитий до внутрішньої сторони язичка взуття. На оригіналі він пришити й акуратно і на ньому відображена інформація про розмір, країну-виробника і патенти «Nike» [3].

Інформацію щодо особливостей товарів відомих брендів можна знайти на офіційному сайті конкретної компанії.

Отже, основними факторами, на які потрібно звертати увагу при проведенні дослідження взуття та одягу є: унікальний номер речей, який кожна компанія привласнює своїй продукції (можна перевірити на офіційному сайті компанії); наявність додаткових шнурків, запасних гудзиків, фрагментів шкіри або тканини, тощо; якість прострочок та швів; якість матеріалу з якого виготовлені речі; фірмові етикетки, знаки, замки та застібки, які є унікальними; якість малюнків та фарбування матеріалу.

Перелік використаних джерел:

1. Коломієць Т. М. Ідентифікація та фальсифікація товарів // Експертиза товарів. URL: <http://studentbooks.com.ua/content/view/1260/44/1/2/> (дата звернення 11.03.2019)

2. Гарантія якості: як відрізнити оригінальні ADIDAS від підробки // електрон. вид. 26.04.2017. URL: <https://novy.tv/ua/g-space/news/2017/04/26/garantiya-yakosti-yak-vidrizniti-originalni-adidas-vid-pidrobki/> (дата звернення: 11.03.2019)

3. Как от личить настоящий NIKE от подделки // електрон. вид. 13.03.2013. URL: <https://www.shoesexpert.com.ua/kak-otlichit-nastojaschiq-nike-ot-poddelki/> (дата звернення: 14.03.2019)

4. Обережно, підробка! Люксові бренди та індустрія шейків // електрон. вид. 28.12.2014 URL: <http://moda314.com/focus/2014/12/28/1303>(дата звернення: 18.03.2019)

5. Модний одяг та інші товари – як відрізнити підробку від оригіналу // електрон. вид. URL: <https://liferules.com.ua/moda/modnij-odyag-ta-inshi-tovari-yak-vidrizniti-pidrobku-vid-originalu.html>(дата звернення: 20.03.2019)

УДК 340.69:662.35

Панасюк Дмитро Юрійович,

судовий експерт сектору фізико-хімічних досліджень відділу
досліджень матеріалів, речовин та виробів
Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ДОСЛІДЖЕННЯ НІТРОЦЕЛЮЛОЗНОГО (БЕЗДИМНОГО) ПОРОХУ БЕЗ ДИФЕНІЛАМІНУ, ЯК СТАБІЛІЗАТОРА

STUDY OF NITROCELLULOSE (SMOKELESS) POWDER WITHOUT DIPHENYLAMINE AS A STABILIZER

Анотація. У відтворюваних лабораторних умовах було досліджено нітроцелюлозний порох, який не містить у своєму складі дифеніламін (стабілізатор нітроцелюлозних порохів). Отримали хроматографічні дані часу виходу основних компонентів досліджуваного пороху та порівняли їх із даними двохо-основного нітроцелюлозного пороху марки «Сокол».

Ключові слова: нітроцелюлозний порох, дифеніламін, стабілізатор.

Abstract. Nitrocellulose powder, which does not contain diphenylamine (stabilizer of nitrocellulose powders), was investigated in reproducible laboratory conditions. Chromatographic data of the release time of the main components of the investigated

powder were obtained and compared with the data of dibasic nitrocellulose powder of the Sokol type.

Keywords: nitrocellulose powder, diphenylamine, stabilizer.

Тенденції розвитку науки і техніки в світі сприяють розвитку вибухово-технічної сфери діяльності. На сьогоднішній день ми можемо спостерігати варіювання тих чи інших компонентів у складі вибухових речовин і заміну одних компонентів на інші. Цьому сприяють декілька факторів: енергетична ємність, межі ураження, фінансова складова (заміна дорогих складових компонентів на аналогічні, але дешевші) та ін. Разом із розвитком вибухово-технічної сфери існує потреба у експертно-криміналістичному дослідженні нових вибухових речовин, зокрема нітроцелюлозних порохів.

Нітроцелюлозні порохи, основою яких являються нітрати целюлози, пластифіковані якимсь розчинником. В залежності від летючості пластифікатора нітроцелюлозні порохи поділяються на наступні категорії:

- 1) нітроцелюлозні порохи, які виготовлені із застосуванням летючого розчинника (пластифікатора) – *ніроксилінові* порохи;
- 2) нітроцелюлозні порохи, які виготовлені на важколетючому або нелетючому розчиннику (пластифікаторі), який повністю залишається в пороху – *балістити*;
- 3) нітроцелюлозні порохи, які виготовлені на змішаному розчиннику, – летючому і важколетючому – *кордиту*[1].

Окрім нітроцелюлози основними компонентами нітроцелюлозних порохів є: пластифікатори і стабілізатори хімічної стійкості (які в процесі виробництва і зберігання пригнічують процес розкладу порохового складу, зв'язуючи оксиди азоту). Типовим пластифікатором являється нітрогліцерин, а стабілізатором – дифеніламін.

Стабілізатори хімічної стійкості, що вводяться до складу порохів в кількості 1–3%, повинні відповідати наступним вимогам:

- 1) добре зв'язувати оксиди азоту і кислоти, що утворюються;

2) не володіти кислотними і сильно вираженими основними властивостями, щоб виключити гідроліз нітроефірів;

3) добре розчинятись у розчинниках, що застосовуються у виготовленні порохів, і не розчинятись у воді;

4) мати низьку летючість [2].

На сьогоднішній день у сфері дослідження порохів та продуктів пострілу основний акцент робиться на виявленні у наданих на дослідження об'єктах дифеніламіну. Це пов'язано з тим, що галузь застосування цієї речовини у промисловості дуже незначна, а тому відсоток виявлення його на руках у пересічній людини, яка не здійснювала постріл мінімальна.

В літературних джерелах описані галузі застосування дифеніламіну в органічному синтезі, зокрема, при виготовленні барвників деяких органічних напівпродуктів (карбазол, акридин), а також у якості стабілізатора епоксидних смол, поліолефінів та ін. Як ми бачимо, застосування дифеніламіну зосереджується виключно на стадіях промислового виробництва різноманітних матеріалів, а його використання в побуті обмежена.

Однак, останнім часом все частіше і частіше на дослідження надходять зразки порохів, в яких відсутній дифеніламін і дослідження такого пороху (зокрема, слідів пострілу) потребує застосування не лише якісного хімічного аналізу та тонкошарової хроматографії, а й задіювати приладову базу наявну в лабораторії експертного підрозділу.

Нами було здійснено експериментальне дослідження зразка пороху, що не містить дифеніламіну та дослідження слідів (залишків) цього пороху після спалювання, застосовуючи газорідинну хроматографію з мас-селективним детектуванням. Отримані хроматографічні дані ми порівнювали з аналогічними даними пороху марки «Сокол» (див. рис. 1, 2).

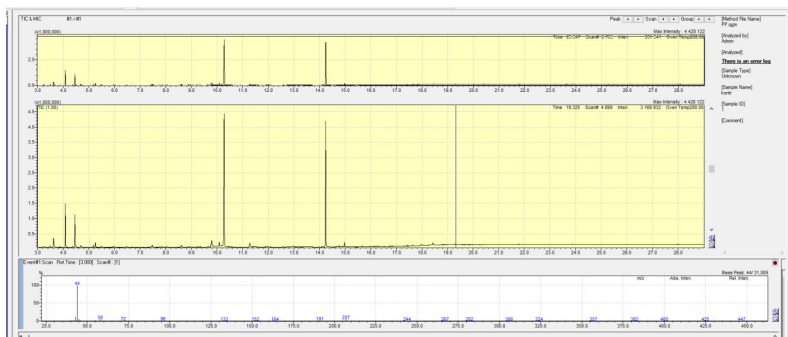

Рис. 1. Газохроматографічне дослідження зразка порошу без дифеніламіну

Рис. 2. Газохроматографічне дослідження зразка порошу марки «Сокол»

Отримані хроматограми свідчать, що у складі порошу без дифеніламіну можна виявити наступні компоненти: Nitroglycerin (нітрогліцерин); Dibutylphthalate (дибутилфталат – пластифікатор нітроцелюлозних порохів); N, N'-Diethyl-N, N'-diphenylurea (централіт нітроцелюлозних порохів), аналогічні компоненти порошу марки «Сокол». Отже, для повноти дослідження і якісного оформлення результатів експертизи, потрібно застосовувати різноманітні методи і методики дослідження, застосовуючи новітні технології, зокрема, хромато-мас-спектроскопію, за допомогою якої можна виявити

необхідні компоненти (централіти, пластифікатори), які є складовими нітроцелюлозного (бездимного) пороху без урахування дифеніламіну.

Перелік використаних джерел:

1. Горст А. Г. Пороха и взрывчатые вещества // Изд. «Машиностроение» М., – 1972 г 3-е изд – 206 с.;
2. Тузков Ю. Б., Мартынов В. В., Семенов А. Ю., Стецкевич А. Д., Прозоров А. А. Взрывчатые вещества и их характеристики, М., – 2002. – 129 с.

УДК 343.98

Панченя Дмитрий Николаевич,

заместитель начальника отдела исследования микрообъектов
управления физико-химических и взрывотехнических экспертиз
главного управления специальных экспертиз центрального
аппарата Государственного комитета судебных экспертиз
Республики Беларусь

**ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ КЛАССИФИКАЦИИ
МИКРООБЪЕКТОВ**

PROBLEMS OF CLASSIFICATION OF MICROOBJECTS

Аннотация. Рассматривается наличие проблемных вопросов и необходимость унификации классификационной системы микрообъектов в целях их эффективного использования в деятельности по расследованию преступлений.

Ключевые слова: микрообъекты, система, классификация, расследование преступлений.

Abstract. The problematic points and the necessity to unify the classification system of micro-objects in order to effectively use them in crime investigation activities are considered.

Key words: micro-objects, system, classification, crime investigation.

Разработка проблем использования микрообъектов в процессе расследования преступлений нашла свое отражение в трудах многих известных зарубежных, советских и отечественных ученых. Однако, несмотря на достаточно пристальное внимание, уделяемое микрообъектам, в настоящее время существует ряд нерешенных теоретических, практических и процессуальных проблем, связанных с возможностью их эффективного использования в деятельности по расследованию преступлений. Одной из них является отсутствие единой классификации.

Для построения целостной классификационной системы, которая включала бы видовые (родовые, групповые) отличия микрообъектов, задачи, решаемые в процессе их исследования, методы исследования, а также свойства микрообъектов и их признаки, необходимы определенные основания. Решение вопроса о единых основаниях классификации микрообъектов в науке криминалистике и экспертной практике пока еще четко не определилось и требуется его глубокое самостоятельное исследование [1, с. 49].

На сегодняшний день авторами приводится множество различных классификаций микрообъектов, основаниями для которых выступают самые разнообразные признаки и свойства микрообъектов, их природа, отношение к событию преступления, цели и задачи исследования, вид или подвид судебных экспертиз и т.д. Существование многообразия точек зрения относительно классификации микрообъектов, несомненно, имеет огромное значение для науки криминалистики и ее развития в целом, но на практике вызывает лишь дополнительные трудности у специалистов, следователей и экспертов в процессе их использования в расследовании преступлений. В настоящее время назрела необходимость унификации подходов классификации микрообъектов, что в свою очередь положительно скажется на эффективности их использования в правоохранительной деятельности. Самую оптимальную, на наш взгляд, приводят в своей работе В. Н. Косарев и И. В. Макогон [2, с. 33] по следующим основаниям (критериям):

1. По форме материального существования:

– микрочастицы (твердые тела малых размеров, обладающие устойчивой геометрией и морфологией). К ним относятся волосы и сухие чешуйки кожи человека и животных, волокна тканей растительного и животного происхождения, пыльца и споры растений, микроскопические частицы металлов, минералов и т.п.;

– микроследы (малые количества веществ и материалов, не имеющие устойчивой формы). От обычных следов они отличаются только размерами и количеством. К микроследам относятся мелкие пятна крови, краски, слюны, горюче-смазочных веществ и нефтепродуктов, следы продуктов выстрела;

– микроколичества вещества (различные соединения и элементы, входящие в малых количествах (доли процентов) в состав твердых, жидких и газообразных объектов). К ним относятся запаховые компоненты, различные добавки в материалах и тому подобные объекты [3, с. 19].

2. По степени видимости: невидимые (объекты, которые при нормальных условиях (обычное освещение, нормальные субъективные данные наблюдателя) зрительно не воспринимаются). Невидимыми бывают объекты не только малые по размеру, и поэтому не воспринимаемые глазом, но и объекты, мало различающиеся по цветовым и иным характеристикам от окружающей среды; слабовидимые (объекты, факт наличия которых при обычных условиях зрительно может быть установлен, но изучение их признаков без специальных технических средств и методов невозможно).

3. По наличию устойчивой формы: единичные материальные образования (отдельные физические тела, обладающие устойчивой формой); вещества, не имеющие формы единичного тела (жидкости, порошкообразные компоненты веществ и материалов) [4, с. 14].

4. По источнику происхождения: естественного происхождения (от природных объектов). В этой группе выделяют четыре подгруппы (от человеческого организма, от живот-

ных, от растений, минерального происхождения); произошедшие от объектов, в значительной мере обработанных человеком или искусственно созданных. В данную группу входят три подгруппы (неорганического состава, органической природы, смешанного состава).

5. *По видовой принадлежности экспертиз:* волокнистых материалов и изделий из них; лакокрасочных материалов и покрытий; нефтепродуктов и горюче-смазочных материалов; стекла и изделий из него; металлов, сплавов и изделий из них; полимерных материалов и изделий из них; наркотических средств и психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров; спиртосодержащих жидкостей [5, с. 56].

6. *По виду контактной связи с объектом-носителем:* микрообъекты-наложения (находящиеся в контактной связи с поверхностью объектов-носителей. Эта связь может быть самой различной: она зависит от свойств микрочастиц и следовоспринимающей поверхности. Прочность такой связи определяет энергия адгезии между микрообъектом и объектом-носителем; микрообъекты-внедрения. Они могут образовываться при наличии возможности проникновения вещества микрообъекта в объем объекта-носителя. Это происходит в результате контактного взаимодействия жидкого и пористого тел; микрообъекты-включения. Особенность их заключается в том, что обычно они не имеют отношения к событию преступления: их образование связано либо с производством и изготовлением объекта-носителя, либо в процессе его эксплуатации.

7. *По физическим свойствам:* по их способности взаимодействовать с магнитным и электрическим полем микрообъекты подразделяются на ферромагнитные и парамагнитные (имеет важное значение при выборе средств обнаружения и изъятия); по агрегатному состоянию и степени дисперсности выделяют жидкие, твердые и порошкообразные вещества; в зависимости от способности проводить электрический ток микрообъекты подразделяются на проводники и диэлектрики.

8. По другим основаниям. Деление микрообъектов по другим основаниям в большей степени относится к элементам события преступления. К ним относятся микрообъекты, отделившиеся от преступника (его тела, одежды, обуви и др.); потерпевшего (его тела, одежды, обуви и др.); орудия преступления; транспортного средства; обстановки места происшествия; предметов посягательства и т.п. [5, с. 32].

Приведенная выше классификация микрообъектов не является исчерпывающей, требует переработки и дополнения (в частности, по критерию видовой (подвидовой) принадлежности экспертиз предлагается дополнить за счет включения микрообъектов – объектов судебных почвоведческих, биологических экспертиз, экспертиз специальных химических веществ).

Таким образом, в настоящее время, несмотря на значительное число научных исследований в области разработки классификационной системы микрообъектов, существуют некоторые нерешенные теоретические, практические и процессуальные проблемы. Среди них наиболее важной является наличие множества различных классификаций. Приведенная в работе усовершенствованная классификация микрообъектов, данная с учетом их особенностей и некоторых характерных свойств, позволит упорядочить многообразие существующих научных положений и взглядов в целях повышения эффективности работы по обнаружению микрообъектов, их фиксации, предварительному и экспертному исследованию, интерпретации и дальнейшему использованию полученных результатов.

Список использованных источников:

1. Трубицын Р. Ю. К вопросу о современной классификации микрообъектов в криминалистике / Р. Ю. Трубицын // *Судеб. экспертиза*. – 2007. – № 2. – С. 49–54.
2. Косарев, В. Н. Использование микрообъектов в расследовании преступлений / В. Н. Косарев, И. В. Макогон. – Волгоград: Изд-во Волгogr. гос. ун-та, 2005. – 232 с.
3. Белкин, Р. С. Природа экспертизы микрообъектов / Р. С. Белкин // *Эксперт. практика*. – 1983. – № 20. – С. 19–22.

4. Вандер, М. Б. Использование микрочастиц при расследовании преступлений / М. Б. Вандер. – СПб.: Питер: Питер бук, 2001. – 216 с.

5. Зинин, А. М. Судебная экспертиза: учебник / А. М. Зинин, Н. П. Майлис. – М.: Юрайт-издат: Право и закон, 2002. – 318 с.

УДК 159.9

Пасько Ольга Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та психології Одеського державного університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СЛІДЧОГО

THEORETICAL ASPECTS OF STUDYING THE INVESTIGATOR FORENSIC READINESS

Анотація. Автором розглянута криміналістична готовність слідчого, яка складається із певних підвидів: пошукової та дослідницької готовності, у свою чергу вони детермінуються провідними якостями – допитливість, винахідливість (пошукова готовність) та копіткість, обміркованість (дослідницька готовність). Набуло подальшого розвитку необхідність вивчення на науковому рівні підвидів криміналістичної готовності, які є необхідними для працівників органів досудового розслідування.

Ключові слова: готовність, криміналістична, пошукова, дослідницька готовність, провідні якості слідчого.

Abstract. The author considers the investigator forensic readiness, which consists of certain subtypes: search and investigation readiness, in its turn, they are determined by the leading qualities – curiosity, ingenuity (search readiness) and diligence, deliberation (investigation readiness). The need to study at the level of research the subtypes of forensic readiness, which are necessary for employees of pre-trial investigation bodies, has further developed.

Key words: readiness, forensic, search, investigation readiness, leading qualities of the investigator.

Сучасний стан державотворення відбувається в умовах змін у різних сферах діяльності, що обумовлює собою необхідність слідчого бути на належному рівні професійної компетентності та спроможності ефективного й якісного виконання функціональних обов'язків.

Актуальним постає питання готовності слідчого до професійної діяльності та забезпечення найвищого рівня готовності при здійсненні професійних обов'язків.

Проблемам вивчення терміну «готовність» присвячені роботи видатних вчених К. О. Абульханової-Славської, В. О. Алаторцева, Б. Г. Анан'єва, Ф. Генова, А. А. Деркача, М. І. Дьяченка, Ю. М. Забродіна, Є. П. Іл'їна, Л. А. Кандиловича, І. С. Коні, В. А. Крутецького, Н. Д. Левітова, А. Н. Леонтьєва, І. О. Машук, Ф. Т. Михайлова, Л. С. Нерсисяна, А. Ц. Пуніна, В. Н. Пушкіна, В. В. Століна, Д. Н. Узнадзе, В. Д. Шадрікова і ін.

Одним із напрямків у професії слідчого є криміналістична готовність. Розглянемо її більш змістовно і з урахуванням якостей, які її детермінують.

Криміналістична готовність – це інтегральний стан слідчого, який визначає його здатність до пошукової та дослідницької діяльності при виконанні слідчих (розшукових) дій

Пошукова готовність – це інтегральний стан слідчого, який визначає його здатність до пошуку важливої доказової криміналістичної інформації.

Цей різновид визначає готовність до:

- відокремлення криміналістичної важливої інформації (слідів злочину, певних ознак, зброї, засобів злочину та ін.);
- прийняття участі в огляді місця події;
- здійснення загального статистичного огляду, виявлення та описування видимих загальних та приватних ознак об'єкту та навколишньої обстановки;

- вираховування зібраних доказів та обставин, виявлених під час досудового розслідування у матеріалах кримінального провадження;

- перевірки повноти та наявності зафіксованих фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп;

- виявлення, фіксації, кваліфіковане вилученні та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, встановлення свідків та потерпілих;

- вироблення зліпків при відсутності можливості вилучити слід в натурі із об'ємного сліду, та застосовувати слідокопіювальну плівку при поверхневому сліді;

- запаковування вилученого предмету, об'єкт його частину належним чином;

- здійснення оцінки та аналізу слідів злочину та інших речових доказів та ін.

Провідні якості, які обумовлюють пошукову готовність:

1. *Допитливість*. Тобто це:

- цікавість [1];

- який прагне багато дізнатися, цікавий, доскіпливий [2];

- який хоче, намагається про все дізнатися, все зрозуміти [3] та ін.

Допитливість є невід'ємною провідною якістю слідчого, оскільки він повинен бути спроможним прискіпливо та копітко дізнаватись, цікавитись усією інформацією, та визначати серед неї потрібну й необхідну для розслідування кримінально провадження.

1. *Винахідливість*. Тобто це:

- здатний вигадати щось, знайти вихід із скрутного становища [2];

- здатний винаходити, винахідливий [4];

- здатність винаходити, знаходити рішення [3] та ін.

Отже, слідчий також повинен бути здатним знаходити різноманітні шляхи вирішення професійних завдань.

Дослідницька готовність – це інтегральний стан слідчого, який визначає його здатність до устороннього, об'єктивного,

точного та доказового вивчення матеріалів кримінального провадження.

Цей різновид визначає готовність до:

- уважного вивчення доказів по матеріалам кримінального провадження;
- охоплення усіх можливих версій розслідування кримінального провадження;
- неупередженого ставлення при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Провідні якості, які обумовлюють дослідницьку готовність:

1. *Копиткість*. Тобто це:

- старанність [1];
- старанний, вникає в дрібниці [5];
- старанність, посидючість [3];
- старанність, ретельність, притаманні в ставленні до роботи [4] та ін.

Отже, слідчий досліджуючи матеріали кримінального провадження, повинен бути ретельним, посидючим і уважним, щоб не упустити ні яких деталей та доказів.

2. *Обміркованість*. Тобто це:

- розсудливо, обережно [1];
- обдуманість рішення [2] та ін.

Тобто, дана якість слідчого характеризується постійною мисленневою діяльністю щодо обмірковуванням.

Таким чином, для ефективного та якісного проведення слідчих (розшукових) дій слідчому повинні бути притаманні певні різновиди готовності. Зокрема, при призначенні експертизи, повинні бути розвинуті на високому рівні – криміналістична, прогностична та аналітична готовність.

Удосконалено криміналістичну готовність та визначені її підвиди, та провідні якості. Набуло подальшого розвитку необхідність вивчення на науковому рівні певних видів та підвидів готовності, які є необхідними для працівників органів досудового розслідування.

Перспективи використання результатів дослідження пов'язані із необхідністю удосконалення структурно-логічної

моделі готовності слідчого до професійної діяльності відповідно до плинності та змін в українському законодавстві.

Перелік використаних джерел:

1. Допитливість. Копіткість. Обміркованість [визначення термінів] URL: <http://uk.wiktionary.org/wiki/>. (дата звернення 13.08.2020).
2. Допитливість. Винахідливість. Обміркованість [визначення термінів] URL: <http://vseslova.com.ua/word/Дедукція-29994u>. (дата звернення 13.08.2020).
3. Копіткість. Допитливість. Винахідливість [визначення термінів] URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>. (дата звернення 13.08.2020).
4. Копіткість. Винахідливість [визначення термінів] URL: <http://tolkslovar.ru/v3140.html>. (дата звернення 13.08.2020).
5. Копіткість визначення термінів] URL: <http://www.sesos.su/shows.php>. (дата звернення 13.08.2020).

УДК 343.98

Пашковська Ольга Володимирівна,

головний судовий експерт лабораторії економічних досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ
ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ
ЕКСПЕРТИЗ В ПРОЦЕСІ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ
PROBLEM ISSUES ARISING WHEN APPOINTING
FORENSIC ECONOMIC EXAMINATIONS IN THE PROCESS
OF PRETRIAL INVESTIGATION
AND LEGAL PROCEEDINGS**

Анотація. На підставі аналізування експертної практики розглянуто особливості ставлення органами досудового розслідування та судового провадження до формування

питань та об'єктів дослідження при призначенні судово-економічних експертиз у рамках кримінальних проваджень. Визначено межі компетенції судових експертів – економістів виходячи із завдань судової економічної експертизи та їх розбіжностей з ревізійними діями. Проаналізовано критерії використання спеціальних економічних знань при вирішенні завдань щодо встановлення документального підтвердження суми завданих збитків.

Розглянуто основні помилки, закладені на етапі постановлення експерту-економісту завдання та формування об'єктів дослідження.

Ключові слова: судово-економічна експертиза, предмет, об'єкти, завдання, питання, контрольно-ревізійні дії, збитки, межі компетенції експерта-економіста, недоліки.

Abstract. Based on the analysis of expert practice, the author considers the peculiarities of the approach by the bodies of pre-trial investigation and judicial proceedings to the formation of questions and objects of research when appointing forensic economic examinations in the framework of criminal proceedings. The limits of competence of forensic economists are determined based on the tasks of forensic economic examination and their differences from audit actions. The criteria for the use of special economic knowledge in solving problems of establishing documentary evidence of the amount of damage caused are analyzed. The main mistakes inherent at the stage of setting a task to an expert-economist and forming research objects are considered.

Key words: forensic economic examination, subject, objects, tasks, questions, control and audit actions, damage, limits of competence of an expert-economist, shortcomings.

Експертиза є найбільш досконалою та відпрацьованою формою використання спеціальних знань у здійсненні правосуддя. Експертиза призначається у випадках, коли для з'ясування обставин, що мають значення для провадження, необхідні спеціальні знання.

Одна з причин труднощів у роботі слідчих і суддів пов'язана з невмінням правильно аналізувати хід і результати дослідження після одержання висновку судово-економічної експертизи, а також при призначенні експертизи ставити питання, які б належали до їх компетенції і мали значення для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Судово-економічна експертиза, як і інша експертиза, може призначатися на стадіях як досудового розслідування, так і судового розгляду. Незалежно від того, якими органами призначається така експертиза, її предметом є фактичні дані, які містяться в об'єктах дослідження, та інформація про господарські операції (стан і результати економічної діяльності суб'єктів економічних відносин), що мають істотне значення для конкретного провадження, та встановлюються й одержуються в результаті дослідження документів із застосуванням спеціальних знань у галузі економіки.

Найважливішим ключовим етапом у призначенні судово-економічної експертизи є постановлення експерту-економісту завдання та питань на які можуть бути надані відповіді у результаті проведення даної експертизи. Формулювання питань, які ставляться перед експертом-економістом, повинно, як правило, здійснюватись з урахуванням розділу III «Економічна експертиза» Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки, призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, та атестованих експертних методик, у яких зазначаються питання, на вирішення яких спрямовані ці методики та реєстр яких ведеться Міністерством юстиції України. Питання, які ставляться перед експертом, мають бути сформульовані чітко, ясно і таким чином, щоб вони виключали неоднозначне їх розуміння й тлумачення, відноситися до компетенції експерта та відповідати тим об'єктам і матеріалам, які направляються на експертизу. Рішення цієї задачі залежить від обставин конкретного провадження, специфіки ведення обліку на підприємстві (в установі,

організації), де виявлені ознаки економічного злочину, або порушені права певних сторін у господарських злочинах.

Судово-економічна експертиза не може стосуватися тлумачення і застосування правових норм, а також правової оцінки документів або дій, навіть виходячи із існуючих законодавчих норм, якими регулюється облікова, податкова, фінансова діяльність підприємств. Однак, досить часто судовому експерту-економісту ставляться питання, відповідь на які передбачає вихід за межі компетенції. Такі питання як правило передбачають правову оцінку договірних відносин або здійснених господарських (фінансових) операцій, визначення відповідності окремих нормативних актів вимогам закону, оцінку дій службових або посадових осіб, встановлення певних фактів.

Неприпустимим також є порушення перед експертом-економістом питань, вирішення яких не спрямовано на встановлення даних, що входять до предмета доказування у провадженні, або призначення судово-економічної експертизи у випадках, коли з'ясування певних обставин потребує проведення контрольно-ревізійних дій. На відміну від ревізора, експерт не має права збирати документи та іншу інформацію, яка є доказом до порушеного правоохоронними органами провадження; одержувати довідки від будь-яких осіб; виконувати контрольно-ревізійні дії – проводити інвентаризації цінностей або брати у них участь, звіряти взаєморозрахунки, нараховувати підприємству додаткові суми податкових зобов'язань і (або) штрафних санкцій; залучати до проведення експертизи інших осіб без рішення правоохоронних органів, розв'язувати питання, які стосуються правової оцінки дій осіб, що мають відношення до досліджуваної справи, а також інші питання, які містять правову інтерпретацію. Експерти-економісти в межах своєї компетенції проводять дослідження та надають висновки тільки на підставі документів, що підтверджують господарські операції, відповідно до вимог чинного законодавства, яким регулюються документування й відобра-

ження в обліку та звітності тих чи інших операцій, зокрема з оподаткування.

Внаслідок цих суттєвих розбіжностей орієнтовний перелік питань, які вирішуються судово-економічною експертизою, передбачає дослідження, що стосується документального підтвердження тільки грошових параметрів порушень, які встановлені при проведенні ревізій.

Серед експертних завдань, проведення дослідження за якими знаходиться на межі права і компетенції експерта-економіста, є питання визначення збитків, які мають подвійну природу, а саме є економічною та юридичною категорією. Дослідження збитків експертом-економістом здійснюється лише як економічної категорії, без їх юридичної оцінки, шляхом встановлення змін у складі активів суб'єкта господарювання.

Особливої уваги заслуговують питання, що ставляться перед експертами – економістами «за певної умови». Проте, якщо раніше вони пов'язувалися в основному з урахуванням висновків інших видів судових експертиз, то на теперішній час дуже часто слідчі та слідчі судді ставлять питання таким чином, що експерт повинен обґрунтовувати свої висновки (або їхню суттєву частину) не первинними фінансово-господарськими документами, обліковими регістрами та звітністю суб'єкта господарювання, а лише твердженнями, які містяться у постанові/ухвалі про призначення експертизи.

Слід також констатувати, що крім правильного формулювання питань перед експертом-економістом важливе значення для проведення судово-економічної експертизи має належна підготовка органом, який призначає експертизу, документів (об'єктів дослідження). Такі документи мають бути систематизованими в хронологічному порядку (за відповідними періодами), підшитими, прошнурованими та пронумерованими.

Однак досить часто, для проведення судово-економічної експертизи надаються неякісні та незавірнені копії документів бухгалтерського та податкового обліку, або документи,

що характеризують всю фінансово-господарську діяльність підприємства (організації, установи) за певний період, більша частина з яких не містить вихідних даних для вирішення поставлених питань.

Наявність недоліків при призначенні експертиз свідчить про необхідність постійної співпраці з даної проблематики між судовими експертами та слідчими і суддями, спрямованої на їх усунення. Ознайомлення слідчих та суддів з типовими помилками дасть їм можливість уникнути проблем при призначенні судових економічних експертиз та формуванні об'єктів дослідження. Перед винесенням постанови (ухвали) про призначення судово-економічної експертизи необхідно чітко спланувати перелік питань в межах компетенції експерта, а також визначити, які саме документи слід надати експерту на дослідження в кожному конкретному випадку. Для цього доцільно перед складанням постанови (ухвали) отримати консультацію експерта-економіста.

Перелік використаних джерел:

1. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 за № 705/3145. Дата оновлення: 13.03.2020 // [Електронний ресурс] // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

2. Вирішення судово-економічною експертизою питань щодо спричинення матеріальних збитків: Методика. Київський НДІСЕ Міністерства юстиції України, 2012 (реєстраційний код методики 11.0.22, дата прийняття рішення про державну реєстрацію 03.03.2010).

Перлін Станіслав Ігорович,

кандидат юридичних наук, директор Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

Лозова Світлана Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

PROSPECTS FOR THE INTRODUCTION OF UNMANNED AERIAL VEHICLES IN FORENSIC ACTIVITY

Анотація. В тезах доповіді розглянуто сучасний стан використання безпілотних літальних апаратів у криміналістичній діяльності. Проаналізовано нові засоби і методи, які можуть бути використані в криміналістичній діяльності, пов'язаній із фіксацією слідчих (розшукових) дій, а також у процесі проведення та оформлення результатів експертних досліджень. Запропоновано криміналістичну класифікацію безпілотних літальних апаратів, що заснована на загальних підходах до систематизації техніко-криміналістичних засобів.

Ключові слова: криміналістична техніка, безпілотні літальні апарати, техніко-криміналістичні засоби, фото-, відеозйомка слідчих дій, слідча та експертна практика.

Abstract. In the article the current state of using of unmanned aerial vehicles in forensic activity, which is aimed at solving cognitive tasks during the detection and investigation of crimes, conducting certain investigative (search) actions, carrying out forensic researches, is considered. Attention is drawn to the

fact that in modern period unmanned aerial vehicles are widely used by specialists in military equipment, civil defense and some other industries. However, their using is not yet widely used in investigative and expert practice. The classification of unmanned aerial vehicles helps to facilitate the selection of their certain kind to perform investigative or expert task.

Key words: forensic technology, unmanned aerial vehicles, technical and forensic means, photo-, videoshootingof investigative actions, investigative and expert practice.

На сьогоднішній час в повсякденному житті суспільства постійно впроваджуються передові цифрові засоби, серед яких визначаються безпілотні літальні апарати (БПЛА). Їх використання на сьогодні в Україні поширено в різних галузях, від агропромисловості, теплоенергетики до вирішення розвідувальних та інших службово-бойових завдань в військовій діяльності. Різноманіття сучасних безпілотних літальних апаратів та їхніх функціональних можливостей, відносна доступність деяких з них до широкого використання закономірно призводить до постійного розширення сфер застосування цих технічних засобів. Однією з них є криміналістична діяльність, спрямована на вирішення пізнавальних завдань під час виявлення та розслідування злочинів, проведення окремих слідчих (розшукових) дій, здійснення судово-експертних досліджень. Тому одним із важливих напрямів наукових досліджень у галузі криміналістики є аналіз сучасного стану і можливостей використання безпілотних літальних апаратів як техніко-криміналістичних засобів.

Безпілотний літальний апарат (далі –БПЛА) – повітряне судно, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються дистанційно за допомогою пункту дистанційного пілотування, що розташований поза повітряним судном, або повітряне судно, що здійснює політ автономно за відповідною програмою [1]. У літературі є певна термінологічна плутанина, коли паралельно з назвою безпілотний літальний апарат, використовуються такі назви, як дрони або коптери.

У зв'язку з цим зауважимо, що терміном «дрон» позначаються безпілотні апарати будь-якого типу, що найчастіше використовується як медіатермін або сленг. Своєю чергою, коптер – це вид конструкції, що використовується на деяких безпілотних літальних апаратах [2]. Коптери класифікуються за кількістю приводних двигунів. Існують три-, квадро-, гексо-, окто- та мультикоптери. Найпоширенішими з них є квадрокоптери.

Квадрокоптери (в тому числі DJI Mavic 2 Pro) неодноразово використовувалися експертами Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру для проведення огляду місця події при розслідуванні дорожньо-транспортних подій. Враховуючи результати їх апробації, є можливість сформулювати певні пропозиції для впровадження в слідчу та експертну практику, а також розробити науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення процесу навчання фахівців засобам, прийомам і методам криміналістичної фото-, відеозйомки за допомогою БпЛА.

Передусім зауважимо, що в сучасній науковій літературі поки що відсутня криміналістична класифікація безпілотних літальних апаратів. Це ускладнює можливість виокремлення всіх напрямів їх подальшого використання в даній сфері. Проте побудова такої класифікації може бути здійснена на основі загальної систематизації техніко-криміналістичних засобів.

Як відомо, останні розподіляють у залежності від суб'єкта, цільового призначення, джерела походження, різновиду технічного засобу і таке інше [3].

Основним критерієм для диференціації безпілотних літальних апаратів як техніко-криміналістичних засобів є мета їх використання, оскільки саме вона визначає сферу використання даних засобів і результат їх застосування.

За даним критерієм пропонуємо розподілити безпілотні літальні апарати, що використовуються для потреб криміналістичної (слідчої, експертної) практики, таким чином.

1. БпЛА, які використовує слідчий, спеціаліст або оперативний працівник з метою виявлення та фіксації інформації, що має значення для кримінального провадження, а саме:

а) фіксації фактів і динаміки дій правопорушників (наприклад, використання під час футбольного матчу на стадіоні для фіксації хуліганських дій «ультрас»); б) виявлення та фіксація наслідків певних видів злочинів (наприклад, терористичних актів, незаконної вирубки лісів, незаконного видобутку корисних копалин, умисного або необережного знищення чи пошкодження військового майна, незаконних посівів нарковмісних рослин тощо); в) забезпечення безпеки осіб при проведенні заходів з охорони громадського порядку під час масових заходів (особливо з великим рівнем можливості вчинення терористичних актів); г) проведення пошукових операцій (пошук живих осіб, трупів, їх частин, тварин і т. ін.) урізних умовах (сприятливих, несприятливих) та різних місцях (доступних, важкодоступних, небезпечних).

2. БпЛА, що використовуються для фіксації ходу та результатів слідчих (розшукових) дій, зокрема, огляд місця події (ДТП, вибухи, пожежі і т.інш.) та негласних слідчих (розшукових) дій. Наприклад, під час огляду місця ДТП із великою кількістю транспортних засобів або в умовах обмеженого простору (в тунелі чи під мостом) використання квадрокоптеру надає можливість провести фото-, відеозйомку згори, що дозволяє зафіксувати положення транспортних засобів та їх взаєморозташування, сліди злочину, певні нерухомі орієнтири, що допомагає отримати об'єктивну інформацію щодо механізму дорожньо-транспортної події.

3. БпЛА, що використовуються для дослідження речових доказів під час проведення судових експертиз. В експертній практиці пропонуємо його використання таким способом: а) на підіривних майданчиках при виконанні судових вибухотехнічних експертиз; б) при проведенні відстрілу різних екземплярів вогнепальної зброї під час балістичних досліджень; в) при проведенні будівельно-технічної експертизи (експертний огляд важкодоступних місць: дахів, шляхопроводів, мостів та інше) для подальшого визначення технічного стану будівель, споруд, інженерного обладнання.

4. БПЛА, що використовуються для запобігання вчиненню кримінальних і адміністративних правопорушень. Прикладом реалізації даного напрямку є використання коптерів для допомоги правоохоронним органам у слідкуванні з наступним документуванням фактів самовільного залишення місця обсервації (карантину) особою, яка може бути інфікована (досвід Китайської Народної Республіки в боротьбі з коронавірусною хворобою COVID-19), або, наприклад, залишення житла особою, яка знаходиться під домашнім арештом.

Зазначені пропозиції щодо напрямів використання квадрокоптерів у слідчій та експертній практиці, безумовно, не є виключними і потребують подальшого аналізу та доповнення.

Безпілотні літальні апарати можуть розглядатися як засоби криміналістичної техніки, причому основним критерієм для їх диференціації є мета їхнього застосування, що дозволяє визначити основні вимоги до характеристик даних засобів (дальність польоту, максимальний час польоту та інші). Серед основних завдань їх використання в криміналістичній діяльності слід виокремити: виявлення та фіксацію інформації, що має значення для кримінального провадження (факти і дії правопорушників, забезпечення безпеки осіб при проведенні заходів з охорони громадського порядку під час масових заходів, проведення пошукових операцій); дослідження речових доказів під час проведення окремих судових експертиз; фіксація ходу та результатів слідчих (розшукових) дій; запобігання вчиненню кримінальних і адміністративних правопорушень.

Перелік використаних джерел:

1. Правила виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України: затв. Наказом Міністерства оборони України від 08.12.2016 р. № 661 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0031-17>

2. Дрон, БПЛА и Квадрокоптер: сходства и отличия URL: <http://www.rcteam.ru/dron-bpla-i-kvadrokopter-shodstva-i-razlichiya.html>

3. Криміналістика. Мультимедійний підручник до 50-річчя кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ. 2015. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kruminalist/lections/lection_2.4.html#3

УДК: 343.98:81'35

Петрова Ірина Анатоліївна,

доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник

Силенок Катерина Петрівна,

науковий співробітник

Духненко Дарина Олександрівна,

науковий співробітник

Чекін Денис Олександрович,

науковий співробітник

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України

ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РУКОПИСНИХ ТЕКСТІВ

TRANSLATOR ROLE WHILE HANDWRITING ANALYSIS

Анотація. У роботі звертається увага на випадки в експертній практиці, коли є необхідним залучення перекладача в якості спеціаліста для уточнення змісту та для дотримання процесуальних вимог під час проведення почеркознавчих досліджень.

Ключові слова: перекладач, експертне дослідження, експерт, почеркознавче дослідження.

Abstract. The scientific paper focuses on cases in forensic practice when it is crucial to involve a translator as a specialist to specify the content and to comply with procedural requirements during handwriting analysis.

Keywords: translator, forensic examination, forensic expert, handwriting analysis.

На сучасному етапі не можна уявити процес судочинства без залучення судових експертів. Експертиза та експертне

дослідження надають можливість висвітлити події, що фактично відбулись та які без наявності спеціальних знань неможливо встановити. Підкреслимо, що експерт під час почеркознавчого дослідження не має права виходити за межі своєї компетенції. Однак, трапляються випадки коли на дослідження надаються рукописні об'єкти, виконані іноземною мовою і, навіть, експерти потребують консультації. Наприклад, як зазначає І. В. Костів при дослідженні перського почерку необхідні знання алфавіту й особливості його написання, шрифтів, щонайчастіше зустрічаються, це дозволить експерту виявити відхилення від прописів перської мови та встановити, чи є вони індивідуальною особливістю автора [5, с. 184]. Для виявлення подібних відхилень експерту необхідна консультація перекладача, спеціаліста зі знанням перської мови.

Крім того, експерту слід урахувати наявність великої кількості діалектів поряд з літературною мовою, використання іншомовної, запозичуваної лексики, що виявляється на різних ступенях володіння мовою тощо [5, с. 184]. Для проведення такого детального аналізу експерт не може обійтися без додаткової допомоги перекладача. Звичайно, у разі незнайомої писемності експертні дослідження набувають особливої складності щодо виявлення однакових літер і слів через різноманіття індивідуальних навичок спрощення та видозмін. Для ієрогліфічного письма ця проблема стоїть особливо гостро, адже, наприклад, в китайській мові існує декілька стилів письма, що відрізняються один від одного.

Під час проведення почеркознавчого дослідження ієрогліфічного рукописного тексту перед українськими експертами-почеркознавцями виникає необхідність підготовки транслітерації та створення так званого «підрядника», що неможливо зробити без фахівця (перекладача). У цьому випадку транслітерація й підрядник повинні виступати як обов'язковий додаток до висновку експерта, тим самим підтверджуючи його висновок об'єктивними даними, завіреними підписом перекладача. Те саме стосується процесу відбору порівняльних

зразків, що має також супроводжуватися обов'язковою присутністю перекладача. Саме перекладач допоможе правильно відібрати зразки, зіставні за якісними та кількісними характеристиками з досліджуваним об'єктом, що не дасть громадянину змогу навмисно змінити склад тексту [6, с. 176].

Л. С. Тальянчук описує випадок із практики, коли об'єктом дослідження був підпис громадянина Кореї. Відповідно до методики експерт мав право відмовитися від виконання такого дослідження та повернути матеріали без виконання. Проте, експертом-почеркознавцем підпис (у вигляді ієрогліфа) був описаний і в подальшому досліджений як безлітерний підпис, що складався із впорядкованих штрихів. Виконавець експертного дослідження міг проявити ініціативу при вивченні такого виду об'єкта лише за наявності стійкого комплексу ознак, що проявилися в наданих порівняльних матеріалах, та дійти категоричного висновку [3, с. 124]. Однією із пропозицій Л. С. Тальянчук для можливого дослідження об'єктів, виконаних мовою, невідомою експерту-почеркознавцю, є залучення як спеціаліста перекладача для пояснення правил і особливостей правопису.

Зауважимо, що ч. 4 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» передбачено, що «для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, можуть залучатися крім судових експертів також інші фахівці з відповідних галузей знань» [2, с. 224]. Також слід звернути увагу на те, що відповідно до п. 2.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень «експерту забороняється самостійно збирати матеріали, що підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно» [7]. На практиці інколи трапляються випадки, коли експерт у процесі виконання завдання запрошує на власний розсуд консультанта, якщо для вирішення якогось питання

необхідно використовувати спеціальні знання з іншої галузі. При цьому не надсилаються побажання органу, що призначив експертизу, про винесення спеціальної постанови, а запрошений консультант не підписує висновок експерта і взагалі його участь не відображається у висновку. Подібна практика суперечить процесуальному законодавству, бо вирішувати питання про залучення спеціалістів для офіційної діяльності можуть лише органи чи особи, що були ініціаторами проведення експертизи [4, с. 8].

Потреба залучати перекладача не завжди явна та нагальна, проте, це може мати важливе процесуальне значення. Наприклад, якщо слідчий складає постанову та надсилає матеріали справи російською мовою, а експертне дослідження складається українською мовою, то експерт виходить за межі своїх повноважень, виконуючи функції перекладача, адже, у своєму висновку він повинен згідно з вимогами процесуального законодавства викласти вихідні дані, питання слідчого, отже, все це він перекладає самотужки з матеріалів справи та постанови слідчого [1, с. 111]. Тому якщо справа розслідується й документи складаються російською мовою, то експерт повинен дати висновок теж російською. В іншому випадку надіслані матеріали мають бути належним чином перекладені і тільки в такому вигляді вони можуть надаватися експертові для дослідження. Експерти, які вільно володіють українською та російською мовами, часто не зважають на такі нюанси. Згідно з чинним законодавством, якщо експерт і буде виступати в ролі перекладача, то тільки за наявності освіти та з попередженням про кримінальну відповідальність за свідомо неправдивий переклад. Таке положення відповідало б вимогам ст. 29 КПК України (мова, якою здійснюється кримінальне законодавство), і не порушувало б права на захист осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності [1, с. 111].

Отже, під час проведення почеркознавчого дослідження залучення перекладача має важливе значення, оскільки для експерта не знання іноземної мови, якою виконаний

досліджуваний текст, не може бути підставою відмови у проведенні експертизи. Також потрібно пам'ятати, що залучення перекладача до проведення експертного дослідження має здійснюватись згідно вимог чинного законодавства.

Перелік використаних джерел:

1. Трофименко Н. С. Питання призначення та проведення деяких видів судових експертиз (за матеріалами узагальнення експертної практики). *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право»*. № 1 (10), 2013. С. 107–112.

2. Слободзян А. П. Правові основи призначення та проведення експертиз у кримінальному провадженні. *Юридичний електронний науковий журнал*. URL: http://lsej.org.ua/6_2014/62.pdf. (дата звернення 10.08.2020)

3. Тальянчук Л. С. Можливості дослідження об'єктів, виконаних незнайомою для експерта мовою. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю створення Харків. НДІ суд. експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 10–11 жовт. 2018 р.). Харків: Право, 2018. С. 124–125.

4. Експертизи в судовій практиці: навч. посібник. В. Г. Гончаренко, В. Є. Бергер, Л. П. Булига та ін. Київ: Либідь. 1993. 197 с.

5. Костів І. В. Почеркознавчі дослідження рукописних записів і підписів, виконаних індоєвропейською групою мов, зокрема перською мовою. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: збірник наукових праць*. Вип. 12. Харків: Право, 2012. С. 178–184.

6. Кривошеїна О. П. Підходи до проведення почеркознавчого дослідження ієрогліфічних підписів. *Право і суспільство*. Вип. № 5, ч. 2. 2016. С. 175–179.

7. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>. (дата звернення 10.08.2020).

Писарцова Юлія Ігорівна,

головний судовий експерт сектору дактилоскопічного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРИЧИНИ ОТРИМАННЯ НЕЯКІСНИХ ОБ'ЄКТІВ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

THE REASONS FOR OBTAINING LOW-QUALITY OBJECTS OF DACTYLOSCOPIC ORIGIN AND WAYS TO ELIMINATE THEM

Анотація. Розглянуті проблемні питання, які виникають під час виявлення слідової інформації в ході проведення огляду місця події та відібрання порівняльного матеріалу (виготовлення дактилоскопічних карт) для подальшого дослідження, та шляхи їх вирішення, в тому числі з урахуванням досвіду іноземних держав.

Ключові слова: відбитки пальців, дактилоскопічна експертиза, доказ, процес доказування, ідентифікація, слід.

Abstract. Considered the problematic issues that arise during the detection of trace information during the inspection of the scene and the selection of comparative material (production of fingerprints) for further study, and ways to solve them including the experience of foreign countries.

Keywords: fingerprints, dactyloscopic examination, proof, the process of proving, identification, trace.

Одним із найпоширеніших доказів, який використовується для обвинувачення у деяких категоріях кримінальних правопорушень, є висновок дактилоскопічної експертизи (експертизи слідів рук). Дактилоскопія є галуззю криміналістики

(криміналістичної техніки, трасології), яка завдяки ідентифікаційним особливостям заслуговує на довіру слідчих, прокурорів і суду і на практиці майже ніколи не оскаржується.

Експертиза слідів рук має завданням ідентифікацію особи за слідами її рук, які залишені на місці події, а також вирішення інших неідентифікаційних запитань, які пов'язані з визначенням механізму слідоутворення, особливостями будови кисті руки, яка залишила слід, деякими іншими характеристиками слідоутворюючого об'єкта. В якості порівняльних зразків надаються експериментальні відбитки нігтьових фаланг пальців та відтиски долонь рук осіб, які підлягають перевірці [1].

Можливість індивідуалізації людини за відбитками долоньних поверхонь пояснюються обставинами індивідуальності, стійкістю і здатністю до відновлення [2, с. 101]. Але навіть за існування цих обставин при проведенні ідентифікаційних досліджень виникають певні проблеми.

1. Непридатність слідової інформації та порівняльного матеріалу для проведення дослідження.

Проблема обумовлена двома чинниками. Перший із них пов'язаний із браком досвіду інспекторів-криміналістів секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих підрозділів під час виявлення та вилучення слідів рук в ході проведення ОМП. Другий чинник пов'язаний із якістю дактилоскопіювання, коли дактилокарту неможливо «прочитати» з причини поганого зображення відбитків та відтисків. Ці проблеми можна вирішити шляхом проведення спільних занять судових експертів і співробітників слідчо-оперативних підрозділів (першочергово інспекторів-криміналістів), до яких будуть доводитись вимоги до матеріалу для проведення експертизи щодо їх якості. Тобто проблема носить суто суб'єктивний характер.

Вирішення проблеми неякісного виявлення слідів рук можливе зарахунок впровадження іноземного досвіду при виявленні і вилученні на місці події невидимих (латентних) слідів. Так, наприклад, Доктор Кан Лян при дослідженні об'єктів на предмет виявлення слідів рук на запиленій поверхні, пропонує

для цифрової фіксації використовувати розчин, який містить металоорганічні каркасні кристали (MOF), що світяться, при цьому невидимі сліди засвітяться через 30 секунд. Цей метод працює на молекулярному рівні і знижує ризик пошкодження сліду. Також цей метод характеризується практичністю: кристали дешеві, швидко реагують, випромінюють світло, не утворюють пилу чи парів, скорочують ризик вдихання [3].

Але існує ще одна причина непридатності відбитків, яка не залежить від судового експерта або інспектора-криміналіста. Вона пов'язана з неможливістю виготовити якісний відбиток пальця з причини професійної діяльності дактилоскопійованої особи, що впливає на шкіряний покрив. Також причиною неможливості може бути наявність шкірних хвороб, які за статистикою складають 20–25% від загальної картини захворювань. Існує два види шкірних захворювань, які вражають шкіру долонь і пальців. До першої групи відносяться долоні і пальці, а до другої – ті, що охоплюють більш масштабні площі шкірного покриву і мають дифузний характер. Проте і перша, і друга групи охоплюються змінами в епідермісі і дермі. Це екзема рук, екзема кінчика пальця, дисидроз (оперізуєчий лишай долоні), піодермія, кератоліз, червоний плаский лишай, піогенна гранульома, системний склероз, феномен Рейно, шкірні реакції, викликані медичними препаратами, герпес, мультиформна еритема, вторинний сифіліс, спадкова гемо-рагічна телеангієктазія, бородавки, псоріаз, епідермолізна буллоза тощо [4]. Навіть при багаторічному досвіді роботи неможливо якісно провести дактилоскопіювання особи там, де це не реально з причини пошкодження шкіряного покриву. Виявлення одного з цих захворювань є підставою для призначення іншої ідентифікуючої експертизи, якою може бути, наприклад, цитологічна, експертиза ДНК. Проведення дактилоскопічної експертизи за непридатними зразками призведе до витрати часу судового експерта, витрати часу у кримінальному провадженні. За можливості у матеріали провадження слід долучати висновок спеціаліста, протокол його допиту

в якості свідка на предмет пошкодження шкірного покриву пальців і долонних поверхонь у осіб, щодо яких проводиться перевірка.

З викладеного можна зробити висновок, що непридатність має суб'єктивні і об'єктивні причини. Суб'єктивні пов'язані з професіональними якостями особи, яка збирає матеріали для проведення дактилоскопічної експертизи, а об'єктивні стосуються незалежного від діяльності особи, що відбирає зразки, фактору, який унеможливує отримання якісного зразку.

2. Недостатність обміну досвідом в дактилоскопії.

Так, прикладом цього є розроблення Американською хімічної спільнотою способу визначення давності виявлених відбитків пальців на місці події. Це допомагає визначитись, які з них були залишені давно, а які є актуальними. Вченими під керівництвом Шина Мурамото під час дослідження різного роду молекул у відбитках (з використанням мас-спектрометрії вторинної іонної візуалізації часу прольоту) встановлено, що пальмітинова кислота мігрує від гребінців з передбачуваною швидкістю. Вчені змогли оцінити вік відбитку. Їх висновки можна застосовувати до відбитків від 4 до 10 днів [5].

Звичайно, країна, яка знаходиться тривалий час в економічній кризі, не може виділяти кошти для криміналістичних розробок. Але слід враховувати той фактор, чим більше у країні економічних проблем, тим вищий рівень злочинності, тим більше зусиль потрібно прикладати для боротьби із злочинністю. Ефективність таких зусиль напряму співвідноситься з матеріально-технічним забезпеченням правоохоронних органів та експертних установ. Що стосується розвитку експертної системи, необхідні регулярні заняття, проведення міжнародних науково-практичних конференцій, у яких й освітлюався б закордонний досвід проведення експертних досліджень для подальшого впровадження у нашій країні.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що дактилоскопічна експертиза, як і інші види експертних досліджень, знаходиться в постійному розвитку, еволюціонує. Це пов'язано з

досягненнями науки і техніки, змінами у законодавстві, з обміном досвідом із закордонними експертами. Прогресивний досвід слід опрацьовувати і найшвидше впроваджувати у життя. Науковою новизною дослідження є можливість запровадження закордонного досвіду у виявленні латентних слідів, направленість на законодавче врегулювання судово-експертних процесуальних питань, а саме розв'язання питання з призначенням дактилоскопічних експертиз за непридатними зразками.

Перелік використаних джерел:

1. Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
2. Криміналістика. Академічний курс: підручник. Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін. К.: Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
3. Kang Liang, Carlos Carbonell, Mark J. Styles, Raffaele Ricco, Jiwei Cui, Joseph J. Richardson, Daniel Maspoch, Frank Caruso, Paolo Falcaro. Biomimetic Replication of Microscopic Metal-Organic Framework Patterns Using Printed Protein Patterns. *Advanced Materials*, 2015; DOI: 10.1002/adma.201503167.
4. Martin Drahansky,¹ Michal Dolezel,¹ Jaroslav Urbanek,² Eva Brezinova,³ and Tai-hoon Kim⁴ Influence of Skin Diseases on Fingerprint Recognition. Hindawi Publishing Corporation. *Journal of Biomedicine and Biotechnology*. Volume 2012, Article ID 626148, 14 pages. 155/2012/626148. Режим доступу: <http://downloads.hindawi.com/journals/bmri/2012/626148.pdf>.
5. Shin Muramoto, Edward Sisco. Strategies for Potential Age Dating of Fingerprints through the Diffusion of Sebum Molecules on a Nonporous Surface Analyzed Using Time-of-Flight Secondary Ion Mass Spectrometry. *Analytical Chemistry*, 2015; 150727111732002 DOI: 10.1021/acs.analchem.5b02018. Режим доступу: <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/acs.analchem.5b02018>.

Півник Юлія Олександрівна,

старший судовий експерт сектора фізико-хімічних досліджень
відділу досліджень матеріалів, речовин і виробів
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

**ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ РАСТРОВОЇ
ЕЛЕКТРОННОЇ МІКРОСКОПІЇ
З РЕНТГЕНІВСЬКИМ МІКРОАНАЛІЗОМ ПРИ
ЕКСПЕРТНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ МАТЕРІАЛІВ,
РЕЧОВИН ТА ВИРОБІВ**

**APPLICATION OF THE METHOD OF SCANNING
ELECTRON MICROSCOPY WITH X-RAY MICROANALYSIS
IN THE EXPERT EXAMINATION OF MATERIALS,
SUBSTANCES AND PRODUCTS**

Анотація. У даній роботі наведений короткий огляд методу растрової електронної мікроскопії та його можливостей. Відмічені основні напрямки використання цього методу в криміналістиці при проведенні експертизи матеріалів, речовин та виробів.

Ключові слова: растровий електронний мікроскоп (РЕМ), вторинні електрони, відбиті електрони, рентгенівське випромінювання.

Abstract. This article provides a brief overview of the scanning electron microscopy method and its capabilities. The main directions of using this method in forensic in the study of materials, substances and products are noted.

Keywords: scanning electron microscope (SEM), secondary electrons, reflected electrons, X-ray emission.

Растровий електронний мікроскоп (РЕМ) є одним із найбільш універсальних приладів для вивчення мікрострук-

турних характеристик твердого тіла і широко використовується в науково-дослідних лабораторіях. Робота РЕМ ґрунтується на скануванні поверхні твердого тіла електронним зондом та детектуванні широкого спектру частинок і випромінювань, які при цьому виникають.

Під час сканування зразка частина первинних електронів відбивається (відбиті електрони) – розсіюється на великі кути (до 90^0) в результаті одноразового пружного чи багаторазового розсіювання на малі кути [2, с. 72]. Частина первинних електронів проникає у зразок та взаємодіє з електронами зовнішніх оболонок атомів об'єкта, передаючи їм частину своєї енергії. Відбувається іонізація атомів зразка. Електрони, що вивільняються при цьому називаються вторинними електронами. Вторинні електрони генеруються тонкими приповерхневими шарами. Вони надзвичайно чутливі до стану поверхні, цей вид випромінювання містить інформацію про рельєф поверхні [1, с. 58].

При вибиванні електронів із внутрішньої електронної оболонки атома, частина електронів зовнішніх оболонок переходить на внутрішню із випусканням кванта рентгенівського випромінювання [2, с. 85]. Аналіз спектра дозволяє визначити елементний склад зразка.

Метод растрової електронної мікроскопії дозволяє:

- проводити дослідження об'єктів при великих збільшеннях;
 - отримувати зображення з великою глибиною фокусу (більша за глибину фокусу в оптичному мікроскопі в 100 разів);
 - забезпечити високу роздільну здатність зображення (1–2 нм);
 - проводити елементний мікроаналіз (якісний та кількісний) приповерхневого шару зразка;
 - проводити візуальне спостереження мікронеоднорідностей елементного складу на поверхні;
 - проводити дослідження без додаткової пробопідготовки.
- Однак, даний метод має ряд обмежень, зокрема:

- проведення елементного аналізу лише в приповерхневому шарі зразка;
- дослідження лише тих об'єктів, які перебувають в твердій фазі;
- при дослідженні міжфазної межі не можна чітко спостерігати цю межу;
- неможливість дослідження зразків, розміри яких перевищують 50 мм в довжину або в ширину та 60 мм в висоту (РЭМ-106И);
- обмеженість програмної обробки даних.

Можливості методу РЕМ знайшли широке застосування в криміналістиці при проведенні експертизи матеріалів, речовин та виробів, а саме:

- експертизи металів і сплавів;
- експертизи вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу;
- експертизи лакофарбових матеріалів та покриттів;
- експертизи матеріалів документів;
- експертизи волокнистих матеріалів;
- інших напрямків, які вимагають дослідження елементного складу та топографії об'єктів.

Основною перевагою даного методу дослідження є те, що результати, отримані цим методом, вважаються більш доказовими.

Зокрема, наприклад, при дослідженні продуктів пострілу метод РЕМ дозволяє виявити унікальні та характерні для продуктів пострілу мікрочастинки. Під час проведення експертизи лакофарбових матеріалів і покриттів виявляються морфологічні ознаки як технологічного (ознаки поверхні і внутрішньої структури, пов'язані із складом лакофарбових матеріалів та формуванням лакофарбових покриттів), так і експлуатаційного (відшарування, подряпини тощо) характеру.

В Сумському НДЕКЦ МВС метод растрової електронної мікроскопії використовується для проведення експертизи металів і сплавів, експертизи вибухових речовин, продуктів

вибуху та пострілу. Крім того, може бути застосований при проведенні дослідження спеціальних хімічних речовин, наркотичних засобів тощо для визначення елементного складу об'єктів.

Перелік використаних джерел:

1. Гоулдстейн Дж., Ньюбери Д., Эчлин П., Джой Д., Фиори Ч., Лифшин Э. Растровая электронная микроскопия и рентгеновский микроанализ: В 2-х книгах. Книга 1. Пер. с англ. – М.: Мир, 1984. – 303 с., ил.

2. Практическая растровая электронная микроскопия – Под ред. Дж. Гоулдстейна и Х. Яковица. Перевод с англ. под ред. В. И. Петрова. – М.: Мир, 1978. – 656 с.

УДК 343.148.4

Подполуха Максим Михайлович,

заместитель начальника управления экспертиз документов,
денежных знаков и почерка главного управления
криминалистических экспертиз центрального аппарата
Государственного комитета судебных экспертиз
Республики Беларусь – начальник отдела почерковедческих
экспертиз, магистр юридических наук

**ВОЗМОЖНОСТИ РЕШЕНИЯ ЗАДАЧ
ПОЧЕРКОВЕДЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ
ПО КОПИЯМ ДОКУМЕНТОВ**

**OPPORTUNITIES IN SOLVING TASKS OF HANDWRITING
ANALYSIS WITH COPIES OF DOCUMENTS**

Аннотация. В статье рассматриваются задачи почерковедческой экспертизы по копиям документов. Возможность их решения зависит от качества изображения и объема содержащейся в почерковых объектах информации. Исходя из экспертной практики изложены диагностические признаки, которые могут отражаться в бумажных и электронных копиях.

Ключевые слова: почерковедческая экспертиза, почерк, подпись, изображения почерковых объектов, копии документов, признаки почерка.

Abstract. In the article tasks of handwriting examination on copies of documents are considered. The possibility of solving tasks depends on image quality and amount of information contained in handwriting objects. Diagnostic features of handwriting which can be presented in paper and electronic copies were set out based on the expert practice.

Keywords: handwriting examination, handwriting, signature, images of handwriting objects, copies of documents, features of handwriting.

Предмет любой экспертизы определяется тем кругом задач, которые входят в компетенцию эксперта и могут быть решены на определенном этапе развития экспертных знаний.

Традиционно задачи почерковедческой экспертизы делят на идентификационные и диагностические [3]. К идентификационным относят установление исполнителя рукописи-факта, одним ли лицом выполнены несколько рукописей. Круг диагностических задач гораздо шире и связан с установлением пригодности рукописи, непривычных условий выполнения, необычного состояния и некоторых характеристик исполнителя. Также в экспертной практике возникала необходимость решения и других задач, например, определения содержания написанного [1].

В настоящее время в экспертных подразделениях органов Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь в исключительных случаях проводятся почерковедческие экспертизы по копиям документов [3]. Специфика таких экспертиз обусловлена наличием дополнительных или промежуточных подзадач, от решения которых зависит возможность решения основных задач. К таковым относят оценку качества изображения, установление наличия (отсутствия) признаков монтажа, признаков способа выполнения и технической

подделки оригинала по его изображению, дифференциацию признаков копирования и признаков почерка и пр. [2].

Оценка качества изображения рукописи рассматривается в аспекте его пригодности для проведения почерковедческого исследования. При этом следует разделять понятия «пригодность изображения рукописи» и «пригодность рукописи» в случае исследования копий. Установление пригодности изображения, как правило, свидетельствует и о пригодности рукописи, поскольку при определении пригодности изображения оцениваются и почерковые характеристики, включающие объем рукописи и сложность входящих в ее состав письменных знаков. В свою очередь непригодность изображения не может автоматически означать непригодность рукописи, поскольку в оригинале рукопись может быть пригодна. Вопросы установления наличия (отсутствия) признаков монтажа изображения, способа выполнения и технической подделки оригинала по его изображению решаются на этапе оценки качества изображения.

Можно выделить три ситуации, связанные с качеством изображения. К первой следует отнести случаи предоставления на экспертизу копий, содержащих изображения почерковых объектов низкого качества или предельно кратких и простых. Почерковедческое исследование при этом не проводится.

Вторая ситуация предполагает наличие качественных изображений высокоинформативных почерковых объектов и, соответственно, проведение почерковедческого исследования в объеме, возможном с учетом способа получения изображения.

В рамках третьей ситуации рассматриваются случаи, когда проводить оценку качества изображения и его пригодности целесообразно одновременно с отдельным и сравнительным исследованием, оценкой выявленных совпадений и различий, дифференциацией признаков копирования и признаков почерка. Чаще всего такая ситуация возникает при необходимости исследования в рамках экспертизы изображения подписи, содержащей достаточно большой объем почерковой

информации, однако само изображение подписи хотя и характеризуется четкостью штрихов, но, например, в них отсутствует дифференциация, соответствующая распределению усилий при выполнении оригинальной подписи. Определяющим в данном случае является объем однозначно интерпретируемых признаков.

Относительно полное исследование возможно только по качественным изображениям высокоинформативных рукописей. Идентификация по таким изображениям при наличии достаточного по количеству и качеству сравнительного материала сложности не вызывает.

К формулированию отрицательного вывода предъявляются более строгие требования, так как в данном случае требуется большой объем образцов, расположенных в разнохарактерных образцах, более тщательная оценка вариационности почерка исполнителя, исключение факта зависимости выявленных различий от факторов, связанных с процессом копирования.

К решению диагностических задач следует подходить с большой осторожностью, поскольку процесс копирования маскирует ряд основных диагностических признаков, в том числе признаков снижения координации движений 1-й группы в виде мелких извилистости и угловатости, замедленности темпа движений в виде необоснованных остановок пишущего прибора, признаков недифференцированного нажима. Кроме того, нередко при воспроизведении изображения рукописи электрофотографическим способом и низком разрешении печати возникают диагностические признаки в виде извилистости, которые отсутствуют в оригинале. Вместе с этим, крупные извилистость и угловатость, тупые начала и окончания, а также большинство сопутствующих диагностических признаков, включая резко недостаточные параметры координации движений 2-й группы, нарушения смысловой организации письма при достаточном объеме рукописи проявляются достаточно четко. В электронных копиях почерковых объектов при условии высоких значений разрешения и четкости изображе-

ний могут быть установлены и признаки снижения координации движений 1-й группы, и замедленность темпа.

Возможность решения диагностических задач по копиям также как и по оригиналам зависит от объема, локализации, степени выраженности диагностических признаков, характера, равномерности и частоты их проявления. В целом же проявление диагностических признаков, как известно, зависит от сформированности письменно-двигательного навыка исполнителя, его индивидуальных психофизиологических особенностей и степени воздействия конкретных сбивающих факторов [4].

В отношении возможности решения по копиям диагностико-классификационных задач следует отметить, что каких-либо научных исследований на этот счет не проводилось. Вместе с этим при поступлении на экспертизу копии документа и постановке перед экспертом соответствующих вопросов в любом случае должны соблюдаться установленные условия применения методик, в том числе в части вида и объема рукописи, степени выработанности почерка, условий выполнения и пр. Для выделения и правильной оценки информативных признаков важным является и качество копии, поскольку, например, проведение измерений конфигурационных параметров элементов букв в нечетких штрихах затруднительно.

В заключение следует отметить, что в настоящее время накоплен значительный опыт решения идентификационных задач по копиям документов. Однако по-прежнему актуальными являются оценка качества изображений, а также выявленных при исследовании идентификационных и диагностических признаков. Диагностические исследования по копиям проводятся достаточно редко и в основном связаны с установлением наличия или отсутствия факта необычности процесса письма, а не с определением воздействовавших на процесс письма сбивающих факторов. Решение данной проблемы видится в проведении экспериментальных исследований, направленных на установление закономерностей проявления в копии диагностических признаков оригинала.

Список использованных источников:

1. Архив заключений экспертов центрального аппарата и территориальных органов Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь.
2. Ефременко, Н. В. Исследование подписей по их изображениям в копиях документов с целью решения судебно-почерковедческих идентификационных задач / Н. В. Ефременко, М. М. Подполухо, В. О. Бондаренко; НПЦ Гос. ком. судебных экспертиз Респ. Беларусь. – Минск: ИВЦ Минфина, 2019. – 44 с.
3. Подполухо, М. М. Развитие научных и методических подходов к проведению почерковедческой экспертизы по копиям документов / М. М. Подполухо, Н. В. Ефременко // Судебная экспертиза Беларуси. – 2019. – № 2 (9). – С. 16–20.
4. Судебно-почерковедческая экспертиза: общая часть: теор. и метод. основы / [под науч. ред. В. Ф. Орловой]. – М.: Наука, 2006. – 541 с.

УДК 343.137:343.141-028.27

Поленніков Михайло Олександрович,

кандидат економічних наук, провідний судовий експерт
Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України

**ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО
ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
E-DOCUMENT AS SOURCE OF EVIDENCE IN CRIMINAL
PROCEEDINGS**

Анотація. Розглянуті особливості дослідження електронних документів у межах економічної експертизи. У процесі розгляду цього питання з'ясовано правову природу електронних документів, досліджено обов'язкові персоніфікуючі атрибути такого документа.

Ключові слова: економічна експертиза; електронний документ; електронний доказ; носій інформації; персоніфікуючі атрибути.

Abstract. The author studies the peculiarities of the investigation of e-documents in terms of forensic economics. While studying this matter, the author determines the legal nature of e-documents, studies the obligatory personalising attributes of such a document.

Keywords: forensic economics, e-document, e-evidence, data storage device (media), personalising attributes.

Початок XXI ст. охарактеризований переходом до так званого інформаційного суспільства, відмінною рисою якого є впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій в усі сфери життя суспільства, включаючи кримінальне судочинство. Результати науково-технічного прогресу призвели до появи різноманітних електронно-технічних пристроїв та поступового переходу до електронного документообігу, що вважається ефективнішим завдяки спрощеному пошуку та зберіганню інформації. Електронні документи все частіше знаходять застосування в різних правовідносинах, законодавство поступово адаптується до нових умов інформаційного суспільства стає надзвичайно важливим завданням.

Досліджуваній проблематиці, а також її окремим питанням, присвячували свої праці такі науковці, як: Р. С. Белкін, Н. І. Клименко, В. В. Коваленко, В. О. Коновалов, М. В. Салтєвський, М. Я. Сегай, Л. Д. Удалова, В. Ю. Шепітько та ін. Водночас, питання електронних документів досі потребує детальнішого вивчення та аналізу.

В загальному розумінні, згідно ст. 99 Кримінально процесуального кодексу України від 13.04.2012 № 4651-VI, документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (у тому числі електронні) [4].

В Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV зазначено, що

електронний документ (далі – ЕД) – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов’язкові реквізити документа [2]. Юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму.

Разом з тим, електронний документ в криміналістичному значенні має певні відмінності від його нормативного визначення. Так, Т. Е. Кукарнікова визначає електронний документ, як об’єкт, що несе інформацію, яка має значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та існує тільки в електронному середовищі у вигляді, допустимому для використання у кримінальному провадженні [3].

На думку К. А. Сергєєвої, електронний документ – це матеріальний носій, на якому за допомогою електронних апаратно-технічних і програмних засобів зафіксована інформація, яка має змістове значення, що засвідчує будь-який факт або подію, що підтверджує право на що-небудь; яка може бути перетворена у форму, придатну для однозначного сприйняття людиною, та має атрибути для ідентифікації [5, с. 183].

Для того щоб виділити електронний документ з маси всіх інших електронних документів, він повинен бути певним чином персоніфікований, тобто наділений особливими атрибутами, за якими надалі може бути здійснена його ідентифікація. Роль персоніфікуючих атрибутів електронного документа виконують його реквізити, до яких відносяться:

- 1) ім’я файлу, яке присвоюється йому цілеспрямовано творцем інформації або автоматично без його волі;
- 2) формат файлу, який визначається програмним забезпеченням, за допомогою якого він був створений або збережений;
- 3) розмір файлу, який становить собою обсяг пам’яті машинного носія, який займає файл;
- 4) дата і час створення або редагування файлу.

Крім персоніфікуючих реквізитів, електронний документ може містити захисні або посвідчувальні реквізити. Наприклад,

одним з реквізитів електронного документа, який одночасно є персоніфікуючим і захисним, можна назвати електронний підпис (електронний цифровий підпис). Відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 № 852-IV, під ЕЦП розуміється «вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа» [1].

Електронний документ не може існувати без носія інформації. При цьому, мають значення, що ідентифікують ознаки носія інформації, які включають найменування типу, марки, моделі, індивідуального серійного номера тощо. машинного носія, на якому записаний файл.

При дослідженні електронних документів важливе значення має проблема встановлення достовірності електронних доказів і забезпечення їх доказової сили. На сьогодні в процесуальному законодавстві не передбачені конкретні критерії достовірності електронних доказів.

На даний час на практиці склалися деякі правила забезпечення достовірності електронних доказів і пред'явлення їх в суді:

1) якщо електронний документ містить в собі графічну або текстову інформацію, то роздруковується його паперова копія, яка оформлюється і завіряється уповноваженою особою; така копія долучається до справи та досліджується як звичайний письмовий документ;

2) якщо операції, що документально підтверджуються електронним документом (електронний документ підписаний ЕЦП), а сторони не визнають надання послуг, що підтверджуються цим документом, то призначається комплексна експертиза, де економічна експертиза проводиться вже за даними щодо автентичності ЕЦП;

3) якщо електронний документ являє собою сторінку в мережі Інтернет, то така сторінка, за умови посилання, роздруковується на папері, оформляється і завіряється як копія вебсторінки при зверненні зацікавленої особи; завірена роздруковка сторінки сайту долучається до справи та досліджується в процесі;

4) якщо електронний документ несе в собі аудіо- або відеоінформацію, то, як правило, робиться копіювання таких файлів на окремий переносний електронний носій, який долучається до справи та досліджується за допомогою спеціальних технічних засобів.

Таким чином, можемо зробити висновок, що визнання електронних документів повноцінними достовірними доказами, необхідно суворо дотримуватися правил процесуального законодавства, а також стандартних прийомів і методик збирання, оцінки, дослідження та використання електронних доказів. Лише в цьому випадку зацікавлена особа зможе розраховувати на прийняття судом та, відповідно, експертом-економістом до уваги подібних документів.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України «Про електронний цифровий підпис» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.

2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

3. Коваленко А. М. Особливості тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналіста / А. М. Коваленко // *Вісник Національної академії правових наук України*. – № 1(88). – 2017 – С. 182–191.

4. Ст.99 Кримінально процесуального кодексу України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

5. Хотієнко С. В. Дистанційне навчання та освітній процес / С. В. Хотієнко, Л. Захарова. // *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. – 2020. – С. 188–190.

Полтавський Андрій Олександрович,
помічник директора Київського науково-дослідного інституту
Міністерства юстиції України

**ДО ПИТАННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЙ
ЗБИРАННЯ ТА ЕКСПЕРТУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ,
ЩО МАЮТЬ ПОТЕНЦІЙНУ КРИМІНАЛІСТИЧНУ
ЗНАЧУЩІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ ЦИФРОВИХ
ДОКАЗІВ)**

**TO THE ISSUE OF TECHNOLOGY STANDARDIZATION
COLLECTION AND EXAMINATION OF OBJECTS, HAVING
POTENTIAL FORENSIC SIGNIFICANCE
(ON THE EXAMPLE OF DIGITAL EVIDENCE)**

Анотація. В доповіді показаний сьогоденний стан гармонізації міжнародних стандартів у галузі збирання та експертування цифрових доказів.

Abstract. The report shows the current state of harmonization of international standards in the field of collection and examination of digital evidence.

Ключові слова: стандартизація; міжнародні, національні стандарти; гармонізація; збирання та експертування цифрових доказів.

Keywords: standardization; international, national standards; harmonization; collection and examination of digital evidence.

XXI століття для судово-експертних установ держав світу було відзначено початком устандартування їх діяльності, яке поділялося на два напрямки, зокрема, стандартизація на відповідність вимогам міжнародних стандартів систем управління якістю та стандартизація на відповідність вимогам міжнародних стандартів, що регламентують безпосередню діяльність зазначених установ.

Другий напрямок устандартування діяльності судово-експертних установ бере свій початок із оприлюднення у 2012 році об'єднаним технічним комітетом Міжнародної організації із стандартизації (ISO) та Міжнародної електротехнічної комісії (IEC) з інформаційних технологій (ISO/IEC JTC1 «Information technology»), створеним у 1987 році, міжнародного стандарту ISO/IEC27037:2012 «Information technology – Security techniques – Guidelines for identification, collection, acquisition and preservation of digital evidence», який гармонізовано в Україні методом ідентичного перекладу¹ як ДСТУ ISO/IEC27037 «Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів». Не погоджуючись із перекладом окремих термінів та визначень понять (без врахування їх специфіки застосування в криміналістиці), зазначимо, що цей стандарт вперше регламентував діяльність уповноважених осіб на місцях подій, пов'язаних із вчиненням злочинів (інцидентів) у сфері ІТ-Технологій.

У 2018 році технічним комітетом із криміналістики Міжнародної організації із стандартизації (ISO TC 272 «Forensic sciences»), створеним у 2016 році, оприлюднено першу та другу частину міжнародного стандарту ISO 21043-1:2018 «Forensic sciences – part 1: terms and definitions» («Криміналістика. Частина 1. Терміни та визначення») та ISO 21043-2:2018 («Криміналістика. Частина 2. Виявлення, фіксування, вилучання, транспортування та зберігання об'єктів» (що мають або можуть мати криміналістичну значущість)). Створеним у тому ж році Технічним комітетом 192 «Судова експертиза» (ТК 192) Національного органу стандартизації України, який є дзеркальним по відношенню до ISO TC 272, завершується гармонізація зазначених частин серії ISO 21043 в якості національних стандартів методом ідентичного перекладу.

У частині другій ISO 21043 мова йде про те, що положення зазначеного стандарту не застосовні до процедур відновлення

¹ Гармонізація методом ідентичного перекладу передбачає оприлюднення міжнародного стандарту на державній мові.

даних із цифрових носіїв інформації, до яких використовується міжнародний стандарт ISO/IEC27037 При цьому, сам носій (цифрових) даних може містити додаткові об'єкти криміналістичної значущості (наприклад, сліди пальців або ДНК), робота з якими регламентується ISO 21043.

Проведеним інформаційним пошуком встановлено ще ряд міжнародних стандартів у галузі інформаційних технологій, що регламентують прямо чи опосередковано процеси збирання (виявлення, фіксування, вилучання, транспортування, зберігання) та експертування цифрових доказів (потенційних цифрових доказів). Зокрема, одним із них є стандарт ISO/IEC27042:2015 «Information technology – Security techniques – Guidelines for the analysis and interpretation of digital evidence», гармонізований як ДСТУ ISO/IEC27042:2016 «Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови щодо аналізу та інтерпретації цифрового доказу (ISO/IEC27042:2015, IDT)» методом підтвердження² (на даний час гармонізується ТК 192 методом ідентичного перекладу), в якому є посилання на інші взаємопов'язані міжнародні стандарти, зокрема:

- ISO/IEC27000:2018 «Information technology – Security techniques – Information security management systems – Overview and vocabulary», що гармонізований як ДСТУ ISO/IEC27000:2019 «Інформаційні технології. Методи захисту. Системи керування інформаційною безпекою. Огляд і словник термінів (ISO/IEC27000:2018, IDT) методом підтвердження;

- ISO/IEC27035, що складається із трьох частин:

- ISO/IEC27035-1:2016 «Information technology – Security techniques – Information security incident management – Part 1: Principles of incident management», гармонізована як ДСТУ ISO/IEC27035-1:2018 «Інформаційні технології. Методи захисту. Керування інцидентами інформаційної безпеки. Частина 1. Принципи керування інцидентами (ISO/IEC27035-1:2016, IDT)» методом підтвердження;

² Гармонізація методом підтвердження передбачає оприлюднення міжнародного стандарту на мові оригіналу стандарту – як правило, англійській.

- ISO/IEC27035-2:2016 «Information technology – Security techniques – Information security incident management – Part 2: Guidelines to plan and prepare for incident response», гармонізована як ДСТУ ISO/IEC27035-2:2018 «Інформаційні технології. Методи захисту. Керування інцидентами інформаційної безпеки. Частина 2. Настанова щодо планування та підготовки до реагування на інциденти (ISO/IEC27035-2:2016, IDT)» методом підтвердження;

- ISO/IEC27035-3 «Information technology – Information security incident management – Part 3: Guidelines for ICT incident response operations» («Інформаційні технології. Управління інцидентами в галузі інформаційної безпеки. Частина 3: Настанови щодо операцій з реагування на інциденти ICT»), що буде опублікований ISO у поточному році;

- ISO/IEC27038:2014 «Information technology – Security techniques – Specification for digital redaction», гармонізований як ДСТУ ISO/IEC27038:2018 «Інформаційні технології. Методи захисту. Специфікація для цифрового редагування» (ISO/IEC27038:2014, IDT) методом підтвердження;

- ISO/IEC27040:2015 «Information technology – Security techniques – Storage security», гармонізований як ДСТУ ISO/IEC27040:2016 «Інформаційні технології. Методи захисту. Безпека зберігання (ISO/IEC27040:2015, IDT)» методом підтвердження;

- ISO/IEC27041:2015 «Information technology – Security techniques – Guidance on assuring suitability and adequacy of incident investigative method», гармонізований як ДСТУ ISO/IEC27041:2016 «Інформаційні технології. Методи захисту. Настанова щодо забезпечення прийнятності та адекватності методів розслідування (ISO/IEC27041:2015, IDT)» методом підтвердження;

- ISO/IEC27043:2015 «Information technology – Security techniques – Incident investigation principles and processes», гармонізований як ДСТУ ISO/IEC27043:2016 «Інформаційні технології. Методи захисту. Принципи та процеси розслі-

дування інцидентів (ISO/IEC27043:2015, IDT)» методом підтвердження;

- ISO/IEC27044 «Information technology – Security techniques – Guidelines for security information and event management (SIEM) (DRAFT)» («Інформаційні технології. Методи захисту. Настанова з інформаційної безпеки та управління інцидентами (SIEM) (DRAFT)», що знаходиться в ISO на останніх етапах розроблювання;

- ISO/IEC27050, що складається із чотирьох частин:

- ISO/IEC27050-1:2019 «Information technology – Electronic discovery – Part 1: Overview and concepts, гармонізована як ДСТУ ISO/IEC27050-1:2018 «Інформаційні технології. Методи захисту. Електронне виявлення. Частина 1. Огляд та поняття (ISO/IEC27050-1:2016, IDT)» методом підтвердження;

- ISO/IEC27050-2:2018 «Information technology – Electronic discovery – Part 2: Guidance for governance and management of electronic discovery» («Інформаційні технології – Електронне відкриття – Частина 2: Керівництво з управління та управління електронним відкриттям»), що не гармонізована в Україні як національний стандарт;

- ISO/IEC27050-3:2020 «Information technology – Electronic discovery – Part 3: Code of practice for electronic discovery», гармонізована як ДСТУ ISO/IEC27050-3:2018 Інформаційні технології. Методи захисту. Електронне виявлення. Частина 3. Звід правил для електронного виявлення (ISO/IEC27050-3:2017, IDT);

- ISO/IEC DIS27050-4 «Information technology – Electronic discovery – Part 4: Technical readiness» (Інформаційні технології – Електронне відкриття – Частина 4: Технічна готовність»), що знаходиться в ISO на останніх етапах розроблювання;

- ISO/IEC30121:2015 «Information technology – Governance of digital forensic risk framework», гармонізований як ДСТУ ISO/IEC30121:2016 «Інформаційні технології. Керування структурою цифрових судово-експертних ризиків (ISO/IEC30121:2015, IDT)» методом ідентичного перекладу.

Наведена інформація свідчить про те, що:

- два міжнародні стандарти (ISO/IEC27037, ISO/IEC30121) гармонізовані методом ідентичного перекладу, один стандарт (ISO/IEC27042) – гармонізується тим же методом;

- одинадцять стандартів або їх частин (ISO/IEC27000, ISO/IEC27035 (з трьох частин), ISO/IEC27038, ISO/IEC27040, ISO/IEC27041, ISO/IEC27043, ISO/IEC27050 (три частини з чотирьох) гармонізовані методом підтвердження;

- три стандарти ISO/IEC27035-3, ISO/IEC27044, ISO/IEC DIS27050-4 знаходяться на останніх етапах розроблювання.

Безсумнівним є те, що всі стандарти щодо збирання та експертування цифрових доказів, перелічені вище, повинні бути гармонізовані методом ідентичного перекладу, якнайменше для того, щоб їх положення (вимоги) тлумачилися однаково.

Зазначені стандарти подають загальні принципи та вимоги до збирання та експертування цифрових доказів та, в першу чергу, визначають «що підлягає стандартизації», а не «як» і «хто». Законодавством конкретної країни повинно бути регламентовано «яким чином» виконуватимуться вимоги гармонізованих стандартів та «хто» повинен відповідати за їх (вимог) виконання.

Іншими словами в кожній країні, де гармонізовані міжнародні стандарти, визначається якими документами (настановами, методиками (методичними вказівками), стандартними операційними процедурами, інструкціями тощо) повинні бути унормовані переліки тих чи інших осіб, уповноважених на виконання тих чи інших вимог, регламентованих стандартами, відповідно до національного законодавства.

УДК 343.98

Поплавський Анатолій Петрович,

завідувач Хмельницького відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

Кандирал Ольга Олександрівна,

старший судовий експерт Хмельницького відділення
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

**ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ, ЗОКРЕМА СУДОВО-
ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗИ В СПРАВАХ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З НАРАХУВАННЯМ ТА ВИПЛАТОЮ
СЕРЕДНЬОГО ЗАРОБІТКУ ЗА ПЕРІОД
ВИМУШЕНОГО ПРОГУЛУ ПРИ НЕЗАКОННОМУ
ЗВІЛЬНЕННІ ПРАЦІВНИКА**

**FEATURES AND PROBLEMS OF CONDUCTING FORENSIC
EXAMINATIONS, IN PARTICULAR FORENSIC ECONOMIC
EXAMINATIONS IN CASES RELATED TO THE ACCRUAL
AND PAYMENT OF AVERAGE EARNINGS FOR THE
PERIOD OF FORCED ABSENTEEISM IN THE CASE OF
THE ILLEGAL DISMISSAL OF AN EMPLOYEE**

Анотація. В представленій доповіді розглянуто загальні особливості проведення судово-економічних експертиз, а також актуальність розробки єдиної методики дослідження питань щодо підтвердження нарахунків та виплат сум середнього заробітку за період вимушеного прогулу при незаконному звільненні працівника.

Ключові слова: судово-економічна експертиза, середній заробіток, вимушений прогул, працівник.

Abstract. The presented report considers the general features of forensic economic examinations, as well as the relevance of developing a unified methodology for researching issues regarding confirmation of accruals and payments of average earnings for the period of forced absence from the illegal dismissal of an employee

Keywords: forensic economic examination, average earnings, forced absence, an employee.

Судово-економічна експертиза має бути зрозумілою для компетентного споживача, а висновки експертизи, в свою чергу, повинні мати певний вплив на процесуальні рішення, для прийняття яких вона призначається.

Тому правильне вирішення експертних задач при проведенні економічних експертиз, зазвичай, залежить від того:

1. Чи чітко сформульована експертна задача.
2. Чи відносяться поставлені питання до предмета економічної експертизи.
3. Чи в повному обсязі представлені об'єкти дослідження.

Від правильного визначення предмета експертизи залежить практична діяльність експерта, межі його компетенції та коло питань, які він вирішує. Предмет експертизи – її суттєва ознака, якою визначаються природа і джерела пізнань експерта будь-якої спеціальності.

Предметом судово-економічних експертиз є вирішення питань, пов'язаних з викривленням облікових та звітних даних в документах бухгалтерського та податкового обліку в зв'язку з умисним або неумисним (із-за незнання основних законів) відображенням сумнівних господарських операцій виробничо-фінансової діяльності підприємств, з відображенням в документах інформації щодо фінансово-економічних показників діяльності підприємства (організації, установи). Тобто, експерт досліджує не самі господарські операції, а відображення їх у бухгалтерському та податковому обліку підприємства (організації, установи) [2, с. 37].

З кожним роком в українських судах збільшується кількість трудових спорів. Слід зазначити, що зростання цієї категорії спорів є цілком логічним. Кризові явища в економіці, підвищення юридичної грамотності населення і розпочата судова реформа спонукають працівників захищати свої права та законні інтереси в судах. Додатковою причиною виникнення суперечок між співробітником і роботодавцем є недосконале українське законодавство, яке вже давно не відповідає сучасним реаліям.

В зв'язку з цим, проблемними лишаються й питання, пов'язані з нарахуванням та виплатою роботодавцем обов'язкових виплат працівникам при їх незаконному звільненні та відповідному поновленні на роботі. Безумовно, основною ціллю законодавчого регулювання трудових правовідносин повинен бути захист прав та гарантій працівника під час виконання ним трудових функцій та після звільнення з роботи. Водночас, з комплексного аналізу законодавчих норм прослідковується повна відсутність балансу між захистом прав працівника та роботодавця.

Дослідженню питань з нарахування та виплати середнього заробітку за період вимушеного прогулу працівникам при їх незаконному звільненні присвячено значну кількість досліджень вітчизняних науковців. Але, разом з тим досі лишається багато неоднозначних підходів до вирішення завдань по справах, що пов'язані з нарахуванням та виплатою середнього заробітку за період вимушеного прогулу при незаконному звільненні працівника.

Одним із основних завдань судово-економічної експертизи є визначення документальної обґрунтованості розрахунків втраченого заробітку (в тому числі й середнього заробітку за період вимушеного прогулу при незаконному звільненні працівника) [1].

Як наслідок, це все свідчить про необхідність конкретизації та узагальнення правових норм з метою слідування принципу правової визначеності, модернізації застарілих

положень КЗпП з урахуванням трудових правовідносин, які наразі існують, звичаїв ділового обороту та з метою уникнення можливості зловживання своїми правами як зі сторони роботодавця, так і з боку працівника.

Зважаючи на актуальність даної проблеми та її вплив на зростання національної економіки, постає питання щодо пошуку вирішення завдань судово-економічною експертизою щодо нарахування та виплати середнього заробітку за період вимушеного прогулу при незаконному звільненні працівника.

На сьогодні відсутня єдина методика з питань підтвердження нарахувань та виплат сум середнього заробітку за період вимушеного прогулу при незаконному звільненні працівника, яка б у систематизованому вигляді дозволяла проводити дослідження на основі узагальнення практики призначення і провадження судово-економічних експертиз, надавала б практичні рекомендації по вирішенню питань, що стосуються документального підтвердження розміру середнього заробітку за період вимушеного прогулу при незаконному звільненні працівника, які підлягають обов'язковій виплаті роботодавцем. Тому розроблення методичних рекомендацій по проведенню досліджень підтвердження розміру середнього заробітку за період вимушеного прогулу при незаконному звільненні працівника наразі є таким, що відповідає найважливішим потребам сучасності та дозволить суттєво зменшити трудомісткість та строки проведення експертних досліджень.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1995 № 53/5.

2. Водоп'ян Н. Ф. Судово-економічна експертиза (посібник). Дніпропетровськ, 2007. 207 с.

УДК 343.98

Пучко Дмитро Володимирович,

аспірант Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса
Міністерства юстиції України

ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СУДОВИХ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ІЗ УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ КРАЇН БАЛТІЇ

ON THE ISSUE OF IMPROVING THE CLASSIFICATION OF CONSTRUCTION AND TECHNICAL EXAMINATIONS TAKING INTO ACCOUNT THE EXPERIENCE OF THE BALTIC COUNTRIES

Анотація. З урахуванням аналізу результатів наукових досліджень проблем класифікації судової експертизи в Україні та класифікації судових експертиз у країнах Балтії проведено відповідне узагальнення та запропоновано підходи до систематизації судово-експертних будівельно-технічних досліджень.

Ключові слова: судова будівельно-технічна експертиза, систематизація, класифікація, диференціація, експертна спеціальність, клас, род, вид судової експертизи.

Abstract. Taking into account the analysis of scientific research results on the classification problems of forensic examination in Ukraine and on the classification of forensic examinations in the Baltic countries, a corresponding synthesis is carried out and approaches to the systematization of forensic structural engineering are suggested.

Keywords: forensic structural engineering, systematization, classification, differentiation, forensic specialty, class, kind, type of forensic examination.

Важливе значення для розуміння сутності того чи іншого класу, роду, виду (підвиду) судової експертизи має її класифікація. Класифікація – це система розподілу будь-яких

однорідних предметів або понять за класами, відділами тощо за певними загальними ознаками. У академічному тлумачному словнику української мови наводиться поняття класифікації як системи розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями. Класифікацією називається система розміщення об'єктів за класами на підставі схожості цих предметів у середині класу і їх відмінності від об'єктів інших класів [1].

У даній роботі ми акцентуємо увагу на питаннях диференціації спеціальних знань як підстави для класифікації судової будівельно-технічної експертизи.

У Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаруса (нині – Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаруса») у співвиконанні з іншими судово-експертними установами України та Національним центром судових експертиз Республіки Молдова на протязі трьох років проводилася науково-дослідна робота «Удосконалення класифікації судових експертиз», що завершилася складанням остаточного наукового звіту, який після апробації рекомендовано до впровадження шляхом опублікування [2]. Вважаємо вірним підхід науковців до класифікації судових експертиз за галузями спеціальних знань на класи, роди, види та підвиди.

Під час підготовки вказаного вище звіту виходили з такого. У законодавстві України використовується термін «галузь знань» – основна предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка. Міжнародна стандартна класифікація освіти (ISCED), що розроблена ЮНЕСКО, в класифікації галузей освіти і професійної підготовки виділяє 11 наукових галузей (перший рівень), 29 напрямів (другий рівень) та майже 80 спеціалізацій (третій рівень): під номером 07 Інженерні, обробні і будівельні галузі: 071 Інженерія і інженерна справа; 072 Виробничі і обробні галузі; 073 Архітектура і будівництво. Оскільки до головних технічних наук належать: металургія,

гірництво, ливарна справа, машинознавство, електротехніка, теплотехніка, гідротехніка, радіотехніка, будівництво й ін., а технічні науки тісно пов'язані з точними науками та природничими науками, які впливають одна на одну, доцільно віднести будівельно-технічну, оціночно-будівельну, дорожньо-технічну, земельно-технічну, оціночно-земельну експертизи та експертизу з питань землеустрою до класу інженерно-технічних експертиз, що й прийнято за основу розподілу видів судових експертиз та експертних спеціальностей, передбачених у додатку до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів [3].

Основою розподілу судових експертиз на роди є характер досліджуваних об'єктів в сукупності з розв'язуваними завданнями (за предметом дослідження). Таким чином, у класі інженерно-технічних експертиз можна виокремити як рід будівельно-технічну експертизу (дослідження об'єктів нерухомості, будівельних матеріалів, конструкцій та відповідних документів) та оціночно-будівельну експертизу (що виконується для встановлення вартості будівельних об'єктів). Споріднена з указаними родами й дорожньо-технічна експертиза в частині вирішення завдань, пов'язаних із будівництвом доріг.

Технічний зміст судових будівельно-технічних та оціночно-будівельних експертиз полягає в реалізації знань із будівництва, аналізуванні технічної документації, специфічної щодо предмета, завдань, об'єкта, суб'єкта й методів дослідження. Ці особливості й дозволяють виокремити їх у самостійні роди судової експертизи. Види експертиз є складовими елементами роду. Вони визначаються специфікою предмета, що вирізняє його із спільних для роду об'єктів і методик дослідження. Підвиди експертиз – складові частини виду, що відрізняються своєрідною групою завдань, характерних для предмета виду експертизи, і комплексами методів дослідження окремих об'єктів або груп об'єктів.

Під час виконання науково-дослідної роботи над вказаною вище темою [2] виконавці зверталися до судово-експертних установ зарубіжних країн за отриманням інформації щодо класифікації судової експертизи у різних державах. Автор даної роботи приймав участь в аналізі даних, люб'язно наданих литовськими колегами, які займалися питаннями класифікації судової експертизи у країнах Балтії. Нижче наведено відповідну інформацію щодо судово-експертних досліджень об'єктів будівництва та архітектури, зведених у таблицю.

Таблиця 1.

**Витяг із зведеної в таблицю інформації,
наданої науковцями Центру судових експертиз
Республіки Литва**

Уніфікована				Литва	Естонія	Латвія
Код	Тип	Код				
01	Бухгалтерського обліку та фінансова	0100	Всі види			
		0103	Оцінки власності	48. Експертиза оцінки майна, рухомої та нерухомої власності, оцінка бізнесу	Експертиза оцінки нерухомості	
12	Інженерна	1201	Експертиза технічної будівельної діяльності	44. Будівельно-технічна експлуатаційна експертиза 45. Експертиза енергоефективності будівельних об'єктів 46. Експертиза просторового будувannya		

36	Інші	3602	Горючості матеріалу	21. Експертиза горючості будівельного матеріалу та інших продуктів		
		3603	Пожежної безпеки	22. Експертиза будівництва, будівельних матеріалів, засобів та проектів щодо дотримання правил протипожежного захисту		
		3604	Експертиза управління земельними ресурсами	47. Експертиза земельних робіт		
		3606	Оцінка пошкоджень будівель			

Як бачимо, на відміну від української класифікації, у країнах Балтії виокремлено оцінку нерухомості, як категорію судово-економічної експертизи; а в класі інженерних експертиз виокремлено власне експертизу технічної будівельної діяльності (яку диференційовано за трьома видами: будівельно-технічна експлуатаційна експертиза; експертиза енергоефективності будівельних об'єктів; експертиза просторового будування). Як інші види виокремлено експертизу горючості матеріалів (експертиза горючості будівельних матеріалів та інших продуктів); в межах експертизи пожежної безпеки – експертизу будівництва, будівельних матеріалів, засобів та проектів щодо дотримання правил

протипожежного захисту; експертизу земельних робіт – як вид експертизи управління земельними ресурсами; як окремий вид – оцінку пошкоджень будівель.

Враховуючи наведене, зауважимо, що названі як «інші» категорії експертиз у країнах Балтії, можна виокремити як підвиди відповідних видів судової експертизи: пожежної безпеки, земельно-технічної та будівельно-технічної.

Перелік використаних джерел:

1. Словник української мови. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР / гол. ред. кол. І. К. Білодід. Т. 4. Київ: Наукова думка, 1973. URL: inmo.org.ua/sum.in.ua.

2. Розробка наукового звіту «Удосконалення класифікації судових експертиз» (остаточний. [Рукопис]: звіт про науково-дослідну роботу/ Наук. кер. НДР д.ю.н., с.н.с. Е. Б. Сімакова-Єфремян. Харків: ХНДІСЕ, 2018. 708 с.

3. Наказ Міністерства юстиції України від 03 березня 2015 р. № 301/5 «Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію та атестацію судових експертів» (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15> (дата звернення 03.08.2020).

УДК 504.4

Радчук Юлія Леонтіївна,

судовий експерт сектору економічних досліджень відділу
товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних
досліджень та оціночної діяльності

Волинського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО- ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ЩОДО РОЗРАХУНКУ РОЗМІРУ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК НЕЗАКОННОГО ДОБУВАННЯ (ЗБИРАННЯ) АБО ЗНИЩЕННЯ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ

PECULIARITIES OF FORENSIC ECONOMIC EXAMINATIONS TO CALCULATE THE AMOUNT OF DAMAGE CAUSED BY ILLEGAL EXTRACTION (COLLECTION) OR DESTRUCTION OF AQUATIC BIORESOURCES

Анотація. Розглянуто особливості проведення судово-економічних експертиз, пов'язаних із розрахунком розміру шкоди, заподіяної знищенням водних біоресурсів. Наведено нормативні та законодавчі акти України, що регулюють питання визначення розміру шкоди, нанесених рибному господарству держави.

Ключові слова: розмір шкоди, водні біоресурси, такси.

Abstract. The peculiarities of forensic economic examinations related to the calculation of the amount of damage caused by the destruction of aquatic bioresources are considered. The normative and legislative acts of Ukraine regulating the issues of determining the amount of damage caused to the state fishery are given.

Key words: the amount of damage, aquatic bioresources, taxes.

В Україні останнім часом збільшується кількість злочинів, пов'язаних з незаконним виловом живих водних біоресурсів, відповідальність за вчинення яких передбачено ст. 249 Кримінального кодексу України.

Відповідно ч. 1 ст. 249 КК України за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, якщо воно заподіяло істотну шкоду, карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 1700 до 3400 грн.) або обмеженням волі на строк до трьох років.

За ті самі діяння згідно ч. 2 ст. 249 КК України, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншим способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, караються

штрафом від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 3400 до 6800 грн.) або обмеженням волі на строк до трьох років, чи позбавленням волі на той самий строк [1].

Крім штрафу за незаконний вилов правопорушнику нараховуються ще збитки за кожен виловлену рибину, незалежно від її розміру та ваги. Так, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.11.2011 № 1209 встановлено ТАКСИ для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення громадянами України, іноземцями та особами без громадянства цінних видів водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах України, водних біоресурсів, що є природним багатством континентального шельфу України, водних біоресурсів у виключній (морській) економічній зоні України, а також анадромних видів риб, що утворюються у річках України за межами цієї зони. [2].

Відповідно до ст. 60 Закону України «Про тваринний світ»:

«Посадові особи уповноважених центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, що здійснюють державний контроль та управління в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, відповідно до закону мають право:

давати обов'язкові до виконання вказівки (приписи) про усунення порушень у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;

перевіряти документи на право використання об'єктів тваринного світу, зупиняти транспортні (в тому числі плавучі) засоби та проводити огляд речей, транспортних (у тому числі плавучих) засобів, знарядь полювання і рибальства, добутої продукції та інших предметів;

доставляти осіб, які порушують законодавство в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, до поліції чи в приміщення виконавчого органу сільської, селищної ради;

вилучати в порядку, визначеному законом, у осіб, які порушують законодавство в галузі охорони і використання тваринного світу, знаряддя добування тварин (у тому числі водних), транспортні (в тому числі плавучі) засоби, обладнання та предмети, що були знаряддями правопорушення, незаконно добуту продукцію, а також відповідні документи;

проводити у випадках, встановлених законом, фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку як допоміжний засіб для попередження і розкриття порушень законодавства в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;

викликати посадових осіб, громадян України та іноземців для дачі усних або письмових пояснень у зв'язку з порушенням ними законодавства в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;

безперешкодно відвідувати територію і приміщення підприємств, установ та організацій, які здійснюють добування, утримання, зберігання або переробку об'єктів тваринного світу, з метою здійснення нагляду за дотриманням вимог законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу;

визначати розмір збитків, завданих об'єктам тваринного світу, за затвердженими таксами та методиками;

анулювати видані ними дозволи чи інші передбачені законодавством документи на право добування та утримання об'єктів тваринного світу в інших цілях, а також на право переселення, акліматизацію та утримання в неволі чи напіввільних умовах цих об'єктів тваринного світу;

складати протоколи та розглядати в установленому законом порядку справи про адміністративні правопорушення в галузі охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу» [3].

Отже, виходячи з норм чинного законодавства, контроль за використанням і охороною тваринного світу покладається на спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів і його органи на місцях.

На розгляд судово-економічної експертизи здебільшого ставляться питання щодо документального й нормативного обґрунтування розрахунків розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного вилову риби, складених державними інспекторами з охорони навколишнього середовища.

Однак, експертна практика показує, що при розслідуванні кримінальних проваджень цієї категорії слідчі іноді намагаються перекласти на експертів-економістів деякі питання, вирішення яких належить до їхніх службових обов'язків. Так, у непоодиноких випадках постанови про призначення судово-економічних експертиз містять не тільки питання щодо дослідження документального обґрунтування визначеного розміру шкоди, а й питання законності вилову риби, спричинених діями осіб.

Проте, при такій постановці потребується оцінка дій та надання відповіді на правове питання, тому питання подібного роду виходять за встановлені законом межі використання спеціальних знань судовим експертом.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України, не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права [4].

Отже, у справах, пов'язаних з визначенням розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування або знищення водних біоресурсів, на розгляд судово-економічної експертизи доцільно ставити тільки питання щодо документального та нормативного обґрунтування розрахунків розміру шкоди, проведених відповідними контролюючими органами.

При проведенні експертиз цього напрямку перш за все необхідно звернути увагу на наявність в матеріалах кримінального провадження розрахунку розміру шкоди, складеного державним інспектором з охорони навколишнього середовища. При виконанні експертиз щодо обґрунтування розрахунку розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення водних біоресурсів, експерти керуються вимогами нормативного документу: –

постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2011 № 1209, якою затверджено такси для обчислення розміру шкоди, нанесених рибному господарству держави [2].

Вказані такси складаються з трьох додатків та мають вигляд таблиць, де в першій колонці зазначені види водних біоресурсів, а в другій – розмір відшкодування за один екземпляр водних біоресурсів незалежно від розміру та ваги, що виражене в неоподатковуваних мінімумах доходів громадян.

Відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України, на даний час один неоподатковуваний мінімум доходів громадян (НМДГ) складає 17 грн. [5].

Розмір шкоди, заподіяної водним біоресурсам, визначається як добуток кількості добутого або знищеного виду водних біоресурсів та такси (кількість неоподатковуваних доходів громадян за 1 екземпляр), установлені для відповідного виду водних біоресурсів.

При вирішенні експертом питань щодо обґрунтованості розрахунку розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення водних біоресурсів, об'єктами дослідження є матеріальні носії інформації щодо виду та кількісних характеристик знищених водних біоресурсів.

Питання, пов'язані з розрахунком розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення водних біоресурсів, експерт-економіст вирішує в межах своєї компетенції, зокрема перевіряється відповідність вимогам чинного законодавства застосованих в розрахунку такс.

Узагальнюючи викладене, відмітимо, що судово-економічна експертиза з питань визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення водних біоресурсів, може вирішувати питання тільки в межах компетенції експертів-економістів стосовно підтвердження розрахунків, проведених контролюючими органами. При проведенні експертиз цього напрямку експерти-економісти повинні мати на увазі, що питання законності добування або

знищення водних біоресурсів не може вирішуватися в межах судово-економічної експертизи. Це є компетенцією слідчого або суду.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04. 2001 № 2341-III.
2. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів постановва Кабінету міністрів України від 21.11.2011 № 1209.
3. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2011 № 2894-III.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 18.04.2010 № 4651- VI.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI.

УДК 343.982.41(42)

Репешко Ірина Юріївна,

старший судовий експерт сектору технічного дослідження документів та обліку відділу почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДРОБЛЕНИХ ПАСПОРТІВ
ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ В ЕКСПЕРТНІЙ
ПРАКТИЦІ**

**RESEARCH OF FAKE PASSPORTS OF A CITIZEN OF
UKRAINE IN EXPERT PRACTICE**

Анотація: Стаття освічує актуальність проблеми підробки паспорта громадянина України, експертний досвід техніко-криміналістичного дослідження паспорта громадянина України на прикладі.

Ключові слова: паспорт громадянина України, документ, об'єкти дослідження, техніко-криміналістична експертиза, підробка.

Abstract. The article highlights the urgency of the problem of forgery of the passport of a citizen of Ukraine, the expert experience of technical forensic examination of the passport of a citizen of Ukraine on the example.

Keywords: Passport of a citizen of Ukraine, document, objects of research, technical forensic examination, forgery.

Сьогодення неможливо уявити жодного напрямку соціального життя цивілізованого суспільства без документів. Вони виступають не лише засобами регулювання і закріплення різноманітних фактів і правовідносин, а й забезпечують нормальну господарську діяльність та, за потреби, слугують джерелами доказів при наявності суперечок та вирішенні справ у судах. Одразу після запровадження документів у різних галузях суспільного життя поряд зі справжніми з'явилися підроблені документи, це завдавало і завдає чималу шкоду як економічним, так і суспільним відносинам [1, с. 1].

Підроблення офіційних і, відповідно, юридично значущих документів (паспорт, посвідчення водія, свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу, дозвіл на зброю тощо) становить велику небезпеку як для громадського порядку та встановленої законом легальної процедури видачі таких документів конкретно, так і для всього державного ладу загалом. Відповідно, такі документи задля належного захисту від підроблення містять певну кількість елементів захисту, які об'єднуються безпосередньо в документі. Історія засобів захисту документів не стоїть на місці, та крім звичних усім підписів та печаток, сучасні технології та досягнення науки в цій галузі можуть забезпечувати високий рівень захисту документів від підроблення. Але стрімкий розвиток науково-технічного прогресу (розвиток сучасних засобів розмножувальної, копіювальної, комп'ютерної техніки),

а також прогалини в правилах оформлення документів є одними з об'єктивних факторів, що сприяють вдосконаленню старих та формуванню нових способів підробки документів [2].

Такі документи досліджуються судовою техніко-криміналістичною експертизою. Найчастіше дослідженню підлягають документи на традиційних, паперових носіях. Але з появою нових засобів та технологій з'явилися документи на пластиковій основі, електронні документи тощо.

Одним із найважливіших документів суворого обліку та звітності, який має широке соціальне і правове значення є паспорт громадянина України. Він забезпечує громадянину реалізацію правоздатності у сфері цивільно-правових відносин, право на працю, відпочинок, освіту, охорону здоров'я тощо. Наявність цього документа уможливорює забезпечити особисті, майнові, трудові, соціальні та політичні права громадянам України. Оскільки паспорт використовується майже в усіх сферах людської діяльності, він часто стає об'єктом злочинних посягань [3, с. 4].

В експертній практиці Дніпропетровського НДЕКЦ МВС найчастіше приходять на дослідження паспорти громадянина України з переклеєною фотокарткою. Через складні політичні, соціальні та воєнні переживання в державі та неможливість перевірки дійсності внесеної інформації до документа у зв'язку із тимчасовою втрату контролю над деякими регіонами частіше на дослідження стали надходити паспорти з реквізитами, внесеними саморобним способом, наприклад відбиток прямокутного штампа про реєстрацію / зняття з реєстрації місця проживання або вклеювання фотокартки та внесення даних від імені органу, який визиває сумнівів щодо його існування та таке інше.

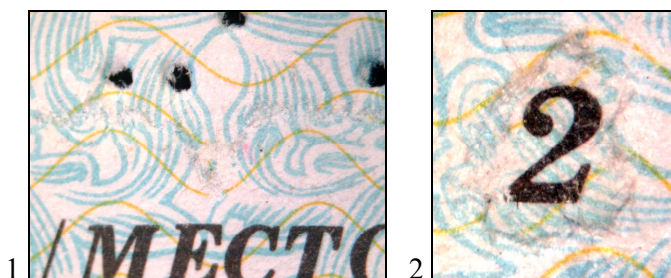
Уже неодноразово зустрічались паспорти громадянина України, видані на території АР Крим, при виготовленні яких використовували поліграфічний спосіб друку або ж застосовували комп'ютерні технології, але експертним дослідженням був установлений факт їх підробки як невідповідність установленим зразкам.

Проте не втратили своєї актуальності й підроблення документів шляхом заміни сторінок та частин сторінок, підчистки, витравлення тощо. Задля ускладнення розпізнання підробки необізнаним користувачем шахраї вуалюють підробку плачевним станом паспорта (побутовим зносом, його «випадковим» пранням або вимазуванням, навіть значною зім'ятістю та частковою розірваністю аркушів.

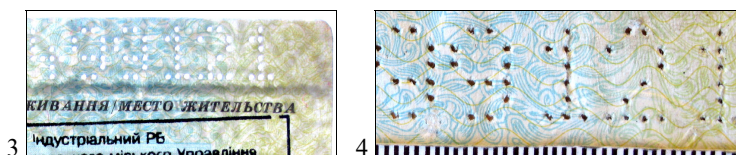
Так, якимось на експертне дослідження надійшов паспорт громадянина України, в якому були використані різні способи підробки: заміна фотокартки на першій сторінці, саморобне вклеювання фотокартки на п'ятій сторінці, заміна аркушів бланка паспорта аркушами з інших паспортів, заміна частин аркушів та частин сторінок з нумераціями цих сторінок, підчистка з наступним внесенням нових даних, нанесення зображення відбитка прямокутного штампа щодо зняття з реєстрації струминним способом. Під час первинного огляду паспорта дуже відволікало увагу значне забруднення документа у вигляді локальних та розмитих плям, зім'ятість та розірваність в декількох місцях майже половини аркушів. Також збивала з пантелику кількість внесених змін – загалом паспорт мав такий вигляд, що наводив на думку про учбовий об'єкт, в котрому зібрано до купи максимальну кількість різновидів способів підробки.

Детальним дослідженням було зафіксовано заміну першого та шостого аркуша бланка шляхом склеювання їх з частин інших сторінок інших бланків документів із послідовним виготовленням саморобним способом на новостворених аркушах відповідного перфорованого серійного номера, підчистка на складених сторінках «нових» аркушів первинної нумерації сторінок та наклеювання тонкого шару паперу з відповідною нумерацією з інших бланків паспортів. Це підтверджували виявлені ознаки: несуміщення малюнка захисної сітки (фонових зображень) у місцях стиковки фрагментів аркушів (мал. 1) і вклеєних фрагментів з нумерацією сторінок (мал. 2), несумі-

міщення ліній малюнка нефіксованого водяного знака в місцях стиковки фрагментів аркушів (мал. 3); невідповідність послідовності розміщення малюнка захисної сітки на заміненіх фрагментах аркушів послідовності малюнка інших сторінок; перфорація серійного номера мала нерівні лінії штрихів, отвори різні за формою та діаметром з нерівними краями та розволокненням структури паперу (мал. 4); під дією ультрафіолетових променів люмінесцентна нумерація заміненіх сторінок не відповідала дійсності, мала іншу, непослідовну з основними сторінками бланка паспорта, нумерацію; нитка прошивки бланка документа не відповідала своїм характеристикам.

Мал. 1, 2. Несуміщення малюнка захисної сітки у місцях стиковки фрагментів аркушів (1) і вклеєного фрагмента з нумерацією сторінки (2)

Мал. 3, 4. Несуміщення ліній малюнка нефіксованого водяного знака в місцях стиковки фрагментів аркушів (1) і перфорація серійного номера на заміненій частині аркуша (2)

Виявлена кількість підробки та переробки наданого паспорта ускладнювала роботу експерта, але, у той же час, і надавала докази для слідчого у розслідуванні виявленого правопорушення.

Аналізуючи проведені дослідження можна дійти до висновку, що такого виду документи мають неудосягнений захист через можливість вільного втручання в цілісність документа. Але у той же час це дає можливість експерту виявити за допомогою спеціальної техніки це втручання і надати слідчому незаперечні факти правопорушних дій злочинців.

Перелік використаних джерел:

1. Гонгало С. Й. Судова техніко-криміналістична експертиза документів: сучасні можливості дослідження та перспективи розвитку / Гонгало С. Й. // Міністерство освіти і науки України. Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Київ, 2013.

2. Костенко М. В. Деякі питання розслідування підробки паспортів, що вчиняються організованими злочинними групами / М. В. Костенко // Форум права. – 2015. – № 4. – С. 123–127 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_4_24.pdf

3. Патик Л. Л. Техніко-криміналістичне дослідження підробленого паспорта громадянина України [текст]: навчальний посібник / [Л. Л. Патик] // Центр учбової літератури. – К., 2013. – 142 с.

Репринцева Юлія Костянтинівна,
судовий експерт сектору дослідження наркотичних засобів,
психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів відділу
дослідження матеріалів речовин і виробів
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

НАЛБУФІН В ПРОБЛЕМАТИЦІ ПОШИРЕННЯ НАРКОМАНІЇ В УКРАЇНІ

NALBUPHIN IN THE PROBLEM OF THE SPREAD OF DRUG ADDICTION IN UKRAINE

Анотація. Все частіше в Україні реєструються випадки аптечної наркоманії, через зловживання або використання без призначення певних груп лікарських засобів. Асортимент синтетичних наркотичних засобів, що використовуються в світі, стрімко змінюється, Україна не є винятком. Не зважаючи на це, опіати, здебільшого у вигляді макової соломки, та каннабіс з конопель продовжують займати лідерську позицію в нашій країні. Також, через певний ряд обставин, аптечна наркоманія набирає обертів, особливо в містах. Так, одним з препаратів, який все частіше приходить на дослідження та використовується наркоманами – Налбуфін.

Ключові слова: наркоманія, аптечна наркоманія, лікарський засіб, Налбуфін.

Abstract. Cases of drug addiction are registered more and more often in Ukraine, due to abuse or use without prescription of certain groups of drugs. The range of synthetic drugs used in the world is changing rapidly, Ukraine is no exception. Also, due to a number of circumstances, drug addiction is gaining momentum, especially in cities. Nalbuphine is one of the drugs that is increasingly being studied and used by drug addicts.

Keywords: drug addiction, pharmacy addiction, drug, Nalbuphine.

У зв'язку з поширенням наркоманії на території України та появою нових синтетичних наркотичних засобів та психотропних речовин, поряд з якими все частіше застосовуються лікарські засоби, які мають подібну фармакологічну дію, дослідити властивості і вплив на організм лікарського засобу Налбуфін, який на даний момент не внесений до «Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» або «Переліку сильнодіючих і отруйних лікарських засобів».

Опіоїдні рецептори знаходяться в різних областях ЦНС і частинах тіла, тому препарат Налбуфін виявляє різнобічні фармакологічні властивості, а саме: порушує міжнейронну передачу больових імпульсів на різних рівнях ЦНС, впливаючи на вищі відділи головного мозку; чинить знеболювальну дію, еквівалентну дії морфіну, при цьому змінюється емоційне забарвлення болю; гальмує умовні рефлекси, чинить седативну дію, міоз, збуджує блювотний центр; меншою мірою, ніж морфін, фентаніл або промедол, порушує дихальний центр. Як і всі опіоїдні анальгетики, що викликають звикання, Налбуфін стимулює мезолімбічну систему головного мозку, котра виконує важливу роль у формуванні відчуття задоволення, проте, слід зазначити, що застосування дозволених терапевтичних доз (максимальна разова доза для дорослої людини – 0,3 мг/кг, максимальна добова доза – 2,4 мг/кг) [2, с. 17] та нетривале за часом використання не викликає ейфорії. Наркозалежні вживають комбінації даного препарату з сульфокамфокаїном, димедолом та більш «важкими» наркотиками для посилення ефекту та відчуття вираженої ейфорії і емоційного відсторонення від існуючих проблем, що в свою чергу є дуже небезпечним, оскільки загрожує передозуванням і навіть летальним випадком.

Достатню популярність серед наркозалежних людей препарат Налбуфін отримав через ряд причин. По-перше, це широке розповсюдження на території України; по-друге, це не висока вартість, порівняно з іншими наркотичними засобами; по-третє – легка доступність купівлі в аптечних

зкладах країни. Всі ці фактори також негативно впливають на швидке розповсюдження і широке використання серед підлітків і молоді. За даними результатів дослідження проведеного за підсумками 2019 року Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременко за підтримки ЮНІСЕФ, 18% підлітків у віці 14–17 років мали досвід використання різних наркотиків.

Залежність виникає дуже швидко, вже з 3–5 дня застосування без належних на те показань. Слід зазначити, що до Налбуфіну, при застосуванні його в чистому вигляді, достатньо повільно, але стабільно розвивається толерантність, через що виникає необхідність постійного збільшення дози. З цим пов'язана зміна мотивів вживання препарату та опіатів взагалі. В той час, як першочергове повторне вживання мотивоване бажанням знову відчувати приємні відчуття, при довготривалому використанні такий ефект задоволення відсутній. Тим не менш, наркозалежні продовжують вживати препарат для того, щоб уникнути неприємних симптомів абстиненції («ломки»). Такий стан характеризується значним фізичним дискомфортом, підвищеною дратівливістю, порушенням сну, більш тяжкими проявами є підвищення серцебиття та кров'яного тиску, розлади ЖКТ, значна пітливість, тремор, біль в кістках. Таким чином вживання опіатів мотивується спочатку позитивними, а потім негативними підкріпленнями.

Існують й інші випадки придбання залежності від Налбуфіну. Часто люди, що довгий час являються наркозалежними, починають застосування даного знеболюючого в спробі позбутися залежності від «важких» наркотиків або полегшити симптоми абстинентного синдрому, в результаті чого виникає нова залежність вже від фармацевтичного препарату.

Наркоманія – тяжке, прогресуюче захворювання, що руйнує волю і деформує почуття. Наркотична залежність викликає дисфункцію різних систем організму та порушення соціальної адаптації. Залежність від вживання опійних аналгетиків, в тому числі Налбуфіну, веде до соціальної ізоляції, супутньої

злочинності, тюремного ув'язнення і соціальних проблем. У наркозалежних спостерігається почуття самотності і розчарування, низька самооцінка, розвивається депресія і схильність до самогубства. Особи з наркотичною залежністю потребують невідкладного лікування в спеціалізованих установах, реабілітаційних центрах. Налбуфін – препарат рецептурного відпуску, на справді ж в багатьох аптеках придбати його можна і не маючи рецепта від лікаря. Налбуфін не підлягає предметно-кількісному обліку в медичних закладах та у виробників лікарських засобів, а це означає, що за продаж даного препарату кримінальна відповідальність за ст. 320 Кримінального кодексу України (порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів) не настає, тому з метою зменшення кількості споживачів даного лікарського засобу та запобігання створенню умов для збільшення кількості наркозалежних серед молоді, роздрібний сегмент фармацевтичного ринку має усвідомити свою соціальну відповідальність. Окрім цього, доцільними заходами, направленими на профілактичні дії в боротьбі з поширенням наркоманії, доцільно внести зміни в законодавство і включити лікарський засіб Налбуфін в список сильнодіючих, що підлягають предметно-кількісному обліку та всюди впровадити в практику електронну систему контролю за обігом лікарських засобів, що пов'язуватиме медичні заклади, оптово-роздрібні склади лікарських засобів та аптечні заклади; посилити контроль за відповідністю кількості лікарських засобів, що продаються в аптеках і рецептів на їх відпуск. Проблеми розповсюдження аптечної наркоманії необхідно піддавати регулярному розгляду на засіданнях антинаркотичних комісій з метою розробки адекватних методів протидії.

Висновки. Отже, Налбуфін – опіоїдний анальгетик, що застосовується в медичній практиці для купіювання болювих синдромів різного ступеня тяжкості. При застосуванні в терапевтичних дозах не призводить до летальних випадків, але в комбінації з іншими психотропними речовинами небез-

печний для життя, тому пропонуємо лікарям, провізорам в подальшому більш детально вивчити властивості Налбуфіну та його вплив на організм, з можливістю внесення до «Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» або «Переліку сильнодіючих і отруйних лікарських засобів» з метою впровадження контролю на рівні держави.

Перелік використаних джерел:

1. Інструкція для медичного застосування лікарського засобу НАЛБУФІН-ЗН.
2. Державний формуляр лікарських засобів. Випуск десятий. – К. 2018.

УДК 343.148.6

Ромашко Сергій Володимирович,

завідувач сектору автотехнічних досліджень відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів

Халявека Віктор Володимирович,

завідувач відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

РОЛЬ АВТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗГЛЯДІ СУДАМИ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ ПРО ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНІ ПРИГОДИ

THE ROLE OF AUTO-TECHNICAL EXAMINATION IN COURTS CONSIDERATION OF ADMINISTRATIVE CASES ABOUT ROAD ACCIDENTS

Анотація. У всіх країнах світу дорожньо-транспортні пригоди давно становлять серйозну проблему в громадській та економічній сферах життя, адже дуже часто призводять до

негативних суспільних наслідків. Здебільшого вони викликані порушенням правил дорожнього руху або вимог технічної експлуатації транспортних засобів.

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода, експертиза, технічний стан, вихідні дані

Abstract. In all countries of the world, road accidents have long been a serious problem in the social and economic spheres of life, as they often lead to negative social consequences. Most of them are caused by violations of traffic rules or requirements for technical operation of vehicles.

Keywords: traffic accident, examination, technical condition, initial data

У всіх країнах світу дорожньо-транспортні пригоди (ДТП) давно становлять серйозну проблему в громадській та економічній сферах життя, адже дуже часто призводять до негативних суспільних наслідків. Здебільшого ДТП викликані порушенням правил дорожнього руху або вимог технічної експлуатації транспортних засобів.

В Україні на теперішній час, у зв'язку із значним збільшенням кількості колісних транспортних засобів, проблема безпеки дорожнього руху набуває особливої гостроти.

Так, за 2019 рік було зареєстровано 160 675 ДТП. Із загальної кількості ДТП 134623 випадки підпадали під ознаки адміністративного правопорушення.

При отриманні повідомлення про дорожньо-транспортну пригоду і за відсутності відомостей про травмованих осіб, на місце події виїжджають співробітники патрульної поліції. Не володіючи в достатній мірі необхідними знаннями та навичками при огляді місця ДТП, транспортних засобів, вони допускають ряд недоліків, серед яких слід відзначити недостатньо повне відображення слідової картини (слідів шин, речових доказів, які перебувають на проїжджій частині і за її межами, не робиться прив'язка до елементів дороги і транспортних засобів).

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП), розгляд справ про порушення правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна проводиться судами першої інстанції (районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді)) [1].

Суд повинен встановити усі обставини, які мають значення для об'єктивного прийняття рішення, у тому числі шляхом призначення експертиз, при цьому спрощений підхід до судового розгляду справ про адміністративні правопорушення на транспорті та ігнорування прав осіб, які є учасниками розгляду, є неприпустимим, на що зверталася увага у постанові Пленуму Верховного суду України від 23.12.2005 № 14 [2].

Одним з видів експертиз, які проводяться під час розгляду справи про адміністративне правопорушення з метою встановлення механізму і обставин дорожньо-транспортної пригоди, технічного стану транспортних засобів, є автотехнічна експертиза (АТЕ), яка, у разі її проведення, є доказом у справі.

Згідно з чинним законодавством суддя, який розглядає справу про адміністративне правопорушення, з власної ініціативи або за клопотанням сторін процесу, приймає рішення про призначення автотехнічної експертизи.

Так, з метою об'єктивного прийняття рішення по справі суддя повинен призначити автотехнічну експертизу при наявності наступних умов:

- потреби у спеціальних знаннях для встановлення обставин у справі;
- неможливості отримання нових фактичних даних по справі без проведення спеціального дослідження в галузі судової автотехніки;
- необхідності закріплення отриманих фактичних даних у висновку експерта як джерелі доказів.

Залежно від обставин справи та виду АТЕ, суддя на розгляді якого знаходиться справа, повинен поставити перед експертом

конкретні питання для вирішення та надати необхідні вихідні дані і/або об'єкти експертного дослідження, якими повинен керуватися експерт при проведенні експертизи.

Ю. К. Орлов правильно зазначає, що «висновок експерта цілком залежить від того, які дані (про швидкість руху транспортних засобів і пішоходів, регулювання дорожнього руху на момент ДТП, технічний стан транспортних засобів та ін.) надані експерту» [3].

Відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, які затверджені Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5), у документі про призначення автотехнічної експертизи (залучення експерта) повинні бути зазначені дані про параметри і стан дорожньої обстановки, дорожнього покриття та обставини щодо дій учасників події, з яких має виходити експерт при проведенні досліджень (вихідні дані).

При призначенні експертизи обставин ДТП необхідно, зокрема, вказувати: тип покриття дороги (асфальт, ґрунтова тощо), його стан (сухе, мокре, ожеледиця тощо), ширину проїзної частини, наявність і величину ухилів, наявність дорожніх знаків і розміток у районі ДТП, технічний стан ТЗ та його завантаженість; видимість і оглядовість дороги з місця водія, а в умовах обмеженої видимості – ще й видимість перешкоди; розташування ТЗ по ширині дороги, швидкість його руху (швидкість руху вказується, якщо немає сліду гальмування); момент виникнення небезпеки для руху; відстань, яку подолав пішохід з моменту виникнення небезпеки для руху до моменту наїзду, швидкість руху пішохода або час його руху з моменту виникнення небезпеки до моменту наїзду; чи застосовував водій термінове гальмування і якщо застосовував, то яка довжина сліду гальмування до задніх коліс автомобіля (якщо сліди розташовані на ділянках дороги з різним покриттям, наприклад на проїзній частині й узбіччі, потрібно

зазначити довжину сліду окремо на кожній з ділянок); місце наїзду відносно слідів гальмування (яку відстань пройшов ТЗ у стані гальмування до наїзду чи після наїзду на пішохода; якою частиною ТЗ контактував з пішоходом або якими частинами зіткнулись транспортні засоби; якщо ТЗ після залишення сліду гальмування до його остаточної зупинки рухався накатом, то яку відстань він пройшов у цьому стані).

Орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), не має права вимагати від експерта, щоб той самостійно вибирав зі справи вихідні дані для проведення експертизи. Разом з тим вказані особи можуть поставити перед експертом питання про технічну спроможність (неспроможність) тих чи інших даних, які є у справі.

Разом з документом про призначення експертизи (залучення експерта) експерту за потреби надаються всі матеріали кримінального провадження, справи про адміністративне правопорушення, цивільної, господарської, адміністративної справи.

Якщо орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), не може направити експерту всі матеріали справи, він повинен надати: протокол огляду місця події разом зі схемою та іншими додатками; протокол огляду ТЗ; протокол відтворення обстановки й обставин події [4].

У цих же Рекомендаціях наводиться орієнтовний перелік питань, які вирішує автотехнічна експертиза.

Таким чином, призначення та проведення автотехнічних експертиз у справах про адміністративні правопорушення у сфері транспорту буде сприяти всесторонньому їх розгляду та прийняттю об'єктивного рішення.

Перелік використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (із змінами та доповненнями).
2. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експ-

луатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті. Постанова Пленуму Верховного суду України від 23.12.2005 № 14.

3. Орлов Ю. К. Заключение эксперта и его оценка (по уголовным делам). М., 1995.

4. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (затверджені Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5)).

УДК 343.98.065, 531.424

Ромбовський Михайло Юрійович,

кандидат фізико-математичних наук, завідувач сектору балістичних обліків відділу криміналістичних видів досліджень
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

АВТОМАТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ГУСТИНИ ПАПЕРУ ВАГОВИМ СПОСОБОМ ЯК ЗАГАЛЬНОЇ ОЗНАКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТРАСОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЦІЛОГО ПО ЧАСТИНАХ

AUTOMATIC DETERMINATION OF PAPER DENSITY BY WEIGHT AS A COMMON FEATURE WHEN CONDUCTING TRASOLOGICAL INVESTIGATIONS OF WHOLE BY PARTS

Анотація. В роботі розглянутий розроблений авторами програмний продукт, який дозволяє знаходити густину плоских однорідних об'єктів ваговим способом, оснований на безпосередньому вимірюванні товщини та маси об'єктів дослідження та автоматичному розрахунку площі фрагментів складної геометричної форми периметру, за їх цифровим зображенням.

Ключові слова: розпізнавання границь об'єктів; трасологічні дослідження цілого по частинах; цифрове графічне

зображення; програмне забезпечення; густина паперу; загальна ознака

Abstract. The paper considers the software product developed by the authors. It allows to find the density of flat homogeneous objects by weight, based on direct measurement of thickness and mass of research objects and automatic calculation of fragments area with complex geometric perimeter shape based on their digital image.

Keywords: object boundary recognition; identification of trasological studies of the whole by parts; segmentation; digital graphic image; Software; paper density; common feature

До дослідження властивостей таких матеріалів документів, як папір та картон, традиційно прикута цікавість експертів-криміналістів, матеріалознавців, спеціалістів галузі технологічних експертиз історичних документів та інших дослідників. Проблема дослідження паперу присвячено ряд наукових та методичних робіт, аналіз яких показав, що в них здебільшого розкриваються відомості про природу паперу, його властивостей, основних етапах технології паперового виробництва [1]. Описані методи дослідження, зазвичай базуються на підходах, що прийняті при контролі якості у паперовій промисловості.

Більша частина запропонованих технологіями методів дослідження властивостей паперу пов'язані з повною або частковою руйнацією паперового полотна.

На практиці експерти частіше за все зустрічаються з документами «малого формату», що мають повне або локальне забруднення, із змінними властивостями матеріалів, що зумовлені особливостями експлуатації та збереження відповідних документів та іншими факторами. Часто експертні дослідження змушені проводитися при неможливості встановити ті чи інші параметри паперу. До таких параметрів відносять масу одного метра квадратного паперу та його густина. Визначення цих вельми інформативних показників пов'язано з використанням руйнівних методів, що зазвичай по

зрозумілим причинам не влаштовує ініціатора призначення експертизи.

Вищезазначені параметри паперу можуть використовуватися як загальні параметри при трасологічній ідентифікації цілого за його частинами.

Встановлення цілого за його частинами є одним з різновидів трасологічної експертизи, результати якої, при позитивному вирішенні питань, мають важливе доказове значення і нерідко є єдиною можливістю встановлення обставин справи.

Для встановлення цілого за його частинами застосовують прийоми і методи, які передбачені змістом методик трасологічної експертизи. У випадках комплексного вирішення питань можуть використовуватися фізичні, хімічні, біологічні і інші методи дослідження. У кожному конкретному випадку вибір методів залежить від характеру об'єктів, їх конструктивного виконання тощо [2].

Згідно з діючими методичними підходами одним із основних методів вимірювання густини паперу є ваговий метод [3; 4].

В межах науково-дослідницької роботи співробітниками Сумського НДЕКЦ МВС та Сумського державного університету було розроблено програмний продукт на основі програмного середовища числового аналізу MATLAB, а саме, пакету прикладних програм Image Processing Toolbox [5].

Специфіка створеного програмного забезпечення безпосередньо пов'язана з автоматизацією розпізнавання границь об'єкту з складною формою периметру з подальшим знаходженням площі означеного об'єкту у відносних одиницях з подальшим переведенням їх у метричну систему.

Таким чином при створенні зазначеного програмного продукту вирішувалися наступні задачі:

- створення зручної системи введення та збереження даних дослідження;
- автоматизація розпізнавання границь цифрового зображення досліджуваного об'єкта [6];

- автоматизація очистки області дослідження на цифровому зображенні від дрібного забруднення;
- знаходження площі цифрового зображення досліджуваного об'єкта;
- розрахунок густини досліджуваних об'єктів на базі введених даних з урахуванням похибки вимірювання.

У клієнтській частині програми реалізований ряд функцій: введення товщини та маси фрагменту паперу, введення цифрових зображень поверхні досліджуваного об'єкта та порівняльного еталона, візуалізація отриманих результатів у вигляді тексту та кінцевих зображень, створення вихідної бази даних досліджуваних зразків.

Необхідно відмітити, що запропонований програмний продукт дозволяє розраховувати не тільки густину паперу, а і густину будь якого плоского однорідного об'єкта (пластика, кераміки, металу, тощо).

Точність отриманих в програмі результатів залежить лише від точності вхідних даних, тобто від результатів прямих вимірювань.

До недоліків програмного продукту можна віднести великий об'єм, що пов'язано із значною кількістю додаткових бібліотек, які необхідні для вірної роботи програми, та відносна складність обробки досліджуваних зразків на підготовчому етапі.

Перелік використаних джерел:

1. Алексеева Л. М. О важности взаимодействия экспертов при производстве экспертизы документов / Л. М. Алексеева, Н. В. Старцева // *Российский судья*. 1999. № 2. С. 36–37.
2. Методика встановлення цілого за частинами. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / [Коструб А. М., Грищенко О. В., Щирба Д. Є., Чашницька Т. Г.]. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2015. – 37 с.
3. ДСТУ EN20534:2005 Папір і картон. Визначення товщини і уявної щільності одиничного аркуша та в стосі (EN20534:1993, IDT).

4. ГОСТ 27015–86 Межгосударственный стандарт. Бумага и картон. Методы определения толщины, плотности и удельного объема.

5. URL: <https://www.mathworks.com/products/image.html> (accessed 07 september 2019).

6. Ромбовський М. Ю. Автоматизація розпізнавання області дослідження при слабко контрастних межах на зображенні прозорих об'єктів / М. Ю. Ромбовський, Р. В. Радченко. // *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. – 2019. – т. 19 (№ 1). – С. 568–580. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.45>

УДК 343.982

Самойлова Ольга Федорівна,

судовий експерт

Дікевич Кристина Геннадіївна,

судовий експерт

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

АДСОРБЦІЙНО-ЛЮМІНЕСЦЕНТНИЙ МЕТОД. ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ В СУЧАСНОМУ ВИКОРИСТАННІ

ADSORPTION-LUMINESCENT METHOD. CHALLENGES IN MODERN USE

Анотація. Для вирішення поставлених перед технічною експертизою документів задач використовуються різноманітні методи дослідження, які базуються на сучасних досягненнях науки та техніки. Серед фізичних методів дослідження особливо слід виокремити адсорбційно-люмінесцентний метод, який застосовується для диференціації матеріалів письма з метою встановлення дописки, виявлення залигних, замазаних, закреслених текстів, встановлення хронологічної послідовності нанесення штрихів, що перетинаються.

При використанні традиційного адсорбційно-люмінесцентного методу в якості матеріалів, на які потрібно копіювати (зволожувати), згідно діючих методик, передбачається використовувати відфіксований галогенідосрібний фотопапір (для копіювання водорозчинних фарбувальних речовин) або полівінілхлоридну плівку (ПВХ) (для копіювання фарбувальних речовин, розчинних в органічних розчинниках).

У зв'язку з тим, що на теперішній час вищевказані матеріали для копіювання практично не доступні, авторами статті був проведений пошук альтернативних матеріалів, які могли б використовувати фахівці, судові експерти під час експертного дослідження та написання судово-технічної експертизи документів; а також аналіз адсорбуючих можливостей різних типів фотопаперу, які застосовуються для друку цифровими струменевими принтерами та використання цього фотопаперу під час встановлення хронологічної послідовності нанесення штрихів, що перетинаються з використанням адсорбційно-люмінесцентного методу дослідження.

Ключові слова: Технічна експертиза документів, діагностичне дослідження, спеціальні методи дослідження, матеріали і засоби письма, адсорбційно-люмінесцентний метод.

Abstract. To solve the tasks set before the technical examination, various research methods are used, which are based on modern achievements of science and technology. When using the traditional adsorption-luminescent method as materials to be copied (moistened), according to current methods, it is assumed to use fixed halide photographic paper (for copying water-soluble dyes) or polyvinyl chloride film (PVC) (for copying solutions, solvents).

Due to the fact that at present the above materials are practically not available for copying, the authors of the article searched for alternative materials that could be used by specialists, forensic experts during expert research and writing forensic documents; and an analysis of the adsorption capabilities of different types of photographic paper used for printing with digital inkjet printers and the use of this photographic paper in establishing the chronological

sequence of intersecting strokes using the adsorption-luminescent method of research.

Keywords: Technical examination of documents, diagnostic research, special methods of research, materials and means of writing, adsorption-luminescent method.

До ефективного метода встановлення хронологічної послідовності нанесення штрихів, що перетинаються, належить адсорбційно-люмінесцентний метод. Проведення першої стадії даного методу, а саме вологого копіювання, стало ускладненим через ліквідацію традиційного фотопроцесу і обмеженого виробництва фотопаперу для нього.

Так як з'явилися нові сорти фотопаперу для струменевих, електрофотографічних і термопринтерів, то виникла потреба вивчити можливості використання сортів фотопаперу, які можна використовувати при застосуванні адсорбційно-люмінесцентного методу. Під час пошуку та вивчення матеріалів, які були б доступні для дослідження, та економічно обґрунтовані, авторами встановлено, що аналогом відфіксованого фотопаперу, та частково ПВХ плівки, можуть бути використані деякі типи паперу для струменевого друку.

До найбільш відомих виробників паперу можна віднести фірми CANON, EPSON, LOMOND, LEXMARK, XEROX та HEWLETPACKARD. Існує два основних типів паперу для струменевого друку: з глянцевою покриттям (Glossy) та з матовою покриттям (Matte). Ці типи паперу мають складний компонентний склад та багатшарову структуру.

Від звичайного паперу, фотопапір, який створений для друку фотографій та графічних зображень, відрізняється наявністю зовнішнього покриття та своїм складом. В найбільш простому вигляді фотопапір являє собою двохшарову структуру з тонким поглинаючим шаром та паперовою основою. Це поглинаюче покриття і визначає такі характеристики, як передача кольору або якість відтворення зображення. Воно пропускає скрізь себе чорнило, але при цьому не пропускає

ультрафіолетове випромінювання та вологу. Покриття фотопапери може бути двох основних видів.

Фотопapіp одного з видів має розбухаючи (полімерне) покриття. Це зовнішнє покриття фотопапера, яке складається із різних синтетичних та натуральних полімерів. Таке покриття при контакті з водою або чорнилами розбухає. Такий папір придатний виключно для водорозчинних чорнил.

Другий вид зовнішнього шару фотопапери – це мікропористе покриття, яке складається з найдрібніших неорганічних частинок окису алюмінію або кварцу, які і утворюють особливі пори в покритті паперу. Перевага фотопапери з мікропористим типом зовнішнього шару полягає в тому, що скорочує час висихання чорнил, тому з цим фотопапером можна використовувати як водорозчинні чорнила, так і пігментне чорнило.

У процесі роботи над статтею були проведені наступні дослідження з фотопапером фірми LOMOND Matte surface и EPSON Premium Glossy для уточнення оптимальних комбінацій фарбувальна речовина – розчинник – вид фотопапери. Щільність фотопапери LOMOND Matte surface – 180 г/м^2 , а фірми EPSON Premium Glossy – 255 г/м^2 , для нанесення рукописних записів та відбитків печатки використовували офісний папір «MAESTRO Extra» щільністю 200 г/м^2 та офісний папір «CAPITAN UNIVERSAL» щільністю 80 г/м^2 .

Дослідження проводилося за аналогічною схемою, яка раніше була випробувана та застосована науковцями при використанні адсорбційно-люмінесцентного методу з новими матеріалами [1].

Під час дослідження авторами статті були зволожені фрагменти фотопапери різними розчинниками (водою, димексидом (диметілсульфоксид; DMSO; $\text{C}_2\text{H}_6\text{OS}$)). Фрагменти фотопапери прямокутної форми з розмірами боків від 5 мм до 10 мм зволожувались водою, димексидом (в залежності від вибраного фотопапери), протягом від 3 хвилин до 5 хвилин. Після цього фрагменти фотопапери просушувались між аркушами чистого нещільного паперу, та притискалися до найбільш інтенсивно

і рівномірно забарвлених досліджуваних штрихів рукописних записів та відбитків печаток. Для визначення часу контактної взаємодії досліджуваних штрихів зі зволженим фотопапером, було проведено експертні експерименти з пробним копіюванням штрихів, виконаних писальними приладами та фарбувальною речовиною відбитків печаток. Експериментальним шляхом був підібраний оптимальний час контакту зволоженого фотопапера з поверхнею аркуша паперу, на якому були виконані рукописні записи та нанесені відбитки печаток. Тривалість контакту в середньому дорівнювала 8 секунд. Далі вивчалися рукописні штрихи, які були виконані пастою кулькової ручки, ручками з гелевим чорнилом на фрагментах фотопаперу. Були вивчені відбитки печаток, які були нанесені штемпельною фарбою, після контакту з фрагментами фотопаперу. Також вивчалися перетини штрихів писальних приладів та відбитків печаток між собою у різних комбінаціях та у різних режимах освітлення, у видимій і невидимій зонах спектру: при денному освітленні та в УФ променях. Так, паста кулькової ручки синього кольору копіюється на фотопапір EPSON Premium Glossy – 255 г/м^2 , який був змочений водою, у результаті чого – краї відкопійованих штрихів чіткі, а коли фотопапір змочувався димексидом, то відкопійовані штрихи мали менш насичений колір та не чіткі краї.

При копіюванні штрихів, які виконані водорозчинною фарбувальною речовиною (гелевим чорнилом або штемпельною фарбою), на фотопапір з низькою щільністю 180 г/м^2 (LOMOND Matte surface), зволожений органічним розчинником – димексидом, в процесі проведення методу вологого копіювання на фрагментах фотопаперу був чітко видимий штрих, а процесі дослідження штрихів в ІЧ-променях, спостерігається гасіння люмінесценції (до 465 нм). При збільшенні щільності фотопаперу спостерігається втрата якості, зображення стає розмитим, як на етапі вологого копіювання так і на етапі люмінесценції в ІЧ-променях.

Таким чином, отримані позитивні результати демонструють, що в якості альтернативної заміни традиційного (аналогового)

фотопаперу можливо використання цифрового фотопаперу для струминного друку під час застосування адсорбційно-люмінесцентного метода. Отже, необхідне проведення подальших досліджень даного питання, з наступним введенням в методику використання адсорбційно-люмінесцентного метода із зазначеними матеріалами.

Перелік використаних джерел:

1. Казакова С. Е., Современная модификация адсорбционно-люминесцентного метода в судебно-технической экспертизе документов. Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 10, Иннов. деят. 2015. № 4 (19). С. 201.

УДК 343.983.4

Сидоренко Олена Володимирівна,

судовий експерт сектору фізико-хімічних досліджень відділу
дослідження матеріалів, речовин і виробів

Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ФТАЛАТІВ ЯК ПЛАСТИФІКАТОРІВ ПОЛІМЕРНИХ МАТЕРІАЛІВ

A SYSTEMATIC APPROACH TO THE DETECTION OF PHTHALATES AS PLASTICIZERS OF POLYMERIC MATERIALS

Анотація. Фталати широко використовуються в якості пластифікаторів при виробництві полімерних матеріалів. Через їх токсичний вплив на організм людини виникає потреба в формуванні системного підходу для їх виявлення та дослідження у складі полімерних матеріалів. Нижче розглянуто основні фізико-хімічні методи, які застосовуються для цього,

такі як: якісне хімічне дослідження, тонкошарова хроматографія, газова хроматографія з мас-селективним детектуванням, спектрофотометрія з Фур'є-перетворенням в інфрачервоній області, а також особливості пробопідготовки досліджуваних об'єктів.

Ключові слова: фталати, пластифікатори, фізико-хімічні методи дослідження.

Abstract. Phthalates are widely used as plasticizers in the production of polymeric materials. Due to their toxic effects on the human body there is a need to form a systematic approach to their detection and study in the composition of polymeric materials. The main physicochemical methods used for this are considered below, such as: qualitative chemical research, thin layer chromatography, gas chromatography with mass-selective detection, FTIR spectrophotometry, as well as features of sample preparation of the studied objects.

Keywords: phthalates, plasticizers, physico-chemical research methods.

Фталати – це група хімічних сполук, які являють собою складні ефіри фталевої (ортофталевої) кислоти (дикарбоксибензоли). Здебільшого фталати застосовують в якості пластифікаторів, які надають пластичність полімерним матеріалам. Наприклад, при виробництві полівінілхлорида масова частка фталатів складає 40%. Також їх використовують при виробництві пестицидів, лаків та фарб, косметичних продуктів, будівельних матеріалів, медичного обладнання, іграшок, тканин, харчової упаковки, паперу і т.д. Фталати широко застосовуються при виробництві парфумерної продукції в якості розчинника, а також «нейтралізаторів» запаху етилового спирту [1, с. 296].

В пластичних масах фталати не вступають в хімічну реакцію з полімерами, а розподіляються між полімерними ланцюгами і тим самим послаблюють міжмолекулярні зв'язки полімерів, збільшуючи пластичність та полегшуючи переробку

пластика в виробі, надаючи високу еластичність при низьких температурах та стійкість до деградації під дією світла та тепла.

Джерелом розповсюдження фталатів в довкіллі являються втрати при виробництві, утилізація побутових і промислових відходів. Частіше всього їх виявляють в повітрі, воді та ґрунті.

Виявлення ефірів фталевої (ортофталевої) кислоти являється актуальною аналітичною задачею, оскільки ці сполуки токсичні та наносять шкоду організму людини. Ефіри *о*-фталевої кислоти призводять до виникнення ракових пухлин та хронічних захворювань, вони ідентифіковані як ендокринні руйнівники.

Нижче представлений огляд деяких методів виявлення та дослідження фталатів у складі полімерних матеріалів.

Перш за все для виявлення фталатів у складі досліджуваних речовин або сумішей доречно застосовувати якісне хімічне дослідження. Для цього невелику кількість досліджуваної речовини змішують з такою ж кількістю резорцину, додають 1 мл концентрованої сірчаної кислоти, нагрівають суміш до кипіння. Отриманий сплав охолоджують, розбавляють водою і виливають в водний розчин лугу. По жовто-зеленому забарвленню флуоресцеїна виявляють наявність фталатів.

При дослідженні об'єктів на наявність у їх складі ефірів *о*-фталевої кислоти також використовують метод тонкошарової хроматографії. Для його проведення застосовують відомі в експертній практиці хроматографічні системи, основними перевагами рухомих фаз яких є їх ефективність та селективність розділення, відносна доступність та невисока токсичність. Склад рухомих фаз підбирали таким чином, щоб отримані результати були максимально ефективні та добре відтворювались. Таким чином, експериментальним шляхом були обрані такі системи для ТШХ:

- хлороформ – ацетон – етанол – 25%-ий водний розчин аміаку (20:20:3:1);
- хлороформ – бутанол-25%-ий водний розчин аміаку (7:4:0,5);

- бензол – етанол – діетиламін (9:1:1);
- толуол.

В якості розчинника використовували хлороформ.

В умовах ТШХ по 10 мкл хлороформних екстрактів досліджуваних об'єктів за допомогою мікрошприця наносили на пластину для тонкошарової хроматографії «SorbfilПТСХ-АФ-А-УФ».

Пластину поміщали в хроматографічну камеру, насичену однією з систем розчинників, та хроматографували висхідним методом до підйому фронту елюента на 100 мм. Після закінчення хроматографування пластину висушували при 50°C протягом 10 хв, а потім виявляли хроматографічні зони по гасінню флуоресценції при 254 нм, фіксуючи при цьому їх положення. Після цього виявлені хроматографічні зони проявляли візуалізуючими реактивами. Візуалізацію хроматографічних зон здійснювали йодплатинатом.

З метою якісного визначення органічних компонентів в об'єкті, а також для підтвердження результатів аналізу із застосуванням якісного хімічного дослідження та тонкошарової хроматографії, а також у випадках невеликої кількості досліджуваної речовини, проводять дослідження методом газової хроматографії з мас-селективним детектуванням. Даний метод також підходить для дослідження речовин у незначній кількості [2, с. 376].

Для цього невелику кількість досліджуваної речовини (здрібненої середньої аналітичної проби), розчиняють у хлороформі 1 мл. Одержаний хлороформний екстракт фільтрують, переносять до скляної віали та аналізують на хроматомас-спектрометрі.

Не менш інформативним методом виявлення фталатів в полімерних матеріалах є спектрофотометрія з Фур'є-перетворенням в інфрачервоній області. Слід зазначити, що здебільшого цей метод не потребує складної пробопідготовки. Також він являється недеструктивним, що важливо при наявності малої кількості досліджуваного об'єкту. Невелику кількість речовини досліджують на ІЧ-спектрометрі із

приставкою порушеного повного внутрішнього відбиття з алмазним кристалом, за таких умов: діапазон реєстрації спектра – $4000\text{--}550\text{ см}^{-1}$, роздільна здатність – 4 см^{-1} , кількість сканів – 32.

Таким чином, в результаті проведення ряду досліджень фталатів різними фізико-хімічними методами, можна зробити висновок, що комплексне застосування цих методів дає можливість проводити експертне дослідження об'єктів криміналістичної експертизи, що містять у своєму складі фталати, визначати якісний склад наданих речовин та сумішей, а також вирішувати діагностичні та ідентифікаційні питання.

Перелік використаних джерел:

1. Крылов В.А., Волкова В. В., Зайцев С. Д. Особенности газохроматографического определения эфиров *о*-фталевой кислоты в воде. / В. А. Крылов, В. В. Волков, С. Д. Зайцев – Аналитика и контроль, 2013, № 3, Т. 17. – с. 295–303.
2. Любарский Л. Г. Фталевая кислота. / Л. Г. Любарский – Химическая Энциклопедия. М.: «Большая Российская энциклопедия», 1998. Т. 5. с. 376–377.

УДК 340.69: [674.031.057:005.336.3]

Сирота Олександр Олександрович,

завідувач відділу товарознавчих тагемологічних досліджень
Миколаївського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ВІДПОВІДНІСТЬ ХАРАКТЕРИСТИК СТОВПІВ ОЦИЛІНДРОВАНИХ ХВОЙНИХ, ОБРОБЛЕНИХ НА ВЕРСТАТІ REELING MACHINE FML-10, ЗАГОСТРЕНІ З ТОНШОГО ТОРЦЯ КОДУ УКРАЇНСЬКОГО КЛАСИФІКАТОРА ТОВАРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

COMPLIANCE OF THE CHARACTERISTICS OF THE ROUNDED CONIFEROUS POLES PROCESSED ON THE PEELING MACHINE FML-10, POINTED FROM A THINNER END, WITH THE CODE OF THE UKRAINIAN CLASSIFICATION OF COMMODITIES

Анотація. У статті проведено ідентифікацію оциліндрованих стовпів, загострених з тоншого торця у відповідності до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності. Вказане необхідне для встановлення можливості експорту деревини. Вивіз за межі України деревини, яка відноситься до коду 4403 тимчасово заборонений.

Ключові слова: стовпизагострені, колода, групатоварів, класифікація, товар.

Abstract. The article identifies rounded wood poles pointed from a thinner end in accordance with the Ukrainian Classification of Commodities. This is necessary to establish the possibility of timber export. The export of timber from Ukraine belonging to code 4403 is temporarily prohibited.

Keywords: pointed poles, log, group of goods, classification, goods.

Законом від 08.09.2005 № 2860-IV «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» тимчасово, строком на 10 років, забороняється вивезення за межі митної території України в митному режимі експорту лісоматеріалів необроблених (код 4403 Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі – УКТЗЕД)). Враховуючи, що від правильної класифікації виробів з деревини залежить можливість поставки виробів на експорт, даному питанню слід приділити особливу увагу.

Питання класифікації відносяться до типових питань, які вирішуються виключно судовим експертом із наявною

експертною спеціальністю 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів».

Митний тариф України містить перелік ставок загальнодержавного податку – ввізного мита на товари, що ввозяться на митну територію України і систематизовані згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), складеною на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів.

Класифікація товарів в УКТЗЕД здійснюється за визначеними правилами. Це Правило передбачає три методи класифікації товарів, які, на перший погляд, можуть бути віднесені до двох чи більше товарних позицій, або згідно з умовами Правила 2 б), або за будь-якої іншої причини. Ці методи застосовуються в тій послідовності, в якій вони наведені в цьому Правилі. Отже, Правило 3 б) застосовується лише тоді, коли Правило 3 а) не підходить для класифікації, а якщо й Правила 3 а) та 3 б) не підходять, то застосовується Правило 3 в).

Черговість застосування методів класифікації така:

- а) точний опис товару;
- б) розпізнавальна ознака;
- в) товарна позиція, що йде останньою в порядку зростання кодів.

Товар більш конкретно характеризується за його назвою, ніж за назвою групи товарів. Якщо товари відповідають опису, що більш чітко ідентифікує їх, то цей опис є конкретнішим ніж той, за яким ідентифікація менш повна.

Для встановлення назви виробів розглянемо як визначені офіційні терміни в Поясненнях до УКТЗЕД (до групи 44), а саме:

– **Колоті колоди**, що являє собою стовбури чи гілки дерев, колоті вздовж. Вони широко застосовуються як підпірки в квітництві та сільському господарстві, для огорож і в ряді інших випадків як дранки для стелі чи покрівель.

– **Загострені палі, кілки і стовпи** (включаючи кілки огорожі), що являють собою круглі чи розколоті колоди, загострені на кінцях, незалежно від того, обкоровані вони чи не

обкоровані, просочені консервантами чи не просочені, але не розпиляні вздовж.

Основні терміни для круглих лісоматеріалів визначені в DIN EN844-1 (**DIN EN** – німецьке видання європейського стандарту, яке без будь-яких змін приймається всіма членами Європейського комітету з стандартизації (CEN) та Європейського електротехнічного комітету зі стандартизації (CENELEC)).

Об'єкти є круглим лісоматеріалом, який поперечним розпилюванням утворив колоду. Колода у свою чергу була піддана впливу на деревообробному верстаті PeelingmachineFML 10.

Верстат PeelingmachineFML 10 представляє собою очисну машину, котра крім видалення кори, повністю очищує стовбур. Відшаровується приблизно 2–20 мм деревини, тому поверхня виглядає таким чином, ніби її піддали фрезуванню. Часто обробці підлягають стовбури, що вже були очищені від кори. Характеристики об'єктів відповідали би характеристикам коду 4403 – «Лісоматеріали необроблені, з видаленою або невидаленою корою або заболонню, або начорно брусовані або небрусовані», якщо би вони не були піддані загостренню. Процедура загострення характерна для стовпів, кілків та палів. Ігнорувати загострення не можливо, так як це є ознакою віднесення товару до іншого коду.

Відповідно до змісту словника української мови визначений термін –стовп.

Стовп – колода або товстий брус, установлені вертикально.

Загострення колоди робиться для двох видів товарів – палі та стовпа. Обидва товари за своєю характеристикою відносяться до стовпів.

Загострення колоди робиться у випадках її вертикального розміщення. Вертикально розміщена колода підпадає під термін – стовп. Стовп – це довга колода для використання в якості опори; колода або товстий брус, установлені вертикально. Таким чином, правильно називати об'єкти буде – стовп загострений з дерева. Верхня частина стовпа завжди буде

вбирати вологу, тому її зрізують під кутом (сніг і дощ просто стечуть по стовпу), або закривають якимось декоративним ковпаком.

Для окремих потреб, загострення стовпа здійснюється знизу для кращого монтажу в землю шляхом прикладання зусилля зверху вниз відповідної міцності. При зануренні кінці робляться гострими. Також при зануренні в ґрунт, можна на кінці стовпа надіти спеціальні черевички, зроблені з металу. Стовп, який забитий у ґрунт як опора для якої-небудь споруди називають паля.

У товарних позиціях 4403 та 4404 є опис товарів близьких до об'єктів, що розглядаються. Провівши звірку опису відповідних товарів, можливо дійти висновку щодо точності опису товару (саме цей критерій є основним при встановленні відповідності характеристик відповідному коду).

Код товару 4403 20 31 00 є більш загальним за описом та не враховує особливостей, відмінних від класичної форми колоди (не враховує наявності загострення). Код товару 4404 10 00 00 є більш конкретним за описом та притаманний вже до продукції, яка вже має конкретну назву (стовп загострений з дерева).

Аналізом термінів можливо дійти до висновку, що і паля і стовп це є різновид колоди, які за своїм призначенням встановлюються у вертикальному положенні. Наявність загостреного кінця дозволяє їх встановлювати за рахунок прикладання вертикального зусилля (зверху вниз), або навпаки гострим кінцем уверх для запобігання розбухання верхівки.

Загострені колоди більш точно характеризуються як стовпи або палі, загострені з дерева.

Згідно правила 3 (а) (перевага надається тій товарній позиції, в якій товар описується конкретніше порівняно з товарними позиціями, де дається більш загальний його опис) Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, більш точний опис об'єктів зроблений у товарній позиції 4404 10 00 00.

Крім того, навіть якщо б опис товарів був би під сумнівом через наявність однаковості опису (у нашому випадку такого

не має), за правилом 3 (с) Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності товар, класифікацію якого не можна здійснити відповідно до правила 3 (а) або 3 (b), повинен класифікуватися в товарній позиції з найбільшим порядковим номером серед номерів товарних позицій, що розглядаються. Код товару 4404 10 00 00 по відношенню до коду товару 4403 20 31 00 є з найбільшим порядковим номером, тому, навіть при однаковості характеристик за цими кодами слід використовувати знов таки код 4404 10 00 00.

Вбачається, що необхідно опрацювати питання щодо доцільності розширення заборони експорту круглих лісоматеріалів (наприклад, палі, кілки, стовпи загострені з дерева, начорно обтесані лісоматеріали), які класифікуються в позиції 4404 згідно з УКТЗЕД.

УДК 343.98

Sivchuk Iryna,

senior forensic expert of the sector of commodity and hemological studies,
Ph.D. in Economics Ternopil Research Criminal Expertise Center of the
Ministry of Internal Affairs of Ukraine

THE PRINCIPLES OF CONFLICTOLOGICAL EXPERTISE

ПРИНЦИПИ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Abstract. The article analyzes the conflict examination. It is substantiated that the reliability of such examination is ensured by such principles as the principle of independence, the principle of practical orientation, the principle of systematics, the principle of complexity, the principle of professionalism, the principle of responsibility, the principle of minimizing intervention.

Keywords: forensic examination, conflict, expertise of conflict, the principles, conflict situation.

Анотація. У статті аналізується конфліктна експертиза. Обґрунтовано, що надійність такого обстеження забезпечується такими принципами, як принцип незалежності, принцип практичної спрямованості, принцип систематичності, принцип складності, принцип професіоналізму, принцип відповідальності, принцип мінімізації втручання.

Ключові слова: судово-медична експертиза, конфлікт, експертиза конфлікту, принципи, конфліктна ситуація.

The possibility of conflict arises in all spheres of society. Conflicts violate personal peace and security, destroy relationships and social harmony between people, destabilize economic, political, cultural and interpersonal relationships. Therefore, the issue of settlement of conflicts is relevant and based on the possibility of influencing conflict events, with the purpose of predicting the results and possibly preventing or minimizing their negative consequences.

The terms «conflict», «conflict situation», «conflict interaction» are ambiguous because each person in his or her life definitely was either a party to the conflict or a witness of its manifestation in everyday life. Conflict is an important component of social life, its essential element. Throughout the centuries-old history of social relations, people have constantly observed the devastating effects of conflict, which has led to the emergence of many theories that interpret conflict as an anomaly, tragedy and dysfunction.

There are situations where the dispute between the conflicting parties cannot be resolved without conducting an expertise. The need for an expertise arises when only a person with special knowledge. Conflict resolution requires procedures of proving the presence or absence of certain elements that have caused them to occur. One of the means of proof in criminal proceedings is forensic examination.

According to the Law of Ukraine «On Forensic Examination» as of 25.02.1994, Art.1, forensic examination is a study based on specialized knowledge in the field of science, technology, art, craft, etc. of objects, phenomena and processes in order to reach a conclusion on issues that are or will be the subject of litigation.

Speaking about the role of forensic examination as a manner of proving, it is necessary to define the concept of the term 'evidence'. According to the current Criminal Procedure Code of Ukraine dated 13.04.2012, evidence in criminal proceedings is factual knowledge, which has been obtained in a procedure prescribed in the present Code on grounds of which investigator, public prosecutor, investigating judge and court establish the presence or absence of facts and circumstances which are important for the criminal proceedings and are subject to be proved [1, Article 84]. The following is subject to be proved in criminal proceedings: event of a criminal offense; guilt of accused; type and amount of damage caused by the offense, etc. The evidence is collected by the parties to the criminal proceedings, the victim, including by obtaining expert opinions. Thus, a forensic examination is a way of gathering evidence from the parties to criminal proceedings.

It is necessary to distinguish between «expertise of conflict» and «conflictological expertise». The specialists (lawyers, economists, psychologists) can carry out the expertise of conflict on certain aspects of the problem that occurred before the conflicts. In contrast, conflictological expertise is conducted with the participation of specialists. Its purpose is to analyze and evaluate the conflict situation as a whole, the behavior of participants in conflict interaction, to prevent and predict the consequences of the conflict (negative and positive), ways out, modeling different options for the conflict escalation and the nature of post-conflict situations. Not only conflicts, but also situations that can turn into a potential conflict are the subject of conflictological expertise. Documents, observations of and expert conflictologist, questioning of participants and witnesses of the conflict, and conducting of special diagnostic studies of the conflict situation are the materials on the basis of which the expert opinion is prepared[2].

The validity of the results of the conflictological expertise is ensured by the observance of principles, such as [2]:

- ✓ The principle of independence is to involve experts who are not personally interested in the outcome of the expertise and

cannot be compelled to reach conclusions that are not in line with their beliefs.

- ✓ The principle of practical orientation characterizes the orientation of the expertise regarding the improvement of rationality, validity of the decision on a specific conflict situation. Only information that is or will be useful for decision making is analyzed.

- ✓ The principle of consistency requires a general diagnostics of the conflict, with maximum consideration of its cause-and-effect, functional, genetic and other relations.

- ✓ The principle of complexity is the use and coordination of information obtained by different methods. It is directly related to the principle of consistency, since systematic research is carried out by applying a complex of various methods. Obtaining information in different ways and from different sources can improve the reliability and accuracy of the analysis.

- ✓ The principle of professionalism in conducting a conflict analysis requires the involvement of experts who have the necessary experience and knowledge in the field of conflictology, as well as in the field to which the subject of the expertise is related (for example, an expert conflictologist).

- ✓ The principle of responsibility is that the expert bears full responsibility for the accuracy of the information collected, its non-disclosure without the consent of the customer, for the expert's exact adherence to the terms of performance of his/her research.

- ✓ The principle of minimizing intervention directs the expert to choose such research methods and tools that will not lead in the future to the negative effects of conflicts or to the worsening of the situation between the participants of conflict interaction.

Conclusions. Thus, there are situations where the dispute between the conflicting parties cannot be resolved without conducting an expertise. The need for an expertise arises when only a person with special knowledge. Conflict resolution requires procedures of proving the presence or absence of certain elements that have caused them to occur.

List of References:

1. The Criminal Procedure Code of Ukraine [Electronic source] – available at: [<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>].
2. Expertise and prediction of conflict [Electronic source] – available at: [http://uchebnikirus.com/psihologia/snovi_konfliktologiyi_ornik_am/ekspertiza_peredbachennya_konfliktu.htm].

УДК 343.98

Сімакова-Єфремян Елла Борисівна,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи

Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України,
заслужений діяч науки і техніки України

ЩЕ РАЗ ДО ПИТАННЯ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ВНЕСЕННЯ СУТТЄВИХ ЗМІН ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СУДОВУ ЕКСПЕРТИЗУ»

AGAIN TO THE QUESTION ABOUT THE EXPEDIENCY OF MAKING SIGNIFICANT CHANGES TO THE LAW OF UKRAINE «ON FORENSIC EXAMINATION»

Анотація. На підставі узагальнення публікацій щодо необхідності реформування законодавства з питань застосування спеціальних знань у судочинстві, розглянуто основні напрями вдосконалення базового Закону України «Про судову експертизу».

Ключові слова: закон, нова редакція, судова експертиза, експертне забезпечення правосуддя, вдосконалення законодавства.

Abstract. Based on the generalization of publications on the need to reform the legislation on the application of special knowledge in the judiciary, the main directions of improving the basic Law of Ukraine “On Forensic Science” are considered.

Keywords: law, new edition, forensic examination, expert support of justice, improvement of legislation.

Належний рівень нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності є одним із найважливіших важелів впливу на експертне забезпечення правосуддя в державі. Адже від цього залежить рівень ефективності призначення, проведення та використання судової експертизи в будь-якому виді судочинства. У той же час, не дивлячись на активізацію процесів нормотворчості у полі правового регулювання питань судової експертизи, існує низка недоліків, які впливають в кінцевому результаті на якість та ефективність експертного забезпечення правосуддя в Україні. У роботах українських учених та практиків, у тому числі й нами особисто, неодноразово проводився аналіз згадуваної проблеми (див., наприклад: [1–12] та ін.). Метою даної роботи є узагальнення тих проблемних питань судово-експертної діяльності, які так і не знайшли свого вирішення у законодавстві України, та надання пропозицій з удосконалення Закону України «Про судову експертизу». Перш за все треба змінити найменування (на Закон України «Про експертне забезпечення правосуддя в Україні») та визначити у ньому основні терміни (викласти не тільки поняття судової експертизи у новій редакції, а й інші терміни, що вживаються у цьому Законі). Вважаємо за необхідне викласти й зміст діяльності з експертного забезпечення правосуддя, розширити та роз'яснити коло його принципів, у тому числі, включивши в це коло й принцип забезпечення гарантій діяльності судового експерта.

Оскільки Указом Президента України від 08.11.2019 № 837/2019 передбачено до 31 грудня 2020 року розробити та внести на розгляд Верховної Ради України законопроекти про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення системи самоврядування судових експертів, запровадження рецензування висновку судового експерта та визначення граничних строків проведення судових експертиз, то й

ці положення мають бути розроблені та включені до нового Закону.

У новому законі треба більш чітко диференціювати суб'єктів експертного забезпечення правосуддя. Переглянути їх права, обов'язки та заборони. У чинному Законі взагалі відсутня норма щодо повноважень керівника спеціалізованої державної судово-експертної установи. Крім того, необхідно встановити рівні права для працівників державних установ та експертів, що не працюють в цих установах. Є й необхідність у встановленні правил присутності учасників процесу під час проведення судової експертизи, обігу об'єктів судової експертизи тощо.

Оскільки у процесуальному законодавстві України існують колізії щодо визначення сутності різних організаційно-процесуальних категорій судових експертиз чи взагалі їх відсутності, є нагальна потреба у встановленні відповідних норм щодо первинної, додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз саме у базовому законі. Більш того, за нашою думкою норми про ці категорії у процесуальному законодавстві мають носити бланкетний характер із посиланням саме на Закон України «Про експертне забезпечення правосуддя в Україні», щоб у різних видах судочинства не відображалися різні визначення. Це ж стосується й поняття «Висновок експерта» або «Повідомлення про неможливість проведення судової експертизи» та ін.

Потребують уточнення й положення фінансового та організаційного забезпечення судово-експертної діяльності. Так, на сьогодні норма Закону України «Про судову експертизу» щодо проведення експертизи на замовлення потерпілого, його представника за рахунок державного бюджету вступає у протиріччя з нормами Кримінального процесуального кодексу України.

Дуже важливим для судових експертів є удосконалення норм щодо особливостей соціального захисту судового експерта, його оплати праці, грошового та пенсійного забезпечення. Адже вкрай гостро стоїть питання щодо реалізації

чинної норми частини другої статті 18 чинного Закону, відповідно до якої «...Працівникам державних спеціалізованих установ (не військовослужбовцям і тим, які не мають звань рядового і начальницького складу), які мають кваліфікацію судового експерта, посадові оклади встановлюються у розмірі не менше 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня календарного року...».

Нажаль, бюджетним законодавством України на 2018, 2019, 2020 та 2021 роки дія вказаної норми зупиняється. Приходиться констатувати той факт, що на сьогодні посадовий оклад судового експерта складає 7100 гривень. На деяких підприємствах оплата праці прибиральниці є вищою. Науковцям височайшого рівня, що мають кваліфікацію судового експерта, науковий ступень доктора наук та вчене звання професора – встановлено оклад у розмірі дев'яти з половиною тисяч гривень. При цьому не враховуються ті ризики, які присутні в роботі судових експертів: важкі умови праці, корупційні ризики, унікальність їх роботи, величезна відповідальність тощо. Так, на багатомільйонне населення України судових експертів Міністерства юстиції України налічується трохи більше однієї тисячі осіб!!! Це на всю країну!!! В результаті невідповідної оплати праці унікальні фахівці шукають більш достойної заробітної платні та звільняються з установ судових експертиз, що є гальмом для належного рівня експертного забезпечення правосуддя в Україні, викликає безпрецедентне експертне навантаження та накопичення невиконаних експертиз. В деяких підрозділах одночасно в судового експерта знаходиться у провадженні десятки а то й сотні експертних проваджень, а строки їх виконання перевищують всі допустимі норми. Реалізація частини другої статті 18 Закону України «Про судову експертизу» внесла б позитивний ефект, бо робота судового експерта отримала би статус престижної та такої, на яку прагнули б потрапити найкращі фахівці, у тому числі, й талановита молодь, й еліта досвідчених науковців.

Крім того, у зв'язку із сталими тенденціями інтеграції законодавства України до європейського, нових поглядів мають отримати й положення щодо міжнародного співробітництва в галузі судово-експертної діяльності, наприклад, в аспекті проведення спільних наукових робіт та організації системи міжнародних стажувань, тренінгів тощо.

У прикінцевих положеннях до Закону України «Про експертне забезпечення правосуддя в Україні» має знайти порядок набрання чинності цим Законом та внесення відповідних змін до інших законодавчих актів у зв'язку із введенням у дію цього Закону.

Таким чином, враховуючи викладене вище, можна зробити висновок про те, що існує нагальна потреба у викладенні Закону України «Про судову експертизу» у новій редакції Закону України: «Про експертне забезпечення правосуддя в Україні».

Перелік використаних джерел:

1. Сімакова-Єфремян Е. Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків, 2014. Вип. 14. С. 157–166;
2. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання удосконалення деяких положень нормативно-правових актів щодо експертного забезпечення правосуддя України. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю створення ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 7–8 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 36–38;
3. Лозовий А. І., Сімакова-Єфремян Е. Б. Актуальні питання реформування законодавства у сфері судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків, 2014. Вип. 14. С. 157–166;
4. Лозовий А. І., Сімакова-Єфремян Е. Б. Шляхи вирішення проблем науково-методичного забезпечення експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків, 2015. Вип. 15. С. 149–156;
5. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про призначення та проведення судової експертизи у кримінальному процесі України. *Сучасні*

напрями розвитку судової експертизи та криміналістики: тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті Засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 20 грудня 2016 р.). Харків, 2016. С. 254–256;

6. Сімакова-Єфремян Е. Б. Проблеми нормативного регулювання судово-експертної діяльності в новому законодавстві України. Криміналістика та судова експертологія: наука, навчання, практика: 14 міжнародний конгрес (Одеса, 13–14 вересня 2018 р.). Одеса: НУ «ОЮА», 2018. Том 2. С. 411–426;

7. Сімакова-Єфремян Е. Б. Деякі проблемні питання застосування нових норм з питань призначення та проведення судової експертизи. Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз: науково-практичне електронне видання. Вип. 3. Одеса: ОНДІСЕ, 2018. С. 114–120;

8. Сімакова-Єфремян Е. Б. Зміни до підзаконних нормативних актів про судову експертизу та їх співвідношення із законами. Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 105-річчю з дня народження Заслуженого професора М. С. Бокаріуса (Харків, 18–19 квітня 2019 р.). Харків: ХНДІСЕ, 2019. С. 43–45;

9. Ріпенко А. Судова експертиза: які зміни чекаємо наприкінці року?[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/aripenko/article/28826.aspx>(дата звернення 12.06.2019);

10. Беззуб І. Реформа процесуального законодавства в Україні: оцінки експертів [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3009:reform-a-protsesualnogozakonodavstva-v-ukrajini-otsinki-ekspertiv&catid=8&Itemid=350(дата звернення 06.06.2019);

11. Куріло В.І., Самохін А. В. Правове регулювання експертної діяльності в Україні: проблеми та шляхи розвитку. Вісник маріупольського державного університету серія: Право, 2013. Вип. 6. С. 66–72;

12. Стародубов І.В, Поліщук І. Ю. Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України: основні зміни та нововведення, що стосуються судової експертизи. Ароцкерівські читання: зб. матер. засід., присв. 85-річчю від дня народження видатного вченого криміналіста Л. Ю. Ароцкера (Суми, 1–2 лист. 2012 р.). МЮУ, ХНДІСЕ. Х.: ХНДІСЕ, 2012. С. 32–34.

УДК 343.148.6

Словінський Віталій Казимирович,

кандидат технічних наук,

заступник завідувача відділу забезпечення діяльності

Бруньов Олександр Олександрович,

начальник відділу вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень

Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

Міністерства внутрішніх справ України

ЩОДО ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ПОЖЕЖ НА АВТОМОБІЛЯХ З ГАЗОБАЛОННИМ ОБЛАДНАННЯМ

ON THE CAUSES OF FIRE ON VEHICLES WITH GAS CYLINDER EQUIPMENT

Анотація. Незважаючи на значний досвід експлуатації автомобілів з газобалонним обладнанням, відношення до газового палива залишається кілька упередженим. В першу чергу це стосується уявлень про пожежну небезпеку газобалонних автотранспортних засобів.

Ключові слова: пожежа, транспорт, метан, пропан-бутан, газобалонне обладнання.

Abstract. Despite the considerable experience of operation of cars with gas-balloon equipment, the attitude to gas fuel remains somewhat biased. First of all, this applies to ideas about the fire hazard of gas-balloon vehicles.

Keywords: fire, transport, methane, propane-butane, gas cylinder equipment.

На транспортних засобах за 7 місяців 2020 року виникло на 5,9% пожеж менше, ніж за аналогічний період 2019 року, і їх кількість становить 2376 або 4,0% від загальної кількості пожеж. Прямі збитки становлять 203 млн 834 тис. грн.

(-19,8%;16,4% від загальної кількості прямих збитків). Побічних збитків цими пожежами нанесено на суму 347 млн 898 тис. грн. (-13,7%; 6,7% від загальної кількості побічних збитків). Як і торік, упродовж зазначеного періоду на транспортних засобах загинуло 11 людей, отримали травми 43 людини проти 57.

До найважливіших внутрішніх джерел виникнення пожежі у автомобілі відносяться – нагріті поверхні при порушенні герметичності паливної системи або системи змащування. У працюючому автомобілі є дві зони максимальних температур:

- моторний відсік;
- зона випускного тракту від колектора до вихлопної труби глушника.

У двигуні внутрішнього згоряння температура відпрацьованих газів по довжині випускного тракту становить 800–830 °С, а температура поверхонь 710–770 °С. Зрозуміло, що це дуже висока температура, вона вища за температуру самозаймання більшості паливно-мастильних матеріалів, які використовуються в транспортних засобах.

Газ в якості моторного палива використовується з 30-х років минулого століття. Причому доволі успішно: на даний час число автомобілів з ГБО постійно збільшується.

Незважаючи на значний досвід їх експлуатації, відношення до газового палива залишається кілька упередженим. В першу чергу це стосується уявлень про пожежну небезпеку газобалонних автотransпортних засобів. Тому навіть діючі нормативно-технічні документи, що визначають вимоги до об'єктів зберігання, технічного обслуговування і поточного ремонту газобалонних автомобілів, містять ряд суперечностей, зокрема, щодо категорювання приміщень з легковими автомобілями, які працюють на зрідженому вуглеводневому (нафтовому) газі.

Треба сказати, що таке «обережне» ставлення до даних АТЗ склалося явно на основі суб'єктивних факторів, так як при будь-яких серйозних статистичних дослідженнях оцінки їх

пожежної небезпеки не відомо. Принаймні публікацій про них не існує.

Так, аналіз безпосередніх причин виникнення пожеж показав, що основна з них – негерметичність газової паливної системи. Значно менше пов'язано з порушеннями техніки безпеки при експлуатації і ремонті газобалонного обладнання. У деяких випадках причиною стала несправність газового редуктора, витік газу на заправці, несправності бензинового клапана, негерметичність, викликану механічними пошкодженнями, а також пошкодження внаслідок ДТП.

Поглиблений аналіз пожеж показав, що в більшості випадків першопричиною виникнення негерметичність газового обладнання став горезвісний «людський фактор»: у багатьох випадках власники газобалонних автомобілів самостійно проводили ремонт газового обладнання, після чого не перевіряли його герметичність, а нерідко і самовільно вносили зміни в систему газового обладнання; в багатьох випадках на гумових трубках газового обладнання були відсутні фіксуючі хомути. Найчастіше газобалонне обладнання довгий час експлуатують без будь-якої профілактики навіть тоді, коли в автомобілі відчувається запах газу.

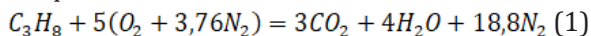
Щодовикористання газоподібного метану і суміші пропану та бутану. В легкових автомобілях віддається перевага саме останній, яка в літній період містить біля 40% пропану C_3H_8 та 60% бутану C_4H_{10} . Ця суміш знаходиться у рідкому вигляді в балонах під тиском до 16 атмосфер, на відміну від метану, який закачаний в товстостінні балони під тиском до 250 атм. Установки з пропан-бутаном значно простіші при монтажі, забезпечують при однаковій масі обладнання набагато більший пробіг і на теперішній час мають досить поширену мережу заправних станцій. До того ж, більшість водіїв вважає, що метан небезпечніший, ніж пропан-бутан. Насправді ж ситуація прямо протилежна.

В даній роботі аналізується потенційна небезпечність використання пропан-бутанової суміші. За умови прийнято літній

період з температурою 30°C. Нижня концентраційна межа поширення полум'я для метану дорівнює 5,28% (об). Густина метану при цій температурі 0,64 кг/м³, густина повітря 1,14 кг/м³. Отже, при будь-якій нещільності цей газ буде підніматися вгору і небезпечна концентрація може бути досягнутою лише в дуже герметичних приміщеннях, чи ємностях.

Нижня концентраційна межа поширення полум'я для пропану дорівнює 2,3% (об) [2, ст. 143], для бутану – 1,2% (об) [3, см.183]. Для даної суміші, за відомою формулою [4, ст. 130]: $KМПП = 100 / (40/2,3 + 60/1,2) = 1,5\%$ (об). При 30°C ця суміш знаходиться у газоподібному стані. Молекулярна маса пропану складає 44 атомних одиниць маси. Густина його парів при температурі в 30°C (303К) дорівнює $44 \times 273 / (22,4 \times 303) = 1,77$ кг/м³. Для бутану відповідні цифри складають 58 атомних одиниць маси та $58 \times 273 / (22,4 \times 303) = 2,33$ кг/м³. Густина парів суміші при цій температурі $1,77 \times 0,4 + 2,33 \times 0,6 = 2,1$ кг/м³, а це майже вдвічі більше за густину повітря при тих же умовах (1,14 кг/м³). Отже, пропан-бутанові пари змішуватимуться з повітрям переважно в нижній частині навіть незамкненого приміщення, в тому числі в нижній частині багажного відсіку автомобіля. І концентрація горючих газів в цій суміші швидко досягне позначки в 1,5% (об) та буде здатною до важкого вибуху. За підрахунками по стандартній процедурі [наприклад, 4, ст. 53, 133], теоретична температура вибуху пропану і бутану практично однакова і складає 2130°C (2400К).

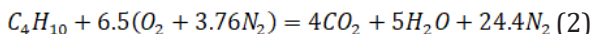
При повному перетворенні суміші пропану з повітрям у продукти згорання (вибуху) один моль пропану при реакції з 5 молями кисню і 18,8 молями нітрогену утворює 25,8 молів продуктів згорання.

Тобто, об'єм суміші пропану з повітрям при гіпотетичних нормальних умовах взагалі-то збільшився б у $25,8/24,8 = 1,04$ рази. Враховуючи ж збільшення температури з 303К до 2400К, можна прогнозувати, що тиск вибуху в замкненому об'ємі дорівнюватиме $(760 \times 2400 \times 1,04) / 303 = 6260$ мм рт. ст., тобто

біля 8,3 атм.

Відповідно, один моль бутану при реакції з 6,5 молями кисню і 24,4 молями нітрогену утворює 33,5 молі продуктів згорання.

Об'єм суміші при гіпотетичних нормальних умовах збільшився б у $33,5/31,9=1,05$ рази. Враховуючи збільшення температури з 303К до 2400К можна спрогнозувати, що тиск вибуху в замкненому об'ємі дорівнюватиме $(760 \times 2400 \times 1,05)/303 = 6320$ мм рт. ст., тобто також біля 8,3 атм.

Як показують статистичні дані, обладнання з пропан-бутановими установками стали причиною біля 10% пожеж і вибухів, решта ж 90% випадків припадає на рідкі види пального. Вибухів з метановими установками практично не зафіксовано. Навіть при достатньо важких ДТП товстостінні балони з метаном, на відміну від легких балонів з пропан-бутаном лишилися неушкодженими.

Таким чином, при умові використання сертифікованого обладнання і професійного його монтажу балони з метаном та їх «обв'язка» значно безпечніші, ніж балони з пропан-бутаном і, тим паче, ніж паливні баки і канистри з рідким паливом.

Перелік використаних джерел:

1. Расследование пожаров: Учебник / Под редакцией Г. Н. Кириллова, М. А. Галишева, С. А. Кондратьева, 68 рисунков, 15 таблиц. -СПб.: Санкт-Петербургский университет Государственной противопожарной службы МЧС России, 2007. – 562с.
2. Пожаро-взрывоопасность веществ и материалов и средства их тушения. Справочник. Под редакцией А. Н. Баратова и А. Я. Корольченко. Книга вторая – М: Химия, 1990. – 384 с.
3. Пожаро-взрывоопасность веществ и материалов и средства их тушения. Справочник. Под редакцией А. Н. Баратова и А. Я. Корольченко. Книга первая – М: Химия, 1990. – 496 с.
4. Єлагін Г.І., Шкарабура М. Г., Кришталь М. А., Тищенко О. М. Основи теорії розвитку та припинення горіння. Частина 1 – Черкаси: 2004 – С. 184.

Соколовська Ірина Михайлівна,

науковий співробітник лабораторії товарознавчих досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

Кунділовська Тетяна Анатоліївна,

кандидат технічних наук, доцент,
завідувач кафедри експертизи товарів
та послуг Одеського національного економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ШКІРЯНИХ СУМОК

SPECIFICS OF MERCHANDISING EXPERT EXAMINATION OF LEATHER BAGS

Анотація. В роботі визначено особливості товарознавчих, експертних досліджень шкіряних сумок, які проводяться із визначенням ідентифікаційних критеріїв, що обумовлюють комплексний підхід.

Ключові слова: товарознавча експертиза, шкіряні сумки, критерії ідентифікації, якість, дослідження.

Abstract. The peculiarities of commodity, expert researches of leather bags are carried out in the work, which are carried out with the definition of identification criteria, which determine the complex approach.

Keywords: commodity examination, leather bags, identification criteria, quality, research.

В останні роки спостерігається значне зростання числа експертних досліджень і судових товарознавчих експертиз, об'єктами яких є вироби зі шкіри. Об'єктивними причинами зростання числа таких експертиз є стан ринку шкіряних виробів: з одного боку, відсутність контролю якості ввезених на

територію України виробів призводить до переважання на ринку неякісних шкіряних виробів, виготовлених з невідповідного матеріалу, з порушеннями вимог обробки матеріалу й кріплення деталей виробів, з іншого боку – підвищення вимогливості споживчого попиту внаслідок високих цін на шкіряні вироби [1, с. 38; 2, с. 488].

Порядок проведення товарознавчої експертизи шкіряних сумок складається з наступних етапів:

- аналіз нормативної та товаро-супровідної документації;
- ідентифікація об'єктів експертизи: визначення критеріїв ідентифікації, експертна оцінка упаковки та маркування;
- вибір методик експертного дослідження та проведення лабораторного випробування сумок;
- оформлення експертного висновку.

Ідентифікація товарів повинна носити характер комплексної оцінки, при якій найбільшу значимість мають типові критерії та ті ознаки, що важко фальсифікувати. У чинних стандартах та інших нормативних документах такі критерії часто відсутні. Регламентовані в них органолептичні й фізико-хімічні показники недостатньо достовірно ідентифікують продукцію. Тому для цілей товарознавчої експертизи важливою є розробка спеціальних критеріїв і внесення відповідних доповнень в нормативні документи на товари й сировину.

В табл. 1 наведено критерії ідентифікації жіночих сумок із шкіри.

Для організації практичних процесів ідентифікації в кожному конкретному випадку на першому етапі визначається коло апробованих методик, технічних засобів товарів без руйнування – органолептичних, візуальних, експрес-методів, на другому – більш складні: вимірювальні, експертні.

Таблиця 1

Критерії ідентифікації жіночих шкіряних сумок

№ з/п	Назва критерію ідентифікації	Характеристика критерію та показники якості для даного критерію
1	Малюнок мерії	Натуральна шкіра має природній неповторний малюнок мерії; на штучній шкірі він повторюється і має чітке зображення. Показниками є чіткість малюнку мерії та симетричність мерії.
2	Наскрізні отвори від щетини	Не повинні бути присутні наскрізні отвори від щетини, їх наявність та велика концентрація говорить про використання більш дешевої свинячої шкіри в виробництві сумки. Показниками є наявність отворів та їх щільність.
3	Симетричність деталей	При обробки і складання деталей може бути порушено критерії симетричності деталей сумки (пристрочених клинів, клапанів, стінок, дна). Показниками є симетричність форми і розташування парних деталей (клинів) та симетричність довжини ручок сумки.
4	Обробка фурнітури	Фурнітура, зокрема блискавка, повинна легко відкривається і бути симетрично пристрочена, з використанням якісних ниток. Кріплення фурнітури має бути міцним, з гарною обробкою деталей. Показниками є стан пристрочування застібки «блискавка» та кріплення фурнітури.
5	Обробка швів	Шви повинні бути виконані без дефектів. цілісність рядка виражається правильним виконанням рядків, без пропусків, строчки прокладені рівно; обрив ниток повинен бути відсутнім, без пропусків стібків; стяжка ниток також повинна бути відсутньою, нитки рівномірно натягнуті; Показниками є обрив ниток, стяжка ниток, цілісність рядка.
6	Матеріал підкладу	Матеріал підкладки одного кольору, без дефектів. Показником є якість підкладки після волого-теплової обробки (без зморшок, загинів, складок, опалів).

7	Повне маркування	Усередині сумки на підкладці прикріплений ярлик з маркуванням. Обов'язково маркування повинно містити: товарний знак, найменування, підпорядкованості та місцезнаходження (найменування міста) підприємства-виготовлювача, артикул, найменування виробу, номер моделі, сорт, дати випуску (місяць, рік), номера контролера або особистого клейма контролера, позначення нормативно-технічної документації. Показником є відповідність вимог маркування.
8	Упаковка	Шкіргалантерейні вироби упаковують в споживну та транспортну тару. Споживча упаковка повинна бути об'язана, склеєна або загорнута суцільно

Джерело: складено авторами за матеріалами [2–5].

В табл. 2 представлені методи проведення експертизи, які дають можливість ідентифікувати об'єкти дослідження.

Таблиця 2

Методи проведення експертизи

№ з/п	Критерій ідентифікації	Метод проведення експертизи
1	Малюнок мерії	Органолептичний. Зовнішнім оглядом досліджують матеріал верху, із застосуванням вимірювального метода (для більшої точності) з використанням хімічних реактивів, мікроскопу, та іншого спеціального обладнання.
2	Наскрізні отвори від щетини	Органолептичний. Зовнішнім оглядом матеріалу верху визначають колір, фактуру.
3	Симетричність деталей	Органолептичний і вимірювальний. Парні деталі вимірюють. Довжину ручок вимірюють від початку і до кінця, вимірюють розташування кріплення ручок від краю стінки відносно один одного.
4	Обробка фурнітури	Органолептичний і вимірювальний. Перевіряють застібання застібки «блискавка», правильність кріплення фурнітури.
5	Обробка швів	Органолептичний і вимірювальний. Зовнішнім оглядом перевіряють рядки на пропуски стіжків, рівність їх прокладання.

6	Матеріал підкладу	Органолептичний. Зовнішнім оглядом матеріалу підкладки визначають колір, фактуру, наявність дефектів.
7	Повне маркування	Органолептичний. Переглядають маркування сумки на відповідність.
8	Упаковка	Органолептичний. Перевіряють упаковку сумки на відповідність вимогам.

Джерело: складено автором за матеріалами [1, 3].

Отже, особливістю проведення товарознавчої експертизи шкіряних сумок є їх комплексність, яка обумовлена характером завдань та особливостями об'єктів дослідження. Експерт, який проводить товарознавчу експертизу шкіряних сумок, має знати не тільки вимоги чинної нормативної документації, основи технологій шкіряних виробів, властивості матеріалів (натуральна, штучна і синтетична шкіри, тканини, полімерні матеріали тощо) й фурнітури, споживні властивості, якість та інші характеристики, що впливає на обґрунтованість експертного висновку.

Перелік використаних джерел:

1. Дякова Д. В. Аналіз ринку шкіряно-галантерейних товарів в Україні / Д. В. Дякова, Н. В. Мережко // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 9. С. 37–41
2. Хасаншина К. С. Проблема фальсификации кожгалантерейных товаров / К. С. Хасаншина, А. П. Шевченко, В. А. Поваляева // *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*, 2017. № 2. С. 488–491.
3. Сумки, валізи, портфелі, ранці, папки, вироби дрібної шкіргалантереї. Загальні технічні умови: ДСТУ ГОСТ28631:2006. [Чинний від 2007–10–01]. К.: Держспоживстандарт України, 2007. 17 с. (Національний стандарт України)
4. Лактионова М. А. Комплексное исследование изделий из кожи при производстве судебно-товароведческой экспертизы в целях определения их рыночной стоимости / М. А. Лактионова // *Теория и практика судебной экспертизы*, 2011. № 4(24). С. 81–86.
5. Краснов Б. Я. Комплексная оценка качества обувных материалов / Б. Я. Краснов, М. М. Бернштейн, Ю. М. Гвоздев. М.: Легкая индустрия, 2009. 80 с.

Соловейчик Олексій Валерійович,

заступник завідувача відділу – завідувач сектору автотехнічних досліджень відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів

Волинського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ
ІНЖЕНЕРНО-ТРАНСПОРТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З
ВИКОРИСТАННЯМ РЕЄСТРАТОРА ДАНИХ ПОДІЙ
PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF FORENSIC
ENGINEERING AND TRANSPORT EXPERTISE USING
THE EVENT LOG**

Анотація. Одна із основних проблем визначення механізму виникнення дорожньо-транспортних пригод це отримання комплексної слідової інформації. Вивчення даних з реєстратора даних про подію дає можливість визначити механізм виникнення дорожньо-транспортної пригоди та прийняти об'єктивне рішення по справі.

Ключові слова: дорожньо-транспортні пригоди, реєстратор даних про події, інформація про параметри руху автомобіля, оцінка дії водія.

Abstract. One of the main problems in determining the mechanism of road accidents is to obtain comprehensive trace information. Examining the data from the event data logger makes it possible to determine the mechanism of the accident and make an objective decision on the case.

Keywords: road accidents, event data recorder, information on car movement parameters, driver action assessment.

Сучасна автомобілебудівна галузь розвивається у відповідності з науково-технічним прогресом, використовуючи останні

досягнення інформаційних технологій. Сьогодні автомобіль є високотехнологічним продуктом – системою приладів та агрегатів, обладнаним електронними блоками контролю та управління роботою двигуна, гальмівної системи, навігації тощо.

Дослідження виникнення аварійних дорожніх ситуацій ускладнюється неможливістю точно відтворити обстановку та обставини дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП). Це обумовлено низкою причин об'єктивного та суб'єктивного характеру. Так, до об'єктивних причин ДТП належать наступні: відсутність на місці ДТП комплексної слідової інформації, за допомогою якої можливо встановити обставини події; неспроможність людини точно відтворити швидкоплинну подію ДТП, а до суб'єктивних причин – неякісний огляд місця ДТП, недостовірність отриманих від очевидців (свідків) відомостей про обставини події та ін.

Об'єктивному аналізу обставин ДТП та можливості відтворення останніх сприяло встановлення у сучасних автомобільних транспортних засобах бортових реєстраторів даних про події (англійською мовою – EventDataRecorder (далі – EDR). Конструктивно це вдалося реалізувати за рахунок оснащення керуючих модулів систем повітряних подушок безпеки функцією запису передаварійної інформації [1, с. 4]. Реєстратор даних подій (EDR), схожий на реєстратор даних аварії (ADR) іноді називають неформально як автомобільний «чорний ящик» (за аналогією із загальним прізвиськом для самописців).

На сьогоднішній день, у державах з розвинутими технологіями, слідчими при розслідуванні ДТП активно використовується отримана з EDR передаварійна інформація про параметри руху автомобіля та вплив водія на органи його керування. Для цього до сертифікованих станцій технічного обслуговування направляються автомобілі, що потрапили в ДТП, або демонтовані з них модулі EDR.

У посібниках з експлуатації автомобілів зазначається, що отримання такої інформації має процесуальні обмеження: по-перше, автовиробники надають право доступу до вищевка-

заної інформації лише своїм уповноваженим сертифікованим станціям технічного обслуговування і дослідницьким центрам, що мають відповідне обладнання, по-друге, така інформація надається лише за постановою слідчого (ухвалою суду), або заявою власника автомобіля, або якщо отримання такої інформації зумовлено проведенням автовиробником власних досліджень з метою модернізації систем безпеки.

Слід звернути увагу, що отримана з EDR інформація про параметри руху автомобіля повинна оцінюватись з урахуванням особливостей роботи EDR та інших матеріалів справи. Так, наприклад, інформація отримана EDR з колісних датчиків про швидкість руху автомобіля, що визначена за частотою обертання маточин коліс, може не відповідати дійсній швидкості автомобіля при ковзанні шин його коліс по опорній поверхні, тому що дійсна величина швидкості автомобіля в такому випадку буде більшою ніж зареєстрована EDR [1, с. 5].

Реєстратор даних подій реєструє дані транспортного засобу за секунди до і за секунди після можливої події. Подія зазвичай трапляється при надмірному уповільненні транспортного засобу. Це не обов'язково має бути нещасним випадком. Подією може бути також різке уповільнення або різке гальмування [2]. EDR можуть бути простими або складними за дизайном, обсягом та охопленням. Вони можуть суттєво вплинути на безпеку автомобільних доріг, допомагаючи збирати дані в реальному світі для кращого визначення проблеми безпеки автомобілів, допомагаючи правоохоронним органам та розуміючи конкретні аспекти аварії.

З метою більш якісного та точного відтворення зіткнення та відповідно до вимог NHTSA, EDR, що встановлюються в нових автомобілях, повинні фіксувати інформацію за 5 с до зіткнення, зокрема про такі параметри:

1. Повздовжнє прискорення відносно часу.
2. Вмикання гальм відносно часу.
3. Швидкість транспортного засобу відносно проміжку часу.
4. Число обертів двигуна відносно часу.

5. Положення дросельної заслінки (положення акселератора у відсотковому співвідношенні) відносно часу.

6. Момент спрацьовування антиблокувальної системи гальмування і системи поперечної стійкості [4, с. 197].

Враховуючи все вищевикладене можна зазначити, що отримати передаварійну інформацію з EDR можливо на сучасних, сертифікованих автовиробниками станціях технічного обслуговування, або за допомогою мобільних універсальних мультимарочних систем пошуку (наприклад таких як CrashData Retrieval System виробництва Bosch) безпосередньо на місці ДТП. Понад 88% модельного року 2016 року та новіших автомобілів підтримуються інструментом Bosch CDR, що дозволяє отримувати дані реєстратора подій (EDR) з автомобіля, який потрапив у аварію. Цей інструмент складається з апаратного та програмного забезпечення, що надає можливість «зображувати», «завантажувати» або «отримувати» дані EDR, які можуть зберігатися в модулях управління легковими автомобілями, легкими вантажними автомобілями та позашляховиками [5]. Отже дана інформація надасть можливість більш об'єктивно визначити механізм виникнення дорожньо-транспортних пригод та дати оцінку діям водія.

Перелік використаних джерел:

1. Ананьєв П. О. Реєстратор даних про події («Event Data Recorder») – нове джерело отримання інформації про параметри руху транспортного засобу під час дорожньо-транспортної пригоди: Інформаційний лист / П. О. Ананьєв, Ю. В. Пясецький. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2011. – 39с.: іл.

2. Event Data Recorder (EDR) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://squarell.com/solutions/event-data-recorder-edr/>.

3. Event Data Recorder – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nhtsa.gov/research-data/event-data-recorder#overview-10516>.

4. United States Code of Federal Regulations, Title 49, Part 563, Event Data Recorders – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nhtsa.gov/DOT/NHTSA/Rulemaking/Rules/Associated%2QFiles/EDRFinalRuleAug2006.pdf>.

5. Цитування – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://en.wikipedia.org/wiki/Event_data_recorder

УДК 004.9

Соловчук Клавдія Юріївна,

судовий експерт відділу комп'ютерно-технічних
та телекомунікаційних досліджень

Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ПРИСТРІЙ UFED КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МОБІЛЬНИХ ТЕЛЕФОНІВ

UNIVERSAL FORENSIC EXTRACTION DEVICE UFED FOR MOBILE PHONES

Анотація. В останні десятиліття ролі інформації і знань в житті суспільства стрімко зростає. Питання захисту особистої інформації та питання розробки, створення та використання спеціальних комплексів, що забезпечують доступ до захищених паролем користувача цифрових даних, потребують правового врегулювання.

Ключові слова: судова експертиза, дослідження мобільних телефонів, програмно-апаратні комплекси, правові аспекти.

Abstract. In recent decades, the role of information and knowledge in society is growing rapidly. Issues of personal information protection and issues of development, creation and use of special complexes that provide access to password-protected digital data need legal regulation.

Keywords: forensic examination, research of mobile phones, software and hardware, legal aspects.

Ізраїльська компанія Cellebrite створила серію програмно-

апаратних комплексів UniversalForensicExtractionDevice (UFED) для злому і копіювання даних з будь-яких мобільних телефонів тому числі захищених різними видами паролів для блокування екрану [1]. UFED витягує важливі дані, наприклад, книги, фотографії, відеозаписи, текстові повідомлення, журнали викликів, дані ESN і IMEI, а потім збирає дані в звіти для проведення досліджень і збору доказів. Cellebrite UFED може отримати дані з приблизно 2500 пристроїв, що становить 95% всіх телефонів, включаючи смартфони, КПК і стільникові телефони. Як видно з рис. 1, за рейтинговою оцінкою ресурсу кібербезпеки SC Media серія UFED продуктів компанії Cellebrite тримала ще у 2015 році оцінку «п'ять зірок» [2].

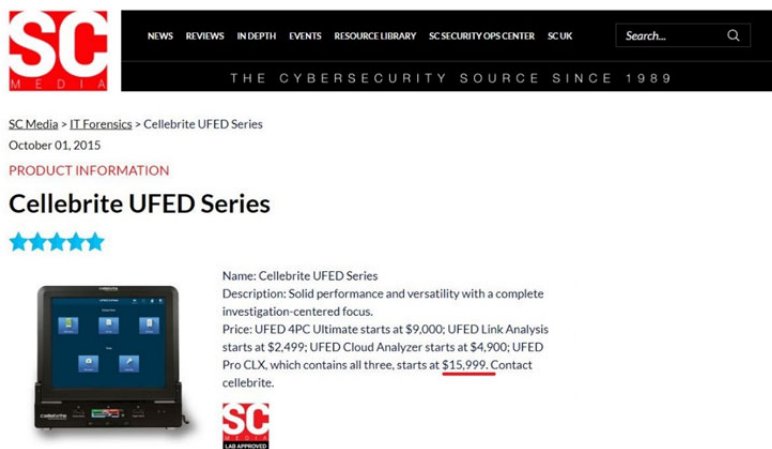

Рис. 1. Загальний вигляд сторінки за посиланням URL: <https://www.scmagazine.com/review/cellebrite-ufed-series/> станом на 14.09.2020

В Україні авторизованим дистриб'ютором Cellebrite виступає компанія EPOS [3], офіційний сайт якої має вигляд як на рис. 2. У торгових представників компанії EPOS можна придбати товари серії UFED, перелік яких подано у Таблиці 1.

КАТЕГОРИИ

- ▶ Расследование ИТ инцидентов
 - Блокираторы записи
 - Съем данных с HDD
 - Съем данных с мобильных телефонов
 - Снятие и взлом паролей
 - Экспертное программное обеспечение
 - Компьютеры для криминалистов
- ▶ Защищенное рабочее место

★ > Расследование ИТ инцидентов > Компьютеры для криминалистов > UFED TK

UFED TK

UFED TK – аппаратно-программный комплекс от компании Cellebrite, для криминалистических исследований мобильных устройств в исполнении повышенной прочности для выполнения извлечения, декодирования, анализа и подготовки отчетности с возможностью использования стороннего программного обеспечения.

Производители : Cellebrite

Артикул: FT-UF-002

**Рис. 2. Загальний вигляд сторінки за посиланням
URL: <https://forensictools.com.ua/manufacture/cellebrite/>
станом на 14.09.2020**

Наразі технічні можливості та потужність цих програмно-апаратних комплексів продовжує зростати разом з їх вартістю, яка становить від 5 до 25 тисяч доларів. Така цінова політики слугує також додатковим захистом від доступу широких мас населення до комплексів UFED. Лише уявіть, який безлад міг би початися, якщо б пересічний шахрай міг викрасти Ваш мобільний телефон і отримати з нього всі дані, в тому числі і про програмні продукти для мобільного банкінгу або доступ до робочої та особистої інформації. Ризики пов'язані з доступом широких мас до комплексів UFED можна порівняти з ризиками при існуванні вільного ринку вогнепальної зброї. Для того, щоб отримати дозвіл на зброю, необхідно пройти декілька етапів:

1. Купити і встановити вдома сейф для зброї.
2. Пройти медичну комісію і отримати медичні довідки.

3. У спеціальному тирі пройти навчання і скласти іспит з матеріальної частини зброї, правил поводження з нею і її застосування – отримати відповідну довідку.

4. Подати документи щоб отримати дозвіл на зброю до підрозділів дозвільної системи МВС України [4].

Таблиця 1.

**Список товарів виробника Cellebrite
з офіційного сайту компанії EPOS**

1	UFED TK – апаратно-програмний комплекс від компанії Cellebrite, для криміналістичних досліджень мобільних пристроїв (у корпусі підвищеної міцності) для виконання вилучення, декодування, аналізу та підготовки звітності з можливістю використання стороннього програмного забезпечення.	
2	UFED Touch 2 – високошвидкісний компактний апаратно-програмний комплекс від компанії Cellebrite з широкими можливостями для вилучення, даних з мобільних пристроїв. Забезпечує повний доступ до даних на фізичному, логічному і на рівні файлової системи. Дозволяє аналізувати, формувати звіт про виявлену інформацію при зборі криміналістичних доказів.	
3	UFED4PC – ефективний, універсальний програмний комплекс від компанії Cellebrite, призначений для використання слідчими і аналітичними групами експертів, яким потрібні програмні засоби для дослідження на ПК або ноутбуці експерта цифрових даних, отриманих з мобільних пристроїв.	

Оскільки в наш час значно зросла кількість людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів та послуг, то для забезпечення їх безпеки та права на інтелектуальну власність стає вельми важливо створити та впровадити правові норми, здатні регулювати відносини в так званому інформаційному суспільстві. Аналогічно випадку зі зброєю, необхідно розробити процедуру отримання дозволу на володіння програмно-апаратним комплексом, здатним скопіювати інформацію з мобільного телефону або персонального комп'ютера, незважаючи на захист за допомогою паролів доступу, та відповідальність за нелегальне використання подібних комплексів. Якщо буде створено законодавство у сфері інформаційної безпеки, то UFED стане «табельною зброєю» судових експертів МВС у сфері інформаційних технологій, здатною знизити рівень злочинності в країні, можливо, навіть ефективніше за вогнепальну зброю працівників поліції.

Перелік використаних джерел:

1. Посилання на офіційний сайт компанії «Cellebrite». – URL: <https://www.cellebrite.com/en/home/>
2. Рейтингова оцінка програмно-апаратних UFED на ресурсу кібербезпеки «SC Media». –URL: <https://www.scmagazine.com/review/cellebrite-ufed-series/>
3. Посилання на офіційний сайт компанії «EPOS». –URL: <https://forensictools.com.ua/manufacturer/cellebrite>
4. Консультація «Як легко отримати дозвіл на зброю в Україні?» // Юридичний інтернет-ресурс «Протокол». –URL: https://protocol.ua/ua/yak_legko_otrimati_dozvil_na_zbroyu_v_ukraini/

Солодовніков Ігор Володимирович,

завідувач відділу досліджень у сфері інформаційних технологій
Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

**ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ,
ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ПРЕДМЕТАМИ ФАЛЕРИСТИКИ
РАДЯНСЬКОЇ НАГОРОДНОЇ СИСТЕМИ ЗА ЧАСІВ
ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

**PECULIARITIES AND PROBLEMATIC QUESTIONS
THAT ARISE DURING THE ART HISTORY RESEARCH
CONNECTED WITH THE SUBJECTS OF PHALERISTICS IN
SOVIET REWARD SYSTEM OF WORLD WAR II**

Анотація. У тезах зібрана інформація щодо вирішення проблемних питань, які виникають під час проведення мистецтвознавчих досліджень пов'язаних з предметами фалеристики радянської нагородної системи за часів Другої світової війни.

Ключові слова: експертиза, дослідження, предмети фалеристики, культурні цінності, нагороди, ордена, медалі, атрибуція.

Abstract. Information about solving problematic questions that arise during the art history research connected with the subjects of phaleristics in Soviet reward system of World War II are gathered in the theses.

Keywords: expertise, research, subjects of phaleristics, cultural values, rewards, orders, medals, attribution.

Експертиза творів мистецтва є важливою складовою у справі збереження культурних цінностей України. Щодня через кордон нашої держави зловмисники намагаються вивезти рідкісні та унікальні нагороди часів Другої світової війни.

Радянські військові нагороди часів цього періоду вважаються найбільш коштовними серед інших нагород світу (використання дорогоцінних металів та каменів, складні конструктивні особливості, ювелірна досконалість та інш.). Вони є носіями не тільки високої матеріальної цінності, але й відносяться до категорії культурних цінностей. Відповідно до законодавства України культурні цінності це об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні, а саме: предмети, пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією науки і культури, а також такі, що стосуються життя та діяльності видатних діячів держави, політичних партій, громадських і релігійних організацій, науки, культури та мистецтва, рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування [1].

Перед експертами-мистецтвознавцями постійно постає проблема дослідження та віднесення об'єктів фалеристики до культурних цінностей, і на сьогодні науковці не можуть дійти єдиної думки щодо цього питання. Існує ряд невирішених проблем, щодо віднесення саме предметів фалеристики до культурних цінностей. Для їх вирішення проведено ряд досліджень, семінарів, круглих столів та зустрічей з провідними фахівцями-фалеристами Національного музею історії України, Національного військово-історичного музею України та Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури України. На основі спільного досвіду було розроблено чіткий алгоритм дій експерта під час дослідження таких об'єктів, який допоможе мінімізувати затрачений час і підвищити рівень якості роботи експерта у мистецтвознавчих дослідженнях.

Як результат проведеної роботи, у цьому році вийшли друком методичні рекомендації під авторством завідувача відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Черкаського НДЕКЦ МВС Солодовнікова І. В. та завідувача сектору мистецтвознавчих та психологічних досліджень відділу фототехнічних, портретних, мистецтвознавчих, психологічних досліджень, досліджень звуко- та відеозапису лабораторії досліджень у сфері інформаційних технологій ДНДЕКЦ МВС Новікової К. В. – «Дослідження предметів фалеристики радянської нагородної системи та Третього рейху за часів Другої світової війни», схвалені науковою радою Експертної служби МВС України, протокол від 27.12.2019 № 62 [2]. Це перша спроба узагальнити досвід фахівців з дослідження нагород часів Другої світової війни.

Головною метою було окреслити весь шлях вивчення об'єктів фалеристики – починаючи з їх атрибуції, визначення автентичності та завершуючи віднесенням їх до культурних цінностей.

У роботі викладено загальні положення, основні терміни, описано конструктивні елементи, історію та технологію виготовлення нагород, алгоритм визначення автентичності об'єкта. Наведено найпоширеніші приклади підробок, зображення нагород, а також таблицю із визначенням належності їх до культурних цінностей.

Методичні рекомендації забезпечать єдиний підхід до проведення дослідження об'єктів фалеристики радянської нагородної системи та Третього рейху за часів Другої світової війни.

З урахуванням інформації, що була обговорена стосовно визначення та віднесення предметів фалеристики до культурних цінностей, було сформовано єдині науково-обґрунтовані принципи та поняття. Виділено загальні ознаки, за якими пропонується відносити ту чи іншу військову нагороду до культурних цінностей.

Тому, основними ознаками культурних цінностей нагород СРСР часів Другої світової війни є: рідкісність, унікальність; автентичність (справжність); зв'язок з видатною історичною особою; стан збереження; тиражованість (відносна кількість); першопочаткові примірники (ранні типи) [3].

Отже, до культурних цінностей можна віднести такі військові ордени та медалі СРСР: Орден Леніна (тип 1,2,3), орден «Перемога», орден Червоного Прапора (тип 1,2; тип 3, варіант 1; повторні нагородження, ордени з цифрами на картуші 2,3,4,5,6,7), орден Суворова (1 та 2 ступеню), орден Кутузова (1 та 2 ступеню), орден Богдана Хмельницького (1 та 2 ступеню), орден Олександра Невського (тип 1,2), орден Ушакова (1 та 2 ступеню), орден Нахімова (1 та 2 ступеню), орден Вітчизняної війни (1 ступеню-тип 1; 2 ступеню-тип 1, варіант 1-Краснокамського монетного двору; тип 1, варіанти 1,2,3-Московського монетного двору), орден Червоної Зірки (тип 1; тип 2, варіант 1, різновид 1 (серія 814-1767); тип 2, варіант 1, різновид 2 (серія 1649-1805); тип 2, варіант 2, різновид 3 (серія 7076-8934), орден Слави (1 ступеню), медаль «Золота Зірка», медаль Ушакова, медаль Нахімова, медаль «XX років Робітничо-Селянській Червоній Армії» (тип 1), медаль «Третя річниця Великої Жовтневої Соціалістичної революції».

Вищеперелічені предмети фалеристики є рідкісними, коштовними, мають незначну тиражованість, відносяться до першопочаткових примірників, а тому належать до категорії нагород, що мають культурну цінність, підлягають збереженню та забороні на право вивезення за межі держави.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999.

2. Новікова К. В., Солодовніков І. В. Дослідження предметів фалеристики радянської нагородної системи та Третього рейху за часів Другої світової війни: методичні рекомендації. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2020. 45 с.

3. Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження: матеріали II-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (10–11 жовтня 2019 р., упоряд.: д.і.н., проф. В. М. Лазуренко, к.і.н., доц., І. Ю. Стадник, к.і.н., доц. О. О. Яшан) / М-во освіти і науки України, Черкас. Держ. Технол. Ун-т, – Черкаси:, ФОП Гордієнко Є. І. 2019, – 260 с.

УДК 343.98

Старенький Іван Володимирович,

судовий експерт лабораторії дослідження об'єктів
інформаційних технологій Одеського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ «ORCA PLAYER» ДЛЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ WINDOWS

THE RESEARCH OF ORCA PLAYER SOFTWARE FOR WINDOWS OPERATING SYSTEM

Анотація. В роботі описано послідовність дій експертного дослідження програмного забезпечення «orCaPlayer», що працює в середовищі операційної системи Windows. Вказано розміщення теки, в якій розміщується виконуючий файл, та дії експерта для виявлення ознак, що підтверджують походження файлу. В роботі зазначено IP-адреси до яких звертається «orCaPlayer» під час своєї роботи.

Ключові слова: гральний автомат, гральний бізнес, казино, програмне забезпечення, файлова система, операційна система, віртуальна машина

Abstract. The work describes the sequence of actions for expert research of the software “or Ca Player” running on the Windows operating system. The location of the folder in which the execut-

able file is located and the actions of the expert to identify signs that confirm the origin of the file. The work indicates the IP addresses to which “or Ca Player” refers during its operation.

Keywords: gambling, game business, casino, software, file system, operation system, virtual machine.

В рамках проведення експертного дослідження за спеціальністю 10.9 «Дослідження комп’ютерної техніки та програмних продуктів» до експертних установ надходять хвали або постанови щодо пошуку на носіях інформації наданих об’єктів дослідження програмних продуктів, які надають можливість реалізувати функції гральних автоматів, відео-атракціонів, лотерейних терміналів та конструктивно схожих з ними пристроїв – електронного (віртуального) казино, «слот-машини».

При дослідженні носіїв інформації наявність програмного забезпечення, що може надавати послуги з реалізації online-казино в першу чергу необхідно визначитися з типом файлової [1] та операційної систем [2], що встановлена на носіїв інформації, від цього буде залежати подальше проведення дослідження носія інформації.

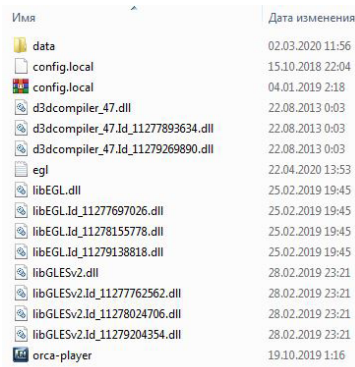
Як показує практика, при проведенні експертних досліджень у якості носіїв надходять накопичувачі на жорстких магнітних дисках, та накопичувачі на мікросхемах пам’яті (flash-накопичувачі та SSD) найбільш поширеними файловими системами є наступні: NTFS [3], FAT [3] та файлові системи «сімейства» Ext [3], а серед операційних систем – Windows та Linux.

Алгоритм роботи експерта при проведенні експертного дослідження передбачає створення електронного образу (з розрахунком контрольних сум [4] за алгоритмами md5 [4] та sha-1 [4]) переданого на дослідження носія інформації, що забезпечує незмінність інформації, яка міститься на носіїв.

З використанням програмного забезпечення «Oracle VM VirtualBox» [5] на тестовому комп’ютері експерта створю-

ється віртуальна машина на основі електронного образу носія інформації з відповідними налаштуваннями для запуску операційної системи, або (у випадку, якщо з якихось причин відсутня можливість запуску операційної системи в віртуальній машині) на накопичувач експерта копіюються об'єкти файлової структури досліджуваного носія з відповідними файлами.

Завданням експерта під час дослідження є пошук програмного забезпечення «orCaPlayer», яке, зазвичай, в операційній системі «Windows» розташовано у теці: «C\Users\User\AppData\Local\orCa Player\bin». В цій теці наявні файли, необхідні для запуску програмного забезпечення (див. Рис. 1):

Имя	Дата изменения
data	02.03.2020 11:56
config.local	15.10.2018 22:04
config.local	04.01.2019 2:18
d3dcompiler_47.dll	22.08.2013 0:03
d3dcompiler_47.Id_11277893634.dll	22.08.2013 0:03
d3dcompiler_47.Id_11279269890.dll	22.08.2013 0:03
egl	22.04.2020 13:53
libEGL.dll	25.02.2019 19:45
libEGL.Id_11277697026.dll	25.02.2019 19:45
libEGL.Id_11278155778.dll	25.02.2019 19:45
libEGL.Id_11279138818.dll	25.02.2019 19:45
libGLSLv2.dll	28.02.2019 23:21
libGLSLv2.Id_1127762562.dll	28.02.2019 23:21
libGLSLv2.Id_11278024706.dll	28.02.2019 23:21
libGLSLv2.Id_11279204354.dll	28.02.2019 23:21
orca-player	19.10.2019 1:16

Рис. 1.

Для встановлення факту належності виявленого програмного продукту до програмного забезпечення, яке надає можливість реалізувати online-казино, виконується його безпосередній запуск на тестовому комп'ютері експерта.

Встановлено, що «orCaPlayer» дозволяє провести розіграші у демонстраційному режимі після вводу 14-символьної послідовності нулів. На рис. 2 та рис. 3 наведено знімки робочого вікна «orCaPlayer».

Рис. 2.

Рис. 3.

З використанням програмного забезпечення для аналізу мережевого трафіку можна визначити перелік IP-адрес, до яких програмне забезпечення звертається під час своєї роботи. Наприклад, автор роботи за допомогою програмного забезпечення Microsoft Network Monitor 3.4 [6] виявив, що при своїй роботі «orCaPlayer» звертається до наступних IP-адрес: 172.67.193.218, 104.27.140.130 та 104.27.141.130.

При здійсненні тестового запуску «or CaPlayer» встановлено, що воно здійснює оновлення, при якому вносяться зміни в його файли. На рис. 4 зображено порівняння вмісту теки «orCaPlayer» до та після першого запуску виконуючого файлу.

Файл	Дата зміни	Розмір	Файл	Дата зміни	Розмір
data	02.03.2020 11:56		data	06.07.2020 15:42	
config.local	15.10.2018 22:04	1 KB	config.local	15.10.2018 22:04	1 KB
config.local	04.01.2019 2:18	1 KB	config.local	06.07.2020 15:42	1 KB
d3dcompiler_47.dll	22.08.2013 0:03	3 386 KB	d3dcompiler_47.dll	22.08.2013 0:03	3 386 KB
d3dcompiler_47.Id.11277893634.dll	22.08.2013 0:03	3 386 KB	d3dcompiler_47.Id.11277893634.dll	22.08.2013 0:03	3 386 KB
d3dcompiler_47.Id.11279269890.dll	22.08.2013 0:03	3 386 KB	d3dcompiler_47.Id.11279269890.dll	22.08.2013 0:03	3 386 KB
egl	22.04.2020 13:53	7 944 KB	egl	06.07.2020 15:42	1 KB
libEGL.dll	25.02.2019 19:45	109 KB	libEGL.dll	25.02.2019 19:45	109 KB
libEGL.Id.11277697026.dll	25.02.2019 19:45	109 KB	libEGL.Id.11277697026.dll	25.02.2019 19:45	109 KB
libEGL.Id.11278155778.dll	25.02.2019 19:45	109 KB	libEGL.Id.11278155778.dll	25.02.2019 19:45	109 KB
libEGL.Id.11279138818.dll	25.02.2019 19:45	109 KB	libEGL.Id.11279138818.dll	25.02.2019 19:45	109 KB
libGLSLv2.dll	28.02.2019 23:21	4 155 KB	libGLSLv2.dll	28.02.2019 23:21	4 155 KB
libGLSLv2.Id.11277762562.dll	28.02.2019 23:21	4 155 KB	libGLSLv2.Id.11277762562.dll	28.02.2019 23:21	4 155 KB
libGLSLv2.Id.11278024706.dll	28.02.2019 23:21	4 155 KB	libGLSLv2.Id.11278024706.dll	28.02.2019 23:21	4 155 KB
libGLSLv2.Id.11279204354.dll	28.02.2019 23:21	4 155 KB	libGLSLv2.Id.11279204354.dll	28.02.2019 23:21	4 155 KB
orca-player	19.10.2019 1:16	5 602 KB	orca-player	06.07.2020 15:42	6 074 KB

Вміст теки «C:\Users\User\AppData\Local\orCaPlayer\bin» до першого запуску файлу «orca-player.exe»

Вміст теки «C:\Users\User\AppData\Local\orCaPlayer\bin» після першого запуску файлу «orca-player.exe»

Рис. 4.

Як видно з наведеного вмісту теки «C:\Users\User\AppData\Local\orCaPlayer\bin» після запуску файлу «orca-player.exe», розмір файлу «orca-player.exe» змінився. Тому в рамках дослідження, експертом було проведено розрахунок контрольних сум файлу «orca-player.exe» до та після його першого запуску.

Стартовий екран програмного забезпечення «orCaPlayer» (мал. 8) містить напис «ChampionCasino.net», який має формат посилання на адресу в міжнародній мережі Інтернет. Експерт використовуючи оглядач мережі Інтернет здійснив звернення до сайту «ChampionCasino.net». При дослідженні сайту «<https://championcasino.net/>» було встановлено можливість завантаження програмного продукту на різні операційні системи.

Експертом було виконано завантаження установчого файлу «champion-casino-net-setup-v**.exe» на тестовий комп'ютер. Вміст кореневої теки, яка утворюється після встановлення файлу «champion-casino-net-setup-v**.exe» наведено на рис. 10.

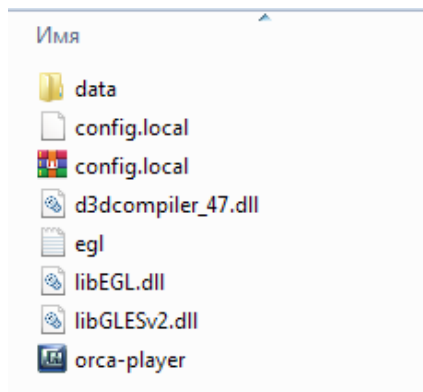

Рис. 5.

Експертом було проведено розрахунок контрольних сум файлу «orca-player.exe», з теки зображеної на рис. 10, та порівняно з контрольними сумами файлу «orca-player.exe» після першого запуску (мал. 9) виявленого експертом на відновленому вмісті електронного образу носія інформації.

Контрольні суми цих файлів ідентичні, що свідчить про те, що файл «orca-player.exe» з носія інформації, що надано на дослідження, при першому запуску оновився до останньої версії, яку можна завантажити з сайту «<https://championcasino.net/>», що позиціонує себе як сайт що надає послуги online-казино.

Перелік використаних джерел:

1. Файловая система. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Файловая_система(дата звернення: 14.09.2020).
2. Операционная система. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Операционная_система(дата звернення: 14.09.2020).
3. Список файловых систем: URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_файловых_систем(дата звернення: 14.09.2020).
4. Контрольная сума. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Контрольная_сумма(дата звернення: 14.09.2020).
5. Oracle VM VirtualBoxURL: <https://www.virtualbox.org/>(дата звернення: 14.09.2020).
6. Microsoft Network Monitor 3.4 (archive. URL: <https://www.microsoft.com/en-us/download/4865>).

УДК 343.98

Сташевська Ірина Василівна,

судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності Луганського
Міністерства внутрішніх справ України

ДОПИТ ЕКСПЕРТА В СУДІ ЯК КОНВЕНЦІЙНА ГАРАНТІЯ НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

INTERROGATION OF AN EXPERT IN COURT AS A CONVENTIONAL GUARANTEE OF A FAIR TRIAL

Анотація. У тезах окреслено можливість допиту експерта в суді як конвенційну гарантію на справедливий суд;

проаналізовано рішення Європейського суду з прав людини щодо порушення права на справедливий суд з огляду на те, що прецедентна практика Суду є джерелом кримінального процесуального права України. Встановлено, що не надання можливості допиту експерта в суді є порушенням права на справедливий суд, а також, що чинне кримінальне процесуальне законодавство потребує ретельного аналізу в контексті проблемних питань, які виникають в практиці щодо допиту експерта в суді.

Ключові слова: судова експертиза; допит експерта в суді; Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод; кримінальне провадження; рішення Європейського суду з прав людини.

Abstract. The abstracts outline the possibility of questioning an expert in court as a conventional guarantee of a fair trial; the decision of the European Court of Human Rights on the violation of the right to a fair trial is analyzed, given that the case law of the Court is a source of criminal procedural law of Ukraine. It is established that failure to interrogate an expert in court is a violation of the right to a fair trial, and that the current criminal procedure legislation requires careful analysis in the context of problematic issues that arise in practice regarding the interrogation of an expert in court.

Keywords: forensic examination; interrogation of an expert in court; Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms; criminal proceedings; decision of the European Court of Human Rights.

У 1997 році відбулася ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Саме тоді набули більшої актуальності питання щодо застосування у національному судочинстві законодавства країн-членів Європейського Союзу та участі судового експерта у кримінальному провадженні. На підставі вищезазначеної Конвенції почав діяти Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), до якого можуть звертатися також громадяни України за захис-

том своїх прав, а також рішення і практика якого є джерелом кримінального процесуального права.

Відповідно до п.4ч.3 ст. 6 Конвенції одним, з елементів справедливого суду є наявність в обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення певних прав. Одним з таких прав є можливість допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення [1].

Як бачимо, що у ст. 6 Конвенції про право допитати експерта не йдеться, однак Європейський суд з прав людини шляхом тлумачення загальної мети вказаної статті це право визнає. Чинний КПК України (ст. 9) закріплює норму про застосування кримінального процесуального законодавства з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Тому, метою зазначених тез є дослідження можливості допиту експерта в суді як конвенційної гарантії на справедливий суд.

З аналізу правових позицій ЄСПЛ – неможливість допитати експерта є порушенням конвенційних гарантії [2]. Прикладом цього підходу можуть бути рішення у наступних справах:

– «Авагян проти Вірменії» від 22.11.2018 – справа стосувалася скарги заявника на те, що він не мав можливості допитати судово-медичних експертів в суді незважаючи на те, що їх докази відігравали головну роль у визнанні його винним у вбивстві. Хосрова Авагяна звинуватили в шахрайстві та двох убивствах з метою наживи й помістили під варту. Під час судового розгляду він клопотав про виклик експертів, які надали суперечливі звіти про аутопсію, але суди неодноразово відхиляли цей запит. У підсумку чоловіка визнали винним у вбивствах за обтяжливих обставин і засудили до довічного ув'язнення [3]. Рішенням ЄСПЛ було констатовано порушення права на справедливий суд, а саме п.4 ч. 3 ст. 6 Конвенції, адже йому не дали можливості допитати експертів з метою оскарження достовірності наданих ними висновків, які були визначальними під час встановлення його вини у скоєнні злочину;

– «Балсіте-Лідекієне проти Литви» від 04.11.2008- у цій справі ЄСПЛ звернув увагу на те, що«... підпункт (d) пункту 3 статті 6 стосується свідків, а не експертів. Водночас Суд хотів би нагадати, що гарантії, які містить пункт 3, є одними із складників концепції справедливого судового розгляду, сформульованої в пункті 1... З огляду на обставини цієї справи й враховуючи до того належним чином гарантії пункту 3, разом з викладеними в підпункті (d), Суд вважає, що йому належить проаналізувати скарги заявника відповідно до загальної норми пункту 1...», а також «...Висновки експертизи, підготовлені на досудовій стадії, мали важливе значення для провадження у справі заявника. Тому необхідно визначити, чи висловила заявниця бажання провести допит експертів навідкритому судовому засіданні, і якщо так, то чи була їй така можливість забезпечена» [4]. Вивчивши документи, які були в розпорядженні ЄСПЛ було встановлено, що: «...заявниця просила суд відкласти слухання, оскільки експерти вже втретє поспіль не з'явилися на засідання... Заявниця також просила суд встановити причини відсутності експертів та покарати їх. Крім того, в своїй апеляційній скарзі заявниця посилалася на своє клопотання про забезпечення присутності експертів на слуханнях у першій інстанції і на те, що цей суд відмовився їх викликати. Однак Вищий адміністративний суд клопотання заявниці відхилив, зазначивши, що, з огляду на обставини справи, неможливість для неї ставити запитання експертам не порушує жодної з процесуально-правових норм» [4]. Підсумовуючи вищевикладене по справі, рішенням ЄСПЛ було констатовано, що заявниці ні на досудовій стадії, ні під час розгляду справи в суді не надали змогу допитати експертів, думки яких містили деякі розбіжності, з метою перевірки їхньої надійності або висловлення хоч якихось сумнівів у їхніх висновках. Тому висновком ЄСПЛ було те, що в цій справі були порушені права заявниці на справедливий суд, а саме ч. 1 ст. 6 Конвенції, а полягало воно у відмові в розгляді клопотання заявниці продопит експертів у відкритому судовому засіданні.

Проте, є приклад рішення ЄСПЛ, в якому було встановлено, що право на справедливий суд не було порушено, так як, «...поряд із іншими процесуальними діями, заявник мав змогу оспорити правильність експертизи і що захист, як видається, піддав експерта вичерпному допиту...». Таким є рішення ЄСПЛ у справі «Парріс проти Кіпру» від 04.07.2002 [5].

Ознайомившись із вищезазначеними рішеннями Європейського суду з прав людини, треба зауважити, що для оцінки дотримання права особи на справедливий суд, серед усього іншого, суд звертає увагу на проведення експертизи, можливість впливати на вибір особи експерта, брати участь у проведенні експертизи, а також, що вкрай важливо, на можливість допиту експерта.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України детально регламентує статус експерта, порядок призначення та проведення судових експертиз, надання висновку експерта, а також чітко визначає принципи судочинства, які поширюються на оцінку експертного висновку. Так відповідно до ст. 356 КПК України та ст. 12 Закону України «Про судову експертизу» допит експерта в суді обмежується предметом виконаної ним експертизи та визначений як отримання від експерта учасниками кримінального провадження, слідчим суддею, судом роз'яснень та доповнень щодо наданого ним висновку. Отже, стає зрозумілим, що основною метою допиту експерта є одержання інформації про відомі йому факти, а отримана під час допиту інформація є додатковою до наданого експертом раніше висновку.

В той же час, аналізуючи судову практику Європейського суду з прав людини стає зрозумілим, що необхідно удосконалювати регламентацію інституту судових експертиз, оскільки чинний КПК України не забезпечує стовідсоткової можливості допитати експерта в суді [2]. Так, згідно ст. 356 КПК України за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або за власною ініціативою суд має право викликати експерта для допиту для роз'яснення

висновку [6]. Тобто виклик експерта для допиту в суді це є правом, а не обов'язком.

На сучасному етапі, коли відбувається постійне вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, потребують ретельного аналізу проблемні питання, які виникають в практиці щодо можливості допиту експерта в суді. Під час вирішення цих питань необхідно враховувати рішення Європейського суду, оскільки вони є джерелом права.

Отже, Європейський суд з прав людини шляхом тлумачення загальної мети ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод визнав право сторони кримінального провадження допитати експерта під час судового розгляду. Тому, з метою забезпечення повного й об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження, постановленню законних, обґрунтованих судових рішень з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, стає очевидним, що норма щодо допиту експерта в суді потребує подальшого доопрацювання.

Перелік використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 07.09.2020).

2. Аналіз правових позицій ЄСПЛ, які можуть бути використані у 2019 році для вдосконалення процесуального законодавства. URL: <https://court.gov.ua/press/interview/634456/> (дата звернення: 07.09.2020).

3. Рішення ЄСПЛ у справі «Авагян проти Вірменії». URL: <https://hudoc.echr.coe.int>. (дата звернення: 07.09.2020).

4. Рішення ЄСПЛ у справі «Балсіте-Лідекієне проти Литви». URL: www.echr.coe.int. (дата звернення: 08.09.2020).

5. Рішення ЄСПЛ у справі «Парріс проти Кіпру». URL: <https://rm.coe.int/1680098ae0> (дата звернення: 07.09.2020).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 08.09.2020).

УДК 343.98-051:378.147

Степанюк Руслан Леонтійович,

доктор юридичних наук, професор,
провідний фахівець з організації наукової роботи

Шевцов Сергій Олександрович,

кандидат педагогічних наук, перший заступник директора
Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

ЩОДО СИСТЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ-КРИМІНАЛІСТІВ ДЛЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

CONCERNING THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FORENSIC SPECIALISTS FOR THE NATIONAL POLICE

Анотація. Розглянуто проблемні питання у сфері фахової підготовки спеціалістів-криміналістів для органів Національної поліції України. Відзначено відсутність в сучасний період належної системи такої підготовки. Запропоновано запровадити багаторівневе навчання цієї категорії фахівців у відомчих закладах вищої освіти, тренінгових центрах Національної поліції та підрозділах Експертної служби МВС України.

Ключові слова: спеціаліст-криміналіст, інспектор-криміналіст, навчання спеціалістів-криміналістів, спеціальні знання, застосування науково-технічних засобів.

Abstract. The problematic issues in the area of training of forensic professionals for the National Police of Ukraine are considered. The lack of an appropriate system of such training in the modern period is marked. It has been suggested to introduce a multi-level training of this category of professionals in departmental institutions of higher education, training centers of the National Police and units of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Keywords: forensic specialist, crime techs, training of forensic professionals, special knowledge, using of scientific and technical means.

Якісне застосування науково-технічних засобів під час проведення слідчих (розшукових) дій вимагає від спеціаліста належного рівня спеціальних знань у галузі криміналістичної техніки, умінь якісно виявляти та вилучати різноманітні сліди на місці події. Досягнення сучасної науки дозволяють вирішувати широкий спектр завдань, які мають значення для досудового розслідування та судового розгляду, шляхом дослідження матеріальних слідів кримінальних правопорушень. Тому вкрай важливо, щоби фахівці, які проводять огляд чи іншу слідчу дію, застосовуючи засоби криміналістичної техніки, не припускались помилок, наслідком яких є пошкодження, забруднення або знищення об'єктів майбутніх експертних досліджень. Для цього необхідно забезпечити належний рівень їхнього навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації.

До створення у 2015 році Національної поліції України функції спеціалістів на місці події та під час інших слідчих дій виконували фахівці з числа працівників Експертної служби МВС України. Але у зв'язку з реформою в поліцейських підрозділах досудового розслідування було створено власні штатні одиниці інспекторів-криміналістів, які наразі забезпечують техніко-криміналістичний супровід слідчих дій. Такий крок разом із очевидними позитивними аспектами, зокрема, посиленням самостійності та незалежності судових експертів, призвів і до суттєвих проблем, пов'язаних із недостатністю технічного оснащення, відсутністю необхідних знань і навичок у працівників новостворених поліцейських техніко-криміналістичних підрозділів. У результаті значно погіршився професійний рівень застосування спеціальних знань насамперед під час проведення огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій, які вимагають використання складних науково-технічних засобів і методів.

Однією з причин такого становища видається відсутність системної підготовки вказаної категорії фахівців, за рідкими виключеннями, поки що не здійснюють ні заклади вищої освіти системи МВС України, ні центри первинної професійної підготовки поліцейських.

Згідно чинного законодавства, одним із основних завдань Експертної служби МВС України є «підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників Експертної служби МВС як судових експертів, спеціалістів-криміналістів і спеціалістів-вибухотехніків» [1, підп. 9 п. 3]. Багаторічний досвід діяльності зазначеного відомства за даним напрямом надає широкі можливості щодо значного розширення сфери такої підготовки не тільки на працівників ДНДЕКЦ, НДЕКЦ МВС, а і на інспекторів-криміналістів органів поліції. За нашими даними, в Україні поки що не вироблено системного підходу до здійснення фахової підготовки поліцейських інспекторів-криміналістів у підрозділах Експертної служби МВС, хоча потреба в її існуванні стає все більш нагальною.

Якісне виконання функцій з техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій є можливим за умови володіння спеціалістом певними теоретичними знаннями, до числа яких, на нашу думку, слід віднести знання: 1) правових засад використання спеціальних знань у кримінальному процесі; 2) основних теоретичних положень криміналістичної ідентифікації та діагностики; 3) усіх видів науково-технічних засобів, що застосовуються в ході огляду місця події; 4) основ тактики огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій; 5) видів і методів судової фотографії, звуко- та відеозапису; 6) криміналістичної трасології; 7) основних можливостей інших галузей криміналістичної техніки (судової балістики, вибухотехніки, габітології, технічного дослідження документів і т.д.) та окремих судових наук (судової медицини, судової хімії, судової біології тощо); 8) основних положень криміналістичної методики; 9) правових та організаційних основ судової експертизи; 10) сучасних можливостей окремих видів судових експертиз,

що проводяться з метою дослідження об'єктів, які вилучаються під час огляду місця події.

У свою чергу, основні практичні уміння і навички спеціаліста формуються щодо роботи з різними видами науково-технічних засобів на місці події, пошуку та влученні слідів кримінального правопорушення й інших матеріальних об'єктів, а також застосуванні деяких прийомів і методів криміналістичних експертиз із метою попереднього вивчення виявлених слідів і надання слідчому орієнтуючої інформації для здійснення невідкладних слідчих дій та інших заходів на початковому етапі розслідування.

Базова підготовка інспектора-криміналіста має бути одержана в результаті фахової освіти у відповідному закладі вищої освіти. Крім того, існує потреба також і в організації фахової підготовки спеціалістів-криміналістів для органів поліції з числа осіб, які вже мають вищу освіту, шляхом запровадження спеціалізованих курсів навчання у тренінгових центрах закладів (установ) Національної поліції та МВС України. Зазначені заходи вимагають досить тривалого часу і системного підходу до організації навчання. Але, крім цього, завжди буде потреба у відпрацюванні найбільш актуальних і вагомих практичних знань і навичок з працівниками поліцейських підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування без відриву від їхньої основної роботи. Як варіант вирішення даної проблеми пропонуємо впровадити практику організації тренінгів із інспекторами-криміналістами з найбільш актуальних питань практичної діяльності на базі підрозділів Експертної служби МВС [2]. Інтерактивне навчання у формі тренінгу в даному випадку видається найбільш доцільним, оскільки надає змогу в короткі строки надати працівникові необхідну формацію та відпрацювати ті вправи, які є найбільш корисними щодо певної тематики [3, с. 128–130].

Підсумовуючи викладене відзначимо, що в нинішніх умовах в Україні існує потреба у запровадженні системного підходу до

навчання фахівців для підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення Національної поліції. Таке навчання має здійснюватись як через запровадження та реалізацію відповідних освітніх програм у відомчих закладах вищої освіти, так і в системі початкової підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських. Крім того, поточне навчання та підвищення фахового рівня таких спеціалістів без відриву від виконання ними своїх функцій доцільно здійснювати на базі підрозділів Експертної служби МВС України (ДНДЕКЦ, НДЕКЦ), зокрема, шляхом організації тренінгів з найбільш актуальних напрямів практичної діяльності.

Зважаючи на те, що саме Експертна служба МВС України має найвищий у відомстві рівень технічного оснащення, практичного досвіду та методичного забезпечення у сфері підготовки спеціалістів-криміналістів, видається доцільним опрацювати питання щодо належного нормативно-правового врегулювання та вжиття заходів організаційного характеру з метою налагодження системного навчання поліцейських інспекторів-криміналістів на її базі.

Перелік використаних джерел:

1. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України, затв. наказом МВС України від 3 листопада 2015 року № 1343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
2. Слідча дія: огляд вогнепальної зброї та вибухонебезпечних матеріалів. Методичні рекомендації з організації тренінгу-навчання / Харківський НДЕКЦ МВС; С. І. Перлін, С. О. Шевцов, О. В. Матарикіна. Х. 2020. 28 с.
3. Степанюк Р. Л., Шевцов С. О. Проблеми техніко-криміналістичної підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 31 (70) Ч. 3 № 2 2020. С. 127–132.

УДК 343.985.3

Титанян Эмилия Левоновна,

начальник юридического отдела Национального бюро экспертиз
Национальной академии наук Республики Армения

Восканян Патвакан Степанович,

кандидат химических наук, заместитель директора по научной
работе Национального бюро экспертиз
Национальной академии наук Республики Армения

ПРИНЦИП СОСТЯЗАТЕЛЬНОСТИ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ В КОНТЕКСТЕ ИНСТИТУТА СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

THE ADVERSARIAL PRINCIPLE IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE CONTEXT OF FORENSIC EXPERTISE INSTITUTION

Аннотация. В статье проанализирован один из важнейших принципов уголовно-процессуального законодательства – принцип состязательности и равноправия сторон. Подробно представлено мнение Кассационного суда РА по данному вопросу. Особо внимание уделено сравнительному рассмотрению вопроса ресурсов и возможностей сторон обвинения и защиты в контексте института судебной экспертизы как в англосаксонском, так и романо-германском праве.

Ключевые слова: принцип состязательности, равенство сторон, судебная экспертиза, процессуальное право.

Abstract. The article analyzes one of the most important principles of criminal procedure legislation – the principle of competition and equality of the parties. The opinion of the RA Court of Cassation on this issue is presented in details. Particular attention is paid to a comparative examination of the issue of resources and capabilities of the parties of prosecution and defense in the context of the

institution of forensic expertise in both Anglo-Saxon and Romano-Germanic law.

Keywords: Adversarial principle, equality of parties, forensic expertise, procedural law

Общеизвестно, что правовое регулирование в сфере процессуального права основано на международных и конституционных принципах. В свою очередь, уголовное судопроизводство базируется на нескольких краеугольных понятиях, которые закреплены нормами уголовно-процессуального права. Как известно, одним из важнейших принципов уголовно-процессуального законодательства является «состязательность и равноправие сторон». Нельзя не согласиться с концепцией, согласно которой подход к определению состязательности во многом зависит от модели построения уголовного процесса: англосаксонской или континентальной [1]. Отметим, что уголовный процесс в Республике Армения всегда был выстроен по континентальному или романо-германскому типу.

Согласно уголовно-процессуальному законодательству «состязательность и равноправие сторон» означает, что в уголовном процессе функции правосудия, уголовного обвинения, защиты и разрешения дела по существу отделены друг от друга. Стороны наделены равными правами и возможностями при процессуальном доказывании, самостоятельны в своих решениях, независимы от должностных лиц в выборе способов защиты и сбора доказательств [2]. Предполагается, что состязательность и равноправие сторон является одним из основных инструментов объективного и всестороннего исследования обстоятельств дела. Процессуальная состязательность и равенство сторон состоят в том, что обвинение и защита должны пользоваться равными процессуальными правами для отстаивания своих утверждений и требований и для оспаривания утверждений и требований противной стороны как на стадии судебного разбирательства, так и на стадии

предварительного расследования. Прежде всего, данное равенство заключается в равных процессуальных возможностях сторон по участию в процессе доказывания: в сборе, проверке и оценке доказательств [3]. Однако, что мы имеем в действительности: состязательность и равноправие сторон в «чистом» виде или имитацию основного принципа? Представляется, что состязательность на самом деле не гарантирует достижение истины, а лишь максимально способствует приближению к ней. В доказательство данного суждения процитируем Федерального судью США М. Франкела: «Редко встречается такое дело, в котором любая из сторон стремилась бы к тому, чтобы свидетель или кто-либо другой раскрыл всю правду» [4]. В контексте вышеобозначенной проблемы в статье данный вопрос проанализирован на примере института судебной экспертизы.

Хорошо известно, что следственные органы и суды широко используют возможности экспертиз в деле установления истины. Такому положению способствует и сама природа экспертизы как средства получения объективных сведений о фактах, тем более что экспертные исследования постоянно совершенствуются, а аналитическое оборудование базируется на новейших достижениях научно-технического прогресса. В результате проведения экспертизы могут быть выявлены самые разные факты, которые способствуют установлению обстоятельств, характеризующих признаки состава преступления, и как результат способствуют достоверной уголовно-процессуальной оценке. Не секрет, что некоторые обстоятельства дела могут быть установлены только с помощью экспертизы и отсутствие последней неизбежно может привести к тому, что важные для дела обстоятельства не будут установлены или установлены ошибочно, что в итоге, может привести к несправедливому вердикту.

Согласно уголовно-процессуальному законодательству Республики Армении экспертом является незаинтересованное в уголовном деле лицо, назначенное с его согласия по решению

органа, осуществляющего уголовное производство, или руководителем экспертного учреждения [5]. При этом согласно упомянутому законодательству экспертом может быть назначено лицо, предложенное участником процесса. Однако, именно сторона обвинения /следователь, орган дознания/ определяет, какое экспертное учреждение, или какой эксперт будет проводить экспертизу и какие вопросы будут представлены эксперту на рассмотрение и подготовку заключения.

Не следует забывать и о роли судьи в данной ситуации. По данному вопросу следует упомянуть высказанную позицию Кассационного суда РА в рамках уголовного дела № 47/0008/06/11, согласно которой «с точки зрения реализации права на справедливое судебное разбирательство суд должен обеспечивать принципы равенства и конкуренции между сторонами».

Кассационный суд РА в рамках упомянутого выше уголовного дела обратился также к прецедентной практике Европейского суда по правам человека (ЕСПЧ), согласно которой любой обвиняемый в уголовном преступлении имеет право на справедливое судебное разбирательство (см. *Capmbell and Fell v The United Kingdom*, 28 июня 1984 г., жалобы 7819/77 (7878/77, 69). Чтобы это право было действенным, а не просто теоретическим, его применение не должно зависеть от выполнения ненадлежащих условий. Суды должны обеспечить справедливость судебного разбирательства (см. *Pelladoah v Netherlands*, 22 сентября 1994 г., жалоба № 16737/90, пункт 41). ЕСПЧ постановил, что принцип равенства сторон является одним из отличительных признаков более широкой концепции справедливого судебного разбирательства, которая включает фундаментальное право на то, что уголовное судопроизводство должно быть состязательным (см. *Ocalan v. Turkey*, 12 марта 2003 г., жалоба № 46221/99. пункт 166).

Таким образом, на основании анализа прецедентного права ЕСПЧ, Кассационный суд РА постановил, что принцип конкуренции является неотъемлемым элементом основного права

на справедливое судебное разбирательство [6]. Из этого следует, что в РА суд призван обеспечивать равенство и состязательность сторон, хотя принцип осуществления уголовной судопроизводственной состязательности сторон остается дискуссионным в части равенства ресурсов (в первую очередь финансовых), которыми обладают стороны, так как не секрет, что назначение судебной экспертизы для стороны обвинения не несет персонального финансового бремени, а для стороны защиты любое привлечение компетентного лица, в частности в должности эксперта государственного экспертного учреждения, осуществляется на платной основе, которую не всегда возможно осилить.

Данный вопрос подробно описан и в англосаксонском праве, так как в США и Канаде одна из противоборствующих в судопроизводстве сторон может самостоятельно привлечь эксперта для производства экспертизы на основании заключенного с ним договора. В договоре отражаются вопросы, относящиеся к сущности экспертного исследования и этические стороны производства самой экспертизы. При этом эксперт не предупреждается об ответственности за дачу заведомо ложного заключения [7]. Следует отметить, что обязательным условием при выборе эксперта является наличие у него сертификата или лицензии на данный вид деятельности. В договоре так же отражается сумма за услуги эксперта. Небезынтересна практика так называемая «своих» экспертов, когда у каждой из сторон есть на примете эксперт, к которому часто всего последнее обращаются. Конечно, в зависимости от сферы деятельности, научной степени и многих других факторов зависит и оплата экспертных услуг.

Обобщая вышеизложенное, можно констатировать, что возможность реализации искусственно натянутого в законе принципа состязательности и равенства сторон как в англосаксонском, так и романо-германском праве «*de jure*» закреплена и в нормативных, и в доктринальных источниках, однако «*de facto*» в чистом виде встречается очень редко. В этой

связи не только требуется проработка вопроса о внесении изменений и дополнений в УПК РФ, но необходимо решение многих организационно-правовых вопросов, способствующих выравниванию состязательности сторон и в первую очередь стороны защищающей свои или представляемые права и интересы.

Список использованных источников:

1. Лотыш Т. А. Состязательность и некоторые другие вопросы уголовного судопроизводства в постановлениях Конституционного Суда Российской Федерации / Т. А. Лотыш // *Вестник МГУ. Серия 11. Право.* – 2001. – № 1. – С. 21–33
2. Алаева Гульназ Турсуновна Реализация принципа состязательности и равноправия сторон в уголовном процессе // *Юридическая техника.* 2020. № 14. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/realizatsiya-printsipa-sostyazatelnosti-i-ravnopraviya-storon-v-ugolovnom-protsesse> (дата обращения: 06.09.2020).
3. Багдасаров Р. В. Принцип состязательности в уголовном процессе России и стран Европейского Союза / Р. В. Багдасаров. – М.: Юрлитинформ, 2008. – 216 с. – ISBN978–5–93295–421–8.
4. Бернэм Уильям. Суд присяжных заседателей: [Пер. с англ.] / Каф. ЮНЕСКО по правам человека и демократии. – М.: Из-во Моск. незав. ин-та межд. права, 1994. С. 115..
5. Уголовно-процессуальный кодекс РФ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=144474> (дата обращения: 13.09.2020).
6. Решение кассационного суда по уголовному делу Амалии Гарибян, 20 октября 2011 г., № 47/0008/06/11
7. Алексеев Сергей Геннадьевич, Лукичев Борис Аркадьевич Правовой статус сведущих лиц в судопроизводстве США и Канады // *Общество и право.* 2011. № 2 (34). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovoy-status-sveduschih-lits-v-sudoproizvodstve-ssha-i-kanady> (дата обращения: 06.09.2020).

Тищенко Валерий Владимирович,

доктор юридических наук, профессор, член-корреспондент
Национальной академии правовых наук Украины,
заведующий кафедрой криминалистики

Белик Лариса Степановна,

кандидат юридических наук, доцент кафедры криминалистики
Национальный университет «Одесская юридическая академия»

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ
КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА
В РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ
SOME ASPECTS OF CRIMINALISTIC ANALYSIS
IN INVESTIGATING CRIMES**

Аннотация. Тезисы посвящены исследованию некоторых аспектов криминалистического анализа в расследовании преступлений. Обозначено, что информационные процессы представляют собой определенную технологию познавательной деятельности, состоящую из получения криминалистически значимой информации при расследовании преступлений. Проанализированы труды ученых-криминалистов относительно исследования феномена «криминалистического анализа». Также установлено, что криминалистический анализ имеет ряд особенностей, обусловленных структурой предмета криминалистики.

Ключевые слова: криминалистический анализ; расследование; преступления; криминалистика.

Abstract. The article is devoted to the study of some aspects of forensic analysis in the investigation of crimes. It is indicated that information processes represent a certain technology of cognitive activity, consisting of obtaining forensically significant information during the investigation of blunts. Analyzed the works of forensic

scientists regarding the study of the phenomenon of “forensic analysis”. It was also found that forensic analysis has a number of features due to the structure of the subject of forensic science.

Keywords: forensic analysis; investigation; crimes; forensics.

Как известно, процесс раскрытия и расследования преступлений по своей сути представляет познавательную деятельность, а само познание полидисциплинарно. В ходе познавательного анализа учитываются закономерности и используются методы различных наук. Для установления сущности расследуемого события, его обстоятельств и виновных лиц, т.е. для раскрытия преступления криминалистика разрабатывает соответствующую систему познавательных методов и средств, что позволяет говорить о криминалистическом аспекте познания.

Познание осуществляется на основе изучения и использования закономерностей информационных процессов, создающих возможность процессуального доказывания. Эти информационные процессы представляют собой определенную технологию познавательной деятельности, состоящую из получения криминалистически значимой информации (ее поиска, обнаружения и извлечения), восприятия, фиксации, обработки (расшифровки и систематизации), анализа, оценки и использования в расследовании преступлений.

Любой процесс познания сопровождается применением методов анализа и синтеза, обеспечивая движение от неизвестного к известному, от вероятного и фрагментарного – к достоверному и полному знанию. В философии и психологии анализ понимается как мысленное расчленение исследуемого объекта, его свойств, выявляющее строение объекта, соотношение и взаимодействие его элементов, создает предпосылки познание объекта на дальнейшей стадии с помощью синтеза [1, с. 25; 2, с. 31]. В криминалистике ссылки на решение многих теоретических практических проблем путем использования анализа как метода познания встречаются во всех

разделах криминалистики. Он приобретает в ней специфические формы и содержание в соответствии с задачами и функциями и поэтому называется криминалистическим анализом. В настоящее время анализу придают важное значение и в деятельности правоохранительных органов, что подтверждается созданием различных аналитических служб как по горизонтали, так и по вертикали.

Интерес ученых-криминалистов относительно исследования феномена «криминалистического анализа» постоянно растет. Аспекты криминалистического анализа в разные периоды времени рассматривали такие известные ученые, как А. В. Дулов, А. В. Старушкевич, Г. А. Зорин, З. И. Кирсанов, Н. В. Кручинина, В. К. Лисиченко, В. А. Оброзцов, С. Н. Чурилов, Н. П. Яблоков и другие известные ученые-криминалисты. Однако мнения относительно его сущности, направлений исследования и использования в расследовании очень различаются.

Так, В. В. Трухачев видит назначение криминалистического анализа для выявления ошибок расследования или для исследования приемов сокрытия преступлений [3, с. 36]. О. А. Крестовников подчеркивает необходимость эвристического и ситуационного анализа для построения информационной модели преступной деятельности [4, с. 73]. Указывается и на необходимость криминалистического анализа в методике расследования, в частности для разработки классификации и криминалистической характеристики определенных категорий преступлений, следственных ситуаций в расследовании преступных посягательств [5, с. 10, 150, 231, 271], а также для анализа уголовно-релевантной информации, который направляется на ее содержательную и правовую составляющие [6, с. 102].

В. К. Лисиченко отмечал, что без анализа и синтеза не могут быть выявлены как внешние, так и внутренние взаимосвязи объекта, не могут быть поняты формы связи и ее интенсивность. Ученым были сформулированы основные задачи

анализа и переменные элементы анализа, раскрыто содержание использования анализа в следственной, экспертной и судебной деятельности. В. К. Лисиченко выделил следующие задачи анализа: 1) установление генетической связи различных компонентов и определение общей тенденции развития явления; 2) раскрытие координации и субординации частей целого; 3) обнаружение вызывающих его факторов; 4) установление взаимодействия объектов с другими целостными образованиями. Указанные задачи находят свое отображение в процессуальных документах, в актах судебного и экспертного исследования.

По мнению В. А. Оброзцова, криминалистический анализ является одним из методов опосредованного познания расследуемого преступления. Он позволяет осуществить мнимое расчленение преступления на составляющие, отдельно исследовать каждый его элемент, а затем изучить их в комплексе и взаимосвязи относительно структуры совершенного механизма следообразования [7, с. 81].

Известный криминалист Н. П. Яблоков рассматривал анализ как фундаментальный приём исследования какого-либо теоретического или практического объекта. Ученый утверждает, что анализ обеспечивает полноту и многосторонность исследования. В структуре любого криминалистического исследования выделяется аналитическая стадия, сущность ее состоит в движении мысли от общих и отдельных качеств объекта. При этом полнота анализа возможна путем достижения такого уровня детализации признаков расследуемого объекта, на котором каждый из них является элементарным, т.е. он не расчленяется на другие отдельные элементы. [8, с. 58]

Приведенные мнения позволяют увидеть различные функции криминалистического анализа и отметить его специфическое значение и содержание в расследовании преступлений.

Анализ имеет ряд особенностей, обусловленных структурой предмета криминалистики: 1) исследуется определенный

тип человеческой деятельности – криминальный; 2) выявляются криминалистически значимые признаки преступной деятельности; 3) изучается специфический механизм следообразования; 4) строятся ретроспективные и перспективные модели события, его обстоятельств и поведения участников; 5) носители информации превращаются в источники доказательств [9, с. 192–195]. Таким образом, криминалистический анализ предполагает исследования таких объектов: а) криминальную деятельность; б) следовую картину; в) деятельность по расследованию уголовно-релевантных событий.

В расследовании преступлений криминалистический анализ исходной информации позволяет верно оценить исходную следственную ситуацию, определить главные тактические задачи и способы их решения. Формы, методы и направления использования криминалистического анализа подлежат дальнейшей научной разработке.

Список использованных источников:

1. Философский энциклопедический словарь. 2 изд. Москва, 1989. С. 25;
2. Большой психологический словарь / Под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. СПб, 2006. С. 31.
3. Трухачев В. В. Криминалистический анализ сокрытия преступной деятельности. Воронеж, 2000. С. 36.
4. Крестовников О. А. Системно-деятельностный анализ методологии криминалистики. М.: Юрлитинформ, 2013. 272 с., С. 73.
5. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ. Одесса: Юрид. лит., 2002. 360 с., С. 10, 150, 231, 271.
6. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с., С. 102.
7. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника. М., 1997. С. 81.
8. Криминалистика: учебник/ отв. Ред. Н. П. Яблоков, 2-е изд. перераб. доп. М., 2004. С. 58.
9. Криминалистика: информационные технологии доказывания. Под ред. В. Я. Колдина. М.: Зерцало-М, 2007. 752 с. С. 192–195.

Томачинський Сергій Миколайович,
судовий експерт лабораторії права промислової власності
Науково-дослідного центру судової експертизи з питань
інтелектуальної власності Міністерства юстиції України

**ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО
ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ ЩОДО
РЕФОРМИ ПАТЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА».
ПЕРШІ ВРАЖЕННЯ**

**LAW OF UKRAINE «ON AMENDMENTS TO CERTAIN
LEGISLATIVE ACTS OF UKRAINE CONCERNING THE
REFORM OF PATENT LEGISLATION».
FIRST IMPRESSIONS**

Анотація. Розглянуто окремі досягнення та недоліки Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» та його вплив на сферу інтелектуальної власності і на судову експертизу в цій сфері.

Ключові слова: інтелектуальна власність, судова експертиза, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства».

Abstract. Some benefits and drawbacks of the Law of Ukraine “On amendments to certain legislative acts of Ukraine concerning the reform of patent legislation” and its impact on the field of intellectual property and forensic examination in this field are considered.

Keywords: intellectual property, forensic examination, Law of Ukraine «On amendments to certain legislative acts of Ukraine concerning the reform of patent legislation».

Прийняття Верховною Радою України 21.07.2020 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо реформи патентного законодавства» та набуття ним чинності з 16.08.2020 внесло значні зміни в сферу інтелектуальної власності. Обговорення необхідності прийняття подібного закону велися досить тривалий час серед фахівців сфери інтелектуальної власності і серед судових експертів, які проводять судові експертизи і дослідження в сфері інтелектуальної власності. Про це свідчить і наша недавня стаття, що стосувалася оновлення методик проведення судових експертиз та експертних досліджень в сфері інтелектуальної власності та необхідності врахування в них змін в чинному законодавстві України [1], яка вийшла незадовго до вирішального голосування у Верховній Раді України. Настав час зробити перші оцінки досягнень та недоліків цього закону. Як впливає з пояснювальної записки [2, Пояснювальна записка 11.10.2019], мета законопроекту 2259 включала наступні пункти (*нумерація наша*):

1. розширити перелік об'єктів технологій, на які не поширюється правова охорона;
2. передбачити можливість подання заявок в електронній формі;
3. надати право будь-якій особі подати мотивоване заперечення проти заявки протягом шести місяців від дати публікації відомостей про заявку на винахід;
4. уточнити порядок надання додаткової охорони прав на винаходи;
5. розширити перелік прав та обов'язків суб'єктів прав на винаходи (корисні моделі);
6. передбачити можливість визнання прав на винахід і корисну модель недійсними в адміністративному порядку («post-grant opposition»)

З попереднього аналізу Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» [3], можна зробити висновок, що пункти 2, 3, 4 та 6 в основному були виконані. Щоправда, виникають певні питання щодо конфлікту інтересів стосовно пункту 6.

Апеляційній палаті надано суттєво більші повноваження, які раніше були виключно в компетенції судів, при цьому, члени Апеляційній палаті залишилися штатними працівниками Установи.

Слід зазначити, що в жодному з документів, які процитовано в пояснювальній записці до законопроект 2259, не міститься зобов'язань держави Україна щодо включення в перелікоб'єктівтехнологій, на які не поширюєтьсяправоваохорона такого об'єкту, як «застосування продукту за новим призначенням». Тут необхідно зазначити, що така норма закону вилучає з правової охорони будь-який об'єкт «застосування». Так, в силу пунктів 2.3. та 14.3. Правила складання та подання заявок на винахід та заявки на корисну модель, кожен об'єкт «застосування», який відповідає умові патентоздатності «новизна», є «застосуванням продукту за новим призначенням». В той же час, такий об'єкт, як «застосування» («useclaims») в заявках на патент в Європейському патентному офісі є прийнятним, і, наприклад, в пункті 4.16 «Настанов по експертизі в Європейському патентному офісі», виданих в 2019 році [5], надано роз'яснення по проведенню експертизи пунктів формул винаходів, що містять такий об'єкт. Враховуючи той факт, що в Пояснювальній записці до законопроект 2259 зазначено, що запропонованим проектом Закону передбачається імплементація вимог Угоди про асоціацію та регламентів і директив Європейського Парламенту та Ради [2, Пояснювальна записка 11.10.2019], відповідь на питання про причини з яких об'єкт «застосування» було включено до переліку об'єктів технологій, на які не поширюється правова охорона, залишається неясною.

Слід також зазначити, що між наведеними вищепунктами 1 та 5 мети законопроект 2259, існує певне протиріччя. Очевидним є те, що розширення переліку об'єктів технологій, на які не поширюється правова охорона, що передбачено пунктом 1, скорочує права суб'єктів прав на винаходи (корисні моделі) і зменшує їх права, що явно протирічить

пункту 5. Оскільки зміни в законодавстві України, які передбачає Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства», скорочують перелік об'єктів технологій, на які кожен громадянин України може одержати охоронний документ, то такі зміни не відповідають статті 22 Конституції України [6], в якій зазначено: «При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод». На цю обставину вказувалося, зокрема, в пункті 3 Зауважень Головного юридичного управління до законопроекту 2259 [2, Зауваження Головного юридичного управління 15.07.2020]. Таким чином, є певна ймовірність, що при розгляді в Конституційному суді, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» може бути визнаний таким, що не відповідає Конституції України. За таких умов, виникає ряд ускладнень в поданні та експертизі заявок на одержання патентів України на винахід (корисну модель) та в розробці і впровадженні оновлених методик проведення судових експертиз в сфері інтелектуальної власності, яку вже розпочато [1].

Перелік використаних джерел:

1. Ковальова Н. М. Оновлення методики проведення судових експертиз та експертних досліджень як важлива умова високої якості їх результатів / Н. М. Ковальова, С. М. Томачинський // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління: електронне наукове видання: збірник. – 2020. – № 3 (9) – червень. – Київ: Видавництво Ліра-К, – С. 46–56. – URL: <http://maup.com.ua/assets/files/expert/9/3.pdf>
2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо реформи патентного законодавства). Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67064
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства: Закон України від 21.07.20 р. // Офіційний вісник України. – 2020, № 67 (28.08.2020), Ст. 2149. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-20#Text>

4. Правила складання та подання заявок на винахід та заявки на корисну модель: Затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 22.01.2001 р. № 22– URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-01#Text>

5. Guidelines for Examination in the European Patent Office. Published by the European Patent Office (EPO) Directorate Patent Law 5.2.1. Munich. 2019 – URL: [http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/8654640290C2DBE7C12584A4004D2D9A/\\$File/epo_guidelines_for_examination_2019_hyperlinked_en.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/8654640290C2DBE7C12584A4004D2D9A/$File/epo_guidelines_for_examination_2019_hyperlinked_en.pdf)

6. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

УДК 343.140.02

Тутецька Ніна Володимирівна,

заступник завідувача відділу криміналістичних видів досліджень – завідувач сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку Івано-Франківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

МЕЖІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

LIMITS OF CRIMINAL PROCEDURAL EVIDENCE

Анотація. Визначено мету, предмет і межі кримінального процесуального доказування.

Ключові слова: кримінальне процесуальне доказування, межі кримінального процесуального доказування, доказування.

Abstract. Purpose, object and limits of criminal procedural proof defined.

Keywords: criminal procedural proof, limits of criminal procedural proof, proof.

У контексті процесу реформування системи українського кримінального судочинства дискусія щодо базисних основ доказового права набуває особливої актуальності. На сьогодні сформувалася досить специфічна методологічна ситуація щодо кримінального процесуального доказування. З однієї сторони, на сьогодні затверджена концепція реформування кримінальної юстиції, прийнятий новий КПК України [1], який розроблений у відповідності до її положень. З іншої сторони, у науці кримінального процесуального права фактично відсутні ґрунтовні розробки нової методології доказування. Враховуючи значення останнього у структурі кримінально-процесуальної діяльності, таку ситуацію навряд чи можна визнати прийнятною.

Вирішення наявних проблем навряд чи було б можливим без використання значної кількості напрацювань у сфері теорії доказів, яка накопичена як радянською, так і вітчизняною правовою думкою. Водночас, розвиток науки вітчизняного кримінального процесу спонукає до необхідності дослідження та перегляду традиційних наукових поглядів щодо окремих особливостей кримінального процесуального доказування. Особливої актуальності вирішення цього питання набуло у зв'язку із набранням чинності нового КПК України, в якому запропоновані дещо інші новітні підходи до розуміння сутності та порядку здійснення кримінального процесуального доказування.

Питання, пов'язані з визначенням теоретико-правових основ кримінального процесуального доказування, розглядали Ю. П. Аленін, В. Д. Берназ, А. Р. Белкін, Р. С. Белкін, В. В. Вапнярчук, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевий, В. Я. Дорохов, Є. Г. Коваленко, І. І. Котюк, Л. М. Лобойко, В. Т. Малярєнко, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, О. В. Рибалка, С. М. Стахівський, М. С. Строгович, В. М. Тertiшник, С. А. Шейфер та інші вітчизняні і зарубіжні вчені. Проте, незважаючи на високу зацікавленість з боку науковців, значна кількість питань, пов'язаних з визначенням теоретико-правових основ

кримінального процесуального доказування, залишаються дискусійними.

Поняття «межі доказування» як одне з найбільш дискусійних у теорії доказів володіє великою науковою цінністю та практичною значимістю.

У науковій літературі зустрічаються різні трактування та інтерпретації поняття меж доказування. Так, одна група авторів розуміє під ними сукупність доказів (або певний обсяг доказового матеріалу), які забезпечують встановлення обставин, що мають значення для справи, прийняття законних, обґрунтованих і справедливих рішень (варто відзначити, що така точка зору з деякими варіаціями є мабуть найбільш поширеною) [2, с. 87]. Друга група вчених вважає, що під межами доказування необхідно розуміти не тільки обсяг доказів, але й необхідні для їх отримання слідчі і судові дії, які забезпечують повне, всебічне та об'єктивне встановлення всіх компонентів предмета доказування у кожній конкретній кримінальній справі [3, с. 262]. Третьою групою вчених висловлюється думка про те, що поняття меж доказування включає в себе обставини, що входять до предмету доказування і доказові (проміжні) факти. Предмет доказування відображає категорію спільного для всіх справ даної категорії, межі ж доказування є відображенням категорії одиничного для кожної конкретної справи. Майже аналогічну думку висловлює В. С. Зеленецький, який вважає, що ні в якому разі не можна говорити про сукупність доказів, визначаючи поняття «межі доказування», оскільки доводити слід не сукупність доказів, а обставини, які входять до предмету доказування [4, с. 34–35]. Четверта група вчених вбачає межі доказування в тих обмеженнях, які закон встановлює для збирання, перевірки та оцінки доказів в окремих стадіях процесу (наприклад, у підготовчому провадженні). З приводу цієї позиції хотілося б зауважити, що тут мова повинна йти не про межі, а про особливості режиму доказування в різних стадіях або провадженнях, які визначаються пізнавальними і обґрунтовувальними завданнями, які вирішуються в них.

Тим більше, що в різних кримінальних провадженнях (кримінальних справах) на одній стадії або в одному провадженні межі доказування можуть бути різними і залежати від конкретних обставин конкретних кримінальних правопорушень.

Практично всі автори (у тому числі й ті, які є прихильниками зазначених вище підходів) розкривають сутність поняття «межі доказування». Так, висловлюється думка про те, що: а) якщо предмет доказування є його метою, то межі доказування – засобом її досягнення [5, с. 23]; б) якщо поняття предмета доказування відображає, що повинно бути з'ясовано, встановлено у кримінальному провадженні, то поняття «межі доказування» відображає обсяг і глибину дослідження всіх істотних обставин у провадженні [6, с. 16]; в) якщо предмет доказування розглядати як рамки дослідження обставин справи по горизонталі, то межі доказування, які визначають глибину їх дослідження, можна умовно визначити як рамки по вертикалі [7, с. 104]; г) співвідношення предмета і меж доказування можна представити у вигляді системи координат, на одній осі якої знаходиться предмет, а на іншій – межі доказування [8, с. 195].

Водночас, існують погляди, що поняття «межі доказування» є багатогранним (багатоаспектним), що, у свою чергу, обумовлює поєднання різних підходів. На думку прихильників цієї позиції, «межами доказування» є такі межі доказової процесуальної діяльності, які констатують: 1) повноту версій, які перевіряються; 2) глибину дослідження фактів (обставин), які підлягають доказуванню; 3) обсяг доказів та їх джерел, обов'язкових для визнання наявності або відсутності цих фактів; 4) достатність обґрунтування висновків у справі [9, с. 138].

Для правильного розуміння поняття «межі доказування» необхідно розрізняти два його аспекти: перший – сутність цього поняття і другий – критерії визначення моменту досягнення необхідних меж доказування.

Варто відзначити, що «межі доказування» є поняттям досить суб'єктивним, адже їх визначення залежить від певного суб'єкта доказування, обставин, які ним встановлені у конкрет-

ному кримінальному провадженні, на тому чи іншому його етапі. Однак, належне розуміння сутності поняття «межі доказування» і моменту їх досягнення є важливим для характеристики доказової діяльності суб'єктів доказування.

Ще одне питання, яке стосується поняття меж доказування і вимагає дослідження, це співвідношення меж доказування на стадіях досудового розслідування і судового розгляду.

Отже, підсумовуючи слід зазначити, що для правильного розуміння поняття «межі доказування» необхідно розрізняти два його аспекти: перший – сутність цього поняття і другий – критерії визначення моменту досягнення необхідних меж доказування. Межі кримінального процесуального доказування – це межі доказової (як пізнавальної, так і обґрунтовальної) діяльності, що забезпечують певний обсяг знань (вірогідний або достовірний) суб'єкта доказування про обставини кримінального провадження, підлягають доказуванню, і який є достатнім для припинення кримінального процесуального доказування у цілому або для прийняття певного процесуального рішення, здійснення певної процесуальної дії, зокрема. Критеріями визначення моменту досягнення зазначених меж можуть бути: а) кількісні показники: певна сукупність доказів, дослідження всіх можливих версій, проведення необхідних слідчих (розшукових) і судових дій; б) якісний показник: ступінь точності знань про обставини, що підлягають доказуванню, їх достовірність або ймовірність.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 14.09.2020).
2. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України: Підручник / Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 712 с
3. Деев М. В. До питання про межі доказування в кримінальному процесі / М. В. Деев // Судова реформа в Україні: матер. наук.-практ. конф. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 261–264.

4. Зеленецкий В. С. Проблемы формирования совокупности доказательств в уголовном процессе: монография / В. С. Зеленецкий. – Х.: Вост.-регион. центр гуманитар.-образоват. инициатив, 2004. – 108 с.

5. Чучукало О. І. Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України / Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Оксана Ігорівна Чучукало. – К., 2004. – 204 с.

6. Рибалка О. В. Значення кримінально-процесуального доказування / О. В. Рибалка // Адвокат. – 2011. – № 10 (133). – С. 15–21.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / [За заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила]. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

8. Вапнярчук В. Поняття кримінально-процесуального доказування / В. Вапнярчук // *Питання боротьби зі злочинністю*. – 2011. – № 4 (67). – С. 193–201.

9. Капліна О. Кримінальне процесуальне доказування та його суб'єкти: Лекція / О. Капліна // *Право України*. – 2014. – № 10. – С. 136–147.

УДК 343.148 (477)

Федоренко Владислав Леонідович,

доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності
Міністерства юстиції України, Заслужений юрист України

ПРОБЛЕМИ УТВЕРДЖЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ВІД «ВИДАВНИЧОЇ РЕВОЛЮЦІЇ І.ГУТЕНБЕРГА» – ДО ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

PROBLEMS OF APPROVAL OF COPYRIGHTED WORKS IN THE FORENSIC EXPERT EXAMINATION – FROM «THE GUTENBERG EDITORIAL REVOLUTION» TO THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

Анотація. У публікації досліджуються проблемні питання утвердження судової експертизи об'єктів права інтелектуаль-

ної власності в Україні та за кордоном на прикладі авторського права. Проаналізовано процес утвердження механізмів правового захисту авторського права та суміжних прав на твори літератури, наук і мистецтва з часу «видавничої революції І. Гутенберга» (XV ст.) до поч. XX ст. та окремі практики залучення «обізнаних людей» до формування доказової бази для розгляду відповідних спорів у порядку арбітражного, цивільного і господарського судочинства. Створення в 2013 році кабінетів науково-судової експертизи (НСЕ) при прокуратурах Київської та Одеської судових палат створили передумови для інституціоналізації судової експертизи об'єктів авторського права, але цим планам завадила I світова війна.

Ключові слова: твір, друк книг, авторське право, судова експертиза, судова експертиза об'єктів права інтелектуальної власності.

Abstract. In this publication, the author studies problematic issues of approval of intellectual property right works in the forensic expert examination in Ukraine and abroad in the context of copyright. The process of approval of mechanisms of the legal defence of a copyright and associated rights in literature, scientific and art works starting from «The Gutenberg Editorial Revolution» (XV c.) to the beginning of the XX century are analysed alongside with specific practices of involvement of «knowing people» in forming the body of evidence for relevant cases to be considered in arbitral, civil and commercial court proceedings. The establishment of Committees of Forensics chaired by the Prosecutors of the Kyiv and Odessa Courts of Justice in 2013 shaped the conditions that underpinned institutionalising the forensic expert examination of copyrighted works; however, the World War I obstructed these plans.

Keywords: work, workpiece, publishing of books, copyright, forensics, forensic expert examination of intellectual property right works.

Утвердження авторського права, а з часом і судової експертизи об'єктів авторського права, для захисту авторського та

суміжних прав на літературні, художні та мистецькі твори у судах, бере свої витоки із «видавничої революції І. Гутенберга» [10], яка по-суті стала прологом наукової революції в Європі. Відомий французький мислитель XIX ст. Е. Лабуле писав про значення винаходу І. Гутенберга наступне: *«До винаходу Гутенберга самі звичайні знання були виключно здобутком дуже обмеженого кола осіб. Пергаментні копії були дорогою річчю й при цьому важкими для читання, і якщо перший манускрипт іще можна було вільно читати, то наступний уже менш вільно. ... Книга в порівнянні з манускриптом те ж саме, що й залізниця з пішою людиною»* [4, с. 150–151].

Як відомо, у ранньому Середньовіччі свитки (списки) трансформувалися в книги (т.з. «кодекси»), які були все тими ж пергаментами, але вже розрізаними на листи й послідовно скріплені. Ім'я автора твору вказувалося не завжди, оскільки часто не було відомим. Замість нього часто писали ім'я копіїста. У книзі позначувалися сторінки, а пізніше – розділи і параграфи. Це дозволяло структурувати зміст тексту й встановлювали свого роду навігацію для читача [3, с. 142]. Так у Європі з'являються книги-кодекси, предметом яких найчастіше були роботи Античних мислителів (Платон, Аристотель, Цицерон, Сенеки, Ульпіан і ін.). Утім, кожен середньовічний переписувач по своєму відтворював оригінальні роботи цих мислителів. Як приклад, у Середньовіччя юристи мали доволі фрагментарні уявлення про класичну модель римського права, оскільки вона втілювалася в зводі *«Corpus juris civilis»*, який зберігався в одному єдиному екземплярі в бібліотеці м. Піза [3, с. 148].

Разом із тим, поширення друку та продажу книг у Середньовічній Європі сприяло не лише багатократному посиленню плагіату, який *«... грабує не для того щоб шкодити, але для того щоб ласувати медом, який вкрадено в того, чи іншого автора»* [7, с. 78], а й породила феномен контрафакції (*contrefaçon, Nachdruck, piracy*), чи *«літературний розбій»*. Цим словом стало позначуватися, в широкому сенсі, *«будь-яке взагалі посягання на авторські права»* [7, с. 64].

Уперше визнання та охорона авторського права через надання привілеї на видання та поширення книги була здійснена, за свідченням В. Спасовича, у 1491 р. у Венеційській республіці щодо твору *Phoenix* маістра Петро де Равенна (*Petro de Ravenna*) [7, с. 3]. Але, на рівні нормативно-правового акта авторське право та суміжні права були унормовані лише «Статуті Королеви Анни» (1710 р.), яким заборонялося друкувати і передруковувати книги без погодження авторів і встановлювався 14-річний термін охорони авторських прав [9, с. 7].

У кін. XVIII ст. держави Західної Європи почали законодавчо закріплювати охорону авторських прав. Так, про охорону авторського права згадується іще в Саксонському мандаті 1773 р. У Франції, на підставі законів 1791 і 1793 рр., встановлено охорону права виключно французьких авторів. Надалі, у 1817 році 20-річний термін охорони авторських прав було встановлено в Бельгії та Нідерландах, а в 1837 р. – у Данії [7, с. 10–11]. Першою міжнародною конвенцією щодо літературних творів стала резолюція Брюсельського міжнародного літературного конгресу 1858 р., яка визнавала «*літературну власність*», встановлювала паритет у правах на літературний твір національних і зарубіжних авторів [5, с. 148–149, 156–157]. У 1886 р. авторське право було закріплене у Бернській конвенції про охорону літературних та художніх творів [1].

У XIX ст. змінюється доктрина процесуального права в частині доказів. Так, М. Михайлов у сер. XIX ст. писав: «*Кожен доказ, не зважаючи на історичний розвиток, утримав свій давній характер і значення й нині; – але присяга, яка мала місце в давньому законодавстві – значення переважаючого доказу має в теперішній час – другорядне значення допоміжного доказу, що вживається виключно за відсутності, чи слабкості інших доказів*» [6, с. VI]. Хоча, у цьому ж дослідженні М. Михайлова знаходимо згадку про «обізнаних людей» іще раніше – в період від Цивільного укладення 1649 р. до видання Зводу законів 1832 р. В Укладенні 1649 р. було посилення на те, що суд у потрібних випадках мав «... звертатися насамперед до таких

людей, від добросовісного та істинних показів яких можливо сподіватися на справедливі покази» [6, с. 144], але Укладення не визначало підстави для таких звернень. І лише у 1812 р. «були визначені випадки взагалі, коли суд мав обґрунтовувати свої судження на показах *обізнаних*, тобто спеціалістів. ... щоб у будь-яких справах, які за спеціальності своєї вимагають для точного дізнання їх обставин особливих свідчень чи досвідченості в певній науці, мистецтві чи ремеслі, – суду були необхідні покази або висновки *обізнаних людей*» [6, с. 144].

Уже у Зводі законів Російської імперії 1832 р. уперше закріплюється процесуальний статус «обізнаних осіб», як свідків, котрі володіли спеціальними відомостями у галузі науки, мистецтва та ремесла. А в Статуті кримінального судочинства і Статуті цивільного судочинства, прийнятих за результатами судової реформи 1864 р. у Російській імперії, було унормовано такі категорії, як «спеціальні знання» та «дослідження» [8, с. 9].

Що ж до генезису судової експертизи з питань інтелектуальної власності, то безпосередніх вказівок на «обізнаних людей» та їх процесуальний статус у тогочасному цивільному процесуальному законодавстві замало. Натомість, численними у ХІХ ст. стають дослідження проблем права на об'єкти інтелектуальної власності та способи їх правового захисту. Так у роботі українського вченого та державного діяча Російської імперії М. Варадінова «Дослідження про майнові чи речові права по законам російським» (1855 р.) самостійний підрозділ присвячується дослідженню власності «*мануфактурної і художньої, наукової чи літературної*» [2, с. 40–44].

У свою чергу, В. Спасович у своїй роботі «Права авторські та контрафакція» (1865 р.) писав про особливості судочинства у сфері захисту авторського права наступне: «... *питання про ведення справ про злочини проти авторського права доволі запутані; вони вирішуються неоднаково по різних положеннях про власність авторську літературну, художню, музичну*» [7, с. 88].

На поч. ХХ ст. в Україні, відповідно до Закону 4 липня 1913 р. «Про створення кабінетів науково-судової експертизи в містах Москва, Київ і Одеса», схваленого Державною Думою та Державною Радою Російської імперії, утворюються перші державні спеціалізовані експертні установи: кабінети науково-судової експертизи (НСЕ) при прокурорах Київської та Одеської судових палат. Ці обставини створювали умови й для утвердження судової експертизи в сфері інтелектуальної власності. Але, Перша світова війна відсунула судові спори про право на об'єкти інтелектуальної власності на другий план.

Перелік використаних джерел:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів: Конвенція, Міжнародний документ від 24 липня 1971 р. // *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 2006. № 5 /Книга 2 /. Ст. 1247.
2. Варадинов Н. Исследование об имущественных или вещественных правах по законам русским. Статья I. О праве собственности. Санктпетербург: В Типогр. II-го Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1855. 149 с.
3. Кирия И. В., Новикова А. А. История и теория медиа: учебн. Москва: Изд. дом. Высш. школы эконмики, 2017. 423.
4. Лабулэ Э. Государство и его пределы в связи с современными вопросами администрации, законодательства и политики. Петербург: Издание Н. И. Ламанского, 1868. С. 150–151. XXX с.; 202 с.
5. Мартенс Ф. Современное международное право цивилизованных народов. В двух томах. Том II. Санктпетербург: Типогр. Минист. Путей Сообщ., 1883. 563 с.
6. Михайлов М. М. Русское гражданское судопроизводство в историческом его развитии от Уложения 1649 года до издания Свода Законов. Рассуждение на степень доктора юрид. наук. С.- Петербург: Печат. в Типографии II Отд. Собственной Е. И.В. Канцелярии, 1856. VIII с.; 202 с.
7. Спасович В. Права авторские и контрафакция. Санктпетербург: Изд-е книготорговца и типографа М. О. Вольфа, 1865. 106 с.
8. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посібн. За заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ: Вид-во «Ліра-К», 2019. 424 с.
9. Судова експертиза об'єктів права інтелектуальної власності в Україні: навч.-методичне вид.; В. Л. Федоренко (кер.), Л. П. Тимошик,

Н. В. Кісіль, Н. М. Ковальова, О. В. Голікова, Т. М. Чабанець та ін.; за ред. проф. В. Л. Федоренка / НДЦСЕ судової експертизи з питань інтелектуальної власності Мін'юсту. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 88 с.

10. Федоренко В. Л. «Інформаційна видавнича революція» І. Гутенберга та утвердження авторського права і суміжних прав та механізмів їх захисту в Європі // *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. № 4. С. 288–300.

УДК 629.017

Фролов Андрій Анатолійович,
науковий співробітник лабораторії
інженерно-транспортних досліджень

Федорченко Владислав Ігорович,
науковий співробітник лабораторії інженерно-транспортних
досліджень
Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України

ЩОДО ПИТАННЯ ЗЧЕПЛЕННЯ АВТОМОБІЛЬНОГО КОЛЕСА З ДОРОЖНІМ ПОКРИТТЯМ ТА БЕЗПЕЧНОСТІ РУХУ

REGARDING THE ISSUE OF TRACTION OF A CAR WHEEL WITH A ROAD SURFACE

Анотація. Кількісний та якісний ріст автомобільного транспорту, збільшення швидкості та інтенсивності руху та обсягу вантажних і пасажирських перевезень призводять до того, що проблема забезпечення безпеки дорожнього руху стає все більш актуальною. Проблемі зчеплення автомобільного колеса з дорожнім покриттям присвячена велика кількість досліджень, однак до цього часу природа цього явища досить повно не з'ясована. По зчепленню автомобільного колеса з

дорожнім покриттям є багато різних, нерідко суперечливих експериментальних даних, теоретичних положень і висновків. Це пояснюється, з одного боку, складністю самого явища зчеплення і різноманіттям факторів, що впливають на нього, з іншого боку відмінністю умов проведення вимірювань, різноманітністю приладів і властивостей досліджуваних матеріалів (дорожнього покриття та шини).

Ключові слова: шина, дослідження шини, автомобільне колесо, транспортний засіб, дорожнє покриття, безпека дорожнього руху, зчеплення колеса, дорожньо-транспортна пригода.

Abstract. The number and quality growth of motor vehicles, increasing speed and intensity of the traffic and scope of cargo and passenger transportations result in the problem of the road traffic safety becoming more and more outstanding. A great plenty of researches are dedicated to the problem of road adherence; however, the nature of this phenomenon has not been studied yet to its full extent. There is much various, typically controversial experimental data as well as theoretical points and opinions about road adherence. It can be explained with the complexity of this phenomenon itself and variety of factors affecting it on the one hand and the distinctness of measuring conditions, variety of appliances and properties of materials investigated (road topping and tyre) on the second hand.

Keywords: tyre, examination of tyres, wheel, vehicle, road topping, road traffic safety, road adherence, road traffic accident.

При проведенні автотехнічних досліджень, експерт-автотехнік методом порівняння зупинного шляху транспортного засобу з відстанню, на якій знаходився цей транспортний засіб в момент виникнення небезпеки для водія (віддалення) встановлює, чи мав водій транспортного засобу технічну можливість уникнути зіткнення транспортних засобів (наїзду на пішохода) шляхом своєчасного застосування гальмування. При розрахунку зупинного шляху транспортного засобу необхідно визначити його сповільнення перед дорожньо-

транспортною пригодою, для цього необхідно володіти такими вихідними даними, як тип дорожнього покриття, стан дорожнього покриття (сухий, мокрий, ожеледиця, тощо), щоб визначити коефіцієнт зчеплення колеса транспортного засобу з дорожнім покриттям, виходячи з якого вже можна визначити сповільнення транспортного засобу перед дорожньо-транспортною пригодою. Одним з основних параметрів при визначенні сповільнення транспортного засобу, на тій чи іншій поверхні проїзної частини, являється коефіцієнт зчеплення автомобільного колеса з дорожнім покриттям. В даній роботі буде розглянута теоретична взаємодія автомобільного колеса з дорожнім покриттям та вплив зчеплення на безпеку дорожнього руху.

Безпека дорожнього руху автомобільного транспорту вимагає всебічного підвищення надійності зчеплення шини з дорожнім покриттям. Автомобільна шина здійснює зв'язок транспортного засобу з дорожнім покриттям, сприймає його вагу, гальмові зусилля і динамічні удари, які виникають внаслідок нерівностей дороги. Перебуваючи в русі, транспортний засіб піддається впливу ряду сил, в основному в трьох взаємно перпендикулярних напрямках: в нормальному, тангенціальному і бічному.

Деформації шини, які виникають під впливом зовнішніх сил, діючих на транспортний засіб, в загальному вигляді можна розділити на радіальну (нормальну), окружну (тангенціальну) і бокову. Слід зауважити, що вказані деформації в чистому вигляді майже не трапляються. Практично всі вони знаходяться в тісному зв'язку і при роботі навантаженої шини проявляються одночасно, в результаті чого в контакті шини з дорожнім покриттям виникають відповідні реакції, які діють в напрямках протилежних силам, які впливають на транспортний засіб.

В залежності від напрямку дії зовнішнього навантаження на ведуче колесо реакції дороги можна уявити у вигляді трьох складових (див. Рис. 1):

- нормальної R , діючої перпендикулярно до площини дороги;
- тангенціальної T , діючої в площині колеса і дороги, яка направлена в сторону руху автомобіля;
- бокова, в площині дороги і діюча в напрямку перпендикулярному площині колеса.

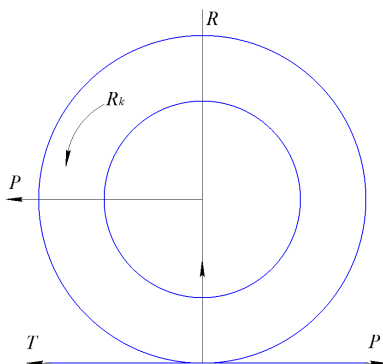

Рис. 1. Реакції дороги на колесо

Тангенціальна реакція T , направлена в сторону руху транспортного засобу та характеризує собою вплив дороги на ведучі колеса транспортного засобу, а виникаюча в результаті цього реактивна сила забезпечує можливість кочення колеса по покриттю без буксування.

Колесо транспортного засобу може здійснювати одне з наступних видів руху: кочення без ковзання, кочення з ковзанням, ковзання без кочення (блокування коліс) і обертання без ковзання (буксування). Під проковзуванням розуміється такий рух, при якому окружна швидкість обертання колеса менше поступального переміщення його центру, виникненню проковзування колеса сприяє гальмова сила і недостатнє зчеплення його з дорожнім покриттям. Ковзати або котитися з ковзанням (проковзувати) колесо може або в площині свого обертання (поздовжнє ковзання) або в поперечному напрямку (поперечне ковзання). Під буксуванням розуміється таке явище,

при якому окружна швидкість колеса більша за швидкість поступального переміщення його центру. Буксуванню сприяє наявність тягової сили, яка перевищує силу зчеплення колеса з опорною поверхнею. При так званому «чистому» буксуванні колесо обертається, не здійснюючи поступального руху.

Недостатній ступінь вивченості питання по зчепленню автомобільного колеса з дорожнім покриттям призвів до того, що до теперішнього часу в теорії розрахунку автомобілів і при проектуванні автомобільних доріг користуються досить приблизними значеннями коефіцієнта зчеплення. У результаті розрахункові швидкості, прийняті при проектуванні доріг, не погоджуються з реальними їх величинами. Безпека дорожнього руху в значній мірі залежить від дорожніх умов і в першу чергу від зчеплення автомобільного колеса з дорожнім покриттям. Значна частина дорожньо-транспортних пригод на автомобільних дорогах відбувається внаслідок низьких значень зчеплення автомобільного колеса з дорожнім покриттям. За останні роки була значно поліпшена конструкція транспортних засобів та автомобільних шин, що в свою чергу призвело до підвищення безпеки дорожнього руху: вдосконалення рульового управління, підвіски, гальмової системи, технічні та конструктивні параметри шини. Такі обставини, тим більше підтверджують важливість задовільного зчеплення автомобільного колеса з дорожнім покриттям.

Аналіз причин дорожньо-транспортних пригод показав, що небезпека виникнення дорожньо-транспортної пригоди на зледенілому або мокрому дорожньому покритті значно більша ніж на сухому. Якщо взяти один із видів дорожньо-транспортної пригоди – з'їзд з дороги і перекидання транспортного засобу, то вагома частина випадків приходить на «слизькість дорожнього покриття». Ця причина стоїть на другому місці після перевищення швидкості, яке відмічається в більшості випадків. Необхідно зазначити, що за таким загальним формулюванням, як перевищення швидкості руху, часто стоять такі причини, як технічна несправність транспортного засобу (несправність

гальмової системи, знос шин, тощо), не досвідченість та не уважність водія транспортного засобу, а також не задовільний стан дорожнього покриття, насамперед слизькість. Часто дорожньо-транспортні пригоди можуть бути наслідком кількох причин взаємно пов'язаних між собою, які виходять одна з іншої. Підвищена слизькість дорожнього покриття робить ненадійною роботу органів управління транспортного засобу та знижує безпеку руху: застосування екстреного гальмування або різкого маневрування (об'їзду перешкоди) призводить до втрати керування транспортним засобом або зіткненню транспортних засобів чи наїзду на пішохода. Якщо виражені ознаки слизькості дорожнього покриття відсутні, причиною виникнення дорожньо-транспортної пригоди за часту вважають несправність транспортного засобу. Така, не завжди об'єктивна, оцінка впливу слизькості дорожнього покриття на безпеку дорожнього руху має місце тому, що при розслідуванні тієї чи іншої пригоди в документи першочергового обліку вносять тільки ті фактори, які можна легко визначити і безумовно довести.

Глибоке вивчення причин дорожньо-транспортних пригод показує, що значення дорожніх умов в міру зростання швидкості руху безперервно збільшується. Тому, вимір і оцінка якості дорожнього покриття по зчепленню, що характеризується коефіцієнтом зчеплення, являються важливішою умовою правильного визначення причин дорожньо-транспортних пригод, планування і проведення заходів щодо їх попередження та усунення.

Подальше вдосконалення конструкцій транспортних засобів і автомобільних шин, поява нових дорожньо-будівельних матеріалів, застосування нових технологічних схем побудови автомобільних доріг з шорсткою поверхнею підвищують значення регулярних вимірювань коефіцієнта зчеплення і вимагають подальшого дослідження і розширення дослідницьких робіт в цьому напрямку, з метою підвищення безпеки дорожнього руху та досягнення високих показників роботи автомобільного транспорту.

Все вищевикладене показує важливість всебічного вивчення питання зчеплення автомобільного колеса з дорожнім покриттям і його велике практичне значення.

Перелік використаних джерел:

1. Работа автомобильной шины. Под ред. В. И. Кнороза. М., «Транспорт», 1976. 238 с. Авт.: В. И. Кнороз, Е. В. Кленников.
2. Корчан М.С., Пантюшенко А. М., Ковкін В. М., Лабінцев В. О. Експертне дослідження шин транспортних засобів: Методичні рекомендації. Харків, 2005. 92 с.
3. Л.С. Стецюк, М. А. Паршин, И. М. Карпинская, А. Т. Епифанцев Сцепление колеса с дорогой и безопасность движения. М., «Автоиздат», 1963. 66 с.

УДК 332.63

Харченко Віталій Володимирович,

завідувач лабораторії інженерно-технічних досліджень

Захарченко Володимир Вікторович,

судовий експерт лабораторії інженерно-технічних досліджень
Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України

**ОЦІНКА НЕРУХОМОСТІ НА ДАТУ,
ЩО ВІДРІЗНЯЄТЬСЯ ВІД ДАТИ СКЛАДАННЯ
ЕКСПЕРТИЗИ**

**REAL ESTATE APPRAISAL WITH THE DATE DIFFERENT
FROM THE DATE OF THE EXPERT EXAMINATION**

Анотація. Доведено, що не завжди є можливість при визначенні ринкової вартості нерухомості на дату, що суттєво відрізняється від дати складання експертизи, підібрати об'єкт-аналог. Тому запропоновано при визначенні ринкової вартості об'єктів комерційної та житлової нерухомості на

дату, що суттєво відрізняються від дати складання експертизи, об'єктом порівняння для яких є майно виставлене на продаж (або яке було продане) на дату яка відрізняється на незначний проміжок часу (наприклад строком на 3 місяці) використовувати курс іноземних валют (долару) до національної валюти.

Ключові слова: ринок нерухомості; ринкова вартість; об'єкт порівняння; коректировка на дату продажу житлової та комерційної нерухомості, курс іноземних валют.

Abstract. It has been proven that it is not always possible to select an analogous object when determining the market value of real estate on a date that differs significantly from the date of the examination. Therefore, it is proposed to determine the market value of commercial and residential real estate on a date that differs significantly from the date of the examination, the object of comparison for which is the property offered for sale (or which was sold) on a date that differs for a short period (for example for a period of 3 months) to use the exchange rate of foreign currencies (dollars) to the national currency.

Keywords: real estate market; market value; object of comparison; adjustment on the date of sale of residential and commercial real estate, foreign exchange rate.

В судовій практиці не завжди є можливість при визначенні ринкової вартості нерухомості на дату, що суттєво відрізняється від дати складання експертизи, підібрати об'єкт порівняння запропонований для продажу в часових коридорах що наближені до дати визначення вартості об'єкту дослідження. В даній статті розглянемо переважність коректировки на дату продажу житлової та комерційної нерухомості. Що краще, скоректувати дату продажу нерухомості на індекс інфляції та індекс зміни вартості БМР, або на курс НБУ гривні до іноземних валют (зокрема долару США). Нижче наведені міркування які враховувались при виборі варіанта який найкраще відображає всі особливості визначення вартості нерухомого майна об'єктом порівняння для якого є майно виставлене на продаж

(або яке було продане) на дату яка відрізняється на не значний проміжок часу (наприклад строком на 3 місяці).

Ринок нерухомості характеризується ціновою нееластичністю пропозиції, оскільки для створення нових об'єктів нерухомості зазвичай потрібен досить тривалий час, що обчислюється місяцями або роками. У цьому ж напрямі діє і така характеристика ринку нерухомості, як його інерційність. При цьому часовий лаг між зміною цін і зміною обсягів пропозиції може досягати 3~6 місяців. При нееластичній пропозиції у разі збільшення попиту відбувається зміщення точки рівноваги за рахунок зміни ціни товару. При цьому обсяги товару, що поставляється на ринок, можуть не змінюватися. Відплив капіталу і, як наслідок, зниження платоспроможного попиту на ринку нерухомості призводять до зменшення попиту і цін [1, с. 5]. Якщо в якийсь порівняно стислий період на ринку нерухомості почалося зростання цін, то його інвестиційна привабливість підвищується, і навпаки. Інвестори вкладати-муть капітал в придбання (з метою перепродажу) або будівництво нових об'єктів доти, поки зростають ціни. Крім того, на ринок капіталу з ринку нерухомості надходить зазвичай неякісна інформація (неповна і з великим запізненням), тому інвестори в довгостроковому періоді продовжують вкладати капітал і після того, як включається механізм прямування ринку нерухомості до стану рівноваги на новому рівні.

Отже, динаміка розвитку, циклів, періодів і фаз скрадатиметься під впливом багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, які сприяють зростанню цін або перешкоджають йому. Так, наприклад, рівень і поведінка цін і орендних ставок значною мірою визначається такими макрофінансовими параметрами, як темпи інфляції гривни та її девальвації щодо долара [2, с. 23]. Характер впливу кожного з цих чинників істотно залежить від існуючих на ринку нерухомості даного міста цін: доларові, в гривнях або змішані. Ціни на ринку нерухомості, темпи зростання/падіння цін, номіновані у валюті («доларові»), мало реагують на інфляцію споживчих цін.

При цьому вони малочутливі і до змін валютного курсу (девальвації гривни що до долара). Ціни, номіновані в гривнях, темпи їх зростання/падіння орієнтуються на темпи інфляції і, як правило, дещо відстають від останніх, а зміна цих цін в доларовому еквіваленті залежить від співвідношення темпів інфляції і темпів девальвації гривни. У містах із змішаними цінами вплив девальвації і інфляції має найскладніший характер. Залежно від співвідношення між цінами це призводить або до більшої прив'язки цін на нерухомість до долара (якщо темпи інфляції гривни перевищують темпи зростання курсу долара), або при підвищенні курсу гривни (при існуючій інфляції) до того, що відбувається уповільнення зростання цін в гривнях і часткова дедоларизація ринку.

З серпня 2008 р. в Україні почала виявлятися нова стадія розвитку – криза і пов'язане з нею падіння цін і орендних ставок. Під час кризи на перше місце виходить специфічна для ринку нерухомості України закономірність, що впливає з двовалютності нашої економіки, її високого ступеня доларизації і яка полягає в тому, що поведінка ринку в умовах кризи і характер зміни цін істотно відрізняються залежно від того, в гривнях або в доларах виставляються на продаж об'єкти нерухомості

Оскільки ринок нерухомості є інертною системою, то йому не притаманні різкі коливання цін зі змінною тенденцією від місяця до місяця. Термін інерційності – два-три місяці. І тому підхід прямого розрахунку зміни середньої ціни по місяцях і навіть по тижнях, що досить часто практикується, може призвести до об'єктивно хибних висновків, якщо статистичний «шум» приймається як коливання цін. Найбільш адекватним показником загально ринкових тенденцій є вторинний ринок, оскільки він характеризується конкурентною здатністю і великою кількістю незалежних продавців. Новобудови (чинник пропозиції), хоча і суттєво впливають на ринок нерухомості, проте не є характерними для виявлення загально ринкових тенденцій. Ціна на новобудови є скоріше функцією

обсягів продажів, який, у свою чергу, визначається маркетинговою політикою забудовника. Оскільки на ринок виставляється нерухомість, що відноситься до різних цінових діапазонів (житло: «соціалка», «економ-варіант», «преміум», «люкс-клас»), то криві вартості для різних типів нерухомості хоча і мають свої особливості, проте в першому наближенні змінюються синхронно. Причому подібні зміни відбуваються приблизно пропорційно одне до одного. Висновком щодо цього є можливість поділу усіх чинників, що впливають на ціну, на дві основні групи.

Перша група – локальні чинники. Вони призводять до того, що ціни на нерухомість відрізняються між собою. Локальні чинники, впливаючи на ціноутворення, не залежать від часу. Вони більш суттєво впливають на вартість, коли загальний рівень цін залишається приблизно постійним, але майже зникають на тлі сильного зростання чи зниження цін.

Друга група чинників, що впливають на ціноутворення, – це глобальні причини. Вони пов'язані з макроекономічними параметрами, якими є рівень розвитку економіки та бізнесу в країні, регіоні, місті. Це дозволяє говорити про порівнянність загального рівня цін в одному регіоні, місті з рівнем цін в іншому, й стверджувати, що співвідношення цін на аналогічну нерухомість у різних містах буде приблизно пропорційним співвідношенню загальному рівню цін у цих містах. Загальний рівень цін є постійною складовою в ціні кожного об'єкта нерухомого майна, не залежно від його характеристик та параметрів.

Окремо треба зауважити про флуктуації ринку нерухомості. Флуктуації ринку нерухомості – це випадкові короткострокові зміни цін і орендних ставок, що зазвичай тривають від одного-двох днів до декількох місяців. Коливання ринку зазвичай не є наслідком взаємодії попиту і пропозиції. Їх причина – сили, що діють на ринок ззовні. Це, перш за все, природні катаклізми і форс-мажорні обставини. Проте, понад усе флуктуації на ринку нерухомості формуються очікуваннями цінової зміни під впли-

вом крупних гравців ринку, що цілеспрямовано формують ці очікування, необережними заявами політиків, прогнозами курсів валют, інфляційних очікувань, прогнозами про можливі банкрутства банківської системи тощо. Серйозна аналітика ринку, як правило, немає справи із флуктуаціями, оскільки їх неможливо передбачити і неможна чекати, що вони будуть тривалими. Проте, знаючи про них, учасники ринку нерухомості можуть скористатися перевагами важливих альтернатив і можливостей вибору часу. Українська аналітика ринку нерухомості представлена в основному відомими ріелторськими компаніями і відображає, як правило, флуктуації ринку. Використання подібних аналітичних оглядів для аналізу тенденцій ринку вельми проблематично. Тенденції ринку нерухомості – це середньострокові і довгострокові зміни ринку під впливом зміни насамперед попиту (тобто, «ринку продажів»). Ці зміни відбуваються поволі з часом. З погляду короткострокового періоду їх вплив на ринок нерухомості не істотний, але в середньостроковій і довгостроковій перспективі тенденції можуть привести до значних змін стану ринку. Вивчення тенденцій – основне завдання аналізу ринку нерухомості. Прикладом флуктуацій ринку нерухомості може служити зміна ринкової вартості нерухомості в період з початку 2014 року. В даній ситуації потрібно застосовувати аналоги максимально наближені до дати оцінки, так як зміни на ринку нерухомості відбувались майже миттєво.

Враховуючі вищенаведене можна зробити наступний висновок, при визначенні ринкової вартості об'єктів комерційної та житлової нерухомості на дату, що суттєво відрізняються від дати складання експертизи, об'єктом порівняння для яких є майно виставлене на продаж (або яке було продане) на дату яка відрізняється на не значний проміжок часу (наприклад строком на 3 місяці), переважно використовувати курс іноземних валют (долару) до національної валюти, ніж індекс зміни вартості будівельно-монтажних робіт або індекс інфляції.

Перелік використаних джерел:

1. Фрідман Дж. Аналіз та оцінка приносить дохід нерухомості / Дж. Фрідман, Н. Ордуей. – М.: «Дело», 1995. – 480 с.
2. Науменкова С. В. Валютне регулювання / С. В. Науменкова, К. Ф. Черкашина. – К.: ЦП «Компринт», 2013. – 155 с.
3. Воронін В. О. Дослідження особливостей і тенденцій розвитку ринку нерухомості [Текст] / В. О. Воронін, М. М. Мамчин, Г. О. Шемелюк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». № 706. Логістика: Збірник наукових праць / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2011. – С. 31–40.

УДК 343.98:347.73

Хомутенко Віра Петрівна,

кандидат економічних наук, професор, судовий експерт

Світлоока Варвара Федорівна,

завідувач лабораторією економічних досліджень
Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України

Хомутенко Алла Віталіївна,

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів
Одеського національного економічного університету

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ
МОДЕЛЮВАННЯ В ПРАКТИЦІ СУДОВО-
ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ**

**SPECIFIC ASPECTS OF THE METHOD OF MODELLING
APPLIED IN THE CASES OF FORENSIC ECONOMICS**

Анотація. У тезах актуалізовано доцільність застосування методу моделювання в практиці судово-економічних експертиз. Проаналізовано принципи моделювання та види моделей явищ і процесів, що належать до об'єкту дослідження.

Визначено етапи моделювання в межах судово-економічних експертиз.

Ключові слова: судово-економічна експертиза, метод моделювання, принципи моделювання, етапи моделювання.

Abstract. In the abstracts, the expediency of using the modeling method in the practice of forensic economic examinations is updated. The principles of modeling and types of models of phenomena and processes related to the object of research are analyzed. The stages of modeling in the framework of forensic economic examinations are determined.

Keywords: forensic economic examination, modeling method, principles of modeling, stages of modeling.

Судово-економічні експертизи являють собою дослідження, які проводяться в установленому законом порядку з використанням спеціальних знань в галузі економічної науки для того, щоб встановити фактичні дані про об'єкт дослідження на підставі документальної інформації з питань, які є або будуть предметом судового розгляду. Під час проведення судово-економічних експертиз з метою виконання певного експертного завдання експертами застосовуються відповідні методи дослідження, від доцільності застосування яких залежатимуть отримані результати. Саме тому методам судової експертизи присвячені наукові праці зарубіжних та вітчизняних учених, серед яких вирізняються науково-практичні дослідження Т. В. Авер'янової, Р. С. Белкіна, В. Я. Колдіна, О. Р. Росинської, П. Пошюнаса, М. Я. Сегай, Б. М. Шавера, А. Р. Шляхова, М. Г. Щербаковського та ін. Віддаючи належне науковому доробку вчених відмітимо, що багатоаспектність об'єктів судово-економічних експертиз обумовлює необхідність проведення подальшого наукового пошуку методів, які дозволять отримати надійні та обґрунтовані результати за умови відсутності точних відомостей про об'єкт експертного дослідження. Одним з таких методів є метод моделювання, застосування якого передбачено методикою «Методи, способи та прийоми,

які використовуються при проведенні судово-економічних експертиз» за реєстраційним кодом 11.0.08.

Моделювання як метод наукового пізнання широко застосовується в усіх без виключення галузях наукових досліджень, в тому числі й в експертних дослідженнях. Його застосування в експертній практиці засноване на використанні інших наукових методів пізнання: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії, порівняння, абстрагування, ідеалізації, спостереження, експерименту, вимірювання. Основна роль моделювання в експертній практиці проявляється в створенні умов для вивчення об'єктів, явищ чи процесів, що є недоступними для безпосереднього дослідження.

У практиці експерта-економіста, як правило, застосовується інформаційний, математичний або аналітичний методи моделювання. Обрання того чи іншого методу залежить від мети моделювання. Наприклад, у випадку, коли необхідно отримати інформацію, яка описує суттєві для даного розгляду параметри й змінні величини об'єкта, зв'язки між ними, входи і виходи об'єкта, застосовують інформаційний метод. Він дозволяє моделювати можливі стани об'єкта при зміні вхідних величин, що виступають у вигляді інформації. Інформаційні моделі одного й того ж об'єкта, призначені для різних цілей, можуть бути абсолютно різними [1].

Для отримання опису об'єкта, явища чи процесу у вигляді математичних співвідношень (математичних понять) експерти-економісти використовують математичний метод моделювання. Математичні поняття – це особливі ідеальні форми освоєння дійсності через її кількісні характеристики. Вони можуть бути отримані на підставі глибокого вивчення явищ на якісному рівні, розкриття того загального, однорідного змісту, яке можна потім досліджувати точними математичними методами. До загальновизнаних вимог математичного моделювання відносяться: чітке формулювання основних понять і припущень, апостеріорний аналіз адекватності використовуваних моделей, гарантована точність обчислювальних алгоритмів і комп'ютерних програм; коректне розділення

математичних та економічних термінів, що звучать однаково, але мають здебільшого різний зміст.

Різновидом математичних моделей є аналітичні моделі, яким властиво те, що процеси функціонування об'єкта представляються у вигляді аналітичних математичних залежностей: алгебраїчних, диференціальних, інтегральних рівнянь або їх систем, логічних умов.

Побудована при експертних дослідженнях модель повинна задовольняти вимогам повноти, еволюційності, а також забезпечувати гнучкість налаштувань, можливість досить широкого діапазону параметрів, додавання нових параметрів для забезпечення послідовного наближення до необхідної точності відтворення об'єкта, явища, процесу.

Можливість застосування методу моделювання в судово-економічній експертизі базується на таких основоположних принципах: інформаційної достатності, нормативного визначення основних параметрів (показників) об'єкта дослідження, доцільності, здійсненності, інваріантності інформації [2; 3].

У випадку, коли в наданих на експертизу матеріалах відсутня інформація про об'єкт дослідження в необхідному обсязі та клопотання експерта про її надання залишилось без задоволення, процес побудови моделі ускладнюється, а інколи, взагалі, стає неможливим. Водночас, якщо в матеріалах, наданих на експертизу, є вся необхідна інформація про об'єкт – побудова моделі не має сенсу. Отже, для кожного об'єкта існує свій критичний рівень документально підтверджених відомостей, що дозволяють побудувати модель, який і називається рівнем інформаційної достатності. Виходячи з цього, принцип достатності використаної інформації означає, що кожна модель повинна ґрунтуватися на документально підтвердженій інформації про об'єкт дослідження в необхідному обсязі.

Слід зазначити, що під інформаційним забезпеченням процесу моделювання розуміють не тільки первинні документи про господарські операції, реєстри бухгалтерського обліку та фінансову, статистичну, податкову звітність, але й

нормативні, довідкові та інші характеристичні дані про об'єкти дослідження і їх складові, які є на момент моделювання.

Важливе значення відводиться також принципу нормативного визначення основних параметрів (показників) об'єкта дослідження. При цьому слід урахувати ієрархію нормативно-правових актів, що регулюють процеси та явища, які підлягають експертному дослідженню.

Принцип доцільності застосування методу моделювання в експертній практиці означає, що модель створюється для виконання завдань, поставлених для вирішення експертом-економістом.

Модель, яка створюється, повинна забезпечувати досягнення мети експертного дослідження, а саме: надання обґрунтованих відповідей на поставлені перед експертом запитання у вигляді висновку експерта, який містить синтезовану в межах компетенцій експерта та визначеного суб'єктом звернення інформацію, що була отримана за допомогою методу моделювання та інших спеціальних наукових методів і знань безпосередньо під час проведення самого дослідження та з наданих експерту процесуальних джерел. У цьому полягає сутність принципу здійсненності.

Принцип інваріантності інформації вимагає, щоб вхідна інформація була незалежна від параметрів моделюючої системи, які ще не відомі на описуваній стадії дослідження. Урахування цього принципу дає можливість при побудові моделей позбутися замкнутого кола, що часто трапляється, коли в моделі використовується інформація, яка може бути відома лише за результатами моделювання.

Важливим в експертній практиці при застосуванні методу моделювання є дотримання послідовності дій, тобто алгоритму побудови моделі певного явища або процесу, які є об'єктом дослідження. Враховуючи це під час моделювання виділяють такі етапи: визначення сутності експертного завдання та здійснення аналізу матеріалів, наданих на дослідження; визначення мети створення моделі та предметної області дослідження; виділення тих властивостей об'єкта або процесів,

які є суттєвими для дослідження; встановлення взаємозв'язків між значеннями вибраних властивостей, а також об'єктом дослідження та іншими об'єктами предметної області, що є суттєвими для дослідження; обрання форми подання моделі та засобу, з використанням якого буде подано модель, а потім відображення моделі з усіма суттєвими властивостями та встановленими взаємозв'язками; узагальнення результатів судово-економічної експертизи та підготовка експертного висновку.

Перелік використаних джерел:

1. Хомутенко В.П., Хомутенко А. В. Теоретичні та практичні аспекти застосування методу моделювання при виконанні судово-економічних експертиз. *Економіка, фінанси, право*. 2019. № 5, С. 9–14
2. Шигун М. М. Моделювання економічних явищ: теоретико-методичні аспекти. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/3551/3/Chig.pdf> (дата звернення 14.06.2020)
3. Капустник К. В., Хомутенко О. В. Застосування методу моделювання при виконанні судових економічних експертиз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. пр. / М-во юстиції України. Харків, 2013. Вип. 13. С. 427–431

УДК 347.77

Чабанець Тетяна Миколаївна,

судовий експерт лабораторії промислової власності
Науково-дослідного центру судової експертизи з питань
інтелектуальної власності Міністерства юстиції України

ВИДІЛЕНА ЗАЯВКА НА ВИНАХІД. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДЛЯ ЗАЯВНИКІВ

SELECTED APPLICATION FOR THE INVENTION. SOME FEATURES FOR APPLICANTS

Анотація. В роботі розглянуто вимоги щодо термінів подання та змісту виділеної заявки, які впливають на її

визнання як такої, що є виділеною з первинної заявки, з відповідними наслідками щодо її дати подання і пріоритету. Доведено, що в такій ситуації виділена заявка не може бути визнана такою з відповідними наслідками щодо її дати подання і пріоритету, що не дозволить визнати заявлені в ній об'єкти новими.

Ключові слова: виділена заявка, винахід, патент, корисні моделі, експертиза заявки.

Abstract. In this work, the author studies the requirements to the terms of filing and content of a divisional application, which have influence on its recognition as divided one from the initial application, with respective consequences concerning the date of its filing and priority. It is proved that a divisional application cannot be recognised as such one with respective consequences in regard to the date of its filing and priority. Therefore, it does not allow acknowledging the objects stated therein as new in this situation.

Keywords: separated application, invention, patent, utility models, expert examination of an application.

Досить часто експертиза стикається з такою ситуацією, коли формула винаходу за виділеною заявкою в частині або навіть в цілому співпадає з формулою винаходу за первинною заявкою, за якою вже прийнято рішення Установи. Цілком зрозуміло, що два ідентичні патенти не можуть бути видані, навіть одному і тому ж заявникові. При цьому аналіз нормативно-правових актів не виявив жодних відомостей стосовно того, яким чином діяти в такій ситуації. Але чи потрібні окремі підтвердження положеннями нормативно-правових актів вимоги щодо недублювання винаходів у первинній та виділеній заявках? Розглянемо більш детально.

Виділена заявка – заявка того ж заявника, що подана до дати одержання ним рішення Установи за первинною заявкою, яку заявник може подати за власною ініціативою або у відповідь на пропозицію закладу експертизи через порушення в більш ранній заявці вимоги єдності винаходу.

Так, відповідно до Ст. 17¹ Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» (1):

1. Заявник має право до дати одержання ним рішення Установи за заявкою поділити її на дві і більше заявок (виділені заявки), за умови що суть винаходу за виділеною заявкою не виходить за межі змісту поділеної заявки на дату її подання. Заявка може бути поділена за власною ініціативою заявника або у відповідь на пропозицію закладу експертизи. 2. Поділ заявки здійснюється шляхом подання заяви про поділ заявки та подання виділеної заявки, за умови сплати зборів за подання заяви про поділ та виділеної заявки. 3. Заявник має право визначити датою подання виділеної заявки дату подання поділеної заявки та датою пріоритету виділеної заявки дату пріоритету поділеної заявки. 4. Експертиза виділеної заявки проводиться відповідно до статті 16 цього Закону з урахуванням того, що строк сплати збору за подання заявки, строк подання заяви про проведення кваліфікаційної експертизи та сплати збору за її проведення обчислюються від дати одержання виділеної заявки закладом експертизи. Крім дотримання вимог статті 16 цього Закону перевіряється виконання умови, визначеної частиною першою цієї статті. 5. Після спливу 18 місяців від дати подання виділеної заявки на винахід, а якщо заявлено пріоритет, – від дати її пріоритету або невідкладно після завершення формальної експертизи заявки на винахід (залежно від того, яка з цих подій відбулася пізніше) Установа публікує в Бюлетені визначені нею відомості про заявку, якщо вона не відкликана, не вважається відкликаною або щодо неї не прийнято рішення про відмову в державній реєстрації винаходу. 6. Інші вимоги щодо поділу заявки визначаються правилами, встановленими відповідно до цього Закону центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності.

Отже, якщо під час експертизи заявки буде виявлено порушення вимоги єдності винаходу (ч. 4 ст. 12 Закону України,

згідно з якою заявка на винахід повинна стосуватися одного або групи винаходів, пов'язаних єдиним винахідницьким задумом) заявнику буде запропоновано обрати один з винаходів для подальшого розгляду. Якщо заявник не робить такий вибір, то розглядається винахід, зазначений у формулі першим. При цьому якщо заявник бажає отримати патент на всі винаходи, але їх неможливо залишити в рамках однієї заявки, через порушення вимоги єдності, він може подати виділену/виділені заявку/заявки.

Заявник також може поділити заявку за власною ініціативою, в тому числі у випадку, коли закладом експертизи не виявлено невідповідності заявки вимозі єдності винаходу. Поділ здійснюється шляхом подання виділеної заявки/заявок до одержання закладом експертизи документу про сплату державного мита за видачу патенту за первинною заявкою, а також подання (за необхідності) заяви про внесення до заявки виправлення помилки що не є очевидною чи технічною, яка пов'язана з її поділом. За подання заяви про виправлення помилки і заявки/заявок сплачуються відповідні збори.

Виділена заявка може бути подана протягом всього строку розгляду первинної заявки до дати одержання заявником рішення Установи за заявкою. При цьому заявка, яка має бути поділена, не відкликана і не вважається відкликаною. Виділена заявка може бути подана в будь-який момент протягом строку розгляду первинної заявки за вибором заявника і у відношенні будь-якого винаходу, що був присутнім у первинній заявці.

При цьому слід звернути увагу, що для збереження дати подання і пріоритету виділеної заявки як дати подання і пріоритету первинної заявки суть винаходу за виділеною заявкою не повинна виходити за межі змісту первинної заявки на її дату подання.

Якщо за первинною заявкою Установою було прийнято рішення, при цьому заявник бажає подати виділену заявку, він має повернути до закладу експертизи оригінал рішення

Установи, подати заяву про внесення до заявки виправлення помилки що не є очевидною чи технічною, яка пов'язана з її поділом, та сплатити збір за її подання відповідно до ч. 5 ст. 16 Закону. У разі виконання цих умов, рішення Установи за первинною заявкою буде вважатися відкликаним і експертиза первинної заявки продовжується, про що заявника повідомляється.

Якщо виділена заявка подана до прийняття Установою рішення за первинною заявкою або після повернення на експертизу первинної заявки, за якою було прийнято рішення, яке вважається відкликаним, заявник має право визначити як дату подання виділеної заявки дату подання первинної заявки, а як дату пріоритету виділеної заявки дату пріоритету первинної заявки, якщо її встановлено.

Так, відповідно до ч. 7 ст. 15 Закону, пріоритет заявки, що виділена з попередньої на пропозицію Установи або за ініціативою заявника до прийняття рішення про державну реєстрацію винаходу або рішення про відмову в такій реєстрації (виділена заявка), встановлюється за датою подання до Установи попередньої заявки, з якої її виділено, або, якщо за попередньою заявкою заявлено пріоритет, – за датою цього пріоритету за умови, що суть винаходу за виділеною заявкою не виходить за межі змісту попередньої заявки на дату її подання.

Таким чином, публікації, здійснені між поданням заявки з більш раннім пріоритетом та поданням виділеної заявки, не впливають на виділену заявку у відношенні її патентоздатності.

Разом з тим, слід звернути особливу увагу на той факт, що обов'язковою умовою збереження для виділеної заявки дати подання і пріоритету первинної заявки є відмова від тієї частини обсягу правової охорони первинної заявки, що може бути надана за виділеною заявкою (вимога недублювання обсягу правової охорони для первинної і виділеної заявок). Тобто жоден з пунктів формули за первинною заявкою не повинен співпадати з будь-яким з пунктів формули за виділеною заявкою.

Ця умова витікає з самого терміну «виділена заявка». Так, за визначенням слово «ділити» означає, зокрема, «роз'єднувати на частини, розділяти, дробити, дрібнити; розподіляти між ким-небудь; відмежовувати, роз'єднувати кого-, що-небудь; розчленовувати, розподіляти на групи, категорії».

За визначенням слово «виділити» означає, зокрема, «відокремлювати кого-, що-небудь від загальної кількості, маси з якоюсь метою». (Новий тлумачний словник української мови у трьох томах/Укладачі В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: «Аконіт». – 2001).

На підставі викладеного можна зробити висновок, що після поділу первинна заявка не повинна містити винаходів, які заявлено у виділеній заявці.

Таким чином, необхідність розподілу винаходів у первинній та виділеній заявках є очевидною і впливає з лексичного значення слів «поділ» та «виділення», тому не потребує окремого підтвердження положеннями нормативно-правових актів.

З огляду на це заявка, подана як виділена внаслідок поділу первинної заявки, в якій обсяг формули в цілому або ж в частині співпадає з формулою первинної заявки, при цьому заявник відповідні частини формули первинної заявки не вилучив, не може бути визнана такою з відповідними наслідками щодо її дати подання і пріоритету.

З метою визнання даної заявки виділеною внаслідок поділу первинної заявки заявник може подати заяву про виправлення помилки, що не є очевидною чи технічною, та сплатити збір за її подання.

Виправлення помилки можуть стосуватися як первинної, так і виділеної заявок. В будь-якому випадку дублююча частина обсягу правової охорони має бути вилучена з однієї із заявок. Якщо рішення за первинною заявкою вже прийнято, то виправлення помилки може стосуватися тільки виділеної заявки.

Якщо заявник не усуне дублювання шляхом, зокрема шляхом вилучення дублюючих частин, заявка, подана як виділена внаслідок поділу первинної заявки, не буде визнана такою з відповідними наслідками щодо її дати подання і пріоритету.

Це означає, що пріоритет заявки, поданої як виділена, не може бути встановлений ані за датою подання, ані за датою пріоритету первинної заявки, відтак датою подання заявки, поданої як виділена, буде фактична дата подання заявки до Установи, яка цілком очевидно, буде більш пізньою, ніж дата подання первинної заявки.

Виходячи з вищевикладеного, рівень техніки буде включати відомості, що стали загальнодоступними до дати подання заявки, поданої як виділена. Відтак первинна заявка буде належати до рівня техніки (згідно з п. 6.5.2.2. Правил розгляду). При цьому, як зазначалося вище, оскільки обсяг формули заявки, поданої як виділена, в цілому або ж в частині співпадає з формулою первинної заявки, заявлені в ній об'єкти не можна буде визнати новими (відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону).

Підсумовуючи вищевикладене можна зробити наступні висновки.

Заявник може подати виділену(і) заявку(и) на винахід у разі виявлення закладом експертизи невідповідності заявки вимозі єдності винаходу або з власної ініціативи.

Виділена заявка може бути подана протягом всього строку розгляду первинної заявки до дати одержання заявником рішення Установи за заявкою або після прийняття установою рішення, за умови повернення оригіналу цього рішення та продовження експертизи за первинною заявкою.

Обов'язковою умовою визнання заявки, поданої як виділена, з відповідними наслідками щодо її дати подання і пріоритету, є недублювання обсягу правової охорони для первинної і виділеної заявок.

Чемоданов Сергій Миколайович,
судовий експерт-вибухотехнік сектору вибухотехнічних та
пожежотехнічних досліджень
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ
ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ
ВИРІШЕННЯ В МЕЖАХ ПРОВЕДЕННЯ
ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ТА ШЛЯХИ
ЇХ ВИРІШЕННЯ**

**FEATURES OF FORENSIC FIRE AND TECHNICAL
EXAMINATION. PROBLEMATIC ISSUES THAT NEED TO
BE ADDRESSED WITHIN THE FIRE AND TECHNICAL
EXAMINATIONS AND WAYS TO SOLVE THEM**

Анотація. Складність розв'язання завдань при дослідженні пожеж, аналіз стану проведення пожежно-технічних експертиз у Сумській області, особливості проведення пожежно-технічних експертиз, проблемні питання, що виникають при проведенні пожежно-технічних експертиз та можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: проведення пожежно-технічних експертиз, вирішення проблемних питань.

Abstract. The difficulty of solving problems in the study of fires, analysis of the state of fire and technical examinations in Sumy region, features of conducting fire and technical examinations, problematic issues that arise during fire and technical examinations and possible ways to solve them

Keywords: conducting fire and technical examinations

Під час проведення дослідження пожеж достовірно встановлення комплексу фактичних даних про механізм їх виникнення та розвитку є надзвичайно складним завданням.

Визначення причин виникнення пожеж та їх осередків, а також вирішення багатьох інших питань пов'язаних із дослідженням пожеж є актуальною проблемою, яка вирішується у ході проведення пожежно-технічних експертиз.

Основними завданнями пожежно-технічних експертиз є: визначення місця і часу виникнення початкового горіння, характеристика динаміки пожежі в часі і просторі, встановлення механізмів виникнення та розвитку горіння та виявлення обставин, що обумовили початок, розвиток і розповсюдження пожежі, тобто встановлення причинно-наслідкових зв'язків явищ пожежі, що зумовили її виникнення, розвиток і наслідки в технічному плані.

Виконання даного виду експертиз ускладнюється і особливостями невластивими основним видам традиційних експертних досліджень, а саме складністю встановлення динаміки виникнення і розвитку пожеж, їхньою залежністю від багатьох фізико-хімічних факторів, необоротністю процесів горіння тощо.

Аналізуючи ситуацію в Сумській області, встановлено, що лише за 7 місяців 2020 року, з 27 пожежно-технічних експертиз за експертною спеціальністю 10.8 «Дослідження обставин виникнення і поширення пожеж та дотримання вимог пожежної безпеки», що надійшли до Сумського НДЕКЦ МВС, та за результатами розгляду матеріалів, що надавалися на експертизу, судовими експертами центру у 13 випадках (48%) готувалися клопотання експерта про надання додаткових матеріалів, а у 6 випадках (22%) – експертизу взагалі неможливо було провести.

Можливо виділити найбільш важливі особливості пожежно-технічних експертиз.

Перша особливість, що впливає як на терміни, так і на якість її проведення, є сам об'єкт дослідження.

У більшості випадків єдиною інформаційною базою пожежно-технічних досліджень є не натурний (матеріальний) об'єкт, а надані на дослідження матеріали (документи) про пожежу. Це пояснюється тим, що призначення пожежно-технічної експертизи не є першочерговою слідчою дією. Як правило, ці експертизи призначаються через деякий час з моменту початку дослідження пожежі. Іноді цей термін розтягується на роки. За цей час місце пожежі під дією погодних умов, людського фактору, а іноді і навмисного знищення слідів горіння та інших ознак, що характеризує його розвиток, змінюється, що призводить до знищення речових доказів, які можуть бути використані при проведенні досліджень. У цих випадках, експертний огляд місця пожежі, як об'єкта дослідження, втрачає свою актуальність.

Що стосується наукової думки, то В. Г. Гончаренко зазначає, що «для пожежно-технічного експерта матеріальні об'єкти є найбільш важливими. Безпосереднє дослідження місця пожежі дає йому можливість особисто сприймати і оцінювати специфічні ознаки, необхідні для вирішення поставлених перед ним питань. Характер термічних пошкоджень на речовій обстановці дозволяє встановити місце виникнення пожежі, час настання тих чи інших подій». При недостатній кількості наданих на експертизу матеріалів судовий експерт, як зазначає В. Г. Гончаренко, може клопотати перед особою, що призначила експертизу, щодо надання додаткових матеріалів або про «проведення експертного дослідження місця пожежі» [2, с. 256].

Суть другої особливості полягає в тому, що для проведення експертного дослідження велике значення має повнота і якість надання інформації. Тому, призначенню експертизи повинна передувати кропітка злагоджена спільна робота слідчого, як керівника слідчо-оперативної групи, працівників ДСНС, інспекторів-вибухотехніків, інспекторів-криміналістів Нацполіції під час проведення огляду місця пожежі, що передбачено в інформаційному джерелі [1].

Одним із основних документів, що відображає стан об'єкта після пожежі, є протокол огляду місця події. Професійно складений протокол повинен містити достатню інформаційну базу для того, щоб судовий експерт зміг визначити первинне місце виникнення вогню та умови, що спричинили його виникнення.

Разом з тим, експертна практика показує, що більшість протоколів, складених при огляді місця події, не мають достатніх відомостей про пожежу і не завжди відображають суть події, що виникла. Це відбувається внаслідок того, що слідчі з юридичною підготовкою не мають достатніх знань у галузі пожежної безпеки.

Залучення фахівців (спеціалістів), які володіють спеціальними знаннями й навичками для участі в огляді місця пожежі, дозволяє належним чином вирішити ці проблеми.

Третя особливість полягає у необоротності протікання фізико-хімічних процесів, що супроводжують пожежу. Під час пожежі матеріальні об'єкти значно змінюються у часі втрачають початкову форму, властивості та інші якості. Тому експерт повинен створити віртуальний об'єкт і змодельовати процес виникнення й розвитку пожежі, виклавши у висновку ретроспективу явищ, що мали місце.

Четвертою особливістю, що також необхідно враховувати при призначенні і проведенні пожежно-технічних експертиз, є те, що цьому виду дослідження повинні передувати інші дослідження. До таких досліджень відносяться криміналістичні експертизи (вибухово-технічні, експертизи матеріалів, речовин, автотехнічні, будівельні) та інші. Тому при встановленні механізму виникнення пожежі та вирішенні інших питань, як правило, повинна призначатися комплексна або комплекс експертиз, що вирішують допоміжні задачі.

Незнання або ігнорування працівниками Нацполіції та ДСНС України вимог нормативних документів, що регламентують організацію розслідування злочинів пов'язаних з пожежами.

Низька якість підготовки працівників Нацполіції (слідчих, інспекторів – криміналістів,) та ДСНС (державних інспекторів з нагляду у сфері пожежної та техногенної безпеки, працівників дослідно-випробувальних лабораторій) України, які залучаються для розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами, що приводить до неякісного оформлення матеріалів кримінальних проваджень (протоколів огляду місця пожежі, висновків та звітів про причину пожеж тощо).

Поверховість проведення огляду місця події.

З метою покращання якості проведення пожежно – технічних експертиз вбачається за доцільне систематично, на всіх рівнях, організовувати та проводити спільні практичні заходи (семінари, навчання, круглі столи, заняття у системі службової підготовки) щодо отримання необхідних навичок та підвищення рівня взаємодії при розслідуванні пожеж працівників Експертної служби, ДСНС, слідчих та вибухотехнічних підрозділів Нацполіції України.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами – Наказ МВС України від 24.07.2017 № 621 [Електронний ресурс] – режим доступу – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17>.

2. Експертизи у судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.

Черемнова Антоніна Іванівна,

кандидат юридичних наук, доцент, вчений секретар
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ОБ'ЄКТИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

DEFINITION OF THE CONCEPT OF OBJECTS OF FORENSIC EXAMINATION

Анотація. Здійснено стислий аналіз наукових визначень поняття об'єкти судової експертизи, проаналізовано законодавство окремих країн пострадянського простору щодо визначення поняття об'єкти судової експертизи та запропоновано визначення цього поняття.

Ключові слова: судова експертиза, об'єкти судової експертизи

Abstract. The author carries out a concise analysis of scientific definitions of the concept of objects of forensic examination. The laws of the ex-USSR countries are analysed in respect of defining the concept of objects of forensic examination, whereupon the author suggests the definition of this concept.

Keywords: forensics, forensic examination, objects of forensic examination

При проведенні будь-якої системної діяльності, науковцю чи фахівцю в певній сфері знань слід чітко визначитися з об'єктом дослідження, оскільки від правильного визначення об'єкта залежить кінцевий результат такої діяльності. Будь-який вид експертного дослідження також має свій об'єкт, визначити який інколи буває складно у зв'язку з тим, що процеси розвитку судової експертизи відбуваються занадто інтенсивно,

запроваджуються нові види експертиз та дробляться традиційно існуючі. В таких умовах і науковці, і експерти-практики стикаються з необхідністю розвитку системи знань про об'єкти судової експертизи, оскільки питання об'єкту судової експертизи є одним із ключових у теорії судової експертології та має прикладний характер.

Об'єкт експертизи є невід'ємною і визначальною ознакою видової належності експертного дослідження, джерелом відомостей щодо тих чи інших подій, явищ, з якою пов'язано встановлення меж компетенції судових експертів.

Традиційно в юридичній літературі під об'єктами судової експертизи розуміють джерела фактичних даних, носії інформації, які піддаються експертному дослідженню і за допомогою яких експерт досліджує обставини справи, що входять до предмету експертизи. Отже, якщо факти, які складають предмет експертизи, є метою і результатом дослідження, то властивості об'єкта є засобом пізнання цих фактів. Саме таке поняття об'єкта експертизи є усталеним і будь-яких заперечень не викликає [1, с. 259; 2, с. 45]. Проте постає інше питання, а чи відносяться до об'єктів судової експертизи тільки об'єкти матеріального світу, що підлягають індивідуалізації (предмети, матеріали, речовини, фрагменти речової обстановки тощо) чи до їх числа можуть бути включені також події, явища й інші об'єкти нематеріального світу.

Точки зору науковців щодо трактування змісту поняття «об'єкт судової експертизи» різняться. На думку І. Л. Петрухіна під об'єктом судової експертизи слід розуміти сліди, речі або факти, що встановлені іншими процесуальними джерелами, дослідження яких на основі спеціальних знань експерта надає останньому можливість встановити обставини, що складають предмет експертизи або обґрунтувати неможливість їх встановлення [3, с. 4]. Р. С. Белкін стверджував, що при дослідженні процесів та явищ експерт має справу з матеріальними об'єктами, в яких або з якими протікали ці процеси. Однак в цьому випадку матеріальні об'єкти можуть бути засобом відтворення

процесів, що досліджуються, елементами тієї речової обстановки, в якій вони протікають [4, с. 459]. О. С. Россинська пропонує розуміти під об'єктами експертизи в основному речові докази, в тому числі: відображення людей та тварин, предметів, механізмів та агрегатів, речовини, матеріали та вироби, документи та поліграфічна продукція, виділення людини, частини її тіла та трупи, різноманітні об'єкти рослинного та тваринного походження та багато іншого [5, с. 221]. Як зазначав В. М. Галкін експертному дослідженню можуть піддаватися не тільки конкретні предмети, але і різні процеси (події, явища, дії), на підставі вивчення яких експерт пізнає інші факти, що є предметом експертизи [2, с. 45]. Так, вивчення процесу розповсюдження вогню (його швидкості, локалізації тощо) дозволяє експертові зробити висновок про причину пожежі. Однак будь-який факт може виступати як об'єкт пізнавальної діяльності експерта в гносеологічному змісті. Щодо явищ і процесів, то експерт не сприймає їх безпосередньо, а вони вивчаються з тих відображень(слідів), які залишилися на об'єктах матеріальної обстановки.

Чинний Закон України «Про судову експертизу» [6], на жаль, не містить окремої норми, в якій чітко було б визначено поняття об'єктів судової експертизи. Так, у ст. 1 зазначеного Закону закріплено, що судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи. Отже, тут законодавець широко розуміє поняття об'єкта судової експертизи, допускаючи, що він може бути як матеріальним, так і нематеріальним (явища, процеси). Однак в ст. 5 цього Закону йдеться про об'єкти дослідження саме як про матеріальні об'єкти, з точки зору того, що вони можуть бути пошкоджені або витрачені лише тією мірою, в якій це необхідно для дослідження.

Розуміння об'єкта судової експертизи як об'єкту матеріального світу знайшло своє відображення і в законодавстві більшості країн пострадянського простору.

Так, згідно зі ст. 32 Закону Республіки Казахстан «Про судово-експертну діяльність» від 10.02.2017 р. – «об'єкти судової експертизи, якщо їх габарити і властивості це дозволяють, передаються судовому експерту в запакованому і опечатаному вигляді. В інших випадках орган (особа), що призначив судову експертизу, повинен забезпечити доставку судового експерта до місця знаходження об'єктів дослідження, безперешкодний доступ до них і умови, необхідні для проведення дослідження. При проведенні досліджень речові докази і документи з дозволу органу (особи), що призначив судову експертизу, можуть бути пошкоджені чи використані лише в тій мірі, в якій це необхідно для проведення дослідження і надання висновку» [7].

Стаття 10 Федерального закону РФ «Про державну судово-експертну діяльність у Російській Федерації» об'єктами дослідження є речові докази, документи, предмети, тварини, трупи та їх частини, зразки для порівняльного дослідження, а також матеріали справи, по якій проводиться судова експертиза. Дослідження проводяться також у відношенні живих осіб[8].

Відповідно до ч. 1 ст. 32 Закону Республіки Білорусь «Про судово-експертну діяльність» об'єктами судової експертизи можуть бути фізичні особи, документи, предмети, об'єкти або передбачувані об'єкти інтелектуальної власності, тварини, трупи і їх частини, інші об'єкти, в тому числі біологічного походження, системи, технології, інформаційні масиви, зразки для проведення судової експертизи, в тому числі отримані в ході її проведення[9].

Стаття 8 Закону Республіки Таджикистан «Про державну судову експертизу» закріплює, що об'єктами експертизи можуть бути речові докази, зразки для експертизи, документи, предмети, тварини, трупи і їх частини, а також матеріали справи, по якій проводиться державна судова експертиза. Експертиза проводиться також щодо особи [10].

Отже, проведений аналіз чинного законодавства про судово-експертну діяльність окремих країн колишнього пострадян-

ського простору, дозволяє зробити висновок, що в більшості країн законодавець розуміє під об'єктами судової експертизи об'єкти, що мають матеріальну природу та є матеріалізованими носіями інформації.

Таким чином, з метою усунення протиріч у тексті Закону України «Про судову експертизу» виникає потреба внести зміни, що стосуються розуміння об'єкта дослідження і викласти поняття об'єкта судової експертизи в наступній редакції: об'єкт (об'єкти) судової експертизи – предмети матеріального світу чи матеріалізована інформація, що підлягають експертному дослідженню з метою встановлення обставин, які входять до предмета експертизи.

Перелік використаних джерел:

1. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. М.: Академия МВД СССР, 1978. Т. 2. Частные криминалистические теории. 464 с.
2. Галкин В. М. Средства доказывания в уголовном процессе. М.: Юридическая литература, 1968. Ч. 2. 126 с.
3. Петрухин И. Л. Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. М.: Юридическая литература, 1964. 264 с.
4. Белкин Р. С. Курс криминалистики: Уч. пособ. для вузов. 3-е изд., дополненное. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с.
5. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. Москва: Норма, 2006. 656 с.
6. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. // *Відомості Верховної Ради*. 1994. № 28. Ст.232.
7. Про судово-експертну діяльність: Закон Республіки Казахстан від 10.02.2017 р.
8. Про державну судово-експертну діяльність у Російській Федерації: Федеральний закон РФ від 31.05.2001 р.
9. Про судово-експертну діяльність: Закон Республіки Білорусь від 18.12.2019 р.
10. Про державну судову експертизу: Закон Республіки Таджикистан від 25.07.2005 р.

Шведик Олександр Іванович,

судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності Чернівецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОБ'ЄКТІВ НЕЗАВЕРШЕНОГО БУДІВНИЦТВА

FEATURES OF JUDICIAL CONSTRUCTION AND TECHNICAL EXAMINATION ON UNFINISHED CONSTRUCTION OBJECTS

Анотація. Проведення судової будівельно-технічної експертизи об'єктів незавершеного будівництва має низку особливостей, які необхідно враховувати під час здійснення огляду об'єкта дослідження та вивчення документації. Мета цієї тези звернути увагу на ряд ознак і дій в роботі експерта будівельно-технічного напрямку, під час відповіді на окремі запитання щодо об'єктів незавершеного будівництва.

Ключові слова: експертна діяльність, судова будівельно-технічна експертиза, документація на об'єкті будівництва, незавершене будівництво

Abstract. Forensic construction and technical examination of unfinished construction sites has a number of features that must be taken into account when inspecting the object of study and studying the documentation. The purpose of this thesis is to draw attention to a number of features and actions in the work of a construction expert answering some questions about the objects of unfinished construction.

Keywords: expertise, forensic, technical expertise, documentation on the construction site, unfinished construction.

Експертам будівельно-технічного напрямку добре відомо, що кожний досліджуваний об'єкт має свої індивідуальні особливості в залежності від функціонального призначення, проектно-технічного вирішення, складності організації будівництва, умов виконання будівельно-монтажних робіт тощо. Це ніяк не повинно впливати на об'єктивність експерта та повноту виконуваних досліджень. Поряд з тим, що процес зведення будівель і споруд є нормованим, добре описаним і зрозумілим спеціалістам, задіяним у будівельній галузі, експертам-будівельникам потрібно вміти надати відповідь на запитання у самих непередбачуваних ситуаціях і різній вагомості значної кількості факторів.

Одним із факторів, який опосередковано впливає на роботу експерта у проведенні судових будівельно-технічних досліджень, чим зумовлює в окремих завданнях додаткову складність у виконанні, є незавершеність будівництвом об'єкта дослідження. Чинне законодавство України формулює таке поняття: об'єкти незавершеного будівництва – об'єкт будівництва, на який видано дозвіл на будівництво, понесені витрати на його спорудження та не прийнятий в експлуатацію відповідно до законодавства [1]. Інший нормативно-правовий акт зазначає, що до завершення будівництва (створення майна) особа вважається власником матеріалів, обладнання тощо, які були використані в процесі цього будівництва (створення майна) [2]. Із вказаних положень законодавства можна вивести критерії, на які експерту слід звернути увагу при дослідженні об'єкта незавершеного будівництва, а саме: об'єкт має мати дозвільну документацію, повинна бути оформлена первинно-звітна документація та визначені проектною документацією роботи, без виконання яких об'єкт неможливо прийняти в експлуатацію. Під час проведення дослідження необхідно усвідомлювати, що об'єкт незавершеного будівництва не

є будівлею чи спорудою, а лише неповним набором конструкцій та матеріалів.

Саме незавершеність процесу будівництва зумовлює передбачені подальші зміни, постійні перетворення і розвиток об'єкту. В цьому ракурсі особливо важливим для висновку експерта є встановлення моменту здійснення дослідження та якомога детальніший опис виконаних об'ємів робіт на об'єкті. Адже ретельна фіксація конструкцій при огляді об'єкту дослідження на певній стадії будівництва має суттєве значення, оскільки складений за результатами експертизи висновок буде контрольною точкою, яка дозволить в подальшому застосовувати зібрану і оброблену інформацію, як найбільш об'єктивну. Це виключить необхідність додаткового втручання в конструкції будівлі.

Вагомою особливістю даних об'єктів є стадія будівництва, оскільки прийнято вважати, що об'єктом незавершеного будівництва може рахуватися стадія будівництва на якій з будівельних матеріалів і конструкцій завдяки здійсненню будівельних робіт, утворюється в повній мірі або частково об'єкт, що може класифікуватися, як конструктивний елемент будівлі чи споруди, наприклад фундамент, основа, стіна тощо.

Позитивним моментом для судового будівельно-технічного дослідження об'єктів незавершеного будівництва являється можливість експерта оглянути та провести заміри частково виконаних або повністю виконаних робіт, які будуть закриті наступними будівельними роботами, що згідно з Державними будівельними нормами відносяться до прихованих робіт [3]. Крім того, у разі призначення додаткової експертизи на наступних стадіях будівництва, інший судовий експерт зможе в подальшому посилаватися на результати попереднього експертного висновку щодо незавершеного будівництва.

Деякі особливості будівельно-технічної експертизи об'єктів незавершеного будівництва, що обов'язково мають враховуватися експертом проглядаються в залежності від поставленого перед ним запитанням. У випадку, коли предметом

дослідження є запитання: «Чи відповідають виконані будівельні роботи проектній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва?», необхідно пам'ятати, що до прикладу технологічні отвори можуть виконуватися, як одночасно з конструктивним елементом (фундаментом, перекриттям, стіною, покриттям), так і прорізатися в конструктивному елементі на подальших стадіях будівництва. Також важливим є розуміння, що відхилення від проектної документації не завжди є тотожним порушенню будівельних норм, і не може свідчити про недотримання вимог нормативно-правових актів у галузі будівництва. Отже, під час вирішення такого виду запитання постійно слід аналізувати відхилення від проектної документації, і порівнювати таке відхилення з вимогами нормативних документів, адже чинне законодавство не забороняє під час будівництва вносити зміни до проектно-кошторисної документації, за умови погодження таких змін з автором проекту.

Вищевказані особливості не є вичерпними і при здійсненні судової будівельно-технічної експертизи об'єктів незавершеного будівництва можуть виявлятися й інші ознаки притаманні лише незавершеному будівництву. Однак врахування цих та інших особливостей значно збільшує об'єктивність та обґрунтованість висновку експерта щодо об'єктів незавершеного будівництва.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України «Про іпотеку» (№ 898-IV від 05.06.2003), стаття 1.
2. Цивільний кодекс України (№ 435-IV від 16.01.2003), стаття 331.
3. Державні будівельні норми ДБН А.3.1-5:2016 «Організація будівельного виробництва», с. 2, п. 3.2.9.

Шевченко Валерій Миколайович,
кандидат хімічних наук, завідувач сектору фізико-хімічних
досліджень Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ДОСЛІДЖЕННЯ ПІСКУ ЯК КОРИСНОЇ КОПАЛИНИ В РАМКАХ СУДОВО-ҐРУНТОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

RESEARCH OF SAND AS A MINERAL RESOURCES IN THE FRAMEWORK OF FORENSIC SOIL EXAMINATION

Анотація. Розглянуті питання, які виникають під час призначення судово-ґрунтознавчої експертизи при дослідженні піску як корисної копалини. Представлена схема дослідження піщаних ґрунтів. Показано, що державну експертизу та оцінку запасів корисних копалин проводить Державна комісія України по запасах корисних копалин Державної служби геології та надр України, яка своїм рішенням також визначає напрям використання родовищ корисних копалин.

Ключові слова: ґрунт, судово-ґрунтознавча експертиза, корисні копалини, пісок, Державна комісія по запасах корисних копалин.

Abstract. The issues are considered that arise during the appointment of forensic soil expert examination in the study of sand as a mineral resources. The scheme of research of sandy soils is presented. It is shown that the state examination and assessment of mineral resources is carried out by the State Commission of Ukraine on Mineral Resources of the State Service of Geology and Subsoil of Ukraine, which by its decision also determines the direction of use of mineral deposits.

Keywords: soil, forensic examination, mineral resources, sand, State Commission of Ukraine on Mineral Resources.

На даний час все частіше постають питання дослідження пісків під час їх незаконного видобутку в кар'єрах, і, на сам перед, все більше призначається експертиз, спрямованих на вирішення питань щодо віднесення пісків до корисних копалин.

Загальні питання проведення судово-грунтознавчої експертизи піщаних ґрунтів розглядалися в працях Хлесткової О. О. і співавторів [1, с. 64; 2], проте питання дослідження піску як корисної копалини в рамках судово-грунтознавчої експертизи майже не висвітлювались. Тому метою даної роботи є більш широке висвітлення цього питання.

Згідно з існуючою класифікацією [3] вид піщаних ґрунтів належить до класу природних дисперсних і групи незв'язних ґрунтів, які складаються з окремих слабпов'язаних мінеральних часток (зернин) різного розміру та утворюються в результаті вивітрювання скельних порід із наступним транспортуванням водним чи еоловим шляхом і їх відкладанням. Різновиди пісків виділяються за гранулометричним складом (кількісним співвідношенням часток різної крупності), ступенем неоднорідності гранулометричного складу, умістом органічних речовин (рослинних залишків) тощо. У цілому до пісків відносять ґрунти, у яких маса часток розміром менше 2 мм становить більше 50%.

Дослідження піщаних ґрунтів проводиться за такою загальною схемою:

1. Установлення морфологічних ознак (колір повітряно-сухих об'єктів, механічний склад, характер карбонатності, морфологічні ознаки генетичних горизонтів, присутність домішок неґрунтового походження).

2. Кількісне визначення гранулометричного (зернового складу) піщаних ґрунтів (встановлюється за вмістом часток різного розміру та виражається у відсотках кожної розмірної фракції відносно маси сухої наважки).

3. Мінералогічні дослідження (встановлення мінералів, що входять до складу піщаних ґрунтів).

Відповідно до переліку корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення піски можуть відноситись до корисних копалин як загальнодержавного, так і місцевого значення [4].

Державну експертизу та оцінку запасів корисних копалин проводить Державна комісія України по запасах корисних копалин Державної служби геології та надр України. Крім того, комісія проводить державну експертизу матеріалів геолого-економічної оцінки запасів родовищ корисних копалин, узагальнює практику застосування законодавства з питань, що входять до її компетенції, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення.

Основними завданнями державної експертизи та оцінки запасів корисних копалин є [5]:

- оцінка достовірності запасів корисних копалин і наявних у них корисних компонентів на основі дослідження та аналізу матеріалів геологічного вивчення надр щодо закономірностей формування й розміщення покладів корисних копалин, їх речовинного складу й технологічних властивостей, гірничо-геологічних, гідрогеологічних та інших умов залягання;
- встановлення кондицій на мінеральну сировину для підрахунку запасів родовищ з урахуванням раціонального використання всіх корисних копалин і наявних у них корисних компонентів;
- визначення кількості та якості запасів корисних копалин і компонентів, ступеня їх вивчення й підготовленості до промислового освоєння;
- оцінка промислового значення запасів корисних копалин і компонентів за умови їх найповнішого, економічно раціонального й комплексного вилучення та використання на основі сучасних промислових технологій.

В наказі Державної комісії України по запасах корисних копалин затверджені Інструкції із застосування «Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр» до родовищ піску та гравію [6]; в ньому приведені вимоги до

геологічної вивченості розвіданих родовищ піску (гравію), встановлені принципи розподілу запасів родовищ за їх промисловим значенням, принципи підрахунку запасів піску. Вимоги Інструкцій є обов'язковими для виконання підприємствами і організаціями, що здійснюють планування, фінансування геологорозвідувальних робіт з пошуків та розвідки піску (гравію), проектування розробки та видобування корисних копалин на родовищах піску (гравію). Пісок відноситься до корисних копалин багатocільового призначення (як загальнодержавного, так і місцевого значення) і, в залежності від зернового, хімічного і мінералогічного складу, наявності шкідливих включень тощо, використовується у багатьох напрямках. Напрямок використання родовища корисної копалини загальнодержавного значення, з урахуванням вимог «Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин...» [6] визначається рішенням Державної комісії по запасах корисних копалин. Тобто, відповідь на питання про віднесення пісків до корисних копалин певного виду знаходиться у компетенції геологорозвідувальних установ і не входить у коло завдань експерта з правом проведення експертиз за експертною спеціальністю 8.8 «Дослідження ґрунтів». В таких випадках доцільно ставити перед експертом питання в наступній редакції: чи входить наданий на дослідження об'єкт до переліку корисних копалин загальнодержавного або місцевого значення?

Виходячи із вищеописаного, видно, що піски, належать до корисних копалин багатocільового призначення і входять в перелік корисних копалин як загальнодержавного, так і місцевого значення. Напрямок використання родовища корисної копалини визначається рішенням Державної комісії по запасах корисних копалин. Вирішення питань, які не входять до компетенції судово-ґрунтознавчої експертизи, може призвести до висновків, які не відповідають номенклатурі, прийнятої в ґрунтознавстві.

Перелік використаних джерел:

1. Судова експертиза об'єктів ґрунтово-мінерального походження: Методичний посібник / Хлесткова О. О., Сімакова-Єфремян Е. Б., Дараган О. С., Жук Б. М. – К., – 2007. – 168 с.
2. Хлесткова О. О. Судово-ґрунтознавча експертиза піщаних ґрунтів / О. О. Хлесткова. *Теорія та практика судової експертизи та криміналістики*. Збірник наук. праць. – Харків: Право, 2015, вип. 15. – С. 275–282.
3. ДСТУ Б В.2.1–2–96. Ґрунти. Класифікація.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 р. № 827 «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 р. № 1370) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text>
5. Постанова КМУ від 22 грудня 1994 р. № 865 «Про затвердження Положення про порядок проведення державної експертизи та оцінки запасів корисних копалин» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/865-94-%D0%BF#Text>
6. Наказ Державної комісії України по запасах корисних копалин при Міністерстві охорони навколишнього природного середовища України від 25.06.2017 р. № 198 «Про затвердження Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ піску та гравію» URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0819-07>

Шкуліна Олександр Сергійович,

старший судовий експерт сектору автотехнічних досліджень
відділу автотехнічних досліджень
та криміналістичних досліджень транспортних засобів
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

PROBLEMATIC ISSUES OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF FORENSIC ACTIVITIES IN UKRAINE AND WAYS TO SOLVE THEM

Анотація. Розгляд окремих проблемних питань науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні, зокрема експертних підрозділів МВС України, за напрямками, що стосуються дослідження механізму дорожньо-транспортних пригод, та надання пропозицій, щодо шляхів їх вирішення.

Ключові слова: проведення інженерно-транспортних експертиз, вирішення проблемних питань.

Abstract. Consideration of some problematic issues of scientific and methodological support of forensic activities in Ukraine, in particular expert units of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, in areas related to the study of the mechanism of road accidents, and providing suggestions on how to solve them.

Keywords: Carrying out of engineering and transport examinations, the decision of problem questions

Організація науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні покладається на міністерства

та інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність, про що зазначено в ст. 8 Закону України «Про судову експертизу». Для розгляду найважливіших питань розвитку судової експертизи, що мають міжвідомчий характер, при Міністерстві юстиції України створюється Координаційна рада з проблем судової експертизи, яка діє відповідно до Положення про неї, що затверджується Кабінетом Міністрів України [4].

Незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи судовий експерт зобов'язаний особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його [4]. Зрозуміло, що обґрунтованість та об'єктивність висновку експерта можлива лише у випадку, якщо в процесі збирання речових доказів (об'єктів) та їх подальшого експертного дослідження застосовуються науково обґрунтовані методи і методики, що дозволяють отримати достовірні результати. В той же час, судові експерти, незалежно від того чи являються вони фахівцями державних спеціалізованих установ чи ні, під час проведення експертизи, у вступній частині свого висновку, повинні зазначати нормативні акти, методики, рекомендовану науково-технічну та довідкову літературу, інші інформаційні джерела, які використовувались ними при вирішенні поставлених питань, за правилами бібліографічного опису, із зазначенням реєстраційних кодів методик проведення судових експертиз. Однією з особливостей досліджень є те, що їх проведення має здійснюватися згідно відповідним чином затверджених експертних методик. В свою чергу методики проведення судових експертиз характеризуються поєднанням в собі необхідних вимог проведення дослідження, є основою якості і швидкості вирішення завдань експертизи. Тобто, вони розробляються з метою забезпечення єдиного підходу при проведенні судових експертиз і підвищення якості їх проведення.

На сьогодні залишається низка невирішених проблем як теоретичного, так і практичного характеру [7]. Зокрема це стосується наявності необхідної науково-технічної та довідкової літератури, а особливо доступності зареєстрованих методик проведення судових експертиз до практичного використання їх судовими експертами.

Доступність зареєстрованих атестованих методик проведення судових експертиз судовим експертам до їх практичного використання являється одним з найбільш ключових проблемних питань науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні. Так, процедура атестації та державної реєстрації, а також ведення Реєстру методик проведення судових експертиз затверджено постановою Кабінету міністрів України № 595 від 02.07.2008 [8] та наказом Міністерства юстиції України № 1666/5 від 02.10.2008 відповідно [5]. Держателем Реєстру є Міністерство юстиції України, що здійснює його ведення [8]. Тобто, Міністерство юстиції України є держателем але не є розпорядником методик проведення судових експертиз, яким є їх розробники. Після державної реєстрації методики, яка включається до відповідного Реєстру на основі рішення Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, один примірник залишається в Міністерстві юстиції України, а другий надсилається до розробника методики. З цього слідує, що зареєстровані методики проведення судових експертиз насамперед доступні суб'єктам судово-експертної діяльності, які являються їх розробниками та мають виключне право на користування та право забороняти іншим особам використовувати винахід (корисну модель) без його дозволу, за винятком випадків, коли таке використання не визнається згідно з Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [9]. На даний час, всі методики проведення судових експертиз за експертними спеціальностями 10.1, 10.2, 10.4, 10.16 розроблені науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України. Це в свою чергу

ускладнює доступність до них, а відповідно і створення єдиного підходу при проведенні судових експертиз судовими експертами в цілому, підвищення їх наукового рівня й повноти вирішення експертних завдань, і як наслідок позначається на якості та строках проведення судових експертиз.

На даний час в Україні відсутня офіційна централізована база даних науково-технічної та довідкової літератури, що могла б використовуватися під час проведення судових експертиз, пов'язаних з дослідженням механізму дорожньо-транспортних пригод, та на основі яких розроблялися більшість існуючих методик проведення судових експертиз даного напрямку. Більшість науково-технічної та довідкової літератури виконані в період, коли не були досить розвинуті інформаційні технології, і як наслідок вона знаходиться в «друкованому вигляді», що в свою чергу ускладнює, а в деяких випадках унеможливорює, проведення повного дослідження, з метою надання обґрунтованого та об'єктивного письмового висновку на поставлені запитання. Розроблення ж офіційної централізованої бази даних науково-технічної та довідкової літератури, а також методик проведення судових експертиз, позитивно позначиться на підвищенні наукового рівня судових експертів й повноти вирішення експертних завдань, а відповідно і на якості та строках проведення судових експертиз.

Вирішення вище зазначеного пропонується на прикладі створеного власного веб-сайту («електронного ресурсу») та баз даних (програмного забезпечення), які в подальшому будуть проходити реєстрацію, щодо отримання на них офіційного права власності, в тому числі і на логотип, який особисто розроблявся та відображатиметься як на графічній частині веб-сайту, так і в програмному забезпеченні.

Метою розроблення як веб-сайту, так і баз даних (програмного забезпечення), насамперед, було покращення умов роботи судових експертів, шляхом забезпечення їх науково-технічною та довідковою літературою, а також забезпечення доступності до зареєстрованих методик проведення судових експертиз, що дасть змогу до практичного їх використання.

При створенні веб-сайту було обрано український хостинг-провайдер «HOSTIQ» та доменне ім'я – «www.jega.com.ua».

Особлива увага при створенні як бази даних, так і веб-сайту приділялася унеможливленню порушення законодавства України про авторське право та суміжні права. У зв'язку з чим, доступ до певних розділів веб-сайту і частин бази даних обмежений. Вільний доступ будуть мати діючі атестовані судові експерти, які мають відповідну експертну спеціальність та внесені до Реєстру атестованих судових експертів. При відкритті певного розділу веб-сайту та бази даних, після відповідної реєстрації користувача на веб-сайті, яка проходить при погодженні з його власником. Правила користування веб-сайтом та базою даних будуть наведені у відповідних їх розділах. Для суб'єктів авторського права наведений окремий розділ («графа»), де буде зазначено як умови відображення інформації на веб-сайті, так і зворотний зв'язок з його власником. За допомогою розробленого веб-сайту судовий експерт зможе знайти та переглянути будь-яку інформацію, яка йому буде необхідна при проведенні дослідження (законодавство України, державні реєстри, електронні бібліотеки, довідники, каталоги, сучасні інформаційні технології, тощо). Крім того, буде можливість переглянути базу даних наукових праць, в тому числі фахівців судово-експертної діяльності, назви наукових праць над якими ведеться робота та рекомендовані їх теми. Дані отримані з баз даних «Електронна бібліотека науково-технічної та довідкової літератури» та «Електронний довідник», які взаємопов'язані між собою, будуть доступні двома шляхами, перший із яких через веб-сайт, другий – через програмне забезпечення. На кожен інформацію, яка наявна в базі даних, як в цілому, так і окремо (фрагмент, числове значення, тощо), наявне посилання на джерело походження. Тобто, судовий експерт у вступній частині висновку, буде робити посилання не на використаний веб-сайт, або відповідну базу даних (програмне забезпечення), які були створені та за допомогою яких він отримав відповідну інформацію, а на джерело її походження.

Щодо створених баз даних, то для цього було розроблене програмне забезпечення, серед якого:

- «Електронна база даних суб'єктів судово-експертної діяльності України», що провадять дослідження механізму виникнення дорожньо-транспортної пригоди (6.1, 7.1, 10.1–1.4, 10.16);

- «Електронна бібліотека науково-технічної та довідкової літератури», в якій наявна науково-технічна та довідкова література, що в певній мірі стосується дослідження механізму дорожньо-транспортних пригод (галузі автотехнічної експертизи, організації, безпеки та регулювання дорожнього руху, тощо);

- «Електронний довідник», в якому відображаються необхідні числові дані, які взяті з усіх посібників, довідників тощо, наявних в «електронній бібліотеці науково-технічної та довідкової літератури», в тому числі тих, що занесені до переліку науково-технічної та довідкової літератури, затвердженого наказом Міністерства юстиції України № 1722/5 від 30.07.2010;

- «Каталог транспортних засобів», в якому будуть наявні як векторні, так і 3D моделі транспортних засобів, в тому числі буде наявний перелік всіх необхідних даних, які використовуються при проведенні даних видів експертиз, серед основних такі як: передній звіс, ширини колій, база автомобіля, габаритні розміри (ширина, довжина та висота), координати місця сидіння водія, координати центра тяжіння та ін.;

- «Каталог векторних та 3D-моделей об'єктів», серед них такі як: люди, тварини, рослини, проїзній частини, технічні засоби організації дорожнього руху та ін.;

- «Електронна база даних методик проведення судових експертиз».

Підсумовуючи наведене, слід вказати, що науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності в Україні – один із видів забезпечення судової експертизи, що полягає у створенні умов для запровадження досягнень науки і техніки в практику та включає розробку й удосконалення методичних матеріалів з проведення експертиз. Вирішення

проблематики, пов'язаної з методиками проведення судових експертиз та офіційною базою даних науково-технічної та довідкової літератури, повинно вирішуватися, насамперед, на державному рівні, з урахуванням законодавчих документів, щодо унеможливлення порушення законодавства України про авторське право та суміжні права, а також про охорону прав на винаходи (корисні моделі).

Перелік використаних джерел:

1. Лозовий А. І. Шляхи вирішення проблем науково-методичного забезпечення експертної діяльності в Україні / А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфреман // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Харків, 2015. – Вип. 15. – С. 149–156 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2015/2015.pdf (дата звернення: 24.07.2020).

2. Молибога М. П. Методичне забезпечення судово-експертної діяльності – актуальне завдання сьогодення / М. П. Молибога, А. О. Полтавський // Досудове розслідування в Україні: сучасний стан та шляхи підвищення: матер. наук.-практ. конф. (29 травня 2015 р., Луганськ. держ. ун-т ім. Е. О. Дідоренка). – Миколаїв, 2015. – С. 106–110.

3. Полтавський А. О. Актуальні питання вдосконалення методичного забезпечення судово-експертної діяльності / А. О. Полтавський, М. А. Прокопенко, С. С. Кириленко // Криміналістика і судова експертиза: міжвід. наук.-метод. зб. – 2013. – Вип. 58, ч. 2. – С. 167–169 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kndise.gov.ua/upload/document/original/79dd89d91e.pdf> (дата звернення: 24.07.2020).

4. Закон України «Про судову експертизу» [Електронний ресурс] // Сайт: Законодавство України. Офіц. Веб-портал Верховної Ради України. – Текст. дан. – Режим доступу: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 24.07.2020). – загл. з екрану.

5. Наказ Міністерства юстиції України № 1666/5 від 02.10.2008 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз» [Електронний ресурс] // Сайт: Законодавство України. Офіц. Веб-портал Верховної Ради України. – Текст. дан. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08#Text> (дата звернення: 24.07.2020). – загл. з екрану.

6. Наказ Міністерства юстиції України № 1722/5 від 30.07.2010 «Про затвердження переліків рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз» [Електронний ресурс] // Сайт: Законодавство

України. Офіц. Веб-портал Верховної Ради України. – Текст. дан. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1722323-10#Text> (дата звернення: 24.07.2020). – загл. з екрану.

7. Слободян Я. І. Методики проведення судових експертиз: проблемно-орієнтувальний аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/boz_2013_1_32.pdf (дата звернення: 24.07.2020).

8. Постанова Кабінету міністрів України № 595 від 02.07.2008 «Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз» [Електронний ресурс] // Сайт: Законодавство України. Офіц. Веб-портал Верховної Ради України. – Текст. дан. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.07.2020). – загл. з екрану.

УДК 347.2

Шпак Катерина Олександрівна,

судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності відділу товарознавчих,
гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та
оціночної діяльності

Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України

ЗАСТОСУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС СУДОВИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО СЕРВІТУТУ

LAND-ENGINEERING EXPERT EXAMINATION IN COURT PROCEEDINGS RELATED TO THE SETTING OF LAND SERVITUDE

Анотація: Під час розгляду судових справ щодо встановлення земельного сервітуту часто виникає необхідність об'єктивного та професійного визначення технічної можли-

вості, доцільності обтяження земельної ділянки сервітутом та визначення найбільш прийняттого варіанту його встановлення. В таких випадках проводять земельно-технічну експертизу.

Ключові слова: сервітут, земельно-технічна експертиза, обтяження, рішення суду.

Abstract. When considering land servitude lawsuits, it is often necessary to objectively and professionally determine the technical possibility, expediency of encumbrance of the land plot and to find the most acceptable option for its establishment. In such cases, a land technical examination is conducted.

Keywords: servitude, land technical examination, encumbrance, court decision.

Непоодинокі випадки при використанні земельних ділянок, коли через невиконане розташування однієї земельної ділянки (віддаленість від доріг без наявного проходу чи проїзду, неможливість приєднатись до інженерних мереж чи обслуговувати будинок) її власник повинен домовлятися з власником іншої ділянки (здебільшого сусідньої) про можливість використання його земельної ділянки для обслуговування власної. Зазвичай, результат такої домовленості виражається в укладенні договору про встановлення земельного сервітуту, в якому обов'язково зазначається конкретна мета встановлення такого обтяження, тобто один або декілька видів сервітуту. Проте, не завжди виходить домовитись. Найчастіше це пов'язано з небажанням сусіда створювати певні незручності у використанні свого майна, допускати на свою ділянку сторонніх осіб, змінювати огорожу або просто через неприязні стосунки.

Якщо узгодити такого роду питання в приватному порядку не вдалось, то власник (користувач) земельної ділянки, який потребує встановлення сервітуту, має право звернутись до суду з позовною заявою про встановлення земельного сервітуту. Як до звернення до суду, так і під час судового розгляду

справи, сторони можуть залучати судових експертів для проведення земельно-технічної експертизи з метою встановлення або спростування можливості обтяження земельної ділянки сервітутом та визначення можливих варіантів його встановлення.

Попри те, що сервітут зовсім не нове правове явище, не всі землевласники і землекористувачі з ним знайомі та знають про можливості його застосування.

Правовідносини щодо встановлення та використання сервітуту регулюються Цивільним кодексом України та Земельним кодексом України (далі – ЗКУ). Так, відповідно до ст. 98 ЗКУ право земельного сервітуту – це право власника або землекористувача земельної ділянки чи іншої заінтересованої особи на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками). Цією статтею прямо передбачені наступні гарантії для власника земельної ділянки, стосовно якої встановлюється сервітут:

- встановлення земельного сервітуту не веде до позбавлення власника земельної ділянки, щодо якої встановлений земельний сервітут, прав володіння, користування та розпорядження нею.

- земельний сервітут здійснюється способом, найменш обтяжливим для власника земельної ділянки, щодо якої він встановлений [1].

Таким чином, власник так званої обслуговуючої земельної ділянки не позбавляється своїх законних прав щодо земельної ділянки і має право вимагати такого розміщення сервітуту на своїй земельній ділянці, який буде завдавати найменше незручностей і перешкод у користуванні.

Перелік можливих видів сервітуту наведений у ст. 99 ЗКУ, але власники земельних ділянок не обмежені цим переліком і можуть встановлювати інші сервітути відповідно до своїх потреб, враховуючи при цьому виключну необхідність і неможливість в інший спосіб обслуговувати свою земельну ділянку. На практиці найбільш поширеними видами земельного

сервітуту є право проходу та проїзду через чужу земельну ділянку, прокладання та експлуатації інженерних комунікацій, обслуговування та ремонту об'єктів нерухомості.

Згідно закону сервітут може бути встановлений договором, законом, заповітом або рішенням суду [1].

Враховуючи судову практику та норми ч. 3 ст. 402 ЦКУ, дуже важливо перед зверненням до суду здійснювати кроки щодо встановлення сервітуту в договірному порядку, інакше у суду не буде законних підстав для задоволення такого позову [2]. Для документального підтвердження вчинення таких дій ініціатор може або відправити цінний лист з описом вкладення та повідомленням про вручення з пропозицією укласти договір (може містити проект договору), або нарочно передати таку пропозицію іншому власнику, який підписується на другому примірнику про отримання.

Обов'язковою умовою встановлення земельного сервітуту є неможливість задоволення потреби особи, яка вимагає встановлення сервітуту, в інший спосіб. Закон вимагає від позивача надання суду доказів того, що обслуговування та користування домоволодінням є неможливим без обтяження сервітутом чужої земельної ділянки [3]. Однак, ні суд, ні сторони не мають спеціальних знань стосовно доведення технічної можливості встановлення сервітуту, визначення варіантів його прокладання із зазначенням меж та не завжди можуть довести його необхідність. В разі недостатньої обґрунтованості позовних вимог, не підкріплення їх належними та достатніми доказами, позов не може бути задоволений. Тому, доцільним є проведення судової земельно-технічної експертизи, за результатами якої експерт може надати висновок стосовно технічної можливості встановлення сервітуту на земельній ділянці, варіантів його встановлення та визначення найменш обтяжливого варіанту. Висновок експерта або експертного дослідження є доказом в суді, що не може не прийматись до уваги при прийнятті судового рішення без відповідної аргументації.

До висновку додаються плани(схеми) земельної ділянки із зазначенням меж, на які може поширюватись земельний сервітут. Це дає можливість суду та сторонам справи побачити наслідки вибору кожного з варіантів сервітуту та обрати доцільніший та найменш обтяжливий. У дослідницькій частині висновку повинен міститись детальний опис меж частин земельної ділянки, на які поширюватиметься сервітут, із зазначенням лінійних промірів.

Для проведення такої експертизи повинні надаватись правовстановлюючі документи, землепорядна документація на земельні ділянки та кадастрові обмінні файли з координатами поворотних точок меж земельних ділянок і будівель на них. Також для здійснення даного дослідження необхідні результати геодезичних знімів, в яких відображається фактичне розташування меж земельних ділянок та об'єктів на них. Важливо встановити фактичне місцезнаходження поворотних точок меж земельних ділянок, оскільки, якщо фактичне розташування меж не буде співпадати з межами внесеними до Державного земельного кадастру та правовстановлюючих документів, то виконати заходи зазначені у висновку буде неможливо.

Обов'язковою умовою для встановлення сервітуту є сформованість земельних ділянок, тому що, в силу положень ч. 1 ст. 79-1 ЗКУ, тільки після формування земельна ділянка може бути об'єктом цивільних прав.

При виборі варіантів встановлення сервітуту потрібно виходити з того, що площа сервітуту має бути мінімально достатньою, а його розташування повинно завдавати якнайменше незручностей та можливих матеріальних збитків власникам обслуговуючої земельної ділянки, не створювати перешкод у господарській діяльності. Наприклад, якщо земельна ділянка огорожена, бажано прокладати земельний сервітут з правом проходу по вже існуючим доріжкам, з виходом через наявні ворота. Потрібно зважати на те, що обтяження

земельним сервітутом не повинно призводити до неможливості використання обслуговуючої земельної ділянки за цільовим призначенням, оскільки встановлення такого сервітуту не буде пропорційним його меті.

Отже, судова земельно-технічна експертиза є вагомим доказом у судових справах про встановлення земельного сервітуту. Для розробки варіантів сервітуту та визначення технічної можливості його встановлення необхідно враховувати: сформованість земельної ділянки, наявність документації із землеустрою (має містити координати поворотних точок меж земельних ділянок), відповідність фактичного розташування меж земельних ділянок і будівель на них правовстановлюючим документам, визначення найменш обтяжливого способу встановлення сервітуту, зазначення конкретного виду земельного сервітуту, цільове призначення земельних ділянок та співвіднесення теоретичного впливу конкретного виду земельного сервітуту з можливістю використання земельної ділянки за цільовим призначенням, визначення того, чи є встановлення сервітуту необхідним та технічно можливим.

Перелік використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
2. Постанова Верховного Суду від 19 червня 2019 року по справі № 925/603/18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82599560>.
3. Постанова Верховного Суду від 17 січня 2019 року по справі № 607/12777/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79250242>.

Юнку Інна Іванівна,

провідний юрисконсульт юридичного відділу
Одеського науково-дослідного інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України, аспірант кафедри криміналістики та
психології Одеського державного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТЕРОРИЗМОМ

USE OF EXPERTISE WHEN INSPECTING THE SCENE IN THE INVESTIGATION OF TERRORISM-RELATED CRIMES

Анотація. Статтю присвячено розкриттю поняття «спеціальні знання», визначенню методів огляду місця події при терористичному акті, видам слідів, які злочинці залишають на місці злочину привчиненні терористичних актів, особливості їх виявлення та визначено, які функції виконує експерти при огляді місця події.

Ключові слова: спеціальні знання, терористичний акт, огляд місця події.

Abstract. The article is devoted to the disclosure of the concept of “special knowledge”, the definition of methods of inspection of the scene of a terrorist act, the types of traces that criminals leave at the crime scene, the peculiarities of their detection and determine the functions performed by experts when inspecting the scene.

Keywords: special knowledge, terrorist act, inspection of the scene.

Проблема розслідування та розкриття злочинів пов'язаних з тероризмом на сьогодні одна з найбільш актуальних у боротьбі зі злочинністю. У зв'язку із швидким розвитком злочинності

у світі, зокрема, і в Україні, зросла кількості вчинених злочинів пов'язаних з тероризмом. Ефективність початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом визначається насамперед результатом огляду місця події щодо виявлення слідів злочину із залученням спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями.

Т. В. Авер'янової визначає, що «спеціальними є знання, отримані суб'єктом у процесі навчання і практичної діяльності й науці, техніці, мистецтві, ремеслі та засновані на знанні наукових розробок у відповідних галузях знань, використовувані для вирішення питань, які виникають під час розслідування і розгляду в суді конкретних справ» [1, с. 30].

Найбільш важливішою слідчою дією на досудовому слідстві при розслідуванні терористичних актів є огляд місця події, де експерт відіграє поряд зі слідчим, прокурором одну з найважливіших функцій по виявленню, фіксації, вилученні та дослідженні доказів. Участь експерта дозволяє використовувати найсучасніші ефективні досягнення та методики, що сприяє всебічному, об'єктивному, швидкому розслідування терористичних актів.

Огляд місця події – це слідча (розшукова) дія, що є однією з найбільш поширених та вивчених. При цьому в рамках дослідження неможливо розглянути усі можливі варіанти огляду місця злочину, залежно від конкретних злочинів даної категорії і їх специфікації.

Типовими способами вчинення злочинів терористичного характеру, є такі як вибухи із застосування вибухових речовин і вибухових пристроїв, а також захоплення заручників. Багато науковців занижують значення огляду місця події, де використовуються вибухові пристрої і речовини та вважають їх малоінформативними. Однак, на наш погляд ця позиція є помилковою, оскільки злочини, які пов'язані з тероризмом супроводжується утворенням різного роду слідової інформації. Кожен злочин обов'язково на місці скоєння залишає сліди злочину [2, с. 32].

При огляді місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних з тероризмом слідчий повинен визначити послідовність дій, які як правило складається з наступного: правильне визначення меж огляду; порядок пересування на місця події під час проведення огляду; вибір послідовності огляду; визначення способів просторового охоплення ділянок місця події, що підлягають огляду; визначити тактичні прийоми дослідження обстановки місця події та окремих елементів, оглядаючи помешкання та ділянки відкритої місцевості.

У тих випадках коли терористичний акт вчинений із застосування вибухових пристроїв, то огляд місця події розпочинається з залучення спеціалістів-вибухотехніків, на яких покладається завдання щодо локалізації та знешкодження таких пристроїв. Такі спеціалісти досліджують місце виявлення вибухових пристроїв, їх габарити та визначають ступінь небезпеки вибуху та його наслідки; вивчають конструкцію вибухового пристрою; забезпечують локалізацію вибухового пристрою; здійснюють оцінку та визначають ступінь існуючої небезпеки [4, с. 120].

Відшуковуючи вибухові пристрої спеціалісти-вибухотехніки повинні діяти дуже обережно, щоб не зруйнувати сліди з якими будуть працювати спеціалісти-криміналісти. Тобто, спеціалісти-вибухотехніки вирішують питання про подальшу можливість проведення роботи інших фахівців при огляді місця події та вилучення інших слідів злочину.

Після знешкодження вибухових пристроїв та евакуації людей з місця події слідчий переходить до використання методів огляду місця події за повнотою дослідження. Спочатку здійснюється суцільний огляд, який полягає в дослідженні всієї території місця події не минаючи жодного об'єкта. Проблема такого методу огляду полягає в тому, що при терористичних актах, особливо з використанням вибухових пристроїв, спеціалістам доводиться оглядати великі ділянки та об'єкти, які на них розташовані [3, с. 190].

При вибіркового огляді місця події оглядаються найбільш важливі фрагменти обстановки місця події, як правило, місця розташування слідів злочину. Зокрема вилучаються деталі та осколки вибухових пристроїв, сліди вибухових речовин, описуються пошкодження і встановлюється заподіяний матеріальний збиток, вилучається одяг постраждалих, зіпсований вибухом.

Детальний огляд місця події має свої особливості. Якщо відбувся вибух вчинений у приміщенні, то огляд здійснюється двома групами, одна група працює у приміщенні, інша – поза ним. Оглядаючи приміщення в якому відбувся вибух, дослідженню підлягають ушкоджені вибухом предмети: двері, стіни, вікна, меблі. У таких предметах можуть бути виявленні осколки вибухових пристроїв та речовин.

Іншим типовим способом вчинення злочинів терористичного характеру є захоплення заручників. У даному випадку на першому плані при огляді місця події виступають сліди присутності терористів, що захопили заручників. У таких випадках огляд повинен проводитися, як на об'єкті утримання заручників, так і зовні.

Зовні від об'єкт, в межах території де розташований об'єкт, можуть бути виявлені різного роду сліди, зокрема:

- сліди стоянки транспортних засобів наприлеглий до об'єкта території: сліди шин, машинного масла, сліди гальмування;

- сліди використання зброї для проникнення на об'єкт – гільзи, кулі, сліди пострілів;

- сліди спостереження терористів за об'єктом: недопалки сигарет, відбитки пальців, сліди тривалого знаходження на одному місця, прим'ятий ґрунт чи трава;

- сліди відходу терористів: забуті в поспіху речі, сліди взуття, рук, потожирові сліди.

Всередині об'єкта можуть бути виявлені такі сліди:

- сліди перебування злочинців – місця їх розташування, життєдіяльності, місця зв'язування та утримання заручників,

сліди залишені самими терористами, а саме: сліди рук залишених на будь-яких предметах, яких торкався злочинець; сліди ніг (босих, взутих у панчохи, носки, сліди взяття) за допомогою яких можна визначити в якому напрямку рухались злочинці, сліди одягу, рукавичок.

- сліди діяльності терористів: сліди використання вогнепальної та холодної зброї, сліди крові терористів, волосся, сліди що свідчать про насильницькі дії злочинців по відношенню до потерпілих (кайданки, мотузки, інші предмети, які використовувалися злочинцями для катування) [5, с. 95].

Надзвичайно важливим доказом при огляді місця події є особисті документи терористів – це рукописні записки, карти, креслення, рації за допомогою яких злочинці вели переговори.

У випадках злочинів, пов'язаних з пропагандою тероризму особливу увагу необхідно приділити оргтехніці (інформаційним слідам). Необхідно оглянути комп'ютери, диски, дискети та з'ясувати чи на даних носіях інформація, що свідчить про активну пропаганду ідей тероризму. Також, фіксуються електронні адреси повідомлень, відправлених по електронній пошті.

На заключні стадії огляду слідчий за участю спеціаліста проводить:

- упакування предметів, слідів та їх копій вилучених під час огляду місця події;
- складає протокол огляду місця події з додатками (плани, схеми);
- оформляє фототаблиці та відеозапис;
- проводить діагностику матеріальних об'єктів;
- проводить ситуаційний аналіз усієї обстановки місця події в динаміці.

Тобто, експерт сприяє слідчому та прокурору у реконструкції подій терористичного акту шляхом виявлення, вивчення та аналізу слідів злочину, встановлює спосіб вчинення та визначає знаряддя, за допомогою яких було вчинено злочин.

Крім того, експерт виконує ряд функцій, які допомагають у подальшому розслідуванні злочину, зокрема: 1) організаційна – одержання необхідної кількості зразків, необхідних для проведення експертизи; 2) ретроспективна – допомога слідчому, прокурору при висуненні версій на початковому та наступних етапах розслідування; 3) роз'яснювальна – надання консультацій, пояснення спеціальних правил, термінів; 4) прогностична – висловлює пропозиції щодо необхідності проведення повторних та/або додаткових слідчих дій; 5) методологічна – застосовує сучасні та найефективніші методи, прийоми та засоби можливості отримання доказів під час проведення процесуальних слідчих (розшукових) та судових.

Перелік використаних джерел:

1. Аверьянова Т. В. Субъекты экспертной деятельности / *Вестник криминалистики* / отв. ред. А. Г. Филипов. М.: Спарк, 2001. Вып. 2. С. 29–37
2. Бабкевич О. Обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування терористичного акту / О. Бабкевич / *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 4. С. 28–38.
3. Лузанов А. М. Залучення спеціаліста для проведення окремих слідчих розшукових дій. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2017. № 2. С. 187–193.
4. Розслідування терористичних актів: навч. посіб. / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергеева, О. Ю. Татаров, М. С. Цуцкірідзе; за ред. проф. М. А. Погорецького. К.: Дакор, 2018. 160 с.
5. Яремчук В. О. Організація і тактика залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій: монографія / В. О. Яремчук; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2015. 228 с.

Янов Дмитро Миронович,

кандидат історичних наук, стажист судового експерта відділу
психологічних та інших досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ НУМІЗМАТИКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

TOPICAL ISSUES OF STUDIES OF NUMISMATIC OBJECTS DURING CARRYING OUT THE FORENSIC ART EXPERTISE

Анотація. Тези присвячені актуальним проблемам дослідження об'єктів нумізматики, з якими зустрічаються експерти-мистецтвознавці. Враховуючи специфіку судових мистецтвознавчих експертиз, актуальні питання поділені на три групи: 1. наукова атрибуція монет; 2. виявлення неавтентичних об'єктів; 3. встановлення вартості та ступеню рідкості монет.

Ключові слова: нумізматика, культурні цінності, судова мистецтвознавча експертиза.

Abstract. The theses deal with the topical issues of studies of numismatic objects, faced by art experts. Given the specifics of forensic art expertise, topical issues are divided into three groups: 1. scientific attribution of coins; 2. determination of non-authentic objects; 3. estimation of value and rarity rating of coins.

Keywords: numismatics, cultural properties, forensic art expertise.

Дослідження монет, які входять до числа об'єктів мистецтвознавчої експертизи, часто потребує застосування спеціальних знань із суміжних галузей (історії, археології, інших спеціальних історичних дисциплін тощо), і може викликати певні

труднощі для експертів-мистецтвознавців, які не є фахівцями з цих галузей. Враховуючи специфіку судових мистецтвознавчих експертиз [5, розділ VII], актуальні питання, пов'язані із дослідженням об'єктів нумізматики, можна поділити на три основні групи.

I. Наукова атрибуція монет. Якщо атрибуція сучасних монет (XIX–XXI ст.) не викликає особливих труднощів (у випадку, якщо це монети країн, які використовують алфавіти на основі латинки чи кирилиці), ідентифікація монет більш ранніх епох часто потребує застосування спеціальних знань. На монетах античного, середньовічного та ранньомодерного періодів дуже часто відсутні такі звичні для сучасної людини елементи монетного типу, як позначення номіналу, абсолютної дати карбування тощо. У випадку дослідження монет цих категорій експертам варто звертатися у першу чергу до спеціалізованої літератури, присвяченій науковій атрибуції типів, з докладним описом іконографії, легенд (враховуючи особливості палеографії, прийнятих скорочень та диферентів), системи літочислення тощо. Зокрема, для ознайомлення з основами давньогрецької нумізматики серед чисельної літератури, присвяченій цій тематиці, можна виділити працю Б. В. Хеда [6, р. lv-lxxxvii]; римської нумізматики – Г. Маттінглі [7]; східної – Р. Дж. Планта [8].

II. Виявлення неавтентичних об'єктів. Дослідники досі не розробили єдиної термінології, яка вживається для позначення продукції фальшивомонетників, що може призвести до виникнення плутанини. Серед неавтентичних монет важливо розрізняти такі категорії, як кустарні підробки, виготовлені приватними фальшивомонетниками для отримання вигоди; імітації, виготовлені з дорогоцінного металу правителями чи представниками знаті, які мають право монетної регалії, але копіюють монетний тип іншого правителя; фальшиві монети, нелегально виготовлені майстрами офіційного монетного двору для отримання вигоди; підробки, виготовлені для обману колекціонерів [1, с. 11–17].

Методика виявлення неавтентичних монет перелічених категорій (особливо монет, виготовлених для обману колекціонерів) потребує постійного вдосконалення, з уваги на зростаючий попит у середовищі колекціонерів, який відповідно створює пропозицію. Вона ґрунтується на проведенні порівняльного аналізу іконографії, легенд, даних про склад металу, вагу, розміри, технологію виготовлення, з метою виявлення характерних ознак, які дозволять віднесення монети до однієї з перелічених категорій неавтентичних виробів [4, с. 20–27].

ІІІ. Встановлення вартості та ступеню рідкості монет. Згідно з Методичними рекомендаціями судово-експертного мистецтвознавчого дослідження об'єктів нумізматики та фалеристики, визначення вартості ґрунтується на маркетингових дослідженнях та аналізі цін продажу (пропозицій) на подібні зразки на провідних аукціонах України та світу та каталогах-визначниках. При цьому, необхідно обов'язково враховувати стан збереженості монети [4, с. 19–20, 49]. Однак встановлення експертом, наскільки стан збереженості монети впливатиме на її вартість, як і визначення самого стану збереженості, є досить суб'єктивним процесом, оскільки єдиної градації вартості по відношенню до збереженості не існує. Так, у каталогах видавництва «Krause Publications» співвідношення вартість/стан збереженості відрізняється для кожного типу. Наприклад, якщо приймати відмінний стан (XF) за 100%, то співвідношення вартості для монет у задовільному (VG), доброму (F), дуже доброму (VF) та відмінному станах (XF) для золоті османської монети 1801–1802 рр. номіналом зері махбуб буде виглядати наступним чином: 55: 62,5: 75: 100, срібної монети того ж періоду номіналом юзлук: 37,5: 45: 62,5: 100, срібної монети номіналом пара (яка є набагато менш рідкою ніж попередні номінали): 6,25: 10,42: 50: 100 [9, р. 1174–1175]. Таким чином, якщо тип є порівняно поширеним, монета у задовільному стані буде коштувати набагато дешевше за монету у відмінному стані. Отже, при встановленні вартості експертові варто уточнювати співвідношення вартість/стан збереженості для кожного типу

окремо. З уваги на це, використання каталогу має перевагу над інтернет-аукціоном, оскільки на аукціонах далеко не завжди можна знайти монету того ж самого стану збереженості, що монета, надана експертові на дослідження. Крім того, наведена у каталогах вартість відображає середній показник цін на світовому нумізматичному ринку, у той час як при використанні даних аукціонів експерт повинен проводити таке маркетингове дослідження цін самостійно. Водночас, варто враховувати, що бажано користуватися каталогом, який був виданий нещодавно, оскільки ринкові ціни постійно змінюються.

Разом з тим, перевагою інтернет-аукціонів України є те, що вони надають актуальну інформацію цінових показників на українському ринку, які можуть значно відрізнятися від закордонних показників. Зокрема, вартість багатьох типів монет, поширених в обігу на теренах України у різні епохи, є значно нижчою за їхню вартість, вказану у закордонних аукціонах та каталогах. При посиланні на інтернет-аукціони необхідно враховувати також ту обставину, що мінімальна стартова вартість монет може визначатися дуже незначною ціною, з метою приваблення більшої кількості учасників торгів [2, с. 164]. Таким чином, визначення вартості потребує комплексного розгляду як даних з каталогів, так і аукціонів. На сьогоднішній день існує необхідність подальших методичних розробок з оцінювання об'єктів нумізматики, яке, з уваги на їхню специфіку, відрізняється від оцінювання інших об'єктів мистецтвознавчої експертизи [3, с. 65–112].

Приналежність до категорії рідкісних монет, які становлять культурну цінність, визначається на основі показників мінімальної вартості у перерахунку на 1 грам, встановлених на основі емпіричного досвіду експертної практики, які наведені у Методичних рекомендаціях судово-експертного мистецтвознавчого дослідження об'єктів нумізматики та фалеристики [4, с. 43–44]. З часом ці показники можуть корегуватися з урахуванням особливостей того чи іншого періоду чи регіону, з якого походить монета.

Врешті, варто зазначити, що коло завдань нумізматики як спеціальної історичної дисципліни є набагато ширшим, ніж завдання судової мистецтвознавчої експертизи, та пов'язане із різноманітними аспектами вивчення монет як джерела, яке ілюструє економічне та соціально-політичне становище суспільства на певному етапі історичного розвитку. Попри це, експертам-мистецтвознавцям наполегливо рекомендується приймати участь у нумізматичних дослідженнях, а саме у введенні до наукового обігу монетних знахідок, які можуть слугувати джерелом для подальших наукових розробок у цій галузі. У першу чергу, це стосується рідкісних монет, раніше невідомих типів або штемпельних варіацій, та знахідок монет у комплексах.

Перелік використаних джерел:

1. Бойко-Гагарин А. Фальшивомонетничество в Центральной и Восточной Европе в эпоху Средневековья и раннего Нового времени / А. Бойко-Гагарин. – К.: Украинская академия геральдики, товарного знака и логотипа, 2017. – 560 с.
2. Індутний В. В. Товарознавча оцінка антикварних монет на ринку України / В. В. Індутний, Н. В. Мережко, Н. В. Калуга // *Технічні науки та технології*. – 2017. – № 4 (10). – С. 163–175.
3. Калашникова О. Л. Ідентифікація та вартісна оцінка культурних цінностей: Навчальний посібник / О. Л. Калашникова. – К.: Вища освіта, 2006. – 287 с.
4. Методичні рекомендації судово-експертного мистецтвознавчого дослідження об'єктів нумізматики та фалеристики: звіт НДР (заключ.) / МЮ України, ХНДІСЕ; наук. кер. А. О. Долуда; викон.: О. С. Пукліч [та ін.]. – 0112U001388. – Харків: ХНДІСЕ, 2013. – 77 с.
5. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
6. Head B. V. *Historia Numorum. A manual of Greek numismatics* / Barclay V. Head, 2nd ed. – Oxford: Clarendon Press, 1911. – 966 p.
7. Mattingly H. *Roman coins from the earliest times to the fall of the Western Empire* / Harold Mattingly. – London: Methuen & Co., Ltd., 1927. – 300 p.

8. Plant R. J. Arabic coins and how to read them / Richard J. Plant – London: Seaby Publications Ltd., 1980. – 150 p.

9. Standard catalog of world coins. 1801–1900 / ed. G. Cuhaj. – 7th ed. – Iola: Krause Publications, 2012. – 1298 p.

УДК 003:130.2

Яроцкая Юлия Александровна,

кандидат культурологии, заведующая лабораторией
психолого-лингвистических исследований научного отдела
речеведческих и экономических исследований

НПЦ Государственного комитета судебных экспертиз
Республики Беларусь

К ВОПРОСУ О ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ ПРИ ИССЛЕДОВАНИИ ПОЛИКОДОВЫХ ТЕКСТОВ

REGARDING THE POSSIBILITY OF CULTURAL KNOWLEDGE APPLICATION WHILE EXAMINING POLYCODE TEXTS

Аннотация. В статье рассматривается возможность применения культурологических знаний при исследовании поликодовых текстов. Предлагается исследование невербального компонента (статического изображения) поликодового текста с помощью семиотики культуры. Анализируется символическая функция статического изображения и возможности его декодирования с помощью специальных культурологических знаний.

Ключевые слова: поликодовый текст, невербальный компонент, статическое изображение, семиотика культуры, знак, символ.

Abstract. The article discusses a possibility of cultural knowledge application while examining polycode texts. The author proposes

to examine the non-verbal component (static image) of a polycode text using the semiotics of culture. The symbolic function of a static image and the possibility of its decoding by means of the special cultural knowledge have been analyzed.

Keywords: polycode text, non-verbal component, static image, semiotics of culture, sign, symbol.

Поликодовый или креолизированный текст – это «текст, обладающий сложной формой, то есть основанный на сочетании единиц двух и более различных семиотических систем, которые вступают в отношения взаимосвязи, взаимодополнения, взаимовлияния, что обуславливает комплексное воздействие на адресата» [1, с. 22]. Поликодовый текст состоит из двух взаимосвязанных компонентов: невербального (статического изображения) и вербального (текста). Невербальный компонент может содержать конкретную (буквальную или денотативную) и абстрактную (символическую или коннотативную) информацию, в интерпретации последней зачастую и возникают трудности при проведении исследований поликодовых текстов.

Исследуя семантические значения изображений философ Р. Барт выделяет два значения:

денотативное – понимание смысла изображения не представляет для адресата трудности и основывается на его антропологических знаниях (например, голубь – птица);

коннотативное – основывается на различных ассоциативных связях, понимание смысла изображения предполагает наличие у адресата специфических культурологических знаний (например, голубь – символ мира, Святого Духа, души, долголетия и т.д.). Информация коннотативного значения допускает большое количество вариантов толкования [2, с. 22].

Таким образом, на наш взгляд, невербальный компонент поликодовых текстов может декодироваться с помощью семиотики культуры, интерпретирующей все культурные явления и входящей в состав культурной антропологии, которая

занимается выявлением и трактовкой архетипов и их семиосферы: обычаев, традиций, языка, социальных институтов и др. Семиотика культуры является направлением культурологических исследований, которые рассматривают культуру как систему знаков и текстов, формирующих семиотические механизмы, связанные с хранением и передачей артефактов (любых предметов как носителей информации), их трансформацией и созданием новых. Сама культура рассматривается как совокупность мира артефактов, смыслов (представлений об окружающей действительностью) и ценностных ориентаций, которые существуют в виде совокупности знаков, включающей различные системы знаков или кодов культуры (как способов хранения и передачи социальной памяти), исторически складывающихся в данном обществе [3, с. 40].

Под знаком в семиотике культуры подразумевается «материальный, чувственно воспринимаемый объект, который символически, условно представляет и отсылает к обозначаемому им предмету, явлению, действию или событию, свойству, связи или отношению предметов, явлений, действий или событий, сигнализирует о предмете, явлении, свойстве и т.п., которые им обозначаются» [4, с. 23]. Под символом – знак, который в наглядно-образной форме выражает смысл изображаемого объекта: передает абстрактные идеи и понятия, связанные с ним (эмблема, христианский крест и т.д.). Символ имеет многоуровневую структуру: несколько смысловых слоев, абстрактность идеи, богатство исторической судьбы и пр. [5], – которая существенно затрудняет декодирование символов экспертом, не владеющим специальными культурологическими знаниями.

В процессе перцепции поликодового текста происходит двойное декодирование информации. Так, согласно исследователю Е. Е. Анисимовой, при извлечении смысла невербального компонента происходит его «наложение» на концепт вербального компонента, а взаимодействие двух концептов приводит, соответственно, к созданию единого общего смысла поликодового текста [2, с. 13]. Таким образом, при

исследовании поликодового текста первичным будет содержательное выявление заложенных культурных смыслов невербального компонента, а затем декодирование вербального компонента и сведение к общему смыслу всего представленного на исследование объекта.

Невербальный компонент в разной степени участвует в организации текста. В зависимости от характера его связи с вербальной частью могут быть выделены тексты с нулевой креолизацией, тексты с частичной креолизацией, тексты с полной креолизацией. В культурологическое исследование должны быть включены только тексты с частичной или полной креолизацией, поскольку в текстах с нулевой статические изображения не содержатся.

Кроме того, статическое изображение в поликодовом тексте несет определенные функции: аттрактивную, информативную, экспрессивную, эстетическую, символическую и др. Однако в рамках культурологического исследования эксперта-культуролога будет интересовать только символическая функция изображения, которая заключается в выражении абстрактных идей и понятий посредством наглядно-чувственно воспринимаемых символов, образов, знаков или кодов культуры. Статические изображения могут иметь либо множество единичных интерпретаций, либо ограниченность в трактовке. Степень ограниченности по значению может быть от знаков с жестко фиксированным значением – гербов, эмблем, аллегорий и др. до изображений-полусимволов, которые приобретают определенные значения в конкретные исторические периоды [2, с. 52].

Очевидным становится тот факт, что поликодовый текст выходит за рамки филологической науки и как явление комплексное становится предметом изучения не только лингвистических исследований, но и культурологических. Таким образом, при разработке соответствующего алгоритма исследования, экспертных методов и задач возможно применение культурологических знаний при исследовании поликодовых текстов.

Перечень использованных источников:

1. Ворошилова, М. Б. Политический креолизированный текст: ключи к прочтению: моногр. / М. Б. Ворошилова; Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2013. – 194 с.
2. Анисимова, Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизированных текстов): Учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов / Е. Е. Анисимова. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 128 с.
3. Иванова, С. В., Чанышева, З. З. Лингвокультурология: проблемы, поиски, решения: монография / С. В. Иванова, З. З. Чанышева. – Уфа: РИЦ БашГУ, 2010. – 366 с.
4. Махлина, С. Т. Лекции по семиотике культуры и лингвистике / С. Т. Махлина. – СПб.: «СПбКО», 2010. – 468 с.
5. Ахохова, Е. А. Семиотика и лингвистика: конспект лекций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [ahohova_ea_semiotika_i_lingvistika.pdf](#). – Дата доступа: 20.06.2020.

УДК 340.6.7.072

Яцишина Ганна Олександрівна,

головний судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень, відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ PECULIARITIES OF JUDICIAL EXAMINATION OF JEWELRY

Анотація. На даний час, розвиток ринкової економіки України, потребує створення якісного, цивілізованого товарного ринку, який ще досі можна відзначити як несприятливий. На ринку ювелірних виробів, також існує істотна проблема якості дорогоцінних товарів. Оскільки, на сьогоднішній день,

вироби з дорогоцінних (коштовних) металів користуються великим попитом, відповідно тому, для них визначені виняткові процедури контролю якості і державного регулювання торгівлі. У зв'язку із цим нагальним є питання щодо правильності використання методів для визначення вартості, виявлення фальсифікацій та раціональності дій під час ідентифікації таких товарів у галузі товарознавства.

Ключові слова. Товарознавча експертиза, оцінка, ринкова вартість, судова експертиза, ювелірні вироби, вихідні дані.

Abstract. At present, the development of Ukraine's market economy requires the creation of a high-quality, civilized commodity market, which can still be described as unfavorable. In the jewelry market, there is also a significant problem of the quality of precious goods. As, today, products from precious (precious) metals are in great demand, accordingly, for them exceptional procedures of quality control and state regulation of trade are defined. In this regard, the question of the correctness of the use of methods for determining the value, detection of counterfeiting and rationality of actions in the identification of such goods in the field of commodity science is urgent.

Keywords. Product examination, evaluation, market value, forensic examination, jewelry, initial data.

Для проведення товарознавчої експертизи ювелірних виробів для їх ідентифікації та визначення вартості, у тому числі й ринкової, експерти товарознавці дотримуються у проведенні дослідження визначеного алгоритму дій. Після вивчення та аналізу отриманих вихідних даних, судовий експерт переходить до безпосереднього огляду виробу, а у разі його відсутності використовує інформацію наведену в постанові (ухвалі) про призначення судової експертизи та матеріалах, наданих для проведення судової експертизи, у тому числі товарних, касових, фіскальних чеках, бирках, накладних, квитанціях, протоколах допиту потерпілого, свідка тощо. За результатами огляду виробу (опрацювання матеріалів, наданих для прове-

дення судової експертизи) судовий експерт визначає, до якої категорії належить наданий для дослідження об'єкт. Після визначення категорії, до якої належить об'єкт дослідження, судовий експерт проводить його детальний опис, зазначаючи його основні товарні характеристики, наявність або відсутність ознак користування, виявляє наявність або відсутність дефектів тощо. Отже, отримавши всі необхідні вихідні дані, ідентифікувавши та описавши об'єкт дослідження, судовий експерт переходить безпосередньо до визначення його вартості. Процес визначення вартості виробів регламентовано, зокрема, Законом України від 12.07.2001 № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [1] та Національним стандартом № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 (далі – Національний стандарт № 1) [2].

Згідно зі ст. 4 Закону України від 12.07.2001 № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» «діяльність судових експертів, пов'язана з оцінкою майна, здійснюється на умовах і в порядку, передбачених Законом України «Про судову експертизу», з урахуванням особливостей, визначених цим Законом щодо методичного регулювання оцінки цього майна. Інші положення цього Закону не поширюються на судових експертів» [1].

Згідно з п. 38 Національного стандарту № 1 для визначення вартості майна застосовують такі основні методичні підходи:

- *витратний*;
- *дохідний*;
- *порівняльний*.

Як свідчить аналіз зазначених методичних підходів, для визначення вартості виробів може бути застосовано порівняльний або витратний методичний підхід. Аналізом експертної практики, можливо стверджувати, що дохідний підхід під час визначення вартості ювелірних виробів застосовується вкрай рідко, через відсутність відомостей про фактичні

та/або очікувані доходи від найбільш ефективного використання об'єкта оцінки, включаючи дохід від його можливого перепродажу, а також витрати, які здійснить його власник. При цьому порівняльний методичний підхід можна застосовувати лише для визначення вартості виробів масового або серійного виробництва у випадку, якщо виріб новий і не був у вжитку (украдений у спеціалізованому магазині, спеціалізованому відділу (секції) магазину з універсальним асортиментом товарів), а також якщо в судового експерта є всі вихідні дані про об'єкт дослідження під час застосування порівняльного методичного підходу, вартість виробу визначають шляхом аналізу цін продажу та пропонування подібних виробів на ринку України (у спеціалізованих магазинах, спеціалізованих відділах (секціях) магазинів з універсальним асортиментом товарів, а також у комісійних магазинах, ломбардах, мережі інтернет тощо) з відповідним коригуванням відмінностей (за потреби) між об'єктами порівняння та об'єктом оцінки. Коригування вартості подібного майна здійснюється шляхом додавання або вирахування грошової суми із застосуванням коефіцієнта (відсотка) до ціни продажу (пропонування) зазначеного майна або шляхом їх комбінування [4].

Так, відповідно до вимог чинного законодавства існує заборона продажу ювелірних виробів у дрібнороздрібній торговельній мережі, на ринках, крім тих, що розміщені на спеціалізованих магазинах та відділах, а також «з рук». Суб'єкти господарювання, які займаються торгівлею ювелірними виробами у місцях, не встановлених для такої торгівлі, несуть відповідальність згідно із законом. Ювелірні вироби без відбитків державного пробірного клейма України забороняється до продажу. За торгівлю ювелірними та побутовими виробами з дорогоцінних металів, які не мають відбитка державного пробірного клейма або мають відбиток підробленого державного пробірного клейма, суб'єкти господарювання несуть відповідальність згідно із законом за торгівлю на території України [3].

Враховуючи те, що ринок ювелірних виробів, що були у вжитку в Україні обмежений та заборонений, судовим експертам для визначення вартості таких виробів рекомендується застосовувати витратний методичний підхід. Розрахунок залишкової вартості заміщення (відтворення) виробу витратним методичним підходом здійснюється за відповідними формулами.

Вартість фрагментів виробів, відходів дорогоцінних металів, дорогоцінних металів у брукті, виробів одиничного виробництва, виробів масового (серійного) виробництва, на яких не виявлено державного пробірного клейма, а також розпаваних виробів визначається за закупівельними цінами Національного банку України на дорогоцінні метали в брукті, які встановлюються на відповідні дати окремими розпорядженнями, за відповідними формулами, за якими проводяться розрахунки.

Визначення вартості виробів, проби яких не зазначено в таблиці розпорядження НБУ на відповідну дату, здійснюється за цінами, обчисленими виходячи з цін, установлених для золота, срібла, платини, паладію, з розрахунку за грам металу в чистоті в розпорядженні НБУ на відповідну дату. Вартість брухту виробів, що є комбінованим із золота і срібла із вмістом срібла до 70%, визначається за ціною, установленою в розпорядженні НБУ на відповідну дату для золота, а із вмістом срібла понад 70% – за ціною срібла. Вартість предметів релігійного культу, медалей, монет, жетонів тощо визначається з урахуванням виду металу, з якого виготовлено виріб, та його проби [4].

Отже, товарознавчі дослідження та експертиза ювелірних виробів (коштовних металів та сплавів) покликана забезпечити виявлення дефектів, недопущення на ринок фальсифікованих та неякісних товарів, а також визначення їх ринкової вартості або ж вартості брухту. Для повноти, об'єктивності судової експертизи ювелірних виробів, експерт має керуватися визначеними нормами чинного законодавства, слідкувати за змінами та доповненнями, ретельно аналізувати

ринок ювелірних виробів, оскільки від цього залежить кінцевий результат.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України від 12.07.2001 № 2658-III із змінами «Про оцінку майна, майнових прав та оціночну діяльність в Україні»
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 «Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»».
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.1998 № 802 «Про Правила торгівлі дорогоцінними металами (крім банківських металів) і дорогоцінним камінням, дорогоцінним камінням органічного утворення та напівдорогоцінним камінням у сирому та обробленому вигляді і виробами з них, що належать суб'єктам господарювання на праві власності» із змінами.
4. Інформаційний лист щодо особливостей визначення вартості ювелірних виробів з дорогоцінних металів / [Чечіль Ю. О., Горішній Є. І., Кулік А. В., Суліменко Ю. Д.]. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2018. – 19 с.

ЗМІСТ

Аріфова Тетяна Миколаївна ГЕОГРАФІЧНІ ЗАЗНАЧЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ КОНКУРЕНЦІЇ	5
Архипов Віктор Віталійович ОБ'ЄКТИ ТА ВИДИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА ПОЗОВАМИ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ З ОЗНАКАМИ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО РЕКЛАМУ	11
Баранов Петро Миколайович, Кірін Роман Станіславович ПРО ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОРОГОЦІННОГО КАМІННЯ	16
Білай Дарія Сергіївна РОЛЬ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ	21
Білоус Юлія Анатоліївна ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІНГВОГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ	25
Боброва Марія Сергіївна, Ворона Сергій Олександрович ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВОЛОССЯ У КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ	30
Богомолова Олена Сергіївна, ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З ГРОШОВИМИ КОШТАМИ	34
Бочкарьов Денис Олександрович ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ДЕКЛАРАЦІЇ ОСОБИ, УПОВНОВАЖЕНОЇ НА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ АБО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	39

Будзієвський Максим Юрійович СТУПІНЬ РОЗРОБЛЕНOSTІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПИСІВ І РУКОПИСІВ, ВИКОНАНИХ ВІД ІМЕНІ ОСІБ ПОХИЛОГО ТА СТАРЕЧОГО ВІКУ	45
Васильєв Володимир Миколайович СТАТУС ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА У ЦИВІЛЬНОМУ ТА ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ: СПІЛЬНЕ ТА РОЗБІЖНОСТІ	50
Вертепна Катерина Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ТЕРМІН ЇЇ ПРОВЕДЕННЯ	56
Вітер Дмитро Вадимович ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ	60
Воєводський Стас Володимирович КОМП'ЮТЕРНО-ГРАФІЧНИЙ МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МАРКИРУЄМИХ ПОВЕРХОНЬ	65
Воробйова Наталя Вікторівна ОСНОВНІ ВИДИ ПОМИЛОК У ПІДГОТОВЦІ ТА ОФОРМЛЕННІ МАТЕРІАЛІВ ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ	71
Гайдамакіна Діана Ігорівна, Дробишева Олена Сергіївна ПРО ВПЛИВ НА ОЗНАКИ ПОЧЕРКУ НЕЗВИЧНОГО НАПРЯМКУ РУХІВ ПИШУЧОЇ РУКИ ПРИ НЕЗВИЧНОМУ ПОЛОЖЕННІ АРКУША ПАПЕРУ	76
Ганзюк Андрій Леонідович, Кравчук Олег Вікторович, Гордєєв Анатолій Іванович СПЕЦІАЛЬНИЙ ПРИСТРІЙ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ВИБУХОТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ ВИКОНАННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ	81

Гаряга Максим В'ячеславович ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	85
Гелета Олександр Володимирович, Советов Олександр Володимирович ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИКОПТЕРІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД	90
Герасімов Віктор Миколайович ВИЗНАЧЕННЯ ФТАЛАТІВ В СПИРТУ ЕТИЛОВОМУ ТА ЙОГО РОЗЧИНАХ	95
Голікова Олена Валеріївна, Зубач Олена Іванівна, Мотузка Катерина Андріївна ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ТА ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	100
Голубєв Іван Михайлович, Голубєв Михайло Миколайович КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ, ЩО ПРОВОДЯТЬСЯ ЕКСПЕРТНОЮ СЛУЖБОЮ МВС У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ	105
Гончарова Ірина Вікторівна УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ ЯК ОДИН ЗІ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	112
Горлачук Олексій Анатолійович РОЗВИТОК СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИВ УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН	116

Гресь Олена Віталіївна, Довбій Оксана Олександрівна ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ SERS В РАМАН-СПЕКТРОСКОПІЇ ДЛЯ УСУНЕННЯ ФЛУОРЕСЦЕНЦІЇ ПРИ ОТРИМАННІ СПЕКТРІВ БАРВНИКІВ В ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ	121

Гринюк Віталій Васильович ПРОБЛЕМА ФОРМУЛЮВАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У ПОЧЕРКОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ПРИ ОБМЕЖЕНИХ МОЖЛИВОСТЯХ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ ЗРАЗКІВ	126

Гуржій Ольга Борисівна ЦИФРОВА ОЦІНКА КОЛЬОРУ В ПРАКТИЦІ ХІМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	130

Демуженко Ірина Володимирівна ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ПИТАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ОБ'ЄКТІВ БУДІВНИЦТВА ВИМОГАМ НОРМАТИВНИХ ПРАВОВИХ АКТІВ У ГАЛУЗІ БУДІВНИЦТВА	133

Дзюбак Катерина Миколаївна ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ У ГАЛУЗІ ПРАВА НАУКОВО-ДОСЛІДНИМИ УСТАНОВАМИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ	138

Домбровський Леонід Вікторович СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ ЯК СКЛАДОВОЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	144

Дробишева Олена Сергіївна, Гайдамакіна Діана Ігорівна, Сиротенко Наталя Вадимівна, Гріненко Лариса Олександрівна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІДПИСІВ, ВИКОНАНИХ ІЗ ЗНАЧНИМ РОЗРИВОМ У ЧАСІ	149

Думанов Станіслав Андрійович ДОСЛІДЖЕННЯ НЕЙРОЛЕПТИКІВ НА ПРИКЛАДІ АМІСУЛЬПРИДУ	155
Єрко Дмитрій Володимирович ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РСР (ФЕНЦИКЛІДІНУ).	160
Жиленко Людмила Василівна ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ.	165
Журавльова Маргарита Олегівна АВТЕНТИЧНІСТЬ ПОКАЗАНЬ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВИЗНАЧЕННЯ СУДОМ ЇЇ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ.	170
Завдов'єва Ірина Геннадіївна ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ЩОДО ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЗАВИЩЕННЯ ВАРТОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ.	175
Заковирко Оксана Миколаївна ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОГО ОБЛАДНАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТРАСОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАПІРНО-ПЛОМБУВАЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ (ЗПП) ЯКІРНОГО ТИПУ.	180
Іваницький Сергій Олександрович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЗІ ВСТАНОВЛЕННЯ НАЛЕЖНОСТІ ДЕТАЛІ СКЛАДЕНОМУ ЦІЛОМУ АБО КОМПЛЕКТОВІ.	186
Каркоцький Іван Олексійович РОЛЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ КЕРІВНИКА ЕКСПЕРТНОЇ УСТАНОВИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ОБ'ЄКТИВНОСТІ ТА ПОВНОТИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.	190
Кармазь Марина Валентинівна ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.	194

Катарага Ольга Семеновна, Петкович Петр Петрович СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНАЯ ПРАКТИКА И ОБЪЕКТЫ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ	198
Кирпичова Катерина Володимирівна ПРОБЛЕМА КОНТАМІНАЦІЇ ДНК В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ	206
Кірін Роман Станіславович ОКРЕМІ ПИТАННЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ	210
Коваленко Марія Володимирівна ТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА СТОЛОВО-КУХОННОГО ПОСУДУ, ОБЛАДНАННЯ, ІНВЕНТАРЯ ТА МИЙНИХ ЗАСОБІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	216
Ковкіна Євгенія Володимирівна ВИСЛОВЛЮВАННЯ, ВИРАЖЕНІ У ФОРМІ ПРОПОЗИЦІЇ ДО НАДАННЯ БУДЬ-ЯКОЇ ВИГОДИ, ЯК НОВИЙ ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ (СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНОЇ) ЕКСПЕРТИЗИ МОВЛЕННЯ	221
Кожевніков Валерій Вікторович, Мар'ян Микола Миколайович ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	226
Колесник Віталій Геннадійович, Матюшкова Тетяна Петрівна АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	232
Коліса Ярослав Юрійович ВІДНОВЛЕННЯ AVI І JPG ФАЙЛІВ З КАРТИ ПАМ'ЯТІ АВТОМОБІЛЬНОГО ВІДЕОРЕЄСТРАТОРУ	236

Коломієць Андрій Васильович ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕВОЛЬВЕРІВ КАЛІБРУ 4 ММ ФЛОБЕР З ПОЗАШТАТНИМ СПОСОБОМ СПОРЯДЖЕННЯ	240
Комар Юлія Миколаївна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ» В КРИМІНАЛІСТИЦІ	246
Кононенко Дар'я Ігорівна ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ДІАГНОСТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ	251
Коренев Євген Анатолійович ЗАСТОСУВАННЯ РЕНТГЕНОФЛУОРЕСЦЕНТНОГО СПЕКТРАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ЕКСПЕРТИЗІ МАТЕРІАЛІВ, РЕЧОВИН І ВИРОБІВ	256
Коробка Олена Михайлівна ЗНАЧЕННЯ МЕТРОЛОГІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ	260
Король Анна Валеріївна ОСНОВНІ МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ЕКСПЕРТНО-АТРИБУТИВНОЇ РОБОТИ	264
Косован Вікторія Сергіївна АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІСЦЕРОЗТАШУВАННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА НА ЙОГО ВАРТІСТЬ	267
Кочнева Світлана Андріївна ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ОТРИМАННЯ КОПІЇ ДАНИХ З MACOS/CATALINA ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	272
Крालюк Марина Олександрівна ОХОРОНА ПРАЦІ: ПЕРШОЧЕРГОВІ ДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ВИРОБНИЦТВІ	278

Кривак Тетяна Петрівна, Баюрко Наталія Миколаївна ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (ТАІЕХ) У ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ	285
Кропивка Тетяна Олександрівна ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ	289
Крупенко Андрій Андрійович, Дмитрієв Валерій Олександрович АНАЛІЗ ЕКСПЕРТНОЇ ПРАКТИКИ З ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИЛАДІВ ОБЛІКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ, ЩО ЗАЗНАЛИ НЕМЕХАНІЧНОГО ВПЛИВУ НА ВІДПОВІДНИЙ ОБЛІК	295
Крупіца Дмитро Олександрович ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ОЦІНОЧНО-ЗЕМЕЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	299
Куницький Станіслав Іванович МОДЕЛЮВАННЯ-ЕТАП ЕКСПЕРТНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ ВИРІШЕННІ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ СУДОВОЇ ТРАСОЛОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	303
Курдес Олег Вікторович ЩОДО КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ	308
Ласунова Світлана Валеріївна НАПРЯМКИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ ПІДЕКСПЕРТНОГО ПРИ ВИКОНАННІ СУДОВИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА	313
Литвицька Олена Іванівна, Литвицький Олег Петрович ДОСЛІДЖЕННЯ ЕХІФ-ДАНИХ, АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕТА-ДАНИХ ЗОБРАЖЕНЬ ОТРИМАНИХ РІЗНИМИ ЗАСОБАМИ	318

Литвицький Олег Петрович, Чешко В'ячеслав Петрович ОТРИМАННЯ ДАНИХ ПРО РОЗПОВСЮДЖЕННЯ КОНТЕНТУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПІРИНГОВИХ МЕРЕЖ В РІЗНИХ ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ НА ПРИКЛАДІ КЛІЄНТА UTORRENT.	322
Луценко Ірина Сергіївна, Терещенко Сергій Олександрович МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ПИТАНЬ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЗБИТКІВ ВІД НЕДОСТАЧІ ТОВАРІВ У СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ.	326
Максимів Людмила Василівна ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.	331
Максюта Олена Володимирівна РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ВИЗНАЧЕННЮ, ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЮ ПРОТИАВАРІЙНИХ РОБІТ НА БУДІВЛЯХ ВИРОБНИЧОГО ТА НЕВИРОБНИЧОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.	336
Малимон Валентина Григорівна, Сінельник Олег Ігорович ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ.	342
Мамонтова Людмила Вікторівна, Степанова Олена Вікторівна ЩОДО ПЕРЕРАХУНКУ ПЕНСІЙ ОСОБАМ НАЧАЛЬНИЦЬКОГО І РЯДОВОГО СКЛАДУ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ (МІЛІЦІЇ).	349
Манько Євгенія Сергіївна, Сидоренко Олег Олексійович ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕКОНАННЯ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА.	355

Марчук Алла Артурівна АКТУАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ ДОМАШНІХ ТВАРИН.	359
Мещеряков Володимир Миколайович АЛГОРИТМ ВИЗНАЧЕННЯ ЗБИТКУ, НАНЕСЕНОГО НЕРУХОМОМУ ОБ'ЄКТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ.	365
Мінченко Раїса Миколаївна ЕКСПЕРТ У ГАЛУЗІ ПРАВА ЧИ «ДРУГ СУДУ».	372
Мірошніченко Юлія Василівна ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ВИКОНАННІ ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ.	378
Міщенко Дмитро Олексійович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ ВЗУТТЯ ЗА ЇХ ФОТОЗОБРАЖЕННЯМИ.	382
Мочеброда Оксана Анатоліївна СУДОВО-ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТА ЇЇ МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ.	388
Наумчук Ганна Олександрівна, Напханюк Іван Петрович ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ БУРШТИНУ ТА ЙОГО ІМІТАЦІЙ.	392
Недайхліб Олена Валеріївна ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПО ФАКТАМ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.	396
Недашківська Ольга Анатоліївна КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЗАСІБ СИНЕРГІЇ В СИСТЕМІ СЛІДЧИЙ-СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ.	402
Нестор Наталія Володимирівна СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ VS ЕКСПЕРТ.	406

<i>Нікіта Алеся Георгіївна</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ МУЛЬТИВАРОК ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.	412
<i>Новицька Ірина Михайлівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ АКРИЛОВИХ ВАНН.	417
<i>Олевський Михайло Юрійович</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ДЕРЕВИНИ.	422
<i>Павленко Сергій Анатолійович</i> ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВЗУТТЯ ТА ОДЯГУ В ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ СВІТОВИХ БРЕНДІВ).	426
<i>Панасюк Дмитро Юрійович</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НІТРОЦЕЛЮЛОЗНОГО (БЕЗДИМНОГО) ПОРОХУ БЕЗ ДИФЕНІЛАМІНУ, ЯК СТАБІЛІЗАТОРА.	430
<i>Панченя Дмитрій Николаевич</i> ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ КЛАССИФИКАЦИИ МИКРООБЪЕКТОВ.	434
<i>Пасько Ольга Миколаївна</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СЛІДЧОГО.	439
<i>Пашковська Ольга Володимирівна</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ В ПРОЦЕСІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ.	443
<i>Перлін Станіслав Ігорович,</i> <i>Лозова Світлана Миколаївна</i> ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.	449

Петрова Ірина Анатоліївна, Силенок Катерина Петрівна, Духненко Дарина Олександрівна, Чекін Денис Олександрович ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РУКОПИСНИХ ТЕКСТІВ	454

Писарцова Юлія Ігорівна ПРИЧИНИ ОТРИМАННЯ НЕЯКІСНИХ ОБ'ЄКТІВ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ	459

Півник Юлія Олександрівна ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ РАСТРОВОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ МІКРОСКОПІЇ З РЕНТГЕНІВСЬКИМ МІКРОАНАЛІЗОМ ПРИ ЕКСПЕРТНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ МАТЕРІАЛІВ, РЕЧОВИН ТА ВИРОБІВ	464

Подполухо Максим Михайлович ВОЗМОЖНОСТИ РЕШЕНИЯ ЗАДАЧ ПОЧЕРКОВЕДЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ПО КОПИЯМ ДОКУМЕНТОВ	467

Полєнніков Михайло Олександрович ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	472

Полтавський Андрій Олександрович ДО ПИТАННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЙ ЗБИРАННЯ ТА ЕКСПЕРТУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ, ЩО МАЮТЬ ПОТЕНЦІЙНУ КРИМІНАЛІСТИЧНУ ЗНАЧУЩІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ)	477

Поплавський Анатолій Петрович, Кандирал Ольга Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ, ЗОКРЕМА СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗИ В СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НАРАХУВАННЯМ ТА ВИПЛАТОЮ СЕРЕДНЬОГО ЗАРОБІТКУ ЗА ПЕРІОД ВИМУШЕНОГО ПРОГУЛУ ПРИ НЕЗАКОННОМУ ЗВІЛЬНЕННІ ПРАЦІВНИКА	483

Пучко Дмитро Володимирович ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СУДОВИХ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ІЗ УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ КРАЇН БАЛТІЇ	487
Радчук Юлія Леонтіївна ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ЩОДО РОЗРАХУНКУ РОЗМІРУ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК НЕЗАКОННОГО ДОБУВАННЯ (ЗБИРАННЯ) АБО ЗНИЩЕННЯ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ	492
Репешко Ірина Юріївна ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДРОБЛЕНИХ ПАСПОРТІВ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ В ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ	498
Репринцева Юлія Костянтинівна НАЛБУФІН В ПРОБЛЕМАТИЦІ ПОШИРЕННЯ НАРКОМАНІЇ В УКРАЇНІ	504
Ромашко Сергій Володимирович, Халявка Віктор Володимирович РОЛЬ АВТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗГЛЯДІ СУДАМИ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ ПРО ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНІ ПРИГОДИ	508
Ромбовський Михайло Юрійович АВТОМАТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ГУСТИНИ ПАПЕРУ ВАГОВИМ СПОСОБОМ ЯК ЗАГАЛЬНОЇ ОЗНАКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТРАСОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЦІЛОГО ПО ЧАСТИНАХ	513
Самойлова Ольга Федорівна, Дікевич Кристина Геннадіївна АДСОРБЦІЙНО-ЛЮМІНЕСЦЕНТНИЙ МЕТОД. ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ В СУЧАСНОМУ ВИКОРИСТАННІ	517
Сидоренко Олена Володимирівна СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ФТАЛАТІВ ЯК ПЛАСТИФІКАТОРІВ ПОЛІМЕРНИХ МАТЕРІАЛІВ	522

Сирота Олександр Олександрович ВІДПОВІДНІСТЬ ХАРАКТЕРИСТИК СТОВПІВ ОЦИЛІНДРОВАНИХ ХВОЙНИХ, ОБРОБЛЕНИХ НА ВЕРСТАТІ PEELING MACHINE FML-10, ЗАГОСТРЕНІ З ТОНШОГО ТОРЦЯ КОДУ УКРАЇНСЬКОГО КЛАСИФІКАТОРА ТОВАРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	526
Sivchuk Iryna THE PRINCIPLES OF CONFLICTOLOGICAL EXPERTISE	531
Сімакова-Єфремян Елла Борисівна ЩЕ РАЗ ДО ПИТАННЯ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ВНЕСЕННЯ СУТТЄВИХ ЗМІН ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СУДОВУ ЕКСПЕРТИЗУ»	535
Словінський Віталій Казимирович, Бруньов Олександр Олександрович ЩОДО ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ПОЖЕЖ НА АВТОМОБІЛЯХ З ГАЗОБАЛОННИМ ОБЛАДНАННЯМ	541
Соколовська Ірина Михайлівна, Кунділовська Тетяна Анатоліївна ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ШКІРЯНИХ СУМОК	546
Соловейчик Олексій Валерійович ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ТРАНСПОРТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ВИКОРИСТАННЯМ РЕЄСТРАТОРА ДАНИХ ПОДІЙ	551
Соловчук Клавдія Юріївна УНІВЕРСАЛЬНИЙ ПРИСТРІЙ UFED КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МОБІЛЬНИХ ТЕЛЕФОНІВ	555
Солодовніков Ігор Володимирович ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПРЕДМЕТАМИ ФАЛЕРИСТИКИ РАДЯНСЬКОЇ НАГОРОДНОЇ СИСТЕМИ ЗА ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	560

Старенький Іван Володимирович ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ «ORCA PLAYER» ДЛЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ WINDOWS.	564
Сташевська Ірина Василівна ДОПИТ ЕКСПЕРТА В СУДІ ЯК КОНВЕНЦІЙНА ГАРАНТІЯ НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД	569
Степанюк Руслан Леонтійович, Шевцов Сергій Олександрович ЩОДО СИСТЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ-КРИМІНАЛІСТІВ ДЛЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	575
Титанян Емілія Лєвоновна, Восканян Патвакан Степанович ПРИНЦИП СОСТЯЗАТЕЛЬНОСТИ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ В КОНТЕКСТЕ ИНСТИТУТА СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ	580
Тищенко Валерій Володимирович, Белик Лариса Степановна НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА В РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ	586
Томачинський Сергій Миколайович ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ ЩОДО РЕФОРМИ ПАТЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА». ПЕРШІ ВРАЖЕННЯ	591
Тутецька Ніна Володимирівна МЕЖІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ	595
Федоренко Владислав Леонідович ПРОБЛЕМИ УТВЕРДЖЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ВІД «ВИДАВНИЧОЇ РЕВОЛЮЦІЇ І. ГУТЕНБЕРГА» – ДО ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	600

Фролов Андрій Анатолійович, Федорченко Владислав Ігорович ЩОДО ПИТАННЯ ЗЧЕПЛЕННЯ АВТОМОБІЛЬНОГО КОЛЕСА З ДОРОЖНІМ ПОКРИТТЯМ ТА БЕЗПЕЧНОСТІ РУХУ	606
Харченко Віталій Володимирович, Захарченко Володимир Вікторович ОЦІНКА НЕРУХОМОСТІ НА ДАТУ, ЩО ВІДРІЗНЯЄТЬСЯ ВІД ДАТИ СКЛАДАННЯ ЕКСПЕРТИЗИ	612
Хомутенко Віра Петрівна, Світлоока Варвара Федорівна, Хомутенко Алла Віталіївна ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ МОДЕЛЮВАННЯ В ПРАКТИЦІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ	618
Чабанець Тетяна Миколаївна ВИДІЛЕНА ЗАЯВКА НА ВИНАХІД. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДЛЯ ЗАЯВНИКІВ	623
Чемоданов Сергій Миколайович ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ ВИРІШЕННЯ В МЕЖАХ ПРОВЕДЕННЯ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	630
Черемнова Антоніна Іванівна ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ОБ'ЄКТИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	635
Шведик Олександр Іванович ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОБ'ЄКТІВ НЕЗАВЕРШЕНОГО БУДІВНИЦТВА	640
Шевченко Валерій Миколайович ДОСЛІДЖЕННЯ ПІСКУ ЯК КОРИСНОЇ КОПАЛИНИ В РАМКАХ СУДОВО-ҐРУНТОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	644

Шкуліна Олександр Сергійович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	649
Шпак Катерина Олександрівна ЗАСТОСУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС СУДОВИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО СЕРВІТУТУ	656
Юнку Інна Іванівна ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТЕРОРИЗМОМ	662
Янов Дмитро Миронович АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ НУМІЗМАТИКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ	668
Яроцкая Юлия Александровна К ВОПРОСУ О ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ ПРИ ИССЛЕДОВАНИИ ПОЛИКОДОВЫХ ТЕКСТОВ	673
Ящишина Ганна Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ	677

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

МАТЕРІАЛИ

Міжнародна науково-практична конференція

16 жовтня 2020 року

Верстка – Т.В. Мартиненко

Підписано до друку 23.11.2020 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 40,69. Тираж 300. Замовлення № 1120-279.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (0552) 39 95 80,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.